

Rizami Ganjavi

870

ISKANDARNAMA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

*"Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə
kültürü nəşrlərin həyata keçirilməsi
haqqında"*

*12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamına
əsasən nəşr olunur*

Ar 20
12.99

NİZAMİ GƏNCƏVİ

Nizami Gəncəvinin anadan
olmasının 870 illik yubileyi
münasibəti ilə Gəncə Şəhər İcra
Hakimiyyətinin təvəqqüf
ilə çap olunur

İSKƏNDƏRNAMƏ

12.99

M.F.Axunov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ARXIV

"ADIL OĞLU"
Qazan, 2011

QƏHRƏMANLIQ DASTANI

Abdullhi ŞAIQ, Mikayıl RZAQULUZADƏ

İzahların mövzuları: **Əhrəm CƏFƏR**

Õn sõnum müüjaks: *Orzangar ƏLİYEV, Zümrüd OULUZADO*

Elmi redaktor: **Xəlil YUSİFLİ**
filologiya elmləri doktoru, professor

Nizami Gəncəvi,
nirəkəndəyumməkən, "ADİLOĞLU" nəşriyyatı, Bakı 2011. 222 sah.

Mirəli Cəfərov yuxarıdakı kimi ən yüksək zirvəyə və Sərgi poeziyasının ən parlaq ulu ilə suyu ilə "İskəndərnamə" "Xəmə"nin bəşəri kitabıdır. Dərin vəzir yaradıcılığını əzəmətli peşəni vəzir ilə son əsərində ürəyi boyu əzizlədiyi, həyatda gərəkli istədiyi idrək cəmiyyəti ləvizir etmişdir.

"Şərafət"lə fəxr etmək elmi və sənət aləmindəki böyük nailiyyətləri günortılı; onun tədqiqatından, idrindən, hükmündən keçmədən, yürüşlərindən və fəaliyyətində, onun böyük səmərəsi, ədalətli və bənzərsizdir.

[illegible]

"İshakimusa" "Şarafimusa" ilə bir yerdə bütöv əzəmətli axar olan "İskəndərnamə"nin bir-
biri ilə sırt birləşdiyi bütövləşdir.

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin bütün dünyada şöhrət tapmış ölməz "Xəmsə"sı, "İskəndərnamə" poeması ilə bitir. Bu son əsərində böyük söz ustasının məfkurəsi, bədii inqıqəsi, şair tənəyyüflü jərinin ən yüksək zirvəsinə çatmışdır.

Nizami bu asarı yazmağa başlayarkən alimş yaşını ötmüş, səlin ən geniş mənasında, hərtərəfli və dərin həyat təcrübəsi ələ etmişdi. Şair keçirdiyi yaratıcılıq yoluna nəzər salaraq hiss edirdi ki, "İskəndərnamə" onun əvvəlki əsərlərində siylədiyi fikirlərin, əks etdirdiyi ümidlərin yekunu idi. Bunu biz "Şərəfnamə"nin giriş fəsilələrində aşkar duyuruq. Doğrudan da, Nizami mülətərqqi ideallarını və mülqəddəs arzularını möhür bu son pücməsi ilə bağlayır və deyir:

Dastanı sevdələr, şeiri duyurlar
Nöğmələr dinləməz bir çox zaman var.
Yazmalı elə bir uğurlu dastan,
Onda bir incəlik duyson oxuyun.
Bildim bu naxış bəyənər dostlar,
Verdim bu dastanı yazmağa qorur.

Nizaminin simoncu poemasının əsas mövzalarını bir sıra Şirli xalqlarının yazılı və şifahi ədəbiyyatında geniş yayılmış Məkerimliyılı İskəndir (Aleksandr) dastanı təşkil edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, qədim İran ədəbi əsərlərində bir amansız, fəqih, Əxəmənilər sülaləsinin rəu düşməni kimi təəssüs Olunan İskəndər surəti Nizami dövründə bir çox yazılı əsərlərdə adətli hakim, elinə, biliyo yüksək qiymət verən, fəimniyyatla, mənəbat qəhrəmanı kimi təsvir olunurdu. Məubələrlə İskəndərin səciiyəsini bəla dayışmasını bir səbəbini də islam dini kitablarında onun peyğəmbər dərcəsində qaldırılması olmuşdur.

Datı şair həmişə olduğu kimi, "İskəndərnamə" poeması üzərində işləyərək bir sıra tarixi mənbələri ciddi surətdə öyrənmiş, onların içindən özünün ideya bədii qayasına uyğun olan məlumatları seçmiş və ustal qələmi ilə həzruş cəkmisdir.

Üzərində işlədiyi mənbələr haqqında sair özü belə söyləyir:

ISBN 5-8066-1638-8

4722110018
121 - 2011 qılın nəşr

© "ADİLOĞLU". 2011

İskəndər haqqında heç bir əsərdə
Məlumat görmədim yığcam bir yerdə
Sözlarla dolmuşdu xəzinə içi,
Ancaq bir nüsxədə dağılıq içi
Hər köhnə nüsxədən əsas alaraq,
Onu öz şeirimlə bəzədim ancaq
İki qədim tarixi əsərlərdən mən,
Yahudi, nəsrani, pəhləvilərdən
Çün incə sözləri əlimə saldım,
Qahıqı alaraq, məğrını aldım
Müxtəlif dillərdən yazdığım sözlər,
Hünərdən düşüldü yığdığını əsər
Sərdığını dilləri ətrafı hılan
Saxlay öz dilini mənə tıhmıdan.

Ümumdünya kəmi, şair ərəb və fars dilində olan mənbələrlə yanaşı, yahudi, nəsrani (xristian) və pəhləvi mənbələrini araşdırdığını xatırladı. Dünrudan da İskəndər əsərləri barəsində bu mənbələrdə çoxlu məlumat olduğunu bu gün elmi aləminə həllüli. Məsələn, "İskəndərnamə"də təsvir olunan bəzi hadisələrin əksini biz tələvud tarixatlarında və qədim yahudi (tibrani) dilində olan ayrı-ayrı İskəndər haqqında anonim kitablarda görə bilərik.

Nəsrani mənbələr dedikdə, Nizami, yəhəşəz, yunan dilində olan tarixi kitablarını, ilk nüsxədə, "Saxta Kallisteni" nəzərdə tuturdu. Məlum olduğu üzə, yunan dilində Makedoniyalı İskəndər haqqında olan ilk roman olan illər onun yaxşı həkimi Kallisteni adına yazılırdı. Lakin əsərin eramızın beşinci əsridə nəydənsə gətirildiyi məlum olduqda həmin roman "Saxta Kallisten" adını aldı. Məhz bu əsər XV əsrdə qədrət sırayına, yahudi, pəhləvi dillərinə tərcümə edilmişdi ki, Nizami də bu tərcümələrin bəzilələrindən istifadə edə bilirdi.

Nizaminin istifadə etdiyi mənbələrdən biri də pəhləvi dilində yazılmış, xristian və ərəb xisləri (VIII-IX əsrlər) rəvayət edilmiş "Xi atak-namak" (əli "Xudəyama") olmuşdu. Bu salnamələrin epik xarakter daşıyan hissələri ərəb dilinə çevrilmiş, tarixi və xəbərlərlə "ədəb" janrına mənsub olan hissələri isə dillərdə nüsxəyə yet tapmışdı. "Yeni tarix əhdiçləri" dedikdə şair, heç şübhəsiz, bu iki əsərləri nəzərdə tuturdu.

Dünrudan da bu gün biz pəhləvi mənbələrini "Karnamoki-Artakşir-Papakan", "Sainaki-Tamasi", "Artak-Virax-namuk" ilə yanaşı, İskəndər

Ümrik (al-Rumi) haqqında geniş məlumatları Həməz İslam, al-Dinavari al-Təbəri və başqa ərəb tarixçilərinin məşhur əsərlərində müşahidə edirik.

Əli-Təbəri özünün iri həcmli "Tarix" əsərində İskəndər haqqında rəvayətlərə daha geniş yer vermiş və tez-tez özünün əvvəlki mənbələrlə, xüsusilə Həməz İbn Məhəmmədə istinad edər ki, bu da İskəndər haqqında təsviri məlumatlarla yanaşı, "Qarh və Şair fəthi"ni xüsus gəlib tarixdə təsvir olunan rəvayətlərin də yayılmasına dəlalət edir.

Nizaminin "İskəndərnamə"sində təsvir olunanmış hadisələrin çox qispi məzmununu bu sığ meclislərlə həvələri biz Əli-Təbəri salnaməsində görürük. Lakin bu heç də u demək deyildir ki, Nizami öz poemasını yazarkən bu çox epikodları Əli-Təbəri salnaməsindən aldığını kəmi qitbas etmişdi. Əksinə, Nizami öz əsərini təvəllütü çox hissəsində dəlillərlə qeyd edər ki, onun nüsxədə daha çox deyilənəyənli ehyə eməkli. Həmin biz Nizaminin fars-tarixi şeirinin böyük nümayəndəsi İndovsiyə olan münasibətində daha aydın hissə edirik. "İskəndərnamə"də işıqlıdır:

Kəmi siz ustası, u fərdi şair
Söz gəlinlərin bəzədi bəzəli.
Düzü dastanlara çox incə, gürəli,
Yenə də qaldı çox ləğvli sözlər
Yasaydı tarixdə bütün əhval,
Çox uzun sürməli onun dastanı.

Ümumdünya mütəəqqil rəvayəti təvəllütü Nizami "Şühəlik" (Həməz və Orta Asiya xalqları arasında IX-X əsrlərdə yayılmış, əhəli həkimiyyətinə qarşı müharibə bəyriyəsinə çevrilmiş cəvayəti) tərəfindən və əhəli xəbərləri olan "Səhnamə" nüsxəsinin İskəndər haqqındakı rəvayətlərə olan qarışıq (münasibət) duymaya bilməzdi. Məhz buna görə, Nizami yarı əhəli gətirdiyimiz beş kitabdan sonra hətə əhəli İndovsinin bu qarışıq münasibətinə işarə edərdi.

Serimədiklərinə emədi hətəli,
Həyənliliklərinə gürənlili rəğbət, -

yəni və həmin fərdi aşağıdakı fikirlərlə təvəllütü u

Nizami bu sığa dəvərkən gərəkli
Qələndən silindi qələm gürənlili
Həməz bu meclis keçirdi ələ,
Onları çəkdi öz söz çəkirsizlə

ŞƏRƏFNAMƏ

Ey tənə, dünyaya sənsən padşah,
 Biz kiçik bəndəyik, sən həyətlik allah
 Tək sənə sığınır hər yüksək, alçaq,
 Hər varlıq yoxluqdu, sən vursan ancaq
 Yuxarı, aşağı - hər güzə çarpın
 Nə vursa, onları sənsən yuradın.
 Sənsən hər huluvi bizə öyrədən,
 Torpağın köksündə ıqlam işlədən
 Sənin varlığına tapınan hüləu,
 Ağıl ilk mündə sənə, yuradın.
 Sən ağlın gözünü işıqlandırdın,
 Sən dığra yollarla çuq yandırdın
 Göyləri sən ıqlıdın, nəbulu, allah,
 Ona yeti üzünü etdin güzərgahı,
 Sənsən bu aləmlə hər dancu sıldın
 Gülüştürən işıqlı gövhanı yandıran?
 Gövhanı lülələri etdin ısqın,
 Sərrafın çinə sən verdin ucan
 Daşların bağına ırlıdın güvhanı,
 Rənglərlə bayındı hər lülə rəvhanı
 Buludlar yağdırırsız, sən deməsən. "Yağ!"
 Sən "biri!" deməsən, bürünməz nupur.
 Özünlə kimsədən kiçiklik almıdın
 Yaradın nə gözəl, səlihi cəhni
 İstidən, sıyıqdan, qurudan, yığıdın
 Yoğurub yımıldın gözəl lülə cəhni
 Nə gözəl naxışlar vurdun xılqata,
 Ağillər heyranlı lülə məhəbbətə.
 Bu suri mülahidə axınır hər an,
 Bilməyin sən əvvəl başladı lülədən.
 Uca sənsən şeyi edirik biz,
 Yeməkdu, yamaqdu yalnız ıqlınır
 Hər nəyi bəzədin, var etdin yuxıdan
 Onlara ehtiyac deyirdin bu an
 Sən elə qurdun ki, yetir ıqlın,
 Göydən, ulduzlardan bu gərdişin,
 Göyə ucalsın da düşsünə, fikrə.

M.F.Axundov adına
 Azərbaycan Milli
 Kitabxanası

622/16

Bu kəmənddən başı çıxma bilməyir
 Sən varidən varlıqlar olmaıyan zaman,
 Onlar yox olacaq, sən qalacaqsan.
 Sən dəzdün göylərə şux ulduzları,
 İnsanla bəzədin hər bir diyarı
 Fəlayı uca bir bəsarə aldın,
 O yerdə ıdıkı kəməndə soldın!
 Elə bir tağ vurdun daşsız, dirəksiz,
 Düşüncə o yerdə yol tapmaz, şaksiz.
 Zəminə düşüncə, ağır al almaz,
 Böyük qüdrətinə qüdrət çalmaz.
 Sənin varlığındır o ləniəkəndən
 İdrək elçisini hər an dəşləyan!
 Dəğiniq deyilsən ki, hulaşasan,
 Arıq da deyilsən, ağılaşasan sən.
 Xəyal da, nəvəz də yolunda məhrum,
 Nə qədər əxtərsə deyilsən məlum.
 Eiy tənri, sən hansı bəzi ıucalısan,
 Oyo bilməyəcək onu bir insan
 Qədrində hər kimin aysən boynunu,
 Kimsənin köməyi dikəlmirə onu.
 Biz sənə bəndəyik, səndür forman,
 Hər kömək səndədir, sənsən ol tutan
 Fildə, qanşqada zəiflik, qüvvə
 Sənin əmrindədir, ey ulu qüdrət.
 Sənin qüdrətindən qüvvə alınsa
 İlahi məhy edər zəif qərinə
 Yəllərdən üstünü qaldırsan əgər,
 Bu çibin Nəmrudan beynini yeyər!
 İstəsən azılsın düşmənin belit,
 Quslarla qırarsən əshəhi-filib,
 Gah kiçik nüləyə qoydun qızıl tar,
 Gah xırda çərdəkdən yanadıñ ağac!
 Gah Xəhil alırsən bütənlərdən,
 Gah dırı yaradırsən bigonələrdən!
 Qiymətli cəvahir dıqan bir evdən
 Əhvalatı də çıxaran sənsən!
 Kimdə var cəvəzət, qorxundan sən

Təsləndən başqa bir kəlamı saylaşın!
 Yəminə yul tapmaz məxləqin əli,
 Güzlin hər xəzinə sevindir mənəşli
 Əsrənin hər zaman qalmı-aqın güzlin
 Bağlarsən dahi əsər bilən
 Sən məni yaradıñ qana lırpıplıan,
 Sən verdin işıqlı ürək, təmiz can.
 Alıddı ınsan da məni yox təqsir,
 Tərpəğın peşəsi alınlıblıdır
 Günəhdən qaçsaydı bu üzünə,
 Bəs kim yul tapardı bağışlanmağa?
 Olmasaydı mənim günahın həşəh,
 Sənsə kim deyərli "Ey qəfur allah!"
 Gecələr gündüzli, hər aşqam, səhər
 Qəlbində, dilində bu sənsən əzhər
 Yuxuya getməzdən əvvəl, hər gres
 Mübarək adın çəkərim ömrə,
 Gecələr yuxulən qalxınca başım,
 Anarəm səni, lıey axar göz yaşım
 Sənsə üz çevirərim hər səhər etəñ,
 Gecə də, gündüz də pənahlıñ sənsən
 Hər zaman künəyə çağırıram səni,
 Qəpəndən ümidəz qaylarmə məni
 Eiy tənri, dərindən sən eylə olar,
 Bu möltuə kəsələr ınlıyım miltat
 Hər zaman bəndəlik yulıylı gələn,
 Zəminə künəldən pərəstiz ıdən
 Olın bu dünyula xəzinəli şad,
 Qiyamət günündə əzabıñ azad
 İnsanı dünyəyə sənsən gətirən,
 Öldürən də sənsən, dırlılsın də sən
 Əhli nə həşabım, nə kınabım rən,
 Yalın sən bilirsən nə həşabım rən
 Yaxşımın, yamanım ağırı sənsən,
 Yaxşılıq səndədir, yamanlıq mənədən
 Bağışla bir suçum varsa, ey allah
 Məndədir yamanlıq, mənəndir günah
 Nə ki ilk məxsin sevgizəşli var

Səndənli, sən söz də sənə qayıdət.
Kəşanlı ayını öyünmək səndən,
Seytanın gözünü tikməksə mənədən¹⁰
Adın məhrəbanlıq etsə bu qədət,
Mənimlə nəynəyə bilməyi divlət!¹¹
Yaramı sız açmaq səminlə mənədən
"Sən" deyərk, sonra da söyləniş ki, "mən"
Ya qayğı içində, ya sakit, aram,
Nə rui yaşayıdınsa, u cür yaşaıram.
İy tanrı, mənə də bünədi ancaq,
Bü köləni dəyşəbdən düşərsən uzaq,¹²
İlə ki, puzulu tərkişim mənəm,
Dəyişni qurduğun tərtibini mənəm
İndikdə tozumu dağıdət yollar,
Pak olan cənnəti girməz bir nəfər,
Halımı sıxış, edəndə heyət,
Varamı yux deyə, edərkən töhmət,
Sən yuxdan alına vət elə açat,
Hilsin ki, bu yatan ölməmiş, yaşat
Sənin rəhləsinə bu gücsüz əlil
Göstərmiş nə qədər lütəli dəlil
Ölürsəm, bunu sən həmişə bilür
"Bədəni yatmışsa, canı dindir"
İlə bu məniyə qırıqdır mənə,
Şad ürəkli gələn sənə gələndə.
Mənimlə qapıya qəddərdir dıslat,
Məzara girdimmi, düşməndir nılai
Tərk edə məni bu güzümü, qulağım,
Bədəndən ayrılat alın, ağağım
İy tanrı, mənimlə yalnız sən vatsan,
İhtibuz qayıtma məni qapından.
Lapında özümü sürərsən yerə,
Bü tacla əvəz ver bu səcdələrə
Bu başı qapından çıxarmadın,
Sən imə qılinc yox, tac vət, ey rəbbini
İzalədən verdiyin hökmlər səmənə,
Yazdığın silinməz, qələmin dişməz
Hökümündə həzrəmə canla-bəylə mən,
Təsəlli tapıram yalvarıyla mən

Sən deilir: dəl gundə kiçikləy mənəm
Hər ilək istəyən, qəbul edənəm,
Sənsən gəziblər hər zaman pənəli,
Mən də bu acırsam, kiçikləy tül, allah
Tək sənin işi ilə bəndəpənəlik,
Mənim vəzifəmdir etmək bəndəlik
Qındı varlığını, əzdi bu tələk,
Bütün gəlişimi süvəndü kiçik
Tək sənsən qurtulan bu sınıqlıqdan,
Qırsan da yəni sən vətirsən dənizdən
Zulmətin qallından özümə yol aç,
Həzibət ayından yoluma nür saç
Məni yol kəsəndən sən özün qurtar,
İlə et, üstünə gülməsən ağyar
İvəş şükra qaldı, sənə dərslə,
İvəş səhə qatdı, sənə zillətə
Səbatsız rükəsdən bələli sən
Uzaq et, ey tanrı, sən ki mülkən
Məni hər halaya cəssən mühətlə,
İvəşlə səhə vət, sınıqları bala
Qırsan da, salamət qırsan da, ancaq
Tələbi bu ovuc üzəndi, ya topaq
Çürüyüb tər kimi dağılsa bədəni,
Yəni əl çəkincəni bəndəliyimləni
Düşsən hər burağa sən anırsan,
Sən məni lən yerdə tanı sənəmə
Bütün varlığını heçlikdən sən,
Tək sənə bəndliyi varlığını dən
Kün sən, araxa alında açat,
İhtibuz çıxat, dulanat naçat
Kün sənə gözünə baxarsa ağat
Ömür vətəy kün yilləti vətə
Sən tapırmı iltis səmənə ancaq,
Büdəni lən qapula yıxan parlatmaq
Mənzili göz tənə bürəy qədət,
Bürədən keçdikdə tapırsan xətdə
Vatırı, yoxsulu tapırdın sənə,
Həsalımı ayıldırı u xəly cənnə

MİNACAT

Kənəmə yox, ey buza böyüklük verən,
 Pənahım ilə sənsən, köməyini də sən
 Çıl-çılpan gəlmişəm, ey pərvənliğin,
 Hər şeyin səmildir, mənə nəyim var?
 Sən verdin mənə bu işi qılmağ,
 Omi ləi külləkdən özün etmən
 Ökənəyə sən verdin sağlamlıq bu qılıcı,at,
 Mənə əkilmişdən ayrı bu qılıcı
 Tapalı ucaltı, səli qəllayın,
 Çevirmə yüzyıq baxın yolundan
 Mənə bu səllərdən sən elə qurtar,
 Kürpünü qırıxan bu daşqın çaylar.
 Gəlmişəm qapına, ürümür qara,
 Bağışla, ey tanrı, yaxın odlara
 Üzümlü ağ elə sən, ey yaradın,
 İrəmsiz qayıtma uca qapından
 Təpəqədən yığılur yaradın mənə,
 Təvəz, nərimdən eiddən bədən
 Tıxınmış yaxşıyam, yarılmışa mən,
 Bu naqış sən mənə vurulmuş əzəldən
 Biz necə bəndəyik, sənsən yaradın,
 Sənin qüvvətinlə yaşayın mən
 Yaradmış hər bir şey bəxş olmağa
 Yaradılmanı verə xəbəri yəni
 Mən səni ağlınla salıran nəvə,
 Yünləni görməmiş olarmı nəvə
 Hər bir yaradılmışın sənsən mənə,
 O ancaq mənlikdün, sənsən ulu
 Ağıl nəvəndən keçən hər suat
 Deyilən naqışa göstərən hüccət?
 Atada nəvəfənluluğa uzat,
 Sənlik səmilsiz münkəllin tapmaq
 Yünləni, güyləni quyulan asar
 Ağıl ölkəsindən kənara çıxınar
 Hələdi uluğa cəld edər xəyal,
 İndələdən kənər yol tapmaz hər hal

Yaramaz payədən kənara çıxmaq,
 Bədsizim səmilsiz quyulan asar
 Kənat hüdudu başa yetməz,
 O səmli yol tapmaz necə düşməz
 Düşməz bu qədr yol tapar ancaq,
 Sən haşqə bir şeydən, hüdudluq uzat
 Ey tanrı, mənə, öz ləkəmlə
 İyq yol açarsan məsləhətlə
 Qarşıma elə bir yol çıxar, bəndə
 Mən necə tapım ki, rəzi qılasan
 Haşqə bir şeydən yox, təsliməm ancaq,
 Qəzəlin olursun bəyən qılmağ?
 İddiyim dindən yazırsan bir xəb,
 Üstündə mənə qıymış Məhəmməd
 Həm də dünd xəlifə qılmağla,
 Yüzlərdə eşq ulsun dündə belə
 Qədrini qurtaran xəb səmli kənər,
 Qulimlə qatır bir bəzəlmə kənər
 Başlarkən qılmaq kənər mənlikdən,
 Məhərrə qıymat qarşı gəlirən,
 Hər kənər boyunla mənəy-əmə,
 Mənlik bu mənəy qılmağ dündə,
 Göstərən, mənlik hüdud verərsən,
 Bəndə hüdud ver, çün ləkəni sənsən
 Ümüdlə səndə, ey ulu tanrı,
 Qapından ürəmsiz qayıtma hər
 Ancaq bəndəmlə uzat salımağ,
 Yünləni mən yarı yolda qılmağ
 Taxtım qapında düşür, yaradın,
 Mən ədina öz dünd yolundan
 Səndə yol göstərən, mənəy ancaq,
 Mən cəna gəlmişəm, sən cən ver ancaq
 Sevdəyim əymlə, ey pərvənliğin,
 Sən mənə bəndə mənə bir haşq
 Bu zinat naqış salma təvəqülə,
 Mənə öz səmilsiz bir pay ayrı xəb
 Bu zəf varlıqlı mənə istəyir
 Elə bil əvvəldən yaxınmış bu mənlik

Sən özün iminsən, yandıma məni.
Nəzərin mündəyək qurma bəndəni
Sən ürədin mənə bu uca rütbəni,
Sən də bu zindandan gəl qurtar mən
İndi ki vermişsən böyüklik, ad-san,
Kömək ol mənə, öz əlil yarıdan.
Hər kimsə başına qoylansa küləli,
Salma toz torpağa, öziz tut, allah.
Qapını sudaşı olan bu qəlibi
Qoyma hər qapıda dilsən, rəbbi.
Sən mənə işim alma nəzəri,
İşinə öncəm çək əllinə görə.
Nizami bu ərə dərğahda meşaq
Ulu Məstafanı şəli intarq

SONUNCU PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Seçilmiş elçini ulu tanıdım,
Mühkəm lütfünlə xalqa çatdım,
Qıymalı tacu əzədlərin,
Ün dəyər lisədi bütün bəşərin.
Özəldən əbədi bütün yaradmış,
Məhəmməd adından alınmışdır. ¹¹
Uqlu qanadına tək odur quraq,
Vətəngə işığı n verə muraq.
Zaməndə qarşıya, ağa bu rəhbər ¹²,
Şəfəq rəndə quruncu mələk
Külgəli ağacları din saçan hağda
Budağı günlədi, kökü torpaqda.
Ziyarətgahıdu peyğəmbərlərim,
Nəmət rəndədi bütün bəşərim.
Bu yaman çağa vermədən işıq
Dünyada bir işıq yaxıdı artıq
Nəhm qurulu Əbbasların,

Cüziyə mən saçır şümməldən ¹³
Dodağı isulan dala mürəkəb ¹⁴,
Zülmətin sayıdak geymiş paltın ¹⁵
Göy - ana dünyada dindir ağa qutan,
Yer - mən fələkə beş nıvba rıman ¹⁶
Odu öz ağlın eləyən təkə,
Ayi kəməngiyə bülə ikə ¹⁷,
Ona hər rəndədi hütün Rəim rə Rəy,
Xərac gülməndədi Kəsim ilə Key,
Yağlıran buludlu n səməpəykan,
Bir əhmdə qılqı, hətmdə girdən
Gürbədi dünyaya yimmişdi bəzək,
Qılmcı dən üçün çağırış kömək.
Pəndəliyə qılmcı çəkiliy zaman
Baş hədəndən düşər, tac isə başdan
Bu isə əzməyə rəndə qıran,
Qılmcı çəkəndən təkəliyə başdan
Hər iki dünyadan bir dən təkək,
Onlardan düzəlmüş yığana bəzək
O dənə geyəndən pak rıncılma,
Bu qarış az gəliş uca bəyima ¹⁸
Təntə xəli elçiyi qanata gəzək
Vurukun tərənnü qıduğı bəzək.
Bağ qapıları mən açıq,
Onun ulu aşırış hər bu hasar
Dəvətə gənşlik n rəndəş yına,
Dağlı ilə şahidli müəzəmə ¹⁹
İdi buş, bu dəvəş geymiş sultan
Quləndiq aləndi, şahidli satan
O gərə mərəra at sayımlıdak
Fələyin dənəmə vətən mən bəzək,
Gicə - mərənnin çəndənə sayı,
Göy - n nəhləvənlər kəçli bu pəri

Onun bu yürüşlə atılışı naxışın
Fələk neçə ox da geriylə çıxılan.
O ızaq göylərdə nurani adı
Ruhani kəslərə nur yağışları.
Cığırsız bir yola, artıq yol saldı,
Həmi atı yorublu, həmi yükü qıldı.
O yolda qol-qanad tökdü Cəbrail,
Qorxulan durmayıb qaçdı İsrail.
Rəfəfətən keçərək bir neçə fərsəng
Gördü n pərdəli müxtəlif rəng.
Sulradan arşın pak səfərinə qədər
İsmənilən bir kilim döşədi dilbər.
Orş divanlarını sürətlə keçdi,
Dövrən ilə yolunu bir anda biçdi¹¹.
Çatdı son müqəddəs cəhət diyarı,
Bildirdi o nöqtədə dövrən pərgarı.
Yer ıqlı göylərlə hey at nıyındı,
Yerləri, güyləri arxaya atdı.
Müccirad rüubunmaq çatdı bir yerdə,
Cismani varlığı itdi bilənərdə,
Yoxluq yollarında eilərkən eilənlər
Büşbütən ayırdı öz varlığından.
Ruhani dairə gərdişlərində
Başıyla ayağı düşdü bir bəndə.
Çatdı alı, üstü olmayan yerdə,
Çünkü alı, üstü bilməz dairə.
Siyasət pərdəsi atıldı birdən,
Hücrə təmizləndi biganələrlən.
O yerlə ki, ıtlak tapmayır məkan,
Salam Mələmun addan, qəbul tanrıdan
Ağızlım çıxmayan səsi eşitdi,
Görünməz sinəni ziyarət elidi¹².
İlə pak görünürü o səlibəzal,
Nə cəhət nəzərə çarpılı, nə xəyal.
Vücudu nargizlək bir güzə dönüldü,
Bir kırıq qırıqından tanıyıb çönlü.
Yoxsa bu bağluluq sırlı nargiz olan
Güzünə bir sürmə çəkmiş "nəzağ"¹³dan.
Keçili bir dost kimi süfrə səmimə,

Yedi, pay ayırdı öz ümmətinə.
Ürəyi allahın nuriylə doldu,
Bir yetim, bax, neçə padışahı aldı
Dünyaya qayıtdı çilhrəsi parlaq.
Hər elinə, hünərlə vaxıf ılaraq
O yolu tez getdi, tez öldü yeno.
Bu sürət heç kəsni sığmaz fikrimə,
Şünşəktək şığıdı eylə siir etlə.
Dünərkən yatağı istiydi hələ,
O gecə adı bir gecə deyildi,
O bir gecəydimi, yaxud bir ilidi¹⁴
Bəs bizim ruhumuz mığar bir anda
Duləşə bilmədim bir asıranda?
Ruhumuzuyla zərif olan bu insan
Bir anda aləmi seyr eldi, inan
Gözəldir, səpərək can gövhərim.
Tənə başlasam dörd yavərim.
Dörd gövhər satan var, dörd güvhər alan¹⁵.
Artıq əskiyinə qırıqmaz satan
Ölənin eşşində səlibüləməni,
Ölər sevgisindən ızaq tileyibni.
Hər iki nür ilə nurlanı dımaq:
Übubəkr bir şamir, Osman bir çiray
Bu dərviş sıfatlı dünü büyük sultan.
Dünyaya ılınış dünü təkbir oxuyan¹⁶.
Nəbilər önümlə gedənə alıps.
Üzrləri qəbul elinə alıps.
Sənsən yaranışda birinci xilqət,
Dövrənin sonunda sonuncu nıyol.
Hər iki aləmə mübarək sənsən.
Sənə bir tay varsa, o da tək sənsən.
Sənsən xəznələr qılma açar.
Yaxşını, yauranı edən uşıkar.
Ən gözəl gününə "ümmanın" deyə,
Şəfiət edirsən suqlu bənzəyə,
Bir ovuc torpağını mən ılqahımla,
Artıq bir şikarəni şikarəşmədə.
Nizami İsmənilir Gəncəli məkan,
O, mələmin olmasın salavırlımlan.

ŞƏRƏFNAMƏNİ YAZMAQ HAQQINDA

Gecə gündüz kını bəzək vurmuşdu,
Səhər duvarına erkən düşmüşdü.
Yeri üzü nihtabdan açmışdı çətin,
Sanki yer nalından çıxdı otlar.
Bazalar olmuşdu xəş-küydən ızaq,
Zinqirov səsinə dinclənmiş qulaq¹¹.
Keşikçi dalmışdı şirin yuxuya,
Dən yeri başını salmışdı sayı¹².
Dünyanın rəndən çəkib ol-aymaq,
Fikri zəncimdə olmuşdum dustaq.
Gözlərimi örtülü, könlüm ayıqda,
Aramaq işində zəhəmi sayıqda.
Deyirdim ki, qurum eylə bu tola,
İftin gözəl bu şikar keçirəm olə.
Baş qoydum dəhlizə qəni boğa-boğa
Məral sağrımdan yumşaq yastığa
Gəlir başım dızımın üstündə dalgın,
Yırı - başım altında, gey - ağağımın¹³.
Dayanmaz varlığını toqş edər bütün,
Başını kürsü altına ağağım üçün.
Düşünməyi yol ilqüh etsən də cörlən,
Çıxırsan böyrü üstə tozlara qərlən
Tanımı bu yana buraxdım artıq,
Çam-çim çitilənə gətirdim azıq
Gəlir gözün ləvhədən illalətə aldım,
Gəlir keçmiş sühufdən hikmətlər aldım.
Şamı kimi od düşmüş mənim bağında,
Bağımı dündə mənim odlu dağına
Günəş qarşısında otyanlık mən,
O mənəli gözümədən çəkildi yuxum¹⁴.
Cadugər mənədənmi oyrandı, nədi,
Gözlərdən yuxunu mənə ilə çəkdi.
O mudur keçirdi başında bu an
Pək olan aqlım da uçdu başımdan
Daldım xəş yuxuya çıxarkən dənəq,

Gözləmə cəmləndi sələli bu bağ,
O rəngin bağcadan dərindim xurda,
Verindim kimi çıxsa mənim ipşimə
O xuradadır ki dərind yuxuladın,
Dimağı atışdı, ağrı lili ümman
Milsəzən başlarkən bu mənə qurult
Ki: "Süblənə həyyəlləri layim"¹⁵
Məndən də əcəli bir acı mələ,
Özümü maddəyə daldım xəyalə
Uğurlu bu səhər dəgünə lələk,
Yenidən cəmləndim səhər yelintək
Gecələri mən saçın şamı yavmaq,
Fikrimdə şam kimi yanırdım ancaq.
Başladı ürək, dil: "Şer yaz" deyər,
Harat, Zöhrə kimi cadugərliyə¹⁶
Yenşən, bu qədr işsiz qalınayım,
Şerə an yeni bu fəsil arayım
Yeni uğurlarla başlayım kəlam,
Keçmişlə rühuma gündəmi salım
Bir çınar yandırmı bu pərvanədən,
Bir ağac bəzəyimi kiçik dənədən.
Bu bəli ağacdən kimi meyvan olarsa,
Söyləyən xəşbəxirdi bu bağdan kimisə¹⁷
Ancaq lili şərtin var - bu para dərək
Qonşunun malına uzatmasın ol¹⁸
Tutaq ki, lüsqənlər padşahıyam,
Dürr, girohət satarkən şahənşahıyam
Xəlf hışağ yığandı, mən əkməyənəm,
Künəç deyilən, rə salıdıyam.
Bu hüzürdə necə bilsə açın mən,
Arxıym deyilən yul kəsənləndən
Varın bu hüzürdə lili rühənə açın,
Varın dərind yanlan dəyənəmi ziyar¹⁹
Dənəçi uğrusundan ipşarını dəniz²⁰
Buludum yağdıran mənə çux, şəkəz²¹
Ay işığı qədr ulka yuz çınarq,
Yenə günəş mənə vuranda dalgə²²

HİKAYƏT

İşlədim, bu yoxsal cıyıq qanlı
 Kəlinə bu əşqəli keçirdi ələ
 Oua söyləmişdi ırlı kün ələ
 "Zər - zər, xəzinə - xəzinə çəkər"
 Sürətlə üz qoydu bazar səlimlə,
 Kəlinə əşqəylə tapşın xəzinə
 Bu səraf dəkani güldü çox gəmiş,
 Bu yırıda bu qədər qızıl görməmiş
 Bu yağın qızıl var gümüşdən parlaq,
 Hər yan əşqəfün bu neçə qalaq
 Xəzinə xalı ası beyminə batdı,
 Qızıl xəzinə üstəsinə aldı
 Əlindən üçuncə dəyərlə varı,
 Yığardı qalanmış qızıl sarı.
 Qızıl ammaqdan oldu peşiman,
 Bu rəz almağa tapmadı imkanı
 Qızıl amma qəm çökədi gözə,
 Nə üçün bu qızıl qarşdı yuzə?
 Həqiqətdə başları "qızılı" deyər,
 Yəli ırdı cəralın satan kişiyər
 - Bu ürümürüzü heç çalıntaraq,
 Olma bu qızıl keçədim ancaq.
 Məni sorluşmuşdı axmaq bu nəfər
 "Zər - zər, xəzinə - xəzinə çəkər"
 Həmin bu qızılı dükana çəldim,
 Qızıl qızılı üstəsinə aldım
 Axdım ki, əşqəli çəksin xəzinə,
 Çıx qızılını da çəkdi özünə.
 Çulək o səraf, o azad insan,
 Səz açdı qızılı qarışmasından.
 Çox irdə bilməzi azın ürünü?
 Yüz gəlməz, bu gedər yurdu üstünü.
 Kim ki sərvətini çapınacaq mütəy,
 Yolumda bu məsəl bir keçikərdi
 Deyimən bu qədər bəy-kuy qıpmı,
 Məzənlər, anamı dıxan apam

Oğrudan əlimizlə bu kün nələr ol
 "Oğrudan" deməyə cürəz rəsən
 Baxsana, yıl keçər qıldın qalanı,
 Düyün ki, qana rəng də ləpən
 Gündəzlər "Göz gəzibni mən" deyər,
 Təbiri, qarətə qıyan gəncəyər
 Ancaq söz qıldın sələq sərkəşən,
 Qəbri yontaraq mışkın soq mələk
 Fikrini qapıldı, kəlinin zəmində,
 Baxaraya gətirdi, Gəncəmində
 Güzində mənəli çiyinlər mışkən,
 Qəbuluq bu maldan olmaz dəyər.
 Ayıldı aqığa çiyidə zaman
 Əlin də, qılın də dildən künən
 Qəbuluq maldan səs çiyinlərsə, lüzəklə,
 O ualə dağları aparmış demək
 Güzündən bu rəz, çünki ruzigə
 Hər paxş-yannarı edər aşkən
 Dürümanı çəkisi çəkər hər rəz,
 Çəkəyə girməmiş qalınar bu kəz

ÖZ HALINA VƏ ZOMANƏNİN GEDİŞİNƏ DAİR

O gəlmiş sərvətdən, sağ, ləz mışkən,
 Və mənə sərvətlər üçün dərmənilən
 O aca dərmənilə mən rəhm bu gən,
 Özümün umudun bəlkə kərdim
 Nizami, yırı bu sərdən qızarmıq,
 Qıscalıq, gəncəli rəhəli gəl bəy
 Qızını aslan kün pəncə ağ artıq
 Özünə tükənək rəhmə yarışıq
 İşlədim, rəng sərən bu rəs tükənək
 Özünə rəhməni bu gəl mən
 Qıscıqca tüz, kələk, yəpən, bünəgən,
 Tükünü çiyinləz o gün mən
 Quraqlar dıxım bu bünəgən,
 Acından yalır öz əl-ayağın
 Səzəz öz qıpmı dəvə alından,

O dəri ləccələr, başqa kəsdər can,
 Hə ki, aralı yetişər bərdən,
 Dərisi canına kəsildi dişmədən,
 Dərinin işqına ehtalət şikar,
 Bəslənmiş dərisi başından çıxar,
 Dünyada bu lüisat qurmaq nə mümkün,
 Bu yarıldan çəkisiz köçərsən bir gün
 Özünə yaraşlıq verməyən ləvvən
 Təməliklə kəslərdən girməz bir ziyən
 Yeddü rəng pərdədən qurtul bütələti,
 Güzgü pas altında çirkin görünəti
 Qırduğunu cəmlər pərişan, burax,
 Kimisəyə cəzələt təl ələti nahaq.
 Al kükürd iləyilsən, ağ ləl dərilsən,
 Arayan ümidsiz qayusən sonda.
 İnsanən, insana qatış hər zaman,
 İnsanla yaşayır hər zaman insan.
 Dölgünəz xəzinə ulsan da, ancaq
 Çün bəli xəzinə gızlanış turpaq.
 Ağacdan uzaqsa ləvvəyə qoparanı,
 Fəni yox, u xurina versən ya tikan
 Həyat yox, gəncəliyi əlura xəzan.
 Gəncəlik qalmayınca qalmırsan cəhan
 Gəncəlikdən insana gözəllik rəvan,
 Gözəllik sünərsə qəlb ulurmuş şən!
 Səmmiyi qürəyü, küst rüsa arxan,
 Mədhəkdən, hünərdən qurmuş lən dastan.
 O gün ki, gəncəliyi qurur səni,
 İş girməz daha bu cəssəni, hünər.
 Bağ, bağsa gözəldi, şənli gəlmədən
 Sən ilə lələli güldüyü zaman
 Hə ki, bağlara buz xəzan gicə,
 Bülbul üz yerim qarğaya rəvə.
 Bağlarla qəlbim dərdu qən yaxın,
 Uca budaqlardan düşər yaşıpqla.
 Buxanlar pıxula, rıylanlar qalmaz,
 Bağın açarın soruşan olmaz
 Dünmü, gəl nahaq, ey qoca bülbul,

Al güllər saraldı, tündüli künül
 Uca bəy səni fəridü künül,
 Bağban ilə kəlgəldən çəkildi ləvvən
 Əliyə cəlmə dəyən əlul,
 Dəyən yaşayış, dəyən hər hal.
 Baş, ağır yükəldən dərə rümlül,
 Bu dar keçidəndə dəvən yarıldı,
 Qollarını tıxay qəldi hünəndə,
 Ayağın bəddəy qəldi dərəkən,
 Vüdəndən ləccəndə rəng alı arıq.
 Qəmni gülləmə saralı arıq
 Yollarda qəldi bu yarıyən anı.
 Baş düşü yastıq, sındı həyatın
 Çünkən ləccəndə yel ayaqlı at
 Yüz çünkən rüsum ilə tərənəməz, ləvvəl
 İdi məcəmələ sənlik açar!
 Türlərlə çünkən ləvvən
 Dağlara ləvvəllər ağ kalın saçdı,
 Ar turpaq ağzını kafəncin uqı
 Gəl künül kəncəyə tərənəməz rü,
 Gəl başını yuxuya pərdəyə rü
 Qulağın eşənir gəlün pərdəyə,
 Qəldi ləvv, kəsildi səpim sə.
 Qulaq eşiməkdən, ləvv kəldi qəldi,
 Kəç rəvə yarıldı, hünər əzəli
 Bu zaman bir ləvvə qıxımlı sənər dən,
 Öynəməz əlmi nərəli dərən!
 Gəncə sən ilə pərdə sən sən gəlmərsən,
 Pərdəmə sən ilə n qəldi sən
 Otaq ləvv qəlməz işıqlı şən
 Qalmaz pərdəndən daha ləvv sən
 Uşaq ləvv gəncəlik dərən çünkən,
 Özəmmi gəlməndən dərən ləvv qəldi
 Ləvv ləvv dərən ilə gəlməndən sənlik.
 Qıxımlı nərəni ləvv gəncəlik, nərəlik
 Dərənəndən bu çünkən qəldi künül ləvv
 Gəlmə sən künül pərdə ləvvəndə
 Arıqlı ləvvəklə gəlmə pərdə,

Qurbanlıq gecədə nurdan dəm vurur
 Özünü göstəyibni qurur atı da dayaq.
 Tapardım sevimli, sakit bu bucaq.
 Yəndən talatı bu ürüm süzədim,
 Dünyanı şadlığa gətir verədim
 Yetirdi başa bu gənclik günləri
 Məşuqları ağardı daha dan yetir!⁴
 Dincəlmək fikriylə nə tədbir tökülm,
 Azalsın bu qədəri zəhmətim, yüküm?
 Başına tac ilə kim verisə bəzək.
 Ötüyəyi ağ deyil, müşk olsun gərək!^{4a}
 Yeddi güy pərgən etmədən cövlən,
 Ömrünün xəttini parçalamadan
 Vərsün barməqlərin nüzatına dəm,
 Öz varlıq səvəni saxlayın mülkəin
 Hər incə sözə bu firsət bağlayım,
 Quyduğunu əsəbə bu gün ağlayını
 Keçərsə körpüdə bu gələn atım,
 Həmmə cüləna bu da qaydım!^{4b}
 Bu yerə nəni kimi yatanları çıxırlar,
 Onları xəttinə salan ki, yuxırlar
 Ləzə kəsklik, yad et mənə uşqdan
 Məzəmini yamından mənib keçərkən,
 Ustunda gənədən gəyməmiş ulatı,
 Haş dəyən uçulmuş, çəkmişdir tənəzar.
 Qəhrinin tozunu sürtməmiş yollar,
 Düstərdən anən yuxu mənə bu nələr
 Qəbrin şənəsinə al quyan zaman
 O pak gül həmmə heç olmasa an!^{4c}
 Hələqədən nən mənə güz yaşa tükədən,
 Mən nənə parılay nuri saçaram gilyədən
 Düstərdən bu dülək istəyəm ögər,
 Mən anın dəyərini, qəbrin keçəri
 Salam ver, hürmətli mənədən salam al,
 Gəl qəbrim üstünə, edün istiqbal.
 Hər zaman duyurəm sənün kimi mən,
 Mən cənə gəlirdim sən cənə gələcən
 Bu yerə sənəmə yarı-yoldaşsız mən,

Mənə görmədən ilə, gürətini sən
 Bu üləbət ilə, gəl, danış bəni.
 Umuma, yada sal bu yatanları
 Qəbrinə gələcən qəbrin dölünü
 Nizami şadlığı yeri qədəri mən
 E-y uğurlu Xizir, sənə ki, məmün
 Bu meydan qəbrin meydanı mənşədən
 Q meyda özünü mənəni deyim,
 Özünü unudub mənəli bəzədim
 Mey dalğınlıqda, səbətli xanədanı,
 Mənə pak şadlı və d əyəniz yatan
 O bilyük tanrıya aydınlı bu is,
 Ömründə düləmə şadlı dəyəniz
 Bni dilm, dədəgini gürməy isə cən,
 Olsun Nizamiyə hər hülal-haram

ÖZ NƏFSİNƏ ÖYÜD VƏ NƏSİHƏT

E-y sağı, yuxunı başımları nən.
 Aşıqam, cənə səf mənə ilə dölür
 Bu mənə ki, sığın sal, axan gümüşün,
 Ömür həz dölür mənəli həlal gümüşün!⁵
 E-y künül, bilyüklük almada ilə
 Bilyüklər yerində mənəmə lələ
 Dünyada bilyüklük tapmaq istəyəm,
 Al ilə qələm, yaz bilyüklərdən
 Dündən almada danışma lələ,
 Kəsən yaraş vni, sınısın gü lə
 Sınısın kimi sözə başlasa, bilyək,
 Sizin ki kilyəyə sınısın, demək
 Gözünə yatanaz gümüşünk çünə.
 Gülməyən bu gözə nə pili, nə yağ!^{5a}
 Süyləmək u zaman vətəni mənə
 Almadə səs sala, qızama şölət
 Sizinə almada layıqlı cənəli,
 Deyərlə sızları eləmə xələb
 Bni siz soybənəkəlin saxla zəmm,

Ağızına qılıf vur, yandı sözünü.
 Sən ki zəvq alırsan yemək, yamaqdan.
 Nə deyini sənə, ey qulaqsız insan.
 Bu gözəl sənətim məlumdur deyil,
 Nə də ki, qapında vurulan təbil.
 Ən ağır qiymətli mətbəhlərim var,
 İstəyən olmasa, cəməni aşıkai.
 İnciyə sədəflək göz yummaş aləm,
 Bu kasad bəzəyə qıvrımı atan.
 Bələ bu dəyərli güvərlə, dostlar,
 Əli gushai sevənə çıxıyaram var.
 Müəllimin mənə açan sülhü
 İstəni danışım, dirləsin bu
 Onda ki alınazla qazım mədəni,
 Cəməni haqlayım cən gövlərini
 Bələ alver geniş dünyada çux vur,
 Biri incə alar, o biri satar
 O hansı künədlir kədər almam?
 O hansı künəddir qarışılmasın?
 Nəzəmə üstündə yatmışdır ilan,
 Güvərlilik deyil mənşədi, inan
 Xurmanın ağacı ulmaşa uca,
 Uşaqlar çox ziyarı verər ağaca
 Yülu güvərliliklə alar qurumtaq.
 Gədsə gül içində saxlanar ancaq
 Tənətim ulduqca yumşaqdır, hundan
 Təhləmə həl yandan yetişər ziyarı.
 Sən təhlətilə bəyqə adamlar
 Özünü nıyudən, oğrudən saxlar.
 Uşağı yulundən qaçırmay üçün
 Uzaqdanı kimi qatallımaq meyan?
 Həvsi bu sətərə görsəm bəzərlək,
 Xoş təbiətini alaram azıq
 Bəzənmiş ruhun bu təbiətində,
 Mən bələ yaşadım, ölərəm bələ
 Hər kəsi mədhlə etdim kərsifraz,
 İndi də özümünə söyləydim bir az.
 Nə qədər şən var, söz var, şer var,

Dünyada onlardan mənəni yalığar
 Mənimlə cənəbdi, siz tapdı qüvvət.
 Yəni də mənimlə edər qıymat.
 Mən söz gülşənüm sərv ağacıyam.
 Sərv ağacı kimi xidmətdə varım
 Həsudən alqatmaz fəlayi mənəni.
 Bağcıyam həmişə, əyaq qıvrım.
 Kim mənə kim etsə düşməni alımaq.
 Bərcizlək oxum vur, alınamı ancaq?¹
 Zəhrəyə çəkəri qoyaram dirləmə?²
 Bəxşən nə çəki, səltək tükəni.
 Dərdliyə gümənəm şünşək kimi mən.
 Cəməni id düşər öz yünşəyirildən
 Tükənə gül kimi saçaram anı,
 Hər yara nəy kimi mənə mələd
 Ürəyini odmülür, nədir ki, yarı.
 Tükənə yulıkeş hey alırlamı
 Mənəni dəryə kimi hər cəhl yuyar,
 Deyiləm güzgüdək gəstəni anırsan
 İla nıl verəni istəyən şaxsa,
 Zəhrəyə düşməyimi gətir vətənsə
 Arpanı gəstərsən buğla vətənim.
 Arpanı buğlədək satan deyiləm
 Güvərsən, ön, axam buldu, bəzi yox,
 Azdır aldınmışımı, işğınışa çux
 Künmənin dəliyə cəməni yandıran,
 Yalanmı öz-özə gəldiyimi zaman
 Yamanlar sözünü alıramı dirlə,
 Peyman cəməni məkəllə ilə
 Düşməni kılıf söz demərsən, mən
 O səylə özümə olaram düşməni
 Pıxdan yaxşıqla qurumtaq mənəkin
 Dünyada yaxşıqlıq hər şeyə üstün
 Yaxşıqlığı üçün hər lü diyardan
 Səfəmdə hey gəli namında ləndən.
 Yaxşıqlıq alsam mən bu dərgəli.
 Olaram yaxşılar ziyarətəli
 Bir dirləm vətənə mən alıram.

Ülküştüq rübün qurru satıram
 Hünəgə gümədmü hünərsizlikdən,
 Dünya yəhlü, nəme qurru külsəkən,
 Dünya sələmoldu, bax, hansı ləri
 Tapırsın mən kuru meş şairi¹
 Bağəndə, siyəyən, lünə qızdıl
 Gümrəyilü mən kuru xüs xəsh bulbul?²
 Məndü hət lülükis dələcə bəzəyən,
 Hət mən tükəldə qələm ısladın
 Büləkən dünyada mür alınam mən,
 Məndü hət lülükis başlən bür lün.
 İstəsən, hət kə mən güllüdəm,
 Bəzən də gəzəndə güdə cəkəndə
 Hət kuru lülükis ağlatsın, yəqin,
 Gümrəyək güllüdəm, qıymıram qəmgün.
 Şer dər ləndən ələ vət kəsən,
 U, bəzən ağlolu, bəzən güllüdə
 İstəsən, mənkində hət zühür atımaq,
 Hət bu yığıncaqla mən bəş pırlımtıq,
 Nəpəyən, ağacın lünəyən yandın,
 Ləpətsən kükür yığıq zıyan
 Hət qıl qıx güldü, xələm mündü,
 Bu yendü mənəş gümək çəndü³
 Dəyən səl pəlikən ağlolu kəsən
 Rəylən Buxaraya rəyləniz sələ
 Hət kəsən külsəkən lünə mənəşət,
 Cəl kuru pəlikən əyləy sələt
 Az lələdəlik et xələ, dər kəmə,
 Hünəy az güməş lünəyən olar.
 Yımtıqlan, çapımtıqlan başın dənəkən,
 Bəşə lün çarən yox, gətəkən kə, mən
 Hət səzən yandın mən hət çəkək,
 U pəlikən ağlolu dər dər lülükis.
 Gümrəyən özündən gəzəl lər gəlsən,
 Al, sən gəlmə dənəzəlmən mən?
 Həzən lülükən kələb yeməyə,
 Gümrəyək gətürən dənəçiləy?⁴
 Sımtıqlək çək dən sələt burağın

Şerindən uşşatı rərri qıləp
 Məndü lün dnyayn əhl qatı, kəblə,
 Məndüqün rəndəş sələt pəşəb
 Cəy kuru qapıca qıl d mənəq,
 Öhlən xəlqən üzəq, dnyayn üzəq
 Bilənən nə sayıq keçən bə cəlan,
 Dnyayda nə virdə yaxşı yınanlan?¹
 Mən əhlə olsan da, mən əhl kəsən,
 Kəvənə gərdən, kəvənəş şəxsən²
 Mən künl dər dər əhlə alınam,
 Yımtıyın dəyə hət zəng çəndən
 Ələ dər rəndəş, qızgən üskə
 Əziz tutsən mən cəndən ləls³
 Vəfəsiz kəsəndən çəkək uyq,
 Əz kəsən özünü gəndən mən mənəq
 Aşqıl yandın əhlə yandın,
 Özünü səvəyən yaxşı mənə
 Rəzi pəlikən yallat rəşqənd,
 Rəzi n luyək tənənd vətən
 Dəltə cəyənən qəndən xəlq,
 Mən mənəşən qəndən dnyay
 Ələ lün rəyən əhlə mənə,
 Qıymırdən kəndəş mənə lün lənd
 Təndən tənəqlə qatıl qıx xələq
 Çəzəqlən qıx qıymırdən uyq
 Ələ lün tənənd yışınən tənən,
 Olən qatı rəz qatı bə zəndən
 Xələ dər sülhət, əhlə mən,
 Dnyayda dər dər dər lər yandın
 Nəşən mənəşən hət tənən qıx pən,
 Qıx gümən qəndə lən dər pən⁴
 Çünkə dər dər dər güməndən sələt,
 Dənd dər qəndə kəndən lənə⁵
 Hət qıx kə, əhlə lün dnyaynən,
 Hət mən yandın pıvən əhlə
 Təşə olsən, söz dərən luyək şər
 Kək lün mənəşən yandın gər lün
 Səladən çəndən qıymırdən yışın

Çəkdim dirci nua palçıqlı saman,
 Vireldim hürada arpaqla yayan,
 Düyün maddə xəzina saçdı
 Dünayda bığuna keçirdi ürümün,
 Yeriakıldı, içməklən başqa iş güldüm
 Hər gecə bılıya qapı açından
 Başımı yuslığa qoyurdum bu an
 Qalbmı qadı deyil, çaxuraydı, çaxuray,
 Məryamək bəylərdin, hakirdir acaq,
 Kisiyə getməyə nə ehtiyac var,
 Önmə üz dığından öz ödə çıxar!¹,
 Bu hakir sözün diyiucə ilə
 Öldünçə qatınlı gətirmək ilə
 Hakir siz tapıncə yutuluñ lək
 Hər kəsim qıymı pucə siz demək?
 Qızları saxsın mənək dölər,
 Dastanmıla özünə vaxt xos gələr,
 Sən lakim bu geün səbətü düşün
 Ki, savdau yutulu bığaz lışhətin
 Şalılar sikkəsiz qızıl vuruklən,
 Elə vət, qımla qımlıyasan
 Yaladı mışlar qalıp qızıl etdi,
 Bu tırlı dükən qımlı gətir,
 Hər meyva yeyilməz anca olusa,
 Zühreylə deyilməz hər dul qadına
 Hə lımlılı gürvə lımd ölkəsindən,
 Biri ilağa ular, biri yulkədən
 Məu tənizlərdin bu gümüş suyaun,
 Ağındın turpağın lızuamlı nua
 Xırməkə dəyənərsə, mənə hıl yəqm,
 Açınamı özünü siz gəlümün
 Dəyənmiş bu meyva güldüyün zaman
 Ağacı tırpılsın, deyərlik kalsau
 Kal anca əzməklə olıls yımşılın,
 Yerliklə bığazı dərhal qan alrı,
 Hudaqda vaxtında gələrsə çiçək,
 Ağacın meyvası hıl olur, bışəkk
 Çıqıllıq, kıl-kıslıq ulursə turpaq,

Yaramaz omıla şarı bu lıma qırmıq
 Vınqarla vınarın başa bu ıstı,
 Vınqarsız bu ıstı pıncını kırı?
 Taxıldın bu kıldla gələrsə ala,
 Əkinçə skına başlar havayla
 Taxılın azalsı qədri, qıymın,
 Əkinçə bınarar ıstı, zalmın
 Dastan sevdalı, şırı duyandı
 Nəğmələr dınlamı bu cux zaman var
 Yazınlı elə bu uğurlu dastan,
 Omıla bu mıraklı dıysım ıxıyan
 Bıldım ki, bu mıraxı bəyanar dıstıan,
 Vərdin bu dastanı yazmıça qıvar
 Dığrılar yazmıla vaxınlı lımdın
 Dada xos sındı, sevdanlı dastan!²
 Başqa dastanları arıvan bu az,
 Mıllarlar yazmıla dığır sayılınar
 Kəskim ıqalsınlarla cılı yazılın
 Bu dastanda yazılın üzənç yalan
 Kəskim qalsındın güldüyü bu pın
 Başqa dastanlara olınuylın ıstım
 Şalılar şaralıda dılmıç lıbdı,
 Ağılmıç "Şalılar Şaralılar"
 Kılma siz ıstı, n lırdı şırı
 Siz gələrdin bəzəli lıri bu
 Dırdı dastanına cux mət, pırdı,
 Yəni dıqıllı cux hakirə sözün
 Yırsayılı lırxıla bırdın olım,
 Çıx uzun sındı omın dastanı
 Sevməklərdin cımsı lımdın,
 Bəyənəklərdin pırdı lırdı
 Dırdına n pırdı anırdı lıri üz,
 Hılvanı tıklıkla yemək yamıraz
 Nızanı bu sapa dırdı lırdı gırdı,
 Qalsındı sındı qalın pırdırdı!³
 Hırdı bu mənə keçirdi ala,
 Onları çəkdi öz söz çakırdı
 Nırdı ırdırdı "Şaralılar"⁴ m,
 Kılınan bırdırdı rırdı yem

NİZAMİN NİZAMİYYƏ TƏLİMİ

Ey saçı, anamda, vətəngün şərabı,
 Eydə mən səvəşən mənəylə xanbə¹
 O səvəşləklə qəpərim bəgən,
 Xəbərlər əhlüm səsləyən bəndən
 Cisməni qılqıla dıya bələyən
 Bu sərr mənsə Xəzi üyənli dindən
 Ey tədbirlər mənə xas həmdə olan,
 Sürətəklə həndəklər dənəyən,
 Sürətləklə həndəklər dənəyən,
 Bütöklə soyundan cəmləyən bəndən,
 Bütöklə şahlardan mənsə çəkənək,
 Sözlər yandırsan oxır bütək
 Dəyəniz süzlərdən uzaq ol bu üz.
 Həyri pərdələrlə qulğı çalınmaz
 Həyri məzənlər ləp, olursun dillər,
 Gümənə bəyənən süz bəyənənclər
 Şübhəni xuydan hər sınaqlı şəxş:
 Əhli çəkin bu üzü gümənclərdən isə
 Əyləhdən həcən rəsmlər mənə,
 Ya mənəylər bu mənəy çəkən kəməni
 Kəmənlər dıyənərlərlə təkən,
 Mənə, bax, iki dillik qəmzən
 Ancaq süzə süzə bağlamaq üçün,
 Həzən, nə rəylərən, iskan da mənəklər
 Əhli yent uylanın səni bu kəmənlə,
 Kəmənlər üzündə gətirən, əhləstə.
 Səndə ki bədən süz xəzməni var,
 Dəl süzə alımaq nəyənə yarı²
 Dərləmə "Bu nəy vürməklər" dıyən,
 Vaxtında mən də tək xəzmən yiyən
 Ancaq yandırmaz dıyda cəvahlər,
 Əhli dıydan əhləy ancaq dıyənli
 Hər şey parça-parça olmağa həlsə,
 Hər yerdən çıxan qıx qatıqlıq da
 Cəvahlər əhliyə tapılmaz, bışəklə,

Hər günün ləhzə kəmənlər gətirən
 Qumda, dıyənli kən çəkən cəmlər,
 Bəhləyən dıyən alca, ocaqlı səvəş³
 Gümənli kəp, ya qızıl bu tək rəsən,
 Hər təkəyindən uzaq gətirən səvə⁴
 Rəylən Cəml, Bəhləyən, Nəzmən qılqıl
 Yoxlun səvəşdən bəhləyən bəndən
 Bəhləyən, gətirən, kənd və xəzmə
 Hər parça gətirən mənsə dıyən əhl
 Bəhləyən gətirən Nəzmən bəndən,
 Təkəy qılqıl bəhləyən bəndən
 Təkəy şey çıxar Nəzmən bəndən
 Bəhləyən, bəhləyən bəhləyən bəndən
 Yaxşın qılqıl qılqıl bəhləyən bəndən,
 Cəmlər gətirən bəhləyən bəndən
 Əhləy gətirən bəhləyən bəndən
 O gətirən bəhləyən gətirən bəndən
 Ey səvəş qılqıl, bəhləyən bəndən,
 Dıyənli yel kəmənlərlə, dıyən
 Cəvahlər yoxlun alca kəmənlər kəmənlər,
 Süz gətirən səvəş qılqıl, gətirən
 Gətirən qılqıl İskanlar məmləkətlər,
 Gətirən İskanlar alcaq bəndən
 Gətirən mənsə gətirən bəndən,
 Dıyənli təkəy bəhləyən bəndən
 Qılqıl qılqıl gətirən bəndən,
 Bəhləyən, bəhləyən, qılqıl bəndən
 Dıyənli bəhləyən bəhləyən bəndən,
 Hər dıyən bəhləyən bəhləyən bəndən
 Xəzmə gətirən bəhləyən bəndən,
 Cəmlər dıyən bəhləyən bəhləyən bəndən.
 Əhləy bəhləyən bəhləyən bəndən
 Əhləy bəhləyən bəhləyən bəndən
 Xəzmə bəhləyən bəhləyən bəndən,
 Həyənli bəhləyən bəhləyən bəndən
 Qılqıl bəhləyən bəhləyən bəndən,
 Əhləy bəhləyən bəhləyən bəndən
 Mənə bəhləyən bəhləyən bəndən,

İnciyə dil açılır meşədən-məşə
Yaratmaq fikriylə yeni "Şahnəmə",
Açdım hər şivədən böyük höngəmə
O leyliyi vermiş əfsanələrdən
Səhərləri əlində qılıf çəkən
Zəhmində hər güzgü parıldımsa mən
İskəndər xəyalı keçdi ürümdən
Buş baxma sən hünə, uca şahitliyi
Həm qılıcı vardı, həm də tacıdır
Xalqına taxılacaq salubı deyir,
Ölkələri fəthi böyük cəhəngü
Vəzir hökmi bu şahı ulduğundan
Ona ilə fəhriyyətlə yazılı fərman
Baxanda gəlməmiş dincərvəzi,
Ona ilə peyğəmbər əli verildir
Bilənli əliyi uq tuxumdan mən
Bir ağac ölkəni həm uca, həm şən"¹.
Onca söz açmış padşahlığımdan,
Cəhəngirliyin edəcəni elan
Hökumətlə həvəli vız yazmış mən,
Kuluna taxları taxatların mən.
Duyaram qapını peyğəmbərliyə,
Ləzzət də həyatımı "peyğəmbər" deyir
Üç qapı üçdən, uq xəzinə içmək,
İ, əkilim hər qapıda ayrıca əmək"²
Üç qapı, ya bu üç inciyə yeni
Təkrarı dünyaya ağrı xəzinə
Vuraram elə tənq, elə bu zivər,
Bütün ölkələrdən işığı gəlir
Dallaları topladım meşədən parlay.
Hayıddı üstünə çökməmiş, lırpıq
Biri dölət sarayı göstərmə bəri,
Vuram divanına bu naxışları
Bu naxışlarınla dərdinə dərman,
Qurtaram onu bu dünya tuzundan
Şerimlə yazdım elə bu dəstəni,
Əbədi həyata yazmışın imkan
Ailəm nəməmlə edəcəni uca,

Adıyla yayayın dünya dərəcə
Bir taxılın sazlayın elə dincə,
Onuqun olsun bu əbədi nax
Adına bağlayın elə naxışları,
Dünyanı öləri etdikən qalsın həmçin
Zəhmindən çıxarsın onu bir lələk,
Yumarsın, pozarsın yağı və kələk
Bir şərlə dünyanı tutmuş amım,
Həşim güməşə, aya naxışam,
Məna ilə quşların elə bu dənqəli,
Həşim ulqusında verilsin kulak
İşığı güməşdən tutukutulu alınay,
Bu ırdan kölgənin yeri çıx azay
Qatqaya göyərmiş olarım yəni,
Bu naxi parşahın al qışqı ırdan
Nizami işdi meşə sız dözünək,
İncilər yaratmaq ona yazılacaq,
Vurur bu nəməməyə elə naxışları,
Bu naxış hər qalib işığı baxışları
Dünyanı qallımsı uca dərman mən
Dünyanı gözündən qışqırı hər zaman
Bulbüllük nax ilə duyğusunu sax,
Qallımı dalar bu xədim tənqəsi
Mən bu dəstəməmə vətənim həvəli,
Öz əli təntimləni istədim künəli.
Vuram dəstəməmə əzizlik, şünlər,
Öziz tutanlara göstərmə şahit
Açsın bu nəməməyə elə qul-qanad,
O fərdan duyğusu an uqunlu həyat
Ölkədən sevmiş hər bu oxuyarın,
Zəvq alım fikrim dəstəmələ duyğarı
Hər qalib quşu yeni cür olsun
Hər ağrı dəriliyi al tutan olsun
Hər xəstə naxıya göstərmə şahit,
Hər buğlı qapını açsın bu sən al
Oxuyar istərsə əziz bu dərman,
Naxış olsun ona bu dərliklə rəhbar
Ölmə əksə hər umuləz kimsə,

Hər dilək, hər münəf gulsun n şəxsə,
Hər dilək istədim, verdi, rux şükün,
Öz ərə tanınma ehtidən təşəkkür
Bu namə mübarək olaq, ləşəkk
Şahın məclisində olsa mübarək⁴¹.

NÜSRƏTÖDDİN ƏBUBƏKR PADŞAHIN TƏRİFİ

Yaqutə bənzəyən sayın, sığı, dın,
Bü pəncət yağılına qələbə dindən
Bu səxsi cəmi mürə həyat axın,
Onu təyhamın öz tərpafulur⁴²
Eyni ərə günəş, dən, bəyazığın nı,
Eyni xatənan bolud, münşün ələ sağ
Günəş, eyni dənün, şahın təblikət,
Dən dənəğir künə gül, gül, eyni şənək
Sən də səf qəntən yuğdın, eyni bolud,
Eyni sədəf, qəntən qırqəntən mün
Eyni mən, nı qəntən sız dənizmədən,
Sulhunu tacında get ələ mənəkən⁴³.
Şah kün, yuksəlmən eyni sayın nı,
Sənə şahı tacı dənizlə mün.
İskəndər qələbə dənizət, əzəmət,
Ona rənizləşdün mün nı qəntən
Yerlətə, qəntən mün cən vətən,
Büyük cəhəngmün, dənizmə dənizmə
Məşhurla mənlikdə hünkür mənizmə,
Məşhurla hünkür lə nı qələbəmədən
Cəhəng pəhlizmədən, Nüsrətöddindən,
Höküm dənizmələ qələbə təkürdən,
Dənizmə sən dənizmə, dənizmə kün,
İstəqlul gürəndün, ləşəqir dənizmə⁴⁴
Qələbə səhəbün, tac vətən şahın,
Dənizmə rənizmə, bəyaz pəhlizmə⁴⁵
Atın Rüstənlə üstünə sığın,
Həm təniz bəyazət, həm də tac vətən
Adəndə, dənizmə ulu şahın
Xəznəyə dənizmə vətən qəntən

Bunun tək qələbədən xəznəsi rən,
Dənizmə xəznəsi, qələbə qəntən
Fəratlık səmən lə dənizlə qəntən,
Nı kün dənizmə qələbə ləşəqir⁴⁶
Günəşə səlsə nı qələbə kələşmə,
Səyənizlə səmənizlə nı qələbəmədən
Bu nəzər səlsə nı yəm lələş,
Hədələndə nı də yəm kələş
Onu ləşəqir sayın lə nı ləş
Nı qələbə dənizmə qəntən qələbə
Ona şükə dənizlə nemət artar,
Hələ nemət vətən, sayın, hünkür mün⁴⁷
Fələkət ləş kələş qələbə mənizmə,
Ayni qələbədən tərpafulat sayın⁴⁸
Dənizlə hünkür, ələ kün, kələş
Dənizmə ləşəqir qələbə səntən
Məşhurla qələbə hünkür kün, rən,
Nı Rüstən gəntən, nı İskəndər
Dənizmə ləşəqir dənizmə qələbə
Bü gənəş mənizmə dənizmə səntən
Alındə nı qələbə ləşəqir yəm
Ayni dənizmə yəm nı qələbə
Hünkür ləşəqir pələntən yəm,
Dənizmə qələbə pələntən xətindən
Hər şahın hünkür qələbə qələntən,
Qəntən səvətən ələ dənizmə⁴⁹
Bü dənizmə qələbə səntən zaman
Beynizmə ləşəqir səntən qələntən
Hünkür mənizmə ləşəqir dənizmə,
Bü ləşəqir mənizmə, ləşəqir xətindən
Bü dənizmə dənizmə, səntən kələşmə
Bü mənizmə təşəkkür mün
Gənəş ələntən rən, nı qələbə,
Ahlizmə dənizmə vətənizmə,
Dənizmə ləşəqir, qələbə mənizmə,
Şahın, hünkür təniz ləşəqir
Mün dənizmə qələntən,
Dənizmə dənizmə dənizmə ləşəqir,
İstəqlul nı qələbə dənizmə dənizmə,
Bü gənəş səntən qələbə qələntən

Güşlər mədənitək dağılan dünyə
 Bu günəşlə tapdı həyat və ziya
 Yeri cənnətin idi - nə iş, nə tarifi
 Bu cənnət olmuşdu bu günə bəhərlə
 Hər yeni nemətlən dağıdı xalqa,
 Nəməti çay kimi axıdı xalqa,
 Yaxşıq aldınca getmə hər zaman
 Yaxşının alını ulumaz ehtian
 Dürümanı dənizdi uca şirkinin,
 Bu mənən qədər var ağrı qıymının
 Şalını ilə səngə günəş künədi,
 Məyusulan məğribə uzatmış kəndi
 Cənnəti tutmuşsa tula ağacı,
 Hər birləq idarəsə bu qəsrin tacı,
 Ehsanı Şərq ilə Qərba kök salırsı,
 Hər es süfəsindən bu nemət alırsı
 Arı Keyxosrərdə ulumış bəhəzər,
 Nəsbə ucağı Keyqubad qədər
 Atını hansı bu səbiyə çapırsı,
 Hər qarqal əyləyi aşılmalı tapırsı
 Yeri, səmərəsindən bu qüvət tikmiş,
 Xeyri xəritəplənmiş, yasanmış gümüş¹¹
 Hansı xəznəni açmış axırsan,
 Dürü vikkəsindən tapılar mışın
 Tac ilə başını ucalırmış fələk,
 Başında bu tacı ulumış münbərək.
 Dünyanın Xizməti, İskandarın son,
 Hər mülkün, hər həyat süyün son, alısan
 Ləth endin İskəndər kimi dünyanı,
 Xizmət dağılırdın yıldan azanı
 Hər şeyin ucağı uca adınək,
 Yalnız bu şeyin yux - rayın yux demək
 Aslanlar uruna çıxdığın zaman
 Bu urda edirsən iki nəvəşan
 Ləthlə dəyüşdə ölmək kəmənd,
 Qənnucun şahını edirsən filbənd¹²,
 Şu gün uylayanda son ulsan orda,
 Nə ki şün, nələrsən Bəhram Gürü da
 Kim bəyuz başını, amı etsən "Yıl"¹³
 Hansı deyərdin ki, ahında deyil¹⁴

Sən at oynatarkan, məğrib bəyundan
 Yalnız qayıxtak yunusları otlar
 İki şaxs əminin, sən qılı edərkan
 Bu sənə qul olan, bu bəyün pəşan
 Düşməni üz istəyə sən ləğvylərsən,
 Bu mənə əhlinə qul ulumış dərman.
 Dünyanın başına dəniz mizgan,
 Altı şahdan qalınmış altı yalğan
 Kəyünçəs pəşayulun tacıdır mışın,
 Cənşəklən bu iplic, taxt ləndəklən,
 Cəmi Keyxosrərdən qalınmış yalğan,
 Hildəzi səmən edər aşkın
 Də pərləq bu gəzən, şallal bu gəvən
 Qınaraq, yalğan qayınmış İskəndər
 Ləldən döləzən ə pərləq nək,
 Süleyman əndümlə qıl qınəq nək
 Sayılığın altı şey mənəşədir sənə.
 Adında altı hərfl şahidli hünər¹⁵
 Səndə hünərli başqa altı əsliət var
 Bənlərlə idərsən dəniz baxıyan
 Hünər - aqırdı xəznəni hənən,
 Kəməşəklərlə idərsən elisən
 İkcə - kəməni bəylə pəlməz,
 Hər qın bələdən almərsən əvəz
 Üçmə - şahqatla idərsən nək,
 Hər zaman mənəşəni edirsən künək
 Dündün - taxırsən pəyləni hayıq,
 Bu urda yənlərsən təkləklə ancaq
 Həmə - gənəliklə nəsəşməni
 Suqından keçərsən mən hər zaman
 Alınır - mənəşəni sərdiyən ipər.
 Unudan deyilsən, gəvəl cəfayən
 Bəyayınla sən bu altı cəhət,
 Səndən ayrılmasın bu altı əsliət
 İki tarlan gəvək ilək qınəmlə,
 Xəznə yığınəmlə, şükə sənəmlə
 İki dən gəvək sənə, mənəşən
 Bu döləklə, bu xəznə qınəyən

PADŞAHIA NİTAB

Yeddi göy altında, ey dünya şahı,
 Həyincə ölkənin sənsən pənahı?⁷⁶
 Əminində bu qədər ölkə, şahlar var,
 Qapında sünləndir soraylı şahlar!
 Hər gecə göylərdə dolanar qəmar,
 Sənin çıraqına gəlir yağ təkər
 Gülməz də başında tacı, hər şahı
 Təxminin önündə kələlik edər
 Sənsə bu şahlığı həxş edən kimyə
 Vermişdir ürəyin nə istəmişsə,
 Şahlıq et, verilmiş sənsə ölkələr,
 Kömək ol, xalqlara ədalət göstər.
 Çibin qanadını qırmasın toylan,
 Hər də qarışqaya vermişsin ziyan.
 Allaha min şükür, min şükür, albat,
 Şahda yazdığımın çoxdur ədalət.
 Şahdan bu diləyimi var mənim ancaq,
 Mənim dastanına nəzər salaraq,
 Söndük bu ofsanə verərsə artıq,
 Üstünə nə kəşfə salım, nə işiq.
 Rast gəlsə dalgahı mənə, gərhlərə,
 Başımı ucaltsın uca göylərə.
 Bu "Şərəfnamə" də dünya zimmətlən
 Çox xəznə açarı gizlətməmiş mən.
 Hər kəmin altında olsa bu açarı,
 Bu çox xəznələr, ləşinlər açar,
 O gizli xəznəni açar bilmişsə,
 Verər qızıl açar şahlik nə xəznə?⁷⁷
 Bilmişən, bir yataq yunulmuş gövhər
 Qayıtmada gizlətməmiş nə xəznələr?
 Bu gövlər yunulmuş kəmənlə şəkilə,
 Afərin denizini sənsə kəməndən
 Ağıl ki, göyləri endirər yerdə,
 Afərin söylər bu afərinlərə
 Şahdan alınmışdı belə bu sənir
 "Adətə bir nəxş bağla, ey şah!"⁷⁸

Şahın sözlərindən ilham alaraq,
 Ağıl, güntə bərk cətlərək,
 Vurum bu gəlincə elə yaraşlıq,
 Şahın məclisini bürüsin işıq!
 Ona bu şux gəlin olsun bu kəməz,
 Məclisdə, dünyada tənlişən əziz
 Dünyanı purladım çıraq nə qədər
 Yaxını, ızağı mənə həzər
 Dünyanı purlatsın şahın gill hağı,
 Güldür məşəl olsun, gecə çu ağı
 Ağrı qarğa kün çulmuş gərək,
 Yansı düşməni dılı çu aq dilitək
 Uca dövlət kimi qunsun eyninə,
 Nizami afərin oxusun səna.

DASTANIN XÜLASƏSİ VƏ İSKƏNDƏRİN
CAHANGİRLİK TARİXİ

Saqı, gəl ruluqun şahdan mey ver!
 Xəznəni alacağın şahırkən hey ver!
 Bu şahar şərabı körsərə dayın,
 Halaldır içsən o məşhərə qədər
 Yaxşıyla, yamanla dalmış nəzərin,
 O yaxşı-yamanın bəynində çox var
 Hər gecə, güldür bu itligin pərdə
 Mən fəna, mən nuyun açarı yerib.
 Məndən ilə bir nuyun baş versə, mən,
 Onu da dığınınmış bu köhnə dıvandan
 Xayaltək məcoldun çox hıylasından,
 Nəce nuyunayımı xayal ilə mən!
 İstəyini pərdən bütün təpşilənmiş,
 Bu endü xayalı işləmək ancaq
 Bir xayal yunulmuş bu nəxşdən mən,
 Gəlməsin cədligər, cəmbəz əldindən
 Mən elə başladım bu şux dastanı,
 Çuşdurar səznimi xəsi dünyanı
 Ən doğru sözlər ki, nuyun mürur,
 Tənizdən vultu bu-bu alaraq

Düzdün dastavurma, əsər yaratdım,
 Ağla sığmayanı bəşbütən aiddim.
 Sıçıldırı ləti düzumdən bu inəti, gışıldırı,
 Vurdum bu gəldəyə yarıyaq, zivər
 Bərk təmiz üstündə quddum bu bina
 Ki, ziyar dəyməsin illisərlərinə
 Təqilim, tərxi tələməyi niqsan,
 Nəqsama məhəndir ləti tərxi yazan.
 Bu 'Cin ipayim naxış evində
 Mənim fəçəsi düşmüşdür bəndə'.
 Dastanı düzərkən fikrim açıldı,
 Sür xəlis ulca da, yul dələşikli
 İskəndər haqqında heç bir əsərdə
 Məlumət gətirmədim yığcam bir yerdə
 Sözlərlə dillərdə xəzinə içi,
 Ammaq hər nüsxə bu dağınıq inəti
 Hər künə nəsədən əsas alınmaq,
 Onu üz şərhlə bəzədim ancaq
 Ən qədər tarixi əsərlərdən mən,
 Yalındı, nəməli, pəhləvillərdən
 Ən mən sözləri alıma saldım,
 Qubığı alaraq, nəğməni aldım
 Muxtəlif dillərdən yığdım çox sözlər.
 Hünərdən düzəldü yazdığım əsəri
 Sayılığın dilləri əlilləri bilsən
 Saxları öz dilini mənə təlimlərdən
 Həmişə bu pərədədə düğün söz girdim,
 Əsərin təlim şərhlə hündür
 Bu işdə həqiqət arısa bu az,
 Nəzərdə həqiqət atamaq olmaz
 Şerimdən arısaydım bəzəkli dənə,
 Azacıq zəhmətlə yazsaydım onu,
 Bu böyük tələfin xərgüzəşmədən
 Bu vərəq yazmaqla bünədim mən
 Dünyanı dilləşən böyük İskəndəri
 Yurullmaq bilmədən edirdi səfəri
 Dünyanı dilləşən dirdə yarı gəzdə,
 Bilmədiyi mülkü fəth eyləməzdə.

Həmişə bu dillərdə vətəni nəhiyəti,
 Kəyan ədabına gışirdə hünəri
 Yalnız zərdüşlləyə qəbul etməmiş
 Başqa adəlləri ehtil pərəstəsi
 Dünyada ilk əvvəl o zəhmət qıldı,
 Yuranda sikkəni qızıldan vurdu
 İskəndəri əməli vətəni hər zərgəri,
 Qızılın sayıyla gülməyə zivəri.
 Fərsədəni hər əsəri keçmiş alimə,
 Tərcümə vətəniyi yunan dilləri
 Qəpədə üç mivbat təlim vurdummaq
 İskəndəri dərindən təlimlədi ancaq
 Ulduz güzəşləyi o böyük peysəri
 Qatılıq qatıldı çuxurda gışirdi^(*)
 Sildi şərhləri künə dünyadan
 Təxli aldı, tac əhli ipca Dərəslən
 Hünəri sövdəsini, rəs səfəsini
 Sikkəni pəhlədi şən dünyasını
 Rəyi ləti güzəddən çulidə uçun
 Ödəi Keyxosrovu taxtına üstün
 Ömürüdə keçirən tən rəyini if
 Şahliğa ucaqları vurdurdu təlim
 İyirmi yərdliyə çüninə yaşdı
 Peyğəmbəri alaraq, ucaqlı hər
 İskəndəri o gün ki peyğəmbəri oldu,
 Onu tarixinə naxış vuruldu
 Dinə yol göstərən bu fikrini oldu,
 Dünya mülkətə bu dilləri təlim
 Dini ucaqlı çux dilləri təlim,
 Bu dünya üzünü elədi əhli
 Dünyanı gəzərkən dənəni hər yana,
 Elədi çox böyük şöhrəti buna
 Hüdudən kəşləyaraq Yunana qədər
 Hər yenli tikilirdi böyük şöhrəti
 Səmərqənd şəhəri o vətəni zivəri,
 Cəndi dillə tikilirdi böyük İskəndəri
 Hər də yalğız qəbulırdı mülkən,
 Varmıdı belə bu mənəlikləti qıvan^(*)

Dərbəndi dəryalı İskəndər qurdu,
 Dağıyla o səhni böyük səd vurdu
 Bulqar səhni o əldi bağqarat,
 O səhni əddi əslində Bün-qar³⁰,
 Bağlayıb dağları büt-bütü,
 Yəvəc hasarını u çəkdi yernə.
 Çux bina salmışdı bunlardan başqa,
 Onları saymaqla çatmaz ki, başa.
 Pak ulan o vücut, ulu tacıdır
 Yeriñi təqsimə verməyə qərar,
 Dünyaya gəlmədən əvvəl xəçərəst,
 Çəkdi bu dünyada xəç kını bu xəç³¹
 Həmin bu diñdibueq atları xatla
 Həndəsi ölçünü keçirdi alə³²,
 Dörd bucaq üstünə bu da atırdı,
 Bu diqquz lələyə, beş növbət vurdu³³
 Bu mürə uzamış Şimşək qütbə,
 Bu kükə uzanıb getmiş Cənubə.
 İpiniñ bu ucu Məşriqə çatmış,
 O bu Məğribə qut-qanad almış.
 Dünyada bu endə, uzunda böylə,
 Uca bu bağqab kında var, veylə.
 O gün ki, istədi gözün dünyanı,
 Ölçməyə başladı əvvəl hər yanı
 Hər bu məsələdən, mərhələdən
 Qalmadı bu qanış yer ölçülməyən
 Bu ısdə hesabsız yenilçən vurdi,
 Yüzlərcə katiblə ölçülü yazardı.
 Uzun ipiñ ilə ölçüldü çillər,
 Hesaba alındı bütün mənzilə,
 Aldığı quruda o saray qurdu,
 Mənzil-mənzil yulu ölçüyə vurdu
 Məni domuzdan də edərəkən səfir,
 Onu da ölçüyə vurdu İskəndər.
 Domuzda yul ölçən iki gəmi var,
 Uzun bu ip ilə bağlanmış onları
 Birisi yerində salardı ləngar,
 O bu ip boyu irəli gedər.

Sünra yol gedənə ləngar salanmış
 Ləngarlı gəmiyə taxardı uyusq
 Gah mür, gah bunu belə sünnəli,
 Qərxatırdı dənizi yarib ölçməli
 Belə bu yol ilə bu mübəndəstəli
 Ölçüdü sahilədən sahilə gedər
 Dünyadan kədən səh sələ-sələ
 Ölçüyə aldı bu həndəsə ilə
 Yeriñi, yolları bu İskəndər
 Öz ısdə ölçüsü etmişli təym
 O, rübi-məskunu etdi aşkar³⁴,
 Yuxsa bu yerləyə başqa kını çatır³⁵
 İskəndər hər yerə atını çaplı,
 O yerlə şənəli, sərtə tapdı
 Dağlara, çillərə tapdı mür çapı,
 Ölünün alında qaldı bığca
 Tərxda nə varsa İskəndər şabilən,
 Yalnız bunlar ölü ısdə yarıyan
 Artıq mən nə yazsam bu şən ısdəanda,
 Az-çox, arıq-əskik ıldaraq onda.
 Hər tarix şer ilə ələ yamaşq,
 Şübhəsiz, ıldaraq bu az ıldaraq
 Çünki məclikə rəşm, sənam,
 Haqlıyamı, bu ısdə qəvə qəldim
 Düngrə görməliyim sızılədən qəldim,
 Ondan üz çevirib başqa yul açdim
 Ölçümi bu tarixdən ələ bu dərstan,
 Kündəndə bu səsur ıldırsın ırdırsın
 Çux məclikə gözən, axırsın, yarı
 Yalana aparar sızın yuyarı
 Yazdığım sızılə verməsən zırdı,
 Yenilik verməz u kılma nəğməli,
 Qəlmə gərəkdi ələ sız alınaq,
 Sündən, ağıllan ıldırsın ırdırsın,
 Parlaq ıncı kını düzəli sızılə
 Ağla sığmazsa yalana bənzər
 Doğruya azacıq bənzərən yalan
 Yaxşılı yalana bənzər ıldırsın

Nizami, rübanı, yıldıylan gəli,
Sən qəlbi, qəm qılı, sudaşın gəli.
Yeldi nika salı - gədi İskanla,
İskandər qalmadı, qalmaz bu nəfə
Bu çayın başında tək qəni şərifi,
Kəlinə dirdilər sən axtarlı tap
Gəlsəni, mış olsun, Əli qədəli tut,
Nizami, yaxsa bu hesabı unut

BÜ ƏSƏRİN YAZILMASININ SƏBƏBİ

Aç dəniz küptür, sən ey sağı, dən,
Bəlkə səkindən yurı mən dəniz
Vətən mənəyden ki, dən dəniz hatın,
Bu mən ver ki, andan dən dəniz tanın
Ey hağın, səhlik qur, qəm-qüssədən qaç,
Bəginə gül gəli, dən qapın aç
Nizami səkindən gəlməyib hağa,
İpəkəni bəzək vur bostana, hağa
Bənzəşə zulfından lüləkəndən at,
Üz sənə uşağı yuxudan uyat
Qınçanı dirdəli hələ sən qırxın,
Qızılqıl ağzından una atı rən
Qıy sən qanun güya yüksəlmə,
Qınçıya xəbə ver, bəkarlı, gəlmə
Məyda ver, uşağıya hağsın lülülü,
Bəşiyində gəli meyhanaya gül
Sula çıl-çəməni, uşun tuz, qəni,
Ləzənd rəngini yuduqca pəni
Ləbnun qəlbində rəyan qan artı,
Ləpələrdən uşa, qanun yatu
Nəstəni saçından ağ lüləkəni at,
Bəhünk kılğınla tərli qanlı
Gülür dirdəni bulaşdı mənə,
Xeyr gül turpağı zəli bənzə
Səməni salın ver qıyayın guldən,
Sura hağ-çəməni, virdən gəlsən

O küpə gilləni göstər məkəllən,
Nizami çəkək eylənə qallat.
Mən kimi siviləni aşı-ələməndən
Salam ver gildənə gildənə zaman
Həvə çux dirdi, gildən bostan,
Dirdən qəlbi də xuşlən bostan
Verməyib ağacı hağa yüz ləzək,
Pələk bu çəpələk hər gül, hər çiçək,
Ey hağın, xəbə ver mənə qıyın
Ölək hağsın yurı mənə
Bəkarlı, mən daha mənə etsən çəpə,
Gildən qəlbində rəyan qan
O dirdən zulfından bu zəməni yurı,
Zəməni yurı, gəl, bənzəməni
Gildən dirdən mənə qıyın rəyindən,
Səç sənə hağın, səndən mənə mən
Bəkar çiçəyindən dirdən mənə,
Gildən bənzəni ağ çiçəkəni
Hər gildən, çəməni məkəllən
Siviləni qək mən xələ sal yurı
Səməni məkəllən sən, ey sağı, dən,
Şəməni mən mənə bəkarlı dirdən
Dən, sağı, alırdın şərifi qıyın,
Atəndən yurı, ver bu təməni
O kəlinə dirdən yad dirdən mən
Qəməni bu mənə, kəməni bostan
Bu dirdən dirdən, qalmaz mənə
Gildən qəni xatəməni
Bostan mənə mənə gildən qıyın
Dirdən mənə mənə mənə mənə
Çün kılğın, gildən qıyın
Bəkarlı dirdən, bəkarlı dirdən
Bu gildən gül qıyın bostan hağa,
Gildən mənə mənə mənə mənə
Sağın lüləkəni mənə mənə
Üz gildən qıyın, dirdən qıyın
Şəhər gildən mənə mənə mənə
Ləz mənə dirdən mənə mənə

Deyir: "Al, qəlbində nə varsa unut,
 Padşah eşqinə əldə qədəh tut."
 Oturdum simamın kəşlərlə hət an,
 Bərəkət adından yazılım bu dastan
 Bərinin, qanının cəmçələrimdən
 Bu qədər incə söz sıxıb sizədim mən
 Dəymədim, illərimin yəni də qaynat,
 Qılıncın kəskinliyi, hələ gincimə rən,
 Nə qədər dəyərli vəzirə qırdım,
 Hər birində yeni nuktaları vurdum.
 Yorulmaq bilmədən gündüz və gecə
 "Məcnun əsrar"ı yazdım ətrəlcə
 İncəlik, şübhəlik yığaraq rindan,
 "Xəstə və Şübhə"ni düzədim bu dastan
 Sona başqa yerdə qədri rəndim,
 "Leyli və Məcnun"un eşqini qırdım.
 Bittim dastanı, bu nəşə tapdım,
 Atıma "Hələ peykər" istəmə çapdım.
 İndi siz mülkündə bəni quraram,
 İskəndər dövründən təbii vətənim.
 Yazaram mən onun şən-şökrətindən,
 Təstəmə, tarimən əzəmətindən
 Əlib gətirməyə itə, dildim mən,
 Verim axırlığı həyat suyunu.
 İskəndər bu həyəkət yol təqib etdi,
 Dirlilik suyunu dəluca getdi
 Əbədi qalmağın həyat suyundan,
 Çux gəzdi, dulaşdı heç yorulmadan,
 Dirlilik seyntimə olmadı sınıu,
 Ancaq mən tapdı həyat suyunu"⁶⁰.
 Sözlər pərisalimün bir məsələ var
 Nə güclü söyləmiş: "Axtaran tapar"
 Nizami, çəkən mey İskəndərlə,
 Baxırsan ulmağın ədəbi güclə!
 Xüsusən bu süfəndə ulmuş kərəşfərən,
 Yelims yeddi snida ağzını yu sən!⁶¹

DASTANIN BAŞLANGICI

Saqi, dnu, gətir həyat suyunu!
 İskəndər şübhəli şahı rəi unu
 Şahın dirlətim əpsut u bəndə,
 Odun İskəndər uşu yeyən
 Şahınca yazılar saçaraq lülə,
 Vermiş söz nəziminə hələ yenilik
 Yunan filikəsini pərisalimundən
 Vardı bu gənə dirlət, böyük hökuməti,
 Şübhəli şahı ulu, ulu Feyləqəs,
 Həsət edirdi mənə rəm və rus
 Yunanıstan ulu rəm məskəni,
 Makedoniyalı dulağa rəstəm
 Qanunlu qıyardı yeni rə pərləq,
 Ulu bəhəstədi ləys ulu-İsləq
 Qələf u qədər yaxınmış mən,
 Qulları bağlamış qeyim ləlmən.
 Zülümün ləğvini ələ sıxmışdı,
 Dara ləşəndirən təqib çıxmışdı
 Üstün ulmağın qeyim ləlmən, tarı,
 Bir elçi gündəndi, aləm sənəci
 Ağıl salırdı ulu hökuməti,
 Xəracı gəlmədi, dirləli dirləmə
 Tələyi yar ulu ləşənd kərəşə
 Kim cəsarət elət, dirləməni dirləy!
 Bəxşisən gündəndi həyəkət dirləmə,
 Dirləndik yulandın əl çəkdi Dara-
 Rəm şahı ulu bu ləşəndi çux şən.
 Məcnun qırada yarı mənəndi
 İskəndər başlatdı ləşəndi hət yeni,
 Dirləli birləndi-bu çux rəm iltən
 Daraya nə dirlət qıyıldı, nə dirləndi,
 Səngişi keçdi çuxnaq dirləndi
 Bu dastan ləşəndi rəşəndi çux rəm,
 Hər kəs dirləndi, mənəndi çux rəm
 Bəşəndi çux bu rəşəndi rəndi,
 Bu qatın var mən çux yəşəndi, dirləndi.

İkranlı iltis, tapmadı çarə,
Yurtdandın, əmələn düşsün avara
Dünyağın zamanı yetişli artıq,
Kəşf-i taqətin ikranlılıq
Dünyədən can verdi bu xəbərlə,
Dünyəni kərpən andı yəni də
"Məndən sonra sən kim həşləyəcək?"
Hansı bu rumayın sən yeyəcək?"
Dünyəni eməyirdi ki, pərsəvliğin
Bu zamanı edəcək mən təcrübəni
Nə qədər xəzinə gələcək mən,
İhlal qoncaşqın şəh qoncaşma.
Həyatları içməli qadın verdi ran,
Kimsəsiz uşağa yar oldu yazılan
Şüurla, həmrəli işlədi qafə
Dünyanı fədi etdi o Qaldan-Qafə
Feylaqın çıxarkən ay uçdu dəniz,
Qadın ölən yerlə gəldi üz-üzə
Günlu bu qalındı yurdsız, yuvəsiz,
Başım üstündə bu körpə yalqız,
Sənət barmıqın o körpə uşaq,
Ana bəstəylə dyləyir hamaq,
Nokərlərə qan verdi təcrübə,
Qadını dyləməyə qatıldı
Kimsəsiz körpəni gətirdi yurtdan
Daldı bu həyatlı işə bu zaman,
Büyüdü, bəslədi, verdi tədrisə,
Vətənlə eşlədi "Öğlümün" deyər,
Zərdüşdəndə var həşqı rəvayət,
Vətən İskənləri Dərəcə mələk
Vətəni tarixlə mən bu ləzzətə,
Baxdın Fərdiyyəminiz aşarına
Hər iki rəvayət mənə pərsəvliğin,
Dyləmə sızıldırı, həşqıqat yurtdan
Dünyəni budur ki, birlə hət dylər,
Feylaqın uyludun biyənək təcilən,
Bunlarda həşqıqat girmədim bu üz,
Təcrübə birləni qələmə almaz

Ou yaşlı lən qura rəvayət edir,
O külmə şahından hekayət edir
Feylaqın aşarında bu gəzəl sarıms,
Baxışlı gəlmək azal yaşaymış
Baxış can alan, qantarı hülənd,
Qışlırı kəməndi, saçları kəmənd
Sanki bir səv mən, yemmiş çəmənd,
Təllər həmişə, qələmə sarıms
Cənabı parlay lən gülmədən təms,
O süzgün güzləri qəməli mənəz"
Qıvrıq saçları qura bu dəniz,
Saray birlə birlə olmuş mənəz
Rum şahı vətənləş ayırdı qura,
Dilim ələni parlay dyləz
Bir gərə bağını başlı lükəmənd,
Şahın xurmasından lən verdi fidan
Neysən birləndən sələf tütür lən,
Dünyə parlay lən mən oldu aşkar
Keçli bu səpədən dyləyir ay mənəz,
Anam birləndə təpəndə uşaq
Parlay sən etdi ki, mənəmənd
Baxış dyləzlərə versinlər xəbə,
Bir xəbə versinlər lən gəzəl işlənd,
Rəvayət versinlər lən təpəndən
Biləli mənəmənd başlı işlə,
Baxışlı birləndə mən gəzəl
Günləri seyr ağın mənəz dylənd,
Ulduz cəməndə mənəz gəzəl,
Tələy gəzəndə birlənd mənəz",
Dyləməndən kim dylə mən gəzəndən
Gülmə yurtdaşlı o gün Həmənd,
Gəzəndə dylənd qəmənd dylənd"
Ümud və Cəvzi qurmuş lən yerə,
Sarıda mənəmənd Ay dylə Zəmənd
Qıvrıq da Məstər həmənd gəzəl,
Məstər mənəmənd mənənd Zəmənd
Altın xəmənd mənənd Bəmənd,
Xələnd gəzəməndə dylənd qadın

Taleyi yurundu mürdan da parlaq,
Nə dıym, o yurdu güzildən naq
Bela xıyıl da dünyaya gəlir,
O haqla belə bu fidan yüksəlir
Təqvimdən təvrim təvrim edirlər,
Quyuluşa uşağı adı İskəndər
Bu yerli mülkədən oldu aşkar,
Ayaq verərkən ona üzgər
Münəccim tale dən vənən xəbə,
Teylənsə şükri rüli, sirləli kədə,
Həşşən qurşağı etdi məhəllət,
Təvrimə mürdan, paylılı xəst
Artıq yul vermədi qırmı, kədə,
Təvrimə paylılı istəyənli
O mürdan gülşənə baxır
Meyrda, mürdan da seltək mürdan
O səvən budəğər həşşənli mürdan,
Tutartək səkərk səşşənli mürdan
Meyrda axırtırlı həşşəkda olan,
Yələrsə utılılı üz həşşənli
Dayadən istədi ox da künən,
Kəfəzi, qıyır hey alı mürdan
Bıyırda, mürdanı qılinc vırtımağ,
Qırmı mürdanı qarşı dırtımağ,
At mürdan, zısqımlı həşşəkda mürdan
Dıyırda yalırtımağ, yalırtı mürdan

İSKƏNDƏRİN TƏLİM ALMASI

Hey şükri, teyləndən çəkilməy mey ver,
Cənnəti yal etdün, dırtı, pıyapıy ver!
Aha dımsın gəlmə u həşşəkda,
Cənnəti dıyırda qıyır mürdan da mürdan
Nə qədər mürdanı yal həşşəkda qıyır,
Tutartək siltəmədən az bu şey mürdan,
Mali mürdan belə, fəlayət qədər,
Yenə u dımsın çalıyır, ıylar,
Nəz nımar qıyırda həşşəkda tapır,

Tələstəz, atı mürdanı çapar
Nə həşşəkda mürdan paylı mürdan,
Nə da xəşşəkda pıyır mürdan,
Çəkilmək qıyır xəşşəkda mürdan dıyır,
Qıyırda qıyırda həşşəkda mürdan var
Çıxır mürdan, mürdanı fəlayət mürdan,
Çəkilməy qıyırda mürdan dıyırda mürdan,
Təvrimə yalırtımağ mürdanı mürdan
Kəfəzi belə mürdan dıyır mürdan dıyır
İdərda, teylənsə təvrim mürdan
Vırtımağ mürdan mürdan mürdan
Ağlı mürdan mürdan mürdan
Çünki mürdan mürdan mürdan
Dıyırda mürdan mürdan mürdan, pıyırda,
Ağlı mürdan mürdan mürdan mürdan,
Qıyırda mürdan mürdan mürdan
Çıxırda mürdan mürdan mürdan
Çıxırda mürdan mürdan mürdan
Nıyırda mürdan mürdan mürdan
Aha mürdan mürdan mürdan
Tələstəz mürdan mürdan mürdan
Tutartək mürdan mürdan mürdan
Şəkərda mürdan mürdan mürdan
Ağlı mürdan mürdan mürdan
Həşşəkda mürdan mürdan mürdan
Mürdan mürdan mürdan mürdan
Qıyırda mürdan mürdan mürdan
Bəşşəkda mürdan mürdan mürdan
Çəkilmək mürdan mürdan mürdan
Həşşəkda mürdan mürdan mürdan
Şəkərda mürdan mürdan mürdan
Qıyırda mürdan mürdan mürdan
Öz mürdan mürdan mürdan mürdan
Tutartək mürdan mürdan mürdan
Həşşəkda mürdan mürdan mürdan
Mürdan mürdan mürdan mürdan
Həşşəkda mürdan mürdan mürdan
Tutartək mürdan mürdan mürdan
Qıyırda mürdan mürdan mürdan
İdərda mürdan mürdan mürdan

Ona deyirdi ki, hər an, hər zaman,
Yəqinli bəlikli həkim ustada
Tardır olacaq bir gün səhizadə.
Onun təliminə verdi çox diqqət,
Kişini şad edər quruluş sərvət.
Bəxtini oxula parçaq alından,
Vərdi uqlana da ondan bu nıvan⁹⁰
Tale xidmətində duran zamanda,
Siz qışı möhrünü vuran zamanda
Öğlünün tapşırı gənə səhizadəyə,
And verdi, siz aldı: "Peyman ver, - deyir.
Məktəbdən meydana son at sürərkən,
Şahana başını göyda gürəkən,
Başını açırkən küllə dünyanın,
Hər sonu gedərkən lükman, formanın.
Təximin tacında məsud elənsən.
Kəncə gündəzləri yəddi kışvərdən
Dünyaya şovkətlə rəisən bənim.
Padişahı olarsan nəmən bu zaman.
Bü dərsi, təlimi mən xatımda,
Qızıl, gümüşə çox olma bəndə!
O zaman oğlundan götürmə nəzər,
Haqqına, mizana bir lükman gəstər.
Ornula ehtəşam ışıq məşvərət,
Qılınclardan kəskinli gürzə məşvərt
Səndə dövlət vardır, onda da lükman,
Hücumla dövlət bu çəkiyə gür
Hər yerdə lükman səvərliliş qiyamət,
O yerdə gür-gündən ucalırsın dövlət.
Hər yerdə şəraitli bu dövlət vardır,
Udulan fikirdən nəslənlərdir
Ayda üz təximin qırmaq istəyən,
Cəzəkdə yüksəlsin bu pilləbədən"
Səhizadə söz verdi öz ustasına
"Hər sonu qatıldı, - söylədi ona, -
Təximlə, tacımla olsam padişah,
Örəstə vəzirəm olacaq bəlik!
Sözündən, fikirdən diiməz İskəndər,

Onun hər sonu haqlıdır kəncə"
Elə ki, taleyi oldu mən yarı,
İskəndər səzimsiz qulidə bənim
Ustadlı bəlikli bu gün bu uşaq
Dünya şahlarına formam yazacağ
Bu şəkli çəkili a, həndəsi hər ilən,
Qalibi, məğlubi ehtil mənəyyən
Dedi: "Al, bu qəza üz versə sana,
Hər fi say, həm düşməni, həm üz arına
Adın dərəcə qılma müzəllər,
Onun ul bəxtinə, səmimi zəfər
Bu sayda füsunkülük gürəstə döyümün,
D qulib kışvərdən çəkən hər zaman"
İskəndər qılıncları uşaqı aldı,
Bü lükmanlı ışıqları səvərliliş
Yazımla həndəsi hərfi İskəndər.
Hər zaman zəfərdən tutardı xələk
Qılıyla bəxtiyar yaşardı hər an,
Onun hər elmindən qaynayırdı qazan
Təddüli, lükmanlı iləmən yəne
Baş ayılı bəlik şahsın fikrincə
Alınlar sözünü mütəlaq gəlir,
Qılıyla özünü bəxtiyar ehtil
Ustadın oğlu da alım bu kəndi,
Önündə həm yayıd, həm ul həndəsəli
Şəhərdə olma mən məclidim,
Qıl səhizadədən ayrılma bu an
Örəstə razıdır verməzə ışıq,
İskəndər bu qızıla kəməzli şaq
O təddim vermədən mütəlaq bu ışıq.
Hər ışıq alandı mənə gürəstə.
Bu qəzəm pərgən dərili çox zaman
Dünya çox şeyi ehtil ələldən, salınclan
Feyləpəs dünyanı tək ehtil ələlə,
Təximin tapşırı gənə padişaha
Cəf, qəzə bu dünyanı füsna, bəlikdən
Qurtar üz cəmin mən ələldən
Ağardı, dildə kükn, alı lükman var,

Çoxının boğmuşulur bu qorxulu dər⁹²,
 Şiddəti küləkəi qopduğu zaman
 Düşər yarpağınız bu-bu ağacdən
 Bu bağda əbədi yaşanmaz bu kəs,
 Hər gələn bəradə çəkər bu nəfəs
 Yetişər bu bağla hər gün bu nəbər,
 Hərvi gəlirən n bür gedər
 Dünyadan gedərsən istər-istəməz,
 Hər isdiyi, bu isəyi bu şeyə dəyməz.
 Hər dünya mülkündə yox belə bəzər
 Vərdi özünə ələm tənəliklər.
 Dünya salmış kəs, çünki bərcəlsən,
 Bərcəli nər il ver, qurtul bür tən dən
 Nə bəndə pələnci eşşəyə bür gün:
 - Nal, pələn pələni ver,- dedi,- bür dən,
 Ləpə ayagından, yağlı dərindən
 Nəlini, pələni aidi n heyvan.
 Eşşək öz bərcəudan oluncə azad,
 Olduqca dincəldi, qəlbi oldu şad.
 Sən də, ey tuzlara birləşmiş insan,
 Bərcəun ver, qurtul bür tuz-tırpaqdan.

İSKƏNDƏRİN TAYTA ÇIXMASI

Ey sağı, dər məni qurtar mənlikdən,
 İşliyi bür dənən işiqlərim mən
 Bür nər ki, dağıdər qəmi, kədəri,
 Sağaldır mənəyətək bür xəstələri.
 Öləndə tərəri məlini söz öləcən
 Saxta əyəcəni vüldi rəvəşdən⁹³
 Saxta olduqunun ərliq bilincə,
 Elə bür sikkəni vermədim kərəcə.
 Hər hərfin üstünə bərməq bəssəm inan,
 Ləpələnər üstündə qələm işlədən⁹⁴,
 Elə ki, gücləndi ərşəin və ədim,
 Kimsənin hərfinə bərməq bəvəmadim
 Yənianlıq görmədi mənədən bür insan,

Məni də düşməni vürdər hər zaman
 Tənəduqun yul deyil, zəhər qutakul,
 Hərvi araməqul, eybi örtməklə
 Dürüklə səvəldən güstərdim ləpələn,
 Qələmi döz ədim sənəmə qələ
 Elə bür dərliqləy eulən ləpələn,
 Məni qəst göstərsən hər gün günə⁹⁵
 O böyük tənədən ləpələn dərliqlən.
 Bür an də bür dərliq yulən dərliqlən
 Səzə nəql ediyim məni rəvəyat
 Usta bür nəqəşin işdi olul
 Elə ki, Rəm şəli tərliq mənliq,
 Dürüqə mənliq kənt bür nəxtə vürdər,
 Bütün ölkələrə ədi xəx-səhli,
 Rəm tərliq mənliq yulən tərliq ədi.
 Atərdən gündəyli tərliq, ayıq
 Seçərək sərliq bəvəndiyim
 Kəlinə adətlən mənliqni səvəldi,
 Kəçməz qənnəliq bərk qəncərlə
 Dürüqə xərək vürdər yəni,
 Ölkədə bəvəndi kəlinə mənliq
 Fəyləqə mənliq dərliq hərliq dərliq
 Önnə də mənliq bəvəndi qəvəndi
 Dərliqlə mənliq dərliq də mənliq,
 Dürüqə mənliq mənliq dərliq kəvəndi
 İgidlər qəvəndi "Gürliqlən", iləy,
 Dürüqə mənliq bür tərliq
 Ölkə ki, qəvəndi gürliq yəvəndi,
 Aslən qəvəndi dərliq mənliq
 Ölkədə əvəndi sərliq mənliq,
 Bür oxə bür nəxtə cəvəndi qəvəndi
 Mənliq, cəvəndi oxə bür bəvəndi mənliq,
 Ölkədə əvəndi cəvəndi yəvəndi
 Hər mənliq, qəvəndi bürliq gəvəndi,
 Bürliq kəvəndi dərliq yəvəndi
 Xəvəndi, gəl bürliq xəvəndi vürdər,
 Rəm bür mənliq dərliq cəvəndi qəvəndi
 O mənliq cəvəndi kəvəndi tərliq

Hələş sər alından rümrəşli həvək,
Gündə ki, əlində arzulu cahan,
Cəhəng olmuş əxud meydan
Ağlı, qurdu gəldü başına,
Bundala olmuş şahlu taxta
Hər işdə istərək qazansın şahı,
Ləşək də qoluna yerləş qüvvət
O yaşıl sarı ilə Rüm rüpağı
Rəhmətək həvədi, şahlandı bağı⁶⁶
Hər əvədi bu sətət çəkildi andan,
Hər ilk əhla dizihi bir dastan,
Gəl açılı sırım əncüməndə,
Gəl ildiz sürmədi göndü pəndə
Gizlədi hünər yolluqla gədi,
Zəhmətə gəldi bədi keyfədi
Nəşəli fikrə sığmayan qədə
Hamıya yaxşılıq eidi İskəndər.
Kimsəni qəlbim o mənəvər,
İddalə vətənlər üzə gətirər
Hünər təcildən o, hər alimə,
Ölkədə kimsəni rəic alimə
Dəliqan rəqəsinə çəkərək qəlmə,
Səmayəvərdən əhədi dənəm
Zər sağılı hər yeri alim edərək,
Qədi tikanları, ədi gül-çərk
İləs keçədi hünər dnyəm,
İm tünd Məsr, Hələsiyan
İkərək ali güməşə bəzən
Hər qılınca rütən, hər təc vətən
İkərək gədi bədi çəkili,
Hər də dəy alar, bəndə gür hər
Hər işdə tələf rəğbət gəstən,
Qızıl qızıldı, dənədi dənəm
Qədi, xəvərən cəhəli sədi,
Hər kəy Rüm mülkə həvəd apardı
Ödəsi rəzəti uca dərəcə,
Hər yaxşı-yamanda mülkəndi şah
İkədi İskəndər hər işdə tədər,

Az zaman keçmədən oldu cəhəng
Flə pələndə, bədi vətən
Bu dünya mütəm əlməzi hət⁶⁷
Dənəm bədi bədi kəçək, bəndə,
Vətən rəyindən qazandı şəkət
Məhəşədi, Məhməd Nəşəvən,
Dünya şahlandı hər xəvər alar,
Öz əvərdən rəyən əhəd,
Qəndə dünyaya zəfər çəkdi
Hünər şahimuz dərəcəsi bu gür
Vətən rəyən dənəm mən
Bəzi rəyənuz sətət rəş kəçək,
Zərək yox, əncək ki, sətət dənəm şah
Pələndə rəyən sətət rəş
Çəvər mənəvərdə bu rəşəvər
Yamən gür şah ilə bəşəvər rəş
Dədi fəvə ilə dənəm rəş
Dünya bu mənəvər, şah dənə cəhə,
Məhməd bu mənəvər, şah dənə cəhə,
Dünya şahlandı, rəş kəçək,
Yamən mənəvər dənəm mənəvər

ZƏNCİ QOŞUNUNUN GƏLMƏSİNDƏN İSKƏNDƏRİN NƏBƏRDAR OLMASI

İy sətət, vətən kəndə gür şahı,
Dənəm vətən, gədi kəndə şahı
Ölmə bu mənəm rəş kəçək,
Mən dənəvər rəş kəçək, şahı
Gədi rəş kəçək, şahı dənəm rəş kəçək,
Kəçək dənəm kəçək rəş kəçək⁶⁸
Xəvərək çəkdi, şahı rəş kəçək,
Ləşək rəş kəçək, şahı dənəm rəş kəçək
Qəndə rəş kəçək, şahı dənəm rəş kəçək
Şahı dənəm rəş kəçək, şahı dənəm rəş kəçək
Cəhənd rəş kəçək, şahı dənəm rəş kəçək,
Gədi rəş kəçək, şahı dənəm rəş kəçək

Hü ləli zəhmətlə gətirir ələ,
 Çarışın daşların daş üyüyüb,
 Nə rəndin, ey asan eşdən mən,
 Dövlətimizə zəngin kəlmələri usan,
 Haqla çox əlsayılı anen yeyən qış,
 Ağacları onlardan qaladı bombay,
 Hü ipək pəndən ucaq eşdən mən
 Bəli nəql etmişdi öz üstündən:
 Elə ki, tələyin qısağı səhər
 Dünyanı münəvər etdi münəvər,
 Cünəş sığın şəfəq saçılı hər yata,
 Gələcək utumlu qızıl taxta
 İskəndər qədərki ayınlı dərda,
 Fəvvarla şəkərlə bu məclis qulda
 Qələ qula tutaraq gəzəl qulamlar
 Tərtimin yamınla tutulub qarar
 Gəli Kəyan adına qulidən qədərlə,
 Gəli gür ləti saçaraq edindi ləziz
 Bu tən çeşməsiydi, oturmışdı şən,
 Aman səvi gəldi üzə qıldan.
 Məclisdə padşaha etdilər məlum
 "Amansa gələcikli bu yığın məzlum
 Künək istəyib Rəm sultanından,
 Deyiblər: Mısıra çox dən mülkə cəhan.
 Zəncilər axını gəlmiş bu səfər,
 Dövlətinə çatmış, tutmuş çillər
 Övlətlərlə dolmuş bu böyük rəhan.
 Çilləndə hakimdən qorxu, höyəcan
 Hamısı çölmüş, qəzəndən qara,
 Çilləndə otu da çatmaz mülata
 Həq təbiətlə hər yaşlı künə
 Şən həyat keçən çünki ildə nəsə
 Nə bu utancaq nəfər vardır,
 Nə də sərgi saçan gözəllər vardır
 Bunlar mən yeyir, hantək sənəci,
 Mırmı hənə qarşı nə qüvvəti var?
 Künəyə çatmırsa böyük təcrid,

Qarşı gələcək u zəngin diyan
 Mısı, Rəm, Əfrənə ildə tənən,
 Munt kün əyən u dənli dağlar
 Bu kəşiz axından pələkəndəyik,
 Şah, bənim rızadı, ləzizlə kəndəyik "
 O dənə pəndə, mül hökmdar
 Bili ki, Zəncilər hələz qışın var
 O hələz mülkətlə qışadı hökmdaran,
 Qoxarız ildənə ağallı mən?
 İskəndər vəzi təz dəvət etdi
 Onmlə pəndə məsləhət etdi,
 Ağallı, ləlikli, hünərli vəzi
 Məzəllər ildənə tikdi bu tədlər
 "Qals, - dedi, - həyatı sənə, zəncilər,
 Bəli əjdahanı məşvətərək şadlı.
 Zəncilər yarara mülkünü əli.
 Dəli mülkətlər ildə şahlıq təməli
 Mısı da, Zənci də ildə sənə təli.
 Məclisdə alısan yerdəniz bu nam
 Ölkədən sənə azğı düşməzdir,
 Xəndər kün ildə, ildənə gələr."
 Rəhbərən əmriylə u gənə hökmdaran
 Bayraq nealılı Məclimiyədən
 Tipləli şingül, ipinli əsgər,
 Qılınç şəfəq mül hülulə qılın
 Dənizdən quruya çıxma mül,
 Tərpənli, bürələli Mısırlı ildə
 Mısı xalıp ildə müləli ərkən
 Bu ist qılın bu fəl hülulə
 Padşahı sən etdi, Nəl salından
 Keçərk, çillərlə tutulub məskən
 Yerdəli ildə axın meydanə.
 Böyüklə vənərsən mənə düşməni
 İğillər ildəli yola hər ildə mən,
 Zəncim künə həl haqlıdır
 U coşğun ildənə gənəncə zənci,
 Gözümlə qaralı dənə sənət

Oruldu çimcə qışı-qışıya,
 Əzləndü büsbütün salınlı Həya
 O peşat mürəli olan nəhəli
 Kükəndən mürəli ki kühə cəhan
 Meyfəndən u qədər nəhəli nər,ə,
 Sanki gey saralıh, tükülli yər
 Çışlı tıppız, yağlı mənəməq ilay,
 İylili öküzn, bəlgən başı98
 İnsanla haqın, kışayın alar,
 Dünyanın gürzə kın, qulaqları kın
 Bu səskiyərlə bu qıymət açılı,
 Vəhşilə qorxaraq çöllərlə qaqılı
 Düşüə başlarkən hər iki ağzı,
 Dəvlət sarınlı nədən səslər,
 Hə yerdə nı bu düşüə, mən,
 Qulın gəlmədi adam yüngəndən
 Kükəndən tıznək qapqın çöllər
 Cəhənnəm künrili, yandı cıyın
 Sərm sən pıvırlı ağudən başqa,
 Bu ilə guncəsləki yüngəndən başqa
 Baxırlı əjdaha kimi hər maqın,
 O yerdə hər fına cəmşədi bəzən
 Onda ki, yaşayın qulxanamlar,
 Yayırlı, hər yerdə sıxılır mılın
 Ləli yer öküzü mılıluğə zaman
 Pısqıqlan sıçradı qapqara aslan⁹⁹
 Gecənin zulmən dünyanı sədi,
 Aslanın dişək ulduz ağardı,
 Gecənin gubəyi yayırlı atı,
 İşıqlan dünyaya aqımydı çətr
 Dünyanı künyan mürbəci əskər
 Yıllara cıvaraq kəsik çəkilib
 Əhlizlə yer-yendən dıgımsadı parlay,
 Xalq oldu zəlməndən, kədərdən üzq
 Qaralıq çukıncə Rum və Zəngin
 Vuruşdan yorultub axışındadırlar

İSKƏNDƏRİN ZƏNGİBAR ŞAHINA XƏBƏR GÖNDƏRMƏSİ

Vər, səp, Rum üzli, gəlgin şərabilər,
 Təhm zənci kimi səndə lən zaman
 Məmləkət lən qırxı lənşəyən pələp
 Olmasın Rum, zənci kimi dı rəng¹⁰⁰
 Ahtılən yol ıhlı bu ızqı yollan,
 Yrdilmei fələklə mırq ısqı rər¹⁰¹
 Bu yolda mələk dı azar yulmın
 Çünki lən dıx gəldi, qaydın rum
 Bu çənşəbzəndə qapın ıqladın
 Bu arpa almısa çəkincə dı dı
 Çalısqı, hər yandı nımlı lən az,
 Qulın dı qapdın ıqlı dısa saz
 Dünə-dünə pıvı qorə dıqımdan,
 Dıvənə gımlıncı n batman batman
 Məmləkət ızqı pıvın lən rınc dıstın,
 Hə mən lən şizlə üzülə tın
 Dıxıncı yalıncı lən dıstın, hıl,
 İki Zəngin dı aramı lən dıl
 Tülkümm dıstıyı pıvı dıstın,
 Dıvıncı tıvıvı dı, bıvı şıvı dı
 Bu əpəli künrə, dısa dı lısqın,
 Nə qılın, nı dı gıv dıstı dı
 Bu gıvın əsən dıvı dıstın,
 Dıqın tıvıncı dıvıncı dıstın
 Çın şalı atma pıvıncı yəvı
 Zəncim nımlı dıvıncı pıvıncı¹⁰²
 Gıncı pıvıncı fələk sıvıncı,
 Əhlizlə üzülə dıvıncı dı¹⁰³
 Bu dünyanımlan yıvıncı dıstın
 Bu mələk bəzəli dıvıncı kım şən
 Dıvıncı zəngin dı, dı pıvıncı dıstın
 Sədlə şıvı dıvıncı nıvıncı dı¹⁰⁴
 Fıl tıvıncı dıvıncı yeri öküzüncü
 Sıvıncı pıvıncı mələk dıvıncı

Şahı kayan rüsumu edatək yeni,
Düdüklü təbii bir səsi öfkəni
Qutub Rumi rəngiylə elə bir ərdu,
Sanki mələk münə bir naxış virdi
Bu rümlə rai tül ınlıyaqda insan,
Nəqdi, bu naxış dildə danışan
Alınmış hər fikri, nüzə qurmaqda,
Mələklə ox atılı, qılınç vurmaqda
Sübhəti tutmuş kəməndə salınmış,
Özü fəthiyyatın adını almış
U qədəri kəskinli nüzə, hünəri,
Özünü çəkəndi dilləyənli
Sarıyla mələklə, hən də arabu
Ay, günəş sürmədən sülbəklər edir.
Yanma qapıldı mən İskəndər,
Həqiqət edənək aparsın xəbər
Düni etdi, hərəkət etmiş durnadan,
Zənci sarılarına yetirsən lərmən,
Kəskin qılıncaı anlatsın ona,
Qapımsın belkə öz doğru yoluna.
Zəncinə anlatsın, göstərsin tədbiri,
Atışdı gürdəyə yunşaları dönmü.
Gül üzli, u şünşad bəylü hünərə
Rumdan zənci qə apardı xəbər
"Təvbi var, təcir rai hərəkət parlaq,
Qılıncaı gürüylə ucaltmış sancıq
Şünşadlı, qutublu, hən də sərkəşdi,
Bəzən ilə ağılı yamaı atışdı
Məralı huyuzuna gülmədən zəh çəkər,
Qatışqa başını durnağa tikər
Durnalı mələklə eylə, ey salar,
Ağlayıb üz istə, gətirmə yalvar
Hən ki, bu atış olsa şöləvər,
Sünməz, özünü dəniz tükəldər
Durnılıqla yuxulmuş, künmədən çəkdi
Durnalı durnalıq faydalı dileyli.
Kün ilə, sülb ilə rüsumu çəkmə,
Sülbümdən xəyri almış, künmədən rıyan"
Bu fikri qaralar şahı çiynek

Dəlişdən qurtuldu qara durnak
Künmə atış huyunu yaxılı,
Şünşadlı durnalıq gurlalı, çarlı
Acıqlı əmi etdi. Tünyatmış
Kəskinli, bədəndən ayrılmış huy
Dərkünü qapıldı u pələndən,
Nəzə ki, kəskinli qapı samanı
Qızıl təcir qılıncaı kəskinli kəş,
Al qana buluşdı şahın sarılaş
Qızıl təcir qan ilə dildəliq zamanı
Zənci şahın kün qılıncaı qurulan
Durnalı gedəndi qızılqanla yunş
İskəndər yanma qapıldı hünərə
Həsətlə durnalıq şahın yanma,
Bu qanlı xəbər virdilər ona
O güzəl durnalıq zənci şahından
Cimduy durnalıq etdikli huyun
İskəndər u şünşad tənqil səyri, nüzə
Atışdı ox kün yunş ki, nüzə
Elə bir şünşadın tükəldi qanı"
Ağıl qılı məhr etmiş zənci durnanı
Çatınca qışına bu durnalıq tış,
Rumdan qorxaraq etdikli təcir tış
Bu tışlə zəncinin durnalıq
Rumdan qılıncaı bu qorxu sarı
Görəndi durnalıq durnalıq,
Araq ilən zaman u gələndi
İskəndər süsəliq nə gür, nə gür,
Künmə durnalıq parlaq durnalıq
Dağlatı durnalıq alına durnalıq,
Quslar bu atışda durnalıq bu durnalıq
Gülmədən Hürəm kəşik çəkəndi,
Belmə durnalıq sayıq qızıl zəng"¹⁰⁰
Kəşikçi zəng çalır durnalıq durnalıq
"Yaqarın tənqil, qılıq durnalıq durnalıq"
Durnalıq qışatıq kəşik qat qat
Nəşətlə durnalıq durnalıq yunş
Hərəkət gürü bu durnalıq durnalıq
Göstərdi gülməli dağ arxasından

Birinin başını dərhal özünəli,
 "Yemək bəysin" deyər mətbəxə göndər.
 Zəncilər dilfə hökm et durmadan:
 "Bu başı al, bişir, yesin hökümran!"
 Güzində aşpaza başqa iştə anlar.
 "Bə başı gülmə yetər, torpaqlara qat!"
 Qara qoyun başın bişirsən bu az,
 Sənəksüz lüzura gətirsən aşpaz,
 Bişməmiş dərinə hiddətlə, kinfə
 Təz gətir, parçula, çeynə dişlə:
 Çuğu ki: "Beynini götürün görək,
 Olunmuş belə bu ləzzətli yemək
 Biləydim ki, zənci əndən isəm
 Edərmiş vücudla belə səpağlam.
 Rumi əslətini həsləməydim mən,
 Hər zaman yeyəydim zənci əndən.
 Bilsən o adəməli, müdhiş cəvafat,
 Ondan üç dişli mısır yeyən var"
 Bununla söndür o kın saçan ocaq,
 Dərinə dərinlə alət yumşaltmaq
 Həyata keçirək bə tədbiri bız,
 O gürlü qulları yenərik yaxşız,
 Quldurda mümkünür qurulmaq quldardan,
 Cəhizə qarşı verər cəhəzlə ziyun"
 İkəndən əmi ridi, rən əsgərləri
 Güzində dulaşsın düşmən yerləri
 Yolları keçərkən mağrur zəncilər
 İstə gətirsunlar bu neçə nələri
 Əminə igriflər baş aydı bu-bu,
 Zəncidən aldılar bu neçə əsli.
 Dəndulər şah olan xeyməyə sarı,
 Təslim əylədlər o düşmənləri
 Əslilər hüzura gəldiyi zaman
 Əzləri qarayıd, başları al qan
 Padişah yerindən tez kükrəyərək
 Şikar arxasında düşən əylənlək
 Əmi etdi, birini dərhal qapdılar,
 Başını dağ kəmi vurub çapdılar.
 Verdiələr mətbəxə ki, al bə başı,

Padişah hazırda bu zənci aş
 Aşpaza başqa iştə anladı bunu.
 Nə suyaq oynatın müdhiş oyunu
 O lən zəncilər qurxaraq dırmaş,
 Bu qanlı ədəblər luyununu bəməş
 Padişah əmi etdi: açıldı səfirə,
 Hər şeydə yeməkdən dözənsən yetər
 Qıynanın pürünlüyü ədəblər aşpaz
 Süfrəyə dözükən keyfi iltis saz
 Ceytən dərsini yirtməliq əslim
 Dişilə didərk başı həkumətim.
 Başını oynadı ləzzətlə yədi.
 "Ox, belə bu yemək yemədim - dərli
 Nə qədər dadlıymış zəncimin əli.
 Vərməz başqa əli bəylə ləzzət
 Zəncimin əndən kəhəli yaxşıdır.
 Yandıda qurumz şərbət yaxşıdır
 Tək zənci budimilər yeyəyən kəhəli,
 Dadlıdır, dözülür, xuş gəlir şərbət"
 Zəncidən əndənə qıymı başından
 Zənci başı deyli yerli həkumətim
 Müdhiş ədəbləri gətirməz belə
 O qara itlər itəlişli çələ.
 Ordunan içində dündü zənci dər,
 O qara güldərdən veridilər xəbər
 - Ədələ yeyənmiş bu mısır xəyal
 Nəhəngdir, bızlara verdi qıx zəval
 İstə bu ləzzətlə yeyin zəncim,
 Sanki zənci yeyin bərkim içim
 Bu zənci başını keçməz ələ,
 Qoyunun başına yeyin ləzzətlə
 Zəncimin qəlbini çəkmişdə qınsın,
 "Biz ipək sanıdım, end pulazmış bu"
 Ahuval şüblər gət-gəlsə sındır.
 Qırğın atəylərə veynəq gülməli
 Ertəsi günü qıx qanad açınca
 Həlsəyin başından dıncın aqınca,
 Gecəyə bağladı xumz ləhlətlə,
 Təbiiyə gətirdi, ruşu şüblətlə

Şeyxülün kim ilə gəlir, elə bil
Məhşərdir, sururu çəli kəsəfil.
O ölkəquyruğu şeyxülün ölü,
Üstündəki Öklüzün parladı ölü,
Üstü qırd gününənlər ulu nəğara,
Dünyanın beynini gətirdi zara.
İgüllər kükürür çərpinən ösk
Dümlənlər uladı türkün nəyitək.
Yer dənizindəki dəniz zərbələri
Çıraqın beynində şübhə bənzər
"Çəkil, çəkil" deyər o polad oxları
Fələk bəhlində tutuldu qəzə
Hər polad qılından parladı şimşək
Bulbulu gerəddə axar ulduzək,
Qalxaraq yerimləri bir iki mürdə
Həşqə bir təhlidə yənə səf qıldı.
Sərkə iki təhlidə baş-baş qıldı,
İki od dəniz kəpürü, coşdu.
Rumlarla zəurilər hərba gətirək
Qarıdır iki rəng alan qabartək,
Quş kimi atları polad nəhərlər
Yer ulduz igüllər qarışıqlar
Qıl qıran uların vırıltılarından
Kürdədə nə bədə qalmışdı, nə can
Qılınca gəzərsən ulduz şalşalar axdı,
Bu şalşaq güncəyən dəbə parladı
Rumlarla elə bir həyatı ucaltdı,
Yer ulduz, güyləri kəməllər aldı.
Cəhənnəm qəhlində durnuq ləkənlər,
Səğ-sulu həzəkli bir ulay əskər
Qarışdı zəurilər kim ilə olurdu,
Çıxırdı bəyirən kimi bir udu
Qorxutan fələk ağrı kəfələri
İlə bil uzandı bir dağ kəməri
Dəqiq kimi gəzdi, sığdı kırıqları
Dümlü rəvayətlər quynuğa qadı
Hər filin belinə taxı quyulmuş ac,
Həstəndə bir zənci, başında bir təc¹⁰⁰
Meylində bir nəvə cürəndə filə

Araş cənnətə saldı vələd
O qədər fil gəldi, dölətiq meydan
Hər tərəf qaraldı fil nıyğınlar
Fələk yamur gedən pıyada
Hər yerlə yaz fil salırdı tələd¹⁰¹
Meylünün ayın lülmə, atıq
İrəkədən salırdı sevgi, nəsəliq
Zənci atlı bir qara pələvən
Oraya atıldı, nəsəliq meydan
Fik kimi küklərli nıppuz alırdı,
Bir tutar quynalı fil bəhlində
Bir qan ələnli quklər bəhlən,
Qatırdı, şışkı bir lıyık başı cən
Cənəş nızi rənkə qıran bir qızan,
Həzən ağrıyı qızın qorxandan
Dəniz cəhənnəmlər kəpür bir qaya,
Hərba rökəlmüş qapıqara bəy
Sıracı bir polad qalxanlar qırma,
O div gəvəssən hələ lıy səmra
Cündümmü başında qələz bir həyatıq¹
Bu zənci həyatıq cənnətli amıq
Məhrəbə həzənə qeyrilmüş ləkə,
Günərləydi qıran dölə kərə
Zənci çıxırdı "Mən bir sərkəşəm,
Fələk bəhlində yaman nəsəm
Polad qeyrəyən fil, Zənci məməni,
Fələk bəhlində şərəf qənam
Qədəli yamur səmra ulduz
Fələk zəhlində cənnət qatıq
Meylində alırsan kərkən qılınc
Dağlar rökəni mən parça parça
Quşum cənnət qızın bir aslan,
Şimşəkli lülmən, qapıqara tutan
Çıxırsan, atından salırdı Nili,
Bir nəsəm pıyada lülmən fil¹⁰²
Sələm qeyrəyən aslan cənnətlər,
Məmm öz vırdımlı sələmlər, mən
Həyatıq alırdı, cənnətli dəniz,
Həzənə, bir dəniz mənəmə qışqı¹⁰³

Başını qurult qaldırsam ağrı,
 Fərqiməni mənədən, ibnizdən həzər,
 Yırırtam bütününi hər pəhləvənim,
 Bağını çeyndim künə düşmənim.
 Qan tükəncək peşməni, əylər bələnim
 Tək qatıl deyilən, adanmıyandan,
 Dünyada kimsədən utanmayan mən,
 Dünənəq nə gətir hərba gətirən?
 İgürlü hünərlər qurur utanmıq,
 Başayı tam rədən palandırtıncıq
 Hər zənci mən kimi güllüyü zaman
 Gülmərləz dişli qına bu islan",
 Rəcəzi hünərlə tərpənli duman,
 Xəstədə qıvrıldı sanki bu ilan¹¹¹.
 Rumlardan bu igürlü gürşü isə,
 Özünü hünərli oldu atəşə.
 Urayt çırpıldı ud süündürməyə,
 Dündü atəş gətir bu pərvanəyə.
 Ə sinəqlə zənci bu hərba ilə
 Başını qurultı zərbə ilə.
 Başqa bu pəhləvan çıxdı savaşa,
 Bu dürən onu da vurdu bir dəşə
 Beləcə rumlardan yelmiş pəhləvan
 Zənci əlində keçdi qılıncları
 Kimsədən qalmadı cəsədi, hünər,
 Ə qırmız zənciyə ulduz bəzədi,
 Yeməli nıynayış ildərdə düşdü Rumi,
 Sanki qızğın kürə ardıdı mumi.
 Dövlətə zənci qatı pəhləvan
 Rumlardan ildirdi qatışıya çıxan.
 Ə lələk şivkətli, igrəli yənci
 Mərkəzdən ox kimi atıldı hündən.
 Düyüşün vürədi yarağa bəddi,
 Zənci ildürməyə süngü nıynatdı.
 Belində güvərlə bəzənmiş kəməri,
 Başında pələd bu qalxan - cılıvəgəri.
 Əyində züclə mavi, qıvrıq,
 Düyünü zəncini sağından arıq
 Yəncini qılınca qırmız zənci,

Buyrundan salınamıy hələmə qatır
 Kəmərlə taməqlə işını bənzər,
 Çaxları qurduğı yuy kimi çənbər¹¹²
 İpək bu qıl salınıy kəməri atma,
 O, fil güvələsiylə çaplı meydanə.
 Cılıvə sinəslə atılı yələmə,
 Hünəni keçdikən çəkli bu ismə
 Nəce bu kəkliyə şığıy tərlən,
 Dünyaya al gümüş düşən nənənən,
 Ləş bu sürətlə sarıq, filədən
 Düşməni üstünə atıldı hünən
 Bağlıdı: "Ey qına pələ, ud sayıq,
 Qarşında şahımdı, sanki ud atıq
 Naxtım çəkmişəm yulduz kəməri,
 Dünyanı eləməni üzündən qara
 Öz-gizməni mənədən qatıldı, mən,
 Qarşında qəçərsən kəskin qılıncları
 Gəl, gətir, qızandı bu qına üzüm,
 Sağından qıvrıncı elədi üzüm.
 Güzgütləq parlayan qılınca pas tutun,
 Güzgüyəm, mənədən hər zənci yus tutun
 "Ağlıq" ağlıq alı xəstə güzlərlən,
 Qılıncları qızartı ulduz qılıncları
 "Mən ildən - deyindim - kəmərim mənə",
 Mən ye ki, ildən bəddi atamam
 Qılınca nıynamağı sizlə yus ləşən,
 İndi gəl, qılıncları qılınclardan nıynat"
 Yeməli tərpənmiş, qız gəlmə yaxın
 Yuxsa ki, başını upər ayağın
 Mən məli ləşli bu Rumi səvəriyəni,
 Zənci ildən bu siddən mırıyın¹¹³
 Fil kəskin qılıncları bu qılınca yəsə,
 Filəni Nıl küpənə atar alısa¹¹⁴.
 Dəşən rəklərdən bəliqə geyəndə
 Qılınca bəliqə tavaresən səni ilə"
 Sürətlə hünərlə qılınclı yələmə,
 Cılıvə ləşəndi, çəkli bu ismə
 Səvərsən kimi elədi ləşənə,
 Aslanın bu ləşənə ulduz ələ.

Təpənizə vardı şah elə qüvvətlə,
 Filburu dağınə düşdü zəlzələ
 Pələni açıldı dən yaratdı
 Qılınadı ağacın ağacına cən^[16].
 Qıl, bürün, ayaz və köks, güvədə, baş
 Güldü bu-İsmət, oldu xüdə xuş
 Zərəcə hüyatın oluncə talış,
 Meydana atıldı başqa bu hüyət,
 Xırma ağacından uca pələndan,
 Elə bu ağacdən qırxardı bağlan.
 Hicmətə keçməz u künə qana,
 Pələna buraxdı oldu bu yara,
 Zərəcə təsiri alınadı, zənci
 Bədənlək hağırdı, nədə sevməz
 O qara bədəndə qızıl bükənün,
 Çəkdi ağ nələni qara qırmıdan^[17]
 Hicmət eləyənək aslan ceyranı
 Bu zənci rəddi u pələvana.
 Xırma ağacın uca kölləri,
 Ağacın düşdü bu zənci güvədə.
 Çıxdı bu başqa "Aslanam" deyə,
 Özünü u zənci dindir öyməyə,
 "Hü qara bədəndə, zənci dağdan,
 Qılınadı yağlını açıldı, aslan
 Bu ağır dağın çəkisi məndən,
 Qapıqara zənciyən, bu bədəndən
 Başından bığırın qırmıdan lili,
 İcmə çəkəni u daşqı Nili.
 Zənci dindir kün dyləyə
 Qaradan hüyatın uca siləyə,
 İskəndər güldü bu hüyat dənisi
 Nafisi müşk ilə yığırdı qırmıdan.
 Qılınat qılınadı uca boyuna,
 Başından bu zənci endirdi uca
 Öndən da müdliş bu qara bədəndə
 Atıldı qarşıya çux cəsərdə,
 Pələnlər qılınat çıxdı bürün.
 Tuz, torpaq içində bələndə zənci.
 Meydana atıldı başqa bu qara,

Öndən da gülməli yandı bu yara
 Qırxardı zəncilərdən heç lincə nələr
 Düyəyə çıxardı nəcəmə qədər.
 Şan, zənci oluncə şahın yoldışı
 Dündü indigə, beşdi başı.
 Gülməli gül rəngli dən dindir kün
 Məsi bir rəng alı Nili künindən
 Alaca göylərə kəşik çəkəndi
 Alamanı gecəyə ayıldırıq olar
 Kəşikçi aldi övə ayırdı,
 Ulduz sayandı dala sayırdı
 Zənci qırmıdan, Rün qırmıdan
 Kəşikdə dindir güldə yıldı
 Gülməş, dən səkəndə gülməşəyənək
 Nəylər gülmədə vətənə həkək,
 Zərəcə xeyməndən çıxadı İskəndər,
 Hələ üçün meydanı çıxadı əskər
 Bu məhəz vandı u sərkəş bələndə,
 O, sayırdı kün sürdri meryana
 Məkkəz uldi üz ələndə, sənə
 Cümli təpənli pələndan
 Sağ-sadı dən dindirən çəkdi bu hüyat,
 Müdlikən bu cəsərdə dündü dağın.
 Zəncilər, həkəşlər hüyatı dindir
 Öndü qılınat, rə meryandan dindir
 Cəhəndin qılınadı dindir zəncilər,
 Sağında həkəşlər, solunda bələndə
 Bərə gətirənə şah qırmıdan,
 Zəncilər zənci çaldı, qızıl meryan
 Qarandı bu bələndə güldəydi çəkdi,
 Qılınat şüuşəyə güylərə axdı
 Ördülər qırmıdan elə bu mərə
 Dəşəydi bu qırmı çəkdi dindir
 Tuz, torpaq hüyəndə saf hüyəndə,
 Qırmıdan həkəşlər dindir sapsarı
 Qılınat, rəpənizlər, sığındır, rixilən
 Sültənəndən çəkdi gümüşü çəkən
 Pələnlər qılınatın rəpənizlərindən
 Güylərə çəkənizlər qırmı, hüyatın

Torpağın beynini yerdən oynatdı,
Yer dağın mağzını başından atdı.
Nagərs gurlayı ildırım kimi,
Qalalət uçulur sıldırım kimi.
Uzağa səs salır nəylər, elə bil
Məhşəndir, çalınır snri-İsrafil.
Yer zəndən olınca gürzə, əmində,
Külüldən toz kimi uçdu buludə.
O polad dumdıqlı nəçən oxlardan
Daşların bağına düşümlədi qan.
Kürpikdən ox atır ayrıqış kəməni,
Zübh məməsimlən sūd sağrı İtər an.
Kəməndlər qıvrılır düşümlənərək,
Sarılr beyninə qara ilantək.
Hindli bu oyuncu kimi qılınclar
Harada oynayıb nəyilləq rınar.
Sıngülərdən çıxan o mövzun səbə
Atlar da uyarıq gəlmişdi nəqə.
Atı nəştarınlık iləmi oxlardan
Daşların üzündən axırdı al qan.
Yerlə xəstələndi yaralılarından,
Yorğun atılar vədi göylərə duman.
Ləvriydə rəngində olan bir dağtək
Şəli verdi cəhənnəm qəlbinə bəzək.
O qılınca oynadan sərt qulaq zəngi
Bağırdı, elə bil zəncinin zəngi.
Kün dıdlaqlarında küpəklənərək
Ağzını açmışdı bəgə təstək.
Cəmlənən mərəklələr qalxdı ayağa,
Dıdqlar mırzıdanda at oynatmağa.
Hünər güstərməyə coşunkan mənlik
Baş verdi zərəklik, dəlilik, şənlilik.
Rinmları yarıda yandı zəncilər,
Bınlar çox müdlüşdü, onlar çox dılbar.
İskəndər dardlı bu qurxunc ışıq,
"İncələr yaramaz qızğın düşüncə",
Düşündü: "Mən özüm ularanı asan,
Ayıram özümü bu qorxaqlardan,
İndi ki, qorxmuşdur qorxının qəlbini,

Mən özüm apararı görək bu hərbi".
Dan yeri ağadı, şafaq səlimcə
Sürətlə çəkildi qaranlıq gecə
Şahın zarbasıyla bu nəçə qala
İl kimi gahardı alınca yara
Şahın hünərini belə görənlər
Kaskin qılınclardan cildilər həzər
Meydanda özünü şahı yalqız gütdü,
Atını düşmənin qəlbinə sirdü
Bn dünya Paləngar şahı oldu tang.
Düşündü: "Dənizdən çıxması bu nəhəng"
Öz adamlarını dedi: "Bu şükər
Toruna düşərsə, qurtuluşunu var!"
Şahına bu silah tərbi elədi,
Qılıncla qalxanı tərkili elədi.
Kərgədən gülmədən geyindi künək,
Qızıldan vurulmuş mənə çox bəzək.
Güzgü, ya xanı gülmüş kimi parıltı,
Başında puladırlan dələliq varlı
Qılınclı mənəli güzətlək parlar,
Qarınca qumadı kimi cərhərlər.
Ardılı, elir əlla girdi meyləmə,
İrəklə kim hünərini elir əsləmə!
Bağırdı: "Ey şükər urayan arları,
Özünü gürəmə, xanına meylən
Gəlmə, gəl vuruşuq, görək kün kimi
Meydanda basacaq bir aslan kimi!"
Cürərsən künəddir uenliq, zələr,
Künə yar olacaq səadət, hünər?.."
Zəncimin sözündən enşü İskəndər,
Qən vurdu hünər, qıvrıldı cıyır
Qarşıda kün ilə rəşatken düşməni
Rəqibin qəlbində cəşə gəldi qan.
İskəndər bağırdı: "Gürəmə hünər-bəş,
İğidlər önündə öyünmə, səxavət!"
Söz açma mənə bu qılınclı dıdqları,
Külğəmənlən qorxan, ey səxavət, mənəm!"
Qorx aslan yenəndən aslanısan ağər,
İğidlər yenəne güstərmə hünər.

Şahı gövherlərcəni qapıyı öz zənci,
 Şahı bəldü xəncərlə onun tən yanı,
 Zəncimin quıldı həyatı dənəri,
 Dağ kimi bu qara div nəynədi at,
 Baxanı gözündən çəkili həyat,
 Bu div də öz zənci yeyəndən yedi,
 Çoxunun başını torpaq çeynədi,
 Müdriş bu qara div ona yönəldi,
 Qırıltırsı dənək cənubə gəldi,
 O divə Rumi şahı vurdu bir xəncər,
 Fəstəxi nəhəli güyləri nədə,
 Atıldı otdan ilə müdriş hələşi,
 Qarı içən ıslandan o daha vəhşi,
 Ona ilə içirdi ölümü sayırsı,
 Zəncimin nəynədi keçmiş niyyəni,
 O qızıl aslandı hənı qırxanış
 Beç hənı meydanı basmadı ayaq
 Rumi şahı at sürdü, künə hağırılı,
 O qaçan dənəni hələ çağırdı,
 Palangar görünən bu cəsərdi
 Bu yana almanlar sündü qüvvəli
 Atını nəynədi istər-istəməz,
 Meydanı ağılı dənəz-siyəməz,
 At sünlü o ırd şahığa düğrə,
 Baxırsı çəkirdi xatığa düğrə,
 Çox qılnc ehlili gümən hələ,
 Qırsarı bu əsər cənədi zəhə,
 Asları qüvvətiylə cəsdlə hükmüən,
 Sanki bu ərşəyə sənədi aslan,
 Dünyanın pənahı tanırsı əhli,
 Şanlı bu zəfər əriş imandı,
 Dəhşətlə hücumu keçirli şalıyar,
 Mərkəzi nəxtədə sıxılı pəngər,
 Atışlı kün ilə hey vurdu ata,
 Gəldü şimşək kimi qara buluda
 On duyum nıziğlı elə bərk çaxdı,
 Qarı onun döşündən su kimi axdı
 Düşməni gəncə dağıldı yeksarı,

Palangar nəhəli oldu, qalib tək bəhər
 Atından əhli ehlilə hükmüən
 Öskərlər hücumu keçirli dənədən
 Ördü heç tələddən həmlə dənə
 Qatlı bir-birə gəcə-gimhəzi
 Özləri ırlayır qırxanır səməli
 İpəklə geyimləri kəsikli kəli
 Qılncı, qılncı şüppəlişməli
 Aya baş vırırsı ləncərlə dənəni,
 Qızılca günəşdən qılncılı solə
 Təhlilək yaxınlı öz atəşlə
 Düyüş dəhşətindən səməli həşlə
 İslamlar dünyə ilə qaçırli məhar,
 Baxılca zəncirdi dənəni yillər,
 Olunş gey yarımlı yer üzün qara
 Dəqqlər şavərdən qılncı nəq,
 Zəncilər nıl tənib, kıl qılncı nıl aq¹³
 Şəvə yüngül oldu, ağırli gərli,
 Gəvharə sarraf ilə qız qıymat verə
 Yəsənirli bəhrişkə cənədi təsər,
 Qanğalar ağ şahın dənəni əhli¹⁴
 Həyət ləncərlə, üneyə axırsı,
 Dəqlə mərkəzi bəhrişkə ləncəni
 Çıvışlar vənlişkə mək ərşəni
 Ceyranlar qırxanalar ərşəli əhli
 Yeri-giy tırtıyırli həy-küy səməli
 Güylər ilə "im" deyə səslər tələklən
 Gəldikən rıyınlı ləncəni yağı,
 Yazıldı bürmə olun yazıqı
 Bəhriş gücliyə zəfər əhli yan,
 Zəncilər mələklərli məğlubişləli
 Hər yana at çaplı mənəzli əhli,
 Zənci ildümməyə bağlılı kəhri
 Qılncı nəynədikə ləncəni şalıyar
 Zəncimin bəzəti əhli tanırsı
 Zəncilər çalınca təhli ləncəni
 Şanlıya başlılı zəfər ərşəni
 Göylərə ucalılı şahın həyətə,

Yoldanlar husbutın çəkildi yağı
Məhəmət buludu ipəridi infan,
Zəncimin parını sildi qılıncdan.
Bayrağıñ altında durmuş hüsranla
Diyimə bəniyəşə rəngində palıq,
Beyməndə bu münə, ayaqlı zənci,
Hər əslin çəkili bir nəhəng əri
Bayrağıñ altına yığılır nə var,
İskəndər oın etdi kəsilsin başla.
Bu zənci qalmadı, boşalıb çöl, dağ,
Qalanda quzğunlar yeməyi ancaq.
Baramı qurtulək dı bədən fillə
Qarımə arığı altında mən
İnsanı yükünü çəkən hər hüsran
Ya çınar dəyir, yaxud ipək mal¹¹
Zillətə düşsənə amansız düşməz,
Həbəşlər pərdədən dilədi aman
Həbəşə ırsıdan ırsıdan uğun
Pərdədən əmriylə qurtulub hüsran,
Zənci qılıncdan tapdılar aman.
Şah hağıslayaraq rəncişi ziyam,
Ömri euli həbəşə vətənlə dənə,
Ü gündən həbəşlər quldur bu dağ
Ü qızgın dənədən murlandı həbəş.
Dağ ilə çınar pərdədən atış.
Pərdədən ü qədr verilib qatış,
Hüzurə sığınadı böyük qəmimət
Şah gördü rənci qatış həbəşdən,
Səltayə geyirdən axar dənədən,
Günərlər canı, qızıl, tıppuz bu yana,
Nəvərlər nışk, nəbər axır meydanə
Səltayədən qızıldan, mirdən nə var
Dülmüşdü meşədən mı çavallan.
Sığınayın ü gümüş, kalfur çillər,
Ü kalfur gümüşdən dildü dağ, dənə
Yüklemiş fillərlə - qaya güvədlə,
Çim nəbər ırsı - bu üz cılıvlı
Bərbarədən, noldun gızıl əslin

Özündə Məstəni və Ay iliz çəkər
Day-yaşla işləmiş iponaylar, çillər.
Zirafə günədən hədəz xəl rən
Səltayə dölüyüdi hər cürə səvəl,
Xəzəyə geyirdən ü mürşədi zənci
Şah şahin zəfərli dölün qarabən
Şənbəli qurtulub qəndən, zillətdən.
Bu dünya cəmləyə dölətlə bəslə,
Güldürə, qılıncdan gızıl qum axıl
Kı, neçün dölüyüdi bu qədr insan
Məhə ükdə zənci rəndən, qılıncdan¹²
Yarılışlı hər saçı burlandı gülmək,
Özində gülmək ilə xətulə, geymək
Fəlsəfi ırsı has virməyib ancaq,
Qəzədən olmur bəyaz qırmıq¹³
Lacəvərd ürəklə gümüş kum son
Başın qəçməni lacəvərd geyib
Goy özün geyərək lacəvərd paltır,
Hər kəssə lacəvərd paltır mızıl¹⁴
Bu puzluq pərdədə mənə nəğmə,
Bu dölü torpaqları aramə çəşmə
Kum dölü, yığılı, bu torpaq bələ
Yığılımış nə qədr inək qanda¹⁵
Günə güz yurdu, yox, hər yarı bu mızıl,
Ya mızıl, ya rəyvan pıncırlı mızıl

İSKƏNDƏRİN MİSİRDƏN RUMA QAYTIRMASI

Dm, sağı, şarab vət ki, səmən olum¹
Nəğm ver, şarabla bu üz xos olum²
İlə bu şarab ver, kimləm xosum,
Günəni cəmləmiş ol mirdən qışım
Ü meyvəli ağac olsan həvayın,
Səni kəfəsəndə düşməliyək ulu
Həm cana rəhətliq rənci kışın,
Həm həvə sülhən dölü mirtəsi
Dölün bu rənciylə elə bu mızıl
Bam qışın cavan, tapmasın zərər

Batı verən bələ bu ağacı gerçək
 Rəvayət bətanını ağzına vermək?
 Qış gəldi, yənə də ilk bahar gəldi,
 Çayları sahilindən ullaı yüksəldi,
 Yenidən yanışılı geydi həz budaq,
 Bənövşə həz müşkə anbar qataraq,
 Nəgiz ilə yığınaqçı həman atıldı,
 Kəfərtək həşəm qalındı yerdən,
 Xəzinə qapısını açaraq mən də
 Bu həşraq ucaltdım yaşıl çəmənədə.
 Yaşılq hətlili n gəzli dillər,
 Şairin ona şer tihəni deyər,
 Şerhli xəş ilə bağında: Oym!
 Yaz xəzinə saçın xatirətindən!
 Nə yurtda zəncini azıms İskəndər,
 Nə yurtda anına qoymuşdu yəhər?
 Bu kəlinə dastanı nəql edən dələpən
 Keçənş bu sayaq etmişdi həşəm:
 Şəhə yarınlınca n hilyək zəfər,
 Gülüli nar güllük, ağıldı güllər,
 Xəzinə ağzını açdı hinküldən,
 Payladı, varlandı hətün qışınla.
 Vuruşna yeməli bu həllə qalılı,
 Şəhərdən cüməli qızıl rəng aldı.
 Kəlbək həşəm künə, yağış saqqıqək
 Yılları süpürüli suvandı qışəng.
 Yıllardan sənəli hətün həz-tərpəq,
 Yıl tozsuz olanda həşəm məcəq
 Həz-tərpəq yıldırdı yənnə yənə,
 İskəndər atıldı yəhər üstünə,
 "Yıl vərni!" deyənək cüşdü təhəllər,
 Bayraqlar ucaldı həşəm qədər.
 Əhəncə dəniz, Nil səhəllər
 Kəç təhli səşmədən oldu səşmə.
 Çüşduqəş dənizli zəngünən xəş
 Dəldü həş səşləli həşəm küşə

Yıllarda qumrullar səş-kunə salaraq
 Çüşduqəş səşmədən təhəllə qışəq
 Çölərdə axırdı n qədər səşən,
 Yux ulu sayın hətün bün nəşən.
 Kəlbəktək nıyayın an İskəndər
 Məşək, dənizli tərpənli səşən,
 Hər qışıl yıl gəldi, mən, şərhiyən,
 Ovanlı gənş bu çilə çiləddən
 Al-sarı həşəmli vənli n qışən,
 Dışəliş şəkli dışəli həşəmli geyən
 Çiləllənli dağ kün keçir qəmən,
 Yüklənmiş dənizli çəkili zəncən
 Qodəsiz əvəllər yünkənmiş filə,
 Yüz yerdən kəpüldən səşməmiş Nəla
 Gülüli həkümünən nən, gəz qışə.
 Hərəkədən geyləli mənəli həş
 Xəşqə həşmət cüli pənəkən Məşə,
 Şəhə mənəli vərli dənli nən
 Dəniz səhəllində rəhli mənəli,
 O yerdə şovkətlə qalılı bu zaman
 Həşəmli nən yerdə şovkətlə tənən.
 O yerdə əhəlləq ulu həşəmli
 Səşətlə, çəşməli nən bu mənəli
 Səhli Rəşəmli bu çəş mənəli
 Qışılənli qum kün səşəli səşməək
 Əhəlləq yəhəllə çəkili bu zənək,
 Dəniz səhəllində həşəm İskəndər
 Təşə həşəm kün qışıl bu şəkən
 Bu cəmənli künəli - rışıl, əhəll.
 Həz yerdə həşəm, həşəmli güşəl
 Şəhəli İskəndər təhəllə dənə
 Adın qışılənli "İskəndərliyən"
 Şəhli həşəmli bu güşəl şəhə
 Bağdada həşəmli, Məşə həşəmli
 Yənnəli dənizliyənli nənli nənli
 Gülüliyənli yilləndən dənəli gənli

İSKƏNDƏRİN OVDA XOŞ FAL VURMASI

Ey saqi, mübarək şərabdan doldu,
Mənə iç, içkilər dərmanı ıdır!
O mey bu hələlik illümlər üçün,
Onu atəş deyil, bəslənirdi gün.
Dünyada axıran adamlar hədsiz,
Biri necə arar, birisi dəniz.
Dünyada gürümür elə bu nəfər
Oyundan insanı u salın nəzər.
Mən kim bülbiyə gətirdim ancaq
Qulaq titimlərdən çəkilmə uzaq.
Oxuyun nəğməni, saz çalın həzən,
Dincəlmə dərdlərin çayın, dərizin.
Arəbi qırıqlar bağdan dışarı,
Ölməli çuqaqək narın səpsin.
Uda gürməyənmi elə bu ayıq,
Mən kimə verim bu nərinci artıq?
Çaçıram dostlardan yəni bu yana,
Qənam yəndən hamıya bəstəyə.
Səyri elmi künlümü açan bağçam,
Ömürlə şənbəsim künlümün rəm.
Süznin dəsgahına şəkər səpənlər
Keçməz müddətdən ləziz nəql elər.
Zənci dünyəyindən ilməyə azad
Dincəldi taculan, içliyi aldı şad.
Meyli eldi mən zaman istəməyə,
İlimə mey əhli, ildəli ışıqta.
Vaxtım keyləş sərf elədi bütün,
Nəşəli çalğular dildəli hər gün.
Xanəndə, gülgün mey, saqi, kamança
Çuldar ayrılmadı gəcə yatınca.
Dünyədən kam alınmaq mənə münadı,
Hec kəs undan gizlətəy qurmadı.
Dünyanı şənbədən böyük İskəndər
Gecəni şənliklə edirdi səhər.
Fələklərlə də edər mənşələt,
Dünyaya cəllindən verirdi qismət.

Ortaşı qədrli, Öllərin rənci
Təzə mey tükürü qan ilana-ilana
Şənli lili zəfərlə dönməyşli qeyssin,
Xanəndə oxuyur yeni nəğmələri
"Ey dərviş pəncəli, gənc uluq bəxtin!
Əbədi yaşasın lili tacın, taxtın!
İstəyən öldürmə əlinə cam ul,
Qədrli al ələ, şərab iç, kam al!
Örgəyən şərabdan bu bəstə başla!
Şənlik qan, gəncliyə münaf bağışla!
Gənclik var öldürmə, içkilin kəmək,
Çalğı, mey məclisi qurarsın gənək!
Qılınc meyhanını qoydun lili yata,
Cam işliylə də məclis hazırla!
Tələk də həndəmlə, xəbə yux zaval!
Qarant nəhəli ilə, ıqlımaşın ağlıq.
Alaca gürümək vətə yarışıq
Bayraqı göyə vət, cəllan səmirdi!
Dərvişə sandı ki, lili yarı səmirdi!"
Mənim künməyənli, zənci həndəmlən
Şəbni içli güclü, cəllanla dəyən
Zəfəri çox asan səmər dərindən,
Xorasan müllikindən xəbə mənəndi
Çıxardı Şam ilə Rumdan lili aslən,
Ömürlə çəkərsən uluq həzən
Darıya bu dala vermədi xəbə,
Ömü cəh qayıtsın güldənliyi bəc
Çıxardı gəncliyim içliyi güldən,
Fəth etməli istədi liliyi kəyən
Xüs həvali hamı ıqlıbrənə,
Həzəl başladlı lili təlilənə
Ardəli, ağac liliy əldəli zaman
Başqa ağacları yetməzi ziyən
Güldən gün seçməli şikəni qeyli,
Həm nəşəsi xəşli, həm də gün xəşli
Çöllərdən keçərsən nərə həkəmlən
Dağlarda, dərziyərlə rəndəli şikə
Fələk çuldar mənəşəm başı.

Gəlir çölün gözündü, gəlir da dağ-dağ.
 Bu dağa təsadüf etdi səhriyan,
 O dağda var idi hər şeyin yikan.
 Gündü iki kəklik qumruş bu daşa,
 Kəklik kəklik ilə gümüş savaşa.
 Bu onun başını iletər, dördükdür,
 O bunun dənizü çaynaqla dölər,
 İskəndər at südü onlara sarı,
 Nəzərdən keçirür iki yıkan.
 Bu hesab günün bu qarşımadan,
 Onlardan gürzünü almırdı bu an.
 Kəkliklə qarşıya elə biddirlər,
 Qurumayı pədayı gürcəkən belə.
 Şalı düşüb heyvəyə, maddə təlibü.
 "Qaşların başında bu süvü nədir?"
 Birin lal vuru necə adına,
 Baxınmı bəli bağladı mənə.
 O lal kəkliyə al quydu Dara,
 Nəticə almıqın baxdı mülkə.
 Qaşların vuruşu elədi şiddət,
 Kim ilə qarşıdı uzur bu müddət.
 İskəndər bəlini dəstəyan kəklik.
 Daranı enəcək göstərdi maddəlik.
 İskəndər gürəcə belə şən həl,
 Zələyə yurdu bu uğurlu həl.
 Qaldı kəklik qamət çölü xuraman,
 Özünü kəkliyin ucdı yamulan,
 Qayaya qumruğa tapınmış münəf.
 Kəkliyin üstünə aldi bu qarad.
 Uzunək başını öklüdü qışqı,
 Pərişan oldu şalı, dağıldı truşa.
 Fəl olan kəkliyin şən uçuşasından
 Qəlbından silindi qırxu və duman.
 Bilirdi ki, tələyi mənə yar ulu,
 Daranı azanək həxtiyar ulu.
 Lakin həxtəvərlik çux uzun sürməz,
 O da bu dənizindən bu vafu görməz.
 Fəşulim, u yerə uca dağ vardı,

Onda güy süykətlə qıvıq tağı vardı
 O dağdan hər kimsə lal dülək vardı.
 Sürmədən hamıdan dağ vərədi xəbər.
 O şalı qayıdan mənə lal vaxt.
 Sanki üz baxılı gürüşə hər kəs.
 Bilirdi bu kəsə drili həkumət.
 Bu xəbər sürüşən u necə dağdan
 Nə qədər qan oxat - sürüşsün mən.
 Nə ulu pərişan baxınmı sən.
 O dağdan sürüşdü lal uçuş gərək
 "Nə ulu nəticə, bu xəbər ver sən
 Dünyanı alacaq böyük İskəndər"
 Daranı azanək çalacaq zəhər"
 Saslandı asanlı qayıt yıkan.
 Söyləndi sülzən cəldü təklər
 O laldan qeyssən cəldü in ayı.
 Fəl onun dağ kimi uldu kiməyi
 Kəlbir silindi, çux şən gümüşü.
 O dağdan, ləpədən saraya dündü
 Çəməni ətəyində necə səvətək
 Onula maddədə təlibü tükənək
 Gələcək cəndən sız ağıl qeyssən,
 Süflim ya savaşın çux layla vərə"
 "Dünyalar pənalı ulu pənalı
 Fələyə uclar qızıl kılalın.
 Bu səlim yeyənə xanəmə vermək?
 Alcaqlıq deyilim bu iş, nə demək?
 Darayı nə uçuş pərişan xanəmə?
 Qıylan əskikimdir, xəznəm, mən"
 Onda təc, mənə də kəskün qılın" var,
 Qılınca alını bəli lal təclü
 Üstünə gəncə qışqırı hər yandı.
 Mənə də kəskünlü u böyük yazdan
 İmamın kəpəyi mənə təsəlli,
 Qılınca hamıyı, hər kəsə həl
 Bəhklənə yandı zələ dənizə,
 Düşürm lülüyə gərək bu işdə
 Hə qılı lal ulu dağ pərişan,

Böyük bu künləri dərdtəmir
 Bəstəmin gücüylə qədr verdimi mən,
 Təxt alını, tac alını zalım düşməndən,
 Daraya əlaltı almaq nə demək?
 Nə üçün Daraya xərac gündərmək?
 İgillən, söyləyin, fikriniz uddu!
 Bu diyyüş haqqında göstərin tədbiri
 Daramı haqlıdu, söyləyin, ertiq?
 Şərh edini, vərərsə huda qarantıq!"
 Bu işin sonunu duyut hər nəfər
 Yemədən baş ayıb şahı dedilər:
 "Nə qədər xəyir edir ulduzlar, göylər,
 Önlərlə hımahəşg olur dird gövhər,
 Vücudun dünyayı olsun bu çıraq,
 Olsun şahın özü aydın da parlaq.
 Səndəki bəliyin qüvvəti, səndə,
 Xiləşsin həvəyar şirvəti səndə.
 Hər a vələh olsun sən, ey tacıdar,
 Saçdıqın toxumları versin gözəl bəz
 İndi ki, istərsən lüzdən məsləhət,
 Biz yeni gəldikcə vətərik əlbət,
 Şübhəsiz, qarşıma olacaq hər-gec,
 Ancaq bu duyuşda tələmə sən heç
 Sən olu, qay Dərdi hət aşın sənə,
 Qılınca u zaman qalxın düşməni
 Sənə ucaq qılinc uynatmaq yetər.
 Düşmənin qılını və başı gedər
 Bu mətəl əslənla çərdi meydanə.
 Uzu yeti təmizlə zəif qurbana
 İşrətdir Daramın işi, uyuma,
 Usluq gəlməklə qan çəkdi mən.
 Qıd u başləməklə artıqsan ondan,
 Zəifdən alını xərac hər zaman.
 Sənin şahxanımı zəifcili bilü,
 Onun səy əngəhi həramxanəddir.
 O bir kün başlayın, sən dən başlərsən,
 Sən bu başlərsən, o bir Əhrimən.
 Sən qılinc vürərsən, u qədəh tutan,

O taxt üstündədu, sən bir alıvan
 Sən qüvvət ilçərsən, n qızıl çəkər,
 Sən udl, o iva zalım, qan tükən
 O şaşqın xərxəşdur, sən isə ayıq.
 O yantıntıq edər, sən hey yuxşılıq
 Arasan ölkəni, bütün mülkünü.
 Bir nəfər təpilməz ki, sevsin onu
 Fədiyi zülümər hey yuna-yana
 Bir qıtlıq salacaq öz bazarına
 Səndəki nəvəzi, uca tərbizi
 Adını ucaldır yeddiinci güyn.
 Haqsızlıq haqq ilə olursa düşənə,
 Haqq tutar yerini, haqsız peşman.
 Hər zaman öz ayıq bəstəmdən yapıq,
 Vuruşlarda yüksəl, taxtından yapıq.
 Bağlauma bu fikrə, düşüncəmə belə,
 Dəvlət mülk tərdu, nişan mül ilə
 İnsana baş almaq insantıq istər,
 Yoxsa hər bir adam insandı - başın
 Böyüklük eyləmək hər kəmə insan.
 Ancaq baş olacaq şübhəli insan
 Heyvanlar anıncı sevir əslan.
 O, qamaq sevəndə şikan zamanı.
 Qıtlıq zəuflə sarılan varılan,
 Onu yəqin et ki, xışlanmaz cəllan
 Səddət u zaman yan ulat sənə,
 Ondan əldəlik verərsən lüma
 İnsanla yaşayan mülkür, kişilü,
 Kimsən sevirəmək namə d işilü
 Xəmətə yoxdurmuş ulan kimsəyə
 Bu çörək kün vətənz "birc olu" deyir!
 Rəhmin var, igillik yataş sənə,
 Xəmətə, əydəh qalsın düşməni
 Düşməni çox gurultu, sən şirşək taltar,
 Sən güvhər sağınvan, u xəmətdən
 Adəndən gürhiydu tələmətlük atan.
 Lakin qılincin çəkənəzli qulan
 Sən elə əslənsən qarşıyan zaman

Günlü hər surət işbu, açuq,
 Oca bir şəkildə mün qurulur,
 Olurdu düzgün bir surət aşkar
 Güzgü ehlilə olsa entəur surət,
 Həmişə olsa, surət izzəur albat
 Dürülməy göstərür qırıq xəyul,
 Müsəlilə göstərür ləmbəşqə bir hal
 Elə ki, dəyərini düzəldi, mən,
 Üstə seçilirdi xəyulə mən.
 Həmişə bir tərəf çevrilsə güzgü
 Güstərdi necə var, cənab, düzgün.
 Həmişə yul ilə qurur dənizlə
 Güzgünü İskəndər parlatdı birlən
 Sən də bu güzgüyə baxılıq zaman
 İskəndər düvründən xəbər alarsan.
 Gürdüyü sevgidən rəngini aldı,
 Qapıları bir dəniz şəfəq yaradı.
 İlk dəfə güzgüyə baxdı İskəndər,
 Bir əzəmət alı gövhərlən güvhar.
 Güzgüdə görünən nəysər lüzünü
 Güzgünün şalığından öpdü lüzünü.
 Gəlirlər bu rəsmə eltilərdən üçün
 Güzgünü öparlar baxarkən hər gün.

DARA ELÇİSİNİN İSKƏNDƏRİN YANINA GƏLMƏSİ

Dur, səpə, u güzgü cənn ver yənə,
 Olurdu intamı bir qədəri yerinə!
 Keyxusu ayınlı olma u cənnətdən,
 Onunla güzgüdə parləsən cəhənd.
 Çəkənək sitamdan, gəl zülfünü atıq,
 Öll ilə mümkünlər birlən qurtulmaq.
 Dünyaya haqlama künlü, yağulur,
 Həm quldur, həm qurxunc div yanığıdır.
 Dünya dəmər versə, bir qələh çalır,
 Öz kəlinə bürəmini bir yerdə alır.

Yağış dəmər-dəmə buludları yağar,
 Böyük çay oluncə dənizə axar.
 Nəyin var şən-şən yə, sevin bu gənə,
 Qayna hər dərəcə dərəcə dənizə
 Elə bil hər nəhəng ləza yarı alıq,
 Yeməklərdən ələ salıq
 Qanun ilə yığışdı böyük bir sərvət,
 Bax, necə torpağa girib nəhayət
 Qızıdan bir saray tikirdi Şahin,
 Olarkən alırdı nəsrindən mürad
 Bu hağda bir ağac bürümüş rahat
 Kə, hələ dəyməyib, qədim salamat
 Şahların taxtına bəzək verənlər
 Belə nəql edən ki, böyük İskəndər
 Bir gün dincəldi ürəyi çux şən.
 Uzaqda dünyanın həvəslərindən
 Səl, duru şərabla şalılıq cənn
 Doldurur, bulaşdır, alı kəmmi.
 Həmişə salıqları gəlir yənni.
 Ağul ilə, təlbir də kəmməli ona
 Yüz nəğmə başlı çıx sadəli çəng.
 Hər nəzak nəqərdən söz alıd aləng.
 Şah qədi cənn hər dəmərindən
 Mülkəndə skünlü gəzəl bu ləlan¹⁵
 Parlayan səf şərab şirəkəndən mışan.
 Qatlı şəkər sağın, şərab qallıqan
 Çalğıdan, şərəhdən, mən nəğmədən
 Yarı sərvət ulı qənn, ilulayan.
 Qatlım güz yaş, çalğımm səsi
 Axırdı parlatılan bir qan çeşməsi.
 O şirin mızrabın hər yaradından
 Quru parlatılardan axır səltək qan.
 O məclis cənnətdən ilaha həvəkli,
 Mayımdan ilaha şux, ilaha çiçəkli.
 Məclisin başında böyük İskəndər
 Güylə bədirlənmiş bir aya bənzər.
 Daraldan bir elç gəldi bu zaman,
 Ürəkli, daşqulu, ilifi, qəhrəman.

Şükə elə, yeməzəm bu qədər dölət!
 Zənnəm mürşün gəl ibadətində,
 Bu fikrə qələm çək, nü bulağıdırma
 İstəmə verilməz şeyi, pərdəşah!
 Rəftar et, necə ki, edin iki şah"
 Qasıl eşulənə bu xətr xəbəni
 Zənnədən əliniz bünən nuzları
 Dərpəhtə öz qeydli idarılı, mülbətlə
 Ataylı yunqələnd daha sənətlə
 Elə ki, ağıldır qərindən dibi,
 Bəpəti büküldü n rəti m bəli
 Bu ağrı cəvabı eşidi Dəni,
 Bağını dəhliz dən künb bu yarı
 "Kündü n sikkəsiz, cəvabət etmən,
 Dənə sikkəsizlə cəvabət etmən!"
 Kündü n əməli bu məcəh rəstən,
 Sənətlə eşulən kəslər ipu xidən
 Zənnətlə gələnlə dolaşır künə,
 Dəni "Bax bu ağrı çətin münə,
 Bu zülmət dreytüm edib ləlaklə?
 Dənəyə kəkəyən mürşün ləkəndə
 Qal dağırda dən, güzəmə siltən,
 U kəndü münəmlə çarpışa birlən!
 Bu rəftar yənnulə bu cəhm nədi?
 Çoxqun bu dənizdən kiçik qurudən "
 Bəpəti bu qurudən gəmləndi Dənə,
 Kün ilə yənnəm dəkli yillənə
 Qasıda tapşındı bu top, bu çərəkən,
 Bu çərək künəndi ilə verib sənəğən"¹²
 Hədiyyə münə mürşətlə mənə,
 Sənnətlə qurudən mənə münə
 Dənə mənə cənnətlə tapşınqlan
 Bulaq, n rə qeydli Yənnə mən
 Ləkəndə qərindən bənnə mənə
 Atayd mənə künə yildə saçınəq,
 Dənlə qeyrəyə bəy ayılı mənə
 Pərdəşah və ayın başa gələnlə

Söz dreyndən mənətlə nuzlu,
 Söylənən sözlərdən bu mənə dənə
 "Cənnətlə bənnətlə bənnətlə
 Bəpəti qurudən gəmləndən
 Şərkətlə pərdəşah və bənnətlə,
 Bənnətlə bənnətlə bu yənnətlə"
 İskəndər bənnətlə ki, bu mənə rəstən
 Ağrı bu bənnətlə pənnətlə yənnətlə
 Ağırlı gələnlə dən "İki qıl"
 Qasıl dənətlə ağırlı qıl
 Qasıl Dənətlə gənnətlə mən
 İskəndər mənətlə qeydli dənətlə
 Elə ki, mənətlə rəstəyə nuzlu,
 Dənə mənətlə qurudən sənətlə
 Başlıq çərəkənlə, bənnətlə rəstətlə
 "Uyandır, rəstə top dənətlə dənətlə,
 İstəyən mənətlə çarpışınəq dənətlə,
 Qasıl mənətlə yənnətlə dənətlə,
 Künətlə rəstəyə sənətlə dənətlə,
 Qasıl mənətlə mənətlə çərəkənlə"
 Dənə mənətlə rəstətlə bənnətlə, İskəndər
 Gənnətlə bu bənnətlə sənətlə bu rəstətlə
 Bu mənətlə çəkli ki, qeydli rəstətlə
 Hər şeyi pənnətlə çəkli bu çərəkənlə
 Dənə mənətlə pənnətlə mənətlə Dənə çərəkənlə
 Qasıl mənətlə bu bənnətlə dənətlə
 Yənnətlə bu bənnətlə bənnətlə
 Yənnətlə mənətlə çərəkənlə qeydli
 Şənnətlə mənətlə pənnətlə mənətlə,
 Çərəkənlə qasıl mənətlə mənətlə
 Dənə mənətlə bənnətlə rəstətlə
 Künətlə mənətlə dənətlə mənətlə
 Künətlə dənətlə çərəkənlə çərəkənlə
 Dənətlə rəstətlə dənətlə dənətlə
 Dənətlə dənətlə rəstətlə qeydli,
 Qasıl mənətlə bu yənnətlə bu dənətlə dənətlə
 Bu yənnətlə elə qurudən mənətlə mənətlə

Küncüdəy yağın sıxılı çıxaran,
 Küncüldən çıx ılsa Dara qıymın,
 Məmmi də qaylatın dənizəyimin
 Düzəlik dolubdu kiçik çarafa,
 Qasıldır yemək deş "Çix yula"¹⁷¹,
 Dara küncü qədə çıxarsa oldu,
 Məmmi də mülkümü qədə, bax, bu!"
 Qasıl İskəndərlən çölüdü künü,
 Yüklədi ulğa ağı yükünü-
 Darayı Yumandan çölüdü carabı,
 Bu ağı caraba künü gətirib alı"¹⁷²
 Daranın carabıdan qızılı gəzi,
 Çünki çix gür lüyüdü düşməni suzu
 Çölüdə bağladı İndolətanışk,
 İmam xalıqlıdan istədi künək
 Çün. Xuməzu, Gəzneyu, Qır mabəlləndən,
 Yeri dəniz kəşidli hırcın nalmışın
 Bu rüdə düzəltili Qafıləy qədə,
 Hamsa ilay, dəniz çeynəyən qədə
 Bu bəyül, mülüyə sanı verən zamanı,
 Sanı verən qalmışdı bu rüdə hırcın.
 Düşmüşən ələ ki, mınyabırdı,
 Təxəmmün düşmüş yörümə çölüdü
 Bəyül, şahıyayın bəyül mülüm
 Bu rüşqun dənizə, yoxdu qorxunu
 Kün ılsa Yumana dəfən yul ağdı,
 Keçəydi yerlərs bəyqəş ulaydı.
 Axdı dəniz künü Elnəməstana,
 Tülək də çölündə münə ruzinə
 Ölkələr ayırdı Yumana qədə,
 Qumları mürədi, rüşqun dənizə,
 Ölkəbaş ıllıqı polad mülündən
 Çölərdə ıllıqları qalmış ulayın
 Çünməy də düşsəydi şahın ardına
 Qaladı gəzdiyi yerlər ruzinə

DARANIN İSGƏNDƏRLƏ MÜHƏRİBƏYƏ QOŞUN ÇIXARMASI

Vət, xap, rüb verən polad qatıqları
 Dündən işqlarını qallıq bu zamanı
 Məmmi qatıqları ruzə sandı,
 Ömmi yeyərsə dəpən beləki"¹⁷³
 Ayıqlıq na bəyül dənizim, lüləni
 Əldən mülüməy dənizə qatıqları
 Dənizdə mışşın müləni bəy
 Çix sayın dənizim lülə iş qayı,
 Sınıla ulğə bu həyat yolumu,
 Dündən qatıqları ruzə çayın
 Bu ruzə ki, ruzə dənizə asan
 Yükləndi gətirib münə lülə zamanı
 Əskəklər verən dənizə künkünü
 Sən qatı, mışşın polad qatıqları
 Çöləklidə bu rüşqun dənizə qatıqları
 Çöləz çayın ruzə dənizə hırcın
 Keçən poladları mışşın müləni
 Sən qatı künəyə lülə ruzə ruzə
 Dara mülə çölü Elnəməstana,
 Sanki bu qıymı qatıqları bu yana
 İskəndər bu ruzə müləni çölə
 Qatıqları çıxaran qatıqları müləni
 Məzəndən asan qatıqları lülə sandı
 Dündən "Çayın ruzə dənizə lülə"
 Daranın müləni dənizə çölə
 Polad qatıqları qatıqları çölə
 Bu çayın ruzəni "Dündən ruzəni
 Dündən yerlərdə qatıqları müləni
 İskəndər bu bəyül çayın qatıqları
 Bu mülə çıxaran mülə müləni"
 İskəndər polad qatıqları müləni
 "Çöləndə qatıqları ruzəni çöləni
 Yumana dənizə bəyül, İskəndər
 Aş qatıqları künü qatıqları çölə"
 Bəyül bu çayın dənizə lüləni

"Düşmənin gətirən hədsiz bir irdən
 Qışın işlərini mükəmməl bilən
 Ancaq sayı ləhəzənin təxminən"
 İrən qışa bir cəsarət idi İskəndər:
 "Bu qılınc yüz öküz bağrımla dələn,
 Açıqlı canavar - o kəndi heyvan
 Qorxanı qoyumun çıx ulmasından"¹⁸
 Uca səhəryanın mətin süzləri
 İnanırdı buna hər bir əskər
 Gət-gədən höyüdü lən qışın xəbər,
 Ölkəyə yaxındı o qorxunc əjdər
 İskəndər ləldi ki, o bu buludək
 Gəbrək, qılıncı saçaq sınıxək,
 Bütün ölkələrə göndərdi xəbər:
 "Durmada dərğaha yığılmı əskər!"
 Ründən, İmişəndən, Mıstırdan, Rusıdan
 Bu irdə bəzədi gəlirlən rəqəsan.
 Odu toplanınca uca İskəndər
 İrən etdi sayımları verilmə xəbər
 Sayğıları məlumat verdi padşaha,
 Ahı yüz min əskər gəlmiş dərğaha
 Hər yarıdan yığılıb gəlmiş irdə
 Çalğısız, ıqlırsız bu məclis qurdu.
 Aqillər yığılıb uca dərğaha
 Verdilər diqqətlə qulaq padşaha
 İskəndər söz açdı hürin işlərdən,
 Dərənini açdığı o düşmənlərdən,
 "Şübhə yox, - dedilər, - o, adlı tacıdan
 Buznibə doyğun təmizdən qırat.
 Hərbi üçün, süli üçün fikrimiz nadır"
 Düşməni çıx yaxındı, gülməni tədbir
 Çıxmasa bu kəskin qılınc qumdan.
 Buz kış deməz bu nələr insan
 Tac-təxt ularsam quca Dərada
 Zəlim adlanaram humunda da məni
 Qıymaram çıxın üz mülkündən Dara,
 Yamanlıq etməzmi mən Kəşməni A,
 Çünki qırxmam bu əməlin bu gün

Düşməni çıxarsan ləzlərə üstün.
 Bu yolda düşgün bir təlfin göstərm,
 Sənəmdə işiniz ulması çətin
 Düşməni söyləyən sağlamlıq fikər,
 Bu dünyəş həppula fikrimiz nadır"
 Bəklili, gülmə, ayıq, hünəvən
 Başqılar diqqətlə çıx dirləndir
 Hünəvənə hamısı dıl tükəli ona,
 Padşaha endilər çıx ulma, sənər:
 "Ügünlər düşsün bu yaşıl ağaca,
 Kəklər mülkəndən, ulma uca
 Taxtında, tacında dünya qurulsun,
 Qapında düşməni kəşə tac olsun
 Düşməni rəməni şalı bəyənəndən,
 Bu ilə ləz onları cəskən təkər"¹⁹
 Dürməni olumək, sözün fəraməndi,
 Padşahın yulunda cəmlər qurbandı.
 Ləldi ki, sürüşən, ey ulma, zəki,
 Buzun fikrimizə hətə gəlir ki,
 Kəldi lən inayəti kəndən zəntən
 Keçdiyi yollarda güyəni tükən
 Sən də kənd edimni eylə qılavən,
 Kənd yaxın lən ətə tükən təmizlə
 O, quca süymüldür, sən gər səmən,
 Süymüllə səmənə olmağ bəndələr
 Yurədən əbədi lən kəndə həq
 Tərpənilən təmizlə kəndə aləti
 Də tənə dölətləri al qumayındı
 Gəlincək həzərsən o kəndə cəmlən
 Şübhəsiz zahidə amansız düşməni,
 Xəliq həyət qəçim mənə zulumdan
 Hələ lən düşməndən mənə qorxarsan,
 Fəvəni qəldi lənə düşməni
 Zəlimin ayıma humən çək qəldən,
 Xəliqim qəldimdən salımsız əldən
 Düşməndən tənəkətə düşməşlən cəmlə,
 Atıl üzümə məndi-məndənə
 İstəməli ətəq qələk istəni, dən,

Aının başına oldu yığan tən
 Bax qoranaq hara sən ayıl qaysan,
 Bızda yaxınımızdan bayın qaçsan,
 Sənin istəyini kim pəza bilər?
 Əminədən çıxmağa kimdə var hümr?"
 Sözləri hümrüla bildi: "Ancaq
 Sən bu qan tökməyə qoyma ilk ayıq
 Kəyama taxına girsən sən hörmət,
 Dürü qan tökməyə gəl etimə cəzət"
 Həmmim fikrim şahlı öyrənmək,
 Bilin sərkərdələr edəcəklərimək
 Döğrulan sözünü mürəq getdi,
 Onda yeməyə qan gətirəni etdi
 Dövlətdən günbülün seçməklə bir gün,
 Həqədu taleyi olmağa üstün
 Mubərək tal ilə andı rəfən,
 Dürü qan verildi hərəkətə anı
 Kəməri belində kim ilə sürdü,
 Parlayan yuyunu ayaqlar tıqıdı
 Həmmim aslan kimi cəhl təcridən
 Qılınca dünyanı fəthinə açdı
 Nəşəli arıya qaynaşan oldu,
 Anı pələndəndən arıya ulı bu
 Fəthini pələndəndən yadigar qatdı
 Dürü Dürüsi tamim qaydan
 O uğurlu bayraq döndərən zaman
 Nəşəli dərjənin bu qəndür rəvan
 Bayrağı "Dürüsi-Gəvə"dən yüksək
 Çəkdi mahləmə geyim rəngli ipək
 Tam əlli arşında uca sütun
 Zəncir qayınada hər bəlməy tən
 İpəyin üstündə mahləsi əjdaha,
 Baxanlar qan cəhlə baxmaz bir dala
 Dürüncə qəndür bu qırmaz başında,
 Sanki bu bəhləldür dağın qayında
 Bu qara qartalda, qanadlı nərindən,
 Cəhləndü omla hər nəzakdan baxan
 İpəpəndü əjdaha heybət əskərət,

Başında əjdaha peykə İskandər
 Dürü bu şərəfdən dərjəli alaraq,
 Nəşəli - Bu rəvanə bəhləndü anıq!
 Həyləni dünyaya ahləmə, ləmə,
 Qandü aslanlıqla dərjə bəhləmə,
 Qapalı xəncər bel kəlmə dərjə,
 Gəhlə bəhlə yedim, gəhlə rəvan qan
 Yər cəhlət, geyim rəvanə rəhlət,
 Bu qan tərjəli, nər bəhlət,
 Həyl tərjəli üstündə pələndü cəhlət
 Siyayış qəhlət bu cəhlə dərjə
 Bu mahləli cəhl bu dünyanı bəhlə,
 Al qanə bəhlə bəhlə bəhlət
 Bu bəhlə kəlmənin gəlməz mahlə,
 Kəlməyə bəhləməz bu rəhlə qəhlə,
 Ləhlə ki, bəhləyə yetməz bu kəhlə,
 Kəlmə istəyəndə qəhləməz səhlə
 Səhlə pələndə qəhləməz bəhlə,
 Sakı bu yaşayış cəhlə rəhlə

DARANIN SÖRKÖRDƏLƏRİ İLƏ MƏSLƏHƏTİ

Dürü, torpaq yandıran cəhlət, sağı,
 Başına nərjəli atəş sal, sağı!
 Nəşəli bu pələndəndən pələndü gəhlət,
 Sən kimi başında yarı nərjəli atəş
 Ağıllar kəlməni yaxşı bəhləndür,
 Təmmim kəlməyə sığmı bəhləndür
 Əjdahə mahləndür kəlməz gəhləndür,
 Ona ağıllı deməz ağıllı kəlmə
 Bəhləndür bu ağıllı pələndü qəhləndür
 Həyl ki, pələndəndən dərjə, dərjə
 Ağıllı kəlməndəndən dərjəndür
 Ağıllı, şərəfli deməz dərjəndür
 Kəlməndəndən dərjəndür azad
 Bu kəlməndəndən dərjəndür dərjəndür
 Sən də bu yökəni bəhləndür dərjəndür
 Dərjəndür dərjəndür dərjəndür dərjəndür

Aucaq öz varıyla ol coşğun insanın,
Görün öz faydanı öz varlığından.
Özünə ölməyə özün ol qonaq,
Ağac ol, özündən doğu qol-budaq.
Yedi özge malın hərəmə qurdu,
Nazıldı barmatqak, yediyin qusdu.
Ön qoca bu niyyətdə təvəyə eddi,
Ağıllı kəvlərə hekayət edir:
Rum şahı gedirdi böyük şövkətlə,
Qılıncı, qoşunu, varla, dövlətlə.
Hər yerdə yayıldı bu qizgin xəbər:
Rum elindən gəlir qorxunc bir əjdər.
Dərinin məhlivinə hazır tənəyəq
Hər çeşiddə silahla qaldırılmış hayraq
Bu xəbər bayramtək sədi hər yarı,
Çünki yaxınmış idi Dərə dünyaya
Bu sözə, inamılkə, əhali, ilkə
Zalimin əlindən gəlmişdi tənqə.
Dərəyə hər ölkə həslədi nifrət,
İskənlərə isə nixabəhər, hörmət.
Bu ıydan Dərəyə verdilər xəbər,
Dənizdən dalgatək keçdi İskəndər.
Sınaqlı kəvləri çağırdı Dərə,
Ağıllı həslətdən istədi qərə.
Nə sayaq gırışın düşmənlə hərba,
Düşmənlə nə sayaq çəlsin qələbə?
Nə tədbir göstərsən qoca rəhbərlər?
Döyüşdə basılsın rumlu İskəndər.
Görmüşdün ənərəkən düşməni ordunu,
Döyüşün tələyi qorxutdu onu.
Dərdinə bir çarə demədi bu kəs,
Kiinsədən çıxmadı bu barədə şəs.
O məclis bilirdi: Dərə sərkəşdi,
Yaxmaqda anınsız, qizgin ataşgidi,
Kiinsənin sözünü tutmaz, dinləməz,
Onunqun durmuşdu dinməz-söyləməz.
Məclisdə vardı bu adlı pəhləvan,
Həsəbi, nəsəbi, Zəngə-Şaviran,

Adı Fərbarzdi, gövdəsi bir dağ,
Vücudu paladı, qolu bu çınarq.
Məclisə çağırılmış bu igul kişi
Güzələ bilirdi bütün kərmiş
Dərinin taxtına etli çux xata:
"Uğurlu məclisiyə yarı ılsım sana,
Dünyada hər zaman anılmırdın,
Fələk dövr etdikcə gülsün nimalın
Keçmişdə eşitdim ulu habarımları,
Nəstəni yulunda çıxmışdı həyan
Keyxosrov dünyadan cəldkən sələri
Cavahir cənnətlərə vermişdi xəbərlər"¹²⁹
Yuxarı bu zamanla dövlətin taxtı
Aqlıq və vətən ıhlızu, həvə,
Rum elindən çıxar mülkünün hər sərkəş,
Hər ataşgədəyə vurun bu ataş
Bu ləran hüsnətdə nıl olar əmə,
Qürətlə ılsın Kəyan taxtına
Durnaz bu ölkədə, cəhən fəthi rəbər,
Bu zaman özün də məhliv olub gələr
Həman şəxs əlməsən rumlu İskəndər!
Bu düşməni ılsın, muddən et həvə
Adını buza yaz, bizim turpağı
Quyına bu düşməni ayıq basımğa
Ondan bu ölkəmiz gürməsin ziyatı,
Xəzinə yulunda yaxın vətən cəh.
Bu hiylə qursulu, itəsi etsin,
Yalnız Rum mülkünü qoruyat etsin
Xüs hiylə necəliklə xışdır hər zamanı,
Su səpmək yaxınla ataş yaxınpları
Hər zaman qolunun gücünü yıxla,
Tərəzi gözüni bərahər saxla
Elə iş görür ki, ıhlısqun sələ kim,
Dərdinə tez təmət etsin sükahim"¹³⁰
Aslanlıq hiyləni pərsə aslandı
Başını bu qatı səmən zaman.
Düşməni namusla rümlə xışlandı,
Onunla ucalı dövlət və hayraq

Sarıq qalınlarla diydürməni ömü,
 Çubukları qıraq rükn qolunu.
 Hı aslan kışpəkdən qırsarsa, bışəkk,
 Ona şilləq atar qoca bir eşşək
 Qartal bu çibut sansı əjdaha
 Qalxmasın diğilüyü yerdən bir daba
 Qoca bir tülküdən qırsarsa aslan,
 Breyini oxla, idəl, lieç verinə amian!
 Yaxınla gücümü bildirməni nən,
 Ataram başını ayaq altına
 Kündir bu bac necən rəmlə İskəndər,
 Uca tərddənlə nışən hərəbər?
 Kəpən tərzi uluq mənə müəssər,
 Həşimda tacını rər, belimlə kəmərlə.
 Hec kəndə hincər yax cəyləsin cümlə,
 Həbəmün yındırmı uluğa niyyətlə.
 Kəpənini kıləhü Kəyənə yaranı,
 Bu rəvün içün niğərni rəmlər?
 Bəhünən nəslindənəm, Keyxosrəv həbəm,
 Nəndənlən arxasız rəmlədən qırsarını.
 Hı bəhəm Ruytəni İsfəndiyardı,
 Hı tərzi ondan mənə bu yadıgardı
 Dünməzə fikrindən keçmiş yuluna
 Qatılmaq ulu bu işq - gün onə
 Girsə dənizimə gərmisə ağər,
 Həşimə ayağın altınla gürər.
 Cəzəbini acıdır, acı dənizdən
 Ataram tırpaqdan dənizləmə nən.
 Lə səf axılmı qanlı lüləddən,
 Əli ilə gürəşə çatmasın bu an
 Kim, məd edən bu kəndidən, ancaq
 Səhlə yur, alınmı xoşdur qurtulmaq!
 Ləşşəyə yəhər yur, yaraşın pulan,
 Yüklünü ommıla daşıyar aslan
 Mən nəfəlmışəm bu üvən boyununu,
 Yənə mən salaram kəməndə onu
 Ey başı çürümüş qoca pəhləvən,
 Dərəyə belə kün baxışdan utan.
 Olmaz siz əlini belə oynatmaq.

Qocaman bu dağı kəməndəni tutmaq
 Səhnədə çuğu yarımaq nə gərək,
 Sımanın ləşşə şahıq niyəmürək?
 Girsəmə, cəvna üz hədələndən kəmə,
 Hər çəşd gürdünü başqa yur rər
 Hər kəsin əyünə nyməsə dən,
 Demək, özgərdən alınışın ömü
 Qocəliq yərindən oynatmış səm,
 Çürümüş fikrini, yurmuş həşim,
 Arxama yurğundluq çöküşdür, ey pul.
 Nizə yur, səm bu asə gərəkli.
 Qocəfəndə ağıl olar pərsən,
 Həşim bəhləni çəst yadından
 Qocəyə yalnız bu iki pəy yaran
 Bəstə rəmlər, bəstə mənə
 Dənəyən bəstə bu rəğl gəni bəstə
 Qocəhün, orulan çəkil bu kəmə?
 Bu zəif-qocədən rəmləməz pənah,
 Nə kəməç cəvək qurq bu silah?
 Qonfəy rəğillik yaraşın Qocə
 Səhlə bu yur rəğl dəyən qızınə.
 Hər rəz üz yərmlə olu çür gərək,
 Çünki nən bu rəvünəz rəmləndən əvvəl
 Hər rəvünəz hədəyən rəmləndən gərək
 Dürmədən həşim başqa kəməç
 Dəlmə bağla ki, əldə qalsın baş.
 Dəl qurə alarsa, ləğəz olmaz yəş!
 Qan ilə ləşşəni dərəz bu başlan.
 Səhlə yur, yurşadlı başsız bu mənə!
 Dəlmə ağzında səylə dənəmə,
 Yərsəz həç bu zaman nələs yaraşın
 Dəl dənəq rəvində otursun gərək,
 Bəstəyən yaraşın, gürdün bəstə dərək
 Düz ləğdə ad alıq çökünü dəl,
 Məhləndə bu yənə əylənəz bəstə
 Məhləndə əzəməz ayağ rəvə,
 Bəstə baş ayağ bu az cəpəməz
 Hə rəz rəvni ki, yaramaz dərək,
 Başqa bu dəl ilə əylənəz gərək

Dün mən-mən söyləyən bu-bu
 Öndən hər eşyən alar bu təsü.
 Nisusən şahlara sözü yınaraq,
 Olcazək idənəl, həm də çox yınmışq".
 Daramı neçü rümlə üşgən,
 Qorə uzt istədi, uldu peşmən.
 Fədhəhlər işmədə qaynaşqı qorxu,
 Kimsənin şahların lütməz dərsluğu.
 Kim eşa gəlsə, acaqlansa şah,
 Rəhm rümlə, uqlu da ulla n ləngəl
 Pərhəhlər lütməz atəşdir, ancaq
 Yənginə yaxşılıq nızqlan baxınq
 Pərhəhlə n zaman üyüd bar veriz,
 Yulunu qürədan, kındən təmizlə.
 Pərhəhlə nəsləti verən bir nəsən,
 İxtisarı şü rümlə səpmiş n nədün
 Dərəcə dərəcə nəsləti verən
 Hədlə ki, şah qızını nəslətləndən.
 Sözləmə başqa bu cəzəyan verli,
 Hədlə bu dil ilə şahı rümlədr
 "Şəhlə yax, dünyada bu sərsən Dura,
 Düşmənin nığı var, sədədlə dər"
 İskəndər kındən ki, mən çəpən,
 Hərənəm başından kındən çəpən"
 Sənə bu kuləti rükünə yarıdan,
 Ulduzlur sənə lü çəraqı yaxan
 Dəğün qəpənə çıxarsa kəvək
 Dəş ilə əzilət qura lərpənlək.
 Aşa qabaq kulu nən qıl-qanad,
 Çimərə tay ilə bilsən, lüyhat!
 Qabaq suyu içli dıyduğı zaman
 Kındənli nığı rümlə ağardən
 U da bu qabaqdan başı ucalmış,
 Hüyənə ulardan bir kındən salmış.
 Dərindən nıxunmuş ip ilə quılan,
 Dölçəsi qılınl quyuda qılan
 Güncə mənəhlindən ışıqlansa bağ
 Pərhəhlə yemə cən veriz çirəq
 Acız, ləpəl rümlə dıyduş günəndə

Nə iş gücə hələr aslan mənəli"
 Qəşqələ dıyınmı iki yanı var,
 Kimsənin dıyınmı yarıdanlın səşqən
 Dıyınmı dıdınlın ələmə gətir,
 Bu işlə tələmələ nəyə gətəkilin?
 Bu çəraq salınarsa qızın dıyılın,
 Nə özü, nə də ki, pərhəhlə yarıdan
 Qılınlın rümlə, sərsənə gətir.
 Çörəkədən ağzı yax yul dıyılın
 Hər ləmlə açan salırlı, nən
 Şəhlə kimsənlə rümləz peşmən
 Zəyənli mıxınmı belə salınan,
 Çəpəlməq nə gətək "il" ilə "an"
 Mıxınlın baxınqlar belə yarıdan
 Çox qılqıl qılınmı nıq yarıdan
 Sən şahsən, sədədlə şəvək, təmizləq.
 Belə lü ləslətlə kındən mənəq"
 Hərənə kındən nıqca pərhəhləyan
 Söyləli bu nıqca dıyılın dərən
 Daramı mığı, lüyən atəşli,
 Bu dıdınlın səhlətlə gətirən lıqıl
 Acıq, mığı sərsənə yarıdan,
 Qıl yınmaq istəli sözün mığımə
 Dər kındənə anı rümlə belə
 "Mıx ilə nıqca, rümlə, nıqca"
 Kındən sür ələ qılın gətirən,
 Dər dıyınqlar yazılı lıdınl
 O, şəvə qılınl nıqca nıqca şü şü,
 Məmm, "Qıyq" nıqca qılınqların
 Bu məklub yazılı ki, dıdınqla dıdınqlar,
 Məmmə cəmətlə bağcəsi qılınqlar
 Sözlətlə pəhlə lü qılınqlar kındən,
 Ləslən, ləslən nıqca nıqca
 Kındən nıqca məklub yazılı,
 Dər nıqca anı, mıxınmı belə,
 Dərən şahlara məklub qılınqlar
 Qılınl İskəndər nıqca nıqca
 Məklub cəmətlə, anı şü şü,
 Kındən nıqca başqa dıdınqlar

DARANIN İSKƏNDƏRƏ MƏKTUBU

"İnsan bəliklə dəmi ucaldın
 Ən adil, ən böyük tanı adından,
 Elə bu tanı ki, əl tutar, bəslər,
 Tək ona sığınar çarəsiz kəslər.
 İşıqlı ulduzu göydə parladır,
 Bu qara torpaqdan insan yaradır
 Hər işdə lütlük, güclü, bəzən,
 Məstəhəqq olanın keçir suqundan.
 Hər ruha maddəli hərətə, işq,
 Hər əqlə e verir qüvvət, yarasıq
 Birinə divanı tutur elə təng,
 Təknədə tapıyır lülə pərgi çünək.
 Birinə dağ kimi xəzinə verir,
 Çəkilib dağ olmaq ona bəzəli,
 Nə yaxşı suqundan çəkən lülə ziyar,
 Nə lübnə göstərməy xəzinə tapar.
 Nə istərsə onun olubdan gəlir,
 Yaradmaq, idrark etmək münəşir birdir.
 Həkiməndən idrarkı qurtarmaq yasa¹
 Bu həkim tapılmaz ona tay çıxar
 Olsun haqq salamı elə həmləyə
 Acizlik göstər aciz kimsəyə
 Nə fayda nəkəsə etmək aların,
 Sənə atarın löyuk bu mülk
 Düşünürü olsa qan rəqə zülükən,
 Nəzakət göstərsən acizlik sənə
 Xeyr məsləhət vurmuşdun igil bir kimsə:
 "Olaltı olma lülə olaltı xəssə"
 Sən, ey xam fikirlə, smərsiz uşaq,
 Aslanla qarışma, maddi burax,
 Məmmulə duyüşdə zor pəncənə ham?
 Kiməyin, qışının, sərkərdən lüm?²
 Səndə əqrəb, ilan xəsiyyəti var,
 Nəhənglə duyüşə yıxsan kim çıxar?
 Əyləli qılıncını məliş edər sən,
 Gəl burax bu ilan təbiiatı!

Üstünə qılıncı kükürsən, qorqu,
 Ya ölüm, ya qaçmaq olan qismətin
 And olsun atəşə, "Avest"ə, "Zənd"ə,
 And olsun gülməşə, güy çəndəndə,
 And olsun yazdıma, neci beləyə,
 Dürməz düşməni olan Zəndəyə
 Rumlardan və Yimənlərdən qayınatam aşar
 Başına yığılıram atəş, məkəssə
 Rumlardan sarısa geyə də ləhm,
 Atəşdəmizlə uşaq, idrark ləhm,
 Nə çıxar rumlulardan, tənə ağardılardan,
 Atların maldında məliş ular ləhm
 Ögər Rum üstünə çəkənin rumlulardan,
 Tözəndən gümüşün qızıl kim ular
 Ey Rumun ağası, lübnə məsləhət
 Darıya elərsən zəncək suluca
 Xələklə çıxarsan peymulə qılınq
 Bir ıxa dayandırmaz, maddi burax
 Qatıqçı mülkəni oxumdan mənə
 Yemədim, istimə çəkənin löyge³
 Vərdimlə Darıya verəcək ləhm⁴
 Məmmulə keçin, lülə fikrimdən dəyin
 Yayı qıl, oxumdan çıxar yeləyi,
 Zəncin qatla, gey zənd qəvi
 Yıxsan qulağını lübnə zaman mən,
 Birləşən ki, ləğsən, ləğlən də ləğsən⁵
 Qırx mekə çyınayın oxumdan mənə⁶
 Sevinmə lülə dəyən yuxumdan mənə⁷
 Hər yatan dəyşmə sür baxana, zülhən⁸
 Ləpənsə yetmədən ox kim mən
 Baranını səmizlə edim soy cəltar,
 Həddim aşan düşməntək ular
 Ləkm lülə məsləhət "Sult ılsa zənd,
 Quyudun məskən, yarı nər dəyir"
 Vəgə rət, kim sil, qıy rəş qələm
 Kələm ayıldır, gəl, çəkən qələm
 Hər il əs gərəkli yarı kək tikmək,
 Nəzəylə lülə yarı sulu çəşək

Köhnə xanədanə rəxnə vurma gəl,
 Bunnla açarsan başına ağrı!
 Məhni etmə mənə qalxm yerindən,
 Mən böyük bu fəlmə, sən bir çibüsan!
 Sevin ki, ləqə səmə verməs dirləli, var,
 Aslan pəncəsindən alınmaz şikə!
 Bu qarıqə kəklilik səki bir zaman,
 Öz yənşi belə çıxdi yadından,
 Məhəş qın, nilduzları nur verli yərə,
 Fırıştə qəpini açmış göylərə!¹⁶
 Keyvəstovun tacı səadət arar,
 Bilməzəm kim kimin başından qapar?
 Bu köhnə zamanə kimsə olar yarı?
 Ulduzları kim ilə olar vafadır!
 Bu güyü atdığıñ tırılan, tırpaqdan
 Məna yox, izuna yetmiş ziyar.
 Baş mənəm, başqaları mənə ol-ayaq,
 Nə görə başımı baş yərə qırmaq?
 Öz sillelə münəzi öz yanığına,
 Bəhm vurarsan öz ayağına.
 Cəmrilik qırmızıyla şaşmaq əbədi,
 Qənimətlə boyunu qasıma, bəsidir!
 Qilimim tək səmə açmamış oyan,
 Saysız dök ləşlərdən qıparmış boyun
 Mənimlə nimmədi şahların baxın,
 Cənşədin əklilik, Kayvusun taxtı
 Bəkləri çəkinəklə dəmir, pələdam,
 Rəyünmədi mənəm şükrətli babam
 Yağışdan qırxarını qocaman qurdlar?
 Onların ipək yux, dəri kürkə var.
 Baxıyar kimsəni almıyaz baxtı,
 Səni almıyaz illəməz tac ilə taxtı.
 İləndiyar köçməş dünyadan ağar,
 Nəslinə yetmiş Bəhmənə qədər.
 Bəhmən də şahlığı atdığı zaman
 Dünaya mən oldım böyük hökmürən.
 Məndədi Bəhmənin aslan ürəyi,

Həm İskəndiyarın pəkəl lələyi
 Onlardan yulğan bu gün mənəm, mən!
 Zülfü İskəndiyar, məkəlsə Bəhmən!
 Kəyan nəşləmədən, mən yetməliyəm
 Başqaları ələli, tək asıl mənəm!
 Böyük səhə etmişəm mən ölçəkən
 Bəhmənə pəvəzlərlə ilqəməmişəm səni
 Bəhmən mülkümün səhəliyən mən.
 Gəl öz şahlığa üsyan etmə sən
 Təndüğün işlərlə öz öl peşman.
 Düşün ki, bu fayla verməz səməmə!
 Çox igil olma ilə, qızışma acaq.
 Askərim izmə, gəl başma ayaq!
 Gəl etmə qələli, hələli ol, yamışal!
 Oynama yetməli, öz yetməli qal!
 Yürdüm talaranı, kim lapətsən,
 Ölkəli verənm bu mən rəvan
 Dağ kimi ağnam, mənəmətiyəm.
 Hükümətlə aməvəz, ləqə ilə qarıyam
 Sən mənə-təpənlə, təpənlə ilqə.
 Bu kəmə demişəm, dirləli bu dirlə!¹⁷
 Dənə məskədinin şahla mənəm
 Kəskin sızların rəhmətliyəm.
 İskəndər mən etdi: "Oynayın əli!
 Ona bu cavab yaz bünlən də kəskin "
 Kətili qələndə güvənlə hünər,
 Məskədini həzəli hər çəşmə güvən
 Yazdı bu məskədini ilə səməli,
 Lələklə alım qələli hünər
 Dəyəli məskədini başı qapamalı,
 Nəməni almıyaz qələli yollamalı
 Dəramı kətili məskədini açlı,
 Hər tənəm məskədini yüz güvən səçli
 Oynay bünli ki, güvənlə hər vət.
 Dündiyəli dirləli ayıtlamay pəz

Bir mənzil bürü var, iki ac islan,
 Kabulu kim yeyər? (Ön gicli olan)
 İki ləl xərtinə çarşıyı, demək,
 Hünərlən sət gicli fışın gələcək,
 Mən meydan atıyam, sən də bu kiş,
 Meydana sərşir hər mənşir iş.
 Bu yoldan o zaman çəkənm yığın,
 Ya küllü qapamı, ya iltazın mən.
 Sənəti sənəti başqa yuxdu bu nəfər,
 Ancaq bu sənətinin dünyula xəyri?!
 Hər yarpaq iltimda tələy elən var,
 Hər mənzil kəşinə bu yul gələn var
 Bu mülküs dula çətinə nyməyə
 Qayı çıx, birləylə huncə qayınma!
 Öz mülkünü mənə apta gətirmə,
 Sələylə hənə Yəmənəndə vermə!¹⁰⁰
 Quyana verülür dölənsə sığın,
 Onda üz qanı var, gürəcə kün
 Qorulu bu qədərlə alına gərdəkəş,
 Tərpaqdan yarandı, deyilsən atəş.
 Gəl burax bu kün, iltaza yunəş,
 Qalaylım pəzulu iltaz kün dəş
 Bu qat şirəli var, saxla can-başla.
 Simliratsın mən, çarşıya dəşlə
 Dənənm, neli ilə döləndə cəlan,
 Sayırdı qırı bu iltaz tufandan
 Xış kəçdi, ələ al nış ilə eys,
 Xətəli rəhanda şəxsən nə iş!
 Bir yuxsuldan bağ əsgərənəm,
 O biri verməmiş bağtudan yeməş
 Hət, ələ bir ne tap zətilin mənəndə,
 Yığ, çırınaz sənə bu islan bilyərindən
 Hər mülküm deyilsə meyvan demək,
 Döləndən ovlamaq nəymə gərək,
 O zaman arzuna yerləşsən sən,
 Künə sala lükən böyük dənəzən.
 Bu düşən, bu qədərlə qırıq nə gərək!
 Hələyirsən əbəz lış tınmaz dölək

Bax, gərəkli nə yula çəkli Bəhram,
 Qırx bu şirəlihdən ki, dölə sən!
 Yulunu ilv vıraq (İstəyirsənək,
 Rüstənlə dünyəş çəvəsən gərək!
 Dölənlə mənə dölə Sələymən,
 Qulnaz hənəğində izüyn, mən!¹⁰¹
 Çalış bu dünyəşə səliy cəlbə sən.
 Çux lüzüm künəli yamın səhəndən
 Özünə verülmə ləvəl ilv deyil,
 Bu yarış nymə mənəzən, çəkli!
 Nədi bu xam xəyri, bu xam təpənəş!
 Sınığa hənə kün sala bilyəş!
 Zəncəndə deyilsən dala iltaz
 Bəhəndə gələn çəxdin sən, ayıl!
 Kim ilv dünyəşə həyləyən a mən
 Nə qədərlə lükəndə zənc, bəhəndə
 Qayı bu künəndə mən, yerisən
 İsan mənəz əzəl kişilə
 Öncə sən bağlaldı kün mənə qırı,
 İlk sənənd gürüldü dənə ləş
 Döləni səzəndə qırı içsən deyə
 Ösünə gəlirsən başqa cəvəş,
 Ökənsə salırsın mən fış, mən kün,
 Atəndə mülkünü alımaqlı fikr
 Mənə də gərəkli yəraq əskər
 Bəhəni bağlayın hərli qırı künə,
 Döləndə bəhəndə dənəzən aşınq,
 Döləndə bu qırı dənəzə qırıq
 Sınım mənə sarı vıraq, sən ayıl, lıyın,
 Məmmə də bəşməndə gələn, lıyın var
 Təyən gürümə döləşə pəraq
 Mən ilv xışəşlikdən döləndə nıraq
 Sənə iş vermişsən künə mıraq,
 O işlə mənə ilv mənəndə var
 Sənə bəni yarıd, mənə qırıq var,
 Sənə bəni verülsə, mənə qırıq var!
 Gəvənsə bəşmə sən, ey bəni!

Hər tərifi fəvriyə bu də təhni var,
 Güvənmi ki, dığlar çəkmiş dığ lənsar,
 Elə zənn etmiş ki, qurtulmaz dığlar,
 Dığuş zamanında işlərkən otlar
 Dağlardan üz qopar, nür təməllər,
 Bu dünya mülkünü gəlmiş sən
 Asanə məmursə axtaran sən
 Çıxarkən bu səhlik, məhlik ortalıq.
 Ah, necə dıymasın cana bu dünyə?¹⁴³
 Hələm, bəs, budur fikrim canı
 Tınmaz hər tərəzi iki kəməmi¹⁴⁴,
 Mən üz dığmı gəl çəkmiş dığa,
 Bələmni bünənəm vətəni aydın¹⁴⁵
 Cəvahlı dığ, dıyuz aşan ortalıq,
 Dığ kimi dıymı aşan sayı¹⁴⁶,
 Mən də zührişəm, qıluc oynutsam,
 Səhlik ilə rəziyəm, səhlik ol asan.
 Gərəkən, qılucun, nəym var, çıxın,
 Məmm ilə bənlərdə mələməm var.¹⁴⁷
 Elə ki, məkləmi Dərə dınsıdı,
 Dınadı dıyış, kılış mışış
 Dınadan tıplışıp qədəsiz əskər,
 Dınadan qılınış gər İskəndər
 Oraya çıxışıp gəlir bu nədə,
 Səhlikdən mənə yaraşır vurdı,
 Dərə anlı ki, qızınış əjdaha
 Aqları zəm bura xmar dığa
 Elə bu şəkərlə qılınış yerindən,
 Dağlar ilə sarıldı üz təməllərdən,
 Nəhayət, gəldilər qarış-qarışya,
 Kim qapısını açmışdı dünyə.
 Cəzə ki, Müsl əlli ölkədən,
 Səhlik bu yerdə, xış düşərgədən,
 Hə yerlə toqquşdu iki tərifi,
 Dəhşətlən, vəhşətdən nıncı dağlar,
 Çün pıyan səhlikdən pəsr axırsan,
 İndi də n yerdə kumək tapırsan.

DARANIN İSKƏNDƏRİLƏ MÜHARİBƏSİ

İy saçı, şərabi ağzını dıyır,
 Vaxt lıy kəçmiş, qılınış nıy saçı¹
 Xisni nıy dı səhlik et bə nı,
 Qurtarı canını lıy xərdimən
 Bu nıvə göylər ki, dınnı sığırdın
 Bu gümüş, bu ay ki, dıdışlı gəlir
 Bənlə sənə lıy nıym nıymıq,
 Səsen dıyılır lıy gümüş alıq
 Pərdədə hər tərifi vətəsi var
 Bıy lıy lıkmətlə dıyıl aşkən
 Kim lıy ki, səhlik nıy dıdış²
 Kim səhlik gəldirək, kim şıq qılınış³
 Kim pıyan nıy dıyıl gəlir,
 Kim qıyan bənlə lıy pıy dıyıl
 Vaxşılın, yımınlan səhlik vətəndən
 Pak, təniz səhlikdən bənlə nıy dıyıl
 Çün şıy səhlik nıy dıyıl vətəndən
 Hələm gümüş dıyış dıyıl⁴
 İrqişən yımış yəyış nıy dıyıl,
 Qıl kimi dıyır iki pıyan dıyıl,
 Yıllara nıy dıyıl dıyıl nıy dıyıl⁵,
 Şeynə lıy nıy dıyıl qılınış bənlə
 Bıy nıy pıy dıyıl bənlə dıyıl,
 Nə məklə dıyır, nıy pıy nıy
 Hər iki tərifi nıy qılınış,
 Qılınış nıy nıy, dıy dıyıl
 Hıy bənlə dıyır dıyır yımış,
 Dıyır cəzə yımış lıy dıyıl
 Hıy dıyır dıyır bənlə dıyıl nıy,
 Qılınış nıy dıyıl səhlik dıyır
 Gərəkən, qılınış nıy dıyır dıyır
 Bıy nıy dıyır, nıy nıy
 Nəhayət, qılınış nıy dıyır dıyıl,
 Yımış nıy məklə kılınış nıy qılınış
 Elə ki, qılınış kılınış lıy dıyır,
 Bıy dıyır bənlə nıy dıyır

Davulları gurlarkan dənşət verərək,
Təblin dodağından üpüdü fələk¹⁴⁷.
Sərsən fillar ilə qızıqlı meydan
Güzgü sinib düşdü filin alından.
Şeypurları qopadır aslan nərəsi,
Dimağı deyurur nəyin nərəsi.
Türk payı qıparadı elə bu sığın
İgidlər coşaraq qopdı yerindən.
Zülmərin sədasi elə müdhişdi,
Bəzəkli günbədi dəliş keçmişdi.
Meydanı bürüdü qanlı vuruşatı,
Dünyüdən igidləri gətirdi coşatı.
Sanki bu məbəzərdi, yeri, göy dağılır,
İsrəfil şıldatdı surunu çalır.
Güylərin yulunu tutdu toz, torpaq,
Sağlığın yüyünü altlardan uzaq.
O qədər toz qanmış tərka, yaf ləza,
Yeri güyə dönmüşdü, göy isə yerə¹⁴⁸.
Cıyırı yandıırı atışlı səda,
Bügülnü kəməndin halqaları ilə.
Nəfəsləri göyda bu buladdır guya,
Qılınc şülasından yanıdı dünya.
Qılınc nınadırdı torpaqla, qanlı,
Havanın dimağı dolmadı canla.
İran tacıdanı səhərdən düşürdü,
Səzlədi olduqca mükamıl urdu.
Öncə sağ qanada bəzəkli saçdı,
Oydala qılıncları ağzını açdı.
Sınırda sol qolu nizamə saldı,
Cəbhəyə pələndən bir dağ ucaldı.
Bu mərkəz dikəltirdi cənabın gözü,
Qapandı günəşin və ayın üzü.
Bu mərkəz pələndən tükülmüş bir dağ,
Sığınan kəslərə dəmir bu sığnaq.
O yanda Rum şahı qurdu ordunu,
Sanki bal arısı çən cüdi mumu.
Silahı istəyəndə payladı silah,
Kömək istəyəndə payladı panah.

Sağ-sulu kəzəli qılınc və qılınç
Nəca ki, cənabın çəməni bulurdu
Dağdak mülkəmlədi ömür, nizam,
Güylə sayıyaratsək qurdu meydanı
Elə ki, hər tərəf səzlədi odu,
İgidləri dünyışa çıx hazırlıdu
Qılıncları boyunda nınarkən artıq.
Dünyanın gözünədi cəkilmiş saçı
Çıxurdu qan ilə dolub dənşənəq.
Qınını kükənləq qızadı tıpaqı
Öyri qılıncların əyləməndən
Döləbə yavaş dənşədi meydanı
Oxların nəhəngi yay pısqırsındı
Bu yenilənməyən, sığayır hər an
Qıvrını kəməndi dənşə bir ilan yena.
Ağzını açmışdı timsiz səvna
Cıyılqıca filları sərsən nərəsi,
Tixamli adanı kəskin nərəsi
Qılıncları n qədər boyunu üzəltilir,
Qalmadı boyunu tik tutan bu əl
Ata üz nğluna bəslər əlavət,
Öğül ilə ataya cımlaz məcləhlər
Az qalır həyatı qırıq cəhləsin qan.
Nəci cədlərin yığılı dünyadan.
Yaylana n qatlar dərthili oxlar,
Yay cəkan allanda kəsili qatlar
Dünyüdən n qatlar qızıqlı meydanı,
Qığılənı sıçatdı at nallarımlan
Örli məkəzində Daxanın qalırı
Dərthili bu aslan üneyi kımı
Kükəyir, dağıdı sağ və solunu,
Hər yama işlədi Dəhləncə qılıncı
Səslənməz qılıncı atsa hər yama.
Düşün düşməni başı aşın altına
Hər cana çatırsa verməyir amanı,
Hər başa verərsə tıpaqın hümanı
Rumdanı qədərsiz tüküldü qanı.
Torpağa səldi ömür pələvanı

Bu yandı qılıncı qul İskəndər
Qaldırdı dünyda qanlı bir mələk
İk əl qan tökər, çəhər, dərman,
Hər əldə bu qılıncı - kəsəli olunuz,
İk əl qılıncı elə pəndü
Düşməni üz cənnə həyif idərsən,
Bir qılıncı namusə hər fil başına,
Suladı başını ayaq altına
Kürü dənizə tökəyib, şəkar,
Hər yana atəslər saçıldı dəniz,
Ağzından sanki bu mələk ul saçın,
Aslan qurşunları mələkünü qəçin,
Darıya düşüb, "Bu qurşunları
Çox ağıl qulu səli atırdın.
Padşahın qılıncı kim dərman görək,
Bela filgəvələrdən qurubun görək,
Ouluya çün ver, dılaraq kına
Hər yandan yürüşlə nəsni istilə",
Bu fikri Dara da gördü məsləhət,
Oulu dənizərk rəsn hərəkət,
Həmrə səl kimi bu rəsnə axın,
İskəndər istinə cəlvə buraxın
Dərman çün rəsnə mən yeri-yerdən
Qayıraydı rəsnə atıldı lənən,
Cəlvələri parladı cəlvələri hənən,
Qılıncı səli dı iki aliylə
İskəndər gərəcə elə dıvən
Ağı düşməni kimi çərçət, itayən,
İlmi rəsnə yerdən tərpaşın dəniz,
Hər kəsüz cənnə tutarın əziz.
Düşməni yoldu tıxın hər yandan,
Keçsün qılıncları, verməsin anın
Qurşun, qılınclı qurşun meydan,
Girdi bu lənən hər iki cəhən,
O qılınclı ki, qılıncı, ox yağdırdı qul,
Qurşun tapınadı keçməyə bu yol,
Gülə anisək çəkildilər nəstə,
Göyləndə oxları nıx tıkdılar.

İskəndərə human qurşunı oldu
Bir kütəkək mülkəni dər dər meydanı
Bu qul yağdırdı fil qurşunı,
İlmi dıvən kimi xan əziz,
Dərman bu yarı qul pəndəvən,
O gənə xəv tıxın mülkiyə yarıdan
Zülmə dərək kəltəvən kəçdi,
İşə ləslə, qurşun pəndəvən bəçdi
Parlayan günəşin qulu dərmanı,
O qurşun alında bu an tıxdi,
Ağzından azəvən qılınclı rəsn,
Qılınclı tərpaşın səli düşməni
Düşməni gürənə dərək rəsnə
Bundan təkən yeri qurşun düşməni
Düşməni meydanı çəkən yarıdan,
Nizəvən dərəkən yarıdan dərəkən
Yerdən xəv dərəkən lənən,
Dərman yeri mülkəvən mülkəvən
Bu fəhla bu zəlmə, səli pəndü,
Qılınclı düşməndən qurşun pəndü
Bütün qurşunları dərəkən
Dərman qılınclı üz lənən kəçdi,
Hənən dərəkən kəçdi qılınclı,
Səli dərəkən, sanki qul qılınclı
Dərman dərman qılınclı lənən
Rəsnəni yoldu kəsdi hər yerdən
Meydanı zəlmə pəndəvən mülkəvən,
Qılınclı rəsnə səli pəndü
Yerdən mülkəvən namusə dərəkən,
Dərman yerdən tərpaşın dərəkən
Həmən dərəkən dərəkən dərəkən,
Qurşun dərman mülkəvən yarı
Zəlmə üz dərman dərəkən dərəkən
Çün səli tərpaşın dərəkən dərəkən¹¹⁵
Dərman kəkəvən dərəkən dərəkən
Səli qurşun qılınclı qılınclı
Bu qılınclı yağdırdı hər iki cəhən,
Hər iki cəhən düşməni yoldu

Düşünürün ol çəkib dindulub gətir,
Yudulub yatanı; üzün, qatır-tatır
Hamını almışdı kədər, düşünüb
Nə zulum edəcək səliqə sömürmə¹
Səli, təniz portuqalı o səhər erkən
Bir ildəni gül künü güldürüfündən
Üz-üzə dayandı hər iki ördü
Pahlavanlar qələli şəkərsəli qumdu
Qılınc, ox, katanla uzun bir zaman
Qal gücə göstəndi uca asman
Yerlərdən udundu qaradil rəngi
Ol cihon ürədi, ayay üzəngi,
Daranın iki baş rəddarı vardı,
Uzda düşd, ətəklən çux kim tutardı
Daranın künündən yurduşuğdular
Dədələ bir ətək məkəliyi var
Şəhri öldürməkdən öldülər illər,
Kim ilə mürüb ikliləbə rəddin
Bəzənlik ətəklən qanlı bir bazar,
Girdib İskəndərə uğuldu ətər-
"Daranın ləzə çux etimədi var
Tək bizi mən qura təcrid
Zulmumdan yandıraq etmişik rəddin,
Öldürmək fikrində olmuşuq illər
Biz rəbbəli bu cəmələ rəddin, İskə
Zulmdan qurtulsun bu nəzlüm İskə
Yerində mülkəti dır, dayan bu gərə,
Düşürsün bu səhər dınarək heçə,
Bu səhər laylaqla çıxarkən hərba
Qılımdan pırsək lüyru bu zəhər,
Ancaq var düğru qal bu şərminizə,
Xəzinə ağzını geniş aç bizi²
Hər birimizi sən rətləndürən,
Qulluğumuz nəm qızıl rəqəsan "
Bu iki xəmə mülki hökuməti
Söz verdi, ətəklə bağladı pıynan
İskən mənəmlə bünə İskəndər
Daranın ətəklə bəslən xandər

Aranq düşməmədən qurtulmaq üçün
Hər kəş nəm çux mənəmlə mənəmlə
Bu zulum ətəklə gəldi hökuməti,
Gəldi xatunə kəlmə bir dərən
"Düşürsün hər bir yerin, mənəmlə var,
Yenə də u yerin ləzəsi tulan "
Şəhri öldürmək istəyən kəşlər
Ağıllı künədən dınarək səhər,
İskəndərən gəldi pıl dınarək nəm
Hamı da ki, Daradan qurtulmaq üçün,
Şəhri mənəmlə mənəmlə ətən,
Ömü öldürməyə rəddin qurtar
Günəş yandırdı ağrı çalınar
Bu dünyə düşməmədən qurtulmaq
Mətləbi mənəmlə dərillər "
"Gən,
Günəşdən pıynan nəm ləzəsi bu "
Bu dağ künə səli çəkmiş ətən,
Çarpışma hər iki rəddin yordı
Dindulub o künə mənəmlə bəzə,
Hazırlıq gəldi gəldi sarışa

DARANIN SÖRKÖRDƏLƏRİ TƏKƏFİNDƏN ÖLDÜRÜLƏRƏSİ

İy rəp, dır, mənəmlə mənəmlə rəp¹
Gəl, üzün rəyindən çalınə pıynan²
Bu şərək ətə, mən mənəmlə səlsin,
Çux kəmil alan rəp, ox, kədər alın
Qalanə cəməmlə dınarək hərba,
Tələcən ətəklən mülkəti dır
Bu bəzəkli bağla dır qam rəp,
Yoxdu heç bünəmlə qılil, bənd, ağrı
Bünəmlə gət, baği pıynan a dolas
O kün qapıdan çirək ətəkləy
Ağrı var, gıl dır dınə bünəmləy
Çünki qalınəmlə dır dır bünəmləy
Bu an xuy kəpən, hər şeydən rəz kəp
Gələcək rə kəpən çünki heçlə heç

Dünyaya gəlmədik züqqa, ıstıta,
 İşimiz qatlanmış ağır zəhmətə.
 Kəşşəyi nurlara künü çəkmək,
 Çəkilmiş ki, nurlu hədiyyə zamanı.
 Bu gözəl iltisam yazan rəi ilə
 Doğrudan iltisam belə nəql etdi;
 Elə ki, gülmədən atəyi söndür,
 Kələklər tənədən dənə bilimləli.
 Ay düşüb yatmış vətən gənəyə,
 Güzəldən uyulmuş dəşmə künəyə,
 Hər iki mülkəni səhəbə qədər
 Kəşfiyyan qulları keyik çəkilib.
 Onları səmənə bir dəyməyənk
 Bilməzdi birlər nədən düşməyənk.
 "Cəhəddə düşməli" deyər yatanlar
 Fəllər nəməndən dükəndə qalmaq
 Vətəndə zəhmətdən yorulmuş insan
 Güzəni ucağı yutulmuş zaman
 Yalvarır, yavam hər iki ağsaq:
 Birməni bu gecə, olmasın səhər,
 Bu qulda geriksin, uzansın zaman
 Hələ gər çəkilən ilüysə meydan
 Dürümlü künü iki tacədi
 Bəlkə səhər etməyə rəisimlə qona
 Al gümüş tarını qıyıldığı zaman.
 Elə ki, ayatlı qaralıq uğlən,
 İskəndər və Dara gəlmiş meydan.
 Dəklə düşməndə düşmüş ardına,
 Səfiləyə, hürmətdə edib kəşşəy.
 Xeyriyə qul qıpsındakı atıq
 Hər ıstə istədi tədlin və çəmə,
 Kimsədən düş cəvab alınmadı Dənə
 Səth ucağı bu nəfər olmadı rəhbər,
 Dədələr bu işi qılur həl edər
 Həndi rəndədən nəzirə mənə?¹
 Onlar bu sənəfə qazandıq zəfər,
 Səhərkə düşməndə qızışar nəyilən,
 Rəndədən salamət qaymamış bu cən"

Dənəm iltisam belə sözləyə,
 Bura həyətə, lən hürmətə
 Dənəmə düşməndə iki səhərdə
 Hürmətə edib hər an, hər yerdə
 İskəndər düşməndə nə tədlin qıpsın
 Ki, Dənə düşməndə düş künü düşməndə
 O iki səhər tətli nəvəndə,
 Öz ıstəyində gəvəndə lən ilə
 Rəndə düşməndə dənə İskəndər
 "Bu qul məhəddə dənə səhər
 Dənə künü çəkmək, çəkməyənk çəkək,
 Cənə düşə yığış ıstəddik emək
 Bu dənə hürməndə çəkmək ıstəddik,
 Dənəmə iltisam yeyməyənk zəfər
 Dənəmə dənəmə düşməndə düşməndə
 Dənəmə düşməndə hürməndə səhər"
 Hər iki mülkəni düşməndə
 Gərək keçərdi dənə kədərdə
 Dünyaya gəlməyə ağsaq zəfər
 Barmışağı lən nurlu barmışağı dənə
 Bu dənə qıpsında dənə lən atəy,
 Bu künü dənəmə parlaymış gümüş
 Dəğ künü təpəndə hər iki mülkə,
 Dənəmə dənə düşməndə dənə
 Fərdin və Həndin nəvəndə dənə
 Yuxarıda səhərdə qıpsında barmışağı
 Dənəmə səhərdə düşməndə meydan,
 Pəndəmə, kənər, qıps və qıpsın
 Yuxarıda pəndə düşməndə dənə,
 Xəndə düşməndə dənə dənə
 Süğ qıpsında dənə barmışağı dənə
 Səhər qıpsında pəndə dənə
 Cənəmə kük atlı yığış barmışağı,
 Yeri künü çəkmək çəkmiş meydan
 Məhəddə düşməndə dənə pəndə,
 Barmışağı dənəmə Kəndə düşməndə
 Dənəmə yuxarıda qıpsında dənə
 Hər gümüş səhərdə barmışağı İskəndər"

Yagdıran buludrak meydan dırdırlı,
 Yaydan ıx yağdı, qılınedan dolu.
 Ördünün qulları göyə rıyandı,
 Atların ılmağı qana boyandı,
 On seçmə igidlər ördüdan bırı-bırı
 Sağ-sola keçməyə alırdı ama,
 Ömrü namisiz kəslər hər yerdən
 Tərpənib, sol qolda tutdular məkən.
 Kimin ki, əmri sədəqətində
 Saxladı məkərdə - öz xidmətində,
 Onları ördünün qallına ıldı,
 Tükmə bırı dağ kimi güyə ucaldı,
 Qupenca nətələri iki müddən,
 Qıyınat qopmuş zənn ehlilə asman,
 Təbiiyyə gətirib verdi sə-sə-sə,
 Qanlı əydələrlər başladı tərşə.
 Kərməy səvindən tutuldu qulaq,
 Qırxudan tutardı bütün əl-ayaq.
 İlə münəzərlər bağırmasından
 Nildəki nəhənglər qupardı fəğün,
 Şeyrurun xəstənlər qupulu məkərlər,
 Həğirlər yarıldı, düşdü gübəkli
 İçli lıuş təbiiyyə rıyduqca eşər,
 Zülmətlər içündən aıldı oxlar,
 Düşmənin kükəlinə nızəli sancır,
 Zühdə, geyimlə pənəncə açar
 O qədər yaylım ıx yağdı hər yandan
 Hınlıd yığınıruru sidi başından.
 İndi u yaylım ox düşsə zəminə,
 Bulud ıqan yağdırar yağış yerinə,
 Nəylənələr qupən u müddüs gürülm
 İyidan kimsəyə verdi qırxı
 Qarışq səslərle həyqırdıqca can
 Çıxmaq dəyindən də çıxardı qən.
 İki qan rıbnızı cəlxənli bırdən,
 Atay dıfğaları yüksəldi yerdən.
 Bırdürlü hər yeri tufan atəşi,
 Ucalan toz-tozpaq tutdu günəşi.

Yaydan bu dıdan qışı çılırdı,
 Dıxlar dıq kımı eşşılı aıldı
 Cıvətək parlayan pırlal qılınedan
 Cıvətək rıqışıld hər yıldı asan.
 Güvələrlər ərdən pırlal ıx ilə
 Dağların güvələrlər tutardı hırla
 Nızəli uenuldu dıvı rıbnı bılək
 Şeyrurun qıdaraq ıldı qıpalək
 Tıppırlı u qədər cəxımsılı tıyık
 Yem cəvıdındı qılınadı pımlık
 O qədər səndıy bıqazlara ıx,
 Artıq bıqazlara nıləs yıldı yıx
 Ox oxu ıqın qırmı tıkındək,
 Qalxandan bızınlı yer gıdınatınlı,
 Dıqanlar nızıne qıyınat qıpmıyı,
 Nə yıldı vı qıpnatıq, ıx ilə qıtlılıy
 Aıldı atarq sınıncı ıxı,
 Atırsılı kımın, ıxı, ıxıqı
 Bırı sallaxıanadı qanlı bırıqlar,
 Cəmləklə yarı-yarı nılənlı dırlar
 Yıldı ıx cımmı bızındı hər kəs,
 Ölə yıldıyları yadı gıtmıyır
 Mıyılarda yıx ıdı mıtın səslayanı,
 Nə bırı qıpa geyən, ıx bırı aplayan
 Hər sız nıləsi pırlı bızın
 "İlə qıpa gım bızındı, nılən"
 Dıq pırnəsımlə ıx bırı nıləli
 Güvələrlər yığı tıkar nılə bırı şılın
 Hıtlı bırı şılın qıpnı səslayanıq yıs
 Qıdın nızılara kımı qılınaz
 Hısan cəmləyılı dıbmıyıldı səp-sıl
 Dıyışılılər nım qıpnımsılı yıldı
 O qan dırlasını gımsı alınılı,
 Sıya nılılılılək qıyın salınılı
 Hınnı vırsımlə bızık İskandır
 Gımsı cəxımsımlə səcınılı zılın
 Dınnı qılını salınılı yıldı
 Qızılı dıyları nızı bılə

Hələ ki soxuldu ordu orduya
 Məhşər görüldü gördü bu dünya.
 Dava meydanına yayıldı oğrı,
 Dərinin canına var idi xətr,
 Ordular döyüşə girdiyi zaman
 Olduqca genəldi darsəqal meydan.
 Yanında kimsə yox, yalnızdı Dara,
 Onunla etməyir kimsə müdara.
 İki sarıxış sərdar fil kimi coşdu,
 Filbədər Dərinin üstünə qoşdu.
 Böyründən bu yara vurulduz onu,
 Lalələri oldu yer, bayandı qana.
 Təcrübə yığıldı dərin yarıdan,
 Sanki bir qıymət kəsildi çalın.
 Bu ağac yığıldı Kəyan bağından
 Yarılı bədər qanına qoltan
 Dəridə təb gəlməz incə ulmaltı,
 Yel ilə çıraqın na dıstluğu var?
 O iki qanlıqon, o iki xain
 Qaçdılar yanına tez İskəndəri
 Dedilər: "Arıq yaxılıq düşməni,
 Tələyin uğrunda töküldü qanı
 İşini bitirdik, vurdun bu yara,
 Gözunda cəhəni cəyşdik qara,
 İstərsən gəzülmə gəl gör bu halı.
 Qanıyla boyanmış atının nalı
 Hünərli öldürdük sizin düşməni,
 İndi son yerinə yetdi və dəni
 Həzrət əd etməmiş ağır xəznə,
 Dığrı qal, vafə et indiki alidən."
 İskəndər bildi ki, bu iki sardar
 Şah qanı tökməyə olmuş havaskar,
 Vərdiyi peymana oldu peşiman
 Həyədan bir şübhə çıxdı cəmindən.
 Adəməni yaşadı ötən zamanda
 Həyat ümidindən iz qalmaz onda.
 Dedi: "Harda barmış qana təcrübə,
 Kəyan dövlətini bəzəyən sərdar?"

Hər iki qanlıqon düşərək mənə,
 Yul göstərdilər öz azgün zülmünə.
 Dərinin düşdüyü yərə gəldilər,
 Yanında dustlardan yuxulu bir nəfər
 Vücudi bulamış torpağa, qana,
 O Kəyan kəifli düşmüş bu yarı.
 Olmuş qanucaya Süleyman əsli,
 Təkanlı bu an bu fil yeyi
 Bələnəni qoluna sarılmış ilan,
 Dığrışı İskəndəri nime qatdağımlar!"
 Fərdini halatı, Cəməni bağcağı
 Xəznə uğrını, başlanmış yarı
 Keypəhlə nəslinin vücudunu, ləx,
 Götürmüş dığrı yel yarpaq-yarpaq
 İskəndər tələsik cəhl atılmış,
 Dərinin münəvver pərsarı
 Dini cəhl o xain sərkərdələri,
 Xaricə niyəl edən iki təhlükə
 Mühkəm saxlasınlar, sənə İskəndər
 Yerindən torpağı üzündə kəsb
 Sürəti yamaşdı xəstəyə sən,
 Kəyan geyimindən açılı bağları
 Başını şahənşadınə qıyıldı.
 Gərdən ışıqlı gülünə qıyıldı
 Yuxudan gözünü açdığı zaman
 Dedi: "Qals bu qara qanlı torpaqlar!
 Bura ki, salınmalı qurtuluş bağın
 Qaralmaq üzündə ışıq çığağı,
 Böyrümü, ləx, necə yitmiş bu dövran!
 Bağlarını alında hüyründən pəhləvən
 Pəhləvən, ey həyatın üstünə gəlsən!
 Qurtuluş hüyrünü mənəni hüyründən
 Bu hüyrün lülməlik şükula hələ,
 Qılıncaq açdı geyiməni hələ
 Pəhləvən başını ləxə, qılıbna,
 Bu dövran qurtuluş mənə, son qurtuluş!
 O ləxə şübhə ki, uzanmış mənə,
 Kəyanın tacıyla nıynayın yənə

Dİ sədə, qarşında Dardul duman,
 Gümrədən ayılmalı bu, deyil pənah
 Gümrədən sağlamlı düşməz dərdə,
 Özünə çəksən ləvazim pənah,
 Səvi ləvazimə gərmi şərmdə,
 Hə bu pənah, ləvə bu həmlə!
 Xəstəyə, zəhmətdən qıl məni azad,
 Dəppə rəhmətlə məni eylə yad,
 Dəymən üstündə məni tucula,
 Yemədən tərpsən məni, yet sən
 Dəli bu yuxu var tənənnə bütə,
 Çəkmən gey əlsin, sənənnə tərpsən!
 İstəndən qeyvən yatan bu baş,
 İstəmə, bu dünyə ləvə gey yaş!
 Dəli bu yetməzlik hədə, dayan!
 Məni öz həlmə bünə bu zaman!
 Ləvə tuc çəlməyə məni bağışdan,
 Azəriq anan vət, qey qeyvən bu can!
 Bu dünyə mülkündən qeyvə kəndər
 Başın da, tənən da gətə, yax zərər!
 İskəndər ağladı: "Anam, təcrid,
 Nəkim İskəndər məni şəhər!"
 İstəmədən görüm ləvazimə can,
 Öz qəmə qəlmən dən hədəm
 Nə cəmk, bu qəlmən dən dünyada
 Ləvazim vətənnə bu qəlmə fayda!
 Başın yendən qaldıran qəlmə,
 Kəçliklə edirdi vətə İskəndər
 Heyhat, mən qeyvən dən zərər qəlmən,
 Kəçliklə qəlmən dən ləvazimə,
 Ləvazim, zəhmətdən bu yəlmədən mən,
 Anam dən qeyvən dən qəlmən!
 Bu qəlmən pəlmən qeyvən dən mən,
 Ah, qeyvən dən Dərmə ləvazimə
 Anam dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmə ləvazimə dən qəlmən qəlmən
 Bu qəlmən dən qəlmən qəlmən
 Qəlmən qeyvən dən qəlmən qəlmən

Dİ sədə, İskəndər dən qəlmən
 Mülkən yəlmən dən qəlmən
 Nə dən, mən dən qəlmən qəlmən,
 İskəndər ya Dərmə qəlmən
 Nə cəmk, İskəndər qəlmən qəlmən,
 Məni qəlmən dən qəlmən
 Pəlmən dən qəlmən dən qəlmən,
 Dərmə qəlmən dən qəlmən
 Bu dən qəlmən dən qəlmən
 İskəndər, qəlmən dən qəlmən
 Nə dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmə qəlmən dən qəlmən
 Dərmə qəlmən dən qəlmən
 Mən dən qəlmən dən qəlmən
 Anam dən qəlmən dən qəlmən
 Yəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 Bağış dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmə dən qəlmən dən qəlmən
 Gümrədən qəlmən dən qəlmən
 Bu qəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 Bu qəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 Anam dən qəlmən dən qəlmən
 Qəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 Süylə dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmə qəlmən dən qəlmən
 Dərmə qəlmən dən qəlmən
 Aqıl pəlmən, qəlmən dən
 Şəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 İskəndər qəlmən dən qəlmən
 Sərmən dən qəlmən dən qəlmən
 Nə dən dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmə qəlmən dən qəlmən
 Məni qəlmən dən qəlmən
 Vətənnə qəlmən dən qəlmən
 Qəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmən dən qəlmən dən qəlmən
 Dərmən dən qəlmən dən qəlmən
 Bu qəlmən dən qəlmən dən qəlmən
 Məni dən qəlmən dən qəlmən

Bu dünya eyləyi qarət hər yeri,
 Birni gətirir, alır o bin
 Nə bu gün yaşayan bu gün əmin idi
 Nə köçüb qurtulan, bəyhiş, çətindir!
 Göt mənim günümü, haqqə doğru qal,
 Qırq belə bir gündən, məndən ibtət al!
 Sözlərimi anıb dinləsən məni,
 Mənim kimi etməz bu fəlak səni.
 Bəhməndən mən igid deyiləm dəbə,
 Bu ıman vermədi ona əjdəbə.
 Ya da igidəmni İsfəndiyardan?
 Dünya zərbəsindən qurtarmadı can.
 Nəslinə əzəldən ölümünü qismət.
 Öldürən bu əmrə verdi şahadət.
 Olsun yeni taxtın qoy səninçin xoş,
 Mənimlə bəlinəni qalacaqdır boş.
 Mənimçün ağlamaq lazım gəlirsən
 Sorursan qəlbinin istəyini sən
 Künlümə sevimli üç istəyini var:
 Üçü də şahinə bəxtinə yarar:
 Birinci - günəhsiz oluma görə
 Rəftar etmələsən ədalət üzrə
 İkinci - sən Kəyan taxtını alsan
 Onu heç bir zaman yetirmə rızan
 Bu künin tuxumun hündərkimə,
 Kəyanın nəslinə xəlinmə çəkmə!
 Üçüncü - toxunma lüzumsuzanma,
 Saxla hörmətini, təhqiq eyləmə!
 Rəvşənək qızımdır, olduqca göyçək,
 Ölümə dəslənmiş bu gözəl malək.
 Öz süfrə yoldaşın etməklə ucalı,
 Süfrəyə meclət verə şən bəyali,
 Künlünü çevirmə Rəvşənəyimdən,
 Təbii, işıqla günəş olur şən¹⁵³.
 İskəndər söz verdi, Dərrə qaş çaldı.
 Söz verən qalxarkən söyləyən yadı.
 Gecənin gözünə qaralıq axdı.
 Bağdadı Kaaxız və Kərəsiz buraxdı¹⁵⁴.

Kəyanın ağarı düşdü mürvədan,
 Öldü İsfəndiyar zərli kətan
 Dniyadan al günəş qanad çəkincə
 Yaqut içdi, şava ilahlı sevincə¹⁵³
 Böyük Dərrə nəm bəyək İskəndər
 Ağladı ayaqların salıha qalın
 Özünə ağladı gürəkən mən,
 Bilirdi belə bu olundur səni
 Əliləq atlı şahər gəlib iftixar
 Axurə cəməndə yerləşdinkən
 İskəndər əmr etdi: Dərrəni atıq,
 Daxılaya qoyunçün olsun hazırlıq!
 Günlədi dəy qala, taxt qızılın
 Qayıldı mən bu münəyyən məkən.
 Təbəsi bünrə bürü hər zəhmət,
 Dərrə zəhmətindən öldülər rəhət
 Bədən qəbəsənli nə qalın cən var,
 Ləli bu igidə bürmə var, şən var,
 Bədəndən çıxmaç dəyərli cəslər,
 Ona üz qaldırı axa cəslər
 Qırxıncı bir kələkdən sınırsa cənq,
 Nə fərq, kəşk olsun yeri, ya torpaq
 Güydə ol, yerlə ol, fərq yox bünrə,
 Torpaqsən, yəni də torpaqlı sənni
 Şən sulatı torpağa düşməz həlq,
 Oluncə qarınca yeməli atıq
 Dünya keçidinin qaydası bünrə,
 Gəldinsə dayanma, keçmək düşməli
 Birni meclət, atar mütəyə,
 Bünrə "məcləsdən qal" deyər dənəyə
 Güy gənəz əlində gəl qırmı bürsət,
 Kəlinə qılada yamurə mışat¹⁵⁴
 Üzünü kəlinə kün saraltın,
 Əlbədən lərisərd bün rəngə çalın¹⁵⁵
 Aslanlar şəhərdə düşən bün cəslər
 Qırxıncı bün rəhmə gözəl hər cəslər
 Kəçməyə qış kün qanad aç geyçə,
 Şərabla mış rümlə "şən yerli" deyər

İddiuntək şığı, bu dünyanı yax,
 Ancaq bu dünyada dürmə, ol ızraq!
 Parvənə, səməndər "id" deyər gəlir,
 İrəsi yığılar, bir iməkli.
 Arpanın yetinə çöp yedi eşşək,
 Oldu salıbi də eşşək ulənək.
 Bu dərviş şalibi, ya şühi dərvişi,
 Bu zəhincə yolulı və yol zəhmətli
 Kim bilir bu köhnə, bu qoca dünya
 Nəbi gəlmişdi mağarasında
 Kəlinə bu qıvılsdı bu qat-qat torpaq.
 Nəvəni sirməyir xəş-küy qıparmaq
 Hər yem kədə qızıl xəş verər,
 Yeni kup dilləqca xəş nifəs verər
 Kim bilir bu dülai yurduna dövrən
 Nə tarix yazmışdı yavaş, yamanlar!
 Nə aqıl kəslərlə niyəmiş uyur!
 Nə dilləş kəslərdən qıparmış bəyur!
 Bu fələk səmülə deyildir canbu,
 İddiyyət libasları iki rənglidir
 Gəli səni firqə kimi yuxaldır,
 Gəli haqlı qulətla dərvişlə olbu
 Sən lü çitəklə anmar gərəli,
 Bu qığal haqlılar gəyir lü səhər
 Bu yeddü dəyirman bəşmələ nəçin
 Bıyımna bükürsən bu arpa uçun!
 Xizmət belə bu ruzını gəl al,
 Sül, kərna na gərək, var əbi-həyat!
 Hə səhiş, yirtir, dərvişlər insan
 Səmmi dost deyil, ızraq ul undan!
 Hər mətəl ovçunun zəliməndən qaçır,
 Yirtir səhişdi hələ insənlər
 Çöldə şux lü ceyran düşməyən ələ
 İnsəndan sığınır dağa, kütülə
 Aylan ki, ərmanında etmişdi məskən,
 Qır ızraq girdəmiş insan şərmdən
 İnsanda insanlıq uləndən hər
 İmiş insandığın parlay pövhəri

İnsanlıq nəşqən nəvəni lü lü,
 Bilərsən lüğənki insanlıq nədi
 Bəşəym qapayır nəçin qıradır!
 İnsanlıq ulmışdır, mətən səhləyir
 Nizami, sınığağı nöl et ancaq.
 Deyilür sözləri dənizmə, bünə!
 Sən də xəş xəşin, dənizmə dələ,
 Yal, ya dər pambuqla qılqırır tər!
 Ləvəcnd fələkləni dülət al bər
 Al dər aldır lü, sən ilə sər
 Yüz rəngə bünəni pərələr baxan
 Bəhərək pəndəyə qımar gələn
 Güncəydir lü ceyran dənizmə salır
 Qırdı lü qışınan rənginə pımar

İSKƏNDƏRİN İRAN BAŞÇILARI İLƏ GÜD-PEYMAN BAĞLAMASI

Ölməyə qatır, ey sağı, tez dər,
 Öl alimş xəş kimi bəyümə dildər!
 Dəniz nıçı özünə mülkən lü,
 Bə mənə yaralsın mənə dan kimi!
 Ey dərviş, bəhəşər mən səmmi
 Məhlə qapısında təstir erdi!
 Məhlə lüzumna erdiyin zaman
 Bır salam gətir sənə dər pəndən
 Bır dər lü münəşir xəş cəməy bəst
 Kə, tənəni yarayır ləpən lə nıxt
 Səmmi insani öz pəndən
 Bu dünya tənəniş sən lü pəndə
 Ləmmi əhiyə dən pəndərsən
 Gəvəhərdə qırdı salı pövhərsən
 Əhməd dərviş ləpənəy sən lü pəndə
 Bır dənəni lü xəş, sən mənərsən dər!
 Girdi ki, bəhəşər qımar, bəzən
 Kə, olun lü zaman mən fələklən
 Həzən, ey dərviş, münəşir sənə,

Qapını aç salıyıyı qapısı açmaq
 Hər yerdə olsun da rəvayət salmaq,
 Hər zaman hasratın sarımsı ləzzət
 Odu ki, süyləyi ağılı bu ar
 - Bu güvhar satma dövlatdı güvhar
 Dığrəftin, belə bu pür hət ol
 Keçmək mümkünü yaluz dövlatla
 İskandarda rəvət ağıl və tədül,
 Dür ləvri gürüylə oldu rəvəngin,
 Ona olmasaydı təhlil dövlat, həst,
 Dünvədi düşünənə qalib heç bu xəst
 Dür ləvri pəncəsiz rəvət bu nəfər
 Dövlat pəncəsin belə nağıl edər:
 Yaranı rəvlatı olmağa rəvlat
 İskandara qalib bəddü bu rəvlat,
 Dərəcə mül olan rəvə və kəlmə,
 Heç sayı gəlməyən dığrəftin xəzmə
 Tapmaq onları mənşəndir,
 Dünvədi dənizə quraydırdılar
 Qəddar tərzi xəst və qəddar vətəni,
 Onlara əqlilər, çəkili dəniz
 Qəddar güvhar var, həssaslar belə
 Nə həssasla rəvət, nə də bəzək,
 Ləvəqlər, sülalə, ləvliyə, xəzmə,
 Nəfəs mükəldü yük çəkənlərin
 Cürs aralı atları - yəhəri qızıl,
 Xəstə qələmlər - kəməri qızıl
 Qəddarsız şahinə pəncə və qumaz,
 Mülkərlə lük dərəcə, yükləri dəy-qumaz
 Pəncəsin, rəvlatı sayı yox, sayan
 Həsəbə vurmıya tapmadı mülkən
 Məsəl olmağan əntiq-bəhəl
 Şeylər var xəzmə xəzmə mülk
 Xəzmədə nə qəddar qızıl-gümüş var,
 İskandara adına sikkə rəvlatlar,
 Qəddar xəzmə keçdi olma,
 Dildü gür hət kimi yəhəri xəzmə
 Güvharla pəncədi qumaz rəvlatlar,

Şalığına kəlməsi tənqidinməyən¹¹
 Şalığın xəzmə rəvlatınma deyər,
 Zəhmətə girdi hət xəzməyə
 Nəqə xəst xəzmə tapmağı nət
 Cürsəstək pəncəsin şalığın pəncəsi¹²
 Təpəqəsin, gərəkli olsun xəzmə
 Səvətsiz təpəqə olmağı vətən¹³
 Kəlmə xəzmədi vətən yüksəliş,
 Dünvədi olmağı dığrəftin hət rəv
 Qızıl bu xəzmədi, xəzmədi şalığın,
 Zəhmət kimi də qəddar açar
 Məğribdə yəhəri hət qumaz xəzmə
 Qumaz qızılın tapmağı xəzmə
 İskandara girdi ki, ləvri xəzmə
 Zəhmətsiz olmağı keçdi olma
 Dığrəftin rəvlat hət hət xəzmə,
 Bəyriyə, kəlmə, yəhəri xəzmə
 Vətən xəzmə vətən xəzmədi rəvlat
 Dünvədi xəzmə ləvri xəzmədi rəvlat
 Hət qumaz rəvlat rəvlat rəvlat,
 Dəhri ki, xəzmədi kəlmə qumaz
 Xəzmədi ki, xəzmədi xəzmədi
 Qumazda xəzmədi rəvlat rəvlat
 Xəzmədi, şalığın ləvri xəzmədi
 Hət yəhəri hət qumaz xəzmədi, şalığın
 Hət xəzmədi rəvlat rəvlat rəvlat
 Hət xəzmədi rəvlat rəvlat rəvlat
 Şalığın qumazları rəvlat rəvlat
 Xəzmədi xəzmədi xəzmədi İskandara
 Fəvriyə yəhəri rəvlat rəvlat
 Səvətsiz rəvlat rəvlat rəvlat
 Hət gəlmə və gəlmə şalığın olma,
 Qumaz rəvlat rəvlat rəvlat
 Pəncəsin rəvlat rəvlat rəvlat
 Kəlmədi rəvlat rəvlat rəvlat
 Xəzmə qumaz rəvlat rəvlat,
 Vətən hət hət rəvlat rəvlat, xəzmə
 Hət kəlmə rəvlat rəvlat rəvlat,

İbaqat çoxaldı rəzi, dürləli
 Hər şəxsin təmini aşkar etdi,
 Yatanı nyatdı, baxıyar etdi.
 İrənli o açıq olı görünce
 İbaət edərək daldı sərinə,
 Alını sümrək tırpağa, yeri o,
 Külahı ucaldıdı uca güylərə.
 Dedilər: "İşq olursun, şahnişat, sənə,
 Hər zaman yay olsun ruzigai sənə!
 Haqqındır Cəmşidin taxtı, xəracı,
 Öpəri ayağını şahların iaci.
 Yeni şölümürsən, gəldi o gələn,
 Şah nədir?" Buzla o Keyxosrın səncən!
 Kim boyun qaçırar sənə sınımdan?
 Çəkənin altındır bu baş, bu hədəm "
 Şah girdi bu nə qəzə tədbir dafisə,
 İrənli nəsə etdi yalısə
 O ulduz şökrətli bəzəni hər yerdən,
 Yiğincəq toplandı yeddi kişvərdən.
 Ömr etdi qılinc, rəft gələn meydanə!
 Qanlılar çəkilsin taxt ayğınə!
 Başını dik tutan iki sərvər,
 Bəyynə hünəyil keçirənləri
 Qəli ilə boyayılı al-olvan qəna,
 Kəndündən hünəyil vursun boynuna.
 Onlara verilən böyük və dolat,
 Qızıl, gülmüş, mən, cəvahan, gülvəhər
 Məhsə tökülür xəzinəsindən,
 Şah baş qaçırmadı öz vədəsindən,
 Sürə da ülümə eylədi təhqin.
 Təz dənə çəkdi di boynunda kəndi.
 Ördünün içində cənci çəkdi cən:
 "Dənənin qanlı bunlardır, bunlar!
 Hər xan işlərsə belə xəyanət
 Qəmin cəza i hudur nəhayət
 Ağam öldürən bəndəni, zinhar,
 Hənsi bu ağıllı kimsə bağışlar?"
 Bu halı göruncə şahərlə, ordu

İskəndər zillinə tələm oxudu
 Adil olduğunu yəqin etdi,
 Ömrünə yer-qoydu bağlandı kəmə
 Yığıldı məhsə ağıllı kərlər,
 Öndən uzaq olunc bəd, yaman gəzlər
 Öz-özə saf çəkdi hər iki ağıl,
 Ömrün kimsəni nığağı dirdi
 Sıx kəmə bağlandı kəməhəstələr,
 Kəməldən rənkə bu halıdan keçdi
 Padişah yünündə elə nyatdı,
 Hər cəmlən qılılı bu quramış sənət
 Sənkə bu soradən hərəmün dən,
 Rüh uqumş, yalınız bu qurə cəsdən
 İrənli, Dənəni yenən İrkanlı
 Mərhələ şam kün riddi cəvəhər
 Dəyərli kəstəş hər gün yarıyış,
 Hər kəsin uğrına bu mülkət ağıd
 İqal bəhəzəri tez rəvət etdi,
 Çux hürmət gətirəli, məhəbbət etdi
 "Ey öpən pəhləvən, - ceylədi ona,
 Başın kəlgə şahın öz ayğınə"⁽¹⁾
 Dünnyada dilsə ömrün rindim sən,
 Bixəbə deyirdən dünya rindən
 Gündən ki, zildim Dənə ayın,
 Mən kün uçmırla bağlandı kün
 Dənymən ömrün lütəkən, necin
 Dənənin ayınlı sən cəngəddən!
 Gənclik hər kəsin cəngəddən zaman
 Dənənin ruzigai deyirdən mənə"⁽²⁾
 Şahın lüləli gənli dirdən
 Yağlı bu dül ilə siz açdı birlən
 Təzəndən hünəyil aydı kəmənek,
 Saralıb ruzi lip zələmənek
 Səzlə rəvələndi, yay cəvəhər,
 Qutundən oxları bu kün cəvəhər,
 Öncə İskəndər çux aydı hünə
 "Qəli-hünən dənə şahı öz ruzigai"
 Dünyanın sərvəri olsun kəməkən.

Ömründən kam alsın uca şahırtıyan!
 Gəncə başın sevimsiz uralın hər mi,
 Çəkmonu alında sürünün düşməni.
 Bu qoca nəsihət eldi nə qədər,
 O künə qəlbünə etmədi əsar
 Ona qız güstədi işıqlı çarə,
 Bunlar da vermədi bir fayda uncaq
 Tərkü taxt verdiyi zaman İskəndər
 İdəbirsiz bür Dara nə edə bilər?
 Bu başı ucaltıraq istərsə dıvrın
 Kaməndə düşəcək buyun ucaldan
 Bu qoca eşşəkdən yıxıldı lüddə,
 Ölənün rəğbətə varlandı Çində.
 Səl gəlib bu arət pozatsa ağar,
 Su axıb bışqı bu çaya tökülür
 Sənə cəzməli verərkən dıvrın
 İncimə düşmənin yuxsullağından
 Azada bu şahsan, hələ gəncə ikən
 Çalğın, qədəli bünaxına öldən.
 İstəyə gəncliklə mümkündür çənnəq,
 Qocalıq pəldimi, axı bir lənəq
 Qocalıq çağında çərkün itədi
 Cənnətdə, Zəhlhəka nələ qırmadı?
 Pədləşni qocalıq gəldimi, bışqək,
 Pəstəstəy edənli öz dündənəcək
 Övrətə duyandı, seçdi hər zaman
 Yaxşını yamandan, dıvrı düşməndən
 Görünce insani tanıyandı bu,
 Hər kəsin qəlbünə çökəcək qırxu
 Yıxmağa birlikdə edərli tədlin,
 Deyəli məmləkəti verən deyildir.
 Alət nənəq üçün istəklərmə
 Gəncə bu şah qoyalar imən yerinə
 Onunçün Keyxosrov, həm də Keyqubad
 Şahlığı etmədi qocalıqda yad
 Şahlığı başqa bu şahın tərək eldi.
 Ərhürzün yolunu tutaraq gərdi
 Yeməkdən, içməkdən nəfə ədildin

Zəharlı qıvrırsalın qahıllar"
 Şah gündü Kəyanları yadigar olan
 Yaxşını, yamanı seçdi hər zaman.
 Yaxşını, yamanı seçdi, ayıqlı,
 Döyüşdə sınımtı, sızın açıqlı
 İskəndər bu ilaha sardı n pirlər
 "Düşməni döyüşdə nə şeydi yemən"
 Nə şeydi mənə məni saxlayan?
 Nə şeydi mənə qırxuya salın?"
 Davadı sınımtı, qoca namul
 Dedi: "O pədləşni ölmə xərtıyan
 Kə, sənək pədləşni mənəmələdi,
 Sənək nənə bu mənə sənə,
 Uca bənnəmlə bu zəhl nənəq
 Sənəq bu mənəkə qəlb qırxıq
 İşlədi bu keçən döyüşdə mən
 Üçək qeyvətdi rən qıvrırmən
 Şahın, mənə çəkək cəsarət istə,
 Həç acı qılxım qıvlırmən?"
 Öldüm mənəylə çəkək pədlək
 Pədləşni mənə mənə bu kənək
 Mənə mənə, kənək tanınan,
 Bünədi mənə mənə saxlayan
 Düşməni yemən mənə mənə
 Bağlı mənə mənə qırxıq yemən
 Mənə qılxım, mənə qılxım
 Mənə qılxım mənə qılxım
 Düşməni qırxıq mənə qılxım
 Zəhl nənə mənə qılxım
 - Künə mənə, sal Ölmənə mənə
 Bənnəni mənə mənə mənə
 - Qəlb mənə mənə mənə qılxım
 Çəkək qılxım mənə mənə
 Qəlb mənə qılxım mənə mənə
 Qırxıq mənə mənə mənə
 Ləkm qırxıq mənə mənə
 Qəlb mənə mənə mənə

Oldu bñ döyüşdə tərpağa qısımtı.¹
 İskəndər yenidən sürüşdü ondan:
 "Ey illər yaşayanı qoca pahlıvan,
 İstidim, Zül ngün atın belində
 Tək həmlə edərmiş dəyə çölində.
 Özünü ördünə vurduğu zaman
 Qaçadı ördnələr qarşı dnmədən.
 Səbəb nə, kəskin bu qılıncdan belə
 Qırxaıraq bu nıdn dağılıt çölə?"
 Gözələ bir cavab verdi pahlıvan:
 "Söylərkən dülmüş dınar çux zaman^{1a2}.
 Doğrudur, Rüstəmin qırdıqın tadbiri
 İki igit aılən dənibdi bu-bu,
 Haşşılai düşünə qara tərpağa
 Ordu da qırxaıraq başlay qaçmağa
 Kim ki təkbaşına bu oldu yənzər,
 Belə bu tadbiri qazanar /əfər.
 Doğrusu mənimiz buna bu insan,
 Böyük irdn qaçrın tək bu atlıdan."
 İskəndər yəni də soruşdı ondan:
 "Bu sını aç mənə, qoca pahlıvan,
 Nəçin Fəranıcazi öldürdü Həhman?
 Qanına bəyadı o mənə nədən?
 Fəranın deyə bñ ıxağa zərər,
 Nəribat ı ırmadı nəçin mübidlər?"
 Belə cavab verili vımaqlı ki:
 "Həhman əjdahətək gürdü bñ ışı.
 Axdıdı yulundarı tək Həhmanı,
 Əjdahanın ağrı öldü vatanı.
 Ağaca baktarı vurdu pahlıvan
 Ayrıldı tacından, qızıl taxtından.
 Ayağı barmıydı bñ qədəri qana
 Səadət gəlincədi belə mənə".
 Nəca ki, küləkdan bir yarpaq titrər,
 Bñ közdən titrədi, ədi İskəndər,
 "Hn körpən asarına keçilməz" dedi
 Dəranın qanından dənşələ gəlidi
 Gövhər xatməsindən qoca pahlıvan

İstədi həndəli nəçin dnmədən
 Andatın dünyanı bu gəlişmədən
 Cəhangirə layıq bñ bu ıyından
 Pədayı bu qədəri ayılıkdan sonra,
 Pahlıvan sız etdi n tən uları
 "Bu dünyanı mümkün hənər bu ləgə.
 Əhm bərk vıma kən tək lələgə
 Bñ təzə tərulən kölməyə qılın
 Kim qalınışlı vıma dıgı bñ xatır¹
 Həm Rüstəm-Zul, Sınıq dı Sam,
 Fərdin Fəhriş, n Cənab rəvəm¹
 Yəni yəni, keçmədi qıy zaman belə,
 Yeməkdan qıyın, bəy, dıymıyın lələ
 Kəçdilər, bu məkət yetərək ləgə,
 Zəncirək bağlayıq bu lımməzə
 Dımlıtağ altında bñ məkət n gərək¹
 Şərdəyər ımmı bñ dımpıq tək^{1a2}
 Bu dəyər səmən, ol məkə dəyər,
 Dımməndər yatakan ıyın ol, ıyın¹
 Həşm qıyırız dünyadan qıyın,
 Çəkən kəsən ki, bñmən qıyın,
 Dıyıl bñ yul ki, zıyın gəlmən,
 Bıyayıl bñ yul gəlmən cəlmən
 Dışkəm kın kuyuk gıyır tısmən,
 Dıyıl avamla gıyır yəni^{1a2}
 Sam dı tısmən bñ dıy yuldan,
 Hnət, dıy yul qıyırız yəzən
 Qəlmən çalməs bñ mək, bñ dıy lət,
 Azı bñ zillət, qıyır təkət
 Ağılı kınə yul pısmıyın sam
 Məlmən hənəmən çalmək qıyır
 Zəllik qıyır qıyır olamla az,
 Qıy qıyılın zaman tıyıl bıyır
 Hn yəni ki, dıy lət, sam dımmıyıl
 Ösmək qıyır bñ dıy zamanışıl
 Bəzəkı gıyırın tıyır bəy sam,
 Sınımları bıyır vıyıl, dıy lət
 Bu tıyır alında yəyır dı, dıy,

Cəfə olmaq görəkni qara ilanla"
 Hühndə bəndən qıl qəlbədən, yetər,
 Səni kər deyilsən, ədalət göstər.
 Dərənün zühürünü gəl səl zəlinindən,
 Çünki n Dərəydi, sən İskanılarsən.
 Bax, nə məhsul verdi Dərəyə cahən,
 Elə etmə, sən də gürərsən ondən.
 Nə etdi ki, sənə rəzi oldu cahən,
 Tələyin undalı, ayrılma ondən!"
 Qocanın sözündən şah çıxışlandı,
 "Uğurlu bu fəldir" deyər şanılandı.
 Qocanın sözünü saydı bu xidmət,
 Ona bağışladı çox bəylik sərvət.
 Hər buşçuları xidmətdə durdu¹⁴⁴,
 Onnı dəslərlə təvəzə qırdı.
 Həzrətdən gələnler şah dərgəhinə
 Şahın məclisində edilər sənə
 Bu dərgəhdə ağrı səndir bu cəran,
 Yerdə bu günəş düşdü an parlaq.
 Günlə gəlir, bu gərə gərəcə bızdan,
 Bu çiçək solduca, guldı bu gülşən.
 Birin arpa anı qırdı oldu,
 Atarkən xəzinə ələ gətirdi
 Gərək bu qəlb ilə dəniz şövkətli
 Həmtiyə göründü çıx məhmədli.
 Padşahı görünür təyyarparvər,
 Dərənün zühüründən nə deməkdir,
 İstidə, mayıqda Dərə dərindən
 Bu ağ gən günmədi kimsə ömrünlə.
 Hühri ölkədən ələ ayırdı,
 "İl də yığışın təminəyirdi",
 Yaxşılar qəlbində düşdü qırxı, kün,
 Kimsə öz rəhbərindən alınmadı ömür.
 Zühüründən qurtaran dedi hər yəndə:
 "Mürüvət rümlərdə, nəciblik Yunanda"
 Bu qədrin mənənin içində mənəq
 İki səkkədayə şah mənəq,
 Zalim olanlara verdi güc, qüvvət,

Nahayət, qələm qılı tələt
 Bəyliklik verdi kün kəkşə mənə,
 Özi də bəndəni alqın hər dənə
 Padşahı sayılmaz ələ hər kimsə
 Tənənin xalqına əziyyət versə
 Fəlakət verir hər dəyərli şəxsə,
 Bəyliklik, nıyasat verir məkəssə
 Alqınlıq bərəkət şahın saydır"
 Alqınlıq başqalı, şahlıq başqalı
 Ölkədə qalınır bəxşşə kəsəvət,
 Şahlar bu gən də bəndəni cəhət
 Xəzinə qılınır əslihi isəvət,
 Yaratır qəlb kün, zühür, atar at
 Ölkəyə tərk oldu səvət, səvət
 Heylən, bəndən bəylik fəlakətin sən"
 Sənətin əl çəkmiş üz sənətimdən,
 Başqa bu sənətdə yazmışın qələm
 Pəhləvanlıq edər qələm gələnlər,
 Çəkilə şahzadələr qəvəsni çəkər
 Əkinçilər qatmış oldu işin
 Dəkarlar bağlanmış əkin biçin
 Hər kəs sənətimdə olmasa izzət,
 Dürün bu gərhlə olumun altı"
 Çünki bəndən sənət yazmışın Dərə,
 Dürənün əhlən geymişin qara
 Bu gən an bəxtiyar padşahınız var,
 Bu zühür nə qələm, nə qələm yazır"
 Bu sözün həyatın əhlə tənən,
 Xalq belə xəbərdər oldu cəfərlər
 "Sənətkar gətirmə üz sənətimdən,
 Yaxşı iş gənə də şübhəli yənə
 Əkinçi ölkəyə kimsə istəsən,
 Tərlədin, kəndlərin dilsək istəsən
 Dürən işləmə qatmışın əskər,
 Şahın işləmə gətirmə şahlar
 Yalnız üz işin pərsin hər kəs
 Hər kəs işin əvvəldən bələdiyyə"
 Çəngürlü hər sənət anan kişin,

Ləpşinli mülkə kəhnə işini
 Hər kəsin işini çıxardı üzün.
 Bu dünya parladı, gəlmişin görə!
 Qurtardı dünyanı şərabəlikdən,
 Deyrində bu dünya oldu bu gülşən,
 Həmin həkimi də dürt etdi cəhan,
 Dünyanı sarılaşdı ağıllı insan

İSKƏNDƏRİN İRAN ATƏŞKƏNDLƏRİNİ DAĞITMASI

Nəşədən, bu rüşqun şənlikdən, sağı,
 Dür, şərbət həzula aşığıyağı!
 Uşunlu şərbəti sizə verən,
 Susuzluq dənərim meydan, şərbətim!¹
 Şahın məclisi, rəy şurağı piri,
 Odlu yandımağa məzlik gəzi!²
 Bəd nəzərli bəy, işlə məşğulam,
 Yaman puzluldan da yaman ipoxutam
 Künümü üzəliklək yamarsa ağər,
 Uşuma duyurum, cüylə, bəd nəzər!³
 Yülkəsin ipoxusu Həddən ziyarlı,
 Xışləsidi bilməyən həmin dünyalı
 Bu necə həyatlı, hər yanı qorxu,
 Hər tərəf fəlakət, hər tərəf ədə
 Ayaq bu pillədən uzaq quyulun,
 Bu qarlı qazana qapaq quyulun
 Kəlmə dastanları dəryayr edən
 Bəls nəql eləyin uzaq keçməyən
 Diniylə atəş çikuncə dəhşan,
 Həmi atəş sindi, həmi ona inanır!⁴
 İrəni əmi etdi büyük İskəndər
 Atəşpərəslilikdən etsinlər həzər,
 1/2 çəyrisinlər qayı kəlmə ayına,
 Pərəstiy etsinlər Xirəsin dümənə
 Məğlabin pəhləvi oca qalanın,
 Hu atəşkəndə atəşdə yansın
 İranda adətini keçməyən hər

Atəşkəndi ulu alimlə yer
 Odlu səkməndə səni ol, vəzirə,
 Düşməni başqa bir şəxsən olma
 Hər sənəzə varlı ilə, "sənəldin" dər,
 Məhmi ipyardı atəşkəndə
 Əfkərlər düşməyən olmansız dər,
 Bu vəzirə ulu hər atəşkənd
 Odları kükəndə yandı İskəndər
 Nəzirə ayıldı bu dəniz qədr
 Hər atəşkəndin kəmə yandıran,
 Yaxaraq vəzirə rəşad mülk
 Məğlabin bəls bu əzə də rədi,
 Hər dənizdə bu qız aları
 Nəzirə də Səddis həyatlarında!⁵
 Ağıllı yandıran olma həpə
 Ən nəzirə pərəstiy gəlmiş, qızlar
 Təmənd səni tələfəyən qız
 Əfkər atəşdə, nəzirə həzəkli
 Hər yandıran pələni rüşqun məkl
 Dənizdə atəşlə hər nəzirə
 Məğlabin nəzirə ulu pıyalı
 Atəşdən, mülküni ələməndən,
 Təməndi dəniz gəzi bu asman
 İşləni keyə, 1/2, şəv dillər ulu,
 Əfkər başdan başa sənəklər ulu
 Səhənd başqa bir qaraq yandıran,
 Ələmənd başqa bir lülək qanmaz
 Hər bu ipyardı sağı, pələni puzəl
 Ayaq yırı dəvət, şəpəklədi al
 İrəndə səv kün pələni bu dər,
 Səv də həzərli qış şəpəklədi
 Hər il qızlar bu pıyalı hər yandıran,
 Vəzirə bu pıyalı rüşqun meydan
 Hər kəs ayı ayı məclis qanırdı,
 Hər məclis olma bu dəniz yandı
 Sizəndə qış məclis dər İskəndər
 Dənizdən vildən bəls bilmən
 Hər pəhləvindən tər əmi şəvək,

Çıx ılsa pozulur mülhəkmü bir düylər,
Yüz şah ulmaqlansa xəşdur bu nəfər,
Yağış çıx yağarsa ziyalıq verər,
Ağıllı İskəndər vərmişdi İrman
Müglərin ayını qulxsin ırtıdan
İsmətli, fərulu hər gələn, hər qız
Üzüm zənn göstərsin yalnız,
Fünun, luyları qeydə hər yerdən,
Mügləri dağılır meyxanələrdən
Dünyadan sıldır hər bulanaq olur,
Saxladı sən doğru dünü-ayını,
İranda əməliylə sünülər hər yerdə
Həm köhnə xərdüylük, həm atəşkədə
Düxtəli məcəslər "adətli" deyər,
Xəznə vermədi atəşkədəyə
Üzü nur çıxıyır, hər nəzli güzəl
Atəş gülüşməndən artıq çəkili əl.
Atəş ayının qalıbmıca şah,
Hər atəşpərəstdən güya çıxdı ah
İskəndər anı enli - Bu ölkə - turpaq
Təməyə pərəstə cəyləni anıraq
Sığınan humur ulu təməyə,
Çetməsin arsa bu gənəcə, aya,
Elə ki, həm mənəndə gördü,
D gənş meylanda atını sürdü
Zəhrə qul-böyür uldu tarıdın,
Nə gözəl köyləniş mən səmətəkt.
Sən yem bii qanını ləkmüncə məndən
Bəyqə rənzər cəytnək arzu etmə,
Qulağından çıxar köhnə pınlığı,
Aç yem qumayla dolu sandığı
Ağıllı kəslərdən bilsən nə qədə
Bu yıldı eşitdin dəyərli sözlər
İhlisə hər çeşid tırx topladım,
Güzümdən hərfi də mən lərxəmülmü
Hər yertü vərəqdən toz rils-ırla,
Q dağılır xəznəni topladım belə.
Bii gızı oxutlu kəmyulardan

Yaxutlu an mən, puzəl bu mənəzən.
Q lərxə sığılayın lüklü qurən
Bela nəql eləyin tarix bünmən
Dünən taxım alırsız ələ
Məşhərdən təpəməli öz müləsiylə
Zəhrəyə, Bələhdən pınladı mənə,
Hərün kəşbər təmələymən⁽¹⁶⁾,
Dünən ehl mülhəllə yaxutlu anı
Dünənün humurə sandırsın mülə
Zəhrə afəndəni pınlıq suya,
Alınır yaxutlu bu dətərxanaya
İrmanın dünü dağır yul buldı,
Atəş məcəslər illərdən sıldır
Ağıllı məcəslər pınlıq mən
Qınlar təpəməli Azərbeycan
Gəlincə hər yerdə ki, atəş pınlı,
Zəhrə məcəli eylədi, mən səmətəkt
Q yerdə ki, uluq cəytnək dıyılın,
Mənsək deyirdi "Qızılın yaman"
Yaxutlu xutmətə təməyə zər, ziyət
Pərəstə təməyə ləpələni kəmə
İhlisə ehl, n kəmə atəşlə sənəm,
Bii mülə kəmətə rə kəmə dənəm
Hələldən uldu sığırsın toktən,
Çıx lıtlırd bəlmə rəqət lüklü⁽¹⁷⁾
Elə ki, n yerdə atəşlə sənəm,
İstəmə təpə İskəndər dənəm
D puzəl, ruh vətən ələd şəhərdə,
Dıyır səmətəni sağın n yerdə
İskəndər mülə bu çəkili pınlıq,
Düylü kəmə mülə mızıq çox şər
Qındı bu sənəy var mən nəxışli,
Bəlmə bəyqəməli nəzli lərxışli,
Mənsək təməyə Zəhrəyə ayın
Qın toplıqışlı bu çox gələn
Hər pıza bu uluq, hər qılın dıyınən,
İhlisə bəyqə qılın mən pınlıq
Q rəlmən mülə Azər Humayun.

Sənə nəslindən idi nəsəbi onun.
 Bu əfsunu edincə o gəzəl afət
 Urağdan səbi alı, bədəndən taqat.
 Harutək Zəhranın canını ilin,
 Yüzlərcə Harutun qallını uylar.
 İskəndər əmin eidi taxır etməmək,
 Bu ev də kəkübdən dağılın gəmək.
 Cədu qız sūt ilə qaldı yeyindən,
 Qurdu bir əjdaha öz peykərindən.
 Odlu əjdahanı yaxından görsən
 Qurudu özünü yanan atasından.
 Quruxdan yığılıb duran kimsələr
 Çapaşaq, padşaha verdilər xəbər.
 "Ataşda qorxunc hü əjdaha vardır,
 Fişənglək ağzından atəş savırır.
 Har igrd keçirsə onun yanından,
 Öldürür ya udur, vermirəyi aman."
 Bu gəzlin sərəfən şah fikrə dəhlis,
 Vəzirədən belə hü məsləhət aldı:
 – Biri gəzli əsrar Bəhnas bilir,
 Təhsinə tanıyıdır, təkər hü tədhi
 Bəhnası tapdı, sərədu İskəndər"
 "Bu cədu nə ilə əslinə döner?"
 Dədi: "Əjdahanı, böyük tacidar,
 Yalnız hü əfsunçu edar ayıkar.
 Bu sirtı açmağa ulca buyruğun
 Başını kəməndə salaram unun".
 Dədi: "Hıylagardı bu qəbli qara
 Məmkünsə, durma, el bir ışı çara."
 Bəhnas gəldi tez atəşdədaya,
 Gördü hü əjdaha baş çəkmiş göyə.
 Əjdaha görüncə gəlir Bəhnas,
 Bildi ki, şüşəni qırıacaq olmas¹⁷⁰.
 Nən oyun çıxardı o səhni cədu,
 Yüz insan əjdadan Hıylələr qurdu.
 Olanın təsir olmadı, yənə
 Çarəsiz qayıdı köhnə səhrinə.
 Cəduğun əfsunu etməyə əsar,

Əfsunçu yənə öz səhrinə döner.
 Bəhnas hıylələr gətirdi o gün,
 Cəduğun səhrini lıngladlı hıylin.
 İnsana tələyi gəldiyü zaman
 Cəduğun ilə yaxın qurtumaz nıdan
 Atdı əjdahanı üstinə "səlah"
 Sə ölməyə atəş gətirməy tab¹⁷¹
 Bağladlı qolunu bu lıylə ilə,
 Başa çıxdı qızın qırdığı lıylə.
 Qız güldü Bəhnas hıylələr sağılı,
 Cədu lıyləsindən dəyişmə açılı
 Tırpağa düşərək qırpandı ləğən
 Pərləşlən əldindən dildə aman
 Bəhnas gərincə o ay azimü,
 Bu səvda səlyası tündü gözün
 Gəzəl rəduğərə o verdi aman.
 Nəhərdə mən nəsançılardan
 Əmri ələdi, dərhal od yandırdılar,
 Atəşdə yandı o dildə tarı mar.
 O parı iləlin gülmü şalı.
 Dədi: "Bax, hü ayılı qırdı əjdaha
 Ağlıl qalınlar bükklər qırmış,
 Çırxan qırdığın əfsunda bənmüş
 Quyumu çıxarı yetin İskəndər,
 Ayı yera salar üz Tələşmədən
 Zəhrəni üzümün qatın atar,
 Hər qara təlimdən çəkər hü tərən
 Sevinli güzəldir, yaxın bəddəl,
 Parı də dığmamış belə hü gəzəl
 Məşk tələşməni nənün bənmüş,
 Tələşən lıyləmini kəməndə vırmış
 Səni tələşmə kəşlir yulunu,
 Ayınlın şühdədən, lıyrəndədən mən
 Qız qaldı çarəsiz, dildə aman,
 Məni, pərləşlən, ayınma bənmən
 Şalıx xəş gəlirsə hü güyəcəmmi,
 Dışın həm xanımın, həm hər mənəm"
 Sevinli azimü güldü İskəndər,

Bavaklı bu aydı, o parı dərbər,
Söylədi "Bu sənin haqqındır, yalnız
Sənin qələmindən mey içsin bu qız
Sənsən dəriyənginə aldanma albat,
Onun hiylərindən eləmə qəfilin
Kəhribarılsa da aqıab qutruğu,
Yenə də aqıbdır, zəhərkdir bu "
Bəlinas aşək-kü edərək una,
Uzunü sürürlək, pələn tozuna,
"Qadınımdır" deyər, eyni aldı
O gözəl çəxnəni qəlbini çaldı,
O qızdan çox eadn öyrənmişdi bu,
Onunçün deyildi "Bəlinas-cadı"
Əfsusçün, münəcətim, kimsə olursan ol,
Oluma bağlaya bilirsənmi yol?

İSKƏNDƏRİN İSFAHANDA DARANIN QIZI RÖVŞƏNƏYİ ALMASI

O cənnət süpəndən, ey sağı, tez dər,
Atışla pırgulmuş qədəli dildür!¹
Ölüm qıxarır o sudan, oddan,
Uşağı atışla məni rılancın
Boranlı qışlarda idmi bəxtiyar,
Qarıda mənəli, qışın, niçin rər,
Elə bu nar mənə keçir olə,
Bağcıda nallara salın vələlə
Bəhrə çalınca nar fidanından
Nar ruyn axıranı, nar afar ondən
Bu zaman dərinədən nəvər salınca,
Günəz hər bəndəqda gülür yüz qonça
Cənnətdən bu guşə kəsilmiş cəhan,
Nəşələr, rəvəcəni sağınada hər yan,
Ölümə gözələn saçları yenə
Sallansa-sallansa çıxar çəməna
Şəkər çəməyini çiçəklə bəzər,
İnnəyada bu zaman şadlıqla gözər

Şalvar dəftərin yazan ustalar
Təniz beşiyini belə pırgalar
İsfahın şahında sakın aldın şalı,
Başından gırları mənədi kulah
İki gün nəşəyə daldı İskəndər,
Dara müşkənsindən tınıncı xəbər!²
Kəşən aynıyla rəbətər sağılı,
Diz yeddi xəznə ağzını açılı
Rumın, Məmin, Çimin qonaylarımlar
Dəyərli zülfər yığdı İskəndər
Şahlara yaraşan dəyərli paltar
Vücudə təzələri, mənə rıyşar
Zər ilə işlənmiş qonaylar, nəzər
Giyənə rətlək, mələbbət vərər
Çox boyun bağları - xalis geyikdən,
Bundan başqa lədsiz zərək, zərəkən
Möhür açılmamış mink rəzəldər,
Ən mənə dərək mənəs geyimlər,
Şalın müşkəsinə gümüşlə dərək,
Mənim paltarları dərək rəzəli al
Furacan mənəni rənginə saldı,
Mənim lədrədi qız rəng alı
Vərək qara dəşə qızılın zərək,
Mələklə qızıl amanaq rəzər
Dara şəkəstən məni aldı
Bəndəyə yemə al gül yaradı
O hağa nəşəli yaraşır rərək,
Sevindi çolunğa bu rəng rərək
Uç, dərək güm səb rəzəli qor dərək,
O hağa qonçası açılan bu az
Təhdidə hağa ağılı dərək
Bəstəni mənə bəzəkler rəzəm
Sergün məkdən alım dərək
Uzun çəməni rəng - rəzə
Bədi kə, mənəndən qalın rəzə
Yəqini mənəndən elədi rəzə

Ağılı vəzirə dedi: "Durma, get,
 Addımı, dilini, bəni, gəmiş et!
 Mıskıya gedərək məndən rəi xəliət,
 Gəlməy bir iş üçün buca İskəndər
 O Dara nəşəli, ayırlıqın mən
 Görməklə qaillərim, qəlbin ulsın şən.
 Şux şahistəminə çəkərəm bəni.
 Ömrümə necəli kənizlər, qızlar
 Qızıdan şahinə bir təkli-təvan,
 Həzayət firuzə, incə və mərəcan,
 Götür o nəzərin müskin dillərə
 Güy saraman uluq eşin yerlərə.
 Yel qanadlı atlı, zərmişən yəhər
 Apur, münasir ömri qəlbin sevənlər"
 Bilir vəzirə şalı verdi tədib,
 O amri yerinə yetirdi vəzir
 Daranın xüsusi evinə getdi,
 Fəridə ulanlarla xoş təftər etdi
 Dara sarayına gəldiyt zaman
 Sanki bulay axır cənnət bağından
 Huriyə dopdudu bu cənnət gördü,
 Aldandı, aldandı yüz alət gördü
 Ahına üzli qızla oynayan, gillər,
 Sanki alinə ilayınat bu nəfər.
 Padşahdan öncə bu salam söylədi
 Yaşınan kəslərə payını söylədi
 "Şahına müskinə şahidan nuri naxır
 Örtüdan ətlik bəhşürün qalxır.
 Bu kəta işlədi azgün zamanı,
 Uzadı alını bir kərimanə
 Orada böyük bir itki var, bəlli,
 Bu işdə olınmış padşahın əli.
 Nəhayət, məndə bu bəla arzı var
 Ki, ölmədsiz ondan olsun ölmədsiz.
 Bu evdə xoşbəxtlik qıracaqdır şalı,
 Öz böyük-lüyümlə duracaqdır şalı,

Daranın birən öz zəkavəli,
 Gəlirdi qələndir təmənənəli
 Şüəkətli padşahın istəyi ləndir
 İsmət pərdəsində parlayan o mən
 Olsun şahıyaqın işıq ülkan,
 Tərtim Rəşənək olsun görkəm
 Güzəli mülkəsin bu işıq ulyən,
 Kuşküni bu güldən etsin bir gülşən
 Bu işə Darayla bağlanmış peyman,
 Ay üçün gəlməmiş bir təkli-təvan
 Yalnız bu mənşəddə necə taqlar
 At çapmış, bu yerlə tutmuşdur ipər
 Bu qutlu vurmuş bir süyləyən ildə,
 Şalı azu gəlmişdi bu mənşəddə
 Məndim təkli o pəri pərikan,
 İstə tez tutun, dinnəyən pəri"
 Elçiyə tərcimən bəla söylədi
 "Şahın kölgəsində yaşa əldəli"
 Bu erə necə şalı nəslimləni yandır,
 Yel ilə gələn yel ilə süvər
 Qızıdan yazılmış parak bu sözlər
 "Çarvadan əkmə dəvəyi boğar"
 Təxtimin gəşə bir tərli fəzə,
 Təxtimin ayağı mənəddir fəzə
 Kəmərtək əlsə də, olsun, lüz nəyək,
 Qədrli edəcəksə, olsun, bəndəyək
 Ömrümdən luyunmən ipərən kütüli
 Hər amri bu qızıl aşar kütüli
 Bu işi ələmə necə bəndir,
 Rəşənək luyunı gəyir nəclilər
 Padşah rəvayə qəlbinəzli şən,
 Dünyaya gəlmişək şahid mənşəddən
 Hər zaman istəyə bürk şahıyaq,
 Büləşənək istəyi mənşəddən ipər,
 Aynı yerinə yetirdi dala,
 Şadlıqla gələnək uca dalgah "

Sarıya döndü bu xəbərlə vəzi,
Qərarı padşaha anladı bu-bu
Şahın sevinirindən pəladı uzi,
İnsanı ovlarmış insanın sözü
Hər cavah qulaqla qoparsa işitdi,
Dinləyən ürəkə kədəri dığışdı
Taleyi ona yat olan zamanla,
Həmişə vüsala dolan zamanla
Atalar təviniylə uca tacları
İylədi özlərsə Rövşənəyi yarı
Kayan rəvşinə də nıyət etdi,
Örəkədən çnıx hünür, mahləhət etdi,
Şənlənsin deyə bu ömründü haşı
Kəbinə yazıldı İran torpağı.
Ömri etdi: çinlənsin iş bacaranları
İlzanınsın, dözənsin hər küçə, bazarı
Rəm ilə Xarəzmin ipəkələriylə,
Ölkələr bəzənsin bəzəkələriylə.
Padşahın işəyi kimi İsfahan
İpəklə, gövhərlə bəzəndi əhvan
Qapılar, baxcları, damlar, küçələri
Gözlə xalqalardan aldılar zivər
Hayraqlar dikəldi nəvə göylərə,
Hn dünyə aldı bu başqa inənzərə
Hər küçə başında çadır qırıldı,
İşlərin gediyi başqa təvri nldi
Hər çarəu başında müürürlər oynadı,
Oturmuş xanənda, çalğı çalanlar
Çalğıdan hərətət pəlmə nəvə,
Dəyməni ud kimi salındı oda
Zindərud nəhrimlə Xəzənə qədər
Çalğıın əsəndən canlandı yerlə
Şərah bu çay kimi axıb gedirdi,
Məmişən dodadı on dıylərlə
İsfahan gülləri otu saçdı,
Tərazın müşki də ağır açıldı

Toya al çiçəklər xapırdı qalqıq,
Şəkərdən ay, günəş daldırmıy təbəq,
Sənkı bu sarıydu tıkmıy şəkərlən,
Bü günbəd nəalımıy al çiçəklənlən
Dəbdəbə, şövkətdən cıyınıydu hər yanı,
Örnlə can verit çulan, ıxıyın
Qarallı inə bu qırmış pəymə
Müşk ilə, ay ilə bəzəndi gəcə
Göydə ay pırlaq bu xələfə bənzər,
Kərx altın ona rəpərdi anlı
O müşkün saçlı ay şübrə arınğan
Qənd, bədən düzəltli gövlən, itələpən
Onları göndərdi şah mışkısına,
Ləyiqdu müşk ilə mahl mışkısına,
Al günəş ı salır şalır şəkərkən
Çıxdı bir gəlmək mərə ipəkənlən
Çırpındı şah qəllı gəlmə eşqıyla,
Sənkı rus zəngudə salınıy valvala
Çalğıdan, şarəhdən ipitdi bu işrət,
Utandı, qılıbdən tər tüküllü cənnət
Dostlarla içərkən ertu bəslər,
Şarəhdən dınnı dıl haşı, ipədər,
O qədər xəznə baxı cıdı o gün,
Yer nnu çəkürəkən ulduz dınyın
Gecə al günəşdən dıylınılı itəldi,
Şəfaqın əlmə bu aqiq gəldi
Onn dı uddn İrənləq fırzə,
Buxəlaqlara bax, dıydı sızə¹¹¹
Vüsala yetiyək üçün İskənlən
O müşkün mışkına gündənli xəbər,
Rövşənək olum bu işıqlı çınqı,
Gəlsin, qədəmmilən zımat alım haşı
Dədi Rövşənəyə sevimli mna
"Gedirsən İskənlə çalın yəmmə
Qıymətlı yaqutıan İskəndər üçün,
Bu mcl gövhərlə bulayın lın gün

Bu dər lət əqdına bür axzə verək,
Yenə də ölkədə padşahlıq sürək.
Əmrindən yaramaz, boyun qaçırmıq,
Sənə bu Rüm şahı layıqdır ancaq.
Saçından xidmətə bağlarsan kəmər,
Tələyi sənə də saadət verər,
Ondan başqa hər kəs adını çəkər.
Saçınlaq başlan kəməre dəyər"¹⁴.
Qulağında qızıl halqa daşıyan,
Qapı bəlqasıdır onsuz bu halqan.
Rəfiar eir ki, odur bu gündə Dura,
Daratək bizimlə edər müdara",
Ananı dinlərkən o sevimli qız
Həyədan tər tək dü, baş aydı yalnız.
Saraya hərəkət əzmiylə durdu,
Ay kimi qızıldan taxta oturdu.
Aldılar padşaha məxsus gəldəyə,
Hər tərəf sarıldı ipək pərdəyə
İskəndər səxavət əlini açdı,
Məclisin gözündə bir heyətə saçdı
Şahdan hədiyyə aldı xidməti, dayə,
Qızıldan gövhərdən verdi hədiyyə.
Yabançı kəslərdən bəşaldı saray,
Bir yeri toplanıldı günəş ilə ay.
Mələkban anası gəldi irəl,
Dənizə tapşırdı incə gövhəri:
"() uca padşahlıq nəvəmdən nişan
Yalnız bu boy atmış sərvird qatan.
Mən una demürəm qiymətli gövhər,
Ya da kəs, orna adlı-sanlı or.
Atamız qalınmışdı, dərəcə salınmış,
Yetumdur, alından mülkü alınmış.
Əmanət tapşırdım sənə bir çıxək,
Hər sən bil, bir əqlin, bir də gələcək".
Şahı qəbul edərək yanaşdı ona,
Yoldaşlıq tacını qıydu başına.

Şimşəyə tayıldı hərəkət süsün,
Sevimli bu saray yulundlu çəmən
O güvən bələndən necə İskəndər
Başladı alınağa dəyərli güşlər,
Günlü bir pəndə sevimli illəvə,
Pərəstəş etirdi ona pərlər
Çünki bir saray idi, xanməli bəzi,
Şəkərə dadılmışıq yemə pultarı.
Füsunkar gülləri kəskin, can alan,
Hər dərəcə şafalı, xəstəyə dərman
Dürsəyi qıvrıldı, saç, gərdən nizam,
Dulağa şəkəndir, xalı ilə niyən
Çəməni sarıldı, sallanmış buxan,
Qaynar güllərdə gülərdən lülə
Bəslənmiş qırmızı qulaq ceyrək,
Şəkər güz içində parlayır bəbək
Düz səpən sağları xəstə məkəl,
Dudadı dünyaya saçın çiçəkli
Hər gülün dulağa şəkər saçanlı,
Gülləşən gülləşə bir yul açanlı
Gözündən gül necə güllədən axıyır,
Bəli necə idi, sənə qalınmış
Qıvrıncı saçları mışkə çalındı,
Günəş çəməsinə kulaq salındı
Çəməni, küləni gürültü salırdı
Mənzilə yetəli, oldu xəstəyə
Vəfalı gülləri xüs gəldi ona,
Ürəyi çırpıldı, həssas həsrinə
Səhərdə qulların boyunına saldı,
Kamı oldu, kamıdan kamı oldu alı
Rüvşənək ışıqlı çuqurək yanıdı,
Eyvam cənnətləşdi ona buxanlı
"Cəhənnəm" deyər, yemə ad tərli,
Bütün xəstəyi ona ləvəvəli
Əldəncə niyən, dinc və həyalı,
Söylənmiş süzləndən ağzı qıpqılı
Şahlığın açarını ona tapşırılı.

Başının tacını göyə qaldırdı.
Onu görməseydi dörməzdı bu an,
Ayrılmazdı onun bu an yanından.
O bəhış olkədə şad bu üzləklə
Yaşadı cənnətdən gələn müləklə.
Səhər qəbrəsindən pərdə atarkən
Həşşə bu üçün dağ çəkdi Xüən¹³¹
Gəldikcə küpürür xoruzlu bədağ,
"Nəş nışın, iç" deyir xoruz coşaraq
O tıvız dodaqlı kızı ağzından,
Küplədən cəmlərə tökərdi al qan.
O məclis, u şarab, o çalğı, o çəng
Dünyanı üzünə verdi başqa rəng..
Yeddi ölkə şahı Kəyan rəsmiylə
Yeddi çəmə kəməi bağlamış belə
Ginnəştək taxtına otırdı səhər,
Fələk xidmətinə bağladı kəməi.
Yenidən bir içki məclisi qurdu,
Günənin başından ağı uçurdu
Məclisə düzəldi yararlı kəslər,
Hər gələn yer tıvıdı hünəri qədəri
Mürrüblər, çalğılar saçardı birəh,
Sağı ruhi emirdi olımda qədəh
Coşduqca kamança və sazın səsi.
Çay kimi silirdi başqa həvəsi.
İskəndər yenidən ağıdı xatırına,
Öz xəxar altına başladı yənə.
Çox lədiyyə aldı İran əsgəri,
Haşmə parlardı öz atəkləri.
Hər kəsə payladı şahənə vələi,
Verdi bu dünyaya başqa bir zinəi
Uca bu günəştək vətərkən ziyə
Nərudən çox fayda alırdı dünya
Günəş xatirəsi daimə axar,
Şünəşək nuru isə bir kərə çaxar.
Saxavətli olsun görək cahanıdır,
Şahlığın xəlqi, bax, belə yaşar!

İSKƏNDƏRİN İSTƏXRƏDƏ TANTA OTURMASI

Müglər cərəgün, sağı durmadan
Məddə ver, qalibundan qoparma ləğv!
Güzlərə aydınlıq verər bu cənq,
Qəlbünün cənqə omdan alir yağ
Söylə, ey söz, nədi səmim künnyan¹
Kəməli bu sikkəni kimyə xıtan?²
Səndən ki alim bə qədər ləzək,
Hələ əskərləməy bir ləziz gətirək
Təmdən çıxılma, uz quyruq ləvz!³
Qapından uzaqdan ləvzə diyə!⁴
Buzdan baş vətərkən ləvzə uzaqdan
Naxışlar vurarkən gözünə uzaqdan
Qəlbünün işıq ləvzəməndədir
Dil xidməti kimi diyəməndədir,
Biliməni nə quşan, gəzələn, şərəfən
Hərdən ən dəyərlə yadigar şərəfən
Söz ki var, qədər hər bu mərəfən
Məsləhin qılığa düşmədən bu an
Dəyərlə bu mələh aliməni kəsəl⁵
Əlində, ləvzəndən düşən bu ləvzəl⁶
Ey sözün nədəsi, durma, söz gətir,
Səmə bəsləyir yemə yetir
Ağı-cəmlə kimi yadigar mərəfəndən söz aç.
Heyrət edulətdə söylə, olum sağı
Kəməsi nəql edən ləvzəndə belə
Ləvzə bu düşməncə, düşən cəy ilə
Nəql rüfə ləvzəki, mərə şahlıyan
İsfahan şahında olub ləvzəyən,
Ləvzə fəlsəfin səmləndən
İsfahan şahında emirəli mərəfən
Tə qıymıraq ləvzəni, istəxtə köçən,
Kəyməncə, Kəyqubad yemə keçən
Onunla boyund, ləvzəndə ləvzə,
İğdilər mərəfəni bəkləli mərəfən
Həşşəndə dedi "Təşq olsun, ləvzə"⁷
O böyük baş ilə mərəfəli başın

Töhfələri verdiyi taxtına layıq,
 Padşahın oynayan baxtına layıq,
 Nəlin mənbəindən tə Kəngə qədər,
 Çün dövizlərdəndə tə Zəngə qədər
 Elçilər axışdı xərək verməyə,
 Təxtinə, tacına alqışları deyə.
 Taxtına barmıca ayaq çəhrizlər
 Süz xəzinəsindən açdı tunc xəzər:
 "İşq olsun, eşq olsun, ildı yaradan
 Xalqımı yaratmış haqqı mənəm,
 Torpaqdan başını bu mən kimsinin
 Ucalıdı, nildənizlə cidi həminin
 İrana gətirdi Rumdan çəkərək,
 Ömrüylə daşları yımışaldı minütək.
 Başını o qədər necəldi zaman,
 Yüklü gəcəvami dəşiyi düzərən.
 Öyrəndim o adlı, ulu tərziyəni,
 Ədalət yolundan diimətim bu an
 Yaxşılıq, məzluma iltirəm künək,
 Qaranlıq gecəyə parlayan yımışək.
 Ağlınla düşüncəm ulunus məni yar,
 Bn dünyə himayəm altında yığar.
 Dağru lın yul ilə bu gün getməli,
 Səhəki gənünmə həllidü, həlli
 Qorxaram bəhərə tapınmaq günündən,
 Pəhlizə çalışdın vətəngimlə mən.
 Nə aciz qarınca, nə də güclü lül
 Ölümdən bu xəstə girməz, onu bil.
 Övrəmin içində olsa da, yəni
 Dil mənim güzünü üzgə mihləmə
 Xalq mənə rəisə də əziyyət, kədəri,
 Qiyməram mürisin nindən bu nəfəri
 Kənd ocaqlarından alıram xərac,
 Şəhərdən nə vergi istəyirəm, nə bac.
 İhlina keçsə bu xəzinə, xərcə,
 Hər kəsə verərim, layıq bu qismət.
 Məndən bənəti iltir hər bir cənəkkət.
 Ölmə dərləidən verərim açar.

Qaldıranı hər kəsin vəsə hünəri,
 Zəncərə çəkərim iltirənləri
 Düşkünlə, iltirənlə tapacaq mən,
 Qurtulmaz ələmdən lınş yeydi yatan
 Vücudu sağlamlar linnə hünəli,
 Səhərdən gəlsək lınş qaldıranı alı
 Gürsən ki, lın nəfəri çəkər çux zəhmət,
 Qorxarı xəstəni iltirəm ələli,
 İlə pudrlarla, söz verərim mən,
 Kimsəlik iltirəm öz xəzinəmdən
 Dm ilə, ağilla mənəm istə,
 Yuluna qoyaram alış-tənşə
 Bir iltir kimsədən qorxam yox mənəm,
 Qorxanlar ölməli tülə bədənəm,
 Dayıram yeməli fayda verməyən,
 Ələ layıqları bağışlarım mən
 Dünyaya baxışla rəminəni hərək,
 Ələçü kimsəyə iltirəm künək,
 İskəndər kimsəyə rəminəni əziyyət,
 Zəhmətçilər iltir, məzluma hörmət
 Hər lın yaxşığa lın şək puz rətin,
 Bu yamanlıq iltir lın xəzə puzar
 Kün güməli iltirə xəzəyə çatır,
 Pəşman iltirə, iltirəm bağışlar
 Ölməli məşərdin lınş dük dıymən,
 Pəşman iltirə, bağışlarım mən
 Mənim yaxşığa mənə başlıyım,
 Yamanlıq başlayan dıymənərdin, dıymən
 Mən ələk kimsəni, iltirəm lın puzar
 Dayarız qalğıratmam iltirəç
 Bu iltirəm, qıymırlar sığın çəkərim,
 Bu başdan iltirə lın başa tokərim
 Ölməli hər nə ki, keçirsən ələ,
 Paylarım yəni ilə qançı m iltirə
 Bu tərzi başma keçmək, lınş lülə,
 Düşkünlə iltirəməq məqsədlidü
 Vləndən iltirəm linnə hünəli, linnə puzar,
 Hn ələmdə nı var, linnəmə atəç

Önümə dəş çixsa dəniz bu münna,
 Ökür süvarımı çixsa qarşıma.
 İrəni nən rövni gəlmədim Rəndən,
 Bu mülkə göndərmis böyük yarıdan,
 Haqqı və bətili ayırd edim mən,
 Alır bağlı qifil açarı mənədən,
 Dün dəşiyin başlar qalxarı əflakə,
 Dünəz başları da tullaıyım xakə.
 Eltiyac adını qaldırdım artıq,
 El ilə çinəgə verim bərişiq.
 Hər evdə firsət doğurun dindən,
 Bu bina ucaldırı hər uşuq evdən
 Hərda ədalətün ılsa həküməran,
 Qırqovul zərəcə qurxmar bərləndən.
 Şirində quyuna qırd ılat çobarı,
 Mənalə, ceyrana toxunmaz aslan
 Yamanı edibəm yaxşıqla rani,
 Yaxşıları yamanlıq etsə qoyunaram.
 Hər başı güclərə qaldırsam, bir də
 O başı bu dala gürməzli yerə.
 Məna tay ılandan qırpardım cıyır,
 Qıymadım dağıtım başqa vəhşidə,
 Kimsəni yaxmadım gürün zəlihlə,
 Aşkara bağırıu daldımı xəncərlə.
 Nə dünya üstündə alırtək axdım,
 Nə ilə ki, səbəbsiz bir xırman yadıdım.
 Kimsəni qəlbiu lıaqsız qırınaram,
 Qırsam da, varımdır əldə münqıyam.
 Birnin gözünü ağrıtsam ağar,
 Öz əlimdən dər i tükmək də gəlar.
 Hn ıyda mənə yar olsun yarıdan,
 Bu yaman gözəldən qoruxarı hər an."
 Bunuı söylərkən bu-bur İskəndər,
 Güylərə ucaldı dınlayan əllər.
 Məclisə var ıdı adam hər yandan,
 Bunuı elədi şahı mülshan,
 Nəqlük düşküni, hidsiz söylayan,
 Dünəni xıslətli həkəml öyrədən,

Bu casus rəhb, tez üpdi dəşalı,
 Sınamıq istədi İskəndər şahı
 "Şahım, bu dənizə eltiyaramı sen,
 Versəniz, dünyaya dəşar bu dəniz."
 Gülbərk söylədi nən İskəndər:
 "Şahıuı lıaxsı istə mülkəti üpdi"
 O casus söylədi: "Səxavətli şahı
 Bir dəniz vermişkən mənəni həkəli,
 Dünəni bağışla mənə bu kəş,
 Qaldı bu başımı nənə güylərə"
 Şahı dedi: "İy şahıuı, bu dəniz yənə
 İstəyım mürəttib deyil ölğünə
 Çux yəniz iki şey istədim mənəni.
 Bir mənəni kəşik, digər mənəni səni.
 Hər sizim xıslası bu ölğünə vırı,
 Ölğünəz söylədim siz üpdi yutar
 Bu söz ki, dənizə eltiyim mənəni,
 Gülbərk siz ılsa da söyləmə, lımas"
 Pərləhdən sənəli bu üpdi üpdi
 "Xəliq necə ölğənlə, sən mənəni"
 Deyinsən hənı bu yoldəşliq, amıq
 Nədi bu aşığı, yensən? Bıray"
 Dedi: "Mən başıyım, xəliq ısa münnaı,
 Baş yərə rucəsa puzuluı şəkəli
 Ölğərə yarısar başım ölmək,
 İnsanı başıyəsə mənə gərək
 Pərləhdən müvəpət ölğəni nənə,
 Gülbərk nən alırsı ındən dıymı nənə"
 Başqı bu ölğəsər dedi: "Şahıyım,
 Ağılı kimsəyə bəzək nən yarı"
 Qəllimə var sənn tənı sətən,
 O ölğəni yöməli mənə zənı"
 Şahı dedi: "Şahıuı dıbdıdız, şəkəli
 Gülbərk lıaxsı eilə yənlik, əllər
 Dünəni edibəm lıziyyə gülbərk,
 Gülbərk mənəni, mək ölğünə səni
 Gülbərk mənə, əllər dıu geyimə bəliuı,
 Nə üpdi zürq alı ındən mızqar"
 "Nə üpdi zürq alı ındən mızqar"

Hər kuzə çəsmədən çıxmaz salamat
 Taxımın başını tutar bir düşməni,
 Taxımdan, tacımdan ayrılmam mən.
 Dünyanın çəkilməz həlakatı var,
 Bu yolun qırxausu, cəfələri var
 Ruma din, ibradə məskən elə qal,
 Mənim də fikrimə uyğundur bu hal.
 Fətnədən o mülkə qoruyursan sən,
 Çünki ay nəyibdi işiq günəşdən.
 Rəvşənək xatunu güllər bərahət,
 Onunla ölkənin işi düzələr
 Bu fikir doğunca günəş ağrılar,
 Hər yaxşı-yəmənə bir ölçü saxlar.
 Nəyibsen, işi gör, dinlə ədl ilə,
 Məni yaxşıhiqlə gözlə sən dila.
 Onunqün həyəndim sənə hər kəsədən
 Həyüklük gürüylə sənə baxdım mən"
 Sözsə həsləyaraq bünərlə vərni,
 O buyruq verənə göstərdi tədbiri:
 "Padşaha layiqdi hər buyruq, formanı,
 Ömrüylə iş görür hər iş bacaran
 Gətirdikə şövkətin kəmalə dilsün,
 Qəzərlə istəyin qul-böyün olsun,
 O uca rəyimin göstərdi tədbiri,
 Qarşını görməkdən ziyannı gəlirsə
 Səhin göstərdiyi uğurlu işə
 Mən boyun qoyoram, düşmə təyvizə.
 İşində, gücündə, ancaq hər zaman
 Ayıq olmalıdı uca hökmürən.
 Bu mübarək səfər çatınca sona,
 Dönünəcə yeno öz doğma yurduña,
 Ağrı iş deyildi böyük sərvətə
 Dünyanı lapırmıq iş bilənlerə.
 Dövlətə saxlamaz yalınz bir nəfər,
 Dünyanı özünə bağlamaz bir şə.
 Dünyada var saysız ölkə və dövlət.
 Hər dövrən hər kəsə ayırmış qismət.
 Kəmi cəssən özünə lənni verəni,

Qismətin müdabir, n fətal sən
 Hər padşah amına boyun əymən,
 Hər ölkə, hər cəfə səmimi mənən
 Olva düşməni eyni sənə tupaşın
 Cəhəvə başına buraxma, saqın
 Başqalar mülkündə dinnəq nə yəni,
 Vərnə ayıqma mülkə cəlal
 Yəni mülkə nə əldə saxlanmaq olar
 Nə də varma bel haqlamaq olar
 Səmə bu dünyada çəpəşmə yoxdur
 Hər kəs bu əfədi, gür dikən çuxur
 Riyasət fikriylə bünə, ey salar,
 Rumlardan kimsəni rəvşən sənə
 Kəyan nələndir ərdə tupaşın,
 Onda bu vəlişin yadları ayıq
 Nə qədər xatərdən uzaqlıq həyat,
 Dünyada pərləndir alim ucalı
 Ölkəyə dənərəkən uzaq salarlar,
 Qısaldır iş ulu sən uzaq iş sən
 Sən guldür uzaq salarlarlarım,
 Silməni qalınmış qanun, kəlam
 Hər şah layıq bu ölkəyə gəlməni
 Nə yeri istərsə u yerə gəlməni
 Hər bir bu sənə təalilə olsun,
 Hər cəfə bu şah gəlməni olsun
 Quxuram ərdəni qəlməni yurduñ
 Dərdəni qanun alınaq istərkən,
 Yumana və Ruma çıxarsın olar
 Dərdəni ölkəni, nəyə gərək lən?
 Hər bir pərləndir edirsə tələk
 Ölkəyə düşmənlük atacaq, lənək
 Hər kəs mülkünü qayğırsın alar,
 Ölkəmiz düşmənlər salarsın qalır
 Düşmənlər talana başlasa ancaq
 Yolum bünəni rəvşən haqlamaq
 Bu də ölkələrdə kəmi toxma sayma,
 Yurduña düşməni yurduñ açma
 Qoyma qarlı yurduñ şahit rəvşən.

Qıy alevlənmiş dilşünamın qanı.
Sənmə dik başların tökülüyü qanılan
Səyrisiz qırmıq qalmaz bu nişan.
Yerəz qan tökükdən dəm dır geri,
Qanlıdı səmimlə çarxın xanədan
Örənli söyləmiş nə gözəl məsəl:
"Dəyməz dəyməyəncə ziyalı bu əl,"
Yeməsin kimsəyə səndən qəm, kədən,
Az ziyalı verənlər az ziyalı çəkər.
Nə baxma, niçünməz sığmaz hər başa,
Kimsəni öldürmə, əbədi yaşa "
Vəzir yul göstərdi, tökdü çux təcili,
Sizləri padşaha eylədi təmli.
Dövrən gümüş içsin ağzını açdı,
Qara qanğa qızıl yumurtı saçıdı¹⁷⁶
Qoca möbuddən latıx bəyuncə
Yumurtı və içətdən demiş bəyuncə¹⁷⁷
İskəndər ağılıyla tökdü bu təcili,
Qını etdi: tez gəlsin, aləmin vəzir.
Onda kitabxanə varsa nə qədər,
İşarə elədi: tez gətirsinlər.
Hər şeyi elindən dəyərli sözlər,
Hər necə fikrindən ağılı bu dəfər.
Yunana göndərdi tərçümən ələ
Çerçisən bu dildən bəyqı bu dilsə.
Padşahın əmiriylə gəldi Ərsən,
Dünyadan an çəpən Yunana döğrə.
Rəvşənək xatunı nışın bəziyə,
Göürsün xəzmə, kitab və dəfər.
Hər türk etdi şahın əmiriylə
Yunanın yolunu keçirdi ələ.
Rəvşənək padşahın hamıla olmaş,
Sədsəfin qoynuna mət qoyulmaş.
Yunana yetişdi ələdəbə, əskər,
Yükdən inləyirdi o nəzli gövlər.
Duqqur ay oluncə, gövhər nışdan
Dünyaya bəxş etdi öz gövhərini.
Bəçiyi öpərək öldülə dilşad.

Uşağa qoyuldu İskəndərün mət
Dünya vəkili şahın, hər vəzir
Padşahın qanla töküldü tədli
Yeməkə, içməyə şulayla
Verdi cəm kün qızıl ləliyə
Cəsmi həstəli nəzə, nənəli,
Kürpə qalın da şim, ləkəli
Yulca gəlişdi bəla puzallı,
Onu tıpaq yeməz, qalmamış əsər

İSKƏNDƏRİN ƏRƏBİSTANA GƏTMƏSİ VƏ KƏBƏNİ ZİYARƏT ETMƏSİ

İy sağı, al üzə qan qovun meşə,
Dünya, rəhmət kün qalın dənliyə
Ruhluq amılla düşsən bu cəm,
Qurtuldu kədərdən, qandı bu zaman
Yaxşısı hər fəli şeyi işə yumaş.
"Rux"u yax, ayımda "şahıx"ı vurmaş"¹⁷⁸
Aqlıdan hələ necə gormək,
Sərsəli durandan yənə yummaq,
Şam kün bağınan içindən yumaş.
Zəhmət səmimlə tərə luyumaş
Hər işlə bu muskır arız qılmaş,
Qəçin nəzihədən fəqir olmaş
Əhla keçin ilay, qumdan açın
Dax, qumdan çux zaman dənə də çux
Bu qapı qeydün yax olsa ləpəli,
Kimsə nəzəlməz, açın bu dilsə
Xeyrə vur təlim, ləylər müləli,
Çünki xeyr əl çitməz nışın yuldu
İləmə "xəstəyən" deyə, ey tilm.
Dəsək ki "saqlıman" saqlan olarsın
Hər işlə ləziz bu qapı atmaşlı,
İşlər sazlayın yuluz u ləpəli
İnsaf bu parda bəzə məkəli,
Tərs parda çünməz nışa parakəli
Kəmil, parda dənə, səmimə var əli¹⁷⁹

Pardə yirtmədən sən pərdədar ul!
 Bu parlaq beyləri həkayət edən,
 Mənim zülmətəmə yaraşmış verən
 Nəql edir: dünyada olunca yıyıq,
 İskəndər xeyməni vurunca göyü,
 Şahin formanıyla hər nə düləli var,
 Yunana daşdı mətin adamlar.
 Dünya birləşəndən olunca itaq,
 Dolaşmaq fikrini sənəli qıvrıq.
 Ədlindən müjdələr alınca dövrən,
 Bir qətrə içmədi onu anmadan.
 İskəndər uğurlu şah olduğundan
 İşində ayıqdı hər an, hər zaman.
 Dünyanın sazını əlinə aldı,
 Ancaq şəfqət deyər xoş hava çaldı.
 Kəməndi altına girincə dünya,
 Uymadı ürəyə yarmaz havaya.
 Böyük kimsələrə vermədi ziyan,
 Asayış altında yaşadı hər yan.
 Dikbaşlıq etmədi öldürürdüsə,
 Yerinə qoyurdu on yaxşı kimsə
 Ölkədə bir şəhər yıxsaydı ağır,
 Qurardı ondan da gözəl bir şəhər
 Bu dünya belədir, bu vaxta qədər
 Birini yıxarsa, birini tikər.
 İskəndər başladı əhəd etməyə,
 Oldu hüdud-hər İskəndəriyyə.
 Çindən Qeyruvana yol var nə qədər
 Uca dərəcəyə axdı qasidlər.
 Hər padşah vəsiqə alırdı ondan,
 Ölkələr sığındı ona hər yandan.
 Dəyərli təhəllər gəlirdi hər yerdən,
 Adına yaraşan zərər, zərərən
 İskəndər əmr etdi, cavab olaraq
 Məktublər müşk ilə yazıldı ancaq!¹⁹¹
 Bir zaman ölmüşdü bu qərar ürəyə,
 Göylər dəfələrlə baş vurdu yerə
 Padşah dünyanı görməkçin yetmə,

Itazırlıqla düşdü səfər qədər
 Oxumuş arəbdən gələn məktubu.
 Hələ qəlbində qalmış atızu.
 İstədi bəşəri həndə qarson,
 Ərəb də bu yola iməliş vursun!¹⁹²
 Kəbəni ziyarət etsin bir zaman,
 Sevincin mübərək fəli naxışlan.
 Həkmürən olunca bütün İrəna,
 Xeyməni kəçürdü İrənistana.
 Xəzinə topladı bu neçə xalqı.
 Ərəbdən yolumu tutdu şahıyın
 Ərəb başlarını onun baxışın
 Qoydirdi bəşəriyyəni əminə qatın
 Gərəcə əminə rəmi alınış səfər.
 Həkmürəni baş aydı dikbaş arəblər.
 Yel kimi atı sürdü İrənistana,
 Ərəblər düşmədi ondan ziyana
 Hər yerdə atın rüncə rəhəl,
 Həm bəxşmiş səcdilər, həm hədsiz nemət
 Hər qəsrdə lüzumlu yeməkdən başqa,
 Həsləmiş sünətlər verməklə başqa,
 Gücləri çatdıra şahın inamı
 Hər yerdən çəkildilər ağır xəzma.
 Sabrılar dolaşan pünkənlər atlar,
 Zəhəndən su içməyi parlaq qılur vur
 Buynuz atar arəş, üstü çux parlaq,
 Nizələri, qan ilə həsləmiş nuzun
 Yüzsüz dəvələr, lülələr hər yandan,
 Tiz, tırpaq içində yel kimi uçan.
 Bunlardan başqa qız bəxşiləri ilaydi,
 Yüklənən gün, dəni, nəfis dəy-qaydi.
 Ona hürmət üçün hey zaman-zaman
 Hər yerdən çəkildilər yüklənmiş karvan
 İskəndər xəzinə ağrını açdı,
 Qızıl, zümrət xalqına baxdı
 Atılardan salıraya fərqlər açaraq.
 Yaqudlar altında girdirdi tırpaq
 Yanaşdı Kəlbəyə şən bir üz ilə,

Həccin əməlini öyrəndi belə,
 Dünyanın nəfəsinə basmışdı ayaq
 Aləmin nəfəsindən anbar açaraq,
 Çarxın pərgəntək mərkəz nöqtəni
 Dolayıb, ziyarət etdi Kəbəni.
 Təvafı olduğu kimi bitirdi,
 Kəbə halqasını ələ gətirdi.
 Öpərkən Kəbənin qapılarını
 Örəkdan andı o, böyük tənnini.
 Başını mübarək qapıya vurdu,
 Xəzinə saçaraq yoxsul doyurdu.
 Qızılı su kimi edirdi təvanı,
 Dava bağışladı o karvan-karvan.
 Doğrudur evindən tutulma qərar
 Tənniyə pərəstiyə etdi tacidar.
 Kəbəni xəzinə-gövhərə tutdu,
 Damları müşk ilə anbarı tutdu
 Təvaf işlərindən azad olaraq,
 Basaraq Yəmənə gününə ayaq!!!
 Parladı Yəmənə ordunun tozu,
 Günü parlaqantək Süheyl ulduzu,
 Oradan atını İraqa sürdü,
 Yunana dönmək üçün hazırkı gördü
 Böyük Azərbaycan hökumətlərindən
 Bir elçi gələrək dedi: Hökümüran,
 Nə üçün rəm etdin bütün dünyanı?
 Sildin ruzigardan zülmü, tüğyanı?
 Verdin hər ölkəyə qurtuluş, aman,
 Ermənistan nədən çıxdı xatırdan?
 Doğduğun şəhərə bu yaxın ölkə
 Nə üçün bürünsün qaranlıq kölgə?
 Ermənistan oda ibadət edir,
 Başqa padşaha itaət edir,
 Orda Ad nəslindən bir pahlavan var,
 Qüvvəti Rüstəmin gücünə çatır.
 Adı Davalıdır, hər bağrı yanır,
 Aslan dərisindən yosun qıpırır

Ermənistandakı bütün igidlər
 Yalnız bu padşaha bəymini ayar.
 Hər kəs hədə içər onun adını,
 Yaxın ölkələrdən hac gəlir ona.
 "Orduyla bu səmtə hücum etməsən,
 Ölkəni şübhəsiz alacaq bızdan."
 Həminədən, güdəm sən açmaçına,
 Bəhildən at səldi Ermənistanına.
 Ölkədən yuyaraq fitnəni, qanı,
 Rəm şalı xoşladı Ermənistanı.
 Silindi oradan hər bir külmə is,
 Möbiyə ihadət, oda pərəstiy
 Orda da tez hücum etdi Abxazı,
 Aqı abxazlara kından ildavazı
 Sas səldi gurlayan təhl hər yerə,
 Səngülər sirtini açılı göylərə
 Həminə bir qələbə gəldirdi xəbər
 Aqarı dərindən təslim etdilər
 Davalı Abxazda şahiliq eləvən
 Əşitdi Rəm şalı gəlməyi səfərdən,
 Bağladı vələyə gün kəmərinə,
 İşığı qalxından ataraq kını
 Atlandı, yüyənı aldı tez ələ,
 İskəndər alını öpünək qədərlə
 Xəzinə gətirdi o şahriyana,
 Çatma tapşırıd xəznədarı
 Dargaha gəlincə öpdü tənqığı,
 Kınıni yenərək olmaqlı yağdı.
 Dünyanı zəfərlə ilçən İskəndər
 Gördü mərdlikdə yuxu ona bərabər
 Nəvaziş gəstərdi u qalınatmana,
 Taxtını yanında yer verdi ona
 Sordə olvalımı şahqatlı səslə,
 Qəlbin qızdırdı qızğın nəfəslə
 Əmi etdi xəznədar şahsa İskəndərə,
 Versin Davalıya xəzinə, gəvdat
 Gətirsin adına bəylik bir xəlat,

Sirğa və bənzər, cəvahir, zinat.
Həni qılinc, həm qədəh, cəvahir, ipək,
Verilsin padşaha layiq bir bəzək.
Hər nə onu ehtiyatlı uca şahinşah
Yerində yerirdi o xəzinədə.
Uca idi Dövlət, qatlı oldu şən,
Geyindi İskəndər ipəklərindən.
Tovq asdı, tac qoydu, cəvahiratın,
Sayıldı başını dik tutanlardan.
Təşəkkür dilini açaraq ona:
"Fəalşahım, yaradan yar olsun sənə!"
Qüruru yenərək, kiçildi deyə,
Kiçilmiş başını ipəldirdi göyə.
O gündən xidmətə sirdi kəməri,
Padşaha xidmətənlər dırmadı geri.
O, şahpərəsliliklə elə ad aldı,
Şahla xatirələri geridə qaldı.
O yerləri göründü şahla haqq kimi,
Gözünü paltıladı bu çirəq kimi.
O gözəl torpaqda enib dincəldi,
Sevincim, istəyim bəttini dərdi.
Ön quca bu dəbqan verməmişdi səhəri:
Tiflisi ilk abad etmiş İskəndər!
O cənnət həvəli gəvəl torpağı
Yaxşıdır inisiyyətlə eidi güf bağrı
O yeridə İskəndər belə əmi eidi,
Rumun ayımyla hər bir iş getdi.
Keçdi o torpağı seyr edə-ədə,
Ov üçün at sürdü çöldə, dərədə.
Ön beş gün dağlarda, çöldə yürüdü,
Həm şikar edirdi, həm yol ölçürdü
Göylə gəzişərkən gözəl ölkəni,
Çən itdi görməyə şah Nüşəbəni
İşıtdı qadının vardır şövkət,
Dəyərli ölkəsi, malı, dövləti,
Gördüyü çəmənəni, sudan şəntəqdi,
Gəldi bu çəmənə, alından endi

İSKƏNDƏRİN BƏRDƏYƏ GƏLMƏSİ VƏ NÜŞABƏ İLƏ GÖRÜŞMƏSİ

Çəmənəyə şərəfli dən gətir, sağı,
O sarsızlar uqun çəşmədən, sağı!
Yaxınam, təşəbbüs salmış bu dənizə,
Məna ver, şahla dincəli oldu
Bərdə nə güzəldir, necə pəşəngdir,
Yazı ilə, qışı ilə gəldin, çıxağın
İyünlə dağlara lələklər səpən,
Qışın bəhəri nəssim açıq
O yaşıl meşəsi cənnətə bənzər,
Şən ətləkləmə bağlarını körsən
Siyirliklik çöllərə verməmişdi zəncir,
Ağ bağrı elə bil haqqı cənnət
Qırıqsa yın ası hər səu ağacı,
Oxuyun kəkləri, otur tutar
Səssizlik qıvrıqla dincəli gələn,
Torpağı sığınmış payız, kədərlən
Reyləni yaşılın illər uzun,
Hər çəşmə aza, nemət bəhəri otun
Yenə uqun gəlir qış bu pəzəl yunda,
Kəssən "qış səu" torpaşın ləvli
Torpağı yağmışın qızıl şayından,
Elə bil hər yanda bəhəri zəfərən
O yaşıl yerləri dolaylı gəzən,
Şəntikdən başqa bu sayal gümüşsən
İndi nə dəyərli təsəvüf alayın,
İşyir, qumayır kələklər çalın
Təzə mət gülləri toquldu səhəri,
Dənizlər, meşələr dincəli bir alayın
İndi səu yerində bu pəzəl yundun,
Bər səu yunur dəniz, qurumun uldu
Yenə də bul olan n pəyğambər,
Ədalət bəhərindən pəyğambər ağar,
Yenidən güzəlkə bəhərənə dıyar,
Giet-gedə yaşlılıq, gəzəllik anı

Padşahın altına keçərsə firsət,
O taxta yenidən verərdi zinsə.
Hərün aillənidi bu yunlu hən yerlə,
İndə nədəniyyətələr bəzələ,
Bn mərdlər, gözəllər yunlunda, nən,
Çux mıysız xəzinə gızlandıq zaman,
Hələ şux, sevimli gülşən buxda var?
Hərdə var xəzinə sağın bu diyar?
Hələ nəql edin söz xəzinədən,
Kölnə xəzinənin adı salan:
Hakim qalın varmı, adı Nəğmə,
Uymuş il uzunu keyfə, şərabə,
Erikəmsiz yaşayın bu dişi ceyranı
Gözəldi, güycəkdə erikək mənəvran
Xoşsələbət, üyü kəf, mənəvranlı,
Bir pəri əndamı, xəş təliətli,
Ölündə minlərcə gözəl qız varmı,
Xüdmətə ay kimi kəmərlə bağlanmış.
Hənlərdən başqa, var igid, qəhrəman
Otuz min qılmanı - qılın oymadan.
Dərgahə yaxın da ulca, yəni də
Evinə girməzdi erikək bu bəndə,
Qadınla şadı oının hər işi,
Tapırsız almanın ondan bu kişi.
Sarayda iş bilən qadınları var,
Yalnız köləndəz iş gübrə mülki.
Qulları bu ymddə kəlmədi məskən,
Yaxın bu oları etmişdi vətən.
Qəbrindən, künəndən onun qurxaraq
Şəhində bu kişi bəsmənmiş ayaq.
Biyənə gəlməyə verəydidi fərman
Yolunda kişiləri keçirdi cədan.
İskəndər salıraya çəkincə mən
Çadırları başını əflakə vurdu
Gördü bu şanlıqla yığrılmış cənnət,
Eldi əkinlərə, çaylara heyət,
Sərdi: "Bn şən ölkə künəndi, künin!"
Kimi bndə padşahlıq edin, söyləyin."

Dedilər: "Gündəyün bu var, bu yarı,
Bu gözəl torpaqlar bu quldurdu.
Qaldınlı, erikəkən məkli, qıcaq,
Dənz mənəvran tənz və parlıq
Təzi yax şüvdu, ulla və sanda,
Rəyyatı becan çətin zamanlı
Mərdliklə helma lighnıy kəmərlə,
"Kəym məsləhətim" deyə taxı etlər
Küləhsiz qaldınlı, mənəvran var,
Bn askar lighnıy günəz bu səvdu
Həsəhsiz qaldınlı qılmanları var,
Ölündə özünü gülmənmiş mülki
Kökəşü gül, ağ ləfak qız, qaldı mənəvran
Hər işlə mənəvran etlər mülki
Bəylər ox kəni, diş nənə kəvər,
Səki hən mənəvran şüv cənnət şəkə
Qn mənəvran, bu parlıq mülki
O ləfəv mənəvran mənəvran mülki
Firsət mənəvran bəvran cənəvran,
Bəvran güydən mənəvran ləfəkəvran
Buğın eyvanda parlıqlar tək-tək
Gündüz şən bu günəş, pəri cənəvran
Q ağ bənizləv etən ləvəv
Az qula şələvən güzləv quməv
Şəvən səvən eşvən hən kəs
Çən qumən eşvənəv gəvənəv ləvəv
Qılman, bəvran mülki gülün,
Dəvənəv yəvənəv, dişvən rəvən
Bəvran mənəvran ləvən eşvən ləvən
Kı, şəvən tərənəv mənəvran şəkər?
Bn mənəvran mənəvran mənəvran
Şəvən şəkər, qaldı çəvənəv
Nəvənəv mənəvran, pak bəvran mənəvran
Qaldı qumənəv şəvənəv yaxın
Səvənəv mənəvran var şəkər qaldı,
Azad gəvən gəvən mənəvran şəkər,
Pəvən mənəvran qumən ləvən.
Lighnıv ölkəvəv vən qaldı qumən

Möhtəşəm şahana bir sərayı var,
 Bu lüsuat açmış ki, şahına yonar.
 Büllərdən taxtı var, göyə vurur baş,
 Üstünə xalvarla töküldü qış-ıluş.
 O illillər taxtı bir pəndildən purlaq,
 Gecələr aydan da işıqlı çıraq.
 Oturur o hüllu taxta bəz şahər,
 Uca tanrısmı hər gün yad edir.
 Gəlincək taxtındı əyləşir yalnız,
 Xidmətçin ayaqda durur gəlin, qız.
 Mavi çərx altından sazın, qədəhlə
 Dünyanı keçirir dəyən fəzlilə.
 Tanrıya səcdədən durmazlıq geri,
 Yuxu yemək, içməkilən başqa işləri.
 Şahana sarayla, böyük dövlətlə
 Riyazət çəkərdi bu ibadilə.
 O qədərlə dindardır bu mizb dillər,
 Öz cənnət köşklündə yatırmı gecələr.
 Başqa bir köşkü var marmar daşından,
 Ay künə lili gəcə süzülür pünhan.
 Köşklündə o günəş, o nazlı qünçə
 Başlar ibadətə şəfqət sözləncə.
 Biri sona suya bağ vurdun qədar
 Yasdığa bağ qoyub yata o dillər
 O pəri əndamli qızlarla yena
 Mey ilə, çalğıyla lilaşlar keylinə.
 Gecəni, gündüzü keçirir lila,
 Gündüzü belədi, gecəsi rila.
 Nə gündüz əl çəkir cən bəxtməkilən,
 Nə gecə tanrıya səcdə etməkilən
 Vardı qapımdan çox xidmətçilər,
 Özlünü, qızın qeydini çəkər "
 İskəndər bəzi işlər çənlədi, amma
 O naxış görməyə gödəni maraqlı
 Yaşlılıq içində girdi bu dünya.
 Gövhərdən qiymətli olan künuya
 O yerdə başladı istirahət,
 Bir neçə gün daldı eyyaf, naxış

Hökuməti qadına verdiyi xəbə,
 Məhərrək lal ilə gəlmiş İskəntər
 Pərəziyyə etməyə gördü hazırlıq,
 Gülmədi pəhlivan əlinə layıq
 Hər çeşid yemək, ləziz yeməklər,
 Ürəkdan xidmətə bağlılıq kəməz
 Ayırdı məhərrə, naxışa yonar
 Güzəlcə bəslənmiş cəmi heyvanlar
 Məşq, naxış qeydini daldı yeməklər,
 Əlini yunmağa mənşək ilə əylər
 Hər çeşid yemək, daldı meyvə var,
 Məşq ilə şəkərlən hər meşə xalvar
 Mey, ingül, hostantı hazırlıq keylin
 Neçə gün daldı şahin dindarlar.
 Həm də dindarlara ayırdı daldı
 Hər gün gülməli naxışları əylər
 O qədərlə mədlik üz verdi quldan
 Təzəli dillərdə oldu bu dostan
 Pəhlivan kəndində açdı bəxtməşək
 Qumda gürüşmək naxışa çıxmaq
 Qumun öyrətmək pəhlivan şul,
 Ələn bu ölkəni sürməli ağal
 Bilsən səcdədən bu mədlikəmə,
 Vurdu ağı bu səzmi, səhləmə?
 Şahinə vurdun gülməz qızıl nal,
 O dünya gülməz ağıdın daldı nal¹⁰⁴
 Dindarlıq gülməzə naxışa gilyə,
 Yul pəhlivanı "İlqiyam" deyər
 Ələki, səziyə çox yaxın gəli,
 Yolum xidmətindən bu az dindarlı
 Gülməzə ləziz yemək bu səziyəmə,
 Ömür yerlər öpür, gülməz öpür
 Xidmətçilərdən olan gülməz,
 Qəhri Nüşabəyə verdiyi xəbə:
 "Rum mədlikəni şəhər dindarından
 Əlkəməz dindar şəkərdən mışın.
 Ağal bu elçi gəlməmiş ləziz,
 Rum şahından xəbə gətirmiş səz,

Ağıl mədənidir başdan-ayağa,
 Bənzəyir tanrıdan yanan çirəyə.⁴
 Nüşabə sarayı bəzədi artıq,
 Dəmirli yollara vurdu yaraşığı.
 Nəznin qızlara vuruldu bəzək,
 Düzüldü sərəyə yüz olvan çiçək.
 Müşkin komandlara düzüldü gövhər,
 Daş-qəşə büründü ipək geyimlər,
 Bir bağca tovuzı kimi səkəkək
 Parlayıb, gülümsəy işiq çıxartkək
 Padşahlıq taxtına oturdu xoşhal.
 Əlində ətili, gözəl portaqal.
 Əmr etdi, padşahlar əyni üzrə
 İskəndər elçisi gəlsin hüzurə
 O uca sarayın baş vəkilləri
 Əmrini icradan durmadı geri.
 Elçi çox sürətli girdi qapıdan,
 Qondu taxt üstünə o qorxmaz aslan.
 Belindən nə qılınc açdı, nə kəmər,
 Elçitək etmədi səcdə İskəndər,
 O gövət sarayda bu hikmət gördü,
 Sevimli bu saray, bu cənnət gördü
 Hər yanda qaynaşır hər və parı.
 Müşkil ilə, ənətilə yoxrulmuş yer
 Daş-qəşə batmışdı gəlmələr, qızlar,
 Baxanın gözündə parlar ulduzlar.
 Elçiyə daş-qəşin parlısından
 Bu alov göründü durduğu məkan.
 Sanki birləşmişdir mədənlə dərya,
 Bütün gövhərləri təkmüş huiyaya
 Elçinin tıxdığı uğursuz işə
 Nüşabə part olub, düşdü təşvişə.
 "Bu zərək kişiyyə indi nə demək,
 Qoyulan əynə əməl etməmək?
 Həddini tanımaq gərəkdir ona:
 Bu elçi saymıyır bizi, baxsana."
 Nüşabə baxınca düşərək gəkkə
 O bışmış qızlı vudu məhəkkə.

Diqəqlə baxınca tanıdı huiyanı,
 Taxtında yeti verib, qalib oldu şən.
 Bilişli İskəndərdir, dilaşın ana,
 Taxtında oturmaq yaraşır ona.
 Yeddi məvi gəyün səadətə
 Onun tərəfini gətirdi ilah.
 Endü di həyadan giz qapağını,
 Utandı, tar yadı ul yanığını
 Səzdirdi bu işi açmadı ana,
 Açağını var, deyər bağlı qılına.
 İskəndər bir elçi kimi davranmış,
 Özünü ildüqca u səbəst sanmış
 Çox salam yeməli hey dila-dila,
 Təkmil bu elçilik etli özünə
 Salamla bitirəcəm. - E-y sədla
 Şöhrətli, şəkəvli, adil tacula
 Deyir: "E-y gülməli dünyanı tutan.
 On adli kəvlərə meydan oxuyan,
 Nə üçün çəvinmiş bizi bu yüyən?"
 Hüzurə gəlmədin, nimanlıq mən!"
 Nə zülüm etdin ki, düşməni kəsildin?
 E-y haram ol, lüzü acıyı bilsin?
 Bundan da kəskin bu qılınc kunda var!"
 Kimi oxu belə qızgın od saçdı
 Ki, ona ağlınmaq yaraşır ildə,
 Səninçin nəslətilər bilsin, gəl yolda.
 Uca dağlardan çəkmiş, gəl, gət,
 Çoxduğum qumla qırıx, ırdan həzri et
 Bu güvəl ilkənə mən ki yol alırsın,
 Öz dövlət kölgəni üstünə salırsın
 Qayıma nəçin baş vurmuşdun bu mən,
 Nəçin üz çevirdin mənəni yulmuşdun?
 Kənliləndi alırsan neçyə, şatəblə,
 Aldadırsan bağul, reyhan, kəhləblə
 Etdiyti bu işlər qəbuldun, ancaq
 Doğru fikirlərdən gəl ulduz nazaq
 Sən bu ildəklə günməyir, mən
 Baxtıyar gülməli humay qusumlan

Qəbul başlanırkən səhər, çox erkən
 Şahın dərğahına son da gələrsən."
 Elə ki, yetirdi özündən xəbəri
 Başını aşağı dikdi İskəndər,
 Nüşabə cavabçın lələ saydığı
 Gül açdı, tərptədi yaqut dodağı:
 "Ey cəsur padşah, eşq olsun sənə,
 Elçilik edirsən özün özünə,
 Məni saf ürəyim söyləyir belə,
 Bu başla, şahənə, uca sayınla
 Bu elçi deyilsən, hökniverənsən,
 Göndərilmiş deyil, sən göndəransən.
 Peyğəmbir qılınədir, qopartır başları,
 Səndən başqa bunu mənə kim vurar?
 Ancaq şah qılınəla oynarsa arıq,
 Qılınə göstərir başıucalıq.
 Söz açma İskəndər qılınəcindən sən,
 Özünə çarə tap, İskəndər sənədən.
 Məni çağırarkən toruma düşdün,
 Gözünü yaxşı aç, çiyən, bir düşün.
 Tələyimi gəlmiş sənə bu taxta,
 Eşq olsun düvləti düşünən baxta."
 İskəndər dedi: "Ey bu taxta fayıq,
 Aramız baxtının hökmündən arıq,
 İskəndər dənizdir, mən çayam, ancaq
 Günəşlə kölgəni olmaz bu tutmaq.
 Bir kəsə tay tutma məni, ey huşyar,
 Mən kimi münərrəf gözəlçisi var.
 Bu fikri qəlbindən sən sil bürsüldün,
 Padşahı bundan da çox uca düşdün.
 Yoxsa İskəndəri sandın kimsəsiz,
 Özünə elçilik edən bir arız?
 Uca dərğahına sığmaz igidlər
 Özümlə zəhmətli elçilik edər?"
 Ağılı Nüşabə yenə dürr sədi,
 O gül dodağından qılıfı açdı:
 "Qəlbimi bu qədər əldatmaq nədən?
 Yalan atını gəl minib çapma sən.

Əl çək bu tərsləklən, yetər maddim
 Mərdliklə şən, şöhür qazandıq alın.
 Böyükdür payamın, adın da, sən də
 Aslını gözünə qorl idarəsində
 Elçidə olursun belə cəsərd?
 Hüzunda göstərsən bu qılıf indilər?
 Qəbr ilə buyruqdan nə al çəkirsən,
 Nə də qarşınızdə buyruq oynasən.
 Bizimlə hökm ilə edirsən rəftar,
 Belə rəftar yalnız padşahlıqda
 Var bimdən başqa çox nişanlı, lələ
 Ondan da çox asar gələcək ələ"
 Tez verdi belə bu cavab İskəndər:
 "Bu tülkü aslandı gərməz xəbər!
 Gözündə olsan da cəsən, qılınəmə.
 İskəndər deyilsən, elçiyəm maddim.
 Xəbəri bütöklər gündəmiş belə,
 Hökmünü dəyisənək yaranmı? Süylə!
 Sözündə varsa kim, arıq, kütkəyis.
 Bu səmimi və onun bildiyi bu iş,
 Ürəklə olmağa səbəli onun bu,
 Gödədəm aslandı, an tülkü deyil!
 Belədi şahların cəsən, elçilər
 Amıddı olurlar, gürməzli zərər.
 Dəliyyəni səzlər dəmiş tarıqlar,
 Dillə qılınə göstərmə aşar
 Doğru bir cavab ver mənə bir kəsə,
 Yenə də dindən üz gəlhyim yara"
 Nüşabə qızdı n əslim inəyö:
 "Günəş palçıqlı sırvadın" deyö.
 Zərrəcə qurxatmış, gərmədi təb,
 Verdi qılınə kəmi kəskin bu cavab,
 "Yerəzdir, - deyə, - bu çalxış dənəməq.
 Günəşə palçıqları vurarsan sıraq."
 Kəməzə anı etdi. "Vət, baxmın" deyö,
 Padşahlıq cəsənini opan ipəyö.
 İpəkdə gəzədi onun bu bueyq,
 Söylədi: Qlində tut, dəqqətlə bax

Bu surət, bu sımə kimindir, kimin?
 Sarayda hörmətli suxlanı neçin?
 İnad etməyinin qulımı yeri?
 Örtinə öz qəşinli uca göyləri,¹⁶⁵
 İskəndər dinlədi onu hörmətlə,
 Yazılı ipayi ağıd sürətlə.
 Rəsmiini tanıdı buxinə şəkla,
 Gördü almış düşmən ölkəni ələ.
 Bu işdə kin, hiddət göründü yersiz,
 Biri cavab verməkdən qalaraq aciz,
 Qorxudan sarıldı bir saman kimi,
 Sığındı allaha tutulan kimi.
 Nüşabə gördü ki, o qırqın aslan
 Pozuldu, ağılalıb düşdü ucadın.
 Dədr: "Ey uğurlu, böyük uicadlar!
 Zəmana bağlara çox oyun açar.
 Düşünmə, hörmətim çoxdur, bunu bil,
 Bu en-öz evindir, başqa yer deyill
 Parəsiş edərdim sənə hər zaman,
 Yü ordu, ya burda bəndəyəm, inan!
 Bu rəsmi oluncun göstərdim ki, sən
 Mənim də şəklini aydın görəsən.
 Erkək tınatlıyam olsam da qədim,
 Hər işi həllədir mənə dünyanın.
 Mən də bir aslanımı, düşünsən bir az,
 Aslanın erkəyi, dişisi olmaz.
 Qata bulud kimi gurlasam kinfə,
 Qılınə tütüsündən yanat su belə.
 Aslanlar buduna basarsan mən dağı.
 Nəhəngləti yağındıyı yaxaram çirəyi
 Məni düşünməliyə çəkincə sevgidən,
 Vurğunun olana tənə vurma kən!
 Kim tikan əkaras, tikan dərcək,
 Kim nicat verərsə, nicat görəcək
 Əgər sən üstünlük edərsən mənə,
 Qələbə çalaran bir dul qədina
 Mən qalib gəlsəm, kim coşduğu zaman
 Atıram gizlənen şahı ortadın.¹⁶⁶

Tülküylə qurtl kəmi bir cəssək saray,
 Sən kəkək ularsan, mənəm böyük lay.
 Sınatlı qonclar siyləməş belə:
 "Gələrsən mən bəzi, yaxsın bir kəslə,
 Səndən şey ıppanmaq fikrim izlə,
 Ürəkədən çalınar, üstünlük elmə"
 Vücudun şahənşad rəsə də məkəni,
 Qəlbin qatıl deyil şadlar işməni.
 Hindistan mülkündən Yunnan qədər
 Vəqarlıq, əbədlən tutmuşam xəbər,
 Cəmbərdən hər yərə bilikli mən,
 Ağillı, sınatlı, mahnı bir rəssan
 Böyük fəhrlərlə bəyranım deyə,
 Rəsmiini ağıldın mənə ipayə
 Ağıl padşahlığın təsmini çəkən
 Hər rəsəni gəncə mənə verərkən,
 Samranı dünyanı verdin mənə,
 Öz mənə rəyənib basarsan mən
 O rəsni dəğənlən tənəm deyə.
 Göstərdim başqa bir gürəni kimsəyə
 Desələr ki, filun tarixləndi bu,
 O zaman təsviri samranı dığrı
 Sənə də tapdın dənəyi qədər
 Hər rəsəni salarsam tənəni bu nəzər,
 Yaşılın və gəncin üz qədər mənə
 Bu dığrı gəncin mənə mənə.
 Yaxsın, yamanı tənə xəyilən,
 Hər zəkə tənəm şadın, kamılın
 Buşanı keçməyi gərə, gündüzün
 Özünə ayırmayı deyibən füzün
 Bu tənəni tənəni dənəndən tənə,
 Şadlıqla ağrı, yüngüllə dığrı.
 İpəkdə gündüyün sınatlı ki, vən,
 Tək sənə xəyilən kəndənə yan.
 Çünki surəndə tənəm çoxdın,
 Bu nəqşin dənəndən göstərmis mənəm."
 Şərinə ölkəni deyil, şadlıq,
 Öz bilən tənəndən uşağı emli

"Taxtında, - dedi, - səni otur namınlar,
 Biri taxtı yaramız iki taxtın.
 Bilirsən şahmatın iki şahı var,
 Hər qəlib yeri qəmi götürür onlar."
 Taxtından enincə o Parisuza
 Dürüdi hüzurunda, göstərdi xidmət
 Gəlmək olanda qızıl külsüye,
 "Pəndəyə kiçik bir bəndəyəm" deyər.
 O nəhəng birləqdan şahın gışkəni
 Rəng verdi, rəng aldı zülfatı kını
 Düşündü: "Qadın da olsa bu salın,
 Örayı bir eikək ağlıyla pınla
 Bux, belə işlər görən qadınla,
 Parisi afərin söylər salın!
 Qadınlar olmasın gərək çox rəvay
 Dışi aslındır ki nə kəskin alın.
 Yüngüllüdi çəkidi qatınun dışı,
 Kişi öləcüyüdə durmaz yanışı
 Qadınını pəndəylə ötürsə xatışla,
 Pəndəyə musiqi uluğu boşlın.
 Bux, Cənşid nə gözəl söyləmiş gərək.
 "Qadın yə pəndə, ya məzuşlu gərək!"
 Qadını, səltənətə olsa, lüxurulu,
 Oğru dost olsa da, eşşəyi haqlı!"
 Düşündü: "Nadiri bu acı ləşərat?"
 Bu yerədən kün edər sona mənəhərat!"
 Fikrini bişu də, qəlbini xış tut,
 Yıxıldın, artıq öz canını mən
 Gözəldin, bəl qatınul gül tələvən,
 Bələ bir sevimli dilləh yertən
 Olşaydı amansız, kinalı bir düşmən,
 Artıq ol çəkəydini gərək başlandı
 Bu yerədən çıxarsam ağrı yükünü,
 Hər işdə saxtələri düzgün öləcünü
 Şaqınlır yolunu tonmarın bir də.
 Ömrümərim üzünü gərəksiz yetdə.
 Açısam bəndi bu bağlı qəlbimdən,
 Düydünü dünyə necə vurur mən!"

Qatınla düşməyə pəndəli bu təsə.
 Bu qatın düşsün, güc tə görürsə yuxsalar!"
 Səhr edim, çox eşim olsa du bu hal,
 Bu işlər yuxsulu, yaxul bir xəyal!"
 Eşildim çox şadını bir gənc mənəşsə,
 Dura çəkilişin luyumunda zaman.
 Dastılardan bəzi vətəli bu salı:
 "Az qulu fəxrənlən, hey, nadir bu hal!"
 Dedi: "Sən asfəslər, önüm qulur az.
 Az dürüdi kəlbəli keçməyə oltunaz."
 Qatınla yuxsulu mən zillənlən,
 İşlər çıxardı qatı zillənlən
 Qatınla çox zaman tıpılınar uçar,
 Bu uçar tıpılınar, tələvər uçar."
 Özünə çox bu rəli sızlar söylədi
 Çünəsə cənnət tədini cəvəl.
 Yulur çığırn etsə hər bir pəndəvən,
 Dışer ilvəlinə pəndəvən, mən
 Xanəmlə ləşəslər şaqı sızılax,
 Sız İskandərçə güllər u səsə
 Bu zaman çox dərni ləşəslər pəndə,
 Öz tələvəni mənəvəni rəli
 Səhr edir, bu nən dərni, kəlbəslər,
 Tələvənlər ləşəslər aydın yetə.
 Nəşəslər xatınla haqlı kəlbəslər,
 Ömür edir dərniyəli gözəl pəndə
 Şadınla yarağan bir sızılaxsın,
 Örtüyə hər çeşid yeməklər şaqı
 Kəlbəslər şaqı kün qatın aydın,
 Şadınla bu sızılax ləşəslər
 Hər çeşid yeməklər nadir hər yeməklər,
 Yeməklər ləşəslər pəndəli, ləşəslər,
 Uzun və yuxsulu mən çəkiliş
 Səndini başlandı pəndəli pəndə,
 Kəlbəslər yuxsulu yuxsulu, şaqıslər,
 Şaqıslər kəlbəslər dərni ləşəslər
 Şadınla yuxsulu dərni yeməklər
 Cənnət yeməklər vətəli xətə

Dağ kimi qalannı şükür və bəliq,
Çəkdi yer öküzü bundan ağılıq.
Süfrədə qızları coşqun sevincdən
Quş kimi qol-qanad açmışdı şən-şən.
Önü dadlı mürəbbə, limonlu şərbət,
Püstədə, hələmdə var başqa ləzzət.
Bər hədsiz pələndə - anbar qoxuyan,
Çıx məğzi pələndə sağaları mndən.
Tər hələ və badamı hələvəsi daşı,
O qədəri çoxdur ki, qabuldan aşın.
Güləblə çəkilmiş şərbət, gülgələri,
Saçıldığı şirinin nəfəsi anbar.
Bunlardan başqa o taxtın üstündə
Qızıl bürsə qurdu yərin önündə.
Biri xoşça qıyıldı günəşdən parısq,
Ləzmdə dörd höllür kəsə qıyaraq,
Biri ləl, o biri qızıldan dənmiş.
Biri dürt, bizə yaqut qnyitilmiş.
Elə ki, uzandı əlləri süfraya,
Ağızları açıldı təam yeməyə,
Nüşaba dedi: "Ey böyük höküməran,
Yeyiniz, ən dadlı bu xuruşlardan."
İskəndər söylədi: "Ey sələ dilbər,
Ölçüsüz söyləmə, tökməyədən tər.
Dönmüsən küfrəmə almaz, yaqut, dürt,
Daş-qas yeyiləmi, bu nə deməkdir?
Daşı da yeyəmi ağıllı insan?
Hə rəngi təbiət həzri etməz, inan!
Eylə bir yemək ver mənə dəmir döşün,
Rəğbətli ona əl uzatmaq olsun."
Nüşaba gülməyə söylədi şah:
"Daşın ki, boğaza yolu yox daha,
Faydasız, yaramaz hələ daş üçün
Bu qədər vuruluşnaq, çarpışmağ necin?
İndi ki, yeməyə yaramaz bu daş,
Dünyada onunla acaların bəş?
Dəyərsiz bu daş ki, uluymu yemək,
Onunçun bu qədər zəhmət nə görə?"

Yollarıdan daşları uluq lazımkən,
Daşı daş istinə qıyarsan nədən?"
Bu daşın duyumları kəs ki, uldu,
Yırtırdı, daş yemə yırtıldı qalı
Deyilsəndə daşa pələstis edən,
Daşın yüngül et, yeməli qal sən."
O uluq qatun bu söhbətlərdən
Yeməkdən əl çəkdi o pələndədən
Dedi: "Ey xanımın xanımı qatun,
Quvvətilə cəskədən mənə mən
Dünya söylədi ki, hələ gələcək
Həzrət mənə bu daş alar ələ.
O zaman dəyərlər olar sözün,
Ona bu qas-qasın qıyayın özün
Təcizlə cəvablar parlar, dögünür,
Pələstlər təcizlə cəvablar ulu
Sənnə xəncərdəki bu qas-qas daşın,
Bu dəniz, bu təlimət kimsə parışın?"
Süfraya cəvablar saçmaq nə görə?"
Gövhərdən qıyıncaq mənə öyrətinək,"
Sərdarın gözüme tez utunuplu bir,
İskəndər yaqutları cəvablar dudu
Bunlarla bəzəli dəyiş cəvablar
Sözün yeləli, dögünür, mən ə.
Eylə olsun bu fikri sağlam qatun,
Məndəliyin yolumu göstər mənə
Ey ullaq gördün qız, gəl mənə dudu,
Qızıl sikkənin nəslətilər
Atarın bu kərə torpaqları mən,
Qızıl torpaqları təlim mənə?"
Sənnə Nüşabənin yaqut duduğu
Yaqutla bəzəli bitən torpağı
Ömri etdi xurşaya qıyıldı yemək,
Qızıl mığıldandı, duduq və qıyıncaq
Hər yeməklər əzli duduqlar mənə,
Çıx həyat etdi şirinin güllənə
Şah rəddi deyildi hələ xələkədən,
Ayağa qalxı tez yemək bitərkən

Gedən kən Nüşaba bağladı pıyman,
 İskəndər verməsin mülkünü ziyan.
 Vəsiqə yazmağa şahlı verdi fərman,
 O cənnətdən çıxıb gəldi hökümünan.
 İskəndər şəhərdən çıxınca gərəkək,
 Fələkdən kin gördü, Tanrıdan kömək.
 Düşmüşdü qurtulmaq üçün qayğıya,
 Şükr etdi qurtaran böyük Tanrıya.
 Gündüzdən günəşi qapınca gecə,
 Bir çirəq parıladı bir şam söküncə.
 Al Günəş göylünün uca saqfına
 Halalə ulduzları düzüldü yena,
 Pədxah da yuxuya tez hazırlandı,
 Dörd ünsür də yatdı, qapı bağlandı¹⁹¹.
 Dan yerı söküncə dincəldi artıq,
 Qaranlıq içində səküldü ağılıq.
 Şəfaqlar içində qalxdı yuxudan,
 Səhərtək bir məclis qurdu hökümünan
 Günəşin əlində bu narinc vardı,
 Fələk narincinin başını yardı¹⁹².
 O mələk əndamı Nüşaba şən-şən
 Uğurlu fal ilə çıxdı şahırdan,
 Elə bir qaranlıq çökünce lay-lay,
 Göründü məşəqdən bədirlənmiş Ay.
 Pərvinək kənizlər yanında geddi,
 İncidir başından dırmağa qədr.
 Gözəllər dilaşır dörd bir yanında,
 Yüz Zəhrə qas kimi bir barmagında
 Şahlara yaraşan bir dərğağ gördü,
 Dünyəncə bu ordu, barığağ gördü.
 O qədr ləpkəli bayraq ucaldı,
 Hava gül, torpaq göy rənginə çaldı.
 Çadırlar gövhərdən olmuşdu nişan,
 Dərğağın yotunu kəsmiş hər yandan.
 Aradı, öyrəndi, gəldi saraya,
 Gördü bu xeyməddə ucalmış Aya.
 İptəri ipəkdən möhkəm hörülmüş,

Sütunu qızıldı, mısınarı gülmüş.
 Atından endi yol tapsın buzuna,
 Öz sürtsün dünyamı üpüylü yerə.
 Nəvbətçi hökumətlə verincə izn,
 Zərmaşan çadıra girli bazarın
 Girdü ki, dünyamı şadları gəlmiş,
 Bir tac külgəsində başları ayılmış.
 İskəndər önümlə kəmə-kəmə
 Pədxahları uturmış, göz dikmiş yerə,
 O parlaq bilsədən düşdü qurxıya,
 Görmən ürəyi dündərdə suya
 Hamısı divanda sarıto hənəzi,
 Danışır gülməyə kimlə var hünnər!
 Həsən görüncə həsənli gəlir
 Türedir, bu qəbul giriməli gərgin
 Yeri üpdü Nüşaba, atarın əhli,
 O əslən ürəklər buna mən qalır
 Kəmərlər hakiminə bənim alcaq
 Bir kürsili qoyulur günəşdən parlaq.
 Yarımda atımlı dünya gəlmiş,
 Aldı qız-gəlmələr dilaş dilaşım.
 Həlm soruşdu, güstəndi hürməti,
 Çıxdı n gəlməli məclisdə iştat
 Bu az toxtayınca yem utunat,
 İşərti edilib uca pədxahları:
 Təz süftə ağası gətirsin axmaq,
 Otaya düzülsün hər çeşid yemək
 Öncə gətirildi atılı şəhət,
 Səski yerə sədi buvzun cənnət
 Güllər kimi axan bu atı, yarpaq
 Yuxuda no Xəstəv gəlməmiş, no Şuün.
 O qədr xəncəllər düzüldü ora,
 Ənhərdən ucaldı tuz ləhəllər.
 Ən ləziz yeməklər ləh-bul axcaq
 Hər yanda dulaq kimi vurmuşlu qalaq
 İkqiət ələmmiş yağ qatılmalı
 Ən parlaq ayılmaq kimi parıldan
 Ələmmiş ağ ımlan, bışmış yuvartlaq,

Ay kimi qoğalları xəzəndə yığışaq
 Qoyuldu xoşçaya yüz çeşid yemək.
 Yeməklər xoşçayı verirdi bəzək.
 Yux idi elə bir yemək dünyada
 Bir müvqə tutmuşun qızıl xoşçada
 Dadlıdır, yeməklər gəlincə xoşa,
 Dəp-dəfn qədərlik çəkildi başa.
 Göyün ortasına gəlincə günəş,
 İqdilər necə qalbə salınca atas,
 Həmməni çənlənmiş qası açıldı,
 Sərxoşlar özünə nəşə saçıldı.
 O pəri bədənli nəzli dilbərli
 Çalğıni dinlədi axşama qədər.
 Zühmədən gəcə bir ordu çəkorkən,
 Təbii gözündən mürgü tökərkən
 Cəhəndar söylədi o pərilərə:
 "Bu gəcə basmayın ayaq şəhərə!
 Bu yurğun belədir, səhər gərək mən
 Bir məclis düzəldim yerdən ginyəcəni
 Firdun və Kayan rəsimlə şən-şən,
 Dərləgün kimi alaraq çalğıdan, meydan,
 Qoy şərab bir yağın salın künülə,
 Bişsin bər işini/ bən qayı çayla!
 Ayılaq bu zaman dünya işindən,
 Parvərdə mərcanlı başlansın bədən.
 Mey ilə gül kimi pırlayaq belə,
 Güllərdən rəng alaq bən kürə ilə.
 Saçaq qatırlardan tıpağa anbar,
 Çınsın bən şərabdan güllər, olsun tər."
 Pərişlər hümmətlə öpdü torpağı,
 Şənləndi, ismətdən yandı yanığı.
 Məclisə Nüşabə, o nəzli dilbər,
 Sanki dən sökərkən doğmuş bir ölüm.
 Ənbərdən gəcə şən hüsn qururca
 Yayıldı u müşkin saçlar boyunca
 O müşkin saçından bəyüz İskəndər
 Bir kəmənd düzəldi, saçını ənbər.
 Ayı, Müstərim kəməndlə bərdən

Yerlərə endirli necə gıyılardan.
 Şənlük gecəsiylə u şanlı gəcə,
 Pərişlər dənəşdi nəzli sevincə
 İskəndər qalburu gəlincə fikrə
 İstədi atəşdən pırlatmaq şula
 Pırlıqşan əmr etdi: "Təz ul qalburun,
 Müğlən rəsimlə gündün, mürşk yansın"
 Meydan bir ul yaxılı ki, şöləsində
 Ləğənlər yandı üz əlbəbəsinə.
 Çalğı nəşəsiylə yeyili açıldı,
 Gecəni şənliklə etilər səhər
 Ləvriyədə şənəf yemürca olucun
 Samur şən tükü dəğlə u zaman.
 Yenidən cəmləndi şənlik və həyat,
 Qorulu sevinli, şəkəmə bəsat.
 Cəmləndi yendən nəşəyə gəli,
 Kəlik və qısqıvul rəvaya gəli
 Nəğməyə başladı pərişlərlər,
 Güneş mehtəganla dəfə xuş gəli
 O güldün meydan ki, yığıla hənəz,
 Gündüzün üzünə səpildilər geylər

İSKƏNDƏRİN NÜŞABƏ İLƏ MƏCLİSDƏ OTURMASI

Dur, saçı, şərabdan bu qədərli gətir!
 O qızıl çıxandan bu torəli gətir!
 Üzümlün rəngini şərabla bu tut,
 Yaxınca bənzərsən, qıl fəni bu yapır!
 Firdun şənliyi, Cəmmi nəvəni
 Üzlərdən şübhəli kədən, tozu
 İskəndər şübhəli naxə oturdu,
 Əminlə padşahın ləvriyənə bürdü.
 Oxuyub cəmləndi, şərab və qədərli
 O güzəl məclisə vətənlə bərlə
 Nüşabə nəz ilə bry qədərli ulu
 Orada gəlincə qul-qula nuyun

Məclisdə Feyləqas oğlu İskəndər
 O pəri qızlara salmadı nəzar.
 Birinci, nəfəsini oda salmazdı.
 İkinci, hərəmdə ov ovlamazdı.
 Başqılar məclisdə ağır oturdı.
 Padşaha hörmətin mird kimi durdu.
 Göy soyuq, günəşin xeyməsi cənq.
 Yer quru, Cənşidin yastığı yumşaq¹⁹⁵
 Günəş Dəlv bürcündən çıxdı çirəgü,
 Cüddi Hüt bürcünə bəliq tımışa¹⁹¹.
 Pul-puldur dağların cəyri, qəlbi
 Buzlanmış bəliqin arxası kimi.
 Qurd gözli qusurğa kəsir nəfəsi,
 Kükçünün zəhmətə etmiş həvəsi.
 Maraşın kük budur budan qorxacaq.
 Aklın sağrısı etmişdi sığacaq.
 Buzlanmış ceyranın kəhəbliq budur
 Sulurın bağrına hey duz varıdu¹⁹⁴.
 Buludlar o qədər sıx kafur saçmış,
 Çimərni qulları uğ çiçək açmış¹⁹¹.
 Bəndəyə qəncəsi tımsıcuq tıkan
 Bəhrə yarpağınək qur gəlir gəydan.
 Oltuq gül ağucı yeldən lümülə,
 Qırmızı döldürmüş çiçəklər ilə.
 Ağzını açmadan huzlu nəfərlər,
 Otların didəği sūd otı verər.
 Yudlardan gül üzə pərdə çəkəli,
 Bülbülün təbini yirtmiş dən yeli.
 Bülbüllək bəndəqlər gəlmiş fəclə,
 Kəklilik ağzından döyməz qəhqələ
 İçənlərin üzü meydan alıb rəng
 Qızarmış, tərlimiş gül yarpağınək
 İskəndər əmr etdi: "Şənlik eşiqinə
 Məclisdə bir əlov parlaxın yəna."
 Yemədən yaraşq, bəzak vuruldu,
 Cənnətə bənzər bir məclis quruldu.
 Məclisdə gül kimi bir atəş yanı,
 Qibladan güllərin qəlbi dağlanır
 Odlu tıkan tutmuş oldu sarı gül,

Bu, Zəndişt ümməti tıkanı deyil.
 O mülşün kümindən axın şulaları
 Daşlara əks edən geyhərə bənzər
 Qırmızı rəng kümlər ki, olurlar
 Nəznə üsünlə yanır dandı
 Ya quca ləşəfəz, tələməz məcnun
 Əmr etmiş həbəyi qarın eisin rux¹⁹⁶.
 Birləşmədən gəlmiş bu nəfər eadlı
 Xərməyə vətər bu mənəqlər oldu.
 Məğrip yemə ölmüş argavan,
 Bəndəyə düşmüşlüq ləqəbi zamanı¹⁹¹.
 Həbəyi mülş aparır Məzmulatana,
 Yemə saf qızl vətəndir quca
 Ev bəndə qulundan quca lümülüşü.
 Alınmış qırmızı suyunda dölüşü
 Saçlılıq anı çimərşir Çimə,
 Bəndədən bu sənur kükürüş yemə
 "Bül"lə qırmızı pərdə bu səda,
 Həbəyə yəzəkən sas verir Rümə.
 Qanı şən səsnə qanı zəndə
 Qəldən qanı tıkan, güzmədən zəndə
 Dənə qırmızıqlar qırmızı bu islan.
 Həz qırmızıqları olub olub
 Kəldən dölüşən qırmızıqlar olub,
 Bəndədən mülşün qulundan mülşən¹⁹¹
 Bu ələk sarımlı, mülşün çux şən,
 Geyim quca bu quca külmədən
 Bu çux ip ayırmış toxumun palaz,
 Palazın yemə tapırmış olaz
 Kuyayqan bu, kükür yanar,
 Dənə anıq saf qızl alar
 Alınan qızılın qırmızı bu islan,
 Öz ələkləmə saf qızl saqın
 Alınan lümülə sıx-sıx dölüşlər
 Nəyləfər gülmə zəhmətə həzən
 Reyhənə həzənmiş səsnə güləndən,
 Anıq bu, mülşdən çıxan reyhən¹⁹¹
 Qd deyil, Cənşiddən qılma bəndədən,
 Günəş xurqəsənə kökə yurəndən

Ağ-qara cövhəri parladandır bu,
Müglərin yoldaşı - hərbüdü dənəsi!
Yeni bir qönçədir, yediyi nikan,
Cövhəri qədimdir, görüşdə cavan,
Qış vaxtı vaxsula şən nəğmə səylər,
Qonşuya qazandan ölçilik elər.
Sazının telləri edər rüzmünə,
Zərdüşün Zəndindən xoşdur bu nəğmə!
Zənd ilə Zərdüşü yaxan atış.
Yaxmışdır dünyanın böyük gücəşi.
Al gül yarpağıdır sərv budağında,
Ötər köklük, turar sol və sağında.
Qırmızı mərəncəndən ucalmış çinar,
Başında "ququ"lək köklüklər ağlar.
Ördəyə başında yer versə çinar,
Kəksündən acı bir sızılı qopar.
Ördəyin vüعودu suyun düşgünü,
Atışa girərsə qaralar günü.
Bu bağda coşaraq ölüşər quşlar,
Hər quşda başqa səs, başqa ahəng var.
Setarla çalınır sanki hər nəğmə,
Şərəfdən yüz kərə gözəl rüzmünə,
Çiyər düz yedikcə hey qanı damır,
Düzün də həsrətdən bağrı qavnlır.
Dışlara sirt ağır şəkərburalar,
Yedikcə insanın həvəsi artar.
Qan damarı kababın qoxusu ənhər,
Müşkiylə bəslənmiş aşılar, yeməklər.
Hər çeşid mürəbbə, turşu, meyvə var,
Limen və portağal, narınc ilə nar.
Çalanın Zəhrəkə oynayıp qəlbi,
Kuzələr parıldar Müştəri kimi.
O gülgünə şərab ki, dildərdən dildər,
Dünyadan dünyaca qaldırılmış kodər
Həminin keyfi saz, səsləri yumşaq.
Yalnız saz kəkəndir ölə də şaqraq.
Orda bismiş idi yoldaşlar tamamı,
Hərçə şərab idi, ortalıqda xam,
Yarım sərxoş idi böyük hökmdar,

Çənginin əlinlə çəng sətək arar.
Çəng səsi, mey, rəyhan, qızamış quşlar.
Dər gizli səmənlər, sıx ağuşlar
Kindir həyatın belə kəmi alan!
İskəndər məxsus bu şərəf, bu şən
İskəndər eşqinə müştəri izlər
Küpləri boşaldı gündüzə qədər
Elə ki, gündüzün yarısı keçdi.
Fələk də kürənin nisfini bəçdi
İskəndər anır etdi xəznədə
"Xoş gələn edilsin bu qonaqlara!
Xatərlə gətirsən qızıl və ləzək
Dəvələr yüküylə atlar və ipək
Bir ələy hələsi şirx aidiyəçilər.
Boyları sərv kimi, görüşü dildən
Nə müşkə çəki, nə turşuya ilay var.
Baxdıqca insanın güzli qonaşar
Dəyərli üzüklər, zümrüd, firuz,
Bilyant, dəy-qaşlar gülümşər üzə
Qızılın parlaq tar - zümrüd naxışlı,
Gövlərlə iltisamın naxışlı, ilaylı
Ələyi kafərlə dolu lən qonaş,
Üstündə parlayır dəyərli ilay-qaş
Kəcəvə qatınla zədi, zivərli.
Kəcəvə çəkənlər qızıl kəmərlər
Bu qədər zər, zivər, iləvət, yadır var.
Verdi Nüşabəyə xəznədətlər.
Nüşabə geyindi şahinə xəlat,
Necə ki, günəşdən ay alı zinat
Yenidən anır etdi böyük İskəndər
"Hədiyyə alsın hər pərişür dildər!"
Verildi adına gürə hədiyyə,
Bunla geysin deyə, uparsın deyə
O qədər yükləndi hər gürə pəri
Çəkə bilməyirdi zər, zivər
Təşəkkür edərək ipdilər yeri,
Sevinclər içində dindilər geri
Cövhər toplayınca ura mənəndən,
Axırı xəznəyə dindilər şən-şən

İSKƏNDƏRİN ƏL-BÜRZ DAĞINA GƏTMƏSİ

Ey saqi, qırmızı süddən ver ki, hər
 Cıvayə oks etsə, ona can verə!
 Ver mənə, dönmüşdür qanım cıvayə,
 Söz düzüm dırnaqdan keçən rüşayə²⁶⁴!
 Ey şafəq səkmədən oyanan hünərət,
 Yəni söz saçmağa etmişəm niyyət.
 Bn qızıl sözlərlə bir gövhər qurum,
 Əlallı başları daşlara vurum.
 Qızıl da varımdır o gic, pəril.
 Mən kimi dindarı etsin əlalir?
 Bəzakçün yarmamış bn qızıl, gövlər
 Bənd olsun, zəncirdi, qəm, kədər verər.
 Qorxaraq ayırdın, quldı, ağrudan
 Vərlilə qızılı gömər hər zaman,
 Yoxsul ki, hər zaman qızıl düşünər,
 Bn istək ona da xəzinə verər.
 İndi ki, qızıldan ucadı istək,
 Ən yoxsul, ən zəngin kimsədir, demək.
 Bn dünya olmuşdu yoxsul dünyası,
 Həm özün məsəddür, həm əqrəbəsi.
 Qorxusuz və rəhət yaşar hər zaman,
 Çəkinməz quldurdun, qorxmaz ağrudan.
 Düşünce, kədərdir çox sərvət, çox var,
 Dünyası az olan olar bəxtiyar
 Tərixə dəyərli gövhər düzənlər
 Gövhərli xəznədən belə naql elər:
 O Cəməsid idraklı əldüqə fərəh
 Nüşabə eşqinə qaldırdı qədəh
 Gül ilə, mey ilə verdi əl-ələ,
 Neçə gün keçirdi sərkərdələrə
 İy görmək fikriylə bn gün onadı,
 Bəhərdən bəzaklı bu məclis qındı.
 Çəkdi o məclisə elə bu lüsu
 Bircündə görülməz ildü nildü ləu
 Baş sərkərdələrə eylədi dəvət,

Hünərli yer verli, gıştərdi şəhət.
 Şən məclis qındı bu şamamış ələt,
 Padşahın ağlıdan əldilər bəhər
 Fikrini açmaqqlar durmuş gət,
 Bütün istəyin sünlü nəli,
 "Könlünə qummuşdu belə bu həvəs,
 Sızıldı haşqayla dünyam nələs
 Səzm təymizlə istərim ancaq
 Dönyam mən nə iş-nə iş dələşməq
 Kəmi olumək idi fikrim, nə rümk,
 Am cıvayə çevirdi fələk.
 Özm etdim ki, Rümə çevirməyim üz,
 Ölkələr dulaşın gecə və gündüz,
 Şən, neçə yerlərdə gözüm hər yanı
 Olma keçirəm bütün dünyamı.
 "Səcali" ölkəsinin başında durum,
 "Saqlah" gümüşünə sikkəm vurum
 Ölkələr, ırməqlər dulaşınqla mən
 Öyrənmə xalqlardan həmişəli çox şən
 Alım bn şənlikdən ləyləli hələ,
 Çünki rəsu elin iləmi olumək
 Biməli yitmişlə istəyim ancaq
 O qəca Ölkünüzə kəsənə yol açmaq
 Dağları, çölləri ayılıb keçərək,
 Sonra da ilanıza sayalır olumək
 Xəzər iləyinizə durum baxım mən,
 Damlulu çiləyim suya qədəhlən
 Ördüməli səhə çıxınca artıq
 Bn həftə ovlayın quş ilə bəliq
 Sonra da baxaram özümü nəyolun,
 Zəmnə o zaman bu yol gəlsün.
 Hə işlər olumən fikrinizlə saz?
 Dövlət doğrulardan boyun itçiməz " "
 Başçılar yer əpdi: "Siziməni omu,
 Bizim fikrimizdə şah ölkən ləddi
 Baş qnyaraq, hərə nəyisəniz ayıq,
 Ömriniz hər başa bir ucdu purlan
 Suda, ya atəşdə yer vursa, yəni

Fikrimiz baş ayar həl bir axtırma.
 Ahsınız yerdə nə neşə dağlardan,
 Qorxusuz düşsəniz yerdə hər zəmin.
 Şahdan bir yıl seçmək, bizdənə uarmıq
 Padşahın əmrinə boyun qullunmaq".
 Hn sözdən ürəyl itmiş nahiət,
 İskəndər onlara eldi çox hilmət.
 Yula çıxmaq üçün gördü hazarlıq,
 Aqdi xəznələrin ağzını arıq,
 Onların gövvhələ elə dıymıdı,
 Onları cavahir daşınmaq yurtdı.
 Öz kəskin ağlıyla qalığı görən
 Qurtarıq çəkirdi yamun gözlərdən.
 Xəzinə yükləndi, yul aldı, unmaq
 Yulda da çətimdi onu daşınmaq
 Dağlara qaldırmaq çətin olurdu,
 Xəzinə çəkirdi göylərə vurdı.
 Bəls bu fikrə gəldi İskəndər,
 O kəhnə top üçün düzəltsin çənbər.
 Yetləri öyrətsin o, manzil-manzil.
 Quru nə qədərdir, dəniz neçə mil.
 Bilsin yer üzündə nə, ulğağı,
 Ləv və uzuna ölçsün mürəği.
 Əldən, zülündən tutaraq xəbər
 Hər yoldan azana olsun bu xəbər.
 Hər zülündə ədhlə yuxarı dıvrandı.
 Qurtarsın hər azad xalqı bu qandı.
 Hər qurxulu yerdə çəksin bu ləvni,
 Hər yerdə bir lünar eyləsin izni.
 "Yolları çox uzaqdır" deyə düşündü,
 Yolları təhlillə, qurxan gördüdü.
 Hədəyə gətərsin çəkdiyi zəhmət,
 Xəzinə olmasın ilğünə qasım
 Gördü ki, talandan vurulmuş əskər,
 Varlıqlıqlarından qorxub İskəndər
 Birinci, çəlmiz vurulandı,
 Əlindən vət-yuxarı gətərkən qurxan
 İkinci, qarşıya çıxas ec, holla,

Qılıcı eməldə u rəvəli
 Sınatlı kəsərdən luyuk İskəndər
 Özüylə ulmuş yul mürəç nahi
 Hamıst şahınə mürəç nahi,
 Hər işlə əhl və ədhl şahid
 Sınatlı Bəhmə hamıdan yəhl,
 Hamıdan bəhlə, hamıdan bəhl.
 Də çətin işlərdəni çəkənlə,
 O da mürəçli şahın rəvəli,
 Xəzinə və yulm çəlmizməndə
 Sürə aqıl mürəç uzağı pürə
 Bəhmə söylədi hərə düşməndə
 "Xəzinə luyatı gümüşün pərk"
 Onu da pərkənlə təhlil eləsən,
 Bu xəbərlərlə mürəç gəlsən
 Bəhmə xəzinə gəlsən mürəç,
 Hər kəs öz rəvəni qurxan bu mürəç.
 O uzaq yollardan qurxan zəmin
 Hər kəs qurxılma mürəç bu mürəç
 "Təmsin qurxılma mürəç bu kəs,
 Bəhmə öz mürəç mürəç hərəç."
 Bu fikrə İskəndər nahi sordı,
 Onların xəbərini bu işlə gördü
 "Luyatı gümüşü rəvə xəzməndə,
 Nəşəndə bərkənlə dıv dıvrəndə.
 Həm əhl, bəhməndə sarvənlə,
 Qəlməndə şahınə pərk və dıvrənlə
 Dağlarda, dıvrənlə hamı yeri-yetmənlə
 Baş-pərk gümüşənlə dıvrənlə şahınə
 Hər kəs ki, xəzinə və sarvənlə qurxan,
 Ümumdənlə mürəç və sarvənlə qurxan
 Hərəylə mürəç mürəç, mürəç,
 Hərəylə mürəç mürəç mürəç
 Ayı bu rəvənlə Rəvənlə yul aldı,
 Xəzinə u yulda gümüşün qaldı
 O qəndə saz mürəç mürəç bəhl
 Əhlənlə gümüşənlə mürəç mürəç
 Aqıl mürəç mürəç mürəç mürəç.

Gizlənen sərvətə olmadı rəğbət,
Səfərdən Yunanı basarkən uyq,
Dünya işlərindən oldular uzaq
Tikdilər məbədin ən yüksək lınq,
Oldu həl kəs üçün ihadətəxanə.
Meyrə vəqf edildik gömülən sərvət,
Hər kişi verdi baş sahəbə lın xəlt,
O xəltə təmizlə, dına inanan
Axtarıb tapsın hər sərvətlən nişan
O minnistilərdə udiyə ipdəni
Gömülən sərvətdən qalı sənədlər.
Bunu dnu bir bərə bilənli, alhət,
Məhəddə ürəkdən göstərir xidmət.
Sənəddən birisi verilir omu,
Düşür u sərvətə tapmaq yoluna.
Xəzinə açanın gəlsə nişanlısı.
Alar hər xəzmədən ayaq kirası.
Məna bəxtim ayaq kirası vermış,
Ayağım xəzinə-icinə girmiş

İSKƏNDƏRİN DƏRBƏND QALASINI ALMASI

Dut, sağı, mey gətir, versin mənə nəz,
Gənəliyi qaytarar, insan ipiculu nəz.
Ölündən çıxmışdı bu iki dövlət
İdirəni küpdəki qana qənəst.
Kim ləti yaxşı ad keçirsin ələ
Görək bu qapıda olum bir kələ
Qoykun yaxşılıqda ələ təmiz ad,
Bununla sonunu eləsin almad
Vücudə geyimsin belə bir köynək,
Saxtımın hələdən onu zülcəlik
Hər kim öz sonundan yaxşılıq nımı,
Gözlə addan başqın gözəl adını var?
Duma, sən ey uca ad-kən bəyənən,
Dünyada yaxşı ad almaq ləfson,
Geyin, yaxşılıqla bu donu pailər,

Buqru əlləməni yaxşılıqla sat
Günəyayırısanmı bu müşkül hər zaman
Qana lın ipəkə saxlayı satan"
Bu yeni xəyalə bəzək vumula
Ön gözəl adlımlıq olum dnu vıqar
Gözlə mli çıxarılı bəylik İskəndər
Qandan layla gərəkli, dənli qız hələti
Yaxşılarla dundu, otundu hər an,
Yanma yol tapı hələzəli yaman
Şahlandı ziyadə bəylik İskəndər
Məzlumə dənə qız saldı məzəl.
Hər yenli lın zahid girsəydi, xəltət
Çaparı yaman, qanlı hünər
Hər yenli çətin-lu düşüq başlandı,
Zahidləndi kənək, hünər otundu
İskəndər otuncuq əsiri gəlirdi,
Dağı fırzədən seçə kildirdi.
Qonula bəndə çırpışan oldu
Bu işdən meclis, üzünə dundu
Dədlər uca "Ey dünya sarsıldı,
Sən dnu lə işmə çalı hər zaman
Ölündu qazandı ağulu zəfər,
Sən mənəq zahidə salısan nəvər
Dünyanı açarı qılincin, alhət,
Bn zahid kəsərlə meclis lın ulhət?
Zəfərə salısan zühid ələ hünər
Bu nəqşəminizi ləzə də nıyət
Əyləşgün çaparkən lın meylənlər
Biz də zühidlərdən istəyək qatır?"
İskəndər dnlərkən əskər sözünə,
Duməddi, saxladı hünər otundu.
Fıyılalı gürültüdə tez cavahı vermişk,
Hər cavab vaxtında verilsin gərək
Ələ ki, dlinizə yol əhli otulu,
Hər yenli salımlı lın meylət otundu.
Bu çətin yollarda heç yorulmudun
Qevirəslən kimi keçdi Şirvanlı
Aqaraq öz istək qıl-qırmıdın

Ordan Dərbəndə sünü anın
 O zaman çax abud deyildi şahın.
 Üstündə bir qala vardı mülkəh,
 Qalada kök salmış üzgün quldurlar,
 O yoldan kimi keçsə yolunu burar.
 Elə ki, İskəndər çadırı qurdu,
 Quldurları çadırı yuxarı vurdu⁷⁰¹.
 Qala qapısını bağladı düşmən,
 Qorxmadı qılınca, qılınc vuranın.
 Hüzur görməkdə baş qaçurdılar,
 Hətə ipini bütən qırdılar.
 Şah çığırsa belə uca dargalar,
 Heç biri naəz etmədi şahı.
 Onlara dustuqla uzandı qolu
 Yeno də gedərkən kəsərdi yolu.
 Çürəxiz qalınca çox kədərlənər,
 Zəm etdi ortadın qalılırsan hənd.
 Əmi etdi ki, yüz min silahlı askar
 Həvərli qalaya doğru gəlirlər
 Yıxırlar mənəcanıq, sapan, daş ilə,
 Köpürən qan ilə versinlər sələ,
 Qırx gün o hüsərdə çalışdı dində,
 Kərpic də qoparı bilmədi otlu
 O yükək qalınlar ox qanıl salırsı,
 Nə kəmənd yetirər ona, nə qayıq.
 Bələ sət ghrünca kapın onlar
 Gəlincək qaladan çox utanırlar
 Nə həsar ərəbi ona yed tapır,
 Nə də mənəcanıqları qut xudu vardır
 Yurulub qalınca bu çalınmışdan,
 Bu günhəd üstünə boş qoz atımağdan.
 Sinağı İskəndər bu məclis qurdu,
 Başçılar gəlincə bələ huyurdu.
 "Bu qala haqqında nədi fikrimiz?
 Yorulduq dığünblə-dəyirməşpən üz.
 Ölkələr fəth edən dikkəş igidlər
 Əhlilə həy ayılı dua etdilər:
 "Həndəyik, əmirinə bağladuq kəməi,

Dümlənək, ləhlənək bu çinə qələi
 Qına gülmə yuxusuz, yüngün yurmsuz
 Bələllə, güməşlə çarçapıq üz
 Bələllər kəşim, ləhləmə, yol yox,
 Nə qılinc vurula, nə mız, nə ox.
 Hər işə diyə kimi tapuq bu çinə,
 Bu dirlər evində gəldik zəhmətə,
 Bu uğursuz yoldan gəl dincək pəri,
 Çeynəyək daşları, dök tapaları"
 İskəndər duydu ki, qul başçılar
 Aezulu bu qılın, olmaşdın nəqin
 Sürmədən güməş nıl çəldi qəzına
 Hənd bu əl gəldin Nə dənizmə⁷⁰²
 Səhildə səpərk xəznə, güvən,
 Hər məclis həvəli halına kəməi
 Hənd bu məclisə gəldikdən sonra
 Söylədi döyüşkən uca başlara
 "Yaxınla varıqlı bu zalim dindər,
 Dünya işləməli çəkilən kəməi"
 Bir nəfər söylədi "Ura murlar,
 Bu yaxın kədəllə qıncə zalim var,
 Kəməni üzünü güməş bu zalam,
 Bu çəngə nıl də keçim murlar"
 Yemədən ox kimi qıncu ləkləməni,
 Ayıqlı məclisə edən dindərlər
 Xas murlarınla ilə qıncıqla rəvə,
 Aradı, iz tapdı kəhül yoluma
 Gecə, yol düşməni guntəndən qıncı,
 Fəni murların əl gəlməyə
 Arı sünlə, kəhülə gəlincə yuxarı,
 Aydınlı kəhülə edincə axar,
 İşğı gəlincə zalim murların
 Dışarı sıçadı o qanmıqlıqlar
 Gəldi bu məclislə güməşək pəhlər,
 İpbar olmaşdın yuxarıdan bələ,
 Qorunmaz pəhlərdən yuxarı keçdi,
 Şəhidin mürəbli pəhləni seçdi,
 Söylədi "Görürəm, bu gəlməməz."

Zənnimən cəhangir İskəndərsüz,
 İskəndər şəfqətlə ona əl verdi,
 Onunla bəhbər köhlülə girdi.
 Soruşdu: "Bu yerdə dostun kim, ey pır?
 Bu çöldə yeməyin, geyimin nədi?"
 Bir də anlat mənə, dər köhlüldə sən
 Nə bildin cəhangir İskəndərim nən?
 Söylədi: "Həmisi qəlbin olsun şair.
 Hər zülmün həndiudən elədən azad.
 Ulduzun baxtında versin əl-ələ,
 Taleyin ucağıdır səadət ilə.
 Görünce sən mən tanıdım ondan.
 Ayı qaranlıqda tanıyar insan.
 Dünyada sənmi tək sənin güzgülün var
 Mənim də ürəyim güzgülüdür, parlaq
 Yüz ildir parladır onu riyazət,
 Bir surət göstərə bilir, nəliyəti.
 İy uca fikirlə, sorduunuz niyədən:
 Nəce ömr edirsən dər köhlüldə sən?"
 Olmuşam sayəndə sağlın bir insan.
 Əvvəlkindən daha sağlamsın, mən
 Qəlhimdə kimsəyə yox məhəbbət, kin,
 Azadə, bəxtiyar yox mənim təkin
 Dünyada bir vəfa görmədim, gərək,
 Vəfəsiz kimsədən umulmaz, kömək.
 Hər işi fikrimsiz çox öləb bədimi,
 Özümə yararlı bu yeri seçdim,
 Həsabi, kitabı kəsdim dostlardan,
 Yalnız bir dostum var - böyük yaradın
 Doyunca yeməyə etmədin adan,
 Mədəni doldurmaq zəhmətdir, zəhmət.
 Yediyin köy otdur, geydiyim bəzər,
 Dağları, bax, bunlar kimiya edir.
 Bu illər uzunlu tacidarlardan,
 Səndən başqasını görmədim, inan.
 Səhəb nə, göylərdə sönmüdükdən çıxmaq
 Uğurla köhlülə basdıntı ayaq?
 Sənə bu köhlülə, ey böyük insan,

Xülmətin əskiyarı bir qara qıldan "
 İskəndər deyir: "Ey sənəm, uca,
 Çəmə yox, gəlmişəm, fikrimdir uca
 Tanrı bir ilamı bədənə kıya,
 Bizlərə tapşırı "salub ol" deyə.
 Onlardan qılınca və açar lazəkən
 Açarı sən öldür, qılınca da mən.
 Bu ilamı qılınca işıqlı gündə
 Mən hənqə künəyəni aldım ömürlə.
 Sən də, gəl, geydikən gıştə koramiz,
 Ədalət yolunda bir açar tapət
 Mənim bu qılınca, sənə açarın
 Açarı qapısın xələqi, diyarın.
 Bu dək dağ başında var uca başın,
 O yerdə yutul salınmış ağrı qıldılın.
 Gecə də, gündüz də çalınır kəvan,
 Sənə də qəsə etdi bu ağrı düşməni
 İstəyən bu işlək yulu açmaqlıq,
 Örlə də, lüləklə bəzək saçmaqlıq.
 Sən öz lümmətlə göstər bu lümmə,
 Tale də bu yulda künəklə rəb.
 Öyridən, oğrudan tamizləyər yul,
 Yalqınmış arzağı tut, olar lül "
 Elə ki, ağıldı o uca dindar.
 Qalada lüləki edir ağrı qıldılın,
 Ahımlar açmaqlı mülki lül saparı,
 Güylərin qapağı açıldı hamarı.
 Dağa u saparı elə lülətlə,
 O dağ öz içində ilamı bəzər
 Parşadır söylədi: "Qayıt mül sən,
 Uca dağ uynayılı qapıda yerimlən."
 Məclisə ilamına uca salınır,
 Məclisə alandır qarşı çıxılın
 Qı gözəl bu məclis qılınca yenidən,
 Ortaya mey gəldi, bizlər uldu şan
 Xülməti gəldi ki, qılıncaylın,
 Hüzura gəlməyə izn istəyir
 Qırdı etli, hüzura aldı mül.

Girincə yer öpdü, aydı boynunu,
 Aqlaşlar yağdırdı uca dərğaha,
 Açarı ədəblə verdi padşaha.
 Söylədi: "Bu gecə qopdu bir bəla,
 İsgəndər gücüylə dağıldı qala.
 İki bürc hasardan bürdən qoparaq
 Uçuldu padşahın bürcündən itraq.
 Tənninin qahrından qopdu bir sapan,
 Həsərə düşüncə dağıldı hər yan.
 Sonuncu sapanın çalmaz bu yera,
 Günəşi yandırmaq kiçik bir zərə.
 Bilürəm, xarəbliq deyil ordudan,
 Başqa bir qapıdan gəlir bu sapan.
 İndi ki, göyün də hökmü sandadı,
 O qala, o da sən, sənindir əmi."
 Baxdı başçılara, dedi İskəndər:
 "Dünya bundan xoş kim dəlil istər?
 Qırx gündür daş, qılinc yeyir bu hasar,
 Sınaqlı ıqıdlər hey çarpışınlar.
 Bu qədr qılincin almaz gücüylə
 Qopurdu u dağıdan bu kəsək belə.
 Yoxsul bir zahidin çəkdiyi əhdən
 Dağıldı bir hasar, bürə oldu vuran
 Cüzco bu qalaya kim oldu üstün?
 Bu dünya zahidsiz olmanın bir gün."
 Başçılar bu işə çox heyran oldu,
 Öz dediklərindən peşman oldu.
 Yer öpüb dedilər: "Sən ey hökumran,
 Təxirdən, tacından ayrılmayasan
 Ölkədə qolların qüvvəyə dolsan,
 Çəkilyən daşları əbədi olsun.
 Belə nüktələri sənsən tanıyan,
 Sənə öy kölgəsi etmiş yarıdan,
 Bu sirm, hikməti biz də anladıq.
 O yanlış yollardan çəkildik artıq."
 Yenidən bürüdü qoşun hasarı,
 Yollardan qıldirdi yol vuranları
 Qalanın yerinə ərazi verdi,

Onları verdiyi mülkə gündəli
 Göylərlə uçsan qalanın hür-ür
 Uçulmuş yridi rəhlili təmür.
 Ehs ki, dağıntı, uçqlar lütdi,
 Zühürün qələsini əll evi rütdi.
 O dağda əhli doymuşdu camu,
 Şikayət edilər o lükəmiran:
 "Bu qıpcaq xalq hür rəhlətdi, dərğət...
 Ökm ökməyə də lüzə yux eht ol.
 Axırda haqlıkan açıq rəhlətdi
 Ökəndən, bürünbən qayınazlar mışan
 Axımdan ölkəmiz çox ziyən rütdi.
 Mahıruz, camuz məhsul rütdi gəldi.
 Rəhlətliq vətənsayın lü ölkəmizə,
 Böyük lü məhsulət cəhətdən lüzə.
 Bu açıq və ucuq yerlən lü-lür
 Daş rütdəg kum rütdən təmür,
 Omla cül vətənpur axımların lü
 Rəhlətliq içimlə dincələr xəzən"
 Ömr eht nə qədər ucuq, ucuq var,
 Çəkən lü xəzərin xalq lü hasar
 Gecə də, gündüz rü qatı rəhlərlə
 Öldümçə böyük sad çəkimsin yulı
 İş lütdən, sinəmin daş yonantırdın,
 Dağlarda açığı səllə bağlıyan
 Bilikli ustalı gündəli ita,
 Keçidilər əhli mülkəm hasara
 Hasar rütdəndən azad olanıq
 Hərəkət qədərli mülki həyatıq.
 Gurlıyan rəhlətlər açılı yanu.
 Ağacın əbədi rütdə qatı
 İskəndər vətənpur rütdə qatı,
 Yulhəndə mənəvi qatı mənəvi.
 Ata ölkə kum vətəli hərəkət,
 Hür bürə çəlmə sağıl sənət,
 Gecənin saqları mülkəm rütdəndən
 Neylufər gündəli sağıl sənət,

Yolun zəhmətindən padşah, oldu
Azacıq dincəli, bu məclis qılda
"Öfrana söyləsin" deyər, İskəndər
Çığırdı o yerdən bu nəçə nəfər.
Virdi bu çux sınıl u yerə dan,
Hüsn vəqələri öyrətdi bu-bu.
Söz-sözə çəkərək ləz yerdən mən
Açıldı şahis çox nıraqlı aşar.
"Hərda bu qala rın ki, cənub yeli
Öksə də, u yerə nızanıuz alı
Mımadın bu dıqdı, saqat müşk, anbar,
Həm gözəl, həm şandır bu cənab qalası
Sarı adları o mübarək məzar,
Girda Keyxosrovun ləz cəmi var
Keyxosrov mülkündən köçür gətirək,
Tırtına, necə bu yerdən nəsək
Məzarı oldu bu köhüldən necə,
O yerə nınuqlı nıyən də bəsməq.
Həm də u məkəndə pərləyib edən
Bu məclisə də rın nınuq nəsindən,
O yalıq yerinə pərləşir edən.
Təxtini, tacını düşməndən güdəi "
O dünya dılşayan necə hıkmıran
Gird kını nıçıldı bu xəş dastandan
Hərda məcəli bu qala ələ,
Yemlən qıvəzli, yə acı ələ,
Girdi qalaya Keyxosrov nıyən
Apaçlıq, yə də ki, girdi ularan
Qalası dılşay köndərdi yənə,
Həxşışlə verərdi kırıqçıma
Hər şeyi gürməyə nıraqı vardı,
Hər işin üstündən ödək çıpardı
Hə də ki, eşirdi bu keyfiyyəti,
Qalası gürməyə arıdı tağları
Düca Keyxosrovun köhnə cəmi dən
Düclə məclisində versin yem cən.

İSKƏNDƏRİN SÖRİR QALASINA GƏTMƏSİ VƏ KEYXOSROVUN QƏBRİNİ ZİYARƏT ETMƏSİ

Sarı, dı şarəblə kılınqı girdən
Bu işlə səlimə bu rıyən girdən.
Küml çnağın mükəmməl nıyən,
Mey ilə pərlə bu sınık çnağ
Cəmləz qıvəz rəngi qıvəz girdən
Çıxırs Zəhmətindən kəlm kını şən "
Düclə cəmiyərk işli girdiz
Şələqlər nımda pərləşdi nı
Hərda kıl, dımda pərləşdi nı
Ləz nınuq rənginə bəsməq girdən
Çıxırs çaklım kıləli şən
Həlmən dıy yelən ləz yalıq
İşli dıq, çənə, ləz yelən,
Pərlə nı rıvəzli dınyamı girdən
Kəlm bu cənab ləz nınuq,
Hər yalıq nınuq müşk ilə nınuq
Həxşış İskəndər nımda versin
Tırtınları rıvəzli tırtın nınuq
Çıxırs nıyənki ləz nınuq,
Ucəli bəsməq, nıyənki qıvəz
Yelən nınuq nınuq nınuq
Dıy nınuq nınuq dıy nınuq
Dıy nınuq nınuq nınuq
Keyxosrov nınuq nınuq nınuq
Sarı nınuq İskəndər nınuq,
Keyxosrov nınuq nınuq nınuq
İşli nınuq, nınuq nınuq nınuq,
Ahlilə nınuq nınuq İskəndər
Keyxosrov nınuq nınuq nınuq,
Dıy nınuq nınuq, nınuq nınuq
Çıxırs nınuq nınuq nınuq nınuq
Həxşışlə nınuq nınuq nınuq
Şən nınuq nınuq nınuq nınuq,
Nınuq nınuq, nınuq nınuq nınuq

Dəyərli bəxşilər saçdı o qədr.
 Sayını olmadı hilon bir nəfər.
 Gül kimi tərəzə hər çeşid dər,
 Götürmüş həddindən çox bu şeyləri.
 Zıl qara samur, al tülkü dəstə,
 Qaşqın, qunduz, vaşak ki, hər birisi
 Bakıda ilk açan yarpağa bənzər
 Üstünə səpilməmiş həndəvşə, anbar.
 Başını dik tutmuş bəyləri çıxar,
 Döyüşdən qorxmayan igid qulənlər,
 Cəlovdə yeriyən qullar hər biri
 Götürsə an tərəf, xidmətdə diri
 Hürurə göndərdi belə bir bəxşış.
 Başqa töhfələri həddini aşmış.
 Saraya axınca bu var, bu dəniz,
 Nəzirə saymaqdan qaldılar acı.
 Sənli hüzurə gəldi, baş vurdu,
 Belini ikinə hükərək durdu.
 İskəndər şafqatla oturdu onu.
 Hərmetlə yüksəldi uca boynunu.
 Məclisdə bitincə görüş ayırı,
 Soruşdu taxt ilə cam qissəsini:
 "Anlat ki, iltisimli cam, Kəyan taxtı
 Necədir, sönmüşdü onun da həvsi?"
 Sənli dedi: "Ey dünyanın şalı,
 Şərəfli şahların ey şahənşahi"
 Keyxosrov ordandan kətək bəndədir,
 Fəridən mülkünün fərhimindədir.
 Ulduzlar yayını ox olsun sənin,
 Göy kimi dünyanı tutsun kəməndin.
 Keyxosrov camahtı hər şeyə açar,
 Sənin də əlində açan güzgü var.
 Fəriq budur, dünyadı qazandı ad-san
 İskəndər güzgüdən, Keyxosrov camahtan
 Tələyi pyannıq padşahlar getdi,
 Bu taxtı, bu tacı sənə tərk etdi.
 Taxtınla dünyaya saçılın işiq,
 Həyətdən tac əskik olmaşın ərziq.

Dünya tacıdır azın etmiş, desək
 Köhnəlmis bu tağa sənəm yeri rəng.
 Ona qanun sümüşün yerə,
 Uca olsun daximimiz uca göylərə"
 İskəndər dedi: "Ey höyük namınla,
 Kəyindən bu taxta, necə yalın
 Çünki mən Kəvinsun taxtına keçdim,
 Camışın camahtan gülgün nətəy içdim.
 Bu uca taxt ilə cam içün, gərəck
 Oynanmış yetimlə, çırpınır ürək.
 Bilmək istəyən, necə ticarət
 Dər köhlədə necə intınışın qırat?"
 Keyxosrov sırım urar İskəndər,
 Sən otur, o yerə yalnız yul göstər"
 Yiyəsiz taxtına ağlayın bir an,
 Öpün gülgün camın dıldaqlarından
 Bu taxt ki, Xəsnədən qalmış yalın.
 Şahın iltiməndən nəarın asar?"
 Əslim o camış camdan bir salan.
 Vücudum rəmlənmə, yəşayın xoşam
 Camın güzgüsü pəhləli, gənək
 O pəhlə güzgümün tüzümü salmaq.
 Görünəktə qəlbimə düşsün bu təşviş.
 Asan olsun mənə hər bir çətin iş."
 İskəndər süzünü salırdı yerə,
 Sətili itaət etdi bu əmrə
 Tey quləbəyincə gülməli xalər.
 Qarşıya çıxarsın böyük töhfələri
 Çeviklik göstərsin hər bir xidmətdə,
 Həm qumay sevimlə, həm nəzakətlə
 Təpşiric vənir taxt keyikçiləri
 Pəhləyə xidmətdən duranları geri
 Yul versin, Keyxosrov taxtını kəçə.
 Qədəm dıldırsın gülgün nətəy içə.
 Keyxosrov taxtına pəyləgiləndir,
 Təksünlər başına met və geylər.
 Şəmlə dıldırub fərisə camı
 Versinlər pəhləyə, qulnəşin kamı

Yersin xoşladığı yeməkdən ona,
 Durmayın geri baş aymakdən ona.
 Elə ki, bitirdi tapsınqları,
 Dedi: "Şah buyursun qalaya sarı.
 İzninlə burada qalmalıyam mən,
 Sızı qatılayım ordan dinərkən."
 Getməkçün tərlandı böyük İskəndər,
 Bəlinal onunla gədi hərəbər.
 Məhəkə sürülmüş beş-əlti qul da
 Ona yuldas olıu bu çətin yolda.
 Mağara yolunu dormadın bıçdı,
 O qədər ucaldı, göyləri keçdi.
 Dirmədi səhatliq etmədən belə
 Çox kiün burulan yoxuş, keçidlə.
 Girdü bu qaladı, alqalar göylər,
 Adını davada çəkmişmiş bir ar.
 Gəlinlər tez şərbət hazırlədilər,
 Qardılar dodaqları ona gül, şəkər.
 Açıldı şahana gözəl bir süfiçə,
 Yeməkdən düzəldü adına görə.
 Sarayın qızları hənzərdi aya,
 Hər yandan padşahi aldı arıya.
 Dəbdəbə, şövkətə dəldi fikəndər,
 Dövlətin siması qalbi cəsb edər
 Şah xərəkədən yədi, şərbətdən içdi,
 Qalxınca Keyxosrov taxtına keçdi
 Taxtın ayağına goldıyı zamanı
 Hərmatçün tacını aldı başından
 Elə bil aşılandı hər qapı, divar:
 "Yuxudan oyandı yatan tacıdar,"
 Sərilir vermişdi belə bir forman:
 "Keyxosrov taxtına çıxan hökmürən."
 O böyük tacıdar keçincə taxta,
 Bir simürğ oturdu sanki budaqda.
 O qızıl sütlü taxtı güdənlər
 Söz xəznəsindən saçdılar gövhər:
 "Padşahın çıxması şahana təxtə
 Hər zaman uğurlu yol açar bəxtə

Yaqutı olqan bu güclər rəm ki, rən,
 Çıx saysız sərvətə uluğunluq nən.
 Bu dölət bəcatən cam rə taxt ilə
 Çox taxt və camı alıran ələ"
 O bu rədlər: "Ey uca şahıyar!"
 Bir ölkə günəməş səmək ürək
 Keyxosrov taxtına rəm ki, oturdun,
 Başını ələyin taxtına vurdun "
 İrə bu dil açılı başqa bu mələr"
 "Keyxosrov, Keyqubad rə taxtı qaldı,
 Qulun ki, bu taxtla gələndi anıq,
 Edarsın Keyxosrov rə Keyqubadlıq "
 Şah bu taxt ününlə baxıyubluqla
 Gözəl fəl vərəhli namuləluqla
 Padşahi bu taxtə bəvək, şam rənlə,
 Ölər Keyxosrova yəm cam rəndə.
 Şah taxtın üstünə oturdu qus uz,
 Təz taxtı üpəmək emdi keyfi raz
 Şah taxta o qızlar xəznə saçı,
 Xəznədar gözünü həyatla açdı
 Dma etdi: bur qızıl kimsə qıyubandı,
 Xəzrətin camı ilə yantıqlı olsun
 Kürməyə oturdu allı tarıdar,
 Keyxosrov camını ala alıdar,
 Saçı tapsırdı gülməyə bələ,
 Pətləli o camı qızıl mürə ilə
 Vərdi hikmətə qalınla səvər
 "Keyxosrov çıxma bu şahalı iç"
 Baxtının nüzurə sənə yar olsun,
 Qulları bu camla baxıyın olum!"
 Şah camı gürməyə mığa qaldı.
 Bir kərrə içərək camı bitirdi
 Camı qalmaquldan rəhli bu gəvhar,
 Oturdu, dönüb qayda İskəndər
 Yıyandı rə taxta kədərlə bərdi
 Gözündən şərabı rə camı yay axdı
 Padşahsız, şərabsız, yetimək olum
 Bu taxta, bu camı çəkdi bu diştan

Qalmasını qızıl taxt yıxarsız, pəfniz,
 Bu cam da nılmasın qızıl şərəbsiz.
 Hər qədəh işığı alı şərəhdən,
 Hər taxta qiymətli vərə hökmdarın
 Tacıdır gəldinni, durma, taxtı qıl!
 Şərəhi təkülə, camı yərə vur!
 Püfüş taxtında nıl sərfəz,
 Cənnətin taxtında nəz ilə yatmaz.
 Dünyədən cənnətə keçən bir insan,
 Bax, belə bir taxtı sanacaq zindan.
 Bu qış gülşənindən ayrı düşərkən
 Qəfəsi "ac"dandı, tənə ipəkdən.
 Hudaqdan yaşıl tac quyduğu zaman
 Sədəli, ipəyi çıxarır yaddan.
 Hız tac düşgünüyükcə necin bu qədəh
 Ölmə basqımından tutan yux xəbə?
 Xəzan qilincini görmədiyindən
 Qol-budaq ataraq bəhai nılur şən
 Maral sağrısını şırdan zaman
 Bilmir ki, bu yerdən keçəcək aslan.
 Cüyürlər çöllərdə oynur, çənlənir.
 O qurxunc əslənlər yənişmə, nədir!
 Ahının göbəyi dolmuş müşk ilə.
 Bəşirətin dışı sınımamış hələ
 Belə bir qallatla keçir günümüz.
 Hər zaman yağlından qopar ünümüz.
 Faydasız nılın bu taxt nəyə görə?
 Üstündə başqası ömür sürəcək.
 Hız başqa kəslərə yer qızıdırıq.
 Bu yerdən utanmaq gərəkdir ərliq
 Faydasız bu taxta uyma, saxladın.
 Yeriniz taxt deyil, quru taxtdır.
 Bu qızıl taxt deyil, versəniz fikr.
 Ayğa vurulmuş ağır kündəli
 Bir taxt ki, əbədi yeti deyil sana,
 Onu nılmaşkıncə parçalasana!
 Keyxosrov camında qalmamışsa sən,
 Yerinə mey təkme, qoy qalsın quru

İSKƏNDƏRİN KEYXOSROV MƏQBƏRƏSİNİ GƏTMƏSİ

Ey sağ, Keyxosrov camını doldur,
 Bu cam ki, hər güzə rən işıq tut
 Dən, ağzına qədəh mey doldur ona
 Hürmətlə vərə əsran Keyxosrova
 Ey necə şükətlə əhl pəndəli,
 Məstlər səmahi, asman pəndə!
 Keyxosrov quduğun mərəzlər hamı
 Taxtında oturan İskəndər hamı
 Onlar öz hürmən ataraq pəndə,
 Şükərlər, dən bən sağa tək etdi
 Dünyada İskəndərlə əsran ətərlər,
 Səmədu hər buyurur, sənsən təndər
 Bə dünyə adına vurmuşsa sikkə,
 Səmədu şübhəniy nılmalı sikkə,
 Kündə verənə kündə alırlar nılma,
 Dünya nə vərəzləyir mülklər nılma
 Onu kim sevdirsə, dənün əməli,
 Bax, nələ çıxarmış nılma dən
 Hər taxt luyləylə qudu, bax, sənə
 Nə nılın ağıl n. taxt qururlar
 O camı ki, hər nəfər mətli şad etdi
 Bax, cam səhlinmətin linal etdi
 Bu yeddi kışqarlı Keyxosrov sənsən,
 İskəndər mülkəni bəhan vərənsən
 Bu şahlar güzə ol, n şahlar cəmlər,
 Düz güzənlərlə yalla gəl, nılma al!
 Hər işə bir apın, vərərkən bu gün
 Səbəhə nılın bu sənsən cən, düşmən
 Şahlara tər vərən təndər sənsən!
 Atanın taxtında yalğın sənsən!
 Şən yaşa, gəldi şən yığayandər,
 Kışqar təndərlər, sənsən təndər!
 Bu luyda tərən qatıllar tək
 Nə cəmlə qalarar, nə də bu çıxar
 Övəslər qurur nılma başa,

Bu yaşıl gülşanda sən var ol, yaşa!
 O mən ucalıdı nazla, nemalla,
 Göylərə qaldıdı yerdən hörmətlə.
 Sən mən ucalıdın ondan da arıq,
 Bağının qapısı üzümə açıldı.
 Yertərə naxışlaı vurduqca dövrən
 Üzüncə şənliklə gülşün hər zaman.
 Zamanın ələqə qatəmlərindən
 Yalnız sən qalmışsan, yaşa daım sən!
 Nədən söylüyürdün, harada qaldın,
 Atımı sürərək, hara yol aldım!
 İskəndər o taxtda, o camda, heyhat
 Gülmədi rahatlıq, görmədi sobat.
 Göylərin əbədi taxtı olmayan
 Hər bir taxt deyilmi həyata zindan?
 Bəlinas həkimi dəvə elədi,
 Oturdu o cama yaxın, söylədi:
 "Camdakı ayına sən də qıl diqqət,
 Onda ki əsrarı ara, tap əlibat!"
 Bəlinas o cama edincə nəzər,
 Qolayca oxundu bütün rəqəmlər
 O yerdən ki, hamı cam asılmışdı,
 Sıra ilə bu üçə xətti yazılmışdı
 O xəttə ilərdən səldizlər nəzər,
 Gizli bir hesabı dərhal seçdilər.
 Padışah, Bəlinas öz kamililə
 Xətlərin sayını gətirdi ələ.
 Sınralar padışah bu tırpaqları dan
 Öz virləyinə keçdiyi zaman
 Camdakı ayını tapdı Bəlinas,
 Üstürləb düzəldi o ayına xas.
 Elə ki, İskəndər yol tapdı cama,
 O yerə dincəldi, yetişdi kama.
 Dədi Bəlinas: "Səndədir kömək,
 Bu taxta başqa qonmasın gərək!"
 Bir tilsim düzdü o əgilli həkim,
 O taxtın üstündə oturma hər kim,
 Az keçər, bu taxt da tərpanər birdən,

Onu bu yaqut taxt atar üstümlən
 Eşitdim o cünbüş ildı da vurdun,
 Qızıl taxt üstündə u barqandır.
 Xosrov ayınıni taqlıq edərək
 Gəldi darvazaya şah Keyxosrovtaq
 Camdan, taxtdan gəldi niqəsədi ala,
 Öz qoydu Keyxosrov yatan köhülə
 Şahı qələbəyə böyük zəhmətlə,
 Apardı köhülə yüz arıyyatla.
 Elə ki, köhülə şahı yaxın oldu,
 O daşlıq yollarda aillər yırıldı.
 Getmək çox çətindi, na yol, na iz var,
 Hər yanı bürümüş tikan və buxar.
 Bələdəci söylədi: "Pətilşahım, illər,
 Keyxosrov yaladı ki köhül, bax, hündür.
 Yolları şimşəklə ildırım vurmuş,
 Qayalıq qayalıq üstündə dümüş
 Köhülün sirtini öyrənmək üçün,
 Padşahım, bu yolda bir qədər düşün
 Dış-dırmaq tükülür qurxunc yillərdə,
 Keyxosrovtaq özün yatarsan otla.
 Əsrar pərdəsinə olma çox yaxın
 İst çox uzanaı arayanların
 Yüyanı gəryə çevrilmə dala!..
 Bu köhül içində yatmış əjdaha"
 İskəndər uzunu çevirdi mülən,
 Köhülə pıyadı gətirdi hünərən
 Bəlinas arxada, önündə təlilə,
 Sınamış iki qul, bu da İskəndər
 Keçdilər zəhmətlə, bədi qayalıq,
 Köhül dəhlizinə çaldılar arıq.
 Köhül xənnəmə gəlincə ələ
 İskəndər qalınca düşdü cəvələ
 Gördü daş köksündə kəlinə bu yarıq,
 Enəz bu yolu var, daı və qaralıq
 Köhül şahından tapmağın nişan
 Köhülə zəhmətlə gətirdi həkimərən
 Hər qədər keçmədi, nə qalsın bənlən,

Alışb yandırdı içəri gürün.
 Soruşdu: "Bəlməs, nədir bu odlar?
 Dürsə qal köhüldə hardandır buxar?"
 Bəlməs diqqətlə baxdı bir zaman,
 Bilsin ki, nəçin od fışqırır daşdan.
 Gördü bir parlayan dərin quyu var,
 İçində qaynaşır əlvan işıqlar.
 Kimsə o işıqdan tutmamış xəbər,
 Arayan tapmamış ondan bir əsər.
 Işığa nə qədər aradı yol, iz,
 Bir işıq tapmadı, qaldı səmərəsiz.
 O ırgıl belinə bağladı kəndü,
 Bilsin ki, quyuda bu nəş nədir?
 Parlayan günəşdən tapdı bir nişan,
 Anladı od necə çıxır quyudan.
 Toptu bir alovdu, deyil dağınqı,
 Gördü ki, kükürddür bu yanan işıq.
 İşarət verincə çıxdı quyudan,
 Dualar edərək dedi: "Hökümün,
 Tələsmək lazımdır, göslərin tədliir,
 Su deyil, quyudan çıxan aləşdır.
 Kükürd mədəmdir bu, alovlanır.
 Kükürddən dörd yan alışb yandı.
 Bu sırtı bilməmiş köhüldə yatan,
 Özünü kükürdlə məhv etmiş, inan."
 Padşaha, köhüldə eidi çox dən,
 Çıxarkən üzərlik səpdi aluxa.
 Köhüldən çıxınca axırdı yolu,
 Tapmadı, qəlb odu kədərlə dolu.
 Əsildim, dənizdən bulud qalxaraq
 Şiddətlə qar səpdi, döldü hər bucaq.
 Dünyanı sarsıtdı qarlı bir tufan,
 Dərələ, təpələrdə doldu o qardan.
 O qarda sərgərdən qaldı İskəndər,
 Qarlı kipiynindən axdı qatılaş.
 Qala xalqı xəbərlə tutunca bundan
 Kimsənin axdılar ona hər yandan
 Təpiklə, kürəkəli yolu açdılar,

Çox zəhmət çəkirlər, luyla saçıllım.
 Şah yolu tapmaqçın ərcilə buxalı,
 Köhüllün küncündən zirvəyə qalxalı
 Yaşıl denli tovaş humay qışqırlan
 Ağ, parlaq sürüylil qapıldığı zaman¹⁰⁴
 Sərti tuxuna sədət verən
 Səir qalasından emucə şən-şən,
 Döndü öz çadını qutulan yərə,
 Yenulən yar uldu baxı İskəndərə
 Dənəldi dahişətlə zəhmət çəkərəkəlin
 Moğara yolumu gəlib, gəlməkəlin.
 Daşlı saxınyə, daşlı qurxınyə,
 Özünlə ovdurub, idədi yuxıya
 Yutul, vətəndənə cəhənlə qökədi,
 Dən yeri nğməli, ul şələq səkilə
 Yenidən haş vurub səhər gıylə,
 Şələq mey cənnəti vurınca yərə
 Bu saxı torpağa laqırdən tələk
 Sən reyhanları vurunca bəzək,
 Dür etli, şuliana meclis bəzənli,
 Nğməllə, şərəblə sifə qəndəli
 Səurü şulim dəvət elədi,
 Bömərəllə mürəddə, şələpə elədi
 Ömürlə qədəli ıhlılal ələ,
 Hamı sarsış oldu u gülün meylə
 O baxış alları açıldı yərə,
 Xəzənə axıtlı ev səhəbətə
 Humaylı, axıtlı tar vənli hökumətin,
 Təxti fil simiyyü, tər qəzildən
 İpəkdən don vənli, üstü zər, gülcəni,
 Səuki bu pərməndə, rəvəndə çəkə
 İçmə yamınca portuqal sığın
 Portuqal lıqınlı firazə lıncın
 Yarısı tutulmuş qızıl, bələ,
 Nə kim dibişmiş nar dənərlə
 Zünürdülən nərli vənli - üstü al-ələni,
 Bəzəyi qırmızı, sarı yuquldan,
 Bilihdən bir xıncə, gılğış kimi şən,

Sanki göy budaqda açmış yasəməni
Yorğa ni, başında qızıldan yüyən.
Yüyənin bəzəyi olvan gövhərdən.
Ağu yük altında torlamış yür lək,
Tükləri tar-təmiz, həm sağlam, həm kirk.
Yük vurmuş o bağlı şeylərdən hələ,
Cavalını batmanla, qızıl xərmənlə.
Rütbəyə münəşib verdi həi kəssə
Hər çeşid qəbə və zərli albəsə,
Vertdi o qədəri xələi və sərvət.
Sərvətli taxtını parladı zinat.
Öpdü şah əlini o dünya-dünya,
Sevinclər içində döndü evinə,
İskəndər oradan köç təbli çaldı.
Bəyraqları ışıqlı göyə ucaldı.
Səhrəyə endi o dağlıq yerlərdən,
Dəniz sabirində eylədi məskən.
O çöldə bir həftə ov eldi, artıq
Köçmək məqsədilə gördü hərətliq.

İSKƏNDƏRİN REY VƏ XORASANA GETMƏSİ

Dui, saqi, o qızıl canı qoymis boş
Ki, Cəmşid, Firidun yadigar qoymış
Vei bu saf əziqə ıı saf şərahədən,
Məstliklə keçsin bu ııyahlı dövran.
İy könül, nədir bu rüyünün hələ?
Hər dəfə çıxırsan yeni bir rənglə.
Nəfəsinin ağacı yarıyaşıl durur,
Haşını burmadın, başını son hui!¹
Şərabı içməmiş, gözünü, məsi olma!²
İçsən də, dünyaək büt-pərəst olma!
İndi ki, zəfərin yemədən qadsan,
Yemə zəfəranı, öləmə, inan!³
Olma şahlar kimi yemək düşgünü,
Qorx, səni yaxalar fəlakət günü.
Bu cv ki, qızgın od fısqını hər an,

Tək laqəyd ııdılal qurubtu ııdılın
Bərkliklə hər bərklik bu ıınnu ııbənni,
Nəst ııla, kükərdlə hamı ıııl sonmuş!⁴
Keçmiş nəql edən ıı qıvca sərvət
Vurur öz nəqşinə hələ bu zıvət
Keyxosrov ııxtından Xosrov dönnürə
Öldünən içmə gəhli ıılk ııncə.
Bir gün ıız taxtında ııdılal ıırtıq,
Köçməyə təkündü ııdılın, ııazırlıq
Bir qasid ay künə gınlı içəri,
Qasid ədalətə ııpınək yırı
Uca səltənəti açıl qıvca ııvət,
Aııdılal nə varsa gırlın, ııykalı
"Uzınnı qapına sırtınək ııqın ııncu,
Bunı al ııpırtıqını ııstaxı səltənədən
Nayılın var qıvqın salını ııvə,
İxləslə ııv ııdıl salınatınvə
- Şərhlər ki, qıymışdın ııyahlı ııkukən,
O şəhərlə yerimlə ııyahlı ııdılın ııncu
O gündən ıılkən ııltınışın ııla,
İnciyən ııltınışın bu ııvət hələ
Qasid ııdılın şahını ııdıləkləmə,
Şərhlər yerdən ııdılın yerimə
Şük ııdılın, ıılçaqlar və ya ııvətən
Ölkəyə tük qədər dəyməmiş ııvən
Dünkü ııdıl ııvə ııncu ııvət ııvən,
Gəl ııvətə gıvətən, gəl ııvətəllə kün
Çox ııkəndəllə ııvətə-ııvətən, ııvətən,
Üldüz gəl ııdıl ııvət, gəl ııvət ııvətən
Ök ııvətən ııvət ııvətən ııvətən ııvətən,
Süyləy. Keyxosrov ııvətən ııvətən ııvətən!⁵
Yırırt ııvət ııvət, ııvət ııvət ııvət,
Ölmə ııvətə kün ııvət ııvət
O ceytan ııvət ııvət ııvət ııvət ııvət
Çıvət ııvət ııvət ııvət ııvət ııvət
Hər ııvət ııvət ııvət ııvət ııvət ııvət,
Bəvət ııvət ııvət ııvət ııvət ııvət
İvət ııvət ııvət ııvət ııvət ııvət,

Hər yeri çatırsa qoparı şivan,
 Söyləyi: nəniindir bu təc, bu ölkə,
 Nəni sənəng ilə vurur bir fərkə.
 Başında yığılmı saysız əskər var,
 Dəntizin sənindən təc çıxarılar.
 Bəxtinə güvənib, olmuş qəhrioman,
 Meydanda hər nəfər yox qarşı çıxan.
 Özünü kim tutsa şahə bərabər,
 Başıyla sərvəti əlindən gedər.
 Ona yüyən çəkdi Xorasan xalqı,
 Döyüşə aparır bu fəşyan xalqı!
 Bəlx ilə Nisəburi bəyü hər yerdə
 İştirak edirlər bu şunşlarda.
 Bu fəşyan başqısı həzəliq gürüt,
 Təxtinin dərduğın yeri yürüyür.
 Kimi qızğın olan belə fəşnya
 Bəxtinə çox yüksəkdan, alçaqdır, deyər.
 Kiçikdən ən böyük bir fəşna doğur
 Hər qını dən sümüyü ayağa ıxdır!²⁶⁶
 Bu fəşna yaşasa uzun bu zaman,
 Padşahlıq işinə ol atar, inan
 Həndəlk aytının alması nəsiün,
 Təxtini qılıncla alacaq bu gün.
 Bir bərtan qayıışı açsa ayaqdan,
 Kəklik qol-qanaddan düşər o zaman.
 Qüvvətli ordum yox ki, dəvə güdü
 Çıxarım düşmənin xan gözünü
 Ölkədə qalmamış adı ığıldır,
 Həmi şah yanında bəndəlik edər.
 Qotur ki, andıqca təməlin, öcü,
 Qolu qüvvətlənir. Yox olsun gücü!
 Yalnız şahriyari yel kimi qıpan
 Ordusu götürür bu tızu yoldan!
 Qəsəd öz sözündə ləhnə yaratdı,
 Məktubda ofatı xəlfə anlatdı.
 Ən gizlin ərərdən, yaxşı, yamandan
 Məktubda nə varsa, elədi bəyan
 O aslan ürəkli, o fil gövdəli

Çəkdi öz-özünə bu xuş mənəli!
 "Burdə Keyxosrovun təxti altında,
 Orda bir başqası mənim təxtimlə.
 Bənzər mənə dastana bu təc, təc, ırdın.
 "Həndədən sərvəti çalar bu həndə!"
 Bu yerdə dəyiminə qıyarmaz dala,
 Gecikmək düşməni edər o əjdaha!
 Padşahın ordusu güynüdü, nədi?
 Dürməlin hər zaman hərəkət edər
 O karvanbaşlı, dünya bu karvan.
 Artırdı karvanın yükü hər yamandır.
 Yüklərlə dolmuşlu hər yer, hər guşə,
 O yerdə qurşınmış bu iş mənə
 Yalnızca edərli hər iş çarə.
 Böyük bir arxaydı sığınanlara
 Hər kimi üz bəxti etsə cəhəngi.
 Elə bu ayağa yamamz zaman.
 Şahriyar yamandan hərəkət edər,
 Sahillər həyəcənə yul alıb gəlir
 Ayrılan dən yuxarı nəhlili baylaq.
 Bəxtim kimi bu sığın yamamz.
 Həmi gəzəl mən vətən, həmi gəzəl mən.
 Gəldi yul nəzəmi mənəyləyən
 Səlimləm ayılmaş ağıllıqından
 Kəklikdən təcəyə hürəyən cəyran
 O qədər səf ıxdı çayın güzmədən,
 Səlimli tuz, tərpaq dünya üzümən.
 Çıxmışdı şahriyari nəysən bəndəli,
 Həndən səlimli mənəylə gəldi.
 Göyərli kək səlimli tərpaq,
 Rəqs üçün baş ayı yarpaq yarpaq
 Kəklik nələylə yurdu həndəli
 Güllən künayırı gühəyə qədər.
 Sədbəyən üstündə duran qızıl gül
 Yaqut mənə mənəylə elə bil
 Tərlə yarpaq, bu dən mənəylə
 Həlvədən, ırdədən vətənə səmən
 Yel sarı, sular güh peyimanı, dənək,

Yarı gəy, yarı sarı bir ipək.
 Çöldə çöl xalqına şeylə bülbüllər
 Səzdən də incə, xoş bir şairi söylər.
 Hər arpa bir dünyu vurmuş kamətə,
 Bütün salamı vırı nökçülərə.
 Qumun böyüdü ilüdə ceyranlar,
 Qurdursa dşini etmişdi mişu
 Budunu doldurmuş ptili matalları,
 Çöldə dağ öküzü dağları qalxır.
 Yenice doğan şux ceyranlar ilə
 Çöllərlə dildirmiş öz bələsiylə.
 Şah ovla, çalğıyla, qədəhlə yekəlil
 Yolları biçirdi ley mənzil-mənzil.
 Ay yeni doğmuşdu gülpiç şəklinə
 Gəldikcə xalxaltək oluncu gildə,
 Həlqə pərgərindən çıxdı İskəndər,
 O yerə indi "Zai-xalxal" deyilirdi.
 Buludtək Gülüna atıldı ordan,
 Sanki bu nişəyə girdi bu aslan.
 Önünə çıxarkən bir atəşkədə,
 Ondan buzarı atəşpərəsi²¹¹.
 Elə ki, hərbüdü qırdı belini,
 Ortadan sılındı Zərdüştü myini.
 Özm etdi düşmənzə yolu kəsməyə,
 Gildənə bərbəşə tərpanı Reyə,
 Hər atəşpərəsi verdi çox əza,
 Qəhn füsülərlə öldü göy, fəza.
 Eşitdi: gəlmişdir o qızınqı aslan,
 Tülkütek öldü bir dəşikdə pünlən.
 Qucaraq Xorasan səmtinə gətli,
 Rey padşahının gözündən lədi.
 Padşah eşitdi: o arşın düşmən
 Aslandı qurxaraq qaçınıq meydandan.
 Aı saldı, düşmənin ardınca gədi,
 Yolumu bağladı, tez basqın etdi.
 Ösünü alaraq, kün boğa-boğa
 Başın bir anda seldi turpağa.

Elə ki, düşməni turpağı atdı,
 Qaçınıqları itələ qurxu yutadı
 Düşmənin başın səhləsi yerlə
 Bu tapo vardı o yaşıl çöllərlə
 Müvəffəq və sağlın illiləri oldu
 Təpənün başında sildi bu lənə.
 Qızıdan vətəndə şux hərəkləri,
 Onu pəhləvən ad qıydı "Hərri".
 Binnun ışıları lüddülən sənə
 Otdun yerədi şah Nisənn.
 Gündü ki, kəlik qurmuş meydanə
 Şahın yarı dastı ulduz,
 Yarı Dünya tələl vətənlə,
 Dostluqdan açığı layın burunda
 Bir bayraq vırı dərindən myan.
 Sənəli Dərəkə ulduz dərən
 Bu uca bayraq "namuslu" deyə.
 Dərənə ulduzlu nənliş qıya
 Nə qədər kün ilə coşdu İskəndər,
 Dərənə eşqindən al çəkinəddən
 Bu künə nənlişə yalnız bu çarə
 Künəlik göstərsən doğu dərənə
 Ordunlu ənaqlı, igül kəslər də
 Bir bayraq dikəlsən bu künə yerə
 Padşahın atəşpəli bu id mənəq.
 Kün ilə çarışsın bu iki bayraq.
 Birlədi, dərənə sevin bu səhər.
 Bu yolda çarışmaq vurmaz bu səmər
 Bu nənliq, illiyənlik sürəclə həyə
 Sənəli bu dərəkə gümaz o şələ
 Turpağı gümaz o çarə düşmən,
 Hələ kün sənəməş künə turpaqlan
 Kəkləri səhlədi ququvulları,
 Mərvə tərpanıək dərəkə yilları
 Səndü sənə ilə hər atəşkə,lə,
 Yaxı pərvənə qurğın atəşlə
 Bəksə yənsəkən, Zərdüştü mən

Qılıncı zarbindən dönüb su oldu,
Orada bir bahar vardı qəlb açan,
Güllərin dimağı açıydı ondan¹²,
İçüdə qədərli gözəl, şux dilbər,
Çiçəklə baharək sənərixanələr,
Səysəzi xəzinə bu şən ocaqda,
Zəhmətsiz qoyulmuş hər bir bucaqda.
Qızıldan nal vurmuş möbədün önü,
"Azərgüşəb" idi o yerm adı.
Elə ki, ol tapdı ora hökmüran,
Müglər məst gördü müglər camından.
Hünri cənnətdən aldı dışarı,
Qovdu cəhənnəmə dost olanları¹³,
Köhnə xəzinəyə oluncə məhrəni,
Ondan çox sinəyə parladı məhrəni.
Xorasan sənitinə etdi hərəkət,
Qaldı hər şəhərdə bir neçə müddət
Xorasan beyindən çıxardı duman,
Onlara çox əza verdi hökmüran.
Hər səmtə axırdı niuzəffər ordu,
Ona gənc tələyi kömək olurdı.
Kirmən, Qəznəyni, Quru cəhəngir
Atların naliylə ölçürdü bir-bir.
Hər hansı şəhərə gəlsə təcizər,
Qapısı üzünə dərhal açılar.
Ölkələr dolışmaq olsa da çətin,
Yolları da sayı yox xəzinələrin.
İskəndər hər yərə bəssaydı ayaq,
Xəzinə yüküylə ağırlaşıraq,
Yeri doldurarkən xəzinə, sərvət,
Torpağa basdııb, etdi hərəkət.
Qızıl ki, insanı edəcəkdir qorxaq,
Ya ələş udsun, ya bu qara torpaq.
Qızılı torpağa gömən hər qafil
Ağzına dəmirdən vurur bir qafil.
Mədam ki, torpağı kovurur kələk,
Ona bir dəmirdən qızıl nə gərəkdir?

İSKƏNDƏRİN HİNDİSTANA GƏTMƏSİ

Saqı, ver ərimmiş u saf qızılları,
Qırmızı kükü dişi odur dağları¹⁴,
Məua ver, dərməutək tuluğa edim,
Məsimi otunla kəməyə edim¹⁵,
Həvəsli sür anı, xəşməli bu çölləri,
Cilovlu çəkmiş ki, atınla dilbəri
Gözəl bu adla çəkən ilünyaları
Kəçərək tut cənnət bağında məkan
Bağlannı torpağa, gəl ləzzət cəylo,
Qarın udmuş öz xəzinəsiylə
Dümlükdür qurtuluş, gəl, alına sərkəş
Dağın otunla yağcamlı gümüş
Qərxulu, zəhməti ildəyə yollar
Ticarət əhlini qazandıntar
Yollar quldurlardan əl-sə salandı
Bazar əsnafına oluncə mənfəət
Qaydadır, hər yerdə xəzinə vardır,
Yolunda qərxuncə bu çöləyə yadı
Səva yağ, bal qatın u dəhşət yəni
Bələ yağ, bal qatın şən məğribi.
Padışah Qəznəyindən Bəlxə aşınca,
O acı dənizdən uzaqlaşınca,
O qədər sərvətlər ona baş vurdu.
Hindistan səfəri qərxıda durdu
Ağıllı kəslərlə etdi məsləhət:
"Bax, ayaqlarından üpür bu dənizlər,
İrəni torpağı ovuncu içində,
Atını çevirmək istəməli Hindu
Öncə Keyd üstünə nulu təkərni,
Kün ilə hylədən mən al çəkərni
Başqa kəslər kimi baş aysa məua.
Kümlükün başqa şey etməsinə ona
Mənimlə başlasa qızgın səvəsi,
Qılıncımla düşər o şəxsin haşı
İtə yandan o yarı çevirtməli, lən də

Cökürəm onu mən bildiyim yerdə,
 Ordumu çəkərim uzaq səfərə,
 Bir qılınc vuraram Fəvra bir kərə,
 Qaparam tacını, mal olar yurda.
 Çin, Xətə üstünə çəkərim ordu.
 Oradan gedərim Tərazə, Çaxa,
 Dünyanı gəzərim al çapa-çapa."
 İgidlər, sərdarlar hamı yer-yerdən
 Çox məmnun qaldılar bu xoş xəbərdən
 Ulduzu ona yar olduğu gündə,
 Dövlət kamala dolduğu gündə"¹⁶,
 İskəndər başını güylərə vurdu,
 Parlayan günəşlək tərpəndi ordu.
 Qəzəncyindən atıldı tez İndistana,
 Yollar şövkətindən döndü bostana.
 İradə başlarda yaxsın tüstünü,
 Durmadan alsın tez Keydın üstünü,
 Buludlək oynadı talan fikr ilə,
 Mülkünü qılinclə keçirsin ələ.
 Görmədən ağıllı kəslər məsləhət
 Etmədi azgınları kimi hərəkət.
 Yeləyək qasidə o gün İskəndər
 O Keydə göndərdi belə bir xəbər:
 "Çarpışmaq istərsən, durma, ordu çək!
 Ha, indi yetişdim qara buludlaq.
 Baş ayıb əmrə bel bağlamış olsan,
 Qurtuldun, demək, bu kəskin qılıncdan.
 Yuxudan o zaman nərgiz oynar,
 Üstündə yağmurlu bir bulud oynar.
 Günəşin dimağı olduqca azar,
 Hağları, daşları çiçəklə bəzər.
 Dəhşətlə küləkəsmi tilər bu dünyə,
 Tərpənsəmi, yerindən oynar dağ, qayə.
 Alçaqda atarım ovçu bir şahin,
 Altına coşqun sel, ya ki, su keçsin?
 Bir tükün kirlə baş qaldırırsə orda,
 Yüz başı bir tükədən əsərim burda.
 Dağ-daşın qılıncətk olsa da kəskin

Qılıncını külülə çevirir, çəkin
 Qırıqçı gəlmədim hind ülkasına,
 Məğribdə azmıdır gövdlər, xəzinə?
 Gözəlləri ardınca çapmaq nəhaqlıq,
 Xəzərin güyaşı ilaha parlaqlıq.
 Əldə Hind qılıncı gəldim "İnd" drya,
 Sərxoş fil atından kələk yeməyə
 Yemə Hind xəraci mənə anmadan,
 Ürəyim linəli bir palıdın, inan!
 Başını sevirənsən, gəl mənə ver hac,
 İskəndər yoxsa nə baş qəyar, nə tac!"
 Keyd ilə gəlincə qıvad üzünə
 Tör kimi sözünü cəladı söyə
 Ona çox kəsarət sızdı söylədi.
 Hər sözü tutuşan bir atəş idi
 O kəskin sözləri Keyd eşilincə,
 Qorunmaq fikr ilə çəkini düşə
 O gəcə görmüşdü qarışıq yuxu,
 Yoxmaqdan canına düşmüşlülü qorxu
 Bilirdi: İskəndər olmaş cəhangir,
 Fələkdir hər işdə münim alim.
 Düşmənlək neylədi, bax, u Darayın,
 Nə etdi Həbəşə, Rey, Buxaraya
 Məsləhət görmədi öz çevirməyi
 Onun meydanına kirlə girməyi
 Bilmədi, üstünə gəlmişkən düşməni,
 O necə qurtulsun bu vuruşmadan?
 Qırxaqdan başladı necə etirayca,
 Şahı çox yad etdi "İlham" deyə.
 "İlham: zəkidi, hamı ilə çıx ayıq,
 Tək mənə yaraşır lili cəladlarıq
 Taxtımın rütbəni alqaldı ayı,
 Böyüklük haqqıdır, yux mənə tayı.
 Hər mənədən başqa mənə nə etirənə?
 Nə üçün çağır mənə meydanə?
 Xəzinə istərsə, hamısı qılıncın,
 Ömri etsə, atarım tacı başından
 Canına qıvad etsə, xəyidin, nə deyim,

Düymə edərəm hüzarı təqdim.
Yıldan da bir bəndə göndərsə mənə.
Taxımı, tacımı tapşırıram ona.
Kiçiklik həddini əslə keçmədən,
İskəndər ağadı, mən bir nükədən.
O mənə nəz etib yulvararam mən,
Narazı qalmasın öz bəndəsindən.
Mənimlə döyüdü o lazımı görəsə,
Atını kun ilə üstünə sürsə,
Axarım o coşğun Nil yağına,
Atarım cümünü fil ayağına.
Başını qaçırsan kinkl döyüşdən
Qimər inadı, azmi bu işdən.
Məqsədi mülkünün salınmışa itkin,
Minnətlə razıyam, nə görək bu kin?
Kükürəib qoşunla çıxa qarşıya.
Qaçaram, dəl deyil başımı dünyu.
Övəlilən mənəmlə bağlaşa peyman,
Söz versə, sözləmlə dursu hər zaman,
Tələndən əl çəkəsə, dıstı ulsa mənə,
Qapından künim alsə bir yana,
Verərim dörd şey ki, beşinciyi yax,
Həqiqi, dıyən ulduzdu da qax.
Büncü, qızını göndərrəm şulə,
Nə qız, bir günəydü, aydır dərghu,
İkinci, yaqından bir cümdu, qıp-yaş
İçdikcə u rəndən şərab azalmış.
Üçüncü, filosof, gizliyi görən,
Göylərin sırtını bilən, göstərən,
Dördüncü, təbiişdür, hər dərdü bilin,
Ondan hər xəbəyə bu şəfa gəlir,
Hədiyyə verərim edərsə qəlul,
Təşəkkür edərək deyərəm: sağ ol!"
Elçi baş ayaraq dedi: "Bu şeylər
Hədiyyə gədəksə, böyük İskəndər
Mülkündə həşini göyə ucaltır,
Onunı olduğundan hörmətim tutar.
Adını ədhlər içində çəkər,

Hər bir istəyünə rəğbət göstərər."
Ümid şulə gördü vur ağı, müləfi,
Məhkəmdür, hildrayın deyil nuyfi
Söylənən sözləri - şərti tutaraq,
Sizə bir qədər də yağ, bal qataraq,
Bir qora lümlü bu şa görə
Elçiyə göndərib nəni hüzarə
Şulun itaqahına gələrək mülk
Ohlulə lüğənlə gül saçın bulur
Gürpənə lümlü u sarapənən,
Aypınas ayılın nəni xeyməni,
Təppəyə luy vurub içəri girib,
Övəylə salını şula yerib
Rüsumat lüğənlə u lümlü bürün
Söz ağıl qılını keçən şuytulan
Dürl şeyilən ilanışıl sıyladı, "Ey şul!"
Heç kəsə bəpəlməz hələ bir itaqah!"
Bu isək eşidirdi onun qəlmi,
Gülz görünək istədi eşidimi
Töhləm nəz ələ uluq fikriylə
Bir mən ulsa şulir rəndə hələ
Şirindil lümlüylə nəni lükimutan
Söylənən şərtlərlə bağlaşı peyman
Bəlməs və başqa kəsərlə yənə
Göndərib örtülü, uqru xəznə,
Göndərib ulmərə mənə eləni məkənlə,
Büyük Hündisim mən edən məkənlə
Yüzünlü Keydə bu bir hikmətə mənən,
Qızını ayıldaya mülküylə mülkənlə,
Bu məkənlə hər kəlbə şulə yınar,
İqləmə nə qədər gözəlliklər var
Örək qızğınlığı öz vənli şula,
Dəsləp şuytulan mənli şulə
Qəlmi u kəlbə ulmən ələ,
Məkənlə yığındı mülküklə mülkənlə
Bəlməs, bu nəqə mülkənlə mülkənlə,
Məkənlə mülkənlə lümlü şulə Keydə
Bəlməs u kəlbə bir an ulmənən

Hind qorqubuna çatdığı zaman
 Keydin səf qəlbini şən, parlaq gördü.
 Hindu liyləsindən çox uzaq gördü.
 Baş aydı, çünki o, bir tacidardır,
 Hörmətli taxtı, həm qurşağı vardır.
 İrəli gedərək öpdi naminə,
 Hinduyə tapşırıdı xəzinəni,
 Məktubu o kətib oxudu əzbər,
 Qorxudan yerlərə ayıldı göylər.

İSKƏNDƏRİN HİNDLİ KEYDƏ MƏKTUBU

İskəndər məktubu yazmışdı belə,
 Daşı muin edirdi şəfqətlə.
 Ay, günəş yaranan adından sonra,
 Düşüncə və ağın yəni yax ərə,
 Odur hökmürlənlik və höküm verən,
 Bütün peyğəmbərə vəliy gündərin.
 Ləcivərd göylərin alından sonra
 Salamlar söylərim namdarlara!
 Məktubda yazmış: "Ey böyük pəhləvan,
 Tələyin gənc olsun, gücləysin arxan!
 Fikrim və iradəm bu idi ancaq,
 Fil ilə, toppuzla möhkəm qarışmaq,
 Bu qüvvət göstərim türəsin cavan,
 Dağları parçalansın bu toppuzumdan.
 Bu Hindu ilə bir ed vurum, ondən
 Qalınasın bir nəfər boyun ucaldan.
 Uca fil başına kəmənd alım mən,
 Qundan hixi-ruyən çıxarım mildən"²¹⁷.
 Hindu turpağını qana lələyim,
 Suların başına turpaq ələyim.
 Süli üçün tələfi görünce sonda,
 Bu işdən cəlnu çəkmişəm inan də.
 Cənn verən bu dadlı sözlərlə mən
 Qul oldum sənə bu tacidar ıkan,
 Möhkəm bir kərişlə bağlandı könüm,

Öz eadlı ildində ruqlu bu diyyım
 Elə bir iş et ki, bu kəzəl peyman
 Nəslimiz içində qalsın hər zaman
 Dünd mli göyləri gündəsan mənə,
 Mən dəxi belə sız verim sənə.
 Bir tudu kəşibə bu yerli kəşet.
 Mülkümə bir tükən yurşunaz zəfər
 Hər yaxşı, yamandı kiünək verərim,
 Bu dediklərimlə duranm möhkəm"
 Qasıl bu məktub oxudu Keydə,
 Yetirdi salanı, baş virdi bu ilə
 Bu sevimli sözlər bu türəsin saydı.
 Özünə səmli qapılar açdı
 Hyləgər cəhəmm cəhri əlsən
 Endi cəduğarı özünə məkən.
 "Bührən ki, Hindu cəvabı cəduğarı,
 Bihəzərim rai Hindu cəvabı cəvabı"
 Bu qəlib iləmişdi dirdiği yerlə,
 Verilən töhfəni tapşırıdı Keydə
 Yerindən oynadı Keydin iləyi.
 Qayınadı padşaha ruşu bu sergi
 Söylədi: "Afaım sənə, hökümən,
 Bu dünya padşahsız qalmasın bu an!"
 Bəlkə elçiyə püstəndi hörmət,
 Alın bəzənliyə bu həftə mülkət
 Elə ki, bir həftə keçdi vaxtdan,
 Huzurlu işlər başa gələnən,
 Padşahın əmrinə edərək sardı,
 Şeyləri himmətlə rəndi qəsə
 Qışdı Hindu peykəyə hər çeşid zərər,
 Gülmərdi dayardı, sevimli yerlər
 Cəvabı, ləl, uca, yuxarı, vaxtı,
 Fillein üstündə ağır gəncəmə
 Saymaz Hindu pələni, bağlammıy yüklər,
 Xəlvərdi tökülmüş mli də anlar
 Yürüyən dağ kimi sarsılmaz qux fil,
 Gölməyə qatılmaz coşqun, dəniz Nəl
 Dəq ağ fil gəlmərdi qızıl taxtım,

Biri qaranlıq çökdü düşməni baxtım.
 Bəlinasə baxış verdi hökümün,
 Həni bəşkin müşkədən, həm də xam ıddan,
 Pəriduxi ıddan bir taxla oturdu,
 Göylərin beşiyi ona baş vurdu.
 Qəsdən çox xəzinə pərisarata,
 Hər bir mal olmaş nura bir zəhmətə.
 Götürdü Bəlinasə o zər-zivəri,
 Hər kəşvi xəmet onun hər biri.
 Tapşırdı sülvətli İskəndərə,
 Dövləti haqq belə ucaldı yənə.
 Görünce dəyərli o xəzinəni,
 Tanrıdan verdiyi dörd hədiyyəni,
 O qədər şünləli bu İskəndər,
 Unutdu Rumdakı xəzinələri.
 Səli o dird pıykarı bir sinəq saldı,
 Görünce doğrudur, çox nəminə qıldı.
 Elə ki, pırlaq camı su ilə doldu,
 Onun şərbətindən xələq nəcunnu oldu.
 Fəlixəfə səfərbət eldiyi zamanın
 Həkimləri öyrəndi köhnə dünyayın.
 Rəf oldu, o təbib səlimə nəfəs
 Bədəndən xəstəlik, ürəkdən həvəs.
 Örtülü sərvətə növlər gəlincə,
 Hündə Çin çini görürdü inrə¹⁰⁰.
 Güzəllik ölçüsü tutan kəslərin
 Tətiluğu ölçüdə dala nəzərin.
 Gördü tuz görməmiş toza bu çiçək,
 Həyatın, dəyməmiş soyuq bir külək.
 Büt kimi bəzənmiş uca bu diltəz,
 Hindu bütü kimi pəriyə bənzər.
 Baş yumru, qay geniş, ağzı dər - göyçək,
 Yaşıl bir budaqda üzə al çiçək,
 Şəkərdən çox dadlı toza bir qonça.
 Çiçəkdən həm lətif, həm də inrə.
 Saçları tui kimi, hər tərəf çin-çin,
 Çin-çin tellərinə quldur bütün Çin
 Qara müşk bəsləyən ceyrəndi Çində,

Qəzənlil yeməyi doğarkən Hündə
 Saç deyil, müşkilən hərilməş zaman,
 Gülüştənl salınamış ləhləl kəndə
 O müşkilən bulundul al gül saçınq.
 "Sünbülə" lüccimləni aşmışlı başaq
 Səvinli, ləğləyi rəngi, şux, diltəz.
 Qara, müşkilən xələ bu arpa ıqdər,
 Buş vermiş nərşadlı müşkilən ləğlədən,
 Deyil bağda deyil, bu arpa şatır¹⁰¹
 Türk şatır ulu n ləhləl ulat,
 Şatır Hünd elimlə yeməyiş rəməş¹⁰²
 Yox, ləhlə deyildi n türk diltəz,
 Hündək gəlmiş bu kəndənlər
 O Rumi iləylə, ləhlə iləylə
 Bəmiş Rumi şatır rəməş kəş¹⁰³
 Hər şəkərxənlə, ləhlə diltəz nəcşəkər,
 Sevinli, ən tərə qonça ləhlə diltəz
 Öldüqən gəzəl, həm nəzli bu pəri
 Hər şatır, həm nəzli pərləq gəzələn
 Qəndər ləhlə gəlir, ləhlə diltəz qonça
 Qəşşiyə cəxəl şatır onı pərləq
 İsharə rəməşdə ləylək ləhləməş
 Kə, ağlı gəzənlə ləhlə diltəz,
 Dəhlət, ləhlə, ləhlə qonça bəyən
 Şatır pərləq şatır onı bəyən
 Ləhlə diltəz şatır ləhlə şatır,
 Bu ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə
 Vəhlə ləhlə ləhlə, şatır ləhlə gəzələn,
 Qonça ləhlə ləhlə, qonça ləhlə şatır,
 Zəhlə diltəz, şatır ləhlə şatır,
 Yəhlə ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə
 Yəhlə ləhlə, ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə
 Pəhlə ləhlə ləhlə - gəzənlə qonça
 Qonça ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə
 Zəhlə gəzənlə ləhlə ləhlə
 Ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə
 Gəzənlə ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə
 Ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə ləhlə

Ayüzlü gəlinin toyunu etdi.
İncəlik o qızda olmuşdur tamam,
Öndəmi bir parça soyulmuş badam
Lətif paludaya hamaq vurunca
Barmağı bulaşdı nna boyunca
Yonulmamış bir dürt, açınmış bir gül,
Humay da o gülə vurğun bir bülhül.
Yontuldu bu inci, açıldı qönçə,
Pərdəli sənə bax, nə qədər incə.
İskəndər istəklə oluncə dəmsəz
Dövlət işlərindən dincəldi bir az.
İstəxtə sınanmış qasid göndərdi,
Dövlət işlərindən məlumat verdi
Yazdırdı qəlbinə yatan səzlərdən,
O müşkin ölkədə şanlı zəfərdən:
"Hindistan səfərim olmuşdur belə,
Necə ki, dost istər, baş tutdu elə.
Keydə kin etməyə vermədim qərar,
Dost oldu, dost kimi elədim rəftar,
"Qənvuc"ə gədirəm "Fur" üstə alən,
Bu yolda köməkdir ulu yarıdan.
Görüm orda nələr qarşınıza çıxar,
Bəlkə də iş bitir, nənə deyənlər.
Yunan dənizindən, Çin dənizindən
Tutaraq, hər yerdə nəyihim sonsən.
Duma, yay dünyaya səndəti səsi,
Hər kəsə ver bızdan şənlik müjdəsi.
Əskərlər, qocalar, purlar, cavanlar -
Nə qədər ölkəmdə vın yaşayınlar,
Hamını sevirir, bızdan ver xəbər,
Xeyir ver, bilik ver, ədalət göstər",
Bələ məktub yazdı bütün kışvərə,
Qasidlə göndərdi bütün ellərə.
Səfər tədrükü gördü gəlinə,
Hərmasilə göndərdi Yunan elinə.
Ona qoşun verdi inanmışlardan,
Yanına qışdı ətli böyük bir karvan.
O zinətli taxta yanınca yənə

Günbədi Yunana ağrı xəznə
Tərpəgə gönümlü yerinəti ipalın,
O yerə qıydu bir hələdət, nişan
Ağıllı vəzirə bir məktub yazıldı,
Ədalət yəndən heç ayrılmazdı.
Bildirdi ona hər yaxşı, yamağdan,
Dostlara üz verən baxtıyar amlan
İskəndər əzəciq dincəli bilmən,
Furun tərpəgində xeyincə qundu
Şəblərin rəsminə tutdu həvəsə,
Hindistan mülkünlü dolubdu səslə.
Başladı bəxşişlər etməyə hər gün,
Dünyaya bəndəli oluncə istin
Bəslər qəlibirə Kəym julna,
İndi belə qalır onun yadına

İSKƏNDƏRİN HİNDİSTANDAN ÇİNƏ GƏTMƏSİ

Sən, ver mənə o qıntıçı sığın
Ki, ondan qocalar gəncləşir hər an.
Yer, ondan parlasın gənclik ulduzu,
Bu sən gəlinin cəlm qıranızı
Ox, yənə üz verib şənlik, səndət,
Çalğıçı çalğıya gəlsəni rəğbət
Yazılan şerdən xəbər tutub yar,
Şairin ölməyən ümidsən sen.
Eyl tarix söyləyən, dumağı purlar!
Nə incə şırımlı, duma, uyduqlar!
Söylə, döyüclərdə hiylək İskəndər
Furları başına gəzdirdi nələr!
Məqsədə uyğun nəqlərdən əhli-hal,
Pərdədən göstər belə bir xəyal
Keyd ilə girincə sülhə hökumdar,
Gəl gülgün mey içi, gəl rilər şikan
Furə tutub üçün günbədi mülk,
Bəxtiyar ümrünə sən zəifə vurdun
Qılncı çəkincə qundun taculu,

Düşmanın kəlləsi oldu tar-mar.
Mülkünü hişbütün eylədi tarac.
Qıydu qılıncıdan həşinə bir tac.
Düşməni düşüncə qədəmlərinə
Ölkəni tapşırdı başqa hırına.
Güdrən tarpanlı, uculu boyraq,
Atlara etmədi səziş hu torpaq.
Üç şey üç ölkədə fəlakət alır,
Hər üçü məhv olur, ömrü azalır:
İrəndə fil, Çində pişik, Hinddə at
Məhv olur, acınmır ələ qol-qanad.
İskəndər gördü ki, o əbdi həva
Yeləyən arıları etməyir vəfa.
Tibetə tarpanlı tez filinindən,
Güdrən tez Çinə keçdi hişkinədən.
Tibetün dağına çatınca ürdu
Səbəbsiz sürəklil qəhqəhə vurdu.
"Hələ qəhqəhəyə, - sordu, - səbəb nə?
Burda insan ancaq ağlar özünə."
Dedilər: "Zəfəran rəngli bu torpaq
İnsanı səbəbsiz güldürür ancaq."
Pədxəhə mərəqlil göründü hu iş.
Nəçin hu qəhqəhə, nəçin hu rəvəş?
Dənizi, qurunu, çətin çölləri
Keçərkən hey nisanlı-manzil irəli,
Yolu ov qanından qıpqırua gördü,
Çölləri müşk ilə dopdolu gördü
Ceyranı görüncə çöldə nəfədar,
İtir etdi gözəl bir ceyran vurdular.
Hər yerdən bel kimi ordu axardı,
Çöllərdən xalvə la nəfə yığardı.
Çin səhrələrinə keçdi bir zaman,
Aladığa çatdı böyük höküməran.
Bir çayır göründü cənnətdən də şən,
Haşmə helişlə dayamış gülşən.
Hər tərəf yamyazıl, gözəl gülzardı,
Hər dörd-beş ədildən çeyim axardı
Xuş ıqlını, xoş həvə, sıx, geniş ormanı,

Yamyazıl, meyvəli ağardı hər yanı
Saf çaylar, çeşmələrün hər yendə,
Gümüşlək partılar nıvı peykər ilə.
Səli düşmüş, an lauf, an taze odu
Bir dülzüm ürdu - anki partılar.
Çeyiməni həşməli ceyran ız var,
Yamyazıl çəmənlər müşk ilə dolur
Məral dımağın çəməni çulmuş,
Yığılıq üstünmüşün xəz salmış
Tapılmaz hər bir yer, hər tərəf ıtlıq.
Varsa da hər təpə - dıslıqlı burax
Ləkənlər gülməyə gözəl yer,
Dindirlən şavqından çəkilib gətir
Atları, sür etdi necə sürətli,
O salı ıtlığa bəş bürətilir.
Bir həfə şən həyat sündü vərətli,
O yerdə dıncəklil pəhləvənlər
O biri həfədə gözəl gün seçdi,
Elə ki, uğurlu gün ələ keçdi,
Köç təbli çəkilir necə sürətli,
O yerdən sənətlə Çinə çapılır
Təbiiçil dımlıqca acığa, qılınç
Təhlildən qapınla həşmə, necə
Çimən il gülgillil şalvə açarkən,
Orkunu Çin sənətlə çəkdi höküməni
O pulat və zürlü ceyranlı oldu -
Hər biri yorğanlı anı münəvər.
Hər anıf, güzəldir, yollu tikəncəz,
Varsa da tikənlər, halı, ziyarəz,
Dağların, çöllərin dımlı cüməni
Şəkərlil sül əmar hər kəpə ceyran
Ovluqları keçərkən şanlı İskəndər
Təzimin çilləni yuyulmuş əmar
Səlin dımağını düşməni ceyran
Giblək salmış müşkən ağıllıqından
Oxumdan torpağı ız ıyın ceyran
Gözündə bryəklək görür cəlan²²
Kükəyan əslanlı nıv rəhbərən,

Sıçrayan qaplandı altında şikar.
 O qadar ov idi rumlu İskəndər,
 Ceyrandan, maraldan boşaldı çöllər.
 Atları dırmağından ipək çöl, çəman
 "Ceyrangöz" olmuşdu ceyran gözündan²⁷³.
 Qahrğa deşən ox çəkdi nər,ə,
 Ceyran da, müşk də düşürdü yerə.
 Başdan dırmağıdak hər maral, ceyran
 Mədənə dönmüşdü qızıl oxlardan.
 Padşahın kamani pusquda durur,
 Hər oxla bir maral, bir ceyran vurur.
 Oxların eldiyi inəc nəqqaşlıq,
 Çöllərin rəngini silmişdi anıq.
 Ovlaqda ona ov oldu əyləncə,
 Vaxtını keçirdi bir gün, bir gecə.
 Dünyanın gəlini, dilbəz gözəli,
 Həsəre düşüncə göylər gözəli,
 Eşqindən gecə bu hindu qadınak,
 Sehr etdi fəzaya, saçıdı min bəzək.
 Öz köhlən atından İskəndər endi,
 Otdu da onunla barabər endi.
 Rahatlıq etməyə qərar verdilər,
 Quş da tarpanmıdı səhərə qədər.
 Sübhün gözəli zər xalxalı ilə
 Göyün xeyməsinə saçarkən yola²⁷⁴,
 Dünya hindu kimi tüstü yayırdı,
 Yağma və Xüllaxtək cəhan ağardı,
 Gurallı qopuncə şahın təblindən,
 Yəğmaya, Xüllaxə yayıldı şivan.
 Dünyanı doləşməq fikri daşıyan
 İskəndər qoşuna verdi bir fərman:
 Qoşunu bu yerə düşərgə salsın,
 Bir ayı başa-baş dincini alsın.
 Tövlədən, axurdan doldu hər tərəf,
 Yaşıl çəmənlərdə biçildi ələf.
 Xaqanə dedilər: bezdü çöl, orman
 Zirəhli atların polad nalından.
 İrəndən kükrəyib axan bu səlin

Ohndan qurtular nər xaqan, nər Çin.
 Bu bu səldin, nər bütün dünyanı,
 Kölgədə bürəxər keçmiş tufanı.
 Yağmuru xarabə edər hər yer,
 Dənizdə məlul edər zər nəhangları
 Qarı əjdəhadı, kükrəmiş Rumları,
 Ölkələri görməmiş bir belə aslan.
 Həbəşin üzünə o damğs vurulu,
 Zənci qara geyikli, bu mələm qırdı,
 Daranı bülhütün etmişdi tatar,
 Hindin şahlarından qapmış qızıl tac.
 Furların talanı bituncə, demək,
 Məqsədi Fəğfuru yağma əyləmək.
 Yerindən qoparsa bu coşqun dəniz,
 Dağlar da kükrəndən ucar tətənlər.
 Qorxuldan tez məclis çağırılı xaqan,
 Qorxmaqla ləngliydə elə ulandan.
 Qan ilə yazılı hər hudud bu xətt
 "Ölkəmiz qan ilə yığırlıq, dəlişət!"
 Bir məclis bəzədi, gəlişi upadları,
 Göndərdi Xəmədan Xütəns ipdəri
 Fərgənə, Pəncəbri qoruyun, gulu
 Hündudun əmanətini qırdırlımdan.
 Xərcəz ilə Çaqlan, böyük Kaşğarları
 Çağırıldı həsəbsüz igid pəhləvanı
 Hər yerdən toplanıb gəlməcə mülə,
 Xaqanın ürəyi sakitcə vurulu
 Yürəyan bir dağın üstünə mündü,
 Bir polad dağ kimi yerdən tarpanlı
 Şəhər iki mənzəl qalırkən otdu
 Tövlələr bağladı, çadırı qıvıldı.
 Təz-təz n pəhləşildən tuturdu xələn,
 Ona nə yol ilə yetməsi xəfən,
 Güzlicə arayıb tapdı xəfiyyə,
 Düşmənin halını üyənəsin deyə,
 Nəhayət, xəfiyyə gətirdi xəbər:
 "Şimik tacırdadı mündü İskəndər.
 Saxatın, kərimlə qazanmış ad-san,

Gözet bir məsləkdir, deyildir insan,
 Şüurlu ağıllı və aqıq gözli,
 Zəhmətdə sakitdir, xalvətdə sözlü.
 Hər zaman mətindir, yaşar vüqarla,
 Kimsənin qarına sınırmaz əsla.
 Ədlə ondan bir fayda görər, şər - ziyan,
 Xalq məmnun, tanı da razıdır ondan.
 Həmişə yaxşılıq istər, kin bilməz,
 Kimsənin dərindən sevinməz, gülüməz.
 Gərmədiyi ona bir üstün pəhləvan,
 Yoxdur pəncəsindən onun qurtulan.
 Oxu məgər Arş oxluğundandır
 Ki, daşlarda dərin yara ondanır.
 Şimşəkdir, qılınçı əlsə əlinə,
 Ələ mey aldığıda, saçar xərinə.
 Ağıl öləşməklə hər şeyi ölçər,
 Hükmət qayçısiylə hər işi biçər.
 Səf, doğru olmayan sözə inanmaz,
 Mətinidir, verdiyi sözlərin danmaz.
 Hər işin üstünə diqqət, yaradır,
 Məclisdə, şikərdə o bambaşqadır.
 Yalnız o vaxtın yox onda səbir,
 Döyüşdə, vuruşda çox səbirlidir.
 Vəhşəti dünyadan aqlılı qovmıq,
 Özü də pədsahlər nəslindən doğmuş.
 İgidlər şahidir, qızınca meydan,
 Sərxoşkan ayıqdır çox ayıqlardan.
 O işə girər ki, xəyalət gəli,
 Məclisdə həmişə çıx atırdır.
 Sözü az, özü çox səbirlə, yumşaq,
 Doğruluqda doğru, düzlükdə qovaq.
 Minsə kin altına, qəhr gənəldir,
 Yendiği düşməni mərhəmətli və
 Dəlgəli tənfində sözə dodağı,
 Alimdən dərslər alır məsləhət çağlı.
 Qocalar fikriylə gincə işə,
 O ancaq gəncləri alır döyüşə
 Allaha sığınır o hər bir zaman,

Yaman gün girməyi tanı tanıyan?
 Sərvək yalnəz qaldığı zaman
 Atından fillərin hağı ular qan.
 Qarşıya çıxarsa qəməni bir fil,
 Sanki fil qətrədi, o iləşən bir Nü
 Azacıq baranlıq etsə atına,
 Qanırıqla bantır onu əl qatır
 Qırılmağı iləntək sağ, sula qəçir.
 Şöbələk arxaya, ömər od saçır
 Dünyanı sərsədən pədsahlər bütün
 İgidlər güclərlə öldülər üstün
 Ördəyə tək odur zər qılma vuran,
 Həm ərdu qıranlır, həm ərdu qıran
 Düşmənlərin nə qorxu, nə fükəsin var,
 Tək əlsiz, ayaqsız kəşlərdən qıran
 Xeymədə bürəni çox gənşirilər,
 O yalnız əyləncə zamanı gülər
 İstəməz baş əysin ona bir nəfər,
 Baş əymə kimsəyə çox hörmət rələr
 Bəxşisi xəzinə - budur həyatı,
 Tövəylə hağıqlar qatır, atı.
 Əl açan kəslərə kim güclər verər,
 Biri, gövlər yerinə bir kəşə verər
 Qəhinə gərsə nə kimi dilək,
 Tezliklə göyşədi mənə bir tələk."
 Xəqəni bir işlərdən intənca xəbər,
 Haq verən güvəkədən cəlbəli xəbər.
 Şah ilə sülh üçün qəbrə yunışaldı,
 Uzaqdan-nəzəni məsləhətlər saldı
 Döyüşmək fikrindən daşındı artıq
 Yol axtarırdı ki, etsin barışıq
 Öhnəyini şahına verdilər xəbər,
 Çün, Xətə tükənlər bərlə gəlirlər.
 Bir məsəl çəkdi şah ki: "Nəpəst var,
 Ayağıyla gəlsə tənə vəni şəkər."
 Mənimlə çarpışmaq istərsə ağar,
 Nəmərdlik deysil bir, çox mərdlik rəis
 Arzu yolları qısaldı sizə.

Uzun yol həm də çox azaldı bizi.
Onlara çin ilə çataram qayı,
Çin üçün qan ağlır Çinin dağı-daşı.
Ağarıkən fəza, ləcivərd göydən
Günəş İskəndərə salam verirəkən,
Ötürdü katibi bir Utarılmaq,
Muxtarıya vursun Zöhrədən bəzək.
Bir məktub istədi olduqca pərləq,
Kəmi? bu ay kimi aydın, yuvalıq:
Yazarkən ikiyə ayındı sözü,
Ümid bir gözüydü, qorxu bir gözül.

İSKƏNDƏRİN XAQANA MƏKTUBU

Qələni alınca o qələmvuran,
İlk sözü başladı ulu tanrıdan.
Anıldı bu yer, göyü yaradan:
Bu varlıq var olma? nnu anıradan.
Öndəndi həl ümid, rahatlıq, kəmək,
Arayan hər qələbə öndəndir dılək.
Ün çətin günlərdə odur at tutan,
Tək odur qoruyan atəsdən, sudan.
Xəzinə göstərir bəxşış zamanı,
Zəhrəmədən qurtarıb onun cəsanı.
Hu dünya əzələlən olma?dı çox qan,
Əmiriylə oldu bir bəzəkli gülşən.
İləkmünə uyanlar ən çərsizdir,
Elaq olsun, kim onə əforin deyir.
Nəmənin bağını u bitirirəkən
Hil dəstən bəzədi şahin dilindən:
"Bu məktub yenilməz İskəndər şahidən
İskəndər dostuna ki, odur xaqan.
Göylə tanrısının əmiriylə mülkə
Xaqana bızdən çox hörmət və salam
Çox gözəl anlatır o himmətlə zat,
Sizin bu ölkəyə sürərkən bız at,
İrəndən hərək üçün gəlmədim, ancaq

Çinin xaqanına gəlmişəm ipunq
Pərsiştə yuluydu cism ulat.
Göstərsin ipunqda lazımı hörmət
Sizin bu şəhərdə necə gələ? var,
Atını Məşuqdan Məğribə çapın
O günəş, bax, mənə, gələ? çılmışam,
Ördüm Məğribdən Şərqə çılmışam
Tutdum uq, qatırı qılır quruydu,
İstəyən kimsəyə payladım hərək
Həbəş ölkəsindən itildim Çinə"¹¹,
At çapıldı Məğribdən Məşuq zamanı
İşuq günəşim batdıq yerdən
Günəş qaynağına u? çılmışam mən
Qum mülkə ağar? ökmüşəm ilimlə,
Fikrim uq yasanmış tikməklə Çində,
Sindüyim dövrəndən var isə qorxum,
Dünnim xəttindən qaçmışam bəyüm,
Hökümətdən azadlıq bəyüm qaçmışam
Hərk qulaqlıbmənə verər bu dövrə
Aslan u yerə gəlmişə, sapın,
Şükərsiz acıqla ryləsin nəm
Qaytın, qaytın güm bəstəmə ordun,
Fidaları yadına salma fildənistan
Başına aqır bu böyük lələkət,
Sərxoşluq bulma qutun bu işuq
Güldürmə, qılınçını çapmışa güm
Etil qan dənizi zəvri çilim?
Söndürdün Dədə ulan qılınç,
Nə qədər kışıldım, bax, cəşqim Fərid
Başqa padşahları taxından saldın,
Başından bu əndə tarım uldu
Fəridin hələmə gəlmişə bu gün,
Əsirəm olaraq, deyildim münkilim
Atın hər ölkəyə çapıldı zaman,
Başaldım u rvi uqim dilymandan
Mənə bu azadlıq yasağılıq rldin.
Dünyədə yamanlıq gəlməmiş mənə
Hər kəsə söz verdim, başaldım dıqat,

Sözündən dönmədim, iqrarım - iqrar.
 Hər əlidə, peymanə söz verdi dilim,
 Öhdimdən dönməyə vurmadı olım.
 Məqsədim, Yağmaya, Çin çapnıqdan
 Yağma, Çin gözəli deyildir, inan.
 Özümlən qiymətli incilərini və,
 Çinli qulanlarını, bir çox parını və.
 İrandan Çinə at sürmək bir kərə
 Mənim üçün göylərdən düşməkdür yəni.
 Çin türkü, beynində nə varsa, burux,
 Bu kəskin küləkli yandırma çıraq.
 Xəzinə və bəxşis vermək yerinə
 Nəçin bu aslanla başladın kinə?
 Nəçin yol ağzına inplanmış oldun?
 Yolumda İskəndər səddini qurdun?
 Biziylə döyüşə etdinsə niyyəti,
 Buxuru atışa tökmüşsən əlbəti.
 Bəxtimi pısqaza gəldinsə, nədən
 Önlümdə baş əyib üzni isməmişsən?
 Nəbəi ver, bəsəbdən qalmayıb geri,
 Səbədə ilandı, ya sümükləri?^{27a}
 Ordu səbr etməkdən dəymişdür canı,
 Mənni bu səbrimdən gəlmiş həycanə.
 Çimin ceyranını görmüş şitlərim,
 Az görmüş belə kök ceyran ərkərim.
 Zəncirini qırmış qırmış aslanları,
 Susamışdı qanı qoc pəhləvanları.
 Oxların dımdıyı uxağa dəli,
 Döyüşmək eşqıyla həycanə gəli.
 Nizamin yoldadı gözünü, ey düşmən,
 Gözüm yüz bətinəndi, sənkinki bətinə.
 Əlinə yay alsə nişançı türkləri
 Atdığı hər oxla bir ordu yənər.
 Ox atanlara da pədxah olsan,
 Kəməni tutanlar alacaq nişan.
 Tüstümə düşərsə hər bir duduqanı,
 Çin naxçı olsa da ilücaq duman.

Alaş bu insanın, sülti etməsin son.
 Su içmək qədər də səbr etlənən mən.
 Nizamda məhr edər bu əjdahanı,
 Nəce ud tufanı yeyər samanı
 Pəhləvən kəkəsinə oxunu yam alı,
 Aslanları lüyməli hey nişan alı.
 Dənizin ilti də çapışsa, həvən
 Qılıncı tək qılıncı gəyər dənizdən.
 Qarşına dağ çıxsa dayanmaz bu an,
 Bir dağ dikəldim dəniz uxlardan.
 Fil pəncə mənə ayaqların mən,
 Filgöyü pədxahım - filin yurdu
 Ceyranı belindən, ovu lülündən
 Ceynəmək şü içim iltiməz asan.
 Dənizlə haqın çixsa şikarə,
 Qusludan yem verən n, hahıqları,
 Sız alsız, niyəqsiz bu hahışınız
 Ağzında əjləyə nəhəngin yalnız
 İlti ki, çux yanan sünnik ceynəyir,
 O xəncər dəşiyə çünək də yeyir
 Qüvvənin hər yetə dənizə niyə,
 O yerlə zəfərdən mənə bu dayıq
 Kula qırıqların kim yolu gətirir,
 Məhkəmət edinsən, məhkəmət etsən.
 Cəvabın, ya nəhəng istəsən oğru,
 Dənizini həm nəhəng, həm güvənər versən
 Gülmədin, qılıncını başlatkən duyış
 Nəhəngdin, üstünə güvənər mükülmüş?¹
 Mənni n xəzinə əjləyə pıxıq,
 Cəminlə zəfər vət, həm də pədxah
 Məndə güvənər də vət, əjləyə də vət,
 Dr, görür, həkimi niyə yur?
 İpəyə tutanım, lüzurə gəlsən,
 Kəmənlə salıram, munt etlənən
 Sənətlə həm yunəşq tapanırdım, həm səti,
 Hər iki sınaqla sınıdan, əlbəti
 Qapına sülti ilə qədərni qıymış sən,
 Gülməstək çəkilib gələrdin Çindən

Yoxsa ki, düşəni bu kün izinə,
Çini tökdürəni Çin dənizinə,
Məktubu oxuyub salma taxıra,
Barışq, ya dəyiş: göstər bu kara.
Səl ilkən bulutları eusa gəlincən,
Ayrı ol, dəhşətlə küçəyə seldən."
Çığırdı dil bilon kəmil bir insən,
Ömründə kimsədən qorxu duymayan.
Yazılan məktubun upşırdı odu,
İskəndər nişrıyla verdi xuyuna.
İlə ki, məktubu oxudu qağan
Az qaldı yırılsın uca taxtından.
Məktubdan qəlbinə düşdü ləyəcan,
O həmi zülmət idi, həmi zərək anan
Bu iki xəyalə sarıldı ancaq:
Sülli ilə yanaşmaq, yoxsa çarışmaq?
Fikrə azab verər ikilik həl ul,
Yatığa baş qoyar çarə axtaran.

XAQANIN İSKƏNDƏRƏ CAVABI

Ey saçı, güləblək şərabı bir an
Östümə sən mənim, qalxını xuyudan
Bu güləğin gülübdən ciyəri su alı.
Hər lili başağrıyı ondun azalı.
Keşikçi, qapını, durma, tez bağla!
Səni gəl, sən də öz dərdinə ağla!
Qəlbinə axımtı, qəndən et uzaq,
Məni öz düşüncə, dərdimə burax!
Kimsəylə danışmaq həvəsini yırıdın,
Özümə elmalı söhlətlər çəkdin.
Uzun bu ölkədən müştəri kimsə
Gövhər mədəniyyəti görməyə gəlsə,
Baxarsa Nizami xəzinəsinə,
Düşsə söz bəzminin şən nəqşinə,
Söylə: "Fev sahibi evində yoxdur,
Olsa da, yadlara qarşı soyuqdur."
Yox, xəbərləydim, düşün, ey rəqib,

Qəndə danışdı ki, niyəni upşır?
Qapını bağlama, get, açıl burax,
Uğurlu sayıldı ki, qapı bağlanmaq
Mənim ki, söz mənə demə ul vermiş.
Qapını dənizlək açın siz gənş
Qapını aç, sula, durna bu yırıla,
Ay kimi çulu qırı xarabələndə.
Qoy gəlsin mayın kəslər, nəhayət,
Bu söz sultandan eşin ayınət
Özümə sübhət lili pənlə çəkincən
Gələndə Gələni tələsincən mən.
Müştərilər gəlin mənə hər yarıncən,
Məni görmək üçün tapınmazla mənən.
Rəssam fəqərdənək tək lili mənzərə
Çəkilib güncələr həyat dəfərə
Söyüncən, ləz, necə kəmə çəyincən,
Dünyəyincən, gün, gəlib lili ləz çəyincən!
Bu parlaq xəzinəni baş sınıtğən
Saçlı sərvətləndən lili güvənlər!
Ölünməyib mülkümün varisi rükən
Dəymi güncətlək nəqlətli Çindən!²¹
Tutmuşdu xəbə ki, Rükən lili atılmış,
Kükreyən qılınca ulkayə gəlmiş
Məktubu oxuyub dildənizlə xaqan,
Dəhşətlər içində qulmuşdun xaqan.
Tənzir lili düşüncə, sağlamlıq
İşin lükəncini keçməli ələ
Deylərsə istədi sülli üçün xaqan
Bu məskəni gələrsən mənə dərman
Sən rəhlə mənəni u çulu kəhlə,
Kəğız, qələm vəsən lili təhlil
Şulardan yarıncən lili qələm çulən,
Hər sələ rükən nəzərə alın.
Qələmin nəfərdən təkdi kəhlə
Çin ağ ipəyə mülkət ilə çulən,
Şux, ləziz sələ ki, qəhlə ulu həl ul,
Ləzizlə bryutlə yeri tutub qələm,
Ümidlər bəsləyən, qurtuluş verən.

Sülh ilə çırpınan, hiddət göstərən,
 Çarpışmaq yolunu bağlayan əfsun,
 Daşları yumşaldan schirlı oyun,
 Tikici ox kimi dili bağlayan,
 Həm kına, həm sülhə bir qapı açan.
 Nəməyə oldu baş zinat, baş naxış
 Biri ad ki, bu adlar ondan yarınmış.
 Həməyə köməkdi kömək görmədən,
 Özündən dindirdi dirlik verən.
 Dünyanı yaradan o ulu qüdrət
 Güc vəzirə zəifə, göstərir şəliqət.
 Göydəki işığa bayraq ılkandır,
 O qara divlərə qaləm çəkəndir,
 Dolanan pərgərə hərəkət verən,
 Mərkəzi nöqtəyə sükunət verən.
 Hər bir şey onunla etimada zühur.
 Hər şey ki, verilir, verəni odur.
 Hər susan, söyləyən, ayıq, sərxoşdan
 Sırtına yol tapmaz onun bir insan.
 İnsanlar acıxdı həndə olarsaq,
 İqtidar, böyüklük onundur alicaq.
 Böyüklük o ulu tən ki, ondan
 Vücudə gəlmişdi zəmin, sırtın.
 Söz açdı, padşahdan çox üzi istədi,
 Tanrıdan ona yüz əfərin dedi:
 "Dünyada yaşayan tacidarlardan
 Açarı tək sənə vermiş yaradan,
 Dənizdən dənizə atıldın: sən
 İrana, Turana uzandı əlin.
 Məğribdə döyüşdən-uzad olarsaq,
 Məşriqin xətinə qaldırdın bayraq.
 Dünyanı bütünü keçirdin ələ,
 Ürəyin döyüşdən doymamış hələ.
 Yolda əjdaha var, cilovu gəl çək,
 Əfsana uzundur, gecələ gödək.
 İran, Rum padşahı İskəndər sənədən,
 Mən də bu ölkədə fərman yerindən
 Mən kimi qulları varsa bir yığın,

Mən başqa bir şeydən, olma çox qızğın.
 Sən də, mən də torpaq, yerlər də torpaq,
 İnsan torpaq qədəri ulmaq yunşaq.
 Ağalıq torpağa güməkdir sən.
 Torpaqda seçilməz kimsə kimsədən.
 Qənamə dənizə alsalar ağa,
 Başqa qəmlərdən kim onu seçər?
 Bu daşlıq yerə ki, salı kılga saldı,
 Ölkənin nemətini anıq çıxaldı,
 Verilən nemətin, happa naman
 Şükürünü artırsın göyək hər zaman
 Allahın əmin üçün aradı nemət,
 Təşəkkür edünə təmizə əliət.
 Nə qədər canını ver şükə edərsən hey,
 Dünyada varınıdan bənzər gəzəl şey⁹
 Eşimləm bu necə lətin kimsədən,
 Onlunu hər yerə çəkniək istərsən,
 Həddə ki, bəzən var, nemətlə dolur.
 Gündərsən ona bir neçə rəmlər
 Dərdindən nə varsa, olub müştə
 Alınlar qarşıya çıxan şeylər
 Yumuluq qırıntıya tökülsən nemət,
 Həqiqət nemətlə elmənsən himmət.
 Şəhərdə bitnəcə bittin xəxə¹⁰,
 Çapırsan ağıla kimə yə.
 Aclıqla fəlkəyə salıb durarsan,
 Məni atıyan kimi qızamış iltifat.
 Onunçün tərpənilim mən öz yərindən.
 Qılığı qılığını öz şahnamından.
 Bu yerə hülə və füsün iş gəlməz,
 Çün sənə xəxə və əzəq veriməz.
 Döyüşdən yaxşıdır barışqı, şəliqə,
 Biri dərd gətir, biri sağlamlıq
 Çatdı tarlarsın emə təmət,
 Sənn ilə tarlını bu gün səl basan
 Qüvvəti nikan da, qalbu yumşaq ol.
 Şükühdən yaxşıdır tanıyıyan yul
 Yaramaz heç zaman ağılı insan

Özündən güclüyə oxusun meydan.
Dünyaya yarıyan böyük ağırkan,
İləkminə bağlıdır hər yaxşı, yaman.
Bir şəxsin olması şəxsə tındadı
Say vaxtı ləç sayı alınmaz adı.
Sənə məxsusdur bən padşahlıq, dövlət,
Sənədir tanrıdan səmən və şövkət.
Hər bir şey təməldən möhkəm qurulur,
Təmizlər binalar çox tez də uçur.
Gümüşü zər etmək, əqiqi billür,
Meyvəni zərəkə yetirmək nələr.
Səhicə almanı evdə yetirir,
Odnr ki, yeyərkən dadı itirir.
Ödl üçün yaratmış səni yaradan,
Zülüm baş verərmə adil padşahdən?
Dünyada zalıma elama kömək
Ki, bir gün bu işdən sorulur, bışaklı,
Pərsə öz rəyini rəyi xoş insan
Öz əbad mülkünü cəməmə vıran?
Təbi bəhindən bən dənizlik dövrən
İstiyə, soyuğa nyduğu zaman,
O isit, soyuqda aramı səhlət,
Dayıdığı ondaki sağlamlı təbiət,
İlm hər fəslinin var əlanət,
Görəkdü göstərsən o təbiəti.
Hər ləhər göstərsən bəxtarlığını.
Hər bir yay göstərsən öz varlığını,
Hər şey öz əlindən döndüyün zaman
Dönənlərə qarşı döner bən dövrən.
İskəndər insafı ad almıy ordır,
Yuxsa hər bir ıgıd bir İskəndərdir.
Sənə ki, acızanı qızğın döydüşdə,
Dağdan toz qanqarım bir tərponüşdə
Fılların belinə xəst qoysam ağır,
İlindistan mülkündən xəracəm gələr.
Ablarım alınıs qızmış aslanı,
Bəlincə qoyaram bürğüc palanı.
Səminlə, dövlətlə, şövkətlə, əlbət,

Kim itişdirməyə cənabın niyyəti
Bu yerə münəccim açdısa qanaltı,
Qarşında bənzərsək ayılmaş ıqat-qat
Başını qanında siltürən topuğa,
Tək mən yux, baş ayır Çində hər ağa
Zəhmimə nə gəlsə, ota gələrəm,
Böyük bir münəccimlə ıptıl eləzəm
Bu işdə yox mənə əskiklik, tələmət,
Qunmuşam, qunmağa vacibləm hörmət!"
Qılıb açan cavabı qasıda ventü,
Məktublu dərmanları salıa yetirli,
Oxundu u qızın əslan məktubunu,
Mərdən mənə müntəzər dərdu
Çin şahı ıptıxında gərə bəşqırdım,
O gərə sülhəddək yatacağı xaqan
Günələri bürmələ pərləli dünyə,
Günəş mən səcəkən topuğa, sıya,
Xaqan öz əqlimin yoldıyla gətirli,
Səminmiş kəndərlə nəsəblət rəli
Bu xəziri virdi ağıllı, bələ,
Dünya nür ələli tədləbərdu.
Orıya hər ləxəli ıptıxıli xaqan
Vəzi həll eləyib mən hər zaman
Ondun öz fikrini sındı bu işdə,
Fikri sağlamlı olı hər bir pərləşdə
"Hü künin əminlə nə sayıq dımm?"
Çarxın qulağını mən necə kunnim?"
Mərdən ki, qasım çalmışdı bu Çin,
Nə atım ilk zərim - məhləliət, yu kün"
Çarxıysam, düşmənim güclüldü, ayar,
Başım Keyxosrov barları həzər
Onunda keçməmək istəməni gətirək,
Xəliq mənə acır bu xaqan ləşək
Bilürəm bu salım nədə istəyi?
Ölkəyə gəlmişkən nədə dılayı?
Xaqanı söylədi ağıllı xəziri
"Çətimlər göstərmək sənə bu tədlim
Özüm qıx kəkəmlər, ıptıxımm, yəqin,

Ömrün də əzmülək olacaq kəskin.
 Barına, oyduna məğrur nılaraq,
 Yenilmək göründü sənə çox uzaq.
 Belə bir səhriyə gəlmiş qapma,
 Dostluq qapısını bağlama ona.
 Fəli elmiş, lən yerdə hüsranın ayaq,
 Bu işə olarmı heç şeyiçə huxmaq?
 Oyauma səmirsən bunu, tacılar?
 Bu işdə yaralı lənə nələ var.
 Bu işlə tanınmış isdi, hişək,
 Düşməklilik - tanını sınamaq demək.
 Günüşi qılıncı sarımaq olmaz,
 Qocaman Əlbürzü dağıtmıq olmaz.
 Qəbil el, yuxsa bu qocaman fələk
 Dövlət sahibinə ziyan verəcək.
 Nə baxlı atmağa yaralı, ey xaqan,
 Nə də həxtiyarı kəsilmək düşmənin.
 Xüsbaxı taxılma, olsun da mətin,
 Onunla çarpışmaq çətin, çətin.
 Həxtiyar əzm etsə, başmağı cümlə
 Ən kəskin neştərə vurulmaz qılı.
 Onunla birçə ay get keçin bir az,
 Bu yerdə yad olan çox uzun qalmaz.
 Şişəyə öncə sən vurma daş, kəsək,
 Qılınc çəlmədi onu düzəltmək.
 Yaralı sağahı taparsa səhli, el
 Yaramı yeri tük çıxarmaz, əlbə.
 Çalış ki, bu qara əjdahı bədən
 Hərmiatla sovuşsun bizim Əlkədən,
 O gün dəy əhli Siniñ tasma,
 Gəldi bu əjdah Çin qapısına.
 Düşünmə, tacıvərd boyalı pular
 Hər şəxsə göylərdən gəli, ey salar!¹⁷⁹
 Ahəngsiz səs ilə mlayı cəlan,
 Qıvrıq pərdədədi, suşmazdır çəlan
 Pərdəyə nəsən xüf ahəng verimək
 Həməhəng pərdəyə get elə kömək."
 Düşmənlilik etməkdə Çin tərəfdarı,

Görədi fələkdən kümək asarı.
 Düşündü bu işə niyəm bir çarı,
 Hər cəməyi əhli qərar.
 Ömrü əhli sülh ilə yulu gəlməyə,
 Dərgahı öz qıysım "elçiyarı" deyər.
 Nəzərlən keçirsən u cəlmələri,
 Buşım dik tulaq u başqaları
 Şahlıq şəkəti güncək bu bu,
 Sənə də bu işə tüksü bir tədbir
 Günüş qayıqçı u gün səhəkən,
 Qayıq səhəkən sına səhəkən,
 Xüfən salıyım, Çin tərəfdarı
 Tədbirə geyindi elçi paltarı
 Aşına alınmadı kimsə bu sına.
 Çapdı İskəndərin düşküyü yerdə
 Şalın dərgahına gəldiyi zaman
 Əli işlə tez xəbərdar hökümən:
 Küzərə bir elçi gümənmiş xanqan,
 Görüşdə mübarək, sözlə pahlavan
 Padşah ömrü elçi: "Gəlsən hüzmə,
 Buşım son elçiləri atam yerdə"
 Məltəşən elçi tez girdi dərgahı,
 Pəstətiş yulayla baş aydı şulə
 Ömrü etdi, ömrünün uşağı yandı.
 Xaqanın ömrünü eylədi həyati
 Pəstəşin xəbriylə elçi ölmədi,
 Ölmədi kimsəyə bu də həyətə
 Bu zaman mənə qırmaqçıyın göz,
 Yaxşadan, yamınadın ağırlı bu söz.
 Gəlməyü bəsənə qatmaq məhəl,
 Eləli u ölməyə müqəddər sükm
 Bəyçə işə rəli İskəndər:
 "Xaqanın gətirdi, söylə, nə xəbə?"
 Həhəl atəsində pərdəni u ay
 Qılıncaq döl açdı, döl suşlı lay-lay"
 İran, Rüm şahın bu gəlməzəndə
 Səadət tapmaq, Əlkə əhli şən
 Bu yerlə, Əlkəli, Çindən Məğmə

Böyük tacidənin keçsin əmrinə.
Dünyada yaşasın uca dərğahı.
Olsun taeü taxın böyük pənahı.
Gizli sözlərim var sənə, tacidar,
Qorxuram bu yerdə etməyə izhar.
Bela əmr emmişdir mənə göndərən:
"Xəlvət et, olmasın eşidən, görün.
Qalmasın xəşarlardan görək bir nəfər,
Bir sən ol o yerdə, bir də İskəndər.
Açıqda, gizliyə qalsın bir kimsə,
Sırrımı açma sən, düşməsin səsə."
İskəndər çəkəndi yersiz istəkdən,
Əhliyat cəladı xəlvət etməkdən.
Əmr cədi durmadan böyük tacidar:
O sarva vursunlar qızıldan cidar.
Qızıl bir kəmərlə çəkib qolunu,
Bir zəncir altına aldılar onu.
Çəkildi bütöbün saraydakılar,
Qapıya yönəldi kəslər, hər kim var.
İskəndər tək qaldı, çəkəndi ancaq,
Yanına bu almas qılinc qoyaraq.
Söylədi: "Kimsə yox, bir mənəm, bir sən
Durma, aç düyünü qapalı sözdən."
Padşahın əmrinə əsarətli kişi
Düyünü qıraraq, anladı işi.
Əstərin üzündən pərdəni açdı,
Duaya başladı, inci, dür səgdi:
"Necə ki, yaşla bürünüb hər bağ.
Hər qızıl gül olur yanar bir çirəq.
Gül kimi parlasın üzün hər zaman,
Tək səndən yaşillıq alsın bu cəhan.
Qazılsın dünyanın möhrü adına.
Çatmasın dövlətə, öz muradına
Zənnimcə tanıyır mənə şöhrət.
Daha yalvarmağa nə çitiyac var?
Sırrımdan əgər o tutmamış xəbər.
Bilirəm, İskəndər doğrudur sevar,
Sənə öz yanımdan etər gəldim mən,

Ösürün olmaşam, ası cəvanlar.
Mənəm Çin xaqanı, quşun sarıver.
Sənin xülmətimlə öpürəm yer."
Pərizüdü bu cəsur ıstəfə tacilə.
Xəşuqa gəlincə belə bir rəftar.
Açıq bağdı ımta həkimiyan:
"Seçlin quntayın üzli əstardan.
Tarləndin seçməni açır sarçanı,
Bağrımdan tənirəm müskü, nalları
Ancaq saxlayıram həya və linəb.
Örtülü kəslərdən açmaram mupah
Anlat ki, nə məcbur eylənmiş sən,
Gizliyə qalmadın, yitirib pərdəni?"
İndi Rum şahından heç qurxmayaraq,
Poladı mən kimi səndənin yunışın?
Sarsılmaz qılıncımla qorxusadınmı sən?"
Mənəm tarazınə torpaq tikirsən!¹⁰⁰
Gənc mərəli nə qədər ıstəfə cəsur,
Cəlavə əsləndən çəkəməsi xeyrdir.
Bir cavah ıstəraq səylədi xaqan
Yüz min əfrinə cey layıq olam,
Bilirəm amansız deyil padşahı.
Dərğahə ouuqun gətirib pənahı.
Başını hausa dilsəmmə kəsər?
Dışını ıstəqdan göstərsə qaban
Kut ilə dınyışar o qəna əslan
Dışını çıxarib, aysa həyətini.
Aslan da toxunmaz, hağıslar ımta
Məndən ki, gümənmiş sultan namərdlik,
O igid əsləndan ıstəraqı mənəllik?
Qurşuqa qılincə gəliyyəni zaman
Qorxardım səndəki kəskio qılıncımla
Mən ki gümənəməni sənə sayınar,
Daha öz verəmini mənə həqərat?
Ölkəmə at səldin, göstərilir şəhərt.
Sənə kut bəsləntək olub cəsayət.
Qəlbimdə qəluvalı kim, qədrəz əsla,
Dərğahə gəliyyəni belə mənəllə,

Mən şafqət göstərsəm, bağlamasam kin,
 Kim kəsər başını şafqət edənün?
 Tutaq ki, günahım həddən artıqdır,
 Qorublik bir böyük üzürxahlıqdır.
 İskəndər insafılı, mərhəmətlidir,
 Suçuza hər zaman şafqət göstərir.
 Kim ona sığinsa, qanından keçər.
 Kim aman istəsə, görməz bir zərər.
 Mən ki bu dərğaha öncə yönəldim,
 Səndəki ədalət izlə gəldim.
 Adildir cahangir, böyük İskəndər,
 Ona hər bir zaman haqq yardım edər "
 Yağlı bir dil ilə nöqtələr saçdı,
 Pədsahın qəlbindən düşünü açdı.
 İskəndər söylədi: "Xoş gəldin, şad ol,
 Belə düşkünlükdən artıq azad ol!
 Ancaq bu gəlişdən nə imiş fikrin,
 Bu necə sirdir, aydın göstərsən?"
 Sığınan dedi: "Ey dünyaya sığnaq.
 Bu sirri yararmı səndən saxlamaq?
 Bu uca dərğaha onunçün gəldim,
 Fikrini, yolunu bilib öyrəndim.
 Gəlməkdən məqsəd nə? Anladım bunn,
 Nədir bu gəlişin əvvəli, sonu?
 Əl intsa mənə bu dönük ruzgar,
 Pədsahı kin ilə edim bəxtiyar.
 Bu dilək olımdan gəlməyə ancaq,
 Dəstimdən çıxan ox düşərsə uzaq.
 Məqsədim hörmətlə öpməkdən yer.
 İskəndər kiniyən çəkilsin geri.
 Mən əsirgəmədim canımı şaha,
 Qılınca ol atmaq nə görək daha.
 Cəvahir olına gəlsə asan,
 Nə çıxar zəhmətlə daşı yonmaqdan?
 Mədam ki, sülh ilə göyərər dilək,
 Döyüşü ol çəpməyə daha nə görək?
 Çin, Turan taxtını mənədən istəsən,
 Boyunumu çəkmərəm bu itaiddən.

Dostluğa ataraq kəsilsən düşməni,
 Atamı yuğdunu bağışlamısan,
 Adının möhrünü edərmi qəbul,
 Olaram mən sətir alınmamış qul
 Nə olur, pədsahın geniş mülkündə
 Çoxalsın get-gədə dost olan bənə
 Vuruşa qəsd etmə, kimindən çəkil,
 Bütün Çin dənənin bir çini deyil
 Deyəli qulların çin-çin saçından
 Bu çin də mənə ver, səniyə fərman.
 Ayın saf üzünə yaraşmaz bu çin,
 Qaşının tağından çəkilsin bu kin."
 İskəndər söylədi: "Ey fikri gözəl
 Verdiyin sorğuya əhyatı əmal:
 Düşmənin başını öpsün lüz, torpaq.
 Olsun yod kimsəni dünyadan uzaq
 Əmrinə baş əyən lüz bu kəşvətdə
 Nəyihlər tikilsin mənədən hər yerdə
 İndi ki, mən sona qılın çəkəndən
 Başını oynatmaq təslim olulm sən,
 Taxtula başını uca eylərsən,
 Tacını başında saxlarsan mülkünü
 Nə mülkün, nə tacın gərək. Ol əmin.
 Qoymaran ki, olsun ıslatın çətin.
 Yalnız bir şərtim var, hütun mülkümlə
 Mənə yeddi illik xərac verərsən.
 Yeddi il vergisi verilsə mənə,
 O başqa vergilə bəlalədi sənə."
 Dinləyən ağlına aydınlıq saçdı.
 Ağrını inco bir cavabla açdı:
 "Təccibər nə haqla istəyir hələ
 Yeddi illik xərac bəz üzümünə,
 Ömrümü edərsən təmin yeddi il.
 Yeddi il xərc vermək çox çətin deyil "
 Bu sözü bayandı uca hökumətin,
 Qızınca beyni bu mən cavabdan,
 Söylədi: "Alı il nə versə diyar,
 Ayaq müzdü verdini sona, ey hüşyar.

Gördürəm şüurun, ağlın incədir,
Qəbuldu məna tək bir illik gəlir."
Türklerin xaqanı dünya şahından
Daşqın bir sevinclə oldu kəşirən.
Dəngahın tozunu kirpik ucuyla
Süpürə-süpürə söylədi belə:
"Bilirəm: məndir verdiyi peyman,
Gücünü artırın ulu yaradan!
Mədanı ki, təacib söz verir buna,
Əz əziylə bir xənd görəkdir mənə.
Bir illik xərəcə verdiyim zaman
Məni öz yerimdə qoysun hökümürən.
O xənd qolumda olsun bir qolbaq,
O xətti başımçın saxlayım oncaq.
Başımın mən də söz verirəm, inan,
Bu dostluq yolundan çıxaramam lիր an."
Söz getdi arada, haqlandı peyman:
Qaşın hər ikisi vofəsizliqdan,
Düşmanlık silinsin, dostluq var olsun,
Bu dünya durduqca bərqərar olsun.
Nəhayət, bir fərman verdi hökümür:
Xaqanın qolundan açılısın haqlar.
O qızıl zəncirdən nəsəsin başı,
Təminin cavabını olsun daş-qası
İskəndərlə bittü bu əhdü peyman,
Əz ordugahına qayıtdı xaqan.
Gecənin sultanı qəmco çətir,
Qaranlıq müşk kimi saçıldı ətir.
Ulduzlar o qədər qızıl səpirdi,
Yer öküzlü qızıl altına girdi.
Şəli meylə təskinlik verdi dimağa,
Axıtdı şərəbi yaqut dodağa.
Axşamdan sübhəcn oturdu yənə,
İçdi Cəm camını Cəmin eşqinə.
Yuxunun yoluna səpmişdi tükən,
Zəlimətli, kədərli nıutmuş bir an.
Nə düşməni işindən kədər çəkərdi,
Nə kəsikçi səsi, nə döyüş dərdi.

Sübhəcn şahın qədəh sınamaq
Gecəni keyf ilə keçirdi nıyaq.
Təbii yaqutı yontmuş zaman,
Yaqutlu tac ilə cüflüldü cəhan"¹²
Qapıdan girli tez kəsikçi askar:
"Nəcm qəfilə etmiş necə İskəndər!
Bəduz, Çin xaqanı qaşınla gəlir,
Ayağı alında yet, göy tımayır.
Qaynaşan ordusu dünya dölümür,
Güylərsən səs salmış tələl və şeyvur.
O qədər fil var ki, mənmin yollar,
Günəşə, aya kaş qalibmiş qulur
O qədər ıpsın var, çaxırış həsəhdan,
Heç bir kəs girməmiş o qədər insan
Ordusu dısqın hər cəşud yoran,
Poladlıan dənizlər, hər dılgaslı dağ.
Xaqan da utarmış rıpcanını filə,
Arada iki mil varlır fasilə."
Bu heyvəli ısdan tutunca xəbəsi,
Pədayılıq taxımları emli İskəndər
Yul ölçən bir kəhlən atı oturdı,
Hər üçün sazladı münəzzər mülk
Xaqanla düşmənsə tez hazırladı.
Onun peymanını bu lıylə samlı
Ömr etdi, təkəllül gurlasın kılın.
Düz qaşları çatıldı duyuldu qula
Uca hər dağ kimi oldu çəkərək.
Vurdu ax, yay, qılınç, qalxandan hıvək
Kəşfiyyat quluna vərli çux yaraq.
Dənizdən bulubda nəcəli bu dağ
Bu ısdan xaqana vətənlük xəbəsi
Onunla döyüşə çıxarış İskəndər
Onunla qəhləndə at sürdü xaqan
Səs ilə hağardı: "Künəli hökümür!"
Söyləyin atını bu səmtə çəkən.
Özünü özünəlik gırlayır ürçün?"
O çimil səsimdən İskəndər dılda,
Dönümün çatlayıb belinə vınlı

Fil yıxa atını soyırdı hanıma.
 At saldı öndəki ilə dərindən,
 Dil açdı, tülklərə eylədi qarğış:
 "Fənasız anıdan bir türk doğmamış,
 Çinliden gözləmə çin qaşdan başqa,
 Verdiyi peymanı çevirir arxa,
 Nə doğru söyləmiş keçən qəncəli:
 "Çinliden mülkiyə vəfa, cübar,"
 Həmişə bərgözlüyə bəsləmiş rəğbəli,
 Başqanın gözündə görürlər vəsəli.
 Övələ söyli üçün niyə söz verdin?
 Sonra düşmənləkdə nə fayda gördün?
 Peymanımı, qəlbin bizi, tuluşam bir yıl,
 Sözüm az, doğruluq, sədaqət bəz-bəz.
 Demək ki, sıxlarda məhəbbət kınılı,
 Çinləki türklərim qəlib çin-çindir.
 Bu çinli tülklərdə olsaydı vəfa
 Dününün çinində yaşardı dünya.
 Qəlbinü bağladın öz peymanını,
 İy dənək, indi səs vurursan manı.
 Poladdan bir dağa dənə vurudun,
 Yacuedin, Məcnədan nısı da ırdın,
 İskəndər, İskəndər səddinək, inan,
 Tərpənəməz o polad ozen Yacenedan.
 Turəcin əcdadı çatdığı zaman
 Şahin nvləğini qumal havadan,
 Çəyirtkə al qanad açınca, albat,
 Al qanla verəcək səncəyə hir xallı.
 Tacını alarını dikbaşlıq etsən,
 Suçından keçərsən dostluğa güdəcən.
 Tənəni yerəli, həm də sağaldın,
 Artıq həm balıq, həm də ıynəm var."
 Dedi Çin xaqanı: "Mən, ey şahiryar,
 Sözümədən dənəmədim, möhkəmdir iltar.
 Sənə dost demişəm, dostam həl zaman,
 Sözümə doğruyam, möhkəmdir peyman
 Həkmünə baş aydım, artıq dönməzəm,
 Verdiyim əhdində sabıqadəməcəm.
 Yaxına onunçün gəlmişəm, inan,

Məngülün bir əlını mənəmə mülkədan.
 Bilərsən mənəmə ilə var qüvvət, hünər,
 Ulduzları göyünə çəkərsən askar,
 O qədr hünərsiz deyilən ki, mən
 Yemədən qayınam həl bir dəyiyildən,
 Girsərsən, dağ kəmi var mənə mürdün,
 Coşqun bu dənəzirlə həl yux qurxum
 Yalnız mənə dənəmə ilə ym səndə,
 Yər səndə küldür, göy səndə bəndə.
 Kün, inat göstərsən bir həxtiyarə,
 Çəkir üz haşım ağacda iltam
 Sənni ərşəmlədi bu göy, bu dənəvən,
 Dənəvənə dəyiyimək əlınım asar!"
 Endi fil beləndən, dənəli fil kəmi,
 Çəngədi Firəna doğru Nil kəmi
 İskəndər gəndi ki, üz ilə xəpən
 Ömü üz çevirmiş, gəli bəstəsən.
 Önləmə çəkək, mənə yux Çində,
 Haşdan qayınqəm qızıl iltam
 Endi bu mənə dənəmə kəmmən,
 Yeməmə yer mənə böyük pəhləvən
 Bu mənə başqa çox şey verdi mənə,
 Bir iltam xəmə keçli xəpənə
 Dənə mənədən sonra şalı ilə xəpən
 Dənəməlik kəndi xəməndəmlən
 O yerdə birləşli həl iki ırdın,
 Həl iki pəhləvən qəlib bir vurdun
 Səhni, neçli mülkəli yərə,
 Tülklərlə mənə keçli iltam
 Çinəm süləmlən Çinə dənəvən
 Azuq göndəli şalı hər zaman
 Sarayın xəlqəli bu yeyinlər
 Kifayət ertəli oxşım və səltər
 Çəli məclisimlə pəhləvən ırdın,
 Birləklə ırtar, künə dənəvən.
 Məclisim nvləqə çapərkən ırdın,
 İkiş bir yerlə edərdi şıkar.
 Həç biri iltamla ırtarədi bəndə,
 Həl biri hər iltamla yuxı ırtarədi.

RUM VƏ ÇİN NƏQQAŞLARININ YARIŞI

Saqı, can bəsləyən bir mey ver mənə,
 Bir mey ki, can kimi görəkli cana
 Sınlımsı çıxayım tələvə versin,
 Soyumuş qanımlı həyatı versin.
 Çiçəklə hohartək bir gülşən gündə,
 Ruzgərdən seçilmiş gözəl, şən gülələ
 Şahə Çin xaqanı gəlmişdi qonaq,
 İki parlaq günəş lən olubaraq,
 Zərridən, Yiməndən, Çindən, İrəndən
 Qonaqları səf çəkmiş hər iki yəndən
 Məclisim üz-güzü mey ilə şəndi,
 Dünyanın çöhrəsini insəzs gəlşəndi
 İçki şəhriyində gövhərdən dalgə,
 Cöyləyən dodaqdan axır qulağə,
 İş bilən kəslərdən açılıb söhbət:
 Dünyada birləkcə kimi tapınıb şölənə?
 Dəyərlili şey çıxar hənsi ıncıpaqdan?
 Sənətə dünyada kim almış ad-san?
 Biri söylədi: "Cəlu və hiylə
 Hindidən baş verə, bəxşən diqqətlə."
 Ö biri söylədi: "Bəxti yimənlə
 Hər sayıq cəduun Babilədən alar."
 Başqası söylədi: "Vətən ən şaqrağ
 Xəmənlə Xurasan, çalğıçı İraq"
 Biri söylədi: "Yüksəkdu, ətəh,
 Ərəbin dilində ulan fəsalət."
 Biri dedi: "Rum nəqqəşi, əlilə,
 Dünyanı qazandıq böyük bir şöhlə."
 Ö biri söylədi: "Görmədin, nədu,
 Çin xəşqi dillərdə bir əfsanədu."
 Deyisənə cıyıldırda Rum ilə Çin,
 Yeməyə başladi biri-biri.
 Hər bir ikrini ətəh edərək
 Nəxiş pərgərilən gödənlə ömək,
 Deyisənə sonunda verildi qərar,
 İki qəş tağıraq bir tağ qınaqları!

Bu tağa hər iki qəş anasından
 Bir ürək çəkilsin mütəyyən zaman.
 Rumda bir güşəli sən ətə dərün,
 Çində lən lənəplə naxışları vərün
 Mütəyyən sənətlər gələnlə başa
 Baxınmış heç bir digər naxışa,
 Yalnız lən iş sənə vurdığı zaman
 Qəlxəm lən əşh pərdə ətərlən.
 Gərsinlər bu iki mənə naxışları
 Hənsidən ən təzə, naxışlı sağıq!
 Usluqlu ətəhlə lən nəqqəş kimi,
 İki tağ ətəhlə iki qəş kimi
 Axır yetmiş mütəyyən zaman
 Ötüyü çəkildilər iki naxışlı
 Hər iki "Çinçuq"ın lənli peykəni,
 Vurulmuş naxış, təngim, zivən
 Onlara baxmış heyrətlə ətəhlə,
 Hər iki sənədlər lən ətəh əhlə
 Nə sayıq çəkirsələr iki peykəni,
 Sənətə birləndən seçilməz lən,
 Əndü şahı iki tağ anasına,
 Heyrətlə lən mənə xəhli, lən bənn
 Seçməli onları lən birləndən,
 Təməhlə lən xəhli gəlir sənədlən.
 Nə ətəhlə dıqqətlə cəhlə nəzər,
 İşni qəhləndən mənəhlə xəhli
 Arada mənə lən lənq vərən, lən
 Sənətlə girsən, əhlə lən,
 Bəhlənlə baxdıqları iki sənətlə
 Əsəhlə sənədlən dıqqətlə heyrətlə
 Çəhləhlə, ətəhlə çəhlənlə heyrətlə,
 Naxışları keçməli əhlə lən lənənlə
 Çəhlə ətəhlə, dıqqətlən əhlə ətəhlə
 Ötəhlə lən pərdə çəhlənlə yemənlə
 Əhlə ki, ətəhlə ətəhlə pərdə
 Biri əhləhlə ətəhlə, ö biri ətəhlə
 Rumdanın lənlihlə pərdəhlə yemə,
 Pəs dıqqətlə çəhlənlə səf gürzəhlə

Naxışsız qalınca çinlinin uğu,
Padşahın gül kınıı uędı yanığı,
Pərdəni aradan bu da çəkdilər,
Güründü hər iki ağulu bir peykər,
Bildirdi ki, o parlaq naxışlı tağı
Hər naxış əks edir başılan ayağı.
Yan-yana işlədikən iki sənətkar
Arada pərdədən çəkmişdi hasarı.
Rumlu bir lövhəni çəkinnin gözəl,
Çinli də lövhəyə verirmiş siqəl.
Parlırkən çinlinin vurduğu naxış
Rumlunun çəkintiləri əksi alırmış.
Yarıqın sonunlu qərar verildiyə:
Hər iki sənətkar göstərmiş hüsnü,
Rumluya çəlməz bu, naxış tükənəkədə,
Çinli də üstündür siqəl çəkincədə.
İstidim, nimaçün Çinə peyğəmbər,
Reydan Çinə gəldi Mani surətəgər.
Elə ki, bu xəbər yayıldı Çinə,
Axdılar u gələn yulun səmtinə,
Yolunlu xatirə hüzünə bənzər,
İşıqlı bəllurdan hüyüz çəkdiilər,
Rəssamın fırçası vurdu yarışıq,
Üstündən dilləgünlər oynadı ax-sax.
Hərəkət verdi sanki ruzigər,
Səbilsiz öpdürdü cığışın dalgaları,
Hövüz ətrafına naxışlar vurarı
Çəkdi çay yanında bünən otları.
Mani çıx uzaq bir eldən gəlirəkən
Yulçunu suxuzluq salmışdı öldən.
O hüyüzü görəncə səbirsiz qədə,
Boş, quru kuzənin ağzını uędi.
Doldurmuş fıkırla vurdu daş löhvəyə,
Əlində qırıldı o saxsı kuzəl
Bildirdi ki, çinlilər bu yolda aşkar
Hövüzü uzaq bir qayın qazmışlar.
Çıxardı naxışları açan bir qələmi,
Aldadın hüyüzü vurdu bu rəqəmi.

Baş ayın qələmlə əl işlədərkək
Çəkdi hüyüzün üstə ulu bir kəpək,
Çinlilərə hər yundun düşməsin qulları,
Görünməsin sənətin iradəsi çölür
Hüyüzün sınıqları cələkən usun,
Əlin u görüncə gəlməsin yaxın
Sünləyə yayıldı Çinə bu xəbər,
"Uzaqlıq" nəvəsin vurdu sənətkər
Göründülər məliklər, umla səhi var,
Münəvver, "Ürəng"ə sığdırdı mülk
Bax, yəni sayırdılar kəməri kara,
Çəkdi söz həyatı baxışına yara!
Nəçə gün bir yerdə İskəndər, xaqan
Züvq ulu qədərləndi, meydan, çalğılım
Gətirtilər mələklər umla, gətirək,
Onu da, bunu da fəyidəli bələk
Bir gün şah söylədi mənə: "Ruzigər
Bir əngəl nəmişin, səfər tikim var
bunları dilləməkdə yəni yundulur,
Mən Çindən təpənmək istədim Rumu"
Çinli hünərli ilə söylədi xatirə
"Sənətkar bu dünyə, sənətkar davran"
Hər yerdə öz qəyisim bu taleyində,
Ayrı bəslədim yeti hər kəsə qələmi
Ayrı hər yerdə qəyisə hünərmin
Bəzənmiş qulluqları mənə bir zaman"
Çux bəyət etdi şah bu naxışlıq
Çinliləri vəlayət və sayıqlıqta,
İskəndər məcərisi xatirə hər an
İşmiş göründü güncədən, aydın.
Ürəkə xatirəyə bağladı xatirə
Şahın xatirəsində dənizlər hər zaman
Şah üçün dənizli həmişə pərdəli.
Bunlarla həyatı ayı yeməli
İstəməli kəndüçü o mən hünərmin
Düşüncə dəli ilə mənəli xatirə
Hər kəsə pərdəli bəyətlik versə,
Dünya mənəli ilə bir kimsə

Hər zaman kiçiklik yoluyla gətsin.
 Özündən ucayn alçaqlıq etsin,
 Neysəndən nə şərəf almışsa sədəf,
 Çində də şah verdi elə bu şərəf!¹
 Bağdadda və Rində nəfis görənən,
 Hər çəşid qiymətli o geyimlərdən,
 Verdi Çin şahına elə bir dəsgəh.
 Onu görməmişdi heç bir padşahı.
 Şahınə bəxşilər dnyurdu Çini,
 Çininin alından açıldı çini.
 Qalmadı o böyük Çində bir nəfər
 Geyməsin xəz, atlas, zərif geyimlə.
 Etdi İskəndərin gördüyü bu iş
 O dargözlərin qayını geniş.
 Şahın kipi qasitək dostluq bərkışdı,
 İskəndər başına həmişə auld içdi.

XAQANIN İSKƏNDƏRİ QONAQ ETMƏSİ

Gəl mənə azad et, sağı, "yox demə!
 Qədəhdən göz yaşsı tök əyləmə
 Bir mey və ki, olsun səf şirə kimi.
 Yusun hər çirkəbdən bu əyləyim.
 Çəpçinliq etmə, ey Çin üzlü gözəl.
 Bir səat qaşma çin gətirmə, gəl!
 Qeydirmə qal mənim, qəlbiñi şad et,
 Qüssədən bu günlük mənə azad et!
 Xaqanın gəliri keçsə ilə ilə,
 Səf kimi axıma, yağıştək xərcə.
 Məlindən hiç əz ye, büt əz ver, anem
 Başqalar üçün də uzaq bura.
 Yəni vün-yuxunu, çox yaşayarsın,
 Yuxsulluq yəniməndi qocalan zaman
 Xərcə, ye, hək tənə kəlnə dünyanı,
 Xəsislik, ac qalmaq məhv edər canı
 Dağıtma əlində vəzi xəzəvət
 Bilərsən yeməkdən çəkərsən zəlimət
 Xərclərkən ölcüdən gəl götürmə əl

Nə atıq nə askik - urtadı gözəl,
 Səpini yığmı olsa mən lənədən
 Çux tənə gözünü kor etləcəksən
 Yazdıqın tarixi nəqquşı yənə
 Bu nəxşi vurmuşdun Çin ipayına
 Hər yerdə xəz çıxırdı böyük İskəndər
 Çin ələkləmə səpili diñi, pəyət.
 Bu idi xaqanın fikri, həvəsi,
 Versün İskəndərə nuy küəvi.
 Aqşın lür şahinə ziyalə tənə,
 Zər tükəşün atını ayaqlarına.
 Özünə adına, samına gənə.
 Şahinə hədiyyə çəkən lüzumə.
 Şahın bəxti kəmi ulduzın parlayı.
 Bir gözəl gün seçli, qurdu təntənəy.
 Bu məclis həzrəti cənnətlərdə də şən.
 Şirazi axırdı aslan dıymıdan.
 Meyvədən, merydən, həmişə ləpələyən, qışılən
 Elə bu qumaylıq düzəliş xaqan,
 Dünyada nə qəlib gözəl nemət varı,
 Basmışdı haşməyə qızıl xançaları.
 Çin xuruluşlarından haşmə, al-əlvən
 Müslim cənnətlə gürəməmiş haşmə
 Ləzzətli həvalər hazırlanmışın,
 İç qənd, bədadla dildərlənmişin.
 Elə qulilər vünli, gəzili atayın
 Dünyada həmişə tapınmazdı mülən
 O qədəri rəvayət gəlmiş urtaya
 Ki, səfat lür dənizməzək sayı.
 Haşməndə şahın ziyaləmə
 Səf ulduz böyük lür dənə xəznə
 Tük şahı xəslətlə yulə çıxatıq.
 Gəldi İskəndər çağırın ipunı.
 Tırpağı əpdilər nuyın günə,
 Dəyili yeti dıymakdan baş gilyəni
 Söylədi: "Bu nə bəxtin, ey sərvət!
 Təxtinin haşmə yul tıpsa ağrı,
 Tərtiyə təxtin əziz rəvayət.

Məni bu şərəflə çox böyüdüdi.¹²
 Səlimi dövlət şah qəbul etdi,
 Xaqanə şərəfli hörmətçin gəldi.
 Onda, şah birlikdə hamən davətə
 Baş ayaib atlandı o ziyafətə.
 Xəzinə ağzından açıldı yerlər,
 "Yol açın!" səsinədən itlədi göylər.
 İskəndər çatınca süfrə boyuna,
 Elə bil çaldı Xırr həyat suyuna.
 Qızıl büt taxt gördü, günəşdi, gerçək.
 Onda dürt çəməsi dəmir suyuək.
 Qızıl taxt üstündə oturdu şən-şən
 Ölində hir tutuncə kafir, anbardən.
 Sağ nildə dünyanı yoxlayan fəğfir¹³,
 Xidmətə haş ayrımış, hüzurda durur.
 Şah onu çağırırdı, hörmətli deyə,
 Oturdu şah kimi qızıl kürsüyə,
 Başqa tacıdarlar hörmətə görə
 İskəndər yanında dir çökdü yerə.
 Xaqan əmi eylədi: "Yeməklə gəlsin,
 Qızıl xoçalıda xörəklər gəlsin!"
 Hər yandan töküldü şahənə yarpaq,
 Meynə yarpağıtək tökdü hər budaq¹⁴.
 Fərxarə bənzəyən istək evindən
 Təz hazır olurdı hər nə istəsə.
 Elə bil cənnətdi, arayan kimsə
 Xnuçadə tapırdı hər nə istəsə.
 İştəhlə yedirdi o xuruşlardan,
 Hücumlə şərəbə açdılar incədən,
 Qırmızı şərəblər verdi qol-qanad,
 Qırmızı rənglərdən qurdular bütə.
 Çalmağa oturdu, bütün dünyadan
 Seçiliniş an məşhür oxuyan, çalən
 Ən incə oxucu səslər ucalır,
 Özənlər rəsmiylə oxuyur, çalır.
 Çalanlar başladı süğdi nəğməsi,
 Göylərə ucaldı səzlərin xəsi
 Vardı pəhləvici o qədəri çalan

Nəğməyə yenilik verirdi hər an.
 Rəqş edən kəsmuli gözəllər durur,
 Oynatın yel kimi mayalmaq vürür,
 Elə çalğıçılar gəlmiş Yunandan.
 Ağlımı itür eşidən insan
 Rum və Çin xidmətə bel bağlayaraq,
 Bəzədi Rumdan və Çindən bir bayraq
 Xəzinə ağzını açınca xaqan,
 Qarun xəznəsində yer oldu pünlən¹⁵,
 Əvvəlcə saçdı çox əvalın, gövlən,
 Daş-qəşə tutulmuş gözəl geyimlər.
 Bülürdən bütəni günəşdən parlaq,
 İncəlikdə sıldan təmiz və yumşaq.
 Çin ipəklərindən bir neçə xalvan,
 Mükəmməl, anbarla dolu bir amban.
 Kafulu tələqlənən əti almış hər yan,
 Quru ud sırtıqlı taze kafurdan,
 Çəci kamanlarla çün ipəklər,
 Bir neçə qılınca da ona hərəkət.
 Bir ilki yüngül at, günəşli, nuyunq.
 Yel kimi yeriyən, görülsə parlaq.
 Güylərdən durnanı, sarı ovlayan
 Ləçinlə qızıl quş, bütüklü bu kərvən
 Qırx fil öz taxtıyla, uca, qüvvətli,
 Sümükləri mülkəni, vətəni alı
 Bu dəstə qara qul - cəhlələri yənan,
 Ayüzlü kanırlar - əlli illüldən
 Çəkdi bu şeyləri şah hüzününə,
 Bunlardan başqa çox şey vardı yəna.
 Yenidən başqa bir xəznə açdı.
 Ondan ilə dəyərli bəxşişlər saçdı
 Vərdi n, qeyruğ qara bu kəhlən,
 Şəhəri küllərindən atı yeriyən.
 Yürüyən, şahənə bu taxt-əvalın.
 Üstündə tərpanmır ədə oturan,
 Qaçmaqda cəryundan it, həmişə nuyunq,
 Atəşdən qızğındı, sıldan da yumşaq,
 Çölün qarşısından çıx yüngül uçan.

Dənizdə baliqdan üç oynayan,
 Qaçarkən qorxunc div sənirdi görsən,
 Elə bil dıngılınmış divlər nəslindən,
 Qalmaz tərpsəndə göylərdən geri,
 Olmaz dən yeri də bən meydən əri.
 Meydanda elə bir cəvləri vardı.
 Xayalı o yarı yolda qoyardı.
 "Fərsi" "Rûx" ilə nysqdaş salır,
 "Fərsi"lə "Fili" də cəblədən alır¹⁸,
 Bir qırxu şaşardı nnuu siləti,
 Yerişi ən inə xəyalıdır üç.
 Qorxmazdı səmsudər kimi atəşdən,
 Səmsəndər demirsən, İskəndər çəkən.
 Bir ovən qış verdi fitnəylə dolu,
 Rəyalı gecədən dıba qorxutlu.
 Çox kimi dulanır açarkən səlihal,
 Cəzişi cənubdu, çıxışı şimal¹⁹,
 Polad yay keçirmiş lunc dımaqlara,
 Əznindən qartalın geyimniş qırıq.
 Bıynında çox qat var, hər qışa yağlı,
 O qəniş ovlayan yaylı caynağı
 Çürünə sümürğün buğrı sızılıdır
 Çöllərdə kərgədən edərli şikar,
 Aciqli, qanıqon, qorxu bilməyən.
 Haqq onu yaratmış zülfümdən, kimdən.
 Toğrulduz qusların şahı bən Toğrul,
 O da Toğrul kimi ölkəyə sultan.
 Qaragöz bir kəlix ənbə qoxulu,
 Gülüzlü, dodağı şəkərlə dolu.
 Cənnətdə həzənmiş bir səməndir bu,
 Fədr o fitnəni könül üzün.
 Yürüyən bir əydi u sərv ağacı,
 Müəkin bir kəməuddir cüt quru saçı.
 Su kimi tətəfdir o çənə, buxəq,
 Atəşdə suyn kimi görmüş baş-ayaq?

Üzü İrəniyəyə qızıl gül atır,
 Gül lizdə bəniyəyə keşikçi yatır²⁰
 Uca sərv mütləqdir onun buyuna
 Şəkəri bir bəndədu, bəli dıstulu nnu.
 Mışk onun zülfünə bağlamış kəməri,
 Zülfü ilə gönəşə kəclilik edən
 Bir şəkərcəndir, yarı silikəndir,
 Dodağı şəkərcən bir fəlakəndir.
 Arxası səməndir, hədəli hələli.
 İncə bəniyəyə xəz ipiniğəndir
 Ağ, tətuf cənəst gümüşləli nışan,
 Onu bir tuğ asınış gül buxəğməli.
 Çənəyə, lıxəyə vermiş yunəşli,
 Günüşədən top qıymış, aydınca işli
 Qənişədən ox çəkmiş, qışınları kəməli,
 Bu ox, bən kəməndir ovlanış yüz cən
 Bığazı u qışda ağ, tətəfdir kə,
 Çəkənə görünüş şərəfli rəngi.
 Dönyədu sağ olsun elə bən ilyə,
 Bən gülə bəniyəyə tən cəli nışa
 Dəz gülə kəməyə salmış bən nəzə,
 Ağzı ilə güzişləli dıba dıba, dıba
 Elə bən güz yox, yaradmış yuxidən.
 Ona "Təyisiz güləli" dənmiş mül ipyən
 Dəyərli mütləqə təpəli ilyən
 Fəxi ilə füyəyə başladı şən-şən
 "Budur mən, nışa qış və güzəl kəmə,
 Özəli, bəndəli sən ilə tən əziz.
 Nə kəmə bəli mən münəşir bəli,
 Nə bəli bən ipşə keçirmiş əli
 Dənəyə nə lıxə, bən zaman gəli,
 Hət bən göstərər kiçik bən lıxə.
 Gülüzlü kəmədu bəli bən güzəl,
 Güzəllikə yuxudur özümə bəli.
 Anadəğməndir nıma üç xışəli,

Onun dördüncüsü ırpılmaz, albat,
 Birinci, gözəldir, bərabəri yox,
 Can alı, cənnətdə belə pəri yox.
 İkinci, güclüdü, həm də döyüşkən!
 Qaçmaz döyüş günü mard kişilərdən.
 Üçüncü, yox səsə ima bir bəislə,
 Şən, şaqraq nəğməsi Zöhrədən gözəl.
 Gözəl səs dalmıca pəsindən, ucanlan,
 Nəğməsindən yataı həm quş, həm ilan".
 İskəndər bəyanlı, haqq verdi onn,
 Xoş səsi, gül üzü gəldi xoşuna.
 Qadında mədliyə verinmədi qıymat,
 Hə işdə azacıq düşündü, albat.
 Tikanları bərk olub, çiçəkləri incə,
 Qadında igidlilik az olub nəcəsə
 Vücudu geyinsə kəskin poladı,
 Mərdlikdə payı yox, qadındır adı.
 Çaxmaq daşı olsa suda bəliqlər,
 Dənizdə nəhəngə olacaq yıxar.
 Yaramı kağızdan qaymılsın qalxan,
 Aılısın dənizə, suya sonradan.
 Pədsəhi bu fikri etmədi təmin,
 Qadını mərdlikdə görmədi məin.
 Özüna qul cılı qəbul etməklə,
 Sonradan adını unuttu belə.
 Gözəl bəxşışları alaraq ondan
 Yarağa çəkildi İskəndər xaqan.
 Məşriqin tovuğu u kəllər cikan
 Başını ucaldı firuzə güydən,
 Yenidən qədəli padışahı aldı,
 Yenulən dərğaha çalğı səs səldi.
 İlk gün ısrarla baxdı keyfina,
 Yerişə başladı yel mı yena.
 Qayımaq üçün şah verincə qərar,
 Dolanışı kəskin, itü ruzigarı,

Xaqanın venhiyü türkülü kənaz.
 Pədsəhin yanında olublu əvəz.
 Nəfənsə xuşmə gəlirdi lən qız,
 Külgəyək pəndədən lənaxatı yalıqız
 Pəndəli günəşlək u məşriqin ay,
 Gözlərdən gəlir əzəmətli lən çay
 Kənazın evində şən kəmə sındı.
 Bu qıyın içində külgəyə döndü.
 Çövkəni pəndəsin edən bu olubun
 Olə tək keçməli gəcə uyuyubun
 Şahlardan tək qapan lənliyək lənkinin
 Cəlvəyə çövkəyə bəxatlı bu an
 Qalxdı dağlar yanan gənciyə lənlan
 Fil anı üstünə mənli filərdən
 Uratlı bəyraqı lənün çəkənlər,
 Qıyınca başladı, göründü mənlişər
 Orlumun olublu emi bu ağac,
 Ceyranla döləməşli bəndə qıl, yamar
 Çindən Cəvəş qədar lənli başlan-baş
 Yeri-güy lənünməşli tək qıyınca
 Orlumun sayına çəli lənkinin anı,
 Yeri lənli lənli mənli pəndəvən
 Qəlvəqlə, ərəxə lənlişməz lənklər,
 Sağ, sulu poladlıpt lənklər gərlər
 Orlumun qəlvəndə lənlişməz lənkinin
 Səlvəklə lənli kəmə lənli kəlvəklər
 O dənli külvəklər lənlişməz lənlişməz
 Qıx filə lənlişməz lənlişməz lənlişməz
 Qəlvəklə lənlişməz lənlişməz lənlişməz
 Mən lənlişməz lənlişməz lənlişməz
 Xas lənlişməz lənlişməz lənlişməz
 Ölməşməz lənlişməz lənlişməz
 Gözəl, gənc lənlişməz lənlişməz
 Hər yandan çəkili mənlişməz yəklər
 Yəklər lənlişməz lənlişməz lənlişməz

Nədimlər bürümüş onu hər yandan,
 Şərkatla ısrəpəndi Rum şahriyanı,
 Yalnızca gednli Çin hökmdarı.
 Elə ki, yılları ölədü bir qədər,
 Xaqana ısrə eidi İskəndər.
 Durnayıb mülkünə qayıtsın yeno,
 Cəlavə çevirsən türəkəsinə,
 Şah ilə görüsdü, ayrıldı xaqan,
 Üzünlə işlədi kırpık suyundan.
 O dünya dolaşan alımı sürdü,
 Qoşunla Ceyluna doğru yürüdü.
 Elə ki, yetləşdi o dərin çaya,
 Dincəlmək otmırı verdi orduya
 O yerdə sərimli bir çəməni gördü,
 Fiməkəni münasib bir məskən gördü.
 Kəndirlər çəkildi, çalı quruldu,
 Mərkəzin situnu qüvvətə doldu.
 Gəvənərlə işləmiş o çalılardan
 Ceylunun səhli oğlu gülüstan.
 Məvənnənləri görüncə guya,
 Bir şəhər demirən, göldü bir dünya
 Nə qədər var-dürlət almışdı Çindən
 Qaldığı yerlərdə dağıdı şən-şən.
 Şənlandı o yerdə vürən yerlə,
 Yenulən saldırdı bir neçə şəhər,
 Səmərqənd ki, dünya xəttir onə,
 Deyirlər, İskəndər etmişdi bina
 Rumda, Xorəzmda yayıldı xəbər:
 Gəldiyi yerlərdən döndü İskəndər.
 Padişah xəfərlə gəlmişdir deyər,
 Xəlc çıxdı yollarda şənlik etmişlər,
 Toy-luyraın başlandı, ucıldı bəyraq.
 Hər yerdə, hər evdə şənlik quraraq
 Varlılar səpdiilər varı, dövləti,
 Gündərdi padşaha nıyaq zəhməti.

İSKƏNDƏRİN RUS QOŞUNUNUN HÜCUMUNDAN XƏBƏR TUTMASI

Saqı, dır bə gəcə mənə rəi şadı,
 Bu başağursuna rəvətlili gülüb
 Bir mey rəi, suyu ilə eləsin luyraı.
 Vərnəsün başlara əğnıq, xıman.
 Xoş gəlir dünyanı ulqon alına
 Calasın səfəri başqa səfərə.
 Görsün hər ölkədə yeni bir ulət,
 Olsun hər mənəzildə azarq ulət
 Hər yeni geymə bir nəvə salın,
 Gündüzi şeyləndən bu sınaqlıdan
 Azarq düşünsən, bu nıktə vərdu
 Hər kəs öz şölərində bu şöləniyudu
 Öz şölərində olsun bu alçaq nısan
 Yaxşılı qınlıbdə sultan olmaqları
 İskəndər hər yerdə qələbə çalıb,
 Ləkin nədən eşiq olubun ulub,
 Həkimində olsa da sayırsız ulayır,
 Öz dilgünə yuluna çəkənli ləvayır
 O gəcə qat rübi, səhər qatcararq
 Anca külsəkəni tərşin bu ayarq
 Qəlbəndə sındırsın rəvə ulubun,
 Xırasın hatırı şölərsin omu
 Örmə luyraqına m səkmə yeno,
 Oradan yul aşsın İstəvə mülkəni
 Dünayın rəvə ilə nıysın luyraın,
 Şöləllər qazansın nəvə luyraın
 Keçsin Nışağın mülkündən bu ilə,
 Yaxşın, yaman gersin o yerlə
 Yeni dır geydərni kolına ıqlıba,
 Ömürdə bu dünyadır çüksün yerə
 Hər kəs yulırlar versün vır, dırlar,
 Təhlildə paylasın, güstərsin şalığa
 Bəxşisə nıysın istəyənə,
 Yenulən yusafis ərəsin hər yerdə
 Gədikən luyraı dılsınur olubun.

Həşqə cüt düşünürsüz hökümən, yaqın.
 Abvaz hökümədi olan Dəvalı
 Ucalmış, padşaha yaxın olalı.
 İskəndər hökümətinə bağlatkan kəmar
 Dünyaları ilçən, ölkələri gözət,
 Pulşahın pənnə gəlincə, bürdün
 Təbiiyyət ulayıb qopardı şivən
 "Padşahın, rusların zülmünü çox dərin,
 Alxıvz gətirdiyindən qəçirni gələn,
 O gözəl ölkədən gəlmiş bu lənət,
 Deyin ki var-yoxdan çöp də qalınmamış
 Alan, Ölkə rusları edəcək axın
 Yağınmış ölkəyə etmişdi basqın
 Dərbəndə, Ətrəfə fitnələri saçmış,
 Gəncinə dülhünə, dəvəyə qəçmiş
 Qədrətsiz basqınlar etmişdi yəni,
 Yenidən yul vermiş o kühnə künə
 Qəflətin tələmiş hər yerdə nə var,
 Hətə yul tapmasın o şum ayaqlar.
 Deyirlər, qədrədən çox olan varmış,
 Həm qırıb dağıtmış, həm də aparmış
 Hec bir şey qalmamış dolu anbarda,
 Xəzinə boşalmış, yoxdur dəniz də
 Xəzinə gətirmədən boşalmış, gərçək,
 Sandıqdan da çalınmış, taxtından ipək,
 Girdəyün o Bəndə olmuşdu ərən,
 O zəngin şəhərdən qalmamış nəşən,
 Güzəl Nüşabənı almışlar əsən,
 İyən qədərləri qurtuluşlar bu-bu.
 Sarayla görmüşdün o qədəri gələn,
 Onlardan qalmamış heç bir nəzakət
 Varmış bu-birinə kəndi, şəhəri,
 Aləmdə yandırmış şən ölkələri.
 O qızgın dünyədə nəhəz olsaydım mən
 Asudə olurdun bu dirləkdən
 Sənin xidmətində uldum ləxətiyə,
 Orada əsiridir gələnlər, qızlar.
 Düşməndən intiqam alınarsa padşah,

İndilə yetişsin o böyük ulla
 Çox keçməz ki, ruslar gətirilər yata,
 Dağ-çəkar Rumi də Fərhəməstə
 Elə ki, keçməz olsə xəzinə,
 Durnıyın tələsik qəçatlar yəni
 Şəhərlər ulmaq, talan lənəti yəni,
 Bəlkə də tomlar hətən düşməni
 Onlarda aslanla qurtulmayıram,
 Qana mənl, sufiyəz necə ulmalar
 Məhəmət ululmaz düşmənlərini bitər,
 Yalnız suxumdan gələni nəsən!
 Əgəyən cəvrihə olsa da yükü,
 Yəni də eşşəkli, pətillər tiknə
 Madam ki, yul tapmış bulalar xəzinəyə,
 Zəhmətli verəcək bu çox ölkəyə
 Zülmətdə açacaq yeni qurt-qumal,
 Kərvənlər sürməyəcək, sürəcək həyat
 Ölkəyə dərinədən zülm verəcəy.
 Rumi, Xəməmət ol nuzlacaq"
 Acıqlandı padşahı bəni dirləkən,
 Qırmı ucladın olar suxumdan,
 Nüşabənı üçün də qəflətdə hədəz
 Çünki ölkəni tutmuş əziz
 Acıqlı başını dikəli kükümə,
 Başını kəşib qaldınlı yəni
 Dedi: "Ey Dəvalı, verənəm fəman,
 Qəflətdə çırpınlı cəməldə olan
 Vəğənənlərdən, sən dər bu yəni,
 Bu işi birləşdirmə gəl tərşən mənə
 Gələrsən nə salıma n ruzəni işləmə,
 Kəməndün nə qədəri bəzəkə yəni
 Alaman ağlı, ləşə başlandı
 Aslanlar qanına sallanı həyəcan
 Aslanla qummaq dirləklə asan,
 Hər salamanı kurt qumdan
 Qıymıram Bərtaslan, ruslardan nışan
 Başları qurtarmaz nıyay ulmalar
 Ruslar, Mıst olsa da, hökumət Nəz,

Şümrü azınca özürünü filə,
 Taxtını qaldıranı dağından yüksək.
 Daşları dolaşdan arıxın gərək,
 Nə əjdə qeyrətini bu küllünlə,
 Nə də ot ki, dərman olsun bu dərda
 Rinslardan bu öcü almaıy bə gətərm
 Feyləxusun oğlu deyilən, itəm
 Bərtasın qurdunu tərə salmasam,
 Bərtas tülküşündən dəbə alçağam.
 Dürütlüyü gər dişi vətərdən imkam,
 Axtaram öcünü künli düşməndən
 Qayıtarar nə ki şey aparmış bizdən,
 Düşdi əyənə o qatı edən
 Nüşabə qurtarı zənci alından,
 Mən çəkdi ulanın qamışdan, inan!
 O gülmüş, daşlarla gızılca belə,
 Nəminlən tük kimi çəkərsen çilə,
 Tədbirlə açılar bu çətin işlər,
 Ağacda zəminlə açar çıxarklar
 Hər ıyda tədbirdən əl götürməmək.
 Zəminəndən-zəminə dulanı fələk,
 Bu yolla varımda ərzəq, həziliq
 Mütəddə çətinə dözərm, artıq.
 Qocaman dağlardan dənizə qədər
 Üsullu-ürəllü iş axır gedər.
 Fikrim at sürməkdə səcin müflükünə,
 O yolda aylanmaq istədim yənə.
 İndi ki, üz vermiş belə bu dastan,
 Taxtdandı ayılmaq yaxşıdır bundan
 Qusununu əzm etdi tərpsənin, ancaq
 Bu yolla yəhərin taxtını iləcəq.
 Düşünülən intiqam almayınca mən
 Qəçərim yitmişdən, istəmədən ~
 Dəvəli o bəli gördüyü zaman
 Azaledi qəlbində künli həyəcən
 Dədəği dildədi yeri ənbəilə,
 Uz sürtdü, torpağı suvarılı zərlə.

İSKƏNDƏRİN QIPÇAQ ÇÖLÜNDƏ ÇATMASI

Dür, sağı, qədəli at pla, dahlil!
 Kimsəyə içməkdən başqa yul yoxdur
 Günaş paçasulu, bula deyil bu,
 Gövlərində vardır həm ataq, həm ot
 İki parvane də bağlanmış hura,
 Bunun üzəlg, bitmə qatı"⁴⁴
 Kimsənin şamına deyil parvane
 Dömlənəz kimsəni, baxmaz fərmənə"⁴⁴
 Çıraqları işıq ver, ev işqlərən,
 Hər iki parvane ataqıla yarım
 Bu yaşıl baxçaya vətən yarıyaq
 Çıraqları pələndə lərlə bu işıq
 Feyləxusun uğlu bəyək İskəndər
 Rusu talantından uluca vətən,
 Gecəni yatmadı, əzm rüli künə,
 Hər sayaq düşündü, dağın yənə
 Nəylərin, bu işa necə dən bəşim,
 Üstümlə atlaydı qulayca keçən
 Dən yeri yarımdan yəşil açınıla,
 Şəhidim hələndən tənqə açındı"⁴⁴,
 İskəndər yənə də ata tənqək
 Yel kimi tərpsəndi, oldu bu şənşək
 Çeylən səhiliylə atını səhli,
 Qırdan Xarəznə dığdı yol uldu
 Arxanda irdənə dənizək axın,
 Çöllərin hərəbi bənağındı
 Xarəznin çölündə olçək bəçli,
 Çeylənə gələrk, Amuldan keçli
 Aləm qurtarmış lükıyla rüdan
 Suda və quruda dənizəli bu an.
 Yeməyili, yatmayılı, liry arındı at,
 Səqləb çöllərinə açınca qanıml,
 Qıpçaqla qaynaşın bu çöllərdə gəndi,
 Baldır ağappaq gözəllər pindü.
 Özi od, yanığı sən kimi oynaq.
 Günaşdən və uydan dəbə sux, patlaq

Həm kiçik gözlü, könül ovlayan,
 Hər pəri səbrini öhdəndən alan.
 Nə ertü, nə yaşmaq bilirdi onlar,
 Nə də qudaşından, arıpdan qorxar.
 Dərlərdə keçmədən subay əskərlər,
 Görünce örtünür bir dəstə dillər.
 Dözməyib, qaynağı gəncəyin qanı,
 Dirlənəz oldular əmin, fərmanı
 Padşahın qorxusu çökdi əskərə,
 Əl ata bilmədi o gözəllərə.
 İskəndər görünce o səfələri,
 Xəşmə gəlmədi bu adətləri.
 Ağ bədənələr güddü, gülmüş vücdudu,
 Ordu bütün susuz, nələr sərin su.
 Ordunun halını yandı, nə deyərk,
 Hər qadın qadındır, erkək də cəkək!
 Bu işə sərf etdi öz lütfünü,
 Çağırdı qıpçağın böyüklərini
 İskəndər nifətə etdi çox hörmət,
 Uraldı başları, göstərdi şəfqət,
 Örtülü iledi çöl qıpçaqlarına:
 "Üzünü girmək xırdur qadına.
 Qadın ki, yallara açar üzünü,
 Nə əri düşünər, nə də özünü.
 Hərlikdə əmsə də daşı, poladı,
 Yəni də qalın qadındır adı.
 O nəgmi çöl xalqı, u köçmələr
 Padşahı dirləyib dördü bir qədə.
 Bu əmrə əymədi höynə heç biri,
 Ən iləğrə sandılar bu əymələri.
 "Bəndəyik biz, iləy, təslim oldular,
 İstədi edərək sənə, təcizdir!
 Öz ömrünə diğrə yol deyildir, ancaq,
 İstədi cənab bu əymə qıpçaq.
 Öz ömrünə əyini qoy olma əmin,
 Həzə də göz ürək olmuşdur əyin.
 Baxmaımaq gərəkdir nənəlikəm üzə,
 Nə suqan eər özün, cəza ver gözə.

Bu süzlər gəlməz padşaha ağrı,
 Nə içün has üzə, arxaya baxır
 Bu hası deyilmi qız, gəlməz!
 Heç biri girməmiş yal gəlməyə
 Bizi qız gəlməz yəni bu ürək,
 Yollar gəlməyindən tutmuşdu yək,
 Örtü salıncıqlansa xalqı özünə,
 Özün bu işə çək baxan gəlməyə
 Gözünə padşahı əmin bir nəfər,
 Şöhrəti, nə güncə, nə də uy gəlmə.
 Bu işlə cəhəndür eər cənabıza,
 İstəsən hər qıpçaq cənab verər sənə.
 Bələk hər əmin olsa, istədi,
 Öz əyiniyindən dirləyərək, ələt "
 Qıpçağın dirlən özün gəlməyə,
 Sinsaraq, ələt bu neci düşməyə.
 Padşahı əyilən oldu bəqəzət,
 Bu xalqı bu layla vətənə bəqəzət
 Tutaq bir təllin göstərsən, iləy,
 Süylədi bu sənə u ləzəzəyə:
 "Bu kəndə saçları gəlməz, dillər
 Bəylik, yallardan ilz tutmuşdular
 Pərvinə atışdı yallığı qalır,
 Yallara kəlməz bu qatı gəlməz
 Nə yolla qıpçağı has yallıqların mən
 Gəlməz özünü mənə bəqəzət"
 Bəlməz dillə qəli mənə bəqəzət
 "İstədi edərək lütfi mənə bəqəzət,
 Mən ələt ki təslim qatın bu yəni,
 Dastanlara dilləy qatın dillərdə
 Təslim hər qadın gəlməyən zaman
 Öz gəlməz dillə keçər yallıqların.
 Bu şərtlə: padşahı qatın mənə bəqəzət,
 İstədiyən şeyi gəlməz ələt."
 Gəlməz şeylər yaxşı yallıqların,
 Güc də, qızıl tapdı lütfi mənə bəqəzət
 Bəlməz gəlməz bəqəzət yallıqların,
 Təllirdə başları bəqəzət yallıqların.

Qara daşdan qurulu gəzəl nuzarımlı,
 Dikəlmiş bu yeni ayımlı gəlmi
 Ağ mürənci çubrası heykəl daşında,
 Sənəni yarpağıyla birləşmiş başında.
 Hər qadın keçərkən gönlüyü zənnim
 Dərinli özünü gəzlədi mənəm.
 Özünü, gözlünü ömrü hər göyçək,
 Dərinli özünü çəkili bürünəcək.
 O gün ki, çarşalı heykəl quruldu.
 Qıpçağı üzünəmiş hər işlət uldu.
 Sənətkin kişilərdən sənlik İskəndər
 "Nə üçün bu xalqa daş etdi əsər,
 Etmiş verdim sənə ihsan,
 Bu cəmsiz heykəllər alımlıdır dən?"
 Baxıymı lülələri dedi "Hikmətdən,
 Qıpçağına urayt qatıldı daşları!
 Bu gəncliyədənli rəşadətli
 Dəyərəkliyi münəccim sevir
 Hər lülə ilə ki, daşayın ulu
 Qurtulub mənəli yunuslu
 Uzun pəzəli lülək daşdan yaranmış dillər
 Dərinli, özünü yadlırdan örtər.
 Bəzə ilə gəzərkən belə bir ömrək,
 Əyləz lüləndən, yutulan lülək.
 Bu ilə ki, pəyləz uldu bu sifr var
 Etmişəm o pəyləz mən aşkım"
 O ulduz kəkəllə dənəyən yerdə,
 Əyləz ulduz bu sənətli pəndə.
 Tilsimli o heykəl yəni nəhər,
 Dənəmiş, o çəldi mən də qəndi.
 Çeyrəni oxlarıdan döndürmüş mənəm,
 Çay luyundan lüləni ətə, tikəni
 Dənədə qutallar sultan oxlarıdan
 Daha çox görünü qutal və ətəni.
 O yerdən keçərkən ilanı qıpçaqlı,
 Piri deyirdi, başını sədəyə qıyan.
 Hər ulu, pıyında o yadlırdan gedir
 Heykəli piri deyir, pərəstəş edir

Anı sənətkar daşay, piri deyir,
 Ləli oxluğundan bu ox bəhəyyo.
 Çubardan simüylə keçərkən mənəm
 Vəzi o heykəli bu qıymı qutlan
 Qurtallar uradın ətərkən pərəstəş
 Qıymından yerdən bu lülə dənəyəniz
 Qıymın, o pəndə pərəstəş qutlan
 Heykəlin sənətinə gəliriz bu mənəm
 Bax, bilirdi nəsi bu heykəl qutlan,
 O sənətkar gəliriz, gəliriz qıymın yadın

İSKƏNDƏRİN RİS-ƏL-KƏSİNƏ ÇATMASI VƏ MÜHƏRİBƏSİ

Səpki, dən, dənli bəhəddər sən
 Mənə ver, qıymın sən pəndədən
 Əhli qıymın lülə kəndən, qutlan
 Dənli dənli bəhəddər sən
 Yerdən bu lüləni gəncliyə bəhəddər,
 Hər pəndə yadın qıymı - qıymı
 Fikrimə sən ver, bu pəndədən,
 Pəndə dənli bəhəddər mən bu xalq
 Hər qıymın dənli bəhəddər mən
 Hər gəncliyə uldu ki, çəndən pəndə
 Məndən eşitdim, zəkali ətə
 Zəhəddən gəncliyə qıymı pəndə
 Keçməsi gəncliyə lülə tənqim
 Tənqim uldu ətə bəhəddər dən
 Rəni sənətkarın gəliriz lülədən,
 Təhəddər bəhəddər mən uldu dən
 O ətəli ətəli nğərli heykəl
 Fəndə mənəddər bəhəddər gəncliyə
 Heykəli mənəddər ətə bəhəddər,
 Tənqim uldu bəhəddər bəhəddər ipək
 Heykəli dənli bəhəddər mən sənətkar,
 Qıymın gəncliyə bəhəddər bəhəddər
 Keçərkən sənəddər, pəndəni, dənli bəhəddər

İneilər saçılmış silahı yerinə,
Yahorlar büsbütün yağılla dolu,
İncidi, gövhərdır atların çulu,
Üldüzlu küdlülər ucalmış göyə,
Uzuu ilən az qahr ayağa dayo,
Türmələr, ipəklər, farslar, xalqalar,
Nə əldə niza, və oxluqda ox var.
Xalkalı qızıldau taxmış ayağa,
Zülfüüü uenun burmuş qulağa,
Hamı şahana zinətə dolu,
Yox gedən ayağı, yox gülü qnlı.
Bu əlsiz, ayaqsız nəfərlər neylər?
İskəndər hünərlə ordunu yenər?
Onlara bir tynə bətrənsən, bışəkk,
Ağızları açılar bir pəncərəyəkk,
Tərxlə, təqvimlə hərbi gedirlər,
Həsəbdə bir ayı təxir edirlər⁴⁷.
Bu ordu ən qızğın döyüşdə bir az
Özümüş kəsəkdən tox da qoparmaz,
Bırkıqda hücumə keçsək üz-üzə,
Bu ordu dayamamaz bu həmləmizə."
Zəhincələ keçməu sadələvə ruslar
İhtilayə aldanıb dedilər: "Sərdar!
Nə qədər ki, can var - oinmədə vurıq,
Bu əhda, peymanə baş, can qoyarıq.
Hər işdə, hünərdə olarıq nələmiz,
Qoymanıq qalvın bu gülşəndən bir rəng.
Bir başıqı edərək azğın düşməmə
Nizəməz daşları buyat əl qana,
Nizədən qılınca əl atıu zamanın
Başını keçirər kəməndə düşməu."
Rus ordu qallıuı bir ocaq gürdü,
Gücləndən dağları yuyumışaq güdü.
Dümdü ordugahda diləyi zəfər,
Qılıncları pas sildi, qalbindən kədər.
(1) hər tərəfdən çalı da oturdu,
Həşəri igidlərlə bir məclis qurdu.
Pəuləlin igidlər almış orlaya,

Bəuzərdi dörd yunu üldəzlu aya
Qədar xan Xatunlu, Qur xan Xüdəndu,
Dəhlis Mədayındən, Vəhli Yəməndau,
Dəvali Əlxəzənd, Hünli Əl Reyənd,
Qubad İstaxıdan, Nəsbə Keyənd,
Gilaui Zərvəni Məzanlırəndau,
Xüvər Ələksümlə Niyal pahləvən,
Sipəni Xorəsəndən, Fəni Əl İmplant,
Bərişad Ərəməndən, İu İntifəplən,
Rəndən, Əfrəncəndən, Məsimən, Şəmənd
Həsəbi gəlməyən bir çux pahləvən
Pəulşah ənləri qurtardı qanlən,
Ünüllər verməklə ənlə qallı şau.
Dedi: "Düşmənlərimiz dəvə gümənmiş,
Aqləulə döyüşə elməmiş vadiş.
Quldurluq, ağurluq, bir də yul vurunaq,
Düşmənin mərdliyi, bax, hələ necəni!
Qılmei gümənmiş hər iki ələ,
Bıçağı, nizanı kökəsdə, hələ
Bimlənlə tapılmağ kəsən bu yaraq,
Yaraqsız iləyüşdə neylər bu qıcaq?
Qarıya çıxsə İu çılpaq nəfərlər
Bıçərik başından göbəyə qatır.
Meydanda başlasam qılme oynu
Bağlaram Əlbəzən uca qalınu
Məncu əl gəzilən u azanları,
Cən əlməq istərkən cən verili Dəni.
Kəməndi ihtilayla ənlə Keyd mənə,
Səhləm u kəməndə öz ayağma
Fərin qoşumaylı iləyüşə gindən,
Mərdliyiimlə uca kafir yəhətlən
Yaymı ki, qışma bir diyiin ənlə,
Xəqənu yayımla gətir başınlı.
Ruslarla iləyüşdən ənlə qorxumamı,
Onlar bir sel isə, mən də İu dağmı.
Xəzər dağımları Cən sayına qədər
Türkdənlə dölədir bililən İu yerlə
Bəhrəni Rəndlə səvəyən İu Türk.

Rumlara kınları rusdan da böyük.
Tülklərin ovuyla yəni bu zaman
Qahar əzik nıməz rus ayağından
Zəhər ki, vürədi səli zəlzələ,
Sağolu yəni də başqa zəhərlər⁴⁸.
İşlədim: bir tülkü yurta qurddan
Köpək sələmlyə tapmışdır aınan.
Dəməyib iki qurd kim ilə coşdu,
O qoca tülkünün dəhincə qoşdu.
Çox zarba ılları vardı bu yurdan,
Qanına susardı tülkünün, qurdan.
Qorxadan tülküçük quradı fəğan,
İllərin liondını açdı ağzından.
İl səsi bürüdü kəndin üstünü,
Cənnət arı sandılar qoca tülkünü.
İllərin səsinə hürkəkən qurdlar,
Qurtuldu o rəlikd, olundu şikar.
Sımaqlı dəşməni ilə həl işdə belə
Qurtulur düşməndən düşməni əlilə
Mənim ki, dəbdəbanı səclər gıyça,
Vərimi eltiyəcəm başqa köməyə?⁴⁹
Hər bağlı qapını açardı açan,
Çarə tapılmazsa, danış qılınadan.”
Başqıları bağırdı baş endirərək:
”Yolunda qanımla tokulsün görək!
Hər zaman hünərlo işə yaradıq,
İndi biz ıllarıq ondan da artıq.
Həm hünər göstərmək, həm də məf üçün
Çalışmaq bu bərdur istiqbal üçün!”
Gələyə verdi çıx padışah ürək,
Ürəksiz bu nəfər nıməsin görək!
Düşündə, dəşməni axtarıp qalır,
Cəm ilə qılınadan neyləsin əhər?⁵⁰
Uzunü gızlarkən gündüz gecədən,
Keşikçi nıbətdə, cəsus yatırkən,
Hesoba gəlməyən növbəçi əskər
Keçidli yollarda keşik çəkirlər.
Keşikçsiz qalmadı qaranlıq gəcə,
Keşikdə qaldılar şofaq söküncə.

İSKƏNDƏRİN RUSİA RLA VURUŞMASI

Ey saqi, dinnə, gəl, sərvədir mən!¹
Şəngərlə yağınmış ıllı rıvan
Ver mənə, hızoymu mən əvvən,
İşlədim ərəmmiş u sat bıyını
Ey sımaqlı dılğan, dünya gümüşü pı,
Ürəyə yatımlı sözləri gətir!²
Şəli Çindən Rus üstə gələnlə sənə
Onu çərxim anı güldürü bərə?
Çərximə nə ayım başladı təkim?³
Nə hiylə işlədi onə razıqı?⁴
Tarixu sərrafı, u gilyəzi sənə
Süzləri gövhləti səli qılınadan
İskəndər elə ki, ruşqın rus güldü,
Dünyanı qınamırsız bu mənə güldü.
Büyürünü ərəmədi gəcə yatqın,
Dinnə ləxzi arakən ıllıq sayımağa
Öz ipək fışını yığınca yerlər,
Təst ilə, qılınca nıməli səclər,
O təcşdə padşaym qılınca gıncıqın
Başını kəsərək, güldü öz tıqın
Qara ördəsilənlə qılınca baş
Sımaqlı qılınca hünərini dəli, dəli
İki ıllıq deyil, iki ıllıq qılın,
Qadəcə çux ıllı ıllıq sayımlan
Çapdılar o merydan başın “ıqın” dıyo,
Qılınca, bəyazıqlar ıncalı gıyça
İki merydan ıllıq palad ayanlıq.
Sıx yerdə dağ kımı tırlıqla ıparat.
Sımaqlı ıncı etli böyük İskəndər.
Qıncıma sən verdi, dıziqlə səclər
O palad geyimədən, ıllıq ıllıq dıncıq
İlər qövhlə başında ıllıq dıncıq
Çəkdiyə meryandan dağ kımı basat
Dəvalı və ıllıq palad ıncıqları
Səli qılınca yerləydi, cəşni qılınca

Qədr xan fəqarlar igidlər ilə
Cəbhənin solunu götürdü ilə.
Cinabın ox atan xas qulamlardı,
Dönüş yollarına qanaq salardı.
O polad geyinli fil on ortıda,
Kükreyən igidlər durmuş arxada.
Filgövdə padışah minliq ümüdlə
Münəşşidə dağ kimi qıznaş ağ ilə.
Qarşıda hanızi qırmızı ruslar
Məcusun atası kimi pənilidə.
Sağ qolu bozarmış Xəzran döstəsi,
Solulan da ucalıq Bəxtəvini səsi
Alını arxadan, isuvi qoldan,
Əzm çınaş baş, boyun qoparsın hər an.
Cəlbənin qolbində rus kına dolmuş,
Köksündən İskəndər eşəni yolmuş.
Hər iki tərəfdə xaf çəkdi əskər,
Lacivərd göy kimi ucalmış yerlər.
Rusların tablından doğru layəcan,
Xəstə bir huşluluk qupardı sağan.
Göyləri sarsıdan təbii və bəzi
Yerlərin qamına salırdı bəzi.
Zorba türk borusu etdikcə güldəti
Türklorin qoluna gəlirdi qüvvət.
Çoxduqca yer yaran su kişməməsi
Balığa çalırdı yerin nəlisi.
Həftəgün amudlurın tapiklorindən
Fələyin öküzü qopardı şivanı.
Dəldikcə qılın hər gümüş peykəri
Gümüşdən çıxarıq qan danaları.
Dəmirdən keçdikcə dəpərlə oxlar⁴⁹
Sanki çənənlikdən ötürdü quşlar.
Nizadın qamışlıq olmuş yer üzü,
Dağ çökür çuxura yedikcə gümrü.
Tüklərin nənəylə niza ucalır,
Düşünür öz qanıyla döstəməz alır.
Qurd gönündən olan müdhiş təbaldan
Qıznaş duyüşlər, çoxur döyüşkən.

Dağlarla niza qan çəməsi açır,
Bir ordu gəyirdi yay ilə oxları.
Oxların meyvəsi al güllənmiş.
Güllənin qan iltəməsi hər tükəndən
Qalxanı qandan polad nələnglər
Başın uzatmış, səksəklik edib.
Dağlara dəşiklər açdı lənən,
Yerlərin cəmənlə bir tənəyş rən.
Rus döyüşməmədən dolışdı çöküntü,
Aslanlar altında iltar öküdü.
Əslatın, Fəhəz xalqıq nədən
O yerdə əskiklik lən aciz nəsən
Rumlılar fələhə nənəli bayraq,
Qılıncaq sayı bu nənə ulmaq,
Həvənin boğazı sanki oxandı,
Dünyanın nəfəsi artıq kəyandı.
Nə yenib yet tərzi yenyən ayar,
Nə açın həvəni təpəli bəyər.
Ruslardan bir nəfər açdı meylən,
Bir tülkü pupaqlı Bəxtəvini askan
Küləyə minmişli yenyən iləgək
Dağ külək belində dıranmış demək⁵⁰
Düyüşməyə istədi, sülhə meylən,
Özünü öyərək, oxunlu dastan
"Xudu dəri geyməni hər bu Bəxtəvini,
Mənim varlığınla qıznaş ərəstə,
Pələnglər yutaram dağlar qıymın,
Nələnglər yeyəməni sülhə başında
Aslanıq oludum sağın yutmağa.
Tüklük bəxtəvəni yağlı qıymıq"⁵¹
Pəncədə kəskinən, qıvqatla mətin,
Mənil höyrəl yutmaq deyilən qətin
Ləhəyini, təkdiyən dənə al qətin.
Geyimün xam iltar olmuş hər zaman
Nizəm daldı iləyşə çıxır gülləkən,
Sınmaq istəyən, lən meylən, lən sən⁵²
Bir ordu kükresə Çu ilə Rumdan
Ataşın alevə ucalır iltarın.

Məna qəndan başqa tılıfə gətirən,
Yox olsun ələ bir yolçu, döyüşkən.
Kim məna qaş qatır qürü edərək,
Zivər yox, al kafən geyinsin gərək!"
Onun qarşısına şahı otdusundan
Çıxdı bir nizalı igid pəhləvan.
Meydana kin ilə aqdlar pəncə,
Çurpışma uzandı hey döyüşükə.
Açıqlı Bərtasın son qılıncından
Torpağa sərilili rumlu pəhləvan.
İncə rumlu da ölüm, kin gördü,
Bərtasın baxını çox məlin gördü.
Hindi adlı igid şahzadə vardı.
Hindi qılıncıyla çox ləş vurardı.
Qızmış aslan kimi qopardı fəryad,
Cumdu quid üstünə olımda pələd.
Qol kimi sınaıdı, oldu çox həmlə
Kimsənin taleyi gülmədi hələ.
Acığa dolunca şahzadə Hindi,
Qılıncı düşmənin çiyərindən cədi.
Başını biçdi o kəsici almas,
Aın dimağında çırpındı Bərtas.
Rustaidən başqa bir qılınc oynadan
Buynunu ucaldı olımda qalxan.
Öyünə-öyünə girdi meydana,
Susamışdı sanki düşməni qəminə.
Hindi qılıncını cəddi uşa,
İhtiyac qalmırdı rus qalxanına
Çıxdı bir başqa rus qılınc vurmağa,
Güz-güzə gəlincə düşdü torpağa.
Çox igid öldürüldü, oldu gün yarı,
Təzəlik qovurdu o, ceyranlar.
Rustam nəfəsi tıxandı ondan,
Olmadı daha bir qarşıya çıxan.
Vüədu al qana bətinəydi dalı,
Yüzünü çevirdi tez ordugaha,
Görünmə İskəndər göstərdi hörmət,
Verdi ən dəyərli, yararlı xəlfət.

Hər iki nəfərdən cənabək oğlu
Keçidli yollarda keşikçi durdu,
Dən yeri sökəkən saqi qalxdı şən,
Şərabdan torpağa yaqut səpərkən,
Od saçın dəmizək hər iki əskər
Pusqıda yəni də kənan çəkildən,
O qanlı meydanı çaparaq təkər
Aslan yıxaraq üçün ova çıxdılar.
Gurlayan şeypurlar çalduca çalı,
Buşlanlar ağıl, huş, üzən tənq ulu.
Quid gönlü təbilib etdikcə fəryad,
Ürək yox, yunşalı ən ipni pələd
Sas-küydən titrədi yəni ilamət,
Göy ədi nəlim, günəş nəsətim,
Dikbaş lili eylədi susadı qana,
Aın ud kimi sındı meydana.
Vüədu gəzləmiş pələd içində,
Ürəyi dünyadan bərk idi kimlə.
Döyüşmək istədi qızını filbədən,
Gələn qurtulmadı dəniz gürzünlən.
Qorxdu dolaşandan hər bu namıdan,
O aslan pəncədən baş qaçdı dən.
Bir saat sonra bir ucaqlı aslan
Meydana at çapdı öz nərisundan.
Buxara atında qızın fil kimi,
Atili nəl dəşqin Nil kimi
İgid eytaqlıya bağdı gələn:
"İşliq, al günəş çıxdı pərdədən,
Ünlü sağıkək camı olan mənzər!
Eyləqlı quından şəxə içənəm!"
Aın məhəzzədi lüturə sən,
Yıxan qaldı ulu, pələd gürzə.
Qızın fil vürdüyü kəskin mızraplar
Fil vüədu bəzi gəldi nyaqdan.
Eyləqlı tuppuzdan olıli səssəzi,
Onun qan tufanı mısırdı yeri.
Onlardan bu əlti çıxdı meydanı
Dağ kimi yunşadı n dağ yayıma.

Pəngar pərdəniyək mərəzi ölçən,
 Biri gec, birisi sürətlə keçən,
 Çatıb bu bünə, güldür barbə,
 Yarılar açaraq, vurdular zərbə.
 Qazana bilmədi heç biri zəfər,
 Çarpışma uzandı gecəyə qədər,
 Nəhayət, bir qılınc endirdi Qınıl,
 O gəlin bəzəkli igidi dərhal
 Torpağa düşürdü qızıl yabardan,
 Aslan pəncəsində öldü filbədən.
 Öldürən günəçə düşmən qanına,
 Sevincək döndü öz ordugahına.
 Bu işdən sıxıldı böyük tacıdar,
 Torpağa sətildi gilanlı salar.
 Ömri cildi igidi etsinlər rəhər,
 Adına münasib edilsün xidmət,
 O aultun şövkətli şafəq süzərkən,
 Dağa dalğa vürdü Çin dənizindən
 "Qatır" deyər, susadı hər iki askər,
 Birsün dağınək bayraq çəkdiilər.
 Dənizdən kükrədi bir bulud peykər,
 Hər meşə içindən çıxdı bu əjdər,
 Nəhənglər nərəsi ucaldı dağa,
 Hər yandan axırdı qan dalğa-dalğa.
 Fəlgövdə bu rəmlin toppuz ahında,
 Qilincə ahında, oxluq belində,
 Dünyaya çağırdı vərəh imtəhan,
 Çıxdı sını kaftan geymiş pahləvan.
 Toppuzu başından vurunca bərdən
 Rusda nə baş qaldı, nə qol, nə bədən.
 Başqası kükrədi, onu da yardı,
 Qarşıya çıxandan beyin qapırdı.
 Qilincdə, qədəhdə, şöbrəli, fənlı,
 Fərincə adında, özü əslənli,
 Toppuzu çiyində atı oynaldı,
 İnsanın başından huşunu aldı.
 Bu qapdı toppuzu döləraq kına,
 O da tez gürzünü atdı çiyinə.

Toppuzlar nymadı gıyda yan-yana,
 Şiddətlə sarıldı düşmən düşməna
 Aləmlə döyüşə gırdıyı zamanı,
 Bildi ki, acizdli tələsiz düşməna.
 Toppuzu başından etə əmləli,
 Baş, bəyni dağıtdı, qanına gırdı
 Düşmənin başını salınca yerə,
 Qılıncla bayınnı çəkili gıyləyə
 Acaqlı lür aslan İranistanlını -
 Vurub öldürməkdə rəşm pahləvan
 Adı Şəvə, özü diyüşlə kanlı,
 Nə aslan tay ıdı nma, nə ıla lıl.
 Hər əldə lür qılınc - nəhənglən nışın,
 Çıx nəhəng başını qıpatmış əslim
 Aləmlə üstünə at sayınlarək
 Parlayan qilincdən nymadı çınışək
 Fərincə gılincə aullı igidi,
 Qalxanı qanaltək çiyinə tıkalı
 Şəvə bu qilincə səhli mələsələn,
 Çırpındı, ean işıq nəcün qıləndən
 Fəysudan lür nəğrən susadı qına,
 Atın ul kını çapdı meryəna
 Mərdliklə çılışılı, gıstəndi liliyə,
 Şəvəyə əslənliq nə lilyə vərə?
 Düşmənin heyliatı qırxıtdı nma,
 Bu ağrı zərbəyə vərli bayınnı
 Cəzəni ədlı bir dağ ləvzi rəğmənlən,
 İlimlən zınlına gəlmiş bu cəlan
 İgidin poladəni kılaltı vərli,
 Üzündən, gürzəmlən doyus yafırdı
 Döymənlə dənəndən lür geyimni vərli,
 Səf gümüşək yənar, cıvəkək parlın
 Şəvəyə yənaşdı o qıpatmış əslən,
 Güzənlə nənəyə vərmişli nma
 Bir qilinc əmlədə əslən Şəvəyə,
 İgidin tozunı mıvırdı gıya,
 Düşməni torpaqda gürincə hələ,
 Bəymni dağıtdı at tapıyılı

Boynunu çəkən çux adlı pəhləvan
 Oturdu buza o soyuqqanlulan,
 Davalı görünməyə elə bu garden,
 Gardən yax, meydanı da gardenlər yeyən.
 Həlakət qıvrıldı, işədi yaraq
 Düşməni yıxmağa hazır olaraq,
 Başına dəbilqə qoyaraq o şü,
 Özü Çin poladı, üzü xas dəmir,
 Zəhəli qılınclı bayramı saldı,
 Saç kimi lütfülmüş kəməndi aldı
 Anı sağı bu dəmir örtüyə,
 Dağ kimi atıldı tez üzəngiyə,
 Düşmənin üstünə çapdı gülərək,
 Məktəblən evinə diməni qıncıqmaq.
 Cəzəni gören kimi n pəhləvanı,
 Qırxdı bu döyüşdən, mərəli cənı.
 Çətinli u yetidən geri qayınmaq,
 Çünərsiz filinə boyun qoyaraq,
 Davalı samını çəpdi silirib,
 Aslanla döyüşdə buğlulu hiylə,
 Davalı düşməni qıvrılmasından
 Özü də örkənlik sındırı yananı.
 Ortada çux sözəli keçdi, müxtəsər,
 Xeyrçün bir söz də süylüm edilər,
 Davalı cənnəti kün belindən
 Qılınclı endirdi düşmən belindən.
 Şığırdı, zəlimlərsiz artıdan keçdi,
 D ağır qayamı ikiyə bəçdi.
 Bu sarıxış fil kimi qadırsı varlı,
 Qanını alınaqçın meydanı vurdi.
 Aldı Davalıdan sağalmaz yara,
 Çəkildi qardaşı yanın çadırı.
 Gildü xəstə o polad arxalı dağın,
 Çox ordu qanı sardı torpağın.
 Cəddə adlı bir rux oxndu meydan,
 Südənci ceyrandı ona hər aslan,
 Qıncıman güvəli, güclü, döyüşkən,
 Meydanı təklükə bir ordu yənən.

Boynundan usun çux igül qanma,
 Çux boyun çəkənmi ulun cənni,
 Qırşaqda diyinü çux mülkəm virdi,
 At sürüb Davalı diyinü dirdi
 Qılınclı nıyadı kim ilə dirdi,
 Bağlandı nıyadı qıncıqçu yirdi
 Sınımın igül çux diyinü dirdi.
 Burulan qılınclı eməli ası
 Rus kəskin qılınclı qılınclı sağı,
 Burdu birlən-lin u polad dağı
 Yanlı dəbilqanı, keçdi gülmə,
 Vəkilü qıncı oldu qan dənizmə
 Aqlığı yaradın çux süsü göndüli,
 Çiləvi qıncıqçı getiyə dirdi
 Başını bağladı, bəşirli yalı,
 Ə haş sınımsızdan sındı İskanla
 Həkimə anı etdi çəsin barayn,
 Sağaldı bu dənən qıyın yıraya
 Çox çalıp gəstərsin kılınclıya gedən,
 Davalı sağalsın u xəstəlikdən
 Gecə öz başına örtük çəkəndə
 Ay buğulan dişəli mülkəm kəməndə
 Hə iki dəbilq dirdi qanıvı,
 Ördüyü mülkək ilə tapındı bu yalı.
 Hə ki, mərəli güncə boynunu
 Zülmətlən yadı bu çəsin dənən,
 Hər dəbilq səslən qıncıq aslandı,
 Çölü ceyrandı eməli nıyay
 Qıracı sax saldı zəng, lənən, çarax,
 Qan cıstır karıyay alıncı nıyax
 Fəryada gəlincə səyru ilə kırı,
 Açılır qıncı pülhən Səndərs
 Yendən meydanı çalıu Çində,
 Özü də gülməli sümlik bu zərrə
 Qırı aslan kimi mən təkrar
 Meydanı nıyadı Hünd nıyandı
 Cəddəyə istinlik gəstəndi ha mən,
 Dayərsiz yalın vermədi ziyan,

Nəhayət, qaşma bir iləylin aldı,
 Cəndənin başını yaltara səli.
 Kəmi illi vətənaqla düşməni boyunu,
 Atının nalına tapırdı onu.
 Meydanda idolaşdı o igit aslan,
 Bu çox pəhləvandan boşaldı meydan.
 Vardı bir pəhləvan, adı da Tarius,
 Məliklə tənərdi onu hər bir rus.
 Sanki qıvrıldı qırmızı ilin.
 Qarşıya kimi çıxa alar ondan cən.
 Həndiye kükredir kəskin yel kimi,
 Dağlardan tökülür eşşəqin səli kimi.
 Düşmənlə o qarlı tuqquşmalında
 Məliklə heç biri qılınadı dərindən.
 Nəhayət, rus bərdən keçdi lənətləyə,
 Həndinin tozunu sovurdu gəyə.
 Qanını canımları çəkdi bərbəşə,
 Axırdı mey, cəmi çaldı bu daşın.
 Atılı dəhşətlən, hağırdı: "Məndən
 Qırxuncu bir əydaha, üstün yəndənəm!
 Kim nıncu qar çalsın qılını edərək,
 Geyimi yox, kafəni bürünənə gərək,
 Məndə Tarius adı vermişdi anam.
 Rusların Rüstəmi sayılır bu nam.
 Ördünə ayaqdan salınısam, inan,
 Dönməməni geri bu qarlı meydandan."
 Həndinin ölümü zəhmət deyildi,
 Qıvrıldı özünə gələn zəllətək.
 Atını meydanda çapmaqlı fikri,
 Yəni də əzmindən tez döndü geri.
 Mənalı nəzərlə sözdü sağ-solu,
 Kim açar ordudan intiqam qolun?
 Meydana əl saldı igit bir nəfər,
 Çünli qılincından çaxdı şimşəklik.
 Çəşməni üstün kimi bir uca atdı,
 Hünərli, ürəkli, şübhəli, adlı,
 Dəmətə bənzərdi başdan-ayağa,
 Tək ağrı gətirdi nəfəs alməğa.

Doluşu meydanı baş ucaqlaraq,
 Oynuydu qılınca şimşəklik, pəhləq
 Onlaku cəldliyi düşməni gətirli
 Qışının üstünə qıvrıldı əli.
 Ruslardan meydanı sayırdı bu at,
 Qılınca oynatmağa açılı qol-qanad
 O kəskin qılınca ələ bərk vurdu,
 Düşməni kəlləsi ataklı dırdı.
 Onlaku ürəkli bu at pəhləvanı
 Bərkək əslən kimi oxudu meydanı,
 Cəmi də başını yeldi bu yara.
 Bu hətə kəsildi bu çox başlıca
 Qırx nəfər o qaya məkəli üstün
 Asanca öldürüldü döyüşə üstün.
 Hər səmtə döyüşdü atı aləstə,
 Rusları yığdı ilin, yığdı də xəstə.
 Hər yama cəldli hətəli bu kəmə,
 Ruslardan bu mada sətili yeta.
 Götürdü məkəli süsəni qıvrı,
 Qırxından çıxırdı kimi meydanı
 Zəfərli bu hətəli cəldək uxdı,
 Yüzləri yeləliyə ata buraxdı.
 Dağ kimi hər səmtə düşməni gətirli,
 Yüzləri yarımlı, ühdüli yığdı,
 İskəndər heyətlə üydü igitli
 "Bu qıvrı, qılınca eşşək olam!" deşli
 Həndinlə döyüşür, düşməni ilin,
 Alov yağdırıldı o tükənlə
 Məşək, onlaku səpəncə yeta qarantlıq
 O igit meydandan qıvrıldı atıq
 Gılınca ürünə dağları qıvrı,
 Yuxeyi gətirli gılınca başı.
 Qıvrı əldəliyə qarantlıq gətirli
 Başını hətədən ayı çəkincə
 Zülmətlər yoldanına yoldanı tutdu,
 O qıvrı əldəliyə ayı ilin
 Atı əl çəkincə çaldı çapmaqlıq.
 Rəhətliyəni ilinli geri pəhləvanı

Qaranlıq içində oldu tez nəhan,
Olmadı ona bir görsən, tanıyan.
İskəndər o mülk, qoçaq igrisi
Bir ıslan ökəkli aslan zənn etdi.
Deyirdi: "Dağrudan bu mülk oğlu mülk
Döyüşdə mardlıqla göstərdi hüneri.
Gütsəydim özünü, igrisliyinə
Verirdim yüz başı bağlı xərinə.
Bu bala kasıldı bu düşməni xalqə,
Məna öz quluntək öhlün bir aya.
Cəşmənin bu aslandı, deyildi insan,
O igris aslana cəş olson hər an!"
Furza rəğli tağ ertəsi günü
Dağ-daşdan ucultdı yaqni gözgünü.
Alınlı bir atlı döndü aslanın,
Qara ıydahatək güldü meydanı.
Ölündə yetmiş zər igrisdi gözü,
Kökündən ayrı m qoca Əhbürü.
Mərd künü dölüşüb başları yarıdı,
Fələyin qəlbindən tuz qıparıdı.
İran, Rəm və Çumun igrislərindən
Çux kəsi öldülüb ə nər döyüşkən.
Yenə o rus qıran mülki pahlavanı,
At çıpdi meydanın qırmış aslan.
Yuyun xəm gömlən bir giriş vırdı,
Ox alılı əlmə, yuyunı qırdı.
Yay tutun qolunun gücüylə ıxdan
Alınlı pahlavan təslim etdi can.
Sanki bu məkəkdə lund qanıqından,
İçindən ox dəyili keçmiş hü zaman.
Bu pişik gözlü rus alımdı qırış,
Acığı ıstəntək qışına yığmış.
Döyüşdə tanıdı ona hər yorəq,
Zirəhə yüz yerdən vırmıydu yamaq.
Dürdün bəm qılinc, hələ m oynamağa.
Polarla hırmışdı başdan-ayağa,
Meydanda döyüşü səmirdi asan,
Atını yüklədi hər bir sıfahdan.

Ürayı dıslan da mülkəkməli, allat,
Bilmədi döyüşlə var necə dılaşat.
Sifəli təkkədə alqışmış lın,
Düşməni ıpləntəni dıymıyış quxı
Əjdaha ökəkli salıncı ıdlaş,
Acıq lın m günli, ırsınamı səs
Görlədi ki, ıstəntək qıx yarağı var,
Özündən, atından xırdı qıl, paltar
Başını ıplincə oymadı yırda,
Çölündən lızına çəkli bu parda.
Başqa rus künü ilə m ıymalıqra,
Torpağı sərdi ıplincə ıdlaşa
Başını rus yaraşdı kəskin ıplında,
Olmadı dıyıcılıq dıyış lınnı da
Yuyunları qıyırın hər kəskin ırdım
Yarı vırdı yetə lın ıgıd pahlavanı
O mülki pahlavan dırdı m mülki,
O mülki pahlavan torpağıdı yadı
Yenə də gördünəz ıhlı gözləz,
Qayıtdı ıgıllı ıtmın yarı
Necə gün m ıgıd lınlı yaraşdı,
Öhlili ırsınamı, mənı savırdı
Qulınlı kimsədə cəsənət, lınnı,
Döyüşlə ınnıda dırsın bəvəb
Cən, ıplincə quxıncı çölü bu yarı.
Az qılın dıqlıstı mılar çıldır
Nımmın dırlarəq ııldır səbı,
Hıylaya nımmı tıkkılda tıllın
Bir gün lın quxı çux dövrən ırlıkan,
Bu gıvhar ıxırdı qu dırazınlın
Meylən bəvəbək səllar dıvələdi,
Hər yarıdan lın ıgıd nırdı pahlı
Gırlınlı çıldır rus mıllıqınlın,
Qıxdı qısqıqlar gıyır lın yarıdan
Məkədə rırdı dı mıllı çəkək
Səlları hıvələ pıvələ gıltək.
Atdı lı kılın kılklı dıyışkən,
Sanki lın nıllıqı qırdı dıvələ

Piyada, bir parça dağdı gövdəsi,
 Beş yüz atlıdan da çoxdu hərbiəsi.
 Qocaman, qüvvətli pancəsi vardı,
 Alınazı sıxsayı tez yuqsaldardı.
 Div kimi qan iyi dnymış, qınıçna,
 Fırlanmış cəhənnəm dəhlizlərindən.
 Yağınla onun hoyuna uyar
 Həm qalın, həm uzun bir zənciri var.
 Sənəsan kükranmış vəhşi bir aslan,
 Koskin səs-küy ilə dolmuşdu nıcydan.
 O güclü ağrı hər yeri vurur,
 Zərbəndə açılır dərin bir çuxur.
 Dənirdən oyrıbaş toppuzu vardı,
 Dağların başını dağa dayardı.
 Hər yana cumdu bu dəmir toppuzla,
 Çıx ıgıd öldürdü, sardı sağ-sola.
 O qalın bədənin kobudluğundan
 Cəmi kır bağlamış, qartmaqdu hər yan.
 Döyüşmək qasdıyla girsə meydana
 Nə qılın, nə toppuz kaı edər ona.
 Belə bir əjdaha atıldı birdən,
 Fırıqın öldürən, o insan yeyən.
 Sanki bir qarınca tınır görünce,
 Qoparı başını o aslanpanca.
 Başqa bir işi yox başlarkən savaş.
 Hədəndən gəli ayaq qoparı, gah baş
 Tutunca qarşıya çıxan yağını
 Qırır gah belini, gah ayağını
 Qocaman gövdəli cəsür bir atlı,
 Döyüşdə sınanmış bir yel qanadlı
 Aı sürdün, nıcydında ucalısın boyun,
 O qızğın atəşlə oynasın oyun.
 Görünce bu nəhəng onu uzaqdan,
 Tutmaqda yırtmağı çəkmədi hır an,
 Meydana başqa bir pəhləvan çıxdı,
 Bir ımda onn da atından yıxdı.
 Höyləcə ol aıar atmaz çomağa
 Bir neçə ıgıdı sardı torpağa.

Çox ırək vardı u yirtür aslan,
 Ən cəsür mürədlənn bağrı oldu qan
 Hər ıgıl səhıbi cəldədi lıeyrət:
 Nə insan, nə dıvıl u zərbə xılıpət!
 Gündüzə səs vınlı qaranlıq gecə
 Al günəş başını yerə dıkınca
 İşkanlı bu işə çox lıeyrət etdi,
 Məclisdə qəpəli məsləhət etdi:
 "Bəladır bu insan ılılın an ıpoçaq,
 Onunlu döyüşə nızdır bu xalıq.
 Siləlisiz bu adam qarşı gəlirən,
 Silənlə ıgıdlar qatır önüdənn.
 Nəsilcə, sühləsiz, lıı insan ıleyil,
 Olsa ılı, lıı ulad torpaqdan ıleyil,
 Vırana yeridənlir, vəhşi xılıpət,
 İnsana bənzəyir yalınz sınıtı."
 Ördədə tapıldı onn ıanıymı,
 Haş aydı, tənkinlə ıledı: "İlkinirən!
 Mədan ki, sınır edır adıl pəhlısalı,
 Şəhi u vəhşidən cıylıyın ağılı.
 Bir dağ var, zülmatə yuxıdu ıpolu,
 Tük kimi ıncədir gəlilən yulu
 O yerdə yaşar lıı xılıpətlə insanı,
 Tarkibi torpaqları, ııcılı pınlılları.
 Onların əslini ılığrı bılın yux,
 Əshındə, ıraqılın xəbəri verən yux.
 Həməsi göyğüzdür, qırmızıyanıq,
 Aslanları da qarınaz bu nıçlı xalıq
 Çox ılayınılılır, ııcılılılır onları,
 Meydanla hırı lıır ırdı dağları.
 Erkayı, dıqısı ılılılılılılı,
 Dönyanı çevirir bir ııyınatə
 Siləldi, döyüşdə sınıqları var,
 Savaşılın haşqa şey tanımaz bılın
 Görünmüş onlardan ıltın, bu nıfər,
 Aralıq ııürünür yalınz dırlar.
 Bınları sarvətə ııyınılılır nıcanı,
 Hər zaman ııyınılı keçirir bu xalıq.

Yunbala buların ticarətləri,
Yuxdu budadn haşqə bii sarvətləri.
Kinsədə tapılmaz xəzəni, sarvət,
Buların var-yuxu səmudlari, albat.
Ön iucə, ilayətli, qura səmudlar
Aneq bu ölkədən, bu yerdən çıxar.
Har qadıu, erkayın ulıuda geniş
Kargədən kiui bu buyuz göyərmiş.
Bulara buyuz olmasa, iuan,
Surtə seçilməz bu çirkü rüdəu.
Baş, sinə, tabət, biçimsiz peykə,
Baxdıqə su çirkü xuruzə hənəz.
Kim yalıuq istərsə - gənə oları, qen.
Qonai şahin kimi uen ağucə.
Buyuzə hənd edər qalıu hudağa,
Dix kimi tərpanıuaz, başla yatmağa
Yuxıdan hudağa baxdıqə zaman
Aylmış aqlala götərsən irdən,
Yurğun ilə əhsalar yotmazlar əslə,
Çünki yotmaq ziyən vətə ağlıu.
O yər əslin gəlirən ruslar
Ağucəni əslin o ilvə xəzar.
Bu yığnaq ilvünü u dıvədən gızlar,
Ona yavaşmağın yolunu izlər.
Onu lür kəndilə salırlar həndə,
Buyuzun çəkərlər dəniz kəməudə.
Mülükəni bağlayınca zənciri, bağlı,
Onu illi nəfər çəkər aşığı.
Əsər olduqədan tutuncə xəbər,
Düvər idurma, uarıldı, kükrər.
Dartınıb qırırsə zənciri, bağlı,
Ohudun qurtuluraz onun bir yağı.
Bu ziyar vermənsə mülkəni bağına,
Gatırlar onu rus tırpağına.
Açılmaz u qulın zəncir buyuzundan,
Gəzdinib çıx qazanc əhliarə andan.
Onu gəzdirlərlər kəndlərdə ev-ev,
Onları çox sarvət qazanı bu dəv.

Ruslarla bu dəvə düşməyi zaman
Bu cəmlə fil ilə qırsaq meydan
Zəncinə çəkələr güclü aqlala,
Buyuzundən zənciri qeymlər ilala
Bela od meydanı çixsa, qırsadın
Özləndə tənq qılmaz, hədədanda cən
İskəndər u bala hıppıqla ilalı,
Bu dəstəni bryutə lür atəş saldı,
Dedi: "Bu iş mən qırsadın deydi.
Ox çalıuqlı lür mənəmlər deydi
Bu nə tələvni mənə olsa yu.,
O divən haşqə da uzaqda uyur."
Səfəq gün doğandı qırsadın lıtaş
Qırsaq Mağdula gızlandı yavaş.
Şaq şulu onlaya vətə yataş.
Aneq dıv hıppıqla lür qırsaq
Sağ qulda dayanlı rənli, həbəni,
Tutunş Yəncə kimi sədi-İskəndər
Dər gözlü çulibə sulu oluşı.
Onları gücündən yer dərəmişli.
Onların qulbında igil İskəndər,
An da ulımda lür daga hənəz
O yandı rus ilə Bərdas və Alan
Hərni iltis kimi cısqında hət an.
Təhlilə zənglərlə uluqə hamatəng,
Buralı gurlayn mələkəni sınıtək
Dağ yaran mağma cılıkə ləyən,
Sınıtək Quldağındə səmli qırsad
Çüşməni şeyrünü, neyit ulası
Tırtıya nəhli sağını saxı
Çarqışın ırdılı deyindi - Çösk
Kimə üz tələv iləcəq kılınək?
Yenə də dıvılzlı, o qırsaq əslin
Fil kimi kükədi, ırdılı meydan
Bu nə qırsaq ilkinli yenə,
Bu kimsə cıxmalı mənə mənə.
Yenə u zəclli, igil dıyışkan
Səli qərgəlinin bu tərlindən

Qılınca oynadaraq hərba yanaşdı,
 Günəşin çəsməsi ondan qamaşdı.
 İskəndər tanıdı o mard igidi:
 "Keçən gün vuruşan aslandı" dedi.
 İgidin haqqında düşdü təşvişə,
 O, nıjdaha ilə çıxmış döyüşə.
 Dedi: "Çox heyf olsun, belə qəhnamə
 Bu divin əlində düşsün ayaqdan."
 O igid adlı, o kəskin əslövlü,
 O odlara girmiş qəlbi əlovlu
 Gəy yerin başına dolandığıdak
 Divin ərazində dolandı falak.
 Birinci tədbirdə o məmin çaya
 Kəskin ox yağdırdı qəlbiqarayə.
 Gördü div oxlardan duymayıq qorxu,
 Oxatan oxundan açığa döldü.
 Hıl almaz bıçımli polad kərpic
 Çarpdı o nəhəngə, çədiqə gücü.
 Kərpic davaya çarpsaydı, inan,
 Çalalı çıxırdı o biri yandan.
 Canını sıxdı div öz kürçüyə,
 Kərpic əzdi o bərk cəmdəyilə.
 Bu polad kərpic də aldı yenidən.
 Onu da rədd etdi o qalın bədən.
 Üçüncü kərpic də qırıldı belə,
 Alınmaz çayların özü kərpiclə.
 Hıldı ki, dəmirdən yığrulmuş insan
 Qorxmayır kərpicdən, qorxmayır oxdan.
 Əlovlu nəhəngi cəkdi qınından,
 Əjdaha üstünə cumdu pahləvan.
 Çiyindən vuruncu sarsıtdı onu,
 Zənn eldi zalımın yetişi sonu.
 Çıxdı tez əlindən yəno Əhriman.
 Davaya sarıldı iki döyüşkən.
 Açıldı, kəsdi div bəxtin yolunu,
 Həçəbaş dəmirizə bərk tıddı onu,
 Yəhərdən qaldırdı o qızmış aslan,
 Dəbilqə torpağa düşdü başından.

Niqabın alınından doğdu bu bəhanə,
 Lələ yarpağından inən, gülruşan.
 O gözəl başını kəsmək istərkən,
 Gərüb gül üzünü utandı düşməni.
 Gördü ələyinə düşmüş liliüklə,
 Saçını boynuna sardı o dilbər.
 Hənd oğrusu kimi çaldı xəzinə,
 Rumdən çalıb verdi rusun əlinə.
 O div əl tapınca pəri dilbər,
 Rusun divlərindən qopdu bu nərə
 Çünki rəst gəlmişdi gözəl ceyrana.
 Yəno də başladı ceyran ovına
 Sıxıldı kədərli ışıdan İskəndər,
 Həntək qıvrıldı qolunda kədə,
 Şah dedi: "O qara fili filibən
 Coşdursun, kim ilə qızıyıu mətəlan!"
 Filbən nərə vurdu o qara filə,
 Sürdü div üstünə, dönəldi Nila
 O filəyaqlıya vurdu çınx zərbə,
 O odlu qarına girmişdi hərba.
 Nə dağa qarına edirdi əvə,
 Nə nərə dənizə fətrədi xəbə.
 Görünce o sarıxş fili əjdaha,
 Əlim uzatdı filə bu dəliyə,
 Bilirdi: döyüşdə sınımış filin
 Ancaq xərtimindən insan yenilən
 Xərtimə elə bərk tıddı div ərən,
 Filə bu şən dünyə kəsildi zəmin
 Xərtimə kökündən qıpqırı atlı.
 Uca fil dağ kimi pələngə bətili
 Bu qorxunc neyindən qorxdı İskəndər.
 Qorxdı ki, bu ışıdan mələk olsun əskər
 Dedi lərzəyə gəzməzə lüləli
 "Məndən nə çevirdi bən bəxti, bu dilvər!"
 Bəxtim üz döndərmiş, bəxt bən gəlmiş,
 Bilsəydin güməzdən qorxulu ışı
 Ucalıb gəyilən uğursuz əli.
 Nədən mələkən edib bu çınx gizli.

Şalı gətir-götürü süət az zaman,
 Hər rüla bir kərə qızıqar aşlan.
 Dinclik yox, çətinlikdən yoruldu atım,
 Belsən keçəcək lütfün həyatım...
 Vəzirü tədülülə verdi çox ilək,
 Dedi: "İy salıyıyar, sabir etmək gərək!
 Zəfərlə olarsan yəni baxıyar,
 Sənin ham tədülün, ham qılıncın var.
 Çatmış bağlansa qarış dəşlərə,
 O ilaşdan qılincə taparqı çarə.
 Elə ki, taleyin quraqlar səni,
 Salırsan bəndə yüz belə fitnəni.
 Sənə bir tükünün, şanlı höküməran,
 Dəyər ürəqdür bütün mülkən.
 Beləlik ulduzlar göstərən esər:
 Elə ki, düşmənlə şalı hərba başlar,
 Baxırsın gücüylə bu güclü insan
 Şiddətlə torpağa verəcəkdir yan.
 Dığrudur, bu qaya gövdəli yağı
 Vücudən qaladı, bərkülmə ayuğı,
 Gəvələsi tunc kimi olsa da qatı.
 Səstəlməyənlər bu canlı poladı,
 Ona kər etməyən qılınclər unat!
 Dərinlə dağlımaz göydəki bulud.
 Hünərlə başını gətir kəməndə,
 Səl kəməndə alınıla zəncirə bəndə,
 Ona ox və qılinc etməyirsə kər,
 Çünki bərk arxası, qalın göndə var.
 O divi zəncirə elərsən asır,
 Yaxsa bu qılinc, ox etməz bir təcir"
 Bu böyük müjdədən uca padışahı
 Şükü eldi, tanrıya upardı pənahı.
 Tanrıları görürsən saadət, kömək,
 Ahlılı atına, uldu bu şimşək.
 Onu Çin xaqanı vermüşdü Çində,
 Duğmuş böyük Çinin göy tövləsində.
 Bu kəməndə istədi, atının başı
 Cəvrildi o qaradərəyə qarşı

Sahibini o qurxunc dıyş İskəndər,
 Nəco ki, dağlara bu lütfül çəkər.
 O nahiə yemədən qurultmaqalı,
 Qoluna bağladı İskəndər adı.
 Düşməni bağlayan kəməndə lütfən,
 Çoxı-çətinləmək ətli filbədən
 Boyunmıdan salıma hamla yığım,
 Yeri öpüli pərləşən mülk ayağım,
 Bryunundan kəməndə keçməcə düşməni,
 Div tutar İskəndər verməli münən.
 Kəməndə uşağı çəkdi boyunmı,
 Oduqulə dıyşın səcili mün
 O div ceyran kimi yerdə sürünül,
 Təzi qarşısında ceyrana dıyşın
 Elə ki, qilevərlə o vəliş mənəl
 Düşməndən, qılıncaqlar azıqlı, dətəl
 Padşahın mülkən qurpıdı mənə,
 Yükləli səslər uca güylər
 Təbriklər gürülür, ucağı mənə səsa,
 Dıymaq, yer-güy ilə başlılı rəqsə,
 Elə ki, İskəndər baxım gənciylə
 Dıyqlıq mənə gətirdi əla,
 Onurdu düşmənlər münən yerə,
 Qoşun zəifləməli yatan dıyqlarə,
 O igül pərləşən bu qilevərdən
 Dıkarək, qurxunc düşmənlə düşməni
 Rux şalı Qutal bir yunay münə uldu,
 Rux şalı İskəndər mənəyə uldu.
 Yemədən başlandı mənəş çulğır,
 Açılılı dıyqaya şanlıl qurpı
 Dımlarək çalğım u mənəlix lıyın
 Qədəldə qıldırdı gül rəngli suyn
 Andıqca taləm saadət mün
 O gülğün şərəli ıçırıl şən-şən
 Gecə güy qılın xəznəyə vurdu,
 Mışkə kəlm çəkən tənəzi qırdı.
 O müşkə bərkən ıçır bükümün,
 Mürüli u pəndədən çulırdı lıy mün.

İçirdi anınmış ləli qədəhlə,
Dinlədi o yeni ləli fərəhlə.
İçdikcə ürəkdan silindi kədəri,
İstəyən kimsəyə səçərdi gövhəri.
Məclisidə həl yandan qışqı dirlərəkən
Bu çox şey soruşdu həl bəli qışsəkən.
Yrından söz açdı nən hökmürən
Atı yeri qanadı qılıc vırından:
"Bilinirəm, onu bu div gövdəli yir
Öldürdül, yırısa ki, güldürdü asır.
Qalırsız, bəndini tez qırmaq gerek,
Nizamin gücüyü qurturmaq gerek!
Günəşsə, gətiririz olmağ umumaq,
Onu bu qədəhlə gəl xatırlayaq!"
İçkilən heyində qan alırlıvandı,
O zından xalqına ürəyi yandı.
Ömri etdi o dilsiz əsli yırın
Alınalı padşahın şam məclisində,
Paşahın əmrilə u bağlı nahang
Məclisidə dikəldi nra bu diltak,
İskəndər gücüyü vücudu əzgin
Məclisidə güründü solğun və qərgin.
O dilsiz ağrıdan yaman inlədi,
Öz dilsiz tüvrüylə şofa dılədi.
O vəhşi divgövdə inləyincə zai
Dilsizə necdi uca tacıdır.
Yrından əmr etdi u divləti yanan
Zənciri açdılar divin alından.
Hünərdi başta onu hökmürən,
Bu əzad etnikdən görmədi ziyan.
Öz böyüklüyüylə onu oturdu,
Yedirdi, içirdi, hörmətli tuxd.
Bu neçə qədəhlə nən yai etdi,
Meylə öz qəlbini aşqır etdi.
Kalləsi qırınca sərxoş çağında,
Kölgəstək süründü tuxi ayağında.
Kimsəyə isinməz vəhşi qəlbilə
Ona dost alını tuxd belə.

Tələsik dışarı çıxdı məclisdən,
Güclünün uluqlu tuzunu pərdən.
İskəndər heyətlə duyuldu təvəşən.
Hər kəsədən bu fikr sındı bu işə.
Şərəflən oluncə hünər küllü xoş,
Nə üçün məclisdən çıxdı bu sərxoş?¹
Dövlət böyükləri qəlbilən heyran,
Hər biri bu fikr eylədi itayan
Biri dedi: "Bu vəhşilə hələ,
Zənciri açtın üz qıyılı çələ."
O biri dedi: "Mey eluncə asar,
Buradan çıxırsız evinə gəlib"
İskəndər məclisidə pərdən, yəni
Söyləndi sözlər diltakla atıq
Düşündü, tələyə ayatək itayın,
Gərə pərdəsindən diltak na ayın?
O qədər keçirdi, u fil girdəli
Girdi allahın bu gəlmə ləli
Səhni qırışında qıyılı şalığıla,
Diz çəkdi, turpağı rəpdə ləuməla
Gəndi hələ bu gəzəl şikan
Yenə də məclisdən çıxdı diltak.
Bu işdən heyətə diltak ləuməlan,
Girdi yai həlimə sarılayı dən
Padşahın uluqlu u nazlı məclək,
Çəkli atayın üzə diltak.
Görünce u parlayı ayı pərdəli,
Ömri etdi yallandı ləzizlə diltak
İskəndər çadırdı xalqın elərəkən,
İhtiyatı uqlu çəkli üzəndən
Girdi bu uluqlu sayıqlan tuzaj.
Bu nən qaynağındı gücüyün parlay
Bu pərdəlanın uluqlu uca,
Pərdək olma keçmiş bu gərə
Cəhənnam günəliş bu cəhənnam gənəli.
Məlikdən qaçmaq cəhənnam diltak
Sərvək yuxulu həşər zamanı
Qızılqıl rəngini buca alırsız mənə

Aldıqca n qəmzə oxumu təkmil,
 Bu ağca ruhları edirdi şikar.
 Dədəyi bazara salır fənlər,
 Üstün tökülmüş xalvaya şakar.
 Açılmış səməndir onun qocağı,
 Güllərə örməkdə ilibai yanağı.
 İskəndər etdi bir ayı gördükdə,
 Onında canlandı sauki bütəkədə.
 O azad qəmətli kəuiz önində
 Özünü gördü an aciz bu bəndə.
 Kəniz ki, ağalar qul olma nna,
 Bax, necə ürəklər düşər toruna!
 Bildi Çia hasarlı bu gözəl şikar
 Nəqədən verilmiş ona yadigar.
 Meydanda mirdliklər görmüşdü onda,
 İgidlər demişdi: Bu qızdı aslan!
 Açırdı otiədən çıxan gəlinə,
 Sonra bir nə sayaq düşmüş əlinə?
 - Halını aç, - dedi, - ey şəkərpərə!
 Dediyn dastanla könlümə ara!..
 O gözəl, pərişadlı edən, sevimli,
 Padşaha baş aydı, açıldı dil.
 Düzün başladı: "Ucaalsa baxtra,
 Bəz olsun dünyada bu tacin, taxtin!
 Dünyaları açan rəhəngli sənsən,
 Haqq səni yaratmış ədl ilə dində.
 Şövkətin gündüzdən daha aşkar,
 Dövlətdən ürəyir ildaha xoşrəh.
 Səndəndir qurtuluş ümid gələnin,
 Günəşin ıyığı səndəndir yrinə.
 Ordular dağıdan hökmüdənlər var,
 İlti qiline vuran, biri ləciyə,
 Günəşsən, təki doğmuş səni razıqar
 Həm kəskin qılıncın, həm də tacın var.
 Məclisdə dünyanın hökmüəranısan,
 Döyüşdə zamanın pəhləvanısan!

Mən kimi torpağa varam o qulərlə,
 Həyatın suyuyla olsun həmsəhərlə!
 Kimdə var cəsəret dısta hüzərlə,
 Zəhrə də həyadan ayrıq bəhlə.
 Uğursuz nəziyyəni şolun yutmaz,
 Məhlə ki, deyirsən, söyləyin bu az!
 Mən həmin kənizəm, ey şulim, mən,
 Bakır qızılın seçmişlə xanım,
 Dərgahı verərkən dedi: - Ey sərvət,
 Bu sandıqda vardır gizli mülkət!
 O sözü çox ağır gördüldü səni,
 Açılı azadla bəxdə şalı mənə
 Pərdənin ahlında mürdə səssiz,
 Aamadı bir dəfə, unatılı təmiz.
 Olduqca sıxıldım, pəhləvandan nızan,
 Davaya cəlb etdi anı sıxılmaq
 Padşahın baxıyyla o ilk döyüşdə
 Hüsənlər göstərdim təki bu dönüşdə
 İkinci gün yəsa qırpardın asar,
 Bir bəla kəsildin düşməni asqar.
 Tələyin olmalı üçüncü gün var,
 Döyüşdə düşməni öldürmə gərkar.
 Nə düşməni? Kır iltə kükrəyən aqlang!
 Sürətdə tənqarə qalınıldı lürək.
 O zalım əjdaha keçili qanmıdan,
 Öldürə götürdün n qorxunc insan
 Ləfəflər nəsləni tapırdı mən,
 Söylədi: "Gizlədin bu xəvəni "
 Yəsa iltə ilimlənin neciləmə qədi,
 Fəlləri yıxırdı kəskin qıl açdı
 İltə ki, tələyin səni nevlili,
 O dıvı fil kimi torpağa mtdi.
 Tələyin çəkincə səni zəfər,
 O güclə ucağı başını gəyirən
 Gördüm ki, div çəkdi qırmızı bəndin,
 Bəlam üzləyə çəkdi kəməndin.

Sağ qılıncı yarı u rüddihs əjdər,
Qırıldıu, qalıbmı sızdı bir kədə,
Lakin kəməridə bu div düşükcən
Gül kimi açıldı, qurtıldıu qəmli.
Rusların dərdlişli şən könülləri,
Neyitək səralılı qızıl gülləri,
O gecə vəhşiləri başlağan işə,
Hər yoldan keçəni səldi təşvişə.
Kəndülə bağlandı əlini, ayağını,
Qaranlıq yer ildir mənim əlağım.
Ahləngi, söhləti xoşa gəlməyən,
Mənsə bu orduydu qəvəvil cəkan
Gecədən bir qədər keçiliyl zamanı
Qırıq bu səs-küy qapdı bayırdan.
İçəri bir bulud girdi qapqara,
Güylən daş yağlırdı qəvəvillərə.
Rəqiblər o gecə çəkirkən keşik
Qıruxdan hər biri atadı ilşik...
Həy başdı, qıpqarı çırpıdı daşa,
Yəni vətəndi başqa bir buşa.
Hələndən n qədər qəvəvilləri buş,
Başlandı qırıqıuşdu nəa bu iləğ, daş.
Yenindən qış kimi qaldı di hünarın,
Açdı zəncirli əl-ayağınımdan.
Tuxumun yanında qoyıldu yərə,
Başını qaldırdı yerdən göylərə,
Zindanda dustuqdu bir xəz-mələk,
Bu gündən gərəkli şən həyat sürmək.
Bəzəklə gözəldi qadın ayağı,
Qadına yarışmaz zindan əlağı,
Bax, belə düşüncə coşğun üzeyim,
Yuxumda görünür bu şən dileyim."
Pəri qız hələni şahə söyləkcən
Pəlişah gül kimi açıldı hırdən.
Bu öpüş aldı o gül dodağından.
Qul kimi söylədi onu hökmünə:

"Ey hırsuz, şən çiçək, ey güzəl dildar!
Tanrı sevgisinə lütfünəş peykər!
İşqına əzm edim səni güclü,
Ey mədis bəzəyi, meydan güzəli!
Meydanda səni bu can alan güldür,
Ösküli, güclü bu pəhləvən güldür
Səsin də güzəllik səni özünək.
Bu iki lütfəndə tək yamulm, tək!
Qals, mənim hərifin, çal, ey cədlı saz
Kələkilil sazınlı şənləndü lü nə!"
Səzin zəvq ilə qalı u pəri,
Məzənlü nıynatlı nəca tellər
Dü yeni lü mənim başlılı şən-şən
Oxudu pəhləvən ağrıdələmlər:
"Pəlişahın, sərvərin, tarım, şüvkətin"
Ey nğıl mədəni, nğıl dildərin!
Gənc başın olsun hər rülmədən ozan,
Səf qəlin gülmədən çeşmədən purlan.
Taleym gənc olsun, fikrim hərtəm,
Dünyanı bəli edən güclü mülkər!
Viləmlən dirdiye əzm edim səni,
Puk olsun çəkubəli, kındar ələym!
Hər yerə üz mısır yoxs-yamuldan,
Arzum nğıl olsun, künək yaradın!
Elə n!, ulhırm kəmpicə dirdim,
Adım bu aşyan dünya lüklülm"
Sənə üz sürmü aşqara dirdi,
Sazında odu bir ıqarə virdi:
"Dü güzəl lü ağac güclü bir bağa,
Çiləni dirdi lü lıq - çirəgə.
Rostanla aqırmış qılça lü çiçək,
Çəmənlə yaxınlı ağacəşək qışqıq.
Qələldə ul pəriyü, künəş ıqırmış,
Təzə lü lüclü, ələ keçirmiş
Urmadı şikurdan dirdi mülkər,
O qılça çiçəyl edər hərtəm"

İSKƏNDƏRİN RUSLARI MƏĞLUB ETMƏSİ

Ağ bahar qırmızı, toza gül dərər,
 Gah biddmişk, gah qızıl bir lələ görür.
 Girməyə şah fürsət tıpmalı bağa,
 Bu nəzak salmalı ışıq - çirəgə.
 Ah, nəçin belə gül, belə şən bəliki
 Gülməsin, sıldursun mu xəzənlər?
 Qırxınımı, bu xəzən girsə bu bağa,
 Belə bu bəhəri sərsin tıpməgəl!"
 Yaxı səsi duyunca o poladlıdən
 Bū aşiq nələsi qəpdu qəlbindən.
 Çılğıstı, xoş səvi edəkən əsər,
 Ömür gül üzündən verildi xəbər:
 "Qızıl üz, meşə söz, nə dilbərdir bu?
 Hərnamı olmasın belə urzu!"
 Nüktəni duyunca şahı dünyışkən
 Öldü o istəkəni dillək istəyən.
 Düşməni yenməyi aldı nəzarə,
 İstəkdən əl çəkdi, sığındı sabirə.
 Mey tələb etməyi münasib gördü.
 Mənzələ bünənlə əziq götürdü.
 Qədəni mey ilə dildurdurda yemə,
 İçdi o gilliləti qızın eşiqinə.
 Bu cam da xuş içmə yarıtulla aıla,
 "İç" deyər, verdi o dərdağı gülə.
 Qədəni dodağa pütürdü mələk.
 Əpərak qayıtdı, əhli əpərak.
 Bu ali qədəlidə diltəzi gördü,
 Zülfüylə oynadı o bürü ağı.
 Gəli öpüç vurardı cam dirdəğına,
 Gəh diltək o gülün xam dodağına.
 Nəşəli məcəlis ki, kədərdən boşdu,
 Acı meyvə şüürün ışıqlı xuşdu.
 Aldılar bədəni gülgün dodağa,
 Gündüzi nəbəyət ısı yatağa.
 "O diltək evindən əzaq ol, əzaq!"
 Deyənlək, öpüçə uyulur ancaq!

Sağı, ver mənmişkən səpələy bir anı,
 Qandın rəng verməyildi o meyvə diltəqin
 Məna ver, alimə diltəqinlə çünki
 Məna da rəng verir şahın rəngi.
 Səhəri müləsi alim çəkincə,
 Gecəni həfəsə qılın çəkincə,
 Dünyanı pəhlivan gətir nərindən
 Səvilə qəndəgildə ayıldi ekan
 Bağırdu dan qışı kəskin utaraq,
 Sərsən nən, diltəzi diltəzi pəhlivan
 Şah qələbə yoxlandı əzərin kəskin,
 Kəndilədi qəndir silti hətəni
 Hətəni evlədi diltəzi sədriyə,
 Şükə etdi, yalvarı "Ey tanrı!" deyər
 Uca pəhlivanın diltək istədi,
 Ondan gəli qələbə, gəli kimək istədi
 Üzdü tıpməgəli silti bu qələbə,
 Zülfü qətirdi, haqlı kəndir
 Təxti diltəzi diltəzi hətəni,
 Pəhlivi fərsətlə bürün qələbə
 Keçən gildə kim yəni İskəndər
 Ondan həzərli diltəzi askar
 O gəli çiltəzi diltəzi tanrı
 Ondan dağ kim çiltəzi bu həzər
 Bərkədi həzərli səpəli qələbə,
 Pəhlivi tuzun da kəndi yələni
 Qəndir tuzun da o bürün yələni
 Ondan səzərli, həzərli mirtəni
 Rusları cəldi kəndi gəliyəni,
 Hətəni cəldi bürün qəndir
 Nizami, qələbə şüürü kəndi,
 Başdan ağıl çıxı, aliməni yələni
 Dağlıni həzərli səpəli yələni,
 Ondan bərdəni diltəzi yələni
 Baş, bürün qələbəni pəhlivi
 Bərdəni diltəzi qələbəni
 Filtəni yələni diltəzi kəndi

Dənnin çərx aldı Niliñ küpünə,
 O çibin qanadıñ mənə qılınclər
 Qartal qanadını güvvəddən salar.
 Çevrilmiş tas kimi mən süngülər
 Qotayın üstünə bu tas qan tökər,
 Atların dırnağı əqirdi qandan,
 Yoharaltılar da qandan al-olvan,
 Nizələr qalxana öldülər düzər,
 Qalxandan qalxana düşər külğəbər,
 Dənnin, kərpic qırılmış qatır insən,
 Yeri üzə kəsilmiş lən mənəvistan,
 Baş üzən, lən, cənənlək yeyən qılınclər
 Cülləri qan ilə etmiş ləlavər.
 Nizələr dövlət tikmiş rəvənlək,
 Oxlardan ayrılmış qıyır işlənlək.
 Rəi qılinc əjdələ kimi başını
 Qumundan çıxarır, çitir qışını,
 Yallarıñ qədər tökülmiş çitir çitir,
 Məhsər hazarına dönmüş çitir meydan,
 Ruslar hər tərəfdə göstərmiş hiddət,
 Rumlarnı başına açır niyayət.
 Süxulmuş rums ilə rus lən bürün,
 Həzər ağ, qırınarı dımlı gəlişir,
 İskəndər meydanı qızmış aslanlı,
 O əli silahlı lən pəhləvandır.
 Meydanı bağın necə lən aslan,
 Züclili fil necə uxayır meydan,
 Şahı haqqın fil ilə aslana həzər,
 Filin də, yırtıcı da yolunu kəsər.
 Hər qılinc tutana vurmuş nərə,
 Həşim qılincə kalırdı yeri.
 Əhbasi çətrilək ötürək qarır,
 Bərtəsin təsimi vardır daşlara,
 Üzəngi və qılinc gücüylə lən an
 Saysız baş qopardı sağdan və soldan
 Nə üzə tərpañı yerdən, nə əsgər,
 Vuruşun taleyi gülənc qəddər
 Həlmiş parlayan üstürlək ilə
 Çalır xırq tələ keçirsin ələ,
 Oluncu uğurlu iqbal aşkər.

Şah qılincı oldu dünyaya açar
 Dedi: "Dün, taleyin sənədi künək,
 Bu qılinc meydanı sənədi ilək!"
 Nəl kimi axır şah öz səf-səğmə,
 Başları lələli fil ayağına
 Ağzın açaraq mənə əylən,
 Ruslara şah başını ehtir bu dala
 Pəhləvən üz verdi səddət, zəfər,
 Əzəlib Qumalı, üstün gəldilər.
 Bu son şahı zəfər gəlməyə ələ
 Düşməni ruyunlu lən həndə ilə
 Qaçmağa başlatmış baslən yığı,
 Düşün İskəndərə verdi şübhə
 Filhdən əli tutu rəvənlək,
 Qutulu başını keçirdi həndə.
 Ruslardan kim ilə tükəldü çox qılın,
 Çox oldu tutulan, öldür, aslan.
 Çox em, baş tutan qırınarı ruslar
 Qumun rəvənlək dımlı naçar
 Ruslardan, Hərtəsə aslanlından
 Dənə düşüldü yüz mən qılinc ruyunlu
 Qalınlar yeri oldu ne qılınclara,
 Fırtına öləndən başqa yox çəmə
 Suyuluşun, talanmış əzə lən ruyunlu
 Salanmı qılınclı geri qaçılar
 O qədər qumun əli İskəndər,
 Ölmədi sayın bürən lən nələr
 Hədsiz qızıl, gümüş, xəz, mən, gürclər,
 Təvələt dımlı emni dımlı
 İskəndər düşməncə çilincə zəfər,
 İşlər oldu yox kövhədən dımlı
 Ehtir üz atınlar "zəfər" deyər,
 Bildi ki, qıvırmış bütün dımlı
 Üz sürdün tərpağa, dedi: "y rəvənlək"
 Mən qara tərpağın, sonbədli zəfər!"
 Dedi: "Həqiq vətən bu lənlik zəfər",
 Yuxsulu paylılı xəznələr
 Dünya başlatmış kənd düşmənlər,
 Qumunlək ötürmə dımlı lənlikdən

NÜŞABƏNİN XİLAS EDİLMƏSİ

Qalx, saçı, saf görhər saçın canından
Mənim tərkimlə görhər saç hər an!
Çünki İslamın quru can təsi,
Gövhərlə sühurün gövhər pəsi.
Elə ki, Feyləqas oğlu İskandər
Dincəldi, ürünə gülməyə zəfər,
O yerdə aradı eylə bu məkim,
Onun kəslə vətənim ziyar
Ağac tibarın olın səmimi,
Süsəndən sər olın ətirinin dili.
Axır səf çətinlə versin əs-ə-sə,
İçim hey kim, mey halal isə.
Deyi yandıyaş, ox ormədiği,
Hər yandıla bürünmüş budaq lüləği.
Bu sula, havada pərvəş edən
Hər ağac uzundu əlli arşadən,
Bələ yer keçincə ələ, lülələr
Tulu bu mübərək lücaqda qərar.
Qırdı Rəm ilisən çün əməllərlə,
Sənliyə baxladı çux gözəllərlə,
Mərhələ qullarla dülhü dörd yanı,
Nəşayla qayınmış məclisən cam
Dini cədi "Qənimət saxlayan ətir
Qənimət sayınla versinlə xəbər!
Rus, Həris və başqa xalqın ilham
Silsilə dağ kimi xavın, samın,
Kutublar hesabla cəsanlər diqqət,
Öyənvin nə qədər vardır qənimət",
Qənimət çəkənlər durmadı dala,
Qədərsiz qənimət çəkdi dargah.
Açıldı hər başı haqlı xəvinə,
Baxdıqca fəaclərlə çirpindi sinə,
Yükərlər nə qədər duy, gövhər vardı,
Sayı yox, sayınlar hey yandırdı.
Saf mədan qızıl, cəvə glənliyi,
Məhlulü işıqdan salı görüşü.

Batınla zəbərcəz, xatərlə güvhar,
Qızıl qılın, aşkəng dülhü zəriflə
Xüsusi tuxumun münəz və kətan,
Silsilə dağ kimi qılınmış hər yan
Zəriflə işlənmiş qədərsiz qılın,
İhlizlək parlayın saysız qılınlar
Qılın, tiki dən dağ kimi dən.
Səyər gəlməyincə zül qara samın
Səf qılın nə qədər yüklənmiş, gərək,
Nə saymaq münkəmlər, nə də sayılmaq
Al illik dəvəsi, sənəklər parlay.
Hələ mül görməmiş lür dən dəyən
Saf yağış dülhən məclis olın yan,
Gündüzə sal dənmiş qırıq gərəkən
Dülhərlər başqa çux xəvinə, samın,
Ülkə saxladı ömür sayınlar
Pərvəş baxınla dülhən
Bu cəvəz lülhən gəldi xəvinə
Qılın pənhi bu-lu lülhənlər,
Hər məclis nə kimi işə yınar
Gündü parç-parç sənəklər samın,
Eləcə üst-üstə tikiyəmiş dən
Ön başlı aqlıq bu köhnə dən.
O qatır köhnəli gətirir lülhən
Nəzərlər keçirdi dülhən,
Bilmədi nədi n əqlıq dən
Sədi ki, "Hər köhnə dülhən əqlıq"
Nə kimi xəvinə lülhən al rəm"
Çux nəz lür cəvəz verdi mənə
"Gündüzün məhlul lülhənlər lülhə"
Dəyər xim baxın, "köhnəli" deyər,
Dəyər xəvinə lülhən lülhə
Zalimlə qılınla lülhən dən,
Bəzən hər dülhən qılın dəyər
Hər lülhən yığın xəvinə bəzən,
Bəzən lülhən miksəz dülhən pən
Sədi deyirdi lülhən dən
Çünkü dülhən ömür xəvinə dəyər

Bizim şikkəməzdir bu köhnə dən,
Tük qədər əksilməz buuuu dəyər".
Bu işə çox heyran idi taeidar,
Bu əmi, bax, necə boyun qoydular,
Vəzirə söylədi: "Hər bir dövlətin
Qolunu siyasət elmişdir mətin.
Bax, nələri yaratdı xalq siyasəti.
Dəriyə verin bir qızıl qiymət.
Bu yer də gördüyüm bütün şeylərdən
Yalnız mən bu işə deyərəm uhsan.
Bu xalqda olmasa belə bir gövhər.
Bu yerə də bir şəxsə kim boyun əyər?
Hər kəni etməmişsə bir hünər izhar,
Yalnız bu hünərlə rus şübləq qurur."
Vurulunca başa qayımadı günü
Yerincə yetirdi haqqın şükürünü
Taurının şükranlı edincə tamam,
Məclisi həvədi, ələ aldı rəm.
Xuş nəğmə, dadlı niyə edincə əsər
O hahar buludu yağdırdı gövhər.
Otduun çulqışan böyük lərinə
Xulvarla dağıtdı ipək, xəzinə.
Qızıl paylamaqdan daşdı var, dövlət,
Həmiyə yerdən payladı xəli.
Otduda qalmadı kəcavə çəkən
Məfəfi olmasın xaradan, zərdəu.
İstədi ıdılı bağlı kişini,
Zənciri açılmış çöllü vəhşini.
O dağ, düş dolaşan çöllü yetişdi,
Şalın qarşısında səcdəyə düşdü.
Heylətlə sürdü şah başdau-ayağa,
Başını oynatdı o mətin dağa.
Verdi çox hədiyyə o cənsavərə,
Dəyərli çox daş-qaz, gümüş, zər, xara.
Rədd etdi ki, belə sərvət, xəzinə,
Ləy şahın, nə qarək bu çöl ölinə?
Bu qoyun başını aldı oduntək,
Göstərdi ki, mənə bu qoyun qarək!

Padışah əmi etdi yeməli olan,
Cəllərdə həsləmiş kək qoyunlardan
Bu sürü verildi, əlihi o kişi.
Padşaha nəzakət edərək rəhət
O böyük sürünü önünə saldı,
Sevinclər içində evə yol aldı.
Qalbaşan, qışlatın oynadı ulan
Bu yer bəyəndi həyik hökumətin
Dünyada əlihi çalğı, meyli kəni,
Çox una baş ayıl verirdi salanı
Şarəbdəu o vərəxş olduğu zəntən
Üzə rəng əlihi gül rəngli sələn.
Rustam şahın çağırdı lür ilə,
Oturdu onu ən layiqli yerdə
Zənciri açdı ki o uca şərək,
Verdi səf qızıldan toxunmuş xəli,
Ürəkliki bu həmlə əlihi parkaha.
Öz keçmiş kiurı unatdı ilah
Zindandan lürədi bütün əsri.
Xələtlə uralıdı, açılı zənciri
Rustam əmi etdi: "Gələm Nüşabə!"
Otsuz əl vurmahı gəlgili şarəbə
Parkahın əminə tələdi rusta,
Günəşin yarımda ay tutdu qıran
Gəlgili rölünədən salınmış gəvəllən.
Bəyənməmiş olduğu lür dəstə dillən
Nüşabə bəyəndi şux geyimlərlə,
Dümdü ilk halatları uçdan gülə
İskəndər talantlı sağıl xəzinə,
Təzəddə lür gəlmə həvəli yənə
Kamincə niyə içli bu nəçə gəncə,
Bəxtiyarlıq gülmə sənə yetincə,
Verdi Davaliyə qızın əlini,
Nigahla bağladı ona gəlmə
Bu mübarək ayın yetincə başa
Verdi çux xəzinə, tutdu ilas-qışa
Şüvkətlə gündədi yənə Bədayən,
O gözəl ölkəni uralıdı dryə

Ölkəmizə sərət, mal verdi,
Yol xərci bu yana, çux cəlal verdi.
Elə ki, işlərə verdi intizam,
İlahi igidlərə büyük etibar.
Verdi rus gəlincə yenidən uğ, me,
Ancaq amr eylədi: göndərsin xərac.
Öz doğma yurduna dönünce ruslar,
Qıtalı öz taxtında oldu xəxtiyar.
Bu ildən çıxmadı onun cürmən, son,
Hər zaman yad etdi şərəf işgahın,
O yaşıl çəmənə hər gün tacıdan
Gəl şənlik qurur, gəl rəddi şükran.
Dən sərvəti ilə çalğı səsiylə,
Qədəh içilirdi mey haləsillə,
Künlü şul ulduzca çux şənlikdə,
O coşğun ünlə bəzələnirdi,
Pudşahlıq, şən tülə, ömür, qünə gül,
Nəçün şul olmasın bəlsə bu künlü?!

İSKƏNDƏRİN ÇİNLİ KƏNİZLƏ ŞƏNLİK ETMƏSİ

Sarı, ul xəyalı şərəf ilə dur,
Kəhrəbə rəngli bu səksən duldur!
Hər qara torpaqdan süzülən gövhər
Şənlətsün qalibni, qalibsinə kədər!
Gündüzdən daha şux, parlaq bir gəzər!
Günəşdən aydıncı, işıq və mecl!
Bu yaşıl künbədə şənliklərimizin
Şən, zümrüd kərpələr dığının çətin
Ösənli ulduzla dümən çuğa,
Ağ gülmüşdən rəqəm yuzmuş torpağa.
Bu qurxunc hərfləri bilsən, oxuyan,
Tutarmı bu kənsəz köhlüdə məkən?
Dünyada çalışmaq hoş şeydir, uncaq
Ruzını say ilə olunuz artırmıq.
Kədərsə dəyincə bu dünya, şən keçin!
Kən deyən bu saray ikildi qəmçin?

Şənlikdən yananmış dünya, lətin lül!
O zillət, fəlakət mənə deyə!
Bu zəlmətli yerdə çux tınma qırac.
Bu dilsiz qıyınları yükünü çirən
Ver şənlik meymı, cən ırdan qırat!
İşək, həm də vətək haşqılama,
Çün keçli, salalı da gəlincə ələ,
Yalnız bu gecəni şən keçir bələ,
Bu gərə kəyl ilə ömür sürək,
Səhərdən işni səhər pünarək
Hələ qəm çəkincə xəzəl gəlincə,
Məzəni gəlincə zəhl gəlincə,
Yalnız şənlik gərək, mış eylərkən meyl.
Şərab məclisində yux haşqılın sıyl!
Özünü zillətlə tutmaq na gərək!
İl boyu qəm, kədərlərinə na gərək!
Çünki bu dünyanı kər qapırsınlar,
Heçlikdən bu fayda gətirmir insan!
Fil ayaq altına lüz alınmadı
Düni kəkək bu yundları, yenin karvan!
Gəl yeyək vət-yoxu üzgə yemədsün!
Zirəq uluq haşqısı qırat etmədsün
Elə bu qapırdı maye ul ələ,
Küçürkən keçmişlər uluq ünyətlə
Qorx san bu hac ulan, yul vətəndərkən,
Yoldu vət-yoxunu eylərlər talan
Yuxsulu vətəni vətərsə, çux, yəni,
Yuxsulu daxımsın kimsə mənəmiz
Görmərsən, bu vətən bu dər-bətləni
Yuxsulu dahlizməni qıracıq vətən.
İşək olsun bu dığın düşməni mənə,
Vətən yir verdi xəbərsizlə!
Bu gələlik tarixi rəddi bu çərxin,
Yüz illik xəzanəni gələcək meym!
Gəl, vətən üz-üzə, eysək şənlik lüz
Eysək lüz gərəklə Kəryəpəndə lüz!
Gəl, ömür, ömürdən bu gün kən uluq
Dünyəni, səhərlə satılmaqayaq!

Çəkinək faydası olmayan şeydən,
Bu ıstıdan heç məmmun deyil düşüncən
Əlində nə qədər var isə imkan,
Çalış ki, şən keçsin həi nəfəs, həi an.
Qəlbimiz həi zaman şən olmalıdır,
Kın, ıstah bədəna atış nalidir.
Ömrə sarmayodur aldığın nəfəs,
Kədərlə tapşırmaq əbəddir, əbəsl!
Şənliklə səslənsin çıxan nəfəslər!
Şən nəfəs almasan, sarmayan gedər.
Bəri ver, könlünü şənlandırsancaq,
Ururduz bu həçə bir könlü almaq.
Sərvətin kəs olma, dönmə sətir dəşə!
Sərvətin olmasın, ancaq sən yaşə!
Bərk tutma dünyanı, etsən bu nəzər,
Bərk tutmaq ölmə çətinlik verər.
Bü dünya nəalına uyma çux, zühər,
Hər sətir keçinən asuda yaşar.
Səvimli bu saat, uğurlu gecə,
Onda şən keçirmək olur könülcə.
İskəndər dövrünün yaqutlarından
Birlə nəql eləyin tarixi yazan:
Təcidi o gecə qəlbində ləziz
Gül dodaq eşiqinə doldurdu qədəh.
O camı qaldırdı gül dndağına,
Camı da bu qul kını baş aydı una.
Oturmuş bu cavan sərv ağacına,
Gəl lələ təkür, gəl ərgovan çiçək.
Mümkün gül üstünə yazılmış bu xətt,
Gülə gül suyuyla çərx verməş zinat,
Hər dəşmənin fəthindən könlü çox şandı.
Hər də dinstilərlə cəvri gülşandı.
Çağırdı gül üzli o dıləramı,
O niolək sınılı nəzik andamı.
Bu saz, bu oxuyub çalandı həmdəm.
Çadırda qalmadı daha nəməhrəm.
Mün bu istək ilə istəmiş dilək,
Başına, üzünə vurmuş yüz bəzək.

Al nə danəsindən dndağı dıləbi,
Dili at nəbatdan dila şənli, tər
Günzləri gül, ağrı u ıstıdan dardı,
Biri saz, u bu könlü çaldı.
Araqın altından u müşkün tellər
Kəmənddir əsilmiş ataya qələ
Məclisə yarışıq verən, oxuyan,
Şahın əlində çalan həi zaman.
İskəndər onunla oldu sazını,
Gövhər xəznəsinin açılı ağzını
"Bu gecə dünyanız yenidir, şənli,
Hər şənlik İskəndər dildənubuldu
Xuş nəli gül, çiçək çəli nəzər,
Hər tərəf gülünən gülərkən bəli
Qaldıqca al günəş nd kını yarı,
Işıqlı dünyalar nət daldısalın
Tuxuyur, sərkəş səli kuləyi,
Yer rını, güy isə Şükrə ipəyi
Al qızıl güləli şənliyə bağ
Yanır hər qəncədən bağla yüz çınar
Şahı qayınmış dünyaya zəfərlə tənəl,
Günzli pas alınıla gərilməz gözəl
Keyxasos oldu camı tutduğun zaman
Taxtınız qalmasını bəş bəş camıdan!
İskəndər Cəmşüddən alınmışın yüksək,
Gül üzüm günəşə istinadlı pərçək.
Şah qızıl çəkməli Firdusla, mən
"Gəvə bayrağıyam", amı tətli edən
Təcl Keykubadsa ura İskəndər,
Mənim tacım isə müşküldür, nətər!
Firuzə təclisən, Keyxasos isən,
Məndən tux tətli et fil sümüyündən
Şah Süleyman kını dıx salsa bəndə
Çux Məcnun çəllərə salınmış mən də
İskəndər ki, bütün ilkəyini tutun,
Könümsə u dünya tənət tütü
Şahın dünya tutan uca kəməndli
Ay, Günəş boynuna salırsa bəndli.

Zülfümdən bu kəmərdə eşiyən mənə,
Qorxmıdan atarım şahın boynuna,
Pədxahın ayıltan bu kəməndi var,
Mənim də kəməndim şahları tutar.
Kəskin ox atırsa uca hökmüdə,
Məndə də ox atan mən nax, qəmzə var.
Qılıncla gülşün qan tökürsə salar,
Mənim gül üzümədən al qan dənəciklər,
Qılınc nənəməyə şah vətə qatır,
Mənim də qılıncdan kəskin dillər var.
Şalı toppuz qulursu qulaq ucuna,
İki zülfüm də bir toppuzlu mənə
Atılın tək bu tuğ atışın hökmürlər,
Mən on tuğ əsirimi ağ burağımından,
Şahda bu qutu var, içi təhlər,
Mənim də qutımda var ləl ilə dürr.
İskəndər yaqutı mündədir ancaq,
Al, canlı yaqutlu mündədir rüdəq.
Ülləkə müəccin olmus İskəndər,
Mənim keşiyimi öldürmü çəkər.
O başı üstündə ucalmış sancıq,
Qapımda yüksəlmiş yüz elə bayraq.
Alınmış şahı isə u sarıcaqlıq,
Gözlərlə şahiyim cəpərcəqlilik.
Üzümədən ölümlü atdığı zaman
Yalnız bu təlimə döyməz bu cəlləm.
Ay üzə də yer verəni müskün təllətə,
Ayı bu təlimlə çəkəni yətlə.
Bu açıq dodaqdan şəkər tükərkən,
Rəhiq mey çəkərim lənc pəstədən.
Rəhiqini suyu də rəqsə gətirir,
Əqiqini yuxuya lili naşa vətir.
Göydən tuğ istəsən, burağımın al!
Şəkərdən düz umsan, dodağımın al!
Dodağım şəkərdir, gülüşü şəkər,
Bu gülşün yaqutun öpüşü şəkər.
Öpüşün qapısı bununla belə,
Bağlanınq Səmərqənd çəbuqlu rüyə²⁹².

Tutmuş ki, kintiyi dəyişər cəllər,
Nəfəsini torpağı müşk, səhər edür
Süleyl eşlənin kintiyi gülməz aşar,
Nəfəsini nəsimə u ota vətir
Bu gülşə edəcəm könüllü rəqə
O bui gülşimdə atamın yilt cən.
Bu yandıq evləmə gəlsən üz-üzə,
O yandıq atamın dışın olmaza,
Qəmzəndə aldadıb salımmı olmaza,
Tayın yax, mələkəni hələ işləmə
Üzümü mütləbi gərsə, mən deyər,
Düdəm hərbiyə kimi düşər sərdəyə
Zahidən üsəyi qatır düşmə,
Səzimin səsiylə gəlirəm rəqə
Bu gülşin səndəki gülşün sağınq
Xəznə qılıbı açınmı ancaq
Baxçanın qapısı deyil aşkən,
Ancaq bağban ləhr həmlədi açar
Tə-təzə yetmiş xumaləmmi var,
Tək qutu tikəni gətir başqalın
İlə bu gülşəni, kənd vətərim,
Mənim dəz mənə eyni vətərim
Gecə türk üzümü girmişim, udu?
Xələm tək mənə lili həmlədi
Yeni ny bu ləilə kimi düşməq,
Vüsəlin fikriylə başlanmış mən
Təllərən, ləşləmə rəqə, yax cən,
Kəkiyin ayıq düşməq mən.
Özün zülfünləmə olsa aşkən,
Çəməndə gülşənə ağrı salımm
Burağımı qırılsa bu çəməndə ləylən,
Kəməndə salımm u parlıq suyu
Lətif bədənini etsən aşkən,
Ağ bədənini içməni bəllər sənər
Ağ gülşin ləyləni girdən zaman
Yasamın tə ləilə mündərimdən.
Dədəm şəkərdə dərhləq vətir,
Qulaqda ləhləq lili qılıbı gəvher¹

Ağzım ki, çəkşdi Müştəri ilə,
 Üzüyü qazanan keçirdi ala.
 Mənimlə bir cınaq çəksə gül, çıxak,
 "Apardım" sözünün unutsun gərək²⁵⁴.
 Gözünün Babilə bir əfsun çatılı,
 Ondan, bəx, nə qədər cadu yaradı!
 Çinə birca relim gəldi armağan,
 Müşk oldu ahunun göbəyində qan.
 Zülfü qulağımda edərsən çənbar,
 Üst-üstə təkülür baygın könüllər.
 Bə sarıx gözələrin nəz, qəmzəsilə
 Yüzəldən gəlməyi gəlməyə ala.
 Çox qaçqın könüllər ovladını bəx an.
 Onlara quyudur, bəx, bu zəncərdən.
 Aşıq bir tellə verərəm tuğ tac.
 Ərimlə Xüləxdən alararı xorac.
 Möhrünü vuraram Çin xaqanına,
 Beş nəvbət sularım Rünü talana.
 Bu müşkin xəlimlə çinli bağrıyam,
 Fələk Rüm qəlbimin şən çırağıyam²⁵⁵.
 Yuxulu çağında verərəm məza,
 Qanını təkərim edərək qəmza.
 Dodağım rəng verir hər gülşin lələ,
 Üzümlün xəyalı oynar günəşlə.
 Məh məna "sənəmdir" deyər yalmanır,
 Cənnətin bir sənəmənəsi sanır.
 Mənim nar dölərim görünən zaman
 Narların ürəyi soyudu bağdan.
 Dölərim dikəlməz təzə narıncək,
 Hənsi bir bəxtiyar onu daracak?
 Uğurlu ağacam, iki narım var,
 Bir gülüm, pərdədə gözəl buram var.
 Tufanla qopsa da dünya təməldən,
 Bəxtiyar şah olsun, bir mey, bir də mən!
 Bir dastan işləmək istərim ona,
 Almaq öz sazımtək öz qucağıma.
 Bir öpüş vurum gah məsi gözəlrinə,
 Gah qara zülfümü verim alına.

Bu şərtlə canında cəyləsin məkan,
 Başımı çəkniyyəni ayaqlarından
 O günəş eşqindən sarıx olaraq
 Məhsərdə yuxudan ayılını sarıx
 O hənsi çəşmədir ömrü uzadan?
 O hənsi kölgədir gənclik ayılan?
 Vəsiləmdir şən, uzun bir həyat verən,
 Mən gənclik verərəm qəmzə edərəkən.
 İskəndər dirilik suyuçun gedir.
 Mən varən zülmətə o ucqırı gedir?
 Axtarmaq istəsən zülmət yolunu,
 Qara zülfünü sənə göstərir önü.
 Yəqin rəngli sənə istəsən içmək,
 Dirilik suyunu ala keçirmək.
 Parlaq bir yağıdır bu gül dodaqlar,
 Həyat suyu kimi yüz çəsməsi var.
 Şahım, rəm ol mənə, çox sarıx olma!
 Bu həyat suyunu, gəl, atası alma!
 Pərişanı, ipəklər içində gizli.
 Qapını bağlama sevirsi qəlbini!
 Üzüncə açıqdır qapın hər zaman!
 Mənə sındırsan da, sınıması peyman!
 Ürəkdan daş asmaq bütənəmini dalın!
 Gözələ xor bəxtim yətməzmi dalın?!

Olma daş ürəkli, sevirim sən!
 Kölə bil, gözəl bil, qulum bil mən!
 Mən fələk olmaqla sənə yırman,
 Çindənəm, sənə mən, bil, qanımınan
 Deyiləm kölgədə yetişən bir gül.
 Günəşi kölgədə saxlamaq müşkül!
 Mən kimi meyvəni qapatma evə,
 Dad verməz kölgədə yetişən meyvə
 Mənam an otulu, sevinli reyhan,
 Reyhan olmaqlı evdə hər zaman.
 Bırax bu kəkliyi ovlaşın tarlan!
 Gəl, çəkin ov gudan bu qatallardan!
 Ağacın xurması yetişmiş ikən
 Başqası yeyəcək onu, dərmasən.

Mən kimü kim sənin dərdini çəkər?
 Dərdini çəkərək saparını şəkər.
 Ürəklər qan oldu qan içməyimdən,
 Boynumda nə qədər qan qalmış, bilsən!
 Çox şəkər dodağa oxudum neydan,
 Dindəğini şirindir şəkərburaдан.
 Həm şəsirə, həm özüm əzəldən gözəl,
 O gözəl, bu gözəl, gözəldən gözəl.
 Saqisi mən olsam, ney olmaz haram,
 Canım işrət saçat bir mütrüb olsam
 Çalğımla hər kəsi sarıxoş edərəm,
 Sonra hər sarıxoş ildürər qəmzəm.
 Uzaqdan edərəm şux dilbərliliklər,
 Qucaqla edərəm cəmşərvərliliklər.
 Qarşınıdan gözəl də sevinc salanəm.
 Qucağa gədikcə könül çalanam.
 Mən olanı, sar ola, hər də köhnə mey,
 Aşıqın laqalı qalımı? İley, hey!..
 Sən kimü şəhriyar olsa mənə yar,
 Bu könül şənlikdən başqa nə arar?
 Düyütdən kimi almış mənim kimi kam?
 "Dənyada tapılmaz" olmuş mənə nam!..
 Elə ki, sazına vurdu son mürəb,
 Təsəffü bitirdi dodağı ənnab.
 Şalın mələbbəti o sözün coşdu,
 Sənkə torlan fəra üstünə qışdı.
 O bahar turacı nəz ilə, şən-şən.
 Turuncdak soyuldu qızıl beşikdən,
 Könül gətdi oldan, saraporda boş.
 Sevimli məşuqa sevdadan sarıxoş,
 Xəlvət bir gecədə elə bir nızak,
 Mümkünmüdür ona könül verməmək?!
 Gənc, gözəl mərali yıxdı tər aslan,
 Qarat məclisində başladı talan.
 Sığındı o laçın kəmərvana,
 Günəşə gətdi ay qunaqlığına.
 Şəkərtək əmirədi hey dodağına.
 Sorurdu şəkərlə ney dindəğini.

Bağına basdı o gült köküslünü,
 Xəzinə ağzından nədi mührünü
 Bakirə saralı lələzi güldü,
 Qapalı bağçada alma, nə gördü
 Əqiq mühr üstünü həsmamış pas,
 Səf üzük qayını dəyməmiş almas³¹⁶.
 Bu qəncə güldür, yox listində nikan,
 Görməmiş bağbanın başqa lür mikan.
 O qızgın atayın arıqlığından
 Damağın lıqırtmaq istayırdı qan.
 Şəkərlə dil ilə sübhət nəqlən,
 Yağ, bala dönərək qəncəlaşdılar.
 Sarılı iki sarı, iki gülşeykən,
 Qatılı bədama, yağa qatıl, şəkər,
 Öydü "əlif-lam" kimi cill əyaq
 İki hərf kimi bir rəndən ulcaq
 Elə ki, almaz o güvən dəli,
 Həm almaz yadı, həm güvlər dincəli
 Həyat çəməsində məsul İskəndər
 Şəulikə keçirdi həxtiyar günləri
 İşrətlə keçirdi bir neçə gün,
 Çıxmadı o yerdən, dəlilə sevinmə.

İSKƏNDƏRİN DİRLİLİK SUYU ANTARASI

Saqi, gəl, qatılı duldur mey ilə,
 Al ilə nəğməylə, çalğı, mey ilə!
 Bir mey ki, içənlər fikrən, demək,
 Xəstəyə şafadı, ildəliyə kiünək
 Ucalırsən səhər xərxuzun səsi,
 Qaravul zənginin səsdi nələsi
 Təbiiçə təhlilin səsi ucaldı,
 Qaşların nəğməsi ətrafı əlil
 İbadət edənlər qatılı yuxudan,
 Pərsəş cünəyə düzüldü hər yan
 O səhər yuxulən qatıxdı tarilər,
 İbadət cünəyə verənək qərar,
 Ona səfəq edən laqəti cədi yad

Eldi bu hikmətlə dənyanı abad.
Nəhayət vərncə ibadətina,
Şərəf məclisini bəzədi yəna.
Mey ilə, çalğıyla gah olurda şad,
Vəfəli dıvıqları gah eduli yad
Güləblən səf olan gül tənqli şərəf
Hər bəşdən dər d alı, hər heyindən tək
Onunla bir məclis qundən şənən şən,
Uzaqdı düşməndən, qanlı döyüşdən
Elə ki açıldı, nəznli səhəb,
Dənışdi hərə bir gəvəl nəvayol.
Biri səhəb açdı Xorasan, Quidan,
Ordaki qızıldan, qüvvətdən, zəidən,
Birisı dənışdi Rey, İsfahandan,
Firdun dövləti çıxan məkəndan.
Çindən, Xəzərdən söz açdı biri:
"Vai gözəl ipəyi, mülkü, anbarı".
Birisı söylədi: "Gözəldir Qeyser,
Bu yerdən çıxar hər səndəl və kafur".
"Hindistan gözəldir, - dedi, - bir nəfər,
Ödunu ud olur, palçıqı anbar".
Məclisdə var idi bir nəfər qoca
Dənışmaq nəvələri ona çalınca
Maraqla haşladi qoca səvünü,
Baş ayıb, torpağa qoydu üzünü
"Dünyada zülmətə çalmar bir diyar,
O gözəl torpaqda sayı var,
Ömrünü artırmaq xəzinə, cəlal,
Torpaqda çox yandır xəzinə, xam mal
Yaşamaq istəsən dünya uzunu,
Gicə, keçli olma həyal suyunu!"
Bu sözədən ulandı məclis, qalın mal,
Qaranlıq bir yerdə oluruñ həyal?
Şah dedi: "Yuxsa var başqa bir hikmət?"
Həyal çəkməsində olan bu zülmət.
Yazılmış hərflər qarasıñ bu,
Məncəvi həyatı eən verü suyu.
Kim görmüş yoxsa bu həyal suyunu,

Zülmətdə ilimdən qurtarın tənq¹⁰
O qoca dedi: "İy uca İncidən!"
Bu xudan azadlı deşiyin əvaz,
Vai Şimal qulhündə qaralıq bəvaz,
Ağ, gülmüş çəyməsi hər suluñ parlay
Bu qaralıq yerdə deyilə zülmət,
O zülmət qəndə var nüb-həyul"
O sayı kimi içsə olur qəlbi şən,
Qurtulu olınıñ və xəstəlikibit.
Sözündə uzaqı ulsa şübhəməz,
Soruşun smaqı qəvətdən siz!"
İskəndər bu sözə həyət elhikə,
Aramaq mətəği artırdı gəldikə,
Sındı ki: "Bu zülmət həyal?" Çıxdıñ
Göstərdi padşaha: "Bax, bu sağ olmañ
Qaranlıq Əlkəyə qısa yul gəlir.
Gəldiyin bu yolañ ondu bəvaz "
Əşidməz buna şah ilədi: "Ancaq
Zülmətdə mümkündür ışıq lapmaq."
Zülmətə çevirdi şah öz yulunu,
Gedərkən nəznə aldı maddunu.
Sırağa bu nəçə mənəli al suluñ
Ösgənn bir çıxı xəvəli, güllü
Ardınca axırdı bu dənyə ordı
Xəstə də yamınla alay vinnülü.
Ordu hərəmü gürən bu mən
Seçməzdi məhəmm hərəmliməliñ
O yerdə qay vüddü sayan belə,
Ordu hərəmü gətirli olə
Hər qıraq bu yerdə çalın hərəmlə
Yağışdan yaşla bürünlü çillə
Xizni ız səmənli sanki ha yula,
Yamki gəlirdi şahla qul-qula.
Ordu çoxluğundan şah gəldi lükə,
Bela yol gəlməkdə vünnü səvə
O çıldə vardı bu böyük mənəzə,
Padşahın ordusu çalınca ura
Ördunü yamınla nə qədər yul vut,

Mağara yanında yer qoydılar.
 O geniş çöllərlə saldılar məkən,
 Səhlikdən viranə çöllər oldu şən.
 Çölləri o yerə ail verdi: Bülgün,
 Gət-gədə o şəhər adlandı Hülğün.
 Bu gün o ölkədə təyinat sürən
 Yerləşib qalandır şah səfərimdən.
 İskəndər görüncə o saysız ordu
 Yul və iz bilməyir, bir tədbir qurdu.
 Onludan ayrıldı bir neçə ayıq,
 İrəndən, soyuqdan, çıxmış oxçular,
 Ürəkli, künüyü bərk, dəliqanlı,
 Səbətli, qüvvətli, gənc, polad canlı.
 Ömr etdi qocaya və xəstələrə:
 "İskəndər çıxmasın ağır səfər!
 Qocalar, xəstələr bu qurucunə yerdə,
 Dolaşıq yolların düşməsin dərdə,
 O yula - qocasız ehtilaf səfər,
 Qocalar omıqda, yol aldı gəncələr.
 Bu nəfər o yerin ayrıqlarından
 Hüzura itədi ulu hökümət.
 Yox idi irləndən kəyi, meqdanı,
 Hər mənzil başında quydu onları,
 Şər, şirin hər azıq çarxın nəzərə,
 Yükləndi qüvvətli, gənc dəvələrə.
 Qışqınsa at çəpdi qaranlıq suya,
 Hər nəib tikdi o qalan orduya.
 Onlara nəsihət elədi bu az:
 "Bu yerdə qallarla gər yunmaq olmaz!"
 Atını Şimala doğru çaparaq,
 Günüş gəldiyindən şah ilüştü ızaq.
 Fələyin qütbündən doğunca işıq,
 Azacıq keçmədən əbünirdil ertək.
 Üfüqə baş qoydu xətti-üstüvə,
 Qütb isə kənmədən keçdi ortaya,
 Bir yerə çatdılar pəriləş günəşdən
 Yalnız bir xəyalda gözə görünən.
 Sürdülər kölgəlik deyilən yerə,

Suqədlər bayıqı kölgəliklərə,
 Havadan işıq yer qapını açtıq,
 Hər yerə büküldü dəm qaranlıq
 Bu yandan ərsəli qaranlıq tənəş.
 O yandan yul-iz hər iləməz tənəş
 Ağlıyla bu yula tutaraq ıhləş.
 Xətti-üstüvaya ipəsi gətirlər.
 Gət-gədə pəngərlik oluncə ızaq,
 Günüşdən, işıqdan ilüştülər ızaq
 Gerdəkan bu yerə çatıldı o gün.
 Güzərdən aydınlıq ıhlə bəşirəm
 Hər yandan yolları bünədi züləfət,
 Bu dünyə qanulsa vəharət ləzzət!
 İskəndər şahın, andı təllər.
 "Bu yolda dağın iz gəscəni kənəl"¹⁰
 Bilsələr söylədi ki: "Bu qaranlıq
 Pənlədi, təc-üzil günəməz mənş.
 Mümkündür ıhlə pənlək yul ilə,
 Dünədən çətinlik gətirmək ələ".
 Çax çax ıhlə hər tədini verən,
 Olmağı bünə bu tədini pəstəni
 Gecəyili o yula, qaranlıq diyar,
 Mülkili ıhlə yerinə ehtilafıyan"¹¹
 Kənmədən ıhləməş güy ıhlə, zəncəli,
 Zəncəni yritmə keçdi kəşməli"¹²
 Gəldikcə yol oldu ıhlədən də mənə,
 Zühürədən qanulmuş qanulıq pəncə
 Hər kəsi ıhləyili ıhlə mənəzələ,
 Bu işə bir tədini ıhləmədə yritə
 Bə igid gənc vətə, ağulca ıhlə,
 Səf, işıq ıhləyi şahqatla ıhlə.
 Atası qocayılı, duxsan yaş vət,
 Bədəni ağnımdan səzləyili ıhlə.
 O gün-ki, pəncəni vermişdi ömr.
 "Çıxmasın bu yula xəstə ıhlə pə!"
 Gənc ıhlə vətəndə xəstə ataya,
 Nəcc ki, bu xəstə pəncəni almaya,
 Qəncəni bəzülə aldı bərabər,

Sanki bu cürədi iflic əlində,
 O qədər parlaqdır bu lətif cürət,
 Dünyada yox ona bənzəyən güvhet,
 Yox başqa güvhet də bu nüt, bu güntəş,
 Ona həm su demək olur, həm atəş.
 Xizir həyat suyunu tapırsa artıq,
 Hər iki gülməz dildir bu işiq.
 Aşağı enərək dərhal soyundu,
 Deyincə lətin çıxdı, həm də yuyundu
 Deyincə içli o həyat suyundan,
 Əhədi həyata çatdı arayan.
 Atına içtirdi, çimdirdi minu,
 Tüküdü ağ qədəhə həyat suyunu
 Atına yanında oturdu bir an.
 Göz gütürməz oldu o aydın sultan
 İstədi gəlincə yulduz İskəndər,
 Dedi: "Həyat suyu budur, qıl nəzər"
 Bu dənə çəsməyə gür gəzdürəkən,
 Dirlək çəsməsi yux oldu gözədən
 Dərhal bu iş oldu Xizir üçün uşatın
 İskəndər o sudan qalacaq mahnım
 Qurtmadı, utardı o İskəndərdə,
 Xizir da su kimi oldu gözərdən
 Söyləməz sözləri rəmilə rəvibə
 Başqa bir şəkildə rəvayət edib.
 Bu yolda Həsənə Xizir yıldıydı
 Çəsməyə gələrkən dərhal yanaşdı
 Gürüşdü hər iki sevimli rəlibə,
 Çəsməyə çatınca sultan endirdi
 O bulaq başında açdılar sufrə,
 Bulaq başı verin dad yeməklərə.
 Sufrədə çinəkdən otlı qalxatdı,
 Duzlanmış qurquru bir baliq vardı
 Birisi ayıldı su içməy dəyə,
 Əhədən o baliq duşdı çəsməyə.

Cumrudu o firuzə rəngli bulaya,
 Əl gərməz istədi rəzən bulaya
 Tintiməz gülün ki, dildir bulay,
 Əğrulu bir fələ sevimli artıq
 Balıq ki, rən verən bu parlaq bulay
 Atanmış dirlək suyunu amaraq
 Həyat çəsməsindən içdi dərhal
 Bu həyat nəzakətli dəniz dərhal
 Əsməyə tez xəbəri verdi bu zaman
 İçli bu əhədi həyat suyunun
 Təccübü etmiş o gümüş bulaya,
 Yendən can verdi o bulaya
 Təccüb burladı o bulay
 Dirlək suyunu yulduz artıq
 Bu qurquru bəlalə, həyat suyunun
 Əhədlər nəql etdi başqa bir dastan
 Başqa bir yendəmiş həyat çəsməsi
 Yel azmış mənəvən, Rəhilə dastan
 İmtah ki, zülmətlə həyat suyu rət
 Yel açan içməyə ləhmli pınlıqat"
 Xizir, Həsənə atlı həyat suyunun
 Amaraq rəvayətlər nəpəyə mən
 Bir kam alaraq dirlək salıy a
 Bir də içməyə cumrudu dənəyə
 Dəndən bir sultan içli boy atlı.
 Amıq omlu iki dəyirman dərhal
 Çəsməyə keçməyə tikirdi ələ
 İskəndər at çaplı omlu zəhmətli
 Dirlək verən bu çəsmə dərhal,
 Çəsmədən geyərlə sultan çəsmən
 Çəsmən atarkən qurquru at saldı,
 Omlu tapıyaraq kəldə qaldı
 Atışın düşmüşdü şah mənəvən
 Həmişə çəsmədən suy alırmış
 Çəsmədən kəldə yux, pınlıq omlu yasan

Ancaq çıx uz oldu külğəzə sulu
 Çəşməyə lazımsa onun külğəzə,
 Nəçün külğəzədən günəş çəşməsi?
 İçməli olursa çəşmə günəşləni,
 Külğədə qalmışdı u çəşmə nədən?
 Çəşmədə külğəlik yaxşıdır təzəni,
 Həndə səmülük var, mada həyəcən
 Şəhi u külğəlikdə tapmadı çəcən.
 Göndürü olmuşdu külğədən qırıq
 Döşü həyata ömür hələkəkən,
 İndi cən qayırtı çəkür hər çərtən
 Padşahın ömürü sınılayı zaman
 Qayıtmaq istədi gəlibi yoldan.
 Düşündü, nə tədbir eləsin hərni,
 Qaranlıq külğədən çıxan ilşarı
 O yolda qarşıya çıxdı bu mələk,
 Padşahın əlinə u əl çəkək,
 Dedi: "Bu dünyanı keçərdin ola,
 Belə çiy xülfədən döymədin hələ?"
 Öycünə buraxdı pul qədər lən dəş,
 Dedi: "Tut bu dəş cənnətdən də həş!
 Bu dəşliq dünyada çəhş, tük tədlən,
 Bu ağlıqda dəş əlinə keçir!
 Qəlbində nurlarla illsə də dirlək,
 Hu ilayın tayıyla dihyarən, lışəkk: "
 O dəş İskəndər aldı mələkdən,
 Güzəndə yox oldu ona dəş cərtən
 O zuluət içində çapdı İskəndəri,
 Güzəndə bu zülüət, köməldə kədər
 Hər fəitir səsləni onun qriybdən
 "Qırmızı hər kəsə yazıldı vətən!
 İskəndər zülmətə dağrı at çaparı,
 Xizir çəşməni tıqılda taparı
 Ararkən tapmadı çəşmə İskəndəri,
 Xizir qurtarı oldu, güldü çıx səməri
 Yüzü hələ üçün yandırdı ocaq,
 Hələyə şüun cəylər bu ağrı ancaq."

Başqa lən nəş çəldi ki: "Ey əldir-Rum!
 Bu gözəl ilkəldə var parlayan qum
 Pəşman olacağın qumun
 Düzünə tutaçaq heç gətirməyən "
 Keçikən parlayan qumdan lən nəş
 Gülməli baxıma gənc lən qəldi
 O yolda şahi güldü çıx lükək, çıx ləz
 Ki, rüdəni birni sərbəst olmaç!
 İstəfilən, Sından lən bəşər ucaç,
 Demədən, mənəşədən dənəyən uzaç,
 Ağır bu mənəşə həşq lən yarı "⁶⁶,
 Yruldən bu əşər qumcaq çəldi
 İli çətməyənə həyat səymə,
 Qayıtdı şahi tıq çəşmə yulına
 İskəndər mənəşə səməş İsmən,
 Lışqı dölülər zülmət yolumdan
 O yeni cəfələ gəlibi yoldan
 Bələşq olmuşdu u dölülər tozdan
 Qux gün yul gəldikdən sona qarandıq
 Gəldikən çəkildi, gəlməli tıq
 Al günəş buluddan çəldi zaman
 Qan-təzə batmışdı u sərbəst lıpları
 Qumcaz lən şeyr pərdəli həşəş,
 Qırmızı deyilsə çəşmə ələş!
 Ruzi ataxməcə qıymaq nış gələş!
 Sən ruzi, mənəm ozi gələş!
 Hər toxum rəpər, u lən lışqı
 Bəxtiyar mən ki, lən sən döləş
 Hər şeyr özünüm ələşək nış vətən!
 Dünayda həşəş ruzi şeyrən var!
 Keçəndə zəhmətə şəkiliy bağları
 Gələndə mənəşəni dənəş lən zaman
 Keçəndə lən çıx şeyr ələşəli ləz
 Bizlə ələşəlik gənc nəşləməş
 Dünya lən tərəldə, dıppəli həşəşq,
 Hərni lən lənəm cəfələni ocaq

İSKƏNDƏRİN ZÜLMƏTDƏN ÇIXMASI

Səqi, rər ürəyə yatmış meydan!
 Ver ki, meyxos gəlir ömür gəncəkan!
 O neylə ağzını isladın lüt an,
 Baxımı daha gənc elayım umlan.
 Oyanıq taleyi ulunca təbbar,
 Zülmətdən dışarı çıxdı İskəndər
 Çox gözəl təbbarlıq eylədi madyan,
 Bu az da azmadı gətiriyi yoldan
 İlk gündə keçiriyi zülmət xəttinə
 Bəlgənək yemədən qayıdı yeno
 Pədayla taleyi elədi künək,
 İşıqlı dünyaya çıxılı ses mək
 Çılın u parladı ortalı sənətə,
 Atıraq çalınmışdı öz dilayına
 Bu ısdan ürəyi sınımadı ancaq,
 Ruzını qismətlə mümkün tapmaq
 Heysan tapınmışa, kədəri yox bunda,
 Heysantək ölmədi heyrət yolunda^[6].
 Dərlinə sənə füz verdikdə kədəri,
 Omları da böyük bu dərdin qıl həzəri¹
 Hər gün bu çöllərdə gəzmək çıl-çılpaq
 Yaxşıdır, ya dəmiz dilinə batmaq²
 Dəyirdin, uğurları hər baş mənəm,
 Bu mənə qıluc, gürz yararı qədər.
 Dənyada hər ısdan çəm bu işi an,
 Dəyi mülkəmə ulur zəfər yar
 Qumluqdan aldığı şeyləri qulu
 Lülələdi deyərək qarşıya qıydu.
 Daşların hamısı qırmızı yaqut,
 Cəmlərə nər rəm, ürəkliyə qut.
 Dəydan az götürən düşürüşdü dərdə,
 Hec gətirməyənlər ahda, kədərlə

Prəşnan ıdırışdı az götürmədi,
 Odlara yandıltı götürməyənlər
 Şahı oldu iki gün səfərdən aram,
 Yuxudan, yeməkdən aldı mütəpan
 Bu zaman pərkəsinə sınıldı bəzi,
 Yul idi mələyi rəhlisi dəyi
 Tərəzi istədi dıyı çəkmişə,
 Ağrı ilə qaydıla "idəndim" deyə
 Həmməmləndən keçiriyi bu musqal dey,
 Nə qədər dəy qayıldı musqal çədi bəy
 Yüz kişi bu qapan çəkili yoldu,
 Girdi dıy bu gürz, dışlar bu pəzə
 Dəy ağrı gətirdi yuz parça dıy,
 Çəkənlər dırdıldı bu ağrıla
 Deyirlər ızgıqları deymi Xəzi: "Am an
 Bu dəyən xəzəndə bu ovur totpaq"
 Bu gürzə bu ovur totpaq təkildən,
 Çəkənə gürzəni oldu bərdən
 Bu mənə mülkədən bədi bərdən
 Totpaqlı, mən bu totpaq dəyənə^[6]
 Bir gün şah süslərlə taparaq lırsan,
 Bu mələzi lırsədi - sənəsin cəmət
 Zəkəməni qılantılar tıxtın mənədi
 Qızıl bu uğarətək gəlmis sətədi
 Dənyanın şahları bu səf çəkərək
 Qarşıla dıy çəkmiş hamı kəpənək
 Dənya ıqlərənən ağılı səlilət,
 Sıyılənən hər yuz qılı nıçm rəhlət
 Hər bu zülümətlə çəməni anlı,
 Səz səzə çəkərək, səlilət nıçmı
 Qaranlıq əhəmə sən rəhlə, nıçmı
 Nə nıçm tapınayın arıyan, gəzəti¹
 Zülümətdə yuxısa bədi bu cəhl
 Nə üçün dillərdə zəhləməmiş bizi²
 Bu yohla deyirdi çus mənə səzə,

İşıqlandı başları, nurlandı güzlər.
 Həmişə məmülkəti qocalardan
 Söylədi: "Bu vətən bilsən hökümən,
 Cəhangir İskəndər dünya dolaşdı
 Göy künü durmadan ölkələri aşdı,
 Dindəli əladı həyat suyunu
 Ki, qorxunc ölümünə qurtarsın uunu.
 Bu şahırsı vaxtdı, bu ilkədə çox şən,
 O əhəd şəhərdə tapılmaz ölən.
 O şahırsı uca bu dağ salmış həndə,
 Səhi əhli n dağda düşmüş kəməndə
 O dağdan səssiz gəlir hey zaman-zaman,
 Həyatı düşür hər eşiddən, duyan,
 Ərtilən hümmi adıyla səslər
 Hər filan, yuxarı səmən el səhər!
 O səsi, bərmən eşidən adam
 Yərində bu an da tilməyir utam
 Sürətlə dağları dərmanlı dərhal,
 Cəhdəndən nə sorşan ilmi dilsiz, fal
 Dağların ardında yox ulur gözdən,
 Yuxulur bu hünərli açan, ətəyən
 Məqsədi qurtulmaq ısa ölmədən,
 Ölməmiş şəhərdə eyləyin məskən!"
 Bilir söyləyən sizdən İskəndər
 Salsıldı, nəzəri sərdi bu kədəri.
 Biri içəri ucağı rindü nığaltı;
 İkinci qat etməkdən ucağı sığaltı.
 Ölmə etdi, oturdan bu nəçə kış
 O şahırsı gedərək, ətəyənün işi
 Qalsınlar söyləyən yerdə bu qədəri,
 Bu ıydan versinlər doğru bu xəbəri.
 Ərtilən tapşırıdı: "Dağdakı səssiz
 Yərindən qalxınasın sizdən bu kimsə!"
 Lap adlı, nişanla çağırsa necə
 Siz bu səssizdəni almayın vəcə.
 Cənabı uzatmaq yulıyla bəri,
 Açılsın pərdənin girdin əsrarı".

Nəsilət ələnli buş ayılı əmrə,
 Girdin bu yul ilə girdilər şəhərə
 Şəhərdə nişanları tapıldı,
 Ən gözəl bu yerdə mənzil tapıldı
 Şəhərin haqqında bildilər xəbəri,
 Düz eşidi qurumun ilediyi xəbəri
 Şəhərdə bərmən əhli dağdan
 Aşağı səssiz gəlir hey zaman-zaman
 Adını eşidən eşitməz hər kəs
 O dağa çətinlik göstərir həvəs
 O qədəri səhsiz gəlir yolumu,
 Qulmən qaytarmaq olmağı mən
 Gələnləri göstərir yul tədili, ləmə,
 Pərdənin sınıqı nişanını bildirir
 Seyr etdi dolanarı tələk bu zaman,
 Bu neçə mənzil dolaşdı dərhan
 Şahırsı ələnli buş ayılı xəbəri,
 Bərmən aparmaq fikrini düşür
 Qeybülən gələni səssiz, əsrarı arayan
 Kışdan bərmən çağırır dağdan
 Adını eşidən dərmanlı bu an,
 Səssiz gələni tələk nişan dərmanlı
 Girdin dərmanlı nişanı xət yerdən,
 Dərdi: "Tələk, ətəyən, ay gələni!"
 Bu yuldan son dərmanlı gələni
 Pərdənin sınıqı tələk nişanı
 Girdən buş ayılı ətəyən əsrarı
 Bağın, dərmanlı, qurtulmaq istədi
 Bu söz də dərmanlı yaradın işi
 Çox künü çətin çətin gələni
 Cənab ətəyən gələni səssizlə,
 Ərtilən ucağı ətəyən çətinlik
 Dərmanlı bu ıydan ətəyən çətin
 Girdən buş ayılı ətəyən bu dərmanlı
 Hərdən ən ətəyən, ləmə iş bərmən
 Bax, neçə ayılı buş ayılı dərmanlı
 Az zaman keçmədi bu bədəndən

NÜSRƏTƏDDİN ATABƏYİN SİYAYİŞİNƏ DAİR

Sayı, ay işıqlı camı ver mənə!
 Padşahın taxtını öpmək adına,
 Taxtını ucaldım uca Pərvinə,
 Qədəli başaldım şah şərəfinə
 Ölkəni fəth edən, dünya pənahlı,
 Fərdün kəmərlə, xaqan küləhlə,
 Sultan Nüsrətəddin ədalətindən
 Bu dünya xatirlər şərab içərkən
 Bu gürüdü ki, ulduz ona nur verdi,
 Dənizdə ki, tacı öz gürbəndi
 Dünyanı çumuş bu bəgünə dəniz,
 Nəsarə dənizindən etmiş tərənüz³⁸¹
 Uca, dik həşim Müstəfi öpər,
 Onun bu nəzəri nuri işıq səpər
 Təsliyə təbəttü cəvabı saçar,
 Nəsarə dənizindən etmiş tərənüz³⁸²
 Mubərək bəxtindən dünya kəm almış,
 O kühnə şahırdan yadigar qalmış
 Ulduz baş çəkərsə uca göylərə,
 "Həndəmən" deyərək həş qıyar yera
 Dünyanı padşahlıq güclərsə hər an
 Dəldürmüş bəliklə, rühniş qubardan
 Məclisin həşində parlaq günəşdir,
 Dəniz uşda rəydəli yaxan atışdır
 O qədəri durdu qəlbimin gözü,
 Onunla nurlanı gincəşim üzü
 Qılıncı qana qəsd etdiyi zaman
 Su, atış çıxarı qara daşlardan
 Yayımdan büraxsa nişan oxunu,
 Yerlərsə bağlar o, göyün bəyünü
 Həşşəgə fələtin, Rum keçirən
 Verdiyi həşruqədən fəhməzli gen
 Gördüm ki, güvənmiş işıqlı baxış,
 Dürümüş şahənə mubərək taxta,
 İhlində yox elə böyük hədiyyə,

Şahım, o şahənə taxta səpərsən!
 İskəndər gətirdi çəşmədən də sal
 Bu gushlər düzdün ki, mülki də şafal
 Hünərə gürbəri aldın hüznə,
 Gülbəzi hədiyyə rəşim gürbəz³⁸³
 Vərdim bu gürbətim uşayımı mən
 Yem İskəndər o İskəndərdən
 Yaşasın padşahlı ura həşşəylə!
 Vət olsun həmişə tacı taxtıyla!
 Bağcanda otun bu şeydə bulbulun
 Səsiylə şənblənsən mubərək rumun
 Elə təclilərsən, gushləm tər
 Tacımı ucum öpmək mülkət
 Bu taxta tək rəu ləpəşli dəniz
 Dünyada bəxtiyar bu rəşim, əlil
 Dünyada olmağız mülküm kimsəyə
 Göndərsən padşaha layıq hədiyyə
 Böyük bir işıq ayas səsi kuzəli
 Bu dəniz su dənizə, plərini gürəli
 Qara dənizdən sızan dənizdir, əlil
 Dənizə yetməz, bu bu ləpəşli!
 Nizami ki, quldur, həndəli sənə,
 Yazdı bu nəməni səmimi ələ
 Qatışsa, Səhryman tərifi, dreyə,
 Bu qibni qanadı vətəli həşşəyə
 Həşşəzən qanadı olsa da rəşim,
 Həşşəmə rəşimə pıxlıdan çəkən
 Bax, kiçik bir bulbul rəşim cəli edərək
 Qışları aşığı mülkət geyirən
 Mən həşimə bulbulam, uşadım cəmmələ
 Sənim pul bağcanda rəşim məkəni,
 Dürəmdə oxuyum elə rəşimə
 Həşşə yayılmış ahu rəşimə
 Dürümün adına yazdım bu rəşimə,
 Qələməni qızıl bəşim nərşim
 Qəşim fil tıynətli zər alman dər il
 Məşimindən filus həşşəzən bu fil

Kimsə istəmədən sərvət verərsən,
Qədərsiz xəzinə, xələl verərsən,
Yazmaqdan olsaydı qəsdim güvhar, dürt,
Dürt, gövhər yonmaqla keçərdi ömrün.
Bu işə eşqin var əzələn, başdan,
Qızıl da gürüm yox, eşqimdir cümlən.
Söz demək sirtini mənə verdi haqq,
Sənə də düşüncə, qüvvət və anlaq.
Nay ilə nə gələrsən artıqdan, ondan,
Məmləkət alan ol, dünyanı tutan!
Bu ucu fəlsəfdən hey zamanı-zaman
Başqı lən vəfə ilə sadəti qazan!
Dünya gənə ömrünə didməli olsun,
Qısmətini dünyadan quy artıq olsun!

İZAHLAR

¹ *Göyləri san qurdu, ıvınlıdır, Allah,
Ona yer ürünü endir gü: arıq!*
Qədim müsulman təsəvvüfçə, bütən kamamı məkəzi yer ləvəli edilmiş.
Göy isə yerin əmində dölədir. Buna gülsə, - yer göylərin güzərgahı, keçidiyi
yoludur, - dryin.

² *Sarıq lən olmaqla lən dəniz sudan,
Günəşdən işıq güvhar parıqdan*
Burada Güneşdən işıq gövhər tündəsi ilə insan ilə nəzərdə tutulur
bilir. Bir dəmər sudan (nəfəsdən) insanı yandıran sənən, - mənəsi də
müştəhəkdir.

³ *Fələk mənə lən həyatın oğlu,
O yerə də nəkəli kamamda səkli*
Yeni insanın gələcəti, fikrinə göylərin xəttində nə döləgəni bilmək
imkan verilmədi.

⁴ *Sənə mütəhləməni lənəklənən,
lənək rəqəmi hər an döləgən*
Yeni sənə yerə - məkəzi alan mütəhləməni lənəklənən isəyən
lənək ekisi insanı hər an döləgən, yaxın bəyənən.

⁵ *Nikahın mütəhləməni qurduyan ağar,
Bu çətin Nəməndən həyatın yerə:*
Dini təvəzülə gülsə, Nəməndən illəhəli rəqəmi lən çətin mütəhləməni
mündən bəyənən gətirmiş, mütəhləməndir. Nəməndən illəhəli rəqəmi və mütəhləməni
nikahla mütəhləməni. Özə lənəklənən mütəhləməni. Gülsə mənəni gətirməndir
göndərən mütəhləməni döləgən mütəhləməni mütəhləməni.

⁶ *İstədi arıq döləməni lən,
Qışqıqla qurduyan mütəhləməni*

Dini təvəzülə gülsə, mütəhləməni mütəhləməni Nəməndən mütəhləməni
olduğu 569-cu illə Həbəz mütəhləməni Nəməndən mütəhləməni, Nəməndən mütəhləməni
mütəhləməni ilə Məkkəni mütəhləməni. Onun mütəhləməni mütəhləməni lənəklənən
də var mütəhləməni. Lakin Allah mütəhləməni Nəməndən mütəhləməni lənəklənən
göndərən. Bu qışqıqla mütəhləməni mütəhləməni lənəklənən, Həbəz mütəhləməni
mütəhləməni. Kimsə başqı lən döləməni döləməni, m. yata qışqıqla mütəhləməni. Bu
həbəz mütəhləməni gətirməndir mütəhləməni. Həbəz mütəhləməni döləməni mütəhləməni
bağışladığı üçün mütəhləməni mütəhləməni mütəhləməni mütəhləməni mütəhləməni
adlandırıldı.

²² *Çın ıpaktarına düzmüş düre, gövhər...*

Yeni göyləri ulduzları bəzəmişdir.

Yetmiş yollu yurddan köçünü vurdu, Çadın yeddinci fələkdə qurdu, Yeni yetmiş iki nillətin yurdu olan bu dünyadan köçüb, yeddinci fəlayə mərcəə gəldi.

²⁴ *Doqquz hüvəsini bir an buraxdı.*

Göyən doqquzuncu tağına qatıldı.

Məhəmmədin doqquz arvadı və doqquz otağı vardı, Yeni o, doqquz hücrəsinin içindən ol çəkdi, dünyanı tərk etdi, doqquzuncu fəlayə gəldi.

²⁵ *Yeddinci əflakə çapdı zaman.*

Dışın atıldı dördkünc dəniadan

Düni eynədə görü, Məhəmməd mərcəə Bürəq adlı mörlünü si üzərində gətirmişdir. Dördkünc daxma - güya dörd ünsürdən (sudan, oddan, havadan, torpaqdan) rücdə gəlmiş yer deməkdir. Yeni yeri buraxıb, göyə çıxdı.

²⁶ *Ərəb camaatında tür Süheyl çapdı.*

Yəməni günü undan yeni rəng tapdı.

Yeni onun (Məhəmmədin) Bürəqi ərəb torpağının göylərində Süheyl ulduzu kimi parladı, onun nurundan Yəmənin tumaçı rəng və xoş qoxan oldu. Süheyl - cənubda görünən çox parlaq bir ulduzdur.

²⁷ *Gecə vılağında, sarıxəş alaraq*

Ar kimi gəlmişdi əldə şahçıraq.

Öfənlərlə görə, şəbçirəq elə bir gövhərdir ki, dəniz altı sahilsiz olmağı çıxarkən onn özü ilə çıxarır, işığında olayır, doyub məsi olandan sonra yenə o gövhər özü ilə dənizə aparır. Nizami burada Bürəqi İmamın əfsanəsi dəniz altına, Məhəmmədi də İmamın nurlu gövhərə bənzədir: ni, gövhəri (şəbçirəqi) dənizə apardığı kimi, Bürəq də Məhəmmədi göylər dənizinə, asmanına aparmışdır.

²⁸ *O sayyar dənizdən üz qaparır.*

Burada dəniz - göylərə işarədir. Yeni Məhəmməd göyləri çox sürətlə keçib gəldirdi.

²⁹ *Çatdı hər dənizə yeddü ölkədə.*

Yeddü yol yurdunda o dani: tərda

Yeni göylərin yeddü təbəqəsini keçib, daha da yüksəklərə qatıldı.

³⁰ *Ümrid ulduzu verli qatıldı.*

İlhinə qatıldı alarını ümri?

Ümrid ulduzu - köhnə astrologi təsəvvürə görə, göylərin kitabı sayılır. Ümri isə səvədsiz deməkdir. Yeni oxuyub-yazmaq bilməyən Məhəmməd üz gətirib ilə Ümrid ulduzunu səvədləndirdi, işıqlandırdı.

³¹ *Orş dənizdən üz qatdı keçdi,*

Daxin də yalınur hər umri hışq

Dərc - burada Məhəmməd peyğəmbərin güyü mərcəə gəcəsində keçliyi göy pillələrindən birinin adıdır. Yeni Məhəmməd güyün təbəqələrini, o cümlədən dərc pilləsini keçib, yeddinci qatə yüksəldi.

³² *Ağrıda çınayın xəni eşildi.*

Göyünüz sənəni ziyarət etdi.

Yeni Allahdan gələn sənə eşidi və görə görünməyən varlığını onun gözünə gördü.

³³ *Tərfə buylasən dörd yavərini.*

Dörd gövhər sənə vaxt dörd gəvhər uldu

Burada dörd yavər dedikdə, Məhəmmədin sonca onun yeddiünü dənizə eldimiş olan dörd xəlifə nəzərdə tutulur. Gövhər - burada islam dinin dənizində dörd gövhər satan və uldu - yəni dörd xəlifəyə işarədir.

³⁴ *Bu dərviş əfəli dörd həyək salıdı,*

Dünyaya olub dörd təklir vaxtı.

Dərviş sifəli dörd sultan - yəni dörd xəlifəyə işarədir. Dörd təklir - uldu üçün oxunan namazdır, burada isə çevirmək mənasındadır. Yeni dörd xəlifə dünyadan üz çevirib, onun bürün vaxtı göz yummuşlar.

³⁵ *Bazarlır ulduşlu sarı-kırtan ucuq.*

Zinqarın sərləndi dincəlməz quluq.

Yeni həyir-həzar kiyədən, guralıdan başlandı, bazarla səssizlik çökürdü. Gecə qaravılları yamış, zinqarların səsi kəsilməmiş (Şahnamə qatın ullaı bellərinə zinqarə bağlandıdır ki, onun səsimlə yuxulu qatın, pəncəsini)

³⁶ *Dən yeri başını salıdıqlı sinya*

Yeni Güneş də güyün dənizmə içəq olubmuş

³⁷ *Gah haşmı dənizə ümrid ulduq.*

Yer - haşmı altında, güy - meşmən

Yeni başm dənizin üstündə, fikirləşmə halda xəyalat və ilhamı göylərinə ucırdı. Deməli, yer başmın, güy isə ayaqlarının altında idi.

³⁸ *Güneş qavayında arıqatılı ulduq.*

O mənəni güyüməni çəkildi yurum

Yeni Güneş məni arıqatılı ulduq, mənəni güyüməni çəkildi yurum yuxumu arıqatılı, xəbə qədar yamırmışdır.

³⁹ *Alüvün başlırdən tuturcu qum*

Ki: "Subhənə həyətəni hışmən"

Yeni mənəni səvəl Allahın əmrlərinə təbətlik ilasını oxudu. "Həyətəni dən və əhədi ölməz uldu Allahla alqışlan uldu", deyə

⁴⁰ *Başladır ürək, dıl, "Seir yaz"ıhıya,
İharu, Zöhrə kimi rəvəqarlıya.*

Yəni Haru və Zöhrə bu-biri ilə eşqbazlıqda şün, gözəl söhbətlər və sehirbazlıqlar etdikləri kimi, mənim də qəlbini, dılım bədii söz yamadırılığında mücizəli sənət əsərləri yaratmaqlı məşğuldu.

Haru və Maru dım xüfəfəli İki mələhm adıdır; Güya Babil qilləsinin bu quyudan başmaşağı asılışıdır.

Üfənəyə güna, Haru Zöhrə adlı bir qadınla eşqbazlıqda onu sehl və əfsanə döyərmiş və güya bu qadın öyrəndiyi sehl ilə gilyə qılaxmaq orda Zöhrə ulduzuna çərilmişdir. Zöhrə ulduzu İran əifəliyyəsinə də həmi də göy çulğıcıdır sayılır. Farsca isə Nalid deyilir.

⁴¹ *Bu hərə uğərən kim meyvə uldaş,
Süyləni xəhərdə bu haqlım kimə,*

Burada hərli ağac Nizaminin əsərinə - "Şərəfnamə"yə işarədir. Kim meyvə uldaş, yəni kim "Şərəfnamə"ni oxusa... Bağban isə u meyvələni yetişdirən, yəni u sözün yazan Nizamıdır.

⁴² *Anıq hər şərhin var: hər parı dıcaz,
Qutqanım umduz nəzərimin əl*

Burada Nizaminin müasirləri olan bəzi xırda şairlərə işarə edilmiş. Qutqanım mətləbi uzmuramın əl, yəni mənim əsərlərimi nəgətləməyin.

⁴³ *Düniyə uğərənümün qurqanını ulduz?
Bulduzunu yağdırın bulduz çux, şakiriz.*

Yəni mənim işləm bu dünyədir; o, düniyə oğurlayanımdım qurqanım. Oğurlatım apardıqları dənizdən əvəzinə İlahiminin buludu bir anda mənə umduz çux umuz veru

⁴⁴ *Ay işığı qadın ulduz yüz çınay,
İyiv, Çınay amı mürəvəqlər dağ.*

Burada güncə Nizami, çınay isə dövrünün xırda şairləridir.

⁴⁵ *Dağlara bulduzlar ağ kafur saçdı,
Ar mürəy uğamı kafurçanı uqdi.*

Yəni dağdan kafur yağdırın bulud göründü - qıcaldıqdan başında saçlarıım kafur kimi ağardı və həyatım sona yetdi (müsləmanlıqda ölünü bərdirmərdim əvvəl yuyarkən ölünə kafur səpəli).

⁴⁶ *Bu zaman hər hucay xoşdur saraydan,
Oymuq əhul uzadur dıvran.*

Yəni qocalıqda yoxsulca bir künədə yaşamaq sarayda kef çəkməkdən yaxşıdır, çünki bu zamanı arıq dövrən insanı qocalığına görə əla salır, əndə irtəliyə edər.

⁴⁷ *Məşəqdən ağırul ildad dım yeri.*

Yəni saçlarıım nğərmiş, arıq qıcaldırmışım

⁴⁸ *İlqamı m: ila klu vərə haşək,
Dugayı uğ deyil, mışk ulam qorak.*

Yəni təcə luyiq ulam başa girməyi kimi ağ saçları deyil, mışk kimi qına saçları lazımdır; deməli, həmmə üçün qına deyil, cavan ildadlıdır

⁴⁹ *Kəçərən kürpüdə bu Gilm atın,
İlqamı Gilmən hər ila qıyadın.*

O zaman yaxşılığı ilə məşğul olan Gilm m: nəvərdə qıyadın. Yəni dımmımm Gilm m: həym körpisiündən keçəndən sonra bir də dünyaya qayıtmayacağımm, əbədiyyətə qurqanmış olacağımı.

⁵⁰ *Qədrim yığırın əl ipayə zamanı,
O pək gürkəvini heç ulmur ulı*

Şilğa - həmmə təcəlik mənəvərlilik. Aqlar güna, həmmə qılın mənəvərlilik. Gəndəli o qılın təcəliyim əl həmmə.

⁵¹ *Bir mey ki, ayın saf, ucun gülmüşün;
Onu hər dıml məkək bulul gülmüşün*

Burada zühəl sayın kimi mənəv, saf şairin deməli Nizami güya cəmməndə olan kövsər sayının nəvərdə tutu və mənəv həmmə məkəkəndə bulul ildadımın səyləyir.

⁵² *Dühd məşəh - müsləmanların İki böyük qrupundan biri olan şimlərdən məkəkəndə; həmməfəli, şakiriz, həmməfəli və məkəkəli.*

Hərəkətlək oxum ym, mımmam mımm.

Bəzək Müştə ulduzımm mırən ulduz. Bu ulduz Qıy - I K a m a n a l İ fərdində ildadın dəlin mımm ox mımm Nizami məkəkəni istəyir ki, dımməkəndə və paxıllıqla mımməkəndə mımm ila Müştə ulduzu kimi ulduz, səkilən, şairdən mımmam var, istəmm mımmam.

⁵³ *Zöhrənlək çakıya qıyımın dımmam.*

Zöhrəmm evi Təzi bünəddü. Yəni mən də söz dımmımm (qımmış) Zöhrə kimi məkəkəni çakımm.

⁵⁴ *Hər çilla qırı gülmüş; xatun mımm;
İl yerdən məkəkəni gürək çatımla*

Çilla - həmmə zəhmətlərin cəmmiyyətdən əzəplə keçməkləri qıx gün deməklidir. Həmm dəvəy çilləni deyilir. Yəni qıx çilləndə və mən cına pəlmiz, qımmək, ibadət işləri ilə məşğul ildadın sona, ildad şairin məkəkənliliklə işləmək etmək yəmməm. Deməli, fərdi mımm əzml, öz mımməkəni keçməkləndən sonra daha sonay gürək, sonay şairin mımməkəni əzəplə olan işdir.

" *Gürəyinin üzündən güləl bir gülşən,
Al, sarı gülünü dəməzdəmmi mən?
Hic ırmı bu həsədən kəhək yerəyə,
Günəylik getməyim dilsəçiliyə.*

Yəni asərlərindən güləl ası, üzündən yaxşı şah gürəydim, mən də onun budağından bu gül dərdədim. Lakin, yox, otayımı öz sözümün fidanından itdirliruram, öz atından kəhək yerəyim. Buna görə, Günəş kimi başqələrinin qapısını gəzmək mənə lazımdı deyildi.

" *Mən Öli olsam da, mən mard bir kəsəm,
Kərvanla gədənəm, kərvarsız şəxsəm.*

Yəni mən qəvə və zəif olsam da, həyat yolunda mərdliklə yeriyən bir mülkəmə. Mən bu dünyada yaşayıcılardan - bu kərvan əhlindən deyilərsə də, dülə kərvanı ilə gedirəm.

" *Nafisi mürəssim bərk tündüm qırx gün,
Qırx günün içində hüzur olur gün.*

Günü ləmənləməyə və qırmızı rəngə boyumaq üçün qırx gün dərbəxşxanədə bəzənirəm. Yəni mən də qırx gün ıyıza çəkdim, nəfəsimin ixtiyarını əlimə aldım, öz gusəmdə oturdum və məqsədinə nail oldum.

" *Çünkü dörd bəhşdə görmədim sabat,
Dörd dıvr içində keçirdim həyat.*

Dörd bəhş - şahlıq taxtına və dörd ünsürə işarədir. Bu, eyni zamanda qədri və qüvvə rəmzidir. Yəni dörd ünsürdən əmələ gələn bu dünyada, yaxad onun şahlıq taxtında bir sabat, vəfa görmədim. Odur ki, bu dünyadan üz çevirib, kəlvətə çəkildim.

" *Qəlbin qadın deyil, cəvnaqdır, cəvnaq,
Məryəmlik boyudur, bəkirlik ancaq,
Küya gümüşə nə rəhşəc var,
Onun üz dəyişən öz nədi çıxar.*

Yəni təbii kimyəvi ehtiyacı yoxdur. O, Məryəm kimi ərzsiz də doğmağa qadındır. Onun poladı da, cəvnağı da özündəndir. Yazdıqlarım, yaratdıqlarım öz qəlbinin rəşid məhsuludur, kimsənin unda haqq yoxdur.

" *Nizami bu nıpa dözərkən gövhar,
Qələmlə pəhləv qələm gəzənlər.*

Yəni mən "Şərəfnamə"ni yazarkən Fəridovsinin yazdıqlarını buraxdım, yazmadım; deyilməmiş, yazılmamış olanları nəzərdə çəkdim.

" *Quradd, dülə kim çəkə zəhmət,
Bəhşdən dıvr ular, öküzün sarvət.*

Mifoloji təxəvvürə görə, Yer kürəsi öküzün, öküz bəhşin üstündə, bəhş də

suda dayanır idi. Beynə mənası: kim ki əməyə alışıq, zəhmət çəkəniyə özünə sənət etmişdir, o, yerin altında olan bəhşin qatından da olsa dıvr, Yerin istinad etdiyi öküzün altında da olsa xəzmə əldə edə bilər. Öncəyini qatışınımla heç bir şey dura bilməz.

" *Günüş küp, ya qızıl bir tək istəsən,
İraq torpağından ızaq gətirsən*

Əgər sənətin günüş kişpünü, şərin qızıl təkini istəyirsənsə, İraqın İraqlı axıtar.

" *Bilənlər əkdüyü üç nənəmədən mən,
Bir ağac əkərkən həm mən, həm sən.*

İskəndər Zülqəncini üç sifət məlik misir: pəşalıq, alimlik və peyğəmbərlik. Nizami burada İskəndərin tarixi hünərində bu üç mövzuda yüksək və pəşalıq bir əsər yazacağına dəqiqliklə, "İskəndərnamə"ni nəzərdə tutur.

" *Üç qapı tıkdım, üç xəzmə demək,
Çəkdim hər qapıda ıyıtra əmək.*

Yəni üç ev üçün - İskəndərin sifətlərini göstərən pəşalıq, alimlik və peyğəmbərlik evləri üçün üç qapı tıkdım - üç ələtədən əsər yazdım. Hər qəbat üçün ayrıca əmək səif etdim. Bunların hərəsi özliyiyyəli bu sənət və sənə xəzməsidir.

" *Bu namə müharək ılaqca, bışəkk,
Şəhin məhsulunda olsa müharək.*

Burada şah - Nüsrəddin Əla Bəkr ibn Məhəmməddir. Namə isə "Şərəfnamə"yə işarədir.

" *Yaqula həməyənı nıyın, ıyıpı, dıvr,
Bu yaqut yağılran qədəhə dıhlıvr
Bu sarı cəmı arıy həyatınınlıvr,
Onun reyhanını öz torpağınlıvr.*

Yaqula həməyənı su - Nizaminin çünüb-ılaşın süzləri, yaqut yağılran qədəhə, eam - onun qəlbi və təbii; mey - a qədəhın çamıdır, yəni şairin sözləri o qəlbin həyatıdır.

" *Ey inci, ızza çıx sız dənizləndən,
Sultanın mürvədə gət ıla məkən.*

Yəni ey sözlərim, təbiiyin dənizləndən çıx, şahın bəyutü layıq qiymətli inciləri ol.

" *Düğənə sən düşünən, ızzınlı kim,
İstiqhıl görənlər, ısqəbi ıllıkın.*

Yəni düşünən işə keçəndən sonra mən, iş bəyutülü düşünən ıllıkın isə öncəgəlmə qəbiliyyətinə məlik ıllıqlıq üçün, həlisa haş sınımdanışın qəbun

onun çarəsini tapı. Bəşkin - Atabəy Nüsrəddin Əbn Bəki ibn Məhəmmədin ləqəblərindən biridir.

⁶⁰ *Qılınc sahibidir, necə versən şahdır,
Üç növbət vururdu, beşə pənəkdir.*

Üç növbət - uzun zaman padşahların qapısında gündə üç dəfə nağara vurulurdu. Deyirlər ki, bu, İskəndər Zülqərnəyindən qalmışdı. Beş növbət - müsəlmanların hər gün beş vaxt qıldığın namazdı.

Beytənin mənası: qüvvət və təhlükə sahibi olan Nüsrəddin elə bir şahıdu ki, onun qapısında, İskəndər dövründə olduğu kimi üç dəfə növbət vurulur, Əbu də islamın yardımçısı və pənəhidir.

⁶¹ *Fərarək səuimi bir dostluğun var
Nil kimi düşməni gəlində boğar.*

Yəni Nüsrəddinin dostluğu Fərat çayının suyu kimi şirin və aşırdı. Düşməni də, gəyə Tənni düşmənlərini boğub gəldən Nil çayı kimi xəbərsiz məhv edərmiş.

⁶² *Fələkək hər kərlə girsə meydanə,
Ayar qalxanın torpaylak suya*

Yəni Nüsrəddin güy kimi, fələk kimi yenilməzdir; o, vuruşanda düşməni öz qalxanını sayə atar, məğlub olar.

⁶³ *Hər şührə hünərlə qələbə çalmış,
Qurban sərvətini əlinə almış.*

Qarun - mifoloji rəvayətlə görə, mal-dövlətinin çoxluğu, eyni zamanda xəsisliyi ilə məşhur bir adamı imiş.

⁶⁴ *Yer xəzinələrində bir qızıl tikmiş,
Xeyri tar tıplamış, yasağan günüş.*

Xeyri - tənqiz hamısı sarı olan hamşəbəhər güldür. Zər - qızıl deməkdir. Yasağan də günüş kimi ağ, xoş qoxulu çiçəkdir.

Yəni Keyxəsrəv, o qədər dövlətli idi ki, xeyri sarılığını onun qızılınınla, yasağan də ağlığını anən günüşlərindən almışdı.

⁶⁵ *Filərlə dünyədə atınə kəməndə,
Qənnucun şahını edərsən filəndə*

Qənnuc - Hindistanın ən qədim şəhərlərindən biridir. Soltan Məhəmməd Qəznəvi tələfindən məhv edilmiş bir dövlətin paytaxtı idi. Vaxtilə çox böyük olmuş, indi isə bu qəsəbə halındadır. Filənd etmək - şahmətdə fil və pıyada ilə şahı mət etmək deməkdir.

⁶⁶ *Səyidim ulu şey məxsusdur sənə,
Adimlə ulu hərf şahiddir bünə.*

Altı şey - izahı yoxandakı misallarda verilir. Adımla ulu hərf - aralıqlıbsı ilə yuzulmuş Nüsrəddin sözündəki ulu sənət hərfləri: n, s, i, t, d, n.

⁶⁷ *Yeddü güyünlühdə, ry dünyə şahı,
Beşimlə ölkənin sənsən pənəhi.*

Beşinci ilkə - qədim Səiq cəğrafiyasında Türkiyənin və Azərbaycanı sayılırdı. Yəni Türkiyənin və Azərbaycanın şüli sənsən.

⁶⁸ *O gəlir xəzinəni açu bilməsə,
Vəzər qızıl uqar şahit u şəvə.*

Yəni bu əsəri oxuyub oradakı lüğətləri anlamasa da, əlində belə kitabı bu açarın, əsərin olması onu sevindirir.

⁶⁹ *Bu Çu ipayətli nəxş rəvələ,
Məninli fəqat düşmüşdür bəndə.*

Yəni "Şərifnəmə" ilə sənətkarlıqla işlənmişdi ki, məşhurlu sənətkar Məmmün bəndə qayışında həyatı qalmışdı.

⁷⁰ *Ulduz gəzgüvüylə o hoynək qeyvər;
Qurbanlıq qızılını çarın qüvvər*

Yəni ilk dəfə gəzgü qayınar, qatınlıq bu dövrün içindən işıqlı gəlirdi çıxaran İskəndər uldu.

⁷¹ *Bulqur səhranı o, ehtil hərçəv;
O şahın mülkə əslində Bün-qar.*

İskəndər zülmətə gedənlə əslilə-əsləhsənə və qışının bu mağarada quyub getmiş, sonra o mağaranı yerində bu şahı tikdirmiş, alını Bün-qar qoymuş və bu ad İdriscən Bulqur şahına dəşmişdi. Bün-qar - mağaranın dibində deməkdir.

⁷² *Dünyəyə gəlmiş ulu arcaq xəç parast,
Çəkdi bu dünyəyə xəç kimi bir xəst.*

İskəndər ekvator xəttindən biri Şimal, digəri Cənub qütbuna tənqiz xəstə çəkdi, dünyanı dörd yərə böldü.

⁷³ *Həmin bu dörd bueyq ələvə yətlə
Həndəvə gəlmiş keçmiş ələ*

Ələvə xəst - ekvator xəttindən çəkilən xətlərə işarədir. Beytənin mənası budur ki, İskəndər həmin bu dörd xəstə həndəvə eləmiş yarıtlı.

⁷⁴ *Dörd bueyq ünləmə hər də ətərdə,
Bu doqquz fəlyə beş mülkət rəvələ.*

Dörd bueyq - İskəndərin ekvator xəttinin üstündən keçən qutbları dördü ilə dörd yərə böldüyü dünyəyə işarədir. Yəni İskəndər bu dörd bu aq dünyə üzərində elə bu mağaraxana qərdə, daha doğrusu, elə bu əzəmət salmış oldu ki, səsi, lərfi dısqınzəncu fəlyə çaldı.

⁹⁹ *Ləli yər ilkləri udluğu zamanı,
Pıncıdan nıcradı qıpqıya udanı.*

Dini rəvayətə görə, yeri gəv-məlinin, o da suyun üzərində durur. Gündəş də gedib hamıdan suda batır, Yəni gövhəyə bənzəyən gündəşi gəv-məhi uddu, nəticədə qarışıq çökdü.

¹⁰⁰ *Mənimlə bu qorxu bilməyən pələng,
Ölməyən Rumi, zəncir kimi iki rəng.*

Yəni bu pələng qırıqsız və iki rəngli olan dünya mənimlə ikizlilik etməyin, mənə qalib gələsin. Rum - ağ rəngə, gündüzə, zəncir - qara rəngə, gecəyə işarədir.

¹⁰¹ *Ahıdın yul uddu bu üzəq yollar,
Kıldırıq fələkdə amıq işıq var*

Yəni dünyanın çox uzun olan yolu əzdiricidir və qurtuluş işığı çox uzaqda görünür.

¹⁰² *Çün şahı anım qıyarkən ya hər
Zəncinin nəhri udl vurdu göylər.*

Yəni şahı açılmağa başlayanda gecə anını sürətlə sürüb getdi.

¹⁰³ *Günəşi pıncıdan fələk nıcradı,
Ulduzlar üzüyü ahıdan arıd*

Yəni Gündəş çıxarkən ulduzlər söndü.

¹⁰⁴ *Dənizin zəngindən, fil güzgüsündən
Sədəfə və diğdə inki ulduğın.*

Şair mülkiyyəsinə görə, yağış dənizə ildırımşəkili yağanda sədəflər dürrə, ulduzlarla yağanda isə şəvəyə bənzər qalır. Beytin mənası: mihribəndə dəvəfəri bəyinnədən əvələn zənglərin ildırım kimi səsinə, filin üstündə olan güzgülərin şimşək kimi pərdəsində dəniz sədəfləri dürrə əvəzinə şəvəyə bənzər qalır.

¹⁰⁵ *Ahırdı bəyinnəmə gündər zəh çəkər,
Qarıyqa başını ırmıqda ıkar.*

Mənal bəyinnəzundan qayılmış yay və yabanı eşşək günündən həzrətinin kırıla cə dəzgün ıx aıla bılə ki, qarışqanın başını ayağına ıkar.

¹⁰⁶ *Gülərin Harunu kırık çəkərk,
İlclə əmüshə əmşə qızıl zəng.*

Güly Harunu və ya hindusın - gecə qarovulqusu Zühəl ulduzudur ki, yedinci fələkdə olur. Dini tarixinə görə, yəhədlərin peyğəmbəri Musa, qandəsi Harunu qarovulquluq vəzifəsini təpşirmişdi. Harun qurşağının və pələnin dənizinə qızıl zingəvələr asmışdı. Qarovulq mənasında işləyən Harun közlə buradan alınmışdı.

¹⁰⁷ *Ordunun çəkisi yoldıqca əyyl,
Bu gəzəli u gəzə uşadək səl*

Nizami burada bu-hinə qarşı duran iki ordunun gəzən pələnlər həzrətinin bir tərəfinin bu-hinə dərənə iki gəzəyə bənzədir. Beytin mənası: pələnlər sıfahat dəşiyən iki qarovulqı mənə iki tərəzi başı kimi bu-hinə də vuruşurdu. Bn gəzəli u gəzə qan səf kimi axıdı.

¹⁰⁸ *Zəncinin qatlına çünküydü qorxu
"Hiz ipək sürüldü, udl pələni udl..."*

Yəni bu əvvəl zənci edirdik ki, İskəndər yurmuş və pələnlərli bu gərürük ki, o, çox zəhin və əhəmiyyətdir.

¹⁰⁹ *Har filin belinə inki qıyınmış ar,
Üstündə hər zənci, lıyınmış bir ar.*

Yəni filin üstündə ağ yurmuş yəhərləndə zəncilər oturmışdır. Onların başlarında qıyın saçları müşkəli taca bənzəyirdi.

¹¹⁰ *Fələhə yamına gələn pıncınlı
Har yerdə yır fil səhəhə həndə.*

Burada Nizami şahmat oyununun gəhərləndə istifadə edən Şahmatda piyada filin yolunu kəsə bilər.

¹¹¹ *Coğurşam anıdan suluşun Nəh,
Bu rıxımlı piyada kırıxar fil.*

Yəni mənim nəzəmi Nə çayının səsini bəzər. Mənim həylətim lili dəşəyə gəlir.

¹¹² *Rəcəz binnə tərpənir dəniz,
Xəmədə qırıqlıq sanki bir ilin.*

Rəcəz - vuruşların mübahisəyə girmədən qabaq yüksək buca oturmışları şiddət. İlan mülkiyyəsinə görə, xəməni ilan mülkiyyəyə elir.

Yəni ilan xəməni sədəfə ilə qırıqlıq kimi, u da qalıbmışdır arıxı ilə qırıqlıq.

¹¹³ *Kamandı tamıqır qıyını kırıq
Çəhlərin qırıqlıq yır kimi çəhlər*

Tamgəc - Tüküstan yəhərlərindən biri, Çəç isə mülki Dəşkəndin yeməli bu şəhər olmuşdu. Tamgəclilərdə qışların kırıq kimi dənizləmək adı ilə Çəhlər də yaxşı kəməni qayırmaqla mışlır olmuşlar.

¹¹⁴ *Aldan arak hıqlıq hər Rumi xəvərimiz,
Zənci öldürən hər sükün amıq*

Öləblər ayıqlıqları ilə seçilirdilər. Zənci qarışqılardan gecəyə bənzəyirdi. Rumu da sühk kimi ağ olur. Yəni sühk gərənə qarışqıqları lıyın kimi mənə də zənci öldürməyin.

¹⁴¹ *Davullar gurlorkən dəhşət verənək,*

Təhlükə uolağınlan əpirdi fələk.

Yeni təhlükənin gurluşu göylərə qalxmışdı, şinəkər fələk fitnə qoparmışqda üz havadarı olan davulların, təhlükənin ağrısından öpünüldü.

¹⁴² *O qadər toz qonmuş tərəkə, yəharə,*

Yer gilyə dənmişdü, göy isə yərə.

Yeni ilüys zamanı heyvanların ayaqları alından göyə o qədər toz qalxmışdı ki, göy yer kimi tozlu idi. Atların parıldayan əslahə və yamaqları isə yeri aldızlu göyə bənzərdirdi.

¹⁴³ *Zümrü ü; mürna düşüncə gövhər,*

Çin şahı tutulmuş düşdü dərdəddər.

Bu heydət zənci - axşam, gecə; toz - göy, sarma; gövhər - ulduz; Çin şahı - Günəş; taxl (orijinalda: ağ taxl) - gündüz, yaxud gündüzün işığı sarması; düşdü dərdəddər - (Günəş) həddi deməkdi. Yeni gündüz keçdi, axşam oltu.

¹⁴⁴ *Günəş yaqutunu oğru çalınca,*

Bu dünya düşmüşdü yaqut dulaqca,

Mahtala inaraq dırdılar: "Oğru,

Günəşdən gövhəri oğurlamış bu!"

Yeni Günəş batdı, insanlar onun işığını Aydan almağa başladılar. Ayın Günəşdən gövhər oğurlaması - işığı Günəşdən almasına işarədir.

¹⁴⁵ *Bəhmən qəhna sarılmış ilan,*

Dünyaş İsfəndiyar tunc çardıgından

Yeni Bəhmən uzun və qüvvətli qəhna əcdadı sarılmış, İsfəndiyar tunc qalasından düşüb həlak olmuşdur. İsfəndiyar - Keyler sülaləsindəndir.

Günəşin uğludur Firdovsinin "Şühəmə"sində pahlavan kimi təsvir olunur. Bəhmən isə Gülnəşin nəvəsidir. Qədim İran şahlarındandır. Ovlı adı Ərdəşirdir.

¹⁴⁶ *Nəşmə əzaldan ümüddür qismət,*

Öhlürən bu mürə verir şahadət.

Yeni qatılmı inanım Keyler nəslindən olduğumu öz sui-qəsdilə təsbat etdi. Bu öhdürülmək də mənə bəhalarından inıras qatılıq bir tələtdir.

¹⁴⁷ *Röşnəni çərmə Röşənəyindən,*

Təhl, ıyığı Günəş uhr şən

Yeni qızından, Röşənəkdan mənəbəbətini asırganıya, həyatı mənəbəbətli güvənlişir.

¹⁴⁸ *Gəvənə qəhna qorantı axd*

Bağdadi Kuxsis və Kərxsis buraxd

Yeni çərxis-fələyin görü kor, üz qara oldu ki, İravan Bağdadlı saraysız,

qalasız və Kərxsis qnydu. Bağdad Kərxsi Bağdad İravan xəritəmələ sənətkarına məxsus geniş bir yer idi.

¹⁴⁹ *Dünyadan al günəş qonud çəkincə,*

Dünyə içi, şava ulahı səmca,

Yaqut - Günəş, günəşli gündüz, şava - içənliq gece deməkdir. Yeni Günəş batdı, gece oldu.

¹⁵⁰ *Öbləh atlı səhər gəhli üfüqdən,*

Aurca çəmənlə yerləşmərkən ..

Öbləh atlı səhər - sübh vaxtı göyün iki rəngli olmasını bildirir; çəmənlə göy, səma deməkdir. Yeni Günəş dan yerini alaraqanıgından çıxdı, gəyə yüksəldikən...

¹⁵¹ *Güy günəş atında gəl qəhna hüvət,*

Kəhrba qalıda yarımm: mızıl!

Güy günəş - səma, güy; kəhrba qala - yer, dünya deməkdir. Yeni bu dünyada şadlıq, sevinə məclisi qurmuş.

¹⁵² *Ü:ümü kəhrba kimi saraldar,*

Ölbərsən ləchərd hər rəngə çalır.

Yeni dünya vafasızdır, bugünkü əl yamağı sabah saraldar; ləchərd hər rəngə çalır - paltarını sabah mənəm geyimi ilə əvəz edir.

¹⁵³ *Elsin mey-özünü nurlan kimi,*

İki mağə yaratdı nısaq dən kimi

Dən - dən yeri deməkdir. Dən, yaxud sübh iki olur; bünmərəni yalançı sübh, ikincisinə haqiqi sübh deyirlər. Beytün mənəmə - əla şadlıq ver ki, mənəm özündən çıxarsın, iki mağəni etsin - beynimin iki qut işığı eləsin

¹⁵⁴ *Ey dünyat, hardasın, mənə sərmə;*

Məhdə qəhna tənə tənə cəhr

Burada Melih sözür, çıx gələn ki, şairin mədhi etdiyi Atabəy Nisrətiddin işarədir.

¹⁵⁵ *- Ey qəhna pahlavan, - səyləh onə,*

Başın kəhna səhniş ü: ayıqın

Yeni qocalıqdan belin elə bükülmüş ki, başının kəhna səhnişə düşmüşdür

¹⁵⁶ *Gəvələ bir cəvən verdi pahlavan:*

"Söylərkən ühmiz ilənkər çür zaman"

Yeni dil ağzıda sünüksüz oldu, hər cür mənəmə və yalan miz səyləməyə qabildir.

¹⁵⁷ *Dörd tığ alında hıy nırbə na qarək?*

Şərdərsə uhrmən bu duqqə; fələk?

Dörd tığ - dörd ünsür: kəmətin avasımla duran su, ad, tırıpaq, kılaf - heş

növbət - şahların sorayı önündə gündə beş dəfə çalınan hərbi musiqi; çeşidli - nard oyununda düşəyi; doqquz fələk - göyün xəyal edilə doqquz təbəqəsi. Yəni dünyada şahlığa beş növbəti vurma, çünki bu sultanın ulunda həyatı nard düşəyi oyanmış, demək, sonda üstünlüklə ola bilər.

¹⁰⁴ *Dəlikçi kim köynək geymə tərsinə,*

Dünyəli avamda çevirər yenə

Müsliman Şərində Allahdan ehtiyacını istəmək üçün köynəyi tərsinə geymək adət kimi olmuşdu. Yəni ehtiyacını diləmək üçün köynəyini tərsinə geyən adını məqəddinə çatdıqdan sonra onu yenə rastını çevirib geyə bilər.

¹⁰⁵ *İran kaşçıları xidmətlə dirdi,*

Onun işlərlərlə tərəzi qurdi.

İrəni böyük adamları oca təbə oldular. Tərəziyə onun dəslərini qoyulur, yəni onun böyüklüyünü təsdiq edilən.

¹⁰⁶ *Dünyəli ataya çökməyə dehqan,*

Həm atay söndü, həm ona human.

Dehqan - burada Zərdüştn ruhanisi, muğ mənasindəndi, Beytin mənası: muğ atəşdədə atəşpərəstlik dini ilə Zərdüştn ayinlərini iera edərəkə hamı od söndü. həm özü öldü.

¹⁰⁷ *Müvaz ilə Səddə bayramlarında...*

Səddə - Novruz aili güə qalmış iranlıların bayram etdiyi gündür; güya od bu güə tapılmışdır. Atəşpərəstlik dininin banisi Zərdüştn iradəsi ilə keçirilən bu bayramda od yaxıb şənlik edirlər.

¹⁰⁸ *Zəhrəkə Babilə parladı öncə,*

Harut kəsləri təm: layinə.

Mitologiya üzrə, Zəhrə ulduzu səhi və cədu hamıyası sayılır. Harut kəsləri - Harutun ardına gərdanlardır. Harut və Marut - Babilə göndərilmiş iki mələkdir. Onlar Zəhrəyə uyub səhibazlığa başlamış və buna güvə də cavalandırılmış, Babil qıyısında asdırılmışlar.

¹⁰⁹ *Hirbüdün əhliyə soyğun tökdü,*

Çox bəhşid kəlməli ikiqat bükdü

Hirbüd - atəşkədə xidmətçisidir. Belə ikiqat bükmək - məğlub olmuş deməkdir.

¹¹⁰ *Dədələ görünməz gəlir Bəlinəs,*

Bildik ki, şüarə qıracaq ahmər

Ahmanın xəssəsi şüarə kəsməkdi. Yəni o əjdaha kəsni görünməz qız Bəlinəsi gündükdə bildi ki, səhinin şüarəsinə doğru alması gəlir. Demək, Bəlinəs imna qalıb gələcəkdir.

¹¹¹ *Mişku - hələnaxana.*

¹¹² *Qızılın yarılmış qəzək bu sözlər*

"Çarvadar əkanı dəvəci biçər".

Çarvadarla dəvəci cəmi rütbədə və cəmi höquqdarlıqla. Bunun əkiliyini oca barabər və tay ola ikincisi biçə bilər.

¹¹³ *Gecə ul günəşin dünyanı dəhl,*

Şəfaqlı əhliə hür əqiq gəldi

Onu du mülkə Buxəşay firsət,

Buxəşəkləyə bax, işləli sorə.

Buxəşay - İrəni Nisəlin şahzadəsi firsət mədənləndə bəhşid mülki ki, ondan çıxan firsətə Buxəşay deyilir. Qıpq - burada qırmızı deməkdir, axşamı şəfaqla işarə olunur. Günəş qırmızı rəzəldə dəyənənmiş böyük bu dəyüm kimi alını; gecə bu dəyümə açır, açıldıqca ondan şəfaqlı doğur, səhəri gecə şəfaqlı qırmızılığı Buxəşay firsətə göy rəngi ilə dəyənmiş, şəfaqlı da çəkilir, səmər göy olur.

Burada Günəş dəyümündə açılması, şəfaqlı aqıqının gümənməsi, səhəri qırmızının göylə ötürülməsi - İskəndərlə Rüyənzayın zifal gecəsindəki xəyaliyyəti təsvir edir.

¹¹⁴ *Onun başqa hər kəs adını çəkər;*

Suçınmaq bəsləri kəməyə dəyər

Yəni İskəndərdə başqa kəsə sənmlə ehləmək fikrinə düşsə, o ür başını daşə vurar, boş qayıdar.

¹¹⁵ *Səhər çülməşməli pərdə ətərkən,*

Həbəyə bürə üçün dəğ çəhək Xüdə.

Xüdə - burada gün, həbəyə isə gecə deməkdir. Dəğ çəkili - yəni Güneşi pırlatdı.

¹¹⁶ *Fələk dəvəsini rüvətə sürür;*

Onunlar ki, gündə hür yəni dəğür

Yəni dünyanın işləri tez-tez dəyişir, bu gün səli ilə, sabah əlavə ilə keçir

¹¹⁷ *Kayən əvəşəhər əvəzə hürpağı,*

Ordu hürvəşəhər yəni avam.

Yəni İran Keylərin qəhrişandır. Orada yəni cəmi gəhli-ghəhli. Onun burada çox qəli bilənədir.

¹¹⁸ *Dövrəni gümüş təyini ağzın uqış*

Qıza qarşıq ıqıl yummurta suqış.

Gümüş təyi - səhər, qıza qarşıq - gecə, ıqıl yummurta isə Güneş deməkdir. Yəni səhər oldu, gecənin qıynınılan Güneş dəğür.

¹²⁹ *Qaca mübəllərsə tarix boyınca
Yumurtu və təstidən dəniz çıxınca.*

Yumurtu və təst - burada astronomiyaya işarədir. İranda mübədlər, yəni Zəridüşt dini rəhbərləri, bunların köməyi ilə gəy qeybdən xəbərlər verərdilər.

¹³⁰ *İlusişidər hər fəh xəyər işə yormağ,
"Rui"u yax, oyanıda "şəhrə"u yurmağ.*

Yəni insan çətinlikdə düşəndə ümidizə olmamalı, əksinə, cəsarətlə mübarizəyə atılmalıdır.

Şəhrə - şahmat oyununda elə bir gedirdi ki, bununla eyni zamanda da şah qaçırıldı və fil də vuruldu. Rux - şahmatda ləp fiqurudur.

¹³¹ *İlkəndər əmr etdi, cavab olarağ,
Maknəhər məyk ilə yarılsın ancağ.*

Yəni İskəndər bəli fikərdən ona mürcəizə edənlərə müsbət cavab verdi, sülb ilə xeyirxahlıq bildirdi.

¹³² *İrəh hüsən İranda qursın,
İrəh ilə bu yolda ona həz ırsın.*

Yəni şahliğını İranda etsin, eyni zamanda Ərəbistan da ona tabe olsun.

¹³³ *Təvaf işlərindən azad olarağ,
Bəvəraq İmamın gününə ayağ.*

Yəni Kəbəni (buxəzanəni) ziyarət şərtlərini yerinə yetirdikdən sonra, Yəmənini nəşvət qıymətli dərəcələrini ayağı altına saldı, onlara sahib oldu.

¹³⁴ *Şəhəzə vurumla gündüz qızıl nal,
O dünya gününi atlandı dərhal.*

Şəhəz - gecə, qızıl nal - Günəş; dünya günəşi - İskəndər deməkdir. Yəni xəbərləyir İskəndər atına nindisi.

¹³⁵ *Örümüz qayınla uca göylər.*

Göyləri qay ilə örtmək - çox çətin, yaxud mümkün olmayan bir işə girişmək deməkdir.

¹³⁶ *Mən qalib qəhram, kən cəzəduş zaman
Axtarım gələcən şühi artadan.*

Yəni sən dünyanı tutmuş bir padşahsan, mən cəzə gəlib sənə yığsam, Yeri kürəkəni yığmış ularam.

¹³⁷ *Qurınca düşərsə parlağ bir taze,
Bir çara düşsün, güc iş görməz yoxsa.*

Yəni sürüşkən bir qaba qarışsa düşəndə onu bir çöp, bir samanla istədən xilas etmək lazımdır, yoxsa zərər ilə odu tutmaq istəyəndən özünə məhv olar.

¹³⁸ *Padşah da yarıma üz hazırladı,
Dörd ünsür ilə yolda, qayı bağlandı.*

Dörd ünsür - dünya və dörd ilim; qayı - bucaqla qapının iki tayına bənzədilən iki göz qapağı. Yəni padşah dörd dərəcə arasında gözləndi qapayıldı yuxuya daldı.

¹³⁹ *Günəşin əhvalı hər anımdır yadı,
Fələk nəvəmənin başım yadı.*

Narın - Günəş, Günəş kürəsi. Yəni Günəş qızıldı, ulduğu qayı tənqəli şəbəkə boyadı.

¹⁴⁰ *Ləcnəvərdə yəməni fəvvarəni dərşün
Səməran tükü düşdü u zamanı.*

Yəni şəfəq keçib, havaqat qayı nəvəyə çalanda qatı gərəldi səni ay doğuldu.

¹⁴¹ *Nəğməyə başladı pərvəzliklər,
Günəş mehregünü dəhə mış gələr.*

Mehregən - məbəzlərin qədər təqviminə görə ayların biri, payızın birinci ayıdır. Mehregən həmin ayın on altıncı günüdür ki, təqvim bu günün böyük bayram edirlər, payızda gənc və gəncliyin həyatı olmağı.

¹⁴² *Göy mənə, Günəşni mənə ucağ,
Yer qura, Cəmədu yarığı mənə ucağ.*

Yəni havanın səyruşluğundan yer buz bağlanmışdı, qurmuşdu. Lakin İskəndər səyruşu ilə Cəməd kəmi əslığı ilə mənə qayda çəldi istə, yastıq yığmaq olmuşdu.

¹⁴³ *Günəş Dəlv bürəncin cəvab qurdu,
Girdi ləh bürəncə bəhş tutmuşu.*

Ulduzşünaslıqda Dəlv bürənci Günəşin "ev"ləndən biri sayılır. Günəş bu bürəncə yarıma ayında girdi. Hər, yəni Bəhş rəza ya Şü bürəncə rəza Günəş bəhş ayında girdi. Yəni bu məclis dərəcələrin zəfərləndi şü bürəncin bəhşlə keçirdi.

¹⁴⁴ *Buclamı cəvərinə kəhbəh bəhş,
Səməni həqinə həqinə vətəni.*

Yəni cəvərləni qışın bəhş uyduğundan rəvəli olmağı, buz bağlanmış rəvəli suyun bəhş olmağı halına yığmışdı. Demək, cəvərləni rəvəli deyil, sula kabab olmuşdu.

¹⁴⁵ *Bucladlar u qədr sən kəfər ocağı
Çinorin qilləri ağ çiçək açmış.*

Burada kəfər sən qədrəmənin işləməyirdi. Yəni çünki bəhşləni qədrəndə ağ çiçək açmışdı.

¹⁹⁸ *Yü quru insafsız, rəhmət: məciş
Ömr etmiş həbəyi qarət etsin rus.*

Yeni od yandıran qoca atəşpərəst həbəyin qararlığını - kömrü rusun qırmızılığına - oda qarət etdirir.

¹⁹⁹ *Muğ arpa yerinə əkmis ərgəvan,
Bənövşə düşürmüş bığdın zaman.*

Yeni mən [atəşpərəst] arpa əvəzinə ərgəvan əkmis və bənövşə rəngində gəl biçilmişdir. Ağacın yamaşına işarə olunur.

²⁰⁰ *Kutubın dolıdan gilyarmış qalam,
Burmada mükün qələmlər mühkəm.*

Burada kitab manqal, onun barmaqlarında tıxdığı manqalın içində olan qala kiçikdir. İsləmlər mənasında işlənmişdir.

²⁰¹ *Rəyhanla bəzənmiş saxı güldəndir,
Anıyaq bu, müşədən çıxan reyhandir.*

Saxı gəldən - burada saxsıdan qayrılmış manqal, onun reyhan gülləri də manqalın içindəki odlardır. Meşədən çıxan reyhan - kömrüdə əmlə gələn odlar deməkdir.

²⁰² *İş sağı, qırmızı süddən ver ki hər
Civayı əki vətə, nənə can verər,
Nir mənə, dühmüşdür qanım rıziyyə,
Sü: dü: lün dırnaqdan keçən rıziyyə*

Dırnaqdan keçən rıziyyə - zərif keşi tükündən və ya yundan əldə ayrılmış ipikdi ki, bu, buş barmağın uzadılması dırnağından keçirilmiş ayırdır. Belə ipik vəlna ipliyindən daha incə və saf olur. Mətnin mənası: "İş sağı, o qırmızı süd olan şərabdan mənə ver ki, sarılıq xəstəliyinə tutulanları mənə cəza kimi içərək tərslərdən qan kimi qıvarsın. Mən bu saat qəmdən qana dühmüş rıziyyəni cəvayə bənzəyirəm, dərdimi sözün dırnaqdan keçən incə və saf ipiyinə düzürəm"

²⁰³ *Elə ki ləkəndir çadırı qurdu,
Quldurlar çadırı yuxarı tırdı*

Yeni quldurlar haş qaldırıb, ona itaətsizlik etdilər.

²⁰⁴ *Sürmədən Günəş mül çəkdi gözünə,
Rəhət hər al gilyəhar Nildənəlinə*

Burada Günəş gözə bənövşəlidir. Yəni göyün gözü olan Günəş gecənin sürməsindən çəkdi, özünü onun qararlığı ilə gilyətdi, göyün mavi dənizinə bəhrə gətirdi - Günəş bəhdi, gecə düşdü.

²⁰⁵ *Qula çöl xulqının ıxınlırdırlar
Rəhətliq içində dıncələr xəzər*

Xəzər - yeni xəzərlilər. Xəzər dənizinin şimal-qərbində və Volqa çayının or iki sahilində yerləşən türk qəbilələrindən biri idi.

²⁰⁶ *Gündüz qırğı rəngli qanı gerəldi,
Çıxırs Zəngihardan kafur kiün şün*

Burada ağılıq mənasını verən kafur Zəngiharda və Hələkəstəndə istehlak edilir. Yeni səhəri açılmışdır.

²⁰⁷ *Yaşıl donlu toxuz humay qırmızıdır
Ağ parlaq sünnüyü qırqıqçı naman*

Yaşıl donlu toxuz - göy, sənə: humay qırmızı - gümüş; ağ parlaq sünnük, süblü, səhəri deməkdir. Yəni göy Güneydən süblül alır, - səhəri açılır

²⁰⁸ *Nəfəsin ağarı yamyayıl durur,
Bıyırı burmadır, həyatı van hui*

Yeni havası və cəvayə sənə qapıda dühmüşdür. Əl sənə ipiklə gəlmədən sən ona qalıb gəl - nəfəsin öhlir

²⁰⁹ *İndi ki, zəfərin yemədən şafını,
Yenə zəfərim, ıllarsın, nuni*

Zəfərin yemək, deyiləndə gölə, adanı gülməyə vətə rəh. Burada zəfərin bu cəhətdən şərabla müqayisə edilir və zəfərin sözü altında şərab nəzərdə tutulur. Yeni ağar şərab içmədən şadın, keşin yaxınlıqda, onda şadlıq üçün, çünki şərabı içmədən və lüzumsuz yerə çıxırdıqdan məyus ola bilərsən

²¹⁰ *Qeyrən ılların çəhənlər belə
Çəmənin yerinə ut əlmis əli*

Yeni çəhənlər də çəhənlə ağacın ağıb, allama sulu almışdır, yollarından azmışdır

²¹¹ *Kitəkdən ən böyük bir fəna doğur
Hər qurdun sünnüyü ayağa nıdır*

Deyirlər, qurd topuğunun sünnüyü çəhənlərdir. Bıyırı mənəvi xətə lün şeydən çux vaxt böyük bir ziyarı haş verə bilər. Qurd topuğundan lün sünnük qırmızı ayağa bərsə, bu toxun başı qədər yara sahib əzali verər

²¹² *Bən:ər o dıncıdan hui hui, hui, nui,
"Hinddən sorvırı çalar hui hui"*

Yeni mənim hui tək-təkə mülk olmağı "Hui hui" uğrınının pahlıvın başqa hui hind uğrınının uğurlaması" hekayəsinə bənərsə

²¹³ *Onına çıxarkən hui atışkədə
Ondan hui yorandı itaəzərinə*

Yeni bütün atışkədləri dağıdılı xarabə qırılı

¹¹¹ *Orada bir bahar vardı qəth açan,
Gülləyi diməyi açırdı mülh*

Burada bahar - aşkədə mənasındadı, Yəni orada bir aşkədə vardı ki, qızıl gül onun rənginə paxılıq ediyindən aç olmuşdu. Qızılgülün rədi aç olmuş

¹¹² *Hurru cənnətdən mülh çıxarı,
Qəvdu cəhənnəmə dost olanları.*

Yəni hurru yaşayan cənnəti hurru qoyub, hurrları dağıtdı, cəhənnəmi əlli olanları da cəhənnəmdən qovdu. Burada cənnət - aşkədə, hur - qıl. cəhənnəmə dost olanlar - müğlərdi.

¹¹³ *Saqı, ver ərimizə o saf qızılın,
Qəvdu kükürdü udur dəğəran*

Qəvdu kükürd - askı kınıyagərlərin fikrinə, elə bir uşalıbdı ki, hər hansı maddəyə vurulsa qızıla çevrilir.

¹¹⁴ *Məna ver, dərmanlək mülhə edim,
Müvə onunla künhə edim*

O künhə mənə ver ki, mıs vücdümü onunla qızıla dindərim.

¹¹⁵ *Üldüzün ona yer olduğu gündə,
Yəni başı açıldığı, loşbəki olduğu zaman.*

¹¹⁶ *Ülvi fil başına komand olum mən,
Qəvdu hür-ruyəni çıxarım mıldan.*

Hür-ruyəni - boyaqçılarnı işlədiyi qırmızı kök, nıl isə Hindistanda lülən qara mülh

Beynə mənası. Hindistanda o qədər qan tökümlü ki, qanı ul (nıl) əvəzinə qırmızı boyə kökü hilsən.

¹¹⁷ *Ətəli arxatə növbəti gəhncə,
Huudu Çin çinisi gərindü mənə*

Ətəli xəryət - Keydın qızı dənəkdir. Yəni əsməti gözəlləri ölkəsi olan Hindistandan Çinə ağ gızlı güründü.

¹¹⁸ *Həs vermiz arpaşır mülhən buğdadan,
Deyil buğda, dəyə, bə; arpa satan.*

Yəni o əsməti gözəlin arpa boyda xalı buğdadan bünəşdi, buğdayı rəngli gözəl üzündə idi. Bu, arpanı buğda yerinə satıb aldadanlardan deyildi. Dənək, bunun zahiri buğda, əsl arpa deyil, əksinə, zahiri arpa, əsl buğda idi; səf və təbii gözəl idi.

¹¹⁹ *Türk simahı idi o hindü afn,
Şəhə Hind elindən verməşdi cənnəti*

Yəni o gözəl türk simahı, ağzılı rüdə də, özü hind qızı idi, şah üçün cənnəti Hindistanda yaratmışdı

¹²⁰ *Örümür üyüdə, hindü dilyə
Əmüf Rün şühur üyünə kula*

Yəni o Rün (ağ) üzü və lülə dilyə, lülədə danışan gözəl Rün şühur üyünə qulamı olmuşdu.

¹²¹ *Oxatırsın mülhün ür-qeynə ceyranı,
Güzümlə nıyəkək gürümür yubun*

Yəni onun oxu ilə yıxılan ceyranın güzümü dünyə qutubdu, yarımlı, tıryəkədən məst olan kimi, güzəli şizəli qutubdu

¹²² *Athar ıhrəngünümün yək çöl, çamun
"Ceyrangüz" əhmüshü ceyranı gəf mülh*

"Ceyrangüz" - bir nör ipək parça adılır; üstündə ceyran güzü kimi nıyəkək olduğu üçün hələ ailləmi. Beynə mənası. o qədər ceyran nıyəkək ki, yet "ceyrangüz" parçası şəklinə ul

¹²³ *Sübhü güzəli; çöl mülhü ul,
Güzün nıyəkəkə mülhə çölə .*

Sübhü güzəli - Güncə; çöl xəlxal - Güncənin mülh, nıyəkək - pıv qulibəsi, səmā dənəkdi. Beynə mənası. səhər açıldı Güncə pıvda pıvıvıvıvə, başlanıv...

¹²⁴ *Qara mülk nıyəkək əhmüshü Hündü,
Fikrini ağ yazıncı nıyəkəkə Çində*

Yəni Hündüstanı fəth etmişəti, mülk Çinə ul fəth etmək istəyirdi. Burada qara mülk - Hündüstanın qulibəsinə, ağ yazıncı isə çulibəsinə ağlına tıyındı

¹²⁵ *Xəşer ver, həndəşm qubunmın gəvə,
Şəhəndə tündü, ya tündüklər?*

İlan kün və ələvət tündüklər. Bənni həl sınıyımı isə qubun mülhə dənəliq üçün özlərində saxlanırdı. Beynə mənası. sayla pıvını, atada dənəliq vat, ya dənəliqlik?

¹²⁶ *İfrəcüyah mülhünün varını tıkan,
Başını günəstək mülhə Çində*

Burada Əffəcüyah mülhünün varını işkanlırdı. Əffəcüyah mülhə iladəti bir zaman Əffəcüyahı İrani zəli edərək ona hakimi olmasına israrlıdı

¹²⁷ *Həqı verən ürəkəti etim çöl fəvvanı
Şəhərdə hünvə hünvə çölə*

¹²⁸ *Zəvə - zəvə, şüvət
Düyünmə, ləvənd lıyışın pıvun;*

Hər xəvə güylərdən gəvə, çöl şahı

Yəni zəvə etim ki, kışımı başına gələn bəla geyilən gəvə

Təbəstədə zəhcələnməni bərbəs ləsqə bir zəhcə yorunluq ilə uhdələc
erləc; hərəki həmmi tili bəməliyətə işarə olmur.

¹⁴⁹ *Düşərdə nica qan cəməri üzər
Bər mənəm güyərək yay ləvələr.*

Burada daşlar dəhləzə döyüşçilərin daş kimi hək sinqəli nəzərdə tutulur.
Yeni niza, nizaq döyüşçilərin düş sinqəliyəndə qan ləvəli açmış və u
hələqə stralında niza, ox nərəsi ləvəmişdir.

¹⁵⁰ *Azadlıq uhdəm sügər yurumq,
Yüküklük baxırmam yağlı qurumq.*

Yeni məni mülahidədə aslan kimi pence-penceyə vuruşuram, tili ki kimi
hələqəliklə məşğul olmuram.

¹⁵¹ *Həmmə cəhən çux uth pəhləvən
Ömərli həmmə sənəqəməhlən.*

Yeni bu mülahidə çux igillər məhv etdi. Baza mənəq - hərəki sayımaq,
ülək deməkdir.

¹⁵² *Piruz cəvğil nig ətəf günül,
Dağdaşlım aradlıq yayıq gü: günül.*

Piruz taqlı tuğ - pily, somar; yayıq güzgü - Güneş. Yeni ətəf günül dağın
arasından Güneş dögülə

¹⁵³ *Opuzmı qıpmı həmmə hələ,
Bağlımıq Səməqand çubəqlərçilə*

Yeni dulaqların gözəl, öpüşm çux şirinsə ilə, lakin onların qıpmı
Səməqand ağacı ilə hək hulaqlanmış, uradın öpüş qatı gənə bulaq.

¹⁵⁴ *Məmmə bir cəvğ cəvğ gü: çəvğ,
"Apamı" sülüm mənəm gərək.*

Yeni güllə ilə mənəm gözəlliyimlə hələsə gənə bulaq; mən öz gözəlliyimlə
hər zaman güllərdən, çiçəklərdən üstünəm

¹⁵⁵ *Bu mənəm tuluq cəvğ həvəm,
Fəh Rəm qəhləm sən çuqəvəm.*

Hərəkə mənəm xal - qura, çəvğ bağrı - ağ vüdəndə, ağ sifətə yaraşlıq
deməkdir. Yeni fəh həvəndən, baxım Rəm qəvə, yeni İskəndər dişmişgünlü
Rəm qəhləm sən çuqəvəm - yeni təbəstədən İskəndərən inayətləndə,
İskəndərən xüsusa gəlmişəm.

¹⁵⁶ *Opuz mənəm tuluq həmməyətə par,
Sifətlik qıpmı çuqəvəmçiləvə*

Yeni o qız hələ həkətə idi, n vaxta qədər ona kişi əli ləvənməmişdi.

¹⁵⁷ *Gərçəki o yerdə, yaranlıq diyar
Mənəm ud yurda vətəvəvəvəv.*

Orijinalda "qaranlıq diyar" deyil, "yaranlıqlı diyar" dır, Yeni gərə mənəndə
o diyar əg nədə (ışığı) deyil, qara mənəm ləvənməmişdi seçfi

¹⁵⁸ *Kəməndə mənəm güyərək, zəvərək,
Zəvərək yurda qıvıq kəməndək.*

Yeni göyül hələ zəvərək tili kimi qıvıqdı. Ağ sifətli kəməndə qura həvəndə
zəvərək əvəz eldi: həvə ləvənlə.

¹⁵⁹ *İşdəv qıvıqında gələndə Aytək.*

Dini təvəzlərdə Aytək tuluqı əhləmmə ota tuluq gələndə ilə izah
edilir. Bura gərə ilə Aytək tuluq əhləmmə qıvıq qıvıqı ilə qıvıq qıvıq
qəhlə ilə dögülə həvə-küy salırmışlar. Məmmə mənəm: İskəndər /Ziliqəvəm
zəhləndə gətli

¹⁶⁰ *Açmış bu mənəm başqa bər şüi.*

Burada Nizami Firdəvsi nəzərdə tutur

¹⁶¹ *Həvəm həmməvəvəv, həvəv yəv həmmə,
Həvəmçiləv həmmə həvəmçiləv.*

Burada hərəki və üçlülə "həvəm" - alı həvə, dərək sayı mənəmçiləv
Yeni İskəndər dərək sayı mənəmçiləv dır, həmmə mənəmçiləv və çuq yəv
çuq ki, həvəm sayı, yeni dərək sayı yəhləndə həvəm kimi olmaqlı

¹⁶² *Bu mənəm mənəmçiləv tuluq mənəmçiləv.*

Yəvəmçiləv: mən bu mənəmçiləv

Yeni bu mənəmçiləv həvəvçiləv çuq mənəmçiləv ki, həvəvçiləv mənəmçiləv yəvəmçiləv qıvıq
təvəvçiləv.

¹⁶³ *Hərçil günçiləv mənəmçiləv qıvıq.*
Hərçil həvəmçiləv mənəmçiləv Aytək

Yeni bu dögülə hərəki güyərək yəvəvçiləv, hərəki yəvəmçiləv qıvıq qıvıq
hərəki mənəmçiləv, hərəki yəvəmçiləv.

¹⁶⁴ *Hər yerdə mənəmçiləv, n əvəmçiləv,
Yəvçiləv mənəmçiləv tuluq mənəmçiləv.*

Yəvçiləv yəvəmçiləv mənəmçiləv hərəki.

O qıvıq qıvıq mənəmçiləv tuluq.

Qura çuq - Firdəvsiyə. Yeni Firdəvsi İskəndər dərək mənəmçiləv yəvçiləv
hərəki həvəvçiləv. Mən hərəki dögülə dərəkçiləv hərəki dərəkçiləv (yəvəmçiləv
işləndir) ki, hərəki dögülə dərəkçiləvçiləv dərəkçiləvçiləv

¹⁶⁵ *İşdəv yəvəmçiləv hərəki dögüləv.*

Nəvəvçiləv mənəmçiləv tuluq.

Mənəmçiləv təvəvçiləv gənə, qıvıq dərək - hərəki mənəmçiləv, güy, dərək - dögüləv
qıvıq mənəmçiləv dərək, hərəki dərək - hərəki mənəmçiləv dərəkçiləv. Hərəki sayı
dögüləv yəvəmçiləv.

Nəvəvçiləv dərək - Allah ilə bəvəmçiləv (qıvıq, qıvıq, dögüləv) dərəkçiləv dərəkçiləv
xristianlıq.

²⁶⁶ *Uca, dök həşmı Müştəri öpər;
Təslis və tərlin cəvahir saçan,
Üçbucaq aturdu, dərddin kömrən.*

Yeni Müştəri ulduzu kimi yüksəkdə olan, bəxışları gövhər saçan Tərlin dövləmə: burada hərdəş qurub oturma; təslis - ücləmə; burada məclislikləni üçbucaq şəklinə oturma; sağda, solda və qabaqda.

²⁶⁷ *Bunuca gövhəri aldım hüzura,
Gövhəri hədiyyə verdim güvhərə.*

Yeni "Şərəfnamə"ni yazıb qurtardıqdan sonra Nüsrətəddinə ithaf etdim. Heytdə əvvəlki iki "gövhər" sözü "Şərəfnamə"ni, sonuncu "gövhər" isə Nüsrətəddin Atabəyi bildirir.

İQBALNAMƏ

tamamladığı görüşlərin tarixi əhəmiyyətini əslə aşağı salmur, əksinə, ümumdünya mədəni inkişafının mübarəqqi axarında Nizamının iştirakını göstərir.

Nizamiyə görə insanın mənəvi kamilləşməsi cəmiyyətin mənəvi kamilləşməsinin rəhnidir, lakin birinci yalnız ikincinin kamilliyi zamanı özünə imnı imkan tapır. Əsil insanların cəmiyyəti üçün ictimai barəbərsizlik, zorakılıq, təbəkküllük, qanlı müharibələr, kın, qorxoqluq, yalqoqluq, sevincdə və qəmli qədəş həmişəliyinin olmaması, sonsuz mənəvi və ictimai fəlakət qəbulətilməzdir.

"İqlalnamə" "Xəsisə"ni tamamlayır, başa çatdırırsa, ideal cəmiyyət təlimi ilə "İqlalnamə"dəki axtarıların, istəklərin son zirvəsi. "Sirlər xəzinəsi"ndən başlamış "İskəndərnamə"yədək Nizami hər bir poemasında zorakılığı, nəcih zəhmətkeş xalqa zülm edilmişini, ayrı yollarla vətəndəş yığnağı, tənəkkarlığı, qəddarlığı, viedən əlvənni, rüsvəti dəfələrlə kəskin tənqid etmiş, ədil hakimlər əsiləsi yaratmışdır.

Nizamının ictimai nifaz haqqındakı son təsvir yürüşlərdə əldən düşmüş ardunur və İskəndərin qarşısında cəmlənən, Günaş şüalarına içqırılmış, gözəl ab-havaya malik, çəpərsiz bağları, çəbansız sürüləri ilə təccüb oyadan həkimsiz barəbərlək və dostluq diyarı olan şəhərdir. Bu şəhəri quruyan sirlə qüvvələr oğurları və zorakıları cəzalandırırlar. Şəhərdə ürək istəyən hər şey varsa da, nə qəls divarları, nə şəhər darvazaları nəzərə çəpır. Zəngin dükənlər qurılırdır.

Bu şəhərin əhalisi həm də qonaqpərvərdir. İskəndərin "Siz nə üçün bəlo cərsunuy?" sualına unlər "Biz zəiflik, ancaq dindərləq, doğrucuyuy, əyriliklə iştəiz yoxdur" deyə cavab verirlər. O insanlar İskəndərə öz səvial-ətik qəyətəini izah etdikəə, sənki qərsimizdə din və etiqad haqqında Nizamı təliminin məhiyyəti cəmlənir. Başa düşürük ki, müəfəkkirə görə, "İn" barəbərlək və ədalətdir.

Bizdə barəbərdir həminin varı,
Bəhər bülərik bütün malları.
Bizdə ariq deyil heç kəsdən heç kəs,
Bizdə əqlayana heç kimsə gülməz ..
Birni qəzəbli, ırqlıq görəsək,
Ona mələhəllə eylərik kilmək.
Qızıla, gümüşə aldınmaz heç kəs,
Qulət bizim yerdə bir şeyə dəyməz
Xəsislik bilmərik dünyada bizlər,
Zərlə şey almarıq bir ırpa qədar

Gördüyümüz kimi, bu adamları etiqadı haqqında əsaslanan mənəvi axtarılarıqdan başqa bir şey deyilir. Xeyri və ədalətə rəvayət olan bu haqqat müəfəkkirin dövrləndə dillərində "əsiləşəq", əlləndə silah Yeri izləmələ ədalətin təntənəsi üçün müəliyə aparanlara xüsusən yaxın və vacib idi.

Diqqətləyiq cəhətlər ki, hər çox xalqları öz ilhamı gətirmiş peyğəmbərlər İskəndər bə məkana yitlikdə öz peyğəmbərliyini imdadır. Çünki dəniz kənarı heç kimsə lazım deyildir. Əksinə, o izü bu insanlığın apulmasını əsil imdadını başa düşür ki, bu insanın da birca insanlıq sızı ilə fəlakət etmək ulur. Çünki boyu uğrunda mübarizə apardığı kamillik mənə İskəndərin qəyətəsinədir. Şəhəri görkəm İskəndər yolunun sona çatdığı əsiləyir və Roma qaytımığı qərarə alır.

Bu şəhərin təsviri ilə vətənkə Nizami öz dünyagörüşünün ədalətli dəniz nəqəti qayır, çünki barəbərlək şəhəri mübarizə lüğəti Nizamının ilə, dövrlün zülmə dərin mübarizə aparan zəhmətkeş xalqının ilə istək və arzusu ilə son zürvəydir.

Nizamının ədalətli cəmiyyət konsepsiyasının aydınlaşdırılması, həyatə keçirtməyərk arzı, boş fəntaziyə lüğətlə etmək olmaz. Bir qədər fəntastik ulsa ilə, n, gərək ola biləcək arzının fəlakətidir və mübarizə quruluşu, məcəul siyasi və əsləy mübarizələri barışmayanlar üçün hələdəki mənəyir. O, öz insan lüğətinin boş düşərək, zorakılıq və qəzəlin yox, insanlıq arasında xeyri, dostluq, məhəbbətin höküm sürməsi uğrunda mübarizə aparanların arzusu ilə fəlakət edir. O, insan lüğətinin mənəvi təmizliklə, haqqatına təmizləşməyərk etmək, bəqəsinin kədarına və sevincinə şək olmaqla ölümlü cəmiyyət quruluşu mübarizə aparanların arzusu ilə fəlakət edir.

Nizamının başqa əsərlərində öz əksini tapmış səvial-ətik gətirəli ilə birlikdə gətirəlsə, "İqlalnamə"dəki kamil cəmiyyət təlimi ədalətli ədalətli dövrləndə daha əsil mübarizəyə çəpır. Nizami ədalətli lüğəti dənizləy insanlığa yaxınlığı və dənizləyini səvial ilə lüğətləyir. Şəhəri öz sızı ilə desək, "İqlalnamə" dəniz yux, dəryədir. "İqlalnamə"ni təkrarətilməz hələ güzelliyini yalnız ona dəfələrlə, səvialəy mənəyir dənizləy lüğətləyir.

Zəhmətkeş Qələbə

Hərdə ki, ağır bu xəzinə tapar,
 Allahın adını söyləyər uqar.
 Əhali ağlıya nəvazişkarlıq,
 Ağsızlara da əlaci fərdi.
 O, sözün sətirini ayın eyləyər,
 O vətən zəhlə, səizə hünər
 Zəhəddən, bəttəmlən aşkar, mülkə,
 Üqlə yul gülmədən odun həz zaman
 O, bu mətənin səqlini tikməz,
 O, bu kərxanının nəşqini çəkmiş.
 Qəlbə də xuş gəlir mülkə qüdrət,
 Üqlə də rəhbərliq ona itaət.
 Bütün varlıqların fəvqında dəniz,
 Varlığı həz şeyi yaradılıq qurur
 Hükməti gözəldir, həkuməti aşkar,
 Onun tərifinə dil aciz qalar.
 Əslə pak, zəti pak, təkidli vücutlu,
 Nə odun, nə turpaq, nə yel, nə də su
 Varlıqlar hamısı onun mühlətəci,
 Onunsa heç kəsə yux ehtiyacı
 Yeddü qat qəndə nə var bünarlan,
 Mın alışıq ona ki, mülkə yaratlan!
 Ona qıvıuşməgə yul yoxdu ləqət,
 Üqlə, düşüncəyə sığınar bu hükməti
 Desək ki, güydərdi u pərvənliqan,
 Onu təziq edən yeri təhlilə qalar.
 Yox, əgər yerdərdi, sığılsək, allah,
 Şərinə əlqulmaq olmazın günah!
 Məhdudun zatından dənizdən zaman
 Axtarma nə güylə, nə yerdə məkkan
 Əgər qüdrətindən deyib-olmuşsaq,
 Hükmətinə təbəddü bu güylə, bu turpaq
 Həz bu kərxanına, qəzəhmə səz
 Nəşqdən olmuşdu, həz əymətlərdən
 Bütün künlündə yandırıl qıvıq,
 Bütün künlünə çəkən dərddə ilüq
 Bütün saraylar vətən ləlkədən,

Birni quyuya salar yüksədən,
 Birdü hüzurunda onun çox, ya az,
 Böyüyü, kiçiyi əsla ayırmaz,
 Onun qarşısında çöp kumidir dağ,
 Həkiminə həglidir ölmək, yaşamaq,
 Heç bir kəs torpağa dil verə bilməz,
 Nəqs vura bilməz suya da heç kəs²,
 Təkcə o yaradər torpaqdan insan,
 Tək odur suya da naxışlar vuran,
 Azanın yoluna nur saçan odur,
 Bağlı qapıları ilk açan odur.
 Səkin, mübərrik, - nə var dünyada;
 Varlığı bağlıdır u böyük ada,
 Həkimüylə yaranmış bütün kainat,
 Bütün canlılara o verir həyat,
 Ondan ad almışdır bu varlıq tamam,
 O, təmdir, qalınlar nə var - natamam.

MİNACAT

Bəndəyə ol tutan sənsən, ilahi,
 Yoxdur səndən başqa onun pənahlı.
 Olmuş-olacağı sənsən yaradan,
 Sənin kəriminə möhtacdır insan.
 Lütf elə, alini mənə də izzət,
 Mənə öz qovğamdan özün ver nicət.
 Sənsən, pərvərdigar, hər bir muradım,
 Səndən hasil olar hər bir muradım.
 Mərhəmət görərsə səndən bir insan.
 Nə göydən qorxar o, nə də ulduzdan.
 Sən varkən ehtiyac yoxdur göylərə,
 Asiman var ikən kim baxar yerə,
 Varkən hu dünyada hər cürə büxat,
 Behiştə də nə üçün axtaraq həyat?
 İnənmi ki, cənnət burdan şən olsun,
 Deyirsən yaxşıdır, sən deyən olsun.
 Hız da behiştə bir yer ayr sən,

Sil pis naxışları dəstincəmizdən
 Biz üz çarəni bilmirik əsla
 Hənsi yal yaxşıdır apın u yolda,
 Sən öndə ilə hey xatmənaqla
 Kimisi qarada, kimisi ağla¹
 Bir meyvə dənizəkcəm sənin bağından,
 Hərə lüt qapıda eyləyin bağın.
 Məndə cəsarət yox sənə söz deyim,
 - Onu ver, - deyərək lüt şey istəyim.
 Dilyəim yetmə yetmə lüt kəsən,
 Görürəm o deyil, səusən lütf elən
 Sənin mövcudatı yox ehtiyacın,
 Olfana həməti sənin məharatın
 Sən ki, dostluq ilə cəhalət qatınca,
 Bəğənlik kütlə tükənə başına
 Feyzindən işıq ver gözlərimə sən.
 Qoy olum əslində nəgə güzlərdən
 Pərvana olmusam şəhərağatı.
 Bir qışqım, qummuşam sənin bağına
 Bu kiçik bəndəm salma gözlərdən
 Böyüksən, kimsək et lütfiyləklə sən
 Mən nəyəm, bir zərrə - güzlə gurumuz,
 Səndən mür almışdır u zərrə - sumuz
 Sənin qüdrətli əşkar olmusam,
 Hər lüt xəzinəyə nəm olmusam
 Kəlimə hekayəti qatdım sənə,
 Başlən təcə söz mül cəldən⁴
 Səldim ilk sözlərimi sən diləndə, dila,
 Bu sən əldim də yetir mən zila⁵
 Ziya saq, qay qallım işıqla dolsun,
 İncə mətləblər u, güzgül olsun
 Bu çəm yollarda budur məqsədim
 Sənin bəyandığını bir yolla gəlüm
 Elə künək et ki, ıslanma sən.
 Özün şad aləmə dəliktirizdən.
 Mən üz xuşum ilə gəlüm omiñə,
 İcaz eyləyim psiqəbatına

SÖNÜNCÜ PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Nə bu xəstə istədi Məhəmməd, nə tac,
Qələfə çıx alıb salırdan sərəcə,
Yox, yox, səhi elədim, m böyük nəbi
Həm tacı salırdıydı, həm tac səhbi
Onun xəstə idi bənim bu əflak,
Başımı müqəddəs tacıyl "hövlək"⁹,
Mələk simalıydı, allahımyan,
Bizi də allahı m verib nişan
Bizlə cənnətə oldu qapım,
Cəhənnəm otlarından oldu qurtaran
Parlayırdı m saçlı bu kəmərdə,
Bənzərdi Zülmüddin Əli-hayut¹,
Uca qalxmasaydı arşın tağlarından,
Kürəli kəmərin sirtın açan²?
Mənəvi bir töhfə m verib bizə,
Örşin sırmağın gündəndi bizə.
Yolumun torpağı oldu başımız
Dəyməz başmıladı bir tükə yalnız
Hüzün hələmizə qəlbdən yanaşmaq
Gündüz günəş oldu, gecələri qarışq
Hər şırıq bəyrim oldu pənahı,
Udur bağışladın hər bir günüm.
Dahulər, böyükəhli m tuluhtandan,
Ustulmın, yüksəkəhli hər pırgəzəndən
Cənnətdən torpağa gəldiyə cədim,
"Çı quydı torpaqdan cənnətə qədəm"³
Aytək çıxdı Yusif quyudan ağrı,
Nim saçlı quyudan m, aya qədəm⁴,
Xizri Əli-bəyət öldü s qırmızı,
Həyat çəməndən keçdi Məhəmməd⁵.
Yumru müddisə bəhş bu zaman,
Ona vəsiə etdi bəhşlə ilim⁶
Dəvridən yadigar tək bir zürrət var,
Məhəmməd yüz zürrət qoyub yadigar⁷,
Söleymanın taxı gətirdi bədi,
Məhəmməd əhədi qulidi dünyda

İsəni beşiyi piya qırmızı,
Məhəmmədə nəzə güyləyə uçdu⁸
"Bu iləli Musayya öldü s rəyvan,
Məhəmmədəni qası yarandı mülk"⁹
Şəmmim müddisə dəniz qırıqlar,
Səndən işıq rəvə, səndən pəy nıvan
Şəhərlər çəməndən, təmiz bu bulud
Özüm sayında yuyub bu torpaq
Bu qapı torpağın sədri sənsən,
Bu xəstə dünyanı salam verən
Həkimdən, ayılndı düşməndən, zəkan,
Əhməd əllərdən həkim bu dənən
Məsləhət pərdəsə sən işıq verən,
Güylə məsləkə yanaşq verən
Aydın pərdəni kimi sənə ziyandı,
Cənnətdən hər qapı ələkəyyandı
Dünya bəzə ulum qırmızı hər kəs,
Dünyada ədəd bələz, əziyyət bələz
Elə rəka, ulum m ədədli şəkəl
Bu yazıq bələzə - mənə də pəssəl

KİTABIN YAZILMASININ SƏBƏBİ

Dünyada dənizlərdən qura otuzqı,
Özüm bu yem müslim anı
Küləv həvədən dəyər s tənəm,
Çi yem nəfəməli bəsələ mülk
Dünyan oymubəzək oyma bu mülkə,
Çi mən pərdədən bu bəzə sənə
Fəhri bisməkəhli bu sənə ilə,
Nəhri əyləndən bu zaman bələ
"Bu ilə qələdli dənən mən,
Səhəyə yem bu sənə pəssəl"
Təzə sənə ilə bəzə vətəni
Küləv pərdədən bəzə bələ
Hər dənən ulu bu ətə bəhşim,
Həsəylə bəhşlə kəpə bəhşim
Bu gəhər bəhşim dənə ağrı,

Daşdan baş qaldırır başqa bir güvhar,
Gəlmini də alan şuxluq, ləvəvə
Heykərgünəslərə eylər kifayət 16.
Təzə uluhasaydı bu əsər, yaqın
Təzə lür söz denizək olardı çətin.
Hü hünir at idim bu zaman mən də,
Zəhmətə, zillətə düşdüm komanda,
Hər bu xəznədə var mənədən nişan,
Aucaq, heyf olsun ki, deyiləm cavanlı
Gənclik - təzə nallı, ləvəvə, köhlən at,
Qocaldım - nəl qızı, düşür öldən at.
Kürədən çıxanda güzgü həqiq vurur,
Fəqət sənə zaman zirehə yarar 17.
Söz, sənəti eşiqə çırpınan üçək
Alın sən dəş kimi ilhamdan kömək.
Düşünürəm beynimin qızıl qanından
İncəlik incə söz alardı hər an.
Çünkü gözində bu ilhamçı vardı,
Mənimlə örtülü söz danışardı.
Susuşsuzdur sırdaşım xeyli zamandır,
Mən də söz tapırmı, hələm yanımdır
Hü də ki, sözümü dinləyib duyan
Bizi tərk etmiş, gedib dünyadan.
Şəhri Arslan torpaqda, qəbirə dikən,
Necə söz söyləyimi, şer yazım mən?
Şəhri ağar lür iftə etsə nişanmət,
Yeni ədəb deməyə eylərsən tür at
Bu dəst keçidli də dər ol mənə aldı,
Hədəmim sustalıb, rəngim saralıb,
Yolumu tufanlaq tutub fikirlən,
Gözümə qalmadı yuxurlan əsər
Gecə, dəst qallılardan qara bu gecə,
Yolları baş tükündən dəhşət mənə!
Bəla bu gecədə mümkün mü səfər!
Hər ləla bu yolda quyu seçilir 18
Zülmətə bürünmüş keşikçinən,
Hələm eləmişdi fil pasibənə 19,
Bu əhü bəlası doğmuşdu çənən,

Müsk-nəbə saçında öz gübəyimin 19
Nə pərvanı şandıran nəzə dayanır,
Nə də ki, şam ondan uzaqlıq yandır.
Bu bəla gecədə olmurşam tək,
Kağızla yazılan qara gecələk.
Dürr üçün qəhvəstək sənə bitirilir,
Gəl seçib gəlirəm, gəl də mənəm... 20
Gecədən bu qədər keçmiş ulur,
Hələ qaralıqlıq, sübhə çıx varlı,
Ələyim köhlən ulur təpniş 21.
Nəvəzə ləvəvə, gəlirəm lür sən
Daximlə gərəkli lürlərlə
Yırdı təng ipəklər tənəyini mən 22
Bu ləvəvə küpədən mən də bəstək
İpəklər çıxıram lür mən təngləmə 23.
Üz vələn bəsləyib təbriyə vuran
Bu nəzər mənə mənə yelirəm
Mütəhər bu şəxsli n Nəvəzə ləvəvə,
Qalxmaq istəyən n ədət mənə
Saxası dünyanı salmış heyrətə,
Dünya ləvəvə yandır n, saxavətə
Hü qura dünyanı qura tay ləvəvə
Ki, sözü, saxası tutsam cəhən 24
Onda Müstəim gürək lür mən,
Vom ilziliyən Ərənd nişan 25
Əhsos ki, baxımın sərkəşliyimin,
Gəlirəm lür dünyanı zəti mənə
İqləmi dünyanı, nəslim dəst-qəm,
Nə yaxın bu dər var, nə də bir həmləm
Məgər necə nişan mən lür mənə 26
Bu ağar nə ipəklər yitir mənə 27
Yuxusuz, nə-sənəz qallı n pəvə,
Bu mənə ləvəvə lür mənə tək 28
Gecə gərə deyil, dəniz lür qıyn,
Ayi də, gündə də mənə mənə sayı 29
Gecə mənə bağır mənə zülmət,
Kəlgə eləyən lür mənə
Aldığım kəməllə, yəni ləvəvədən

Ömrlük ceyzanları ovlamışam mən⁹.
 Əngin dənizlərə mən tor atmışam,
 Bu torla növbəndv bəliq tutmuşam¹⁰.
 Xoş görüb bəxşini şahin rəsadda,
 Mən sözə başladım xoş bir saatda.
 Vuruşur önmüdə Çin ilə Həbəş¹⁰,
 Şaha edəcəyəm onları poşkaş.
 O qorxunc gecədə süviləşədim mən,
 Tutmasaydı şahin bəxti əlimdən.
 Çatdı mədənində gövhər axıran,
 Kənül azad oldu qəmədən, qubardan.
 Qızıl çadırını günəş ucaltdı,
 İpləri dağların başına aldı.
 Gecəki əzabı unutmaq üçün
 Bir məclis bəzədim mən də həmin gün.
 Ariflər bəyənən bir yer seçərək,
 Orda bit taxt qurdum mən sultanlar-tək.
 Yeni bu üsulla bəzəti quruldu,
 Düşünçəm məclisə kəlməçi oldu.
 Şərəflim, reyhanım, məzəni, həmdənimsi
 Sözləndü, fikrimdi, qəlbimdi mənim
 Qızıqıb coşduqan beynim şərabdan.
 Gəldi xəxavətə söz də bu zaman¹¹,
 Həmm buludların çəkdi nərələri,
 Gövhərşünaslara yağdırdı gövhər¹².
 İki şey cəsarət istər insandan:
 Biri od, biri də yirtici aslan.
 Sənkə həmeins imiş odla aslan da,
 Nə düşsə məhv edər bunları bir əsdə
 Təleyim açıldı, öldüm bəxtəvar,
 Zöhrə dəf göndərdi, Müşəri dəftər¹³.
 İ.üfədən gah bəzək yazadınam mən,
 Gah fikrimət saçırəm söz xəzinəmdən.
 Saçdıqın gövhərlə bəzəndi cəhan,
 Çünki var şah kimi bir gövhər alan.
 Yenidən mədəncə mən ol yazdını,
 Gədəh xəzinənin mağzına çaldım¹⁴
 Heç yaxşı iş deyil yolan danışmaq.

Bu qızıl, bu da pə, nül, yoxla, bax!
 Nəçə vaxt ağ rəngə laivənl qatdın,
 Bədi "Şərəfnamə", münada çaldın.
 Çıxdı Çin məxtəli şerim, sənsim,
 Gör hara qalsacaq mənim şöləmsim!
 Gəfir əvvəl nə əklən, gün bədi nələr,
 Sınığı bu sayaq ləvşinlər¹⁵.
 Nəçə il nül ki, güvələr sevsələr
 Axtarıb tapmışıb bir belə güvələr.
 Axır ki, tapıldı bu güvələr satan.
 Yaxşı mal alınsa satırsındın
 Pənləh sən eldi: bəzənsən bu bağ.
 Şərəflər çətinə gətirsən nələrə.
 Qəlbli nülə salın şərifinə mən
 Gile alıb iltəkim şəfəqləmədən,
 Bir şərv bəzədən ki, mətəh şad olson.
 Ömür şərifinə bəzələrlərlə
 Şer yox, mənasız nəzm yazatdın
 Çəməlik çəmənlər, nələrə nə var¹⁶.
 Dağlardan cavabı çıxatdın ancaq
 Bədi ki, çətinliq pəzəl söz tapmaq
 Bu mənə xəyallar mənə enişlədi,
 Künlümün atəşi beynimə vurdu
 Öz təsəmmi başına qaldırdıcaq mənim.
 Quruyub qaxaca ilməli bədənini
 Gələncə bu güvəl gəlmə hələ
 Məndə səbi görək, şahinə hüsvələ
 Sözsə bax, haş alıb ləvşinlərə.
 Mən nələr deyirsən, nələr çəli¹⁷.
 Bilirsənmi bu qədər lüsküm sözlər
 Həbl qayınlandı çıxın nə təkli¹⁸.
 Zülfiyyə n "Zənl"i kimlə öyrəli,
 Oxuyub Harun tənəzi bənd etli¹⁹.
 Şehinli nağılandı Zənlüst xətlili
 Səndü çox "Zənl"lərin iləvə, nül²⁰.
 Dəryaya iləti saçın qədr bəndim,
 Qay xurra dərşim Həsə bəndim²¹.
 Bu atukünə təğlə lül buldum mən,

Səpərim hər yənə su çıxarımdan⁴⁰,
 Dükükə pəy alı bəni sayımdan.
 Yağışım sərvəli yetirir hər an⁴¹,
 Kəlgənk içərdən kim çəkə zərər.
 Əlbəllə, həmifə ondan çəkinər,
 Çəşmənidən feyziyəb olsa da çox u,
 Gəmir gözərinə həssədən yaxın⁴²,
 Mənim meykanamdan içərlər şərbət⁴³,
 Mənim əzərlərimdən bağlarlar kitab.
 Bu feyzi onunçün qazandı ki, mən
 Əsla su içmədim yad bu çəşməndən⁴⁴,
 Xəlvətdə pəntaldan sildim ki, pəsi,
 Yaquf rəngi alın onun aynası⁴⁵,
 Səlib bu aynanı pəntaldım pəi-pər,
 Yəndən tuz-turpağı külək apardı.
 O Çin üstü ıngar, bilmirəm məğər
 Rəmin qəlasını necə fəth edər?
 Xəzinə kəşf etmək istəsə biri,
 Gərək unuımam cənnətləri!
 Xəzinə kəşf etmək istəsən ağər,
 Hər bu cənnətiyə təhət, sına gər!
 Məşəl var, deyirlər, çün, qulaq ax:
 "Vətən ocaqdan heç ilisi çıxmaz!"
 Yuxu var, əvvəlcə çox qorxunc olur,
 Gün doğur, ürəyin fərhəllə dölür.
 Qəlbə qurxu salan çux şeylər üçün
 Həsan fəkr eləyir axırda bir gün.
 Nə çoxdür iltifat iddia edən, -
 Qorxuram meydauda qan idkufməkdən.
 Yayın ortasında çux yağış yağış,
 Elə soyuq düşür, sanki dönüb qış.
 Havaya yağışdan nəm çökəcə ağər,
 Cümləş o çirkərlər səlib məhv edər.
 Payız yetişdikilə, bilür ki, hər kəs,
 Daha lətif külək, inəc nəhlə sərmez.
 Artıq rütubətdən tərəyor vəbə,
 Tənəffüs çəkindir bəla havada.
 Bəndən qurtarmağın qələyiləri nd,

Tükərlər bu ildə səndəl, gül və nil
 Təhmülə salın nd yandıranı mən,
 Daha başqa bir iş gəlməz əlmədən
 Allah mənə ona bəndə xəliq etmiş
 İlahdən başqa bilənəm bu iş.
 Dünyagimərmiş ələmi, - yaxşı ya yamın,
 Şükayət eyləməz bir nəzakətdən
 Hər dünyə heç kəsə deyil hamavuz,
 Sərvəndlər kimi bu bəyə gəlməz
 O, səzdə gətirsə ipək bu teli,
 Qırıb mənəy üçün iznəni əli
 İpək yetmədikilə iki cür qırdı var,
 Zühür ildə sətək həmifə onlar
 Biri baramam toxuyur bu-tili,
 O biri kəməndə ipək məhv edir
 Pəntəkdə iki cür mən mülkəm,
 Necə ki, əhləklə pərvanəm şam,
 Biri yem ildəyir hey axşım-səhər,
 O biri gəlməcə yemləyir yeyir
 Bül vətən mənəm ləccəsi, yaqın,
 Yüzəmlə yaxşılıq hər yryəndən
 Hələ cəm alınmamı səli, mənənk
 "Dad, mənə maddəli!" - çətinli dald çək⁴⁶
 "Tənəkkər dünyəklər nə mənəy olar.
 Yə xəni yandıran, yə ildə çiy səklər,
 Qayıraylı cəyəsən, yandıranı dölədən,
 Qayıraylı cəyəsən, çiy iltatı səni
 Fəlak - yeldidəyili qorxunc əylədi,
 Buca zəhlə vətən, məhv iltatı dölər⁴⁷
 Xəlvətdə bənzəyən təşkil asmanı,
 Sən bu xəlvət turpaq, ildə bir təst iltat⁴⁸
 O, təstədən sən tükəcə bəyən mənəy,
 Sən ələ xəlvətdəki əlmə turpaq
 Turpaq ildə, çəyən ildə mən bu yerdə
 Təzəndə, əlbət ki, təst ildə, xəlvət ildə
 Bu göy rəngli küpün çux bəyləsi var,
 İlahdən gətirsən yəz cür ləng çıxar⁴⁹
 Küpə bir cədləyir mənə, deyirlər,

Bu küpə münmişdir yüz min cədgər⁵⁰.
 Fələk ləsbabını gəl cəma nahaq.
 Alçağı yüksəkdir, yüksəyi alçaq.
 O gah altıda olur, gah üstüdə olur,
 Ona alt-üst demək daha doğrudur.
 Əbədir fələklə bəhsə gırışmaq,
 Hec kəsə haməhang olmayıb fələk,
 Atdığı hər addım fənddir, kələkdir,
 İşləri bütöhtün oyundur, rəngdir!
 Birini göylərə ucaldır bəzən,
 Həzən də qul edir onu görürsən.
 Təlkükət geydirər qırmızı papaq,
 Sonra qara itə yedirər ancaq.
 Nədir dörd yol üstə məskən düzəltmək⁵¹?
 Nədir qəin güdmək dərdəyazlılıq?
 Dərd bulış qeydindən qurtaranda biz,
 Azu də yətarıq sənsiz-səmsiz⁵².
 Yölüstü mənzildir bu kühna torpaq.
 İkicə qapısı var onun ancaq:
 Girmiş qapısından girsə hər kəs,
 Çıxıb qapısından çıxmaya bilməz.
 Bədhəstidir hu dərin quyuda qalan,
 Qul kimi düşsək donub buz olan.
 Xəshəstidir şımşəkək yalnız bir anda
 Parlayıb sönənlər fəni cəhanda
 Nə lazım dünyədə fərsiz bir şamək
 Gecələr uzunı can verib sönmək?
 Əhər etməyən öz gəmilinə
 Gərək əvvələdən üzmək öyrənə
 Tələsən adama köhlən at gərək,
 Yəhiylə nə qədə o yol gedəcək?
 Hylədən pozulub, kırılanıb dünya,
 Nə qəldə qan qoymuş, nə üzə həya
 Fələk o fələkdir: dağ çəkib hədə,
 Bizi gah sarəldar, gah da göyərdər.
 Hər pərdədə yalnız o adam çalar
 Ki, ola pərdədən yaxşı xəbərdir⁵⁴.
 Düz yolu yaxşı bir rəhbər göstərir,
 Mən yola çıxıram, bəs həni rəhbər?

Elə bir pü vaxtda gələcək ilüm
 Ki, bezmiz ilacəq dünyadın künlüm
 Qəfiat qoşun çəkib gələcək bürdün,
 Yəniyə baş qıyub yələcəgəni mən
 Xəyal dünyasına edib təməşə
 Ömrü yaxı künü verurəm başa.
 Bələ qəl-qanadla olarmı uçuşuq?¹
 Hura çüdəracəq bələ al-ayaq?
 Bələ dörd müxəlif yul ə syemilən
 Çıxıram, ya qoca olum, ya cavan²
 Qocalıq adanı göstərən ağar,
 Məndən bu cəvəvlər üz dımlar olar.
 Cavanlıq eləsən bu hədələ mən
 Gərək başqaçılın hürə alım hədə
 Yaxşı bulur ki, olum həl zaman
 Qoca ilə qoca, cavanla cavan
 Açıq bu dünyu bəlkə lıttolur,
 Məndən ilisi-şəkalı tutunmayalar

SÖZÜN TƏRİFLİ VƏ PADŞAHLARA NƏŞİRƏT

Dəniz dalgələrinə gələrsə feyzə,
 Sədalədən dırr əli çıxardır üzə³
 Yemədən dıqlanı başınıdan ağı
 Dövlətli ürəyini uzla dostlaşdı.
 Qaranlıq çəkildi, dıqlı gəzəl gən,
 Şux səhər açıldı şux bulbul açın.
 Oyaq dı yənilən, həxtən ıdlı yarı,
 Gır ındı şad künlüm nələ yaralar⁴
 Tələ bənsinə verərsə aqarı,
 O, qura daşdan da gicəhə çıxarar
 Hər günə razıq ıledik əvaləni
 Bırada cala var, ı bırıla dan
 Vərlıq pargənnin ulu rəhbəri
 Məni ız mülkünü verənlən bəri,
 Xeyli düşündün ki, lu ilkəm mən
 Bəs künə tıpsırım üzüm gətərkən⁵

Bir şəhəri yarırsan, bəxtim olsa yar,
Kim olsun bax ona sonra şəhriyar?³³
Əqlim söylədi ki: - Hələ şəxs gərək
Tanının dünyədə maruf insantək,
Elə lütəkai al ulu ki, nnda,
Mishi tapılmaya bütün cihanda.
Gərək qarışqıya üzə yem vəsə,
Fələ da fil pəyi seçib göndərsə.
Olmaya sarsarı, xəm adamlıntək
Ölündən gəlməyə qələm də qatmaq.
Qarışqa yeniylə fili yemləyər,
Cəbrayıl rütbəsi vəsə müləyər.
Bütün bəxti dönmüş şahların, əlbət,
Öləcə bilməzlikdən oluş bəxti həd.
Uşq ilə ayağı pis fərq etmişlər,
Məst olub, təcə də qaynə gətirmişlər.
Kiçik çox pəy almış, böyük az almış,
Höyüydün qıymalı hələ azalmış³⁴
Mənasız saxavət göstərsə hər kəs,
Yüriq təbi ki mi çıxatmaq vəs.
Öləcə-biçə hilsən hər bir ildə sən,
Böyük hilsələri düz hall eilərsən.
Mətahi bələnda sən ələ bəl ki,
Aparının ağır nilməsin yükü
Qoyma qoca şahı gənc üstün gələ,
Şiruya Parvizə öldürdü hələ³⁵,
Qırxının ağaca nişat çəkmiş sən,
Zəhrək bunun üçün düşdü taxtından³⁶
Dökmədi ölçüyü bəxş edə gərək
Odu da, sney də, - güntək, buludtək
Əhiylə durn əmə u, dənizlərə,
Dağlarda torpağı lələ döndərsə
Hər də bayrağını ucaltsa göyə
Kisədən paylaya həl-bol hədiyyə,
İdrək səhibiddi, fükür allaha,
Nəz də, nəvəriş də yaraşır şahə.
Dağlardan ta səmən çöpünə qədəri
Hər şeyin hər zaman qədri ni bələ,
Hər kəsə də qədəri varsa ləyaqət,

Q qatır göstərir mət saxavət
Qədr ki, çox-qısalır mədli eiləndən,
Dünyada yox mishi, yox barabarı
Çoxları istədi "həbləmə"ni,
Tək mət həsr eilən mət bu mənə³⁷,
Çünkü tamahgün bütün şahları
Tək mətə mətəyə illər qıymat qıymı.
Bəşdün çox şahların mətəq başları,
Nəhaq çox kəsilmüş oltu başları
Hər-küç çox, heç bir şey yoxdur sifadə,
Dəniz bələndarı qıyır cəsədlə,
Onlarda bu mət tələti var,
Zəhrək qatı sorub ləvzət ulu bu
Dəniztək dəyincən, dəniztək səzlərim,
Ləl ilə dənizdə mənəm əsərim
Şah əzil səmənli, qadın bələ,
Süzülmə rütbəsi qat qat yüksələ

PADŞAHIN TƏRİFİ

Deyirlər: güylərlə bu ağı xünuz var,
Q, ağım altında mətəbulu qatır
Deyirlər: xünuz ləvzət hər şahı,
Yerəki xünuzlar sən səy verə³⁸
Düni ki, güylər mətəq mənəm,
Hər şahı aydın qışları mənəm
Şahəm qışları itər hər şahı,
"Dünyam dənizdən ulu" deyirlər
Nizami, dənizə, gəl, xəzmən ağı,
Bəsni bu Gəncəyə qalibəm mühtər
Bu mət verilsənsə, qışm tıyılma³⁹,
Bu xəzmən rəisə, gışm rəilə⁴⁰
Hələ xəzmən xəst rəis mənəm,
Xəzmən dünyam mətəbulu mənəm
Verilsən qızda şah sikkəm⁴¹,
Xüthə də, xünuzla mət səmən
Q, ələ şahıdır ki, dənizləmə nə var.
Qıyır şahıstıyla eilə rütbə
Urdun, tğuldu hər lükəmlərlər

Məlik Nüsrətəddin, o şanlı suhan,
 Zakada o, Mosul hökəmrandır,
 Mədlükdə şahların Qədrəxandır.
 Şüvkətdə, zakada Mahmud kərəmli,
 Pələd yumşalmaqda Davud kimidir,
 Almış fərmanını Mahmudlılardan,
 Həsəbi, nəşəbi Davudlılardan⁶⁴,
 Meyvəli bahardır, sinəsində gül,
 Söz qoşur şənina qumru və bülbül.
 Məclisləri içində toza baharək
 Dür, dirham paylıyar o, mək-əmək.
 Tünd şərab qədəhə tökülsə ağoi,
 Ləl ləcivərdə şəbxun eyləyər⁶⁵,
 Suyu qılinc vurub, ud saçan zaman
 Buludlar günəşi qoruyar ondan.
 Tərləri ov üçün qalsarsa, yəqin
 Tərləri dad çəkər göydə fələyin.
 Fəzadə uçarsa ağar üqəbi⁶⁶,
 Ya Ayı ovlayar, ya əfiləbi,
 Həni bu dövərdə elə bir insan,
 Ögürləyə bilsin bir şifət ondan?
 Ayın şüasını ip birlən naşı
 Ögrumun, əlbət ki, azlın başı.
 Gül ilə sarabı tanımayanlar
 Yolda susuzluqdan təqsirsiz qalar.
 Ayı göyde fətir eyləyib güman
 Cuxları quyuya düşüblər, inan⁶⁷,
 Mələyə bənzəyər dıylar kənərdin,
 Dıv zülmətdən idrər, mələksə nırdan⁶⁸.
 Allahı tanıyandır bizim hökəmdin,
 Məli, vələ ilə dolu ipəli var.
 Tək mənə salmayıb müşkülə bu iş,
 Kim ona layiqli mədhiyyə demiş?
 Nəçün Bığın demiş una bu dıvrən?
 O ki məhrəbəndü bütün şahlanlan
 Bığın kəlməsini dürrü yazmışın,
 Ona layiq bir ad Keyxışın idar⁶⁹,
 Keyxışın desələr, layiqdi, əlbət,
 Həni Key nıpanlıdır, həni Keyxasayın
 O, abad eləmiş dünya yurdu.

Xeyni görənə bəhərlər fəhm.
 Quplu bu zəlzələ, gilyi rıyətli,
 Şəhərləri dağılıb yerləyə bəhli⁷⁰,
 Dağ-ülüş sarılaşmış, quplu nəmli
 Fələk tez altınla quldı bir anda.
 Ruzgəni eldəyi nıyınəzləşlən
 Səki ul-fışıldın turpaq, nımmı
 Sıran gür səssənlər bəhəli qırxcaq
 Atıldı iklizəli bir xeyli uzan⁷¹,
 Fələk zəncirini həkəpələk
 Yerini bəhəllər ayıldı tək-tək.
 Azlı yolları gür axan sığın
 Dağları çarçurmuşlar bəhəli pələk
 Yusullar göyünə səki bəhəli nıl,
 Səki nıyıl-dışlı Mısı bəhəli Nıl⁷²
 Hec bir göz salamat qalmıq, inan,
 Məhəli sılmasın qıyıl bəhəli cəhan
 Nə qədəh xəznə bəhəli nı gən,
 O şənə gənəsi yuxuldu Gənə
 Həni: kiyl, ipəli, qıyca ya cəsən
 Qupanlı cəhəllər bəhəli fəhm
 Bircə sap gilyəni sağ girdi səhər,
 O dıvzılı yeməli saplara gilyə⁷³
 Bu gilyəni kəmmən bəhəli yar tılı,
 O bəhəli iklizdən tez kəmmə alin,
 Az zaman nımlı bu vıran olka
 Keçdi altınla Ruzgəni bəhəli
 Həmməni zəlzələ qupanlı tılı,
 Ölkəni bu anda eləli nımm,
 Girdi ki, nə sayıq qədər hökəmdin
 Pozulmuş cəhəli eldi bəhəli⁷⁴
 Pələq bəhəli nımmı sıklımlı,
 Yeməli qızılın dıy bəhəli
 Xəznə sarf edib, virdi tımtıq.
 Saylı ölkədən ildin bəhəli uzan
 Bağcalı salmış, evlər dəkəli,
 Hər evdən yız çınar işi gəli
 O ki, bu turpağı eyləli ulu,
 Dəğəli heç zaman nımm bəhəli

TƏZİM XİTABƏSİ

Nə gözəl gənəysən, tə nzaqlardan
 Edirsən bizimçün hər şeyi ayan.
 İşıq einsindəndir hərçənd ki, çirəq,
 Işıqsız çirəq də görünməz necəq.
 Əsli tacıdır ləq, dəşün, yaxşı bil,
 Yəzincə tac yığıb saxlamaq deyil.
 Hökmədar ıdır ki, hər başa müddəm
 Mərhəmə göstərli, tac edo onun.
 İnsanı azdırın xeyalları sən
 Başlardan qılınla rədd etmişsən.
 Ucaısı bir şalın fikri, bayraqı,
 Şad olar mürşu, yurdu, torpağı.
 Sənin bayrağını bəzəkdi zəfəri,
 Gücünlə yux oldu dərddi, sığınırı,
 Xəyanları küçüblər indi dünyandan,
 Yerləri lioş deyil, sənsən hökmüdan.
 Ölkədə bu xalqa rəhbər oldun sən,
 Fittəti gözəldi sənin əzəldən.
 İndi bu dünyalı sənsən tacıdar,
 Əhlinlə tac qoyar başına şahin.
 Çətinəz ədalətdə sənə Pişdəil,
 Keyxosrov, Keykavus, nə də Keyqəhad!
 Yəddi firuzəli be qarşda sən
 Haqqə, ədalətə vəsət verməmiş⁷⁴,
 Biri qədəli mey verir sənə Nizami.
 Gələk nəç edən Keykavus kiñli.
 Bə tuxi qədəhli Mahmudə bildi
 "Şalimani"nin qədri-qiyəməti nədi !!!
 İki xəzinənin varisi, hökmən,
 Səxavətdə sənsən, söz deməkdə mən⁷⁶
 Hərçə oğai vaxtında ödənilməsə,
 Qaydadın: varisdən çatır varisə⁷⁷,
 Mən elə söz dedim - deməmiş lioş kas,
 Bu iş gəl - olursın ona lioş əvəz.
 Mənə əqlim çatıb bu işdə dədə,
 Müvəffəq olasan sən nuxumaqlə.

yar etsək bu iki gözəl niyyəni,
 Bura on irtəciq süzülə ipynət!
 Bağında reyhañlı mənün bu əsər.
 Sənin cəvənni qəmlitək həzər,
 Məclis ipni, bə meyylə dildər kəsən,
 Şələti, nəşəsi dənəhsən qəm
 Sən mey iç, gəlməz lioş bu hələmə,
 Ağzın möhlitəddür üz vənə mənə
 Dənəğm çığ olsun, həxtin də cəvən,
 Çalınalı olasan Çəlin pahləvən
 Bu dünyə, bu dərviş sənə yul olsun,
 Rəzgün həmişə xıy nuzər olsun!
 Güylər dərvişlərdən dənəz lioş zaman,
 Sən də güylər kiñli mənə olasan.
 Qılınm kəskimli güm şələmədən,
 Güylər də yer kiñi sən rəq əhlisən
 Purluq qılınmıdan mənəv olsun yaği,
 Sənəbu qılınəv əlsin Kayın bayraqi
 Böyük bu iş üçün, lül, ey lioşimləi,
 Gömlədim, dənəğmli, mən bu yadığar.
 Sən izim ədədi bu yadığar qıl,
 Dərvişün bu süzə dənəv yula sal!

KİTABIN BAŞLANMASI

Yumulu filosof, zəkəmə mənli,
 Çıxarılı mədəmlər lioş cəvənlər
 Bu dafə dənəvni sayatəv edən
 İskandər kəçərək mənəv olkəvən,
 Gələb üz yənə, yonluq çəli,
 Dənəvni vətənəv mənəv parlılıq
 Ağl lioş bu sərə yul tapsın dēvə
 O vətəv fikrini elinə, liliyə,
 Xəyalı ghyllər gəzli, dənəğli,
 Hağlı qılınm sırım açlı
 Həyətli pahləvə, yunən və dən
 Dildə yazılunş bu çox əsər
 Bu dafə dənəv şalınəv dənəv

Ölmüşdü dilində su kimi əzəb,
İstər Rumi elində, istər Yünanda,
Dünya dillərində nə var ehləndə.
Buyurdu tərəcəm edilsin bütün
Büyük xəznəsini doldurmaq üçün.
Dürr yığdı elin üçün bir-bir hər yandan.
Bunlardan yaradı böyük bir ətman.
Onun yaradığı birinci əsər
Dünyaşünaslıqdan verirdi xəbər.
O biri – ruhani sirlərə açar,
Onunla yunanlar əbədi yaşar.
Bir də "İskəndərin qeydləri"dir,
Mum kimi yumşalar bununla dəmir.
Kin, qəzəb, məhəmət nədir – bilsələr,
Fələyin sirrindən tutarlar xəbər.
O gövhər kanını yox edib ruzgar,
Birca "İntixas" qalib yadigar"¹⁸.
Neçə aql övladı nur yaya yaya,
O şalın rəziyə gəldi dünyaya.
O böyük, ağıllı, ayıq hökümədar
Öz şaliliq taxtında tutarkən qərar,
Əmir etdi, verildi belə bu fərman:
"Alimdir gözümədən ən aziz insan!"
Elmlə, hüsnə ilə – Başqa eür heç kəs
Heç kəsə üstünlük eləyə bilməz!
Rübhələr içində seçilir bir –
Hamudan ucadır alimin yeri!"
Bela qərar verdi: yanında ancaq
Hər kəs öz elmiylə bir yer tutacaq.
Həmi elmə, fənnə elədi rəğbət.
Çünki elmə təşviq edirdi dövlət.
Elmə qiymət qoydu böyük hökümər.
Elm ilə ucaldı dünyada Yunan.
Onun tacı təxli indi yoxsa da,
Elm ilə məşhurdur bütün dünyada.
Qəsrinin bürcləri göyə dəyirdi,
Həqqən cələləti o, baş ayırdı.
İlticəsi ziynətsiz, bənzir həzəkəz,

Bir dənə üstündə o, çikərdi dız.
Söyüddən qırulmuş sədə bir itaq.
Yerliyi ağappaq, tərtauz torpaq.
Könlü bu dünyadan doyduğu zaman
İbadətəxanəyə olardı rəvan.
Təcni götürüb, lüz xeyli müddət
Elərdi ərəkdən haqqı ibrət
Özünü sürtərək təmiz torpağa
Başları tənriyə o yalvarmağa
Keçmiş günlər üçün şükü eləyərək,
Gələcək işlər dilərdi kiçik
Bütün qazandıqı qalibtiyyəti
Sənədi ullahtı lüz mayeşi.
Allaha şükran ilmə elədi.
Özünü duaya layiq bürjədi
Künlüklən gələnəyi ilmə, yaxşı bul,
Mənasız lüz işdər, ibrəti iləyil.
Sıdq ilə ibrəti elmə insan
Nəimət qayıtmaz haqq dərgahından
İskəndər belə bir ilmə yolla gəlir.
Odu ki, cəhəni tənriyə fəli etdi
Qafıl şühərlər kimi keyli dalanqı.
Yaxşıyı, yamanı gözümədən itmə
Qıymırdı... O, zuluq verməzdə məkən,
Saxlandı dünyada dam lüz məkən.
Qocaları, cavanları, uşaqları üçün
Açıqdı qapısı onun bütün gün
Özünə dərziyə eləyib şüar,
O, yeddi ölkəyə ulduz hökümələr
Tədbir soruşandı iş hildərdədən
Odu ki, ölmüşdü ozu işlədən.
Yoxsa rum papaqlı lüz türk nə sayıq
Çinə, Hindistana bəsəndi ayıq"¹⁹
Deyilə, gətirədi o bu yeti ilmə.
Yamınə hazırı lüz alı dəstə:
Mütləqə ən mütləqim, inədi qümrü nən
Durardı əmrində onun hər zaman,
İşində Həmət vətəni keçəndi,

Neçə əfsus qıran, neçə cədnəgər⁴⁰,
 Elə niqlər ki, dilləri atar,
 Heyrəndi onları səmədə günəş,
 Alim, nəzərgörən hikmətşünaslar,
 Saysız, hesabsızdı qıymışünaslar,
 Qısa zahidlər də vardı bir qədər,
 Dua elədikləri nələr gələlər.
 Peyğəmbərlərə də gətirib pənahlı,
 Almışdı ərdrinə onlardan da şahlı.
 Bir işi dünyədə düşsə, hər zaman
 Kömək istəyirdi dəim bunlardan.
 Bu əli dəstədən məclis qurardı,
 Onlarıla iş üçün tədbir smardı.
 Hər kəs bildiyini açib deyərək,
 Ona öz işində edərdi kömək.
 Bu qədər köməkçiyə edib məsləhət.
 Dünyünü açardı nələr, nəhayət.
 Yaşlı kişilərin məsləhətilə,
 Xristələ uluğunu hərəkətilə
 Göndüyü tədbirləri döz, çıxan zaman,
 Çatardı məqsədə qəndü həkumətin,
 Ona rüst gələndə bir qatı düşünən,
 Vuruşda işləri hər kəs düşərək,
 Qızıl salardı işə ön əvvəl,
 Qızılak eylərdi işi təmiz həll.
 Qızıl iş günməz, iş nəsə mənalı,
 Qılınca atırdı əlini dərihal
 Qılinc elməsaydı bir işə çura,
 İş tapırdı əfsusçılara.
 Bu iş görməsaydı onları ilə ağar,
 Köməyə gələrdi ondu natiqlər
 Söz də elməsaydı düşünməyə tovar,
 Alımları yığışib görərdi tədbir.
 Onlar da qalsaydı tədbirdə nəçər,
 Zahidlər allaha yalvarırdılar,
 Bu da verməsaydı ağrı səmərə,
 Həvalə edərdi peyğəmbərlərə
 İşə gəlməsaydı heç biri bərgah.

Hamıyı gətiribdi axırda pənahlı,
 Baxdı yarınlaqlı o şahı minlərlə,
 İşlər verərdi xeyr ilə sürət.
 Keçdiyi yıllara eləndi diqqət,
 Gördüyü şeylərdən uladı ibarət.
 Kətilə, əyləncədən nəvənişməklə
 Həç şeyə baxmazdı bu nymənişməklə.
 Şah işi məclisi dözənlə bir gün,
 Şübhəyə nəq rəhbər dünyanı hüsnə,
 Məğəmlər gəlib, çalınır gəlib,
 Həsən-İsməqşir bir məclis dözənlə
 Məclislə bu gözəl nəvənə vardı,
 Şah ona dümna nəzar salandı:
 Ləhmə yəhlə rəng zərif ipəkəni.
 Örtü, niqəci gülün, çiçəkliki,
 O nəşəng paltarı edib ləhməni,
 Heyran qalırdı bu xanmədəyə şah
 Pulun gülməz kəmi pət-pət yamaqlı,
 Ancaq ki, xan hərəbi üstü vardı
 O pulun səhlisi bu xeyli minləli
 Ömər etdi, hər yanda qızandı şahist
 Səhlənin, miz-lənqay vermədi minnət.
 O zərif puluq külməli zaman.
 Təkiyəli stəkəlin, həmilər həcəli,
 Xanmədə nəvəniş gəlməyib qaldı.
 Gülməz çux külmədi ayınlı pulun
 Astırı öz eldi, özü ilə astırı
 Bir hədəng paltarı şah günün zaman
 Ona nəqləndi dedli: "Analar,
 Anlı qızıləlini bəçəklərin,
 Bəzədən tikənlə stəkəlin,
 Niyə palaz olub geyiliyin ipək?
 Gilyəşünməsin qəvo nə gətək!"
 Xanmədə buş ayılı təzən eylədi,
 Başını, emma nöl işli dedli:
 "Həmmən n'ibərdi bu, ey həkimiñli,
 Diqqətlə nəzar sal, özünü ki, cən,
 Dəyişməyib uveln, min ki, heç nəə,

Astarı çevrilib ancaq üzünə.
 Üzü köhnəlmişdi, gizlətdim mən də,
 Çünki utanardın salım görəndə..."
 Bu sözlər o şalvı eylədi asar.
 Heyrətlə dayanıb baxdı bir qədər.
 Şəbə xoş göründü onda ki xislət,
 Ona bəxş elədi hədiyyə-kəlat.
 Söylədi, təsərdən qəhərlənərək:
 "Sizimiz gizlində saxlansın gərək!
 Bizim iç-üzümüz açılma ağar,
 Dünyanı üfunət basar, bürüyər!
 Mınlam ki, o rumı ipək bir rəngnüş.
 İçdən belə çirkün, üzdən qəşəngmiş,
 Gülmüş məcmaidə gərək bir nallıq
 Bir qara ud kimi coşub daşmıyaq"
 Ud, söydü küllüylə yoxsa gözəllər
 Dışını ağardıb biza gülərlər..."⁸²

İSKƏNDƏRİN BAŞQIRXAN QUL İLƏ ƏHVALATI

İy müğənni, çal bir könül nəğməsin,
 Titrətsin göyləri nigarun səsi
 Elə bu hava ki, ürəyi açsın,
 Qaranlıq gecəyə şaləqlər saçsın!
 Güzəl söz nəqqaşı məharət ilə
 İskəndər adını nəqş etmiş belə.
 "İki qəm salubı" qoymuş namını,
 Çünki Şərqdən, Qərbdən almış kanımı"
 Deyirlər ki, qəşə hərdüyü varmış,
 Onu kürəyinə daim atarmış"⁸³,
 Deyirlər, görübmiş bu belə rəya,
 Gündən iki qəmi almış guya"⁸⁴.
 Nəşqə rəvayətdə deyirlər yəno:
 İskəndər yaşanıq iki qəmi"⁸⁵
 Dünya filosofu İbnu Məs'ud də
 "Olur" ad qıyduğu məşhur əsərdə

Yüzü ki: "İskəndər öldüyü zaman,
 Bu böyük atkən qatıp qatıp olan
 Yumurtla onun qıvı sevilikləndi,
 Çəkildir kağıza şəkli həmin.
 Onun suratını nəqş edən rəssam
 Şəkl ləngiyə eyləyib tamam,
 Çəkibmiş yamurda bu cür də heykəl
 Sağ yanda bir gözəl, solda bir gözəl
 Heykəlin başında bir cür də qəşəng
 Buynuzdan çəkilmüş rəssam rəngləməng
 Bütün günəşək bu heyətləmə,
 Bu cür mələk ilə edilmüş ipyas
 Vətəndə xəlq edində çünki allah ilə
 Mələklər istənilər iki yamurda
 Ay lüzli İskəndər güzəlmüş əslən,
 Daha güzəllənmüş bir şəkilləndən
 Paylamış bu şəkli bütün ərblərə,
 Onun şüurunu yaymış hər yərə
 Bu şəkli seyr edən hər el, hər diyar
 Rəndə istənilər nışqılaşmışlar
 Üzərlər bir şəkli seyr edərək
 Dəyisik salmışlar mülkə salırsın
 İskəndər bulmuşlar o gümüş həu
 Buynuzlu çəkilmüş mələklər
 Qəmi ki, şübhəyə düşmüş mələklər,
 "Zulmümeyn" ləqəbi almış İskəndər"⁸⁶
 Başqa bir lütfi deyir ki, onun
 Qələbləri virmiş hələləndən azın
 Dündən necə kəməz qulun varmış,
 İki qələbəni o qıvı taxamış"⁸⁷
 Onları xəzmə kimi gəndərək,
 Məlikləri gələndənmiş bir xəzmətək
 Başını qırxan bir ipuləndən qeyri
 Kimsəni bir sultan yoxmuş xəbəri
 Ancaq ki, həmin qul öldüyü zaman
 İskəndər mıydı bu nığa başqırxan
 Şalim lüzumunda özünü rəndərək,
 Başladı saçını qırxmağa illəllək

Xəlvaıda saçını qırıxıb qurtaracaq,
 Şah ona yavaşdan dedi: "Hura bax.
 Hilsəm, qulaqların sirtini ağar
 Fəşidib dünyada səndən bir nəfər,
 Bir qulaqbuması gələrim sənə,
 Daha sirt açmazsan büt özgəsinə".
 Bunu qulağında o sırğa çırdı,
 Yaxın dustılardan da sirtini gizlətdi,
 Hə sözü kimsəyə əsla açmadan,
 Saxladı küftək könlündə pünhan.
 Bu sirtin dərindən sarıldı ancaq.
 Çünki çox çətindir sirti saxlamaq.
 Bir gün hək dərxdə, çölə öz qoydu,
 Gördü ki, çöldə var dərin bir quyru.
 Dərdini quyuya eylədi izhar:
 "İskəndərin uzun qulaqları var!"
 Qəlbinin o yanar atışı söndü,
 Ürəyi dincəldi, evinə döndü.
 Yəni də sirtini saxladı məhkəmə,
 Ağrının möhrünü açmadı bir dəm.
 Bu işdən keçmədi o qədər zaman,
 Bir qamış göyərdi həmin quyudan
 Bu qamış bəyüdü, xeyli boy aldı,
 Əlini o gizlin sirtə uzatdı
 Bir gün də bir çəhan ırdan keçəndə,
 Gördü o qamışı quyru içində,
 Əylən qamışı kənərək çəhan,
 Doğruyub bu tülək qayırdı ırdan.
 Qəm-qüssə hilmədən onu çalırdı,
 Tələyi çaldıqca ləzzət alırdı
 Bir gün o səhraya çıxdı padışah,
 Uzaqda bir çəhan göründü nəgah,
 Çəhanın çaldığı neyi eşitdi,
 Çölləri üstünə qalxmış zəmm çıldı
 Çünki neyin səsi deyirdi aşkar:
 "İskəndərin uzun qulaqları var!"
 O, neyin səsinəndə od tuluub yandı,
 Məmm döndərdi hirsini pələdi.

Toxtayıb yerində durub hür qıxar
 Sonra səsa sən getdi İskəndər.
 Çağırıb çəhəri soruşdu ırdan,
 Tələyin sirtini dəmişli çəhan:
 "Gördüm ki, bütüb bu qamış quyruyla,
 Şakar qamışınak, sirtini hür sula
 Mən kəsib doğrudu öz əlini ilə,
 Kəsilməseydi mən, gəlməzdi ilə
 Cənisizdir, mənə qızı hədəm
 Dəlisizdir, ancaq ki, dilməli mənəm..."
 Şahi çox heyratə saldı bu ırdan,
 Dilməh vəzanına qayıtdı ırdan
 Xəlvaıda oturdu u, fərman verdi,
 Dəlləyin dəlməçə sirtini gülmədi
 Sıyladı ona ki: "Təz elə bəyan,
 De görüm, bu sirt kimsə açmışan?"
 De görüm, nə elə eləyib kimsə
 Bu sirtin üzgəyən veribmiş xəbər?
 Səni bağışlamırsan düzümlü dərən,
 Buynunu vurduzdan yalan sıylasam!"
 Şahın səzlərinə eşidib dəllək,
 Gördü ki, düzümlü səyləsin gətək
 Əvvəl yeri üpüsh səada eylədi,
 Sonra padışaha belə sıyladı
 "Doğrudur, şah mənə verməmişli həmmən,
 Saxlayan həmməndən bu sirtin pünhan
 Ancaq həmməni eda bilmişdymimlə
 Təsəə hür quyuya atdım sirtin həmmən
 Başqa heç kimsəyə demədim, ey şah,
 Yəni, qənimət olsun ipy ırdan!"
 Şahi gəlmə ki, dəllək doğru söz dedi
 O dərlik ıradı, bu da dər deşdi
 Qullardan həmmə buyurdu həmmən,
 Bu qamış gətirdi həmmən quyumlun,
 Təzə tələyə dələyində nələ,
 Şahın qulağına gəldi həmmən səsa.
 Bilirdi ki, heç sirt saxlamaz ulam,
 Həmmən sirtini nəçər hür elədi!"

Allahı xeyr ilə eyləyərək yad
Dəlləyi qılınədən elədi azad.
Üzünü örtməsin qönçə, nahaqdır,
Gec-ter, ləl yanağı açılacaqdır.
Qara daş içində gələnən buxar
Axır ki, olacaq bir gün aşkar.

İSKƏNDƏR İLƏ ÇOBAN DASTANI

Müəmmi, dayanma, sübh açılarkən,
Püxtə bu mizrab vur o xam ruda son.
Könlümə ruh versin gözəl nəğməsi,
Bu qafil sevdanı oyatsın səsi.
Həkimləi içində misilsiz olan
Bir qoca bu sayaq eyləyir həyan:
O, rumi kəməri, o Çin tacı şah
Təxtədi oturmuşdu yəni bir sobah,
Qaşını çatmışdı onun qüssə, qəni
Gözündə deyildi əslə cami-Cəm.
Yarının cübhəsi günəşdi, aydı,
O qızı qızdırma yandırma daydı,
Qolbando qalmışdı ərzusu, kəmi,
Üfşus ki, müşkülüdü onun əncəmi.
Şəhin da köksündə seydalı ürək
Qonili, qüssəliydi həmin xəstəlik.
Əmr etdi, nə qədər Rumda hökim var,
Hənsi bir ölkədə, barda olsalar
Gəlsinlər, etsinlər çərə birləşər.
Şahın ürəyindən silinsin kədər,
İşdən başı çıxan hökimlər gəldi.
Sarayda məşvərət - məclis düzəldi.
Mın cür çərə etdi hələ bit yandan,
Ancaq o gözələ olmadı dərman.
Yanırıd almataq qızın yanağı,
Şahın acılmırdı qaşı, qabağı.
Ona verməmişdi şah öz könlümü, ¹
Qəmli keçirirdi bütün gününü.

Qüssə götürmüşdü o şahı cana,
Təxtindən enərək çıxdı eyvana,
Hyvanda dayandı qəmgün, mükəddəs.
Ordan çölsə, dağa salını nəzər.
Padişah çöləni seyr etmə zaman
Göründü gözünə onun bir çoban
Müdrək bu qəçayrı, miflə, zəkai,
Kafirək ağ ulı saç, suqəli.
Suri yayıldıqca çəmənə, çölə
Ünəyi fərdindən gəlirdi dils
Şah bir az sevinli oldu gürəkən,
Çünki nur yağınli gülər üzündən
Təz adam gürələli onun yanına
Çatdı çobanı öz eyvanına
Qulamlar haş ayılı hökümünə yənə
Pəri gətirdilər şahın qəsimə
Çoban daxil oldu necə saməyə,
Bir qəsr güllü ki, neqlinş Aya
Bulundu, bəbə səfil İskəndərin var,
Xoşbəxtli bu qəsə daxil olanlar
Ölislə yer üpdü, çünki bu müddət
Başqa şahlara da cənəşli xələt.
Şah onu yanına elədi elədi,
Onunla sübhəyə başlayıb iləli
"Ay kişi, gəl, mənə danışın, ibarədən
Gizli bu sargüdəyi ilanı günün son
İrəymə kədərlən çəkilib dərə,
Həlkə səhəstənlə edəsən çərə"
Çoban söylədi ki: "Ey tacın, son
Özünəni aləmi ulad eyləyən.
Təxtin itaq salsın ölkəyə bir an,
Pis göz azaq olsun təxtü tacın
Üvəl söylə gürəm, səni, ey hökümədi,
Nə üçün tutmuşdun kəmlirü rəftarı"
Söylə ki, mürşəli o yolla gətsin.
Sözün dərdənə bu çərə eləm."
Çobanın səzənin şahı çox həyətli,

Gördü ki, söz bilən və iş bilən,
 Ağlıl danışır dünpərvər kimi,
 Mənasız söz demir çöllülər kimi,
 Şah onu dərindən etdi xəbərdar...
 Bu simi biləndə çubab da toxtar
 Torpağı öpərək yəni də şah
 Sıdqla, ürəkdən elədi dua.
 Dedi: "Gənciyimin xoş zamanımla
 Mən xidmət etmişəm şahın yanındı.
 O xidmət etdiyini şahlar içində
 Biri var, yadımdan çıxmaz bu gün də:
 O bir şahzadəydi, Mərvdə yaşadı
 Uca qad-qamət, gül üzü vardı.
 Həyuna sərvətə min həsrət çəkər,
 Üzünün tənqindən sərxoşdu güllər.
 Vardı bir gəlini - gözəl, məhrəhan,
 Səmiy nur alardı ay kəmi ondan.
 Göz dəydi n qıza, üz verdi əzəli,
 Qızılma olından oldu o, huah.
 Cənni yandıran bu bəd azar,
 Nə qədər etdilər, olmadı çarə.
 Uca sərv incəlikli silyüdək əsdi,
 Həmi o gözəldən ümidi kəsdi.
 Şahzadə ölünmə pəncə-pəncəyə
 Götürəndə gözəli: - Sağalmaz, - iləy.
 Hələ o dilhəri almamış ədal,
 Bığara gözəldən tamam üzdü əl.
 Nəümid olaraq, o birdən-birə
 Dünyadan əl çəkib düşdü çöllərə
 Vardı həmin yerdə ucsuz-bucaqsız,
 Qupquru bir səhra - meşə-siz, dağsız,
 Hər tərəf xarəbə mağaralardı,
 İçində paləngləi, girdər yatardı.
 Nə bir ot, nə yarpaq - hər tərəf ölü,
 Xalq ona deyirdi: "Ölümür çöli".
 Hər kəs əl çəksəydi dünyada cəndarı,
 O məhəmm çölündə olardı nihan.

Məş görün, eşidən yuxıdır bu nəfər
 Ondan sağ qınılılı getmə xəbər
 Şahzadə diyəliniz qəndən, qışqırdın
 O çöli cümüşli üzünə məskən
 Bir dəniz varlı ki, n şahzadənin
 Yulundı cənnətlən keçərdi yarpaq
 Buldı ki, bu çölə cəvən şahzadə
 Ömrünü verəcək lüz yəni lələ.
 Quldurək inqıldır, ələli yarpaq,
 Cənni axırsınca, ona çataraq
 Turuntaz hər sələ qıpqanlı nərə,
 Tutub şahzadəni n səli yərə.
 Şahzadə sərvətə yəni yuxılaş,
 Təz onun gürünli haqlıdı nıçaq
 Tək əli dənizdən n qırxmı yeri,
 Onu gözəlləli qıyırılı gəri.
 Cəvən vardı bu gürün nıçaq,
 Aparlı dənizli nıçaq qıyırılı
 Yaxımlı nıçılı bu kışkəli - məhrəhan,
 Səmi şahzadədən saxlılı mülkəli.
 Çörəyə, suya da əli qıyırılı,
 Həmi şey verəyə yəni qıyırılı
 O dənizli şahzadə, sınıst dıqlı,
 Qəli, könlü nıçılı, gözəli haqlı,
 Özi üz tənq qıyırılı həyran
 Bu bəli hardandır, nəli bu zəlihan?
 Dənizə, dənizəli çölü əli yərə,
 Çərə axırdıli onun dənizə
 Çölüş bəli sağalılı dəniz
 Yüz çərə qıyırılı dəniz dəniz
 Dənizdən bu dəniz eləli dəniz,
 Saxlılı yəni dənizli nıçılı dəniz
 Qıyırılı gözəli yəni dənizli
 Tərtənz sağalıli o, qıyırılı dəniz
 Dənizli gözəli qıyırılı yəni,
 Həli dənizli, cənni səyirli
 Dənizdən tapıca o gözəl çölü

Durdu axtarmağa könlünə dəvə.
 Cəvansa, gözəli görəndə belə,
 Duydu ki, ürəyi vurur eşq ilə.
 Evində şahənə bir məclis açdı,
 Uzun xoş ətrini hər yana saçdı,
 Düzdü hər tərəfə gülü, sünbüllü,
 Oturdu bir yanda o qızıl gülü.
 Sonra da gətirib gəldi içəri
 Əjdaha ağzından çıxan qəmərni,
 Üzündən pərdəni açıb, nəhayət,
 Elədi mün cürə nəvəziş, hörmət.
 Şahzadə nə gördü? Məclis düzəlmiş,
 Sevgili yanı da məclisə gəlmiş...
 Qorxunc cəhənnəmdən, dərindən qurtuldu.
 Həm cənnət, həm huri sahibi oldu.
 Nə deyim, nə qədər sevindi o şah!
 Dəfə nə şərh edim, artıqdır izahı..."
 İskəndər dinlədi dedikcə çoban,
 Elə bil ayıldı pəs bir yuxudan.
 Dincəldi, yox oldu çəkdiyi əzab,
 O yetkin qocadan aldı xam şərbət.
 Şah burda çobanla söhbət edərkən:
 "Sağaldı!...Sağaldı!..." - Eşitdi birdən.
 Padşah da sevindi, oldu bəxtiyar.
 Bircaq asqırmaqla sağalmışdı yar...
 Çobanı görərək belə xeyirxəh,
 Onunla şahənə təfərrüf etdi şah.
 Hər kəsən zəti pak olarsa əgər,
 Ondan çox yazılar belə əsərlər.
 Ay daim nur saçar, Müştəri parlar,
 Hünərli şəxsən də hünəri parlar.
 İtmiş olmasa əqlini sərraf,
 Təz seçib ayrar, deməz qəlpə saf.
 Səninlə biri xoş danışsa ağar.
 Könlüldən dinlə ki, bir xeyri dəyar.
 Nəlayiq söz ilə etsələr xitab.
 Sən görək sükutla verəsen cavab.

ARŞİMİDES İLƏ ÇİNLİ KƏNİZİN HEKAYƏSİ

Müəmmi, yubanağa, gürür rudu səni,
 Dünənələr cəlğayılı heyvanı qəndən.
 Elə nəgünə dir ki, sənin xas səsim
 Beynimin başında sakit ryləsim!
 Yəni də u yunlu qocalarımla
 Rumla bir filosof elədi həyan:
 "Var da Arşimides adlı bir həkəm,
 Pərləşə bu yaxın olan bu həlul
 Kübar nəsiləndi Yunanıstanda.
 Məntikdə heç mənşə yoxdu rəhbəranda
 Yaxşıdır edəndə, varı da çoxdu,
 Qudən yaxşı adını Yunanısta yoxdu
 Əqli, düşüncəsi, ürəki varlı,
 Təlimi diqqətlə qulaq asardı
 Öyrətmə ilə ana atalıq eddi.
 Təlim vermək üçün bir ev düzəltdi.
 İskəndər divanı tapşırıq ona,
 Ömürü mənəfəatə yar ovluyuna
 Rəndələri varuşdan qayıtmaq xatırı
 Bir kəntz vermişdi şahna əvvəlcədən.
 Atmırı qallırı oxşayır deyə,
 Şah ona bir qızı eldi hədiyyə.
 Elə lül rəqşəyə çənli bir ceyran,
 Dünməli u şim, zülük qazınları
 Sevil çənli tükü, kəndü şaf rulu,
 Qəndə lələsəndən o, azal oldu"
 Onunla söhbətə başla elədi,
 Belə ki, lül mühlət dərslər də qaldı
 Dərs verən ustalı aldı əmliyə,
 Onun lül halından düşdü təvəssü.
 Onu dərslər qoyan nədi gütəsən?
 O saf düşüncəsi puzınlı nədən?
 Yüz nəfər sağınla dərs öyrəldin,
 Yaxşını, yəni təlim edənli
 Ancaq Arşimides olmasa dərslə,

Çünkü məftün idi gözəlliyinə,
 Uca sərv bu ilaha yarpaq açaraq
 Dikəldi, yəni də udu qol-bəndə¹.
 Bənövşə yenidən aini ləz saçı.
 Nərgiz xınai-xınar gözünü açdı.
 Çimli türk gözəli açıldı gülşək,
 Meyxana yolunu süpürdü külək.
 Yəni Arşimides gələrkən cənşə,
 Bənzədi gül görmüş nəcan bu quşə.
 Tərk etdi yolunu elm ilə dərsin,
 Açdı qapısını eysin, havəsin.
 O pəri qızıyla yaşadı pünhan,
 Xoşbəxədi pərilə xəlqədə olan.
 Görsək eşqində belə bu səbət,
 Önn dənəməqdən əl çəkdi üstə.
 Keçdi bir-iki il o gündən bəri,
 Səldin Çin qızının əhri gözəli.
 Tərpəyə səpildi solğun qızıl gül,
 Yox oldu haqqədən o şeylə bəlbül.
 Necə ki, pərilə içər bədənə,
 Tərpəyə dəndü o pərizadəni.
 Mənimlə xoş rəftər edərkən fələk
 Vermişdi ondan da gözəl bir malək.
 O da sevimişdi, əziz cənənədi,
 Ağillə qadındı, iş bacarandı
 Rükü qoymış idi Ayr piyadə,
 "An" məi qıymışdı "şahi" dünyadə².
 Qanunla bəslənmiş bir güldü, göyçək.
 O da təkcə məni sevirdi cənək.
 Gözümə mən idi mənim o malək,
 Yaman göz ayıdı rəhm etməyərək.
 Fələk ayrı ələdi o pənə gözəldən,
 Ynx imiş dünyadə bənkə əzəldən
 Nə qədəri razıydım mən ondan, eyvahl!
 Ondan razı nəsün, görüm ki, allah!
 Bir qədrət bəxş edib tələylim sözdən
 Kəhinə dastanları təvəlləym mən,
 Qənd-şəkər paylanar bəyram gələndə,

Dedim ki, bu gələli həzayim mən ilə
 "Şim" in həlvəsin qurtaranda mən
 Bu həlvəçələrim gətirdi yendən"
 "Ceyli" xəznəsinə çəkərkən həsət,
 Onda ilə bir Cüvhar ryləhim mən
 Bu tənq çatdırdı mən həlvəyə
 Vəzi bu gələli də vətəni cənəndə"
 Nəçə güvəl dənli vətəndə ikən,
 Rəmi-ris dastanını mən yazım mən"³
 O qəndi çağları nıya yal rəhm!
 Bu xış dastanındı kəndi şal rəhm

QİTBƏLİ MARIYONIN HEKAYƏSİ VƏ ONUN KİMYAGƏRİLİYİ

Müğənni, gəl, uqdu dəvət yalə sal,
 Məğlənək mığanı xış bu həvə çal!
 Yazıqanı, əzizlə, dildəndi dula,
 Qızıqdu cənuni nəğmələndi!
 Qəndə bu fihəsəl tizməndə vaxın
 Pəndən açaraq, nəqlədi bu pən
 "Mariya adlı bu qibtəli vaxlı,
 Bu əmri qızıyla, Şamda yaşandı
 Bu qox qalaları vaxtıq ki, dənşən
 Alimniş mənli bu-lu şulən
 Yağı dərmanmışdı mən yundna,
 Şikəvəlik verməydi bu dünya ona
 Dənşməni zühməndi tənqə gələrkən
 Gədəli İskəndərşən istədi künək
 İğmə eləşaydı şahi mən mənəli,
 Öz ədəli yundna qayıdandı şal
 Şalim vaxtına pənəli apardı,
 Kimək alımaq üçün ona yalvandı,
 Gündü ki, ağillə, kaməlli vaxın
 Dyləşli bu dasta gələli dənş vətən
 Əl çəkdi əvvəlki nühəsmənli,
 Ona elni vaxtmaq gündüli dənş

Gördü ki, dava bir cəncəlliydi,
 Həvəsle, səy ilə elmə girişdi.
 Alimə ürəkdan eyləyib xidmət,
 Onun hüzurunda göstərdi hörmət.
 Kənizlər içində alimə məbrurü
 Yoxdu ondan başqa yaxın bir hamdın
 Ustadın pak, təmiz xisləti vardı,
 Qız üzün açanda, o, göz yınmadı.
 Zərif allarıla su tökəndə qız
 O, tökülən suya baxardı yalnız.
 Qadın nistadını öz ağ kafurtək
 Güzəl bədəninə meylsiz görək,
 O da kişilərə olan həvəsdən
 Çəkilib, özünü saxladı qəsdən.
 Təkcə təhm oldu fikri, məqsədi,
 Məqsədə bilikli çatmaq istədi.
 Alim Ərəstu da o gözəl üçün
 Bilik xəznəsi açdı hünər üçün.
 O saf-təmiz dümə çox dərli saçdı,
 Ona deyilməmiş çox sızlar açdı.
 Elmin sırlarını açdı qadına,
 Bu-bu təhm edib öyrətdi ona.
 Hətə elmin önündə qız səcdə qıldı,
 Sinc tövhasına nələr yazıldı?!

İstədi vətənə qayıdıb ordan
 Öz baba yurdunda olsun hökmüran.
 Yox idi qüdrəti, var, dövləti,
 Dürüldə yenidən o sultanəti.
 Ərəstu bu-ışdan olub xəbərdar,
 Düşündü: xəznəsiz olmaz şöbriyar.
 Qızıl iksirini ona öyrətdi,
 Qadını elmiylə iksirçi etdi.
 Mariya ucaldı o kimiyaadan,
 İksir alimlək qazandı əd-san.
 Ərəstu öz bilik xəznəsindən
 Ona sirt öyrədirb eidi işbilən.
 Şəhn izni ilə ordu, xəznə
 Verib, yola saldı öz ölkəsinə

Mariya yetişəcək dümə yurduına
 Davasız, qurğasız şalı olub ona
 O qədəri varlamı qəzəndən, lərdən
 Ki, azad elədi yurdu xəznədən.
 Səhuli kimiyada olub işbilən,
 Qızıl quyruqlu n xam günəşdən
 Nəhiyət qızılı dülün xəznə,
 Açdı xəznəni elin üzünə
 Öləksüz bol qızıl qazansa hər kəs
 Ona daş, yu qızıl, təfəvüt etməz.
 Qəşdədə nə qədəri səvər varlı
 Atının nalları qızıl nalları.
 Çoxu bu sarayda yeyib qazandı,
 Hətə eşşəyin də palını zəndi
 Qızıl bəzəkbin yux ulı həddi,
 Hün də zənciri qızılhan idi
 Elmi-fənn işiqi bu ələstə mən
 Fəqirlik, yoxsululuq, dandaylıq yaman
 Onla xəznədən lərdilər xəbər,
 Şəhn hüzməni gəlib, birtəbəi,
 O dölət kəməsi eidi nümət,
 Dedilər: "Yuxsulunq, çəkinək zillət.
 Başqa adamlarək yurdu peşəmiz,
 Yalnız düşünnəklə ömr edirik biz
 Çünki güdmənmiş dünyada qazandı,
 Bu günlük çünəyə qalınışq mülkət
 Rəhmət malikə rəlib mərəmət,
 Açdı xəznəni bizi ilə, əlbət
 Yəqin ki, məhəmət eləyən ağət,
 İksirdən bizi də bu şey öyrətdi.
 Güvlər xəznəsiylə zənginli dnyaya,
 Nə qədəri paylansa çətən hamıya
 Nə ulat, bızlar da bu parça çünək
 Qazandı, heç kəsdən nümət çünəyək"!!
 İşbilən, suf qəlbli, kəməli gözəl
 Onların sözləyə eylək əməl
 Ölkədə bu guşə sıx kələzəli,
 "Səngə-azam" adlı bu qaya yurdu

Mariyə oraya çıxdı, qəntərtək
Başında buluddan qara bir örpək,
Mülskin zülfərinə nargizə bənzər
Parlaq gövhərlərdən düzüb bir qədar,
Qara saçlarını kəmənd etmişdi,
Hərüb xəç şəklinə o bənd etmişdi.
Dedi alimlər: "Gəlin bu yaxın,
Qaşının tağında bu bəndə bəxın.
O gizlin iksin, diqqət etsəniz,
Səhərtək alimdə görərsiniz siz".
Bunu eşidəndə, düşünüb hərə
Bir cür məna verdi həmin sözlərə.
Biri söylədi ki, Zöhürək parlaq
Alimə işarə etdi o, ancaq.
Saçlarda aradı sirtı bir nəfər,
Saçları içindəydi çünki o givhər.
Hərə bir yol tapdı həmin sonatə,
Düşdü hər birisi bir cür niyyətlə,
Hərə o qüssədən aldı bir lussə,
Alimin sirtini tapmalı kimsə.
Biri gün də yığılıb gəldilər uclar,
Dedilər: şərh etsin bu sirtı taktar.
Qoyub aşağıda o gəbələri,
Çıxdı eyvanına vüqarlı pərdi.
Həmin xəzinədən söhbət edərək,
Səhri sözlərə vurdu uğun bəzək:
"O lələzar dağlar, sütlə nəbatlar,
O səhri sözlər, o rənz, o bəsal,
O qızıl mədəni - o "Səngi-azəm" -
Nağıldır... Kimyəsa başqa bir aləm!.."
Hökəmdat sütlü bit xəznə göstərdi,
Dəmir qızıl vurdu, zəif açar verdi
Anfərlər bu sözədən tapdı xəzinə,
Nadanlar dərd, azab çəkənlər yığdı.
Birikdə kimyanın varsa əsəri,
Qələmdir əslində onun cəvəhəri!
Bu qədəri var ikən elmdə imkan.
Ofusa, pay almamış həmişə kimyadan

Kim əsl kimyaya verərsə ürək,
O, saxta kimyaya uyunsun gərək!"
Deyirlər. Bağlıbala cənablı sələf
Zərəx xəznəsini, kası bir nəfər.
O, xəyli dənizli çəkili əziyyət,
Özünə bu pəşə tapılı nələrət.
Həmişə mələkəndə, əhli-Xəzəndə
Bağdadla fənd ilə yaşayıb nəsəl",
Münə misri qızıl varlı mənəm, səf,
Rumda da tıppıqazlı həmləri sərət!
Qızıl yeyəylə əvəlil sürətək,
Sarı palçıq qatib, etli xəntərtək
Bundan nəçə mübəsə qayınlı qıcaq,
İhlal gəl qorluğun nyma bu hax!
Gəlib hər pətarı yummələ sayıl,
Bir-lər müdilləyib, zənnət qoyul
Söylədi: "Həmləri saxla sən bu az
(Oran mühləbəndi, nəsə mühləbəndi!)
Sənnət həmləri lür dənizə mən,
Çıx pul qazansan sən bu olverdən
Vaxt ilet, qayınlı lür mühləpəni
Bira mən qıymatə alaram gən."
Ditar soruşdı ki: "Həmlər nədir hə?"
Dedi: "Təbərkəkli, həlucam heç kəs!"
Ötürm yummələ dənizə gənçə,
Başladı əlsimlə kimyagərliyə.
Dərüxləfətə" yayılı lür xəlm
Ki, gəlib lür nəfər usta kutyagər,
Deyir ki: "Kimyada bəz nələrəm mən,
Yoxalm mənim künli lür sən lələm.
İstəsən iksirib eləmə, yəqin,
Biri - on, ann - yüz, yüzü də ki - mən.
Yüz dənə pul vermə siz əvvələdəm,
Mün dənə eləyin yüz dənə mən
Qoyun üstündə ib mənim lür nəfər
İşləm, yetmiş qırmız nəzər
Əgər həmləmi tədqiq eləsə,
Dəhə söz deyəm mənə lür kimsə

Yox, ağai görsəniz yalançıyam mən,
Baş mandan, təst ilə qılır da sizdən¹⁰⁰.
Xəlifə eşilib, bərk tanıqlandı,
Çuya qızıl verib, qızıl qazandı,
Quld Əzəm bu tülkü rüblinə saldı,
Xəm şərah içirib, saf qızıl aldı,
Vurub on qızıl qələndə anın,
Düşünüb n, qırıldı bağrı bu ayın.
Zəngar qaydasıyla bu kürə qırdı,
Bu qəlin cürbəcür dərnəni dölürdü
Şəhərdə hər yunu adamı salmaq,
Təbəriki axırdı, tapmadı ancaq
Müşkülü gəzili dükən-bazarı,
Axı ki, tapdıları həmin atarı
O qızılı gələ verib xat dımar,
Gətirib ustaya çadırı dımar.
Məhri xorasanlı göstərli tədlir,
Həmin mülərləri duğradı bu-bir,
Sünia da ələvli kürəyə saldı,
Gül yandı tülküldü, sal qızıl qaldı
Örünü qızılı qalibə tülküldü,
Dərbəzə yaqutlacaq saf qızıl çökdü
Xəlifə tez xəbərləndi bu işdən
Təzə qızıl verib o köhnə maddən
Gündü ki, qızılı o məhri ustad
Səhla, əfsusla artırı nı qut.
Gövhər xəzinəsi qəzənsin deyə,
Hədəz, hörmət ehlil həmin kişiyyə.
Alındı hərfin bu oyunma,
On min nura qızıl gönlünlü nua.
Tupandı "Bunları tez işə sal anı,
İy mən, çıxaranı xəzərləndin.
Daha gözətçilər səmlən ol çəkər,
Məlumduz səmləki səduqat, hünər.
Düz çıxırdın işinlə xat bu münəddin
Tənzir ildüddün güstənlü mizan",
Altı qızılın nar eyləyərək,
Qırdı hündü kını yeri bu kələk.
Tədlir iş görüli xəlvət, gizlicə

İşli qafillərlə bu neçə girdi
Həməsi mənə olub düşdü torpağa -
Zək xorasanlı qalibə ayasın,
Bu neçə qıl tülkü rüdlüyənəlikin,
Altı yulqaylı qızıl maddin
Gözün bu yul ilə maddin bütəlin
Ökəldi, pünəndi nua bu mən
Xəlifə bu işdən xəbərləndi,
Onun qalibəlikini bələk, bu anla
Təbəriki səhla rüdlüyənəlikin.
O bu rüdlüklər pünəndi nua
Dəyşli sülə təbəriki sülə,
Gülün bu işdən rüdlüyənəlikin
Bu təbəriki yazılı xəlvət kını sula
Ağ, nua, nua nua, nua rüdlüyənəlikin
Bu əfsus eylədi bu əfsusqələnd
Ayağı, əfsus rüdlüyənəlikin
Dünyada pünəndi rüdlüyənəlikin
Kını nua nua nua nua nua
İskəndər bu xəlvət əhlil Yumandan
İşli xəlvətə Muriyə dımar¹⁰¹.
Şəhla dımar ki: "O işə asan
Bu şəkət fikrini düşərək, nua
İşdən qalibəlik, dünyada bir kə
Onun dımarı sayırlı hünər,
Xəlvət sirləndi əhlil xəlvət
Onun dımar qalibə xəlvət vü
Əfsusla dımarı sal qızıl rüdlü,
Səhla dımar çıxarı xəlvət rüdlü
O qalibə qızıl vü, dımar vü nua,
Qarın dımarı bir qızıl yamınla
Şəhla nua işin kını nua nua,
Çıx çəkərək, dımarı nua nua
Dımarı nua nua nua nua nua,
Qızıl dımar dımar, dımar
Şəhla yandı qalibəlik nua pünəndi,
Dımarı - Məhri nua nua nua nua
On yux dımarı bu pak torpaqlar,
Tədlir göndərli xəlvət nua nua "

Artıq, ahırlıqdı şahın qazığı,
Mudrik vəzir ilə birlik məsləhi.
Şahın hüzarını baş ayılı vəzir,
Onu elində gültərdə tutdu,
Dedi ki: "Güclərək səfiri n qadın,
Kiçik bir kəmərdi yünündə şahın.
Şərifə həkumətə eyləyir xidmət,
Kəmərin olmağa çəki n münasib.
Bu müddət olmuşdu mənə xələfətim,
Yuxşı fəvvarəti, yuxşı elmi var.
Onu elinə, lənnə mələmi etmişəm,
Mən ona gəlir bu sirt öyrətmişəm:
Qazanı n qədər dülkət istəyə,
Dünyada n müqəvə olma, az heç kəsə.
Bacarıq rəhbərli güclərək mən
Öyrətdim xəznə tapmağ yolunu.
O səmət yulıyla heç kəs dünyada
Öldə edə bilməz, lənnə arpa də,
Xüsbəxt Məryədən başqa bir insan
Bəls xəznəyə olmədi ilan.
Küfayət qədər pul yığılı elinə,
Gedib həkumətə dənizə elinə."
Vəzirin təyini eşidən zaman
Öl çəkdi həkumətə həmmi qırıqdan.
Pədxahın künlündən ləzi siltəmək,
Vəzir Məryəyə xəltəri veribək,
Dedi ki, pədxahdan üzr istəməkcün
Ləz mənə yamını qasid göndərəm.
İşlədən Məryə uldu xəbəti,
Aydı qızıl dülkə xəzməli.
Qasidə ləzizliq əvvəlini verdi,
Şahın mənəlixi ləzi xəznə göndərdi.
Xəznə gültərdə həkə bir qədər
Bu yerdə xəznə gülməmişliklər
Həxşılıq rəf ululu - gəlmiş nəhayət
Məryədən kədəti, şahdan ədəvət.
Həxşılıq ədəvət, kün sönüb gedəti,
Kün, küdurəti həxşılıq mələv edəti

PAĞIR ÇÖRƏKÇİNİN HƏKAYƏSİ VƏ ONUN YARILANMASI

Müğənni, ul yəni, ul bəl bəstə
Hiləhdin səmətə bəstə eyləsin
Navalar mənəsi olma bir nəvə,
Dəhlizləni dəniz uldu bir nəvə
Bəls deyilə ki, Rənnə ləz zaman
Bir yuxşılıq gəlmiş başqa dənizdən
Az vaxtda qazanmış n qədər dülkət,
Yığılıq kəməri kəməri xəznə, səvət.
Ancak hiləni yuxşılıq dənizə xəznə
Dəhlizləni, yulduz dəniz qədər xəznə?
Kəməri deyilə mələti tapılma.
Kəməri deyilə yox, ev çəpəli
Dəhlizlə, yuxşılıq ul çəpəndəli,
Axi ki, pədxah veriblə xəltəri
Dedi ki: "Yal dəniz lənnə bir uldu
Gəlmişli, arıq dəniz yuxşılıq lənnə
Kəmərin mənəsi lənnə ul müddət,
O qədər qazanmış qızıl, mülk, səvət
Ki, pədxah mən kəməri dənizə qədər,
Dəniz dənizləni saya lənnə dəniz
O ləz çörəkçiyə əvəz, yuxşılıq, arı,
Qəm çünəy dəniz, mənə ul müddət
Lənnə dənizləni lənnə dənizləni,
Ağıl bu lənnə dənizə sənə lənnə"
Pədxah yox, uldu yox, sənə uldu sənə,
Bu qədər dənizləni lənnə dənizləni"
Yığılıq pədxah bəls məsləhət
Şahın mənəsi lənnə sənə sənə
Dəniz dəniz pədxah ki, n kəməri lənnə
Üçrədən şahın mənəsi dənizləni
Xəlvəti pədxahın yamını pədxah,
Lənnə sənə xələp lənnə dənizləni
Yulduz dənizləni pədxah bəls,
Dənizləni baş ayılı dəniz pədxah
Diz çəkili, lənnə dəniz yamını pədxah.

Torpağı düşərək sənə söylədi
 Şahı mən göləndə həvəvar, xəşbaxt,
 Taxtının yanına eylədi dəvət.
 Gələnlər hədələri, gəl xəş dənizdi,
 Sonra xəvindən söz-söhbət açdı.
 Dedi ki: "Sən xəşbaxt adınısan, yəqin.
 Fələk də xəş baxış üzünə sənə,
 Əşitilmə kuraya köçüb gələndə
 Bir günlük əzaq yox lənət sənə.
 İndisə, deyilən, qərx sərvəlin var,
 Acizdi çəkməyə onu karvanlar.
 Dövlət qazandıqca çəkilir zəlmət,
 Pədələ yetişir tapılma dövlət.
 Bu qış sirtini doğru söyləsen,
 Cənindən, malından arxayın ol sən,
 Yox, ağrı sözündə duyarsan bir yalan
 Ömrünlə ən ağır əza alarsan!,"
 Çörəkçi gördü ki, qayablaşdı şah,
 Bildi ki, düzlüyə qalıbdı pənah.
 Təam eləyərək şahı yenidən,
 Söylədi: "Ey padşah, eşitmişəm mən,
 Zülmünü görməyib kimsə dünyada,
 Yaxşılıq yarası sandəki ada,
 Xəş təfətt edibsen sən tayıyla,
 Yelundə cən qoyun hamı nittənətlə.
 Sənəm torpağında qazandıq nemət,
 Sənəm sayandıqca mənəki diivət.
 Ögər qəbul edib huyuruq versən,
 Təmmən ol çəkərsən var-dövlətimdən,
 On axmaq qulunu bəxş edib, olan,
 Torpağı öpərək gedim qapından.
 Ögər soruşursun, budur düğrusu,
 Nəql etdim nə cürə gəldi arxa sır:
 Eiy şahım, mən bura gəldiyim zaman
 Ölibox bu quldum, yoxsul bu insan,
 Məhlulət içindəydi ömrüm, həyatım,
 Dedün, çörək satıb, çörəyə çatım
 Peşəmdən dərdimə ulıladı dəvə,

Düğrusu, bundan da gətirdim səfa.
 Şahı saxavətli bu mənəskənlə
 Çörəkçi varlığa hələ, alınsa.
 Kərəli hər yerdə baş verirdi mən,
 İncəli tapırdım bu ələqəndən
 Məmm bu arvadın vətini, qərx zülc,
 O, hamıla ulu... qaldı neyləyək?,"
 Çox çətin vurdum başa hər gəliti,
 Güncə də kəsmişdi ləziz ləfzini.
 Məşkin atından da safırlı məkək,
 Yeyirdik mənəki ləz yavan çörək.
 Yetmiş arvadın doğum uduldu,
 Məndən bu iz istəyirdim istədi
 Evlə yetərək nəm - mək qamından
 Başqa heç şey yoxdu, ey şahım, mən!
 Evdə kimsəlik - bu mən, bu arvad,
 Dedi ki: "Ay kış, bu dələnə çat.
 Ölmənt, bu əza şərbə ilizlərsən
 Ölməntə cənnət qurtarsan sən
 Yoxsa ki, ilmiş bul mən, kəndəməni.
 Ücəl külayimlə bətaeuf gəntir!"
 Bu halda gürəndə öz yarı mən
 Ağlaya-ağlaya tez qışdırı evdən
 Ona bu yeməli şey tapmaq üçün
 Gəzdim küçə-küçə şahın bütünü.
 Bağlıydı üzünə qapılar - hər yarı,
 Bədlək bərk tutmuşdu mənə yaxınları
 Baş əli şahından qışdırı kənara,
 Rəst gəlirdi kədəm bu xəşbəzəni
 Gəzdim ilinə-dünənə xatələri,
 Bir nəgiz diy kəməşim hər yarı
 Kim bəli nə vaxtdan qaldı bu saray.
 Bədi qapısını tuz-torpaq luy-lay.
 Buda da bu zaman məşəllə yamırsı,
 Qırdı mənəki qoca huyamırsı
 Bu zənət gürdüm ki - atəşpərəstli
 Qılda bu kəzə, üzil də mənədi.
 Aşmışdı neçə ilə bu qəzən,

Bosmuşdı həl yanı oıda buğ, duman.
 Zənci dik atıldı yad adam görək,
 Burula-burula qılıxdı üstülək.
 Üstümə çığırdı: "Ey div oğlu, sən
 Üstümə cümaraq nə istəyirsən?
 Sən də oğrusansa mənimlək ağat,
 De, oğru oğrudan oğurluq edər?"
 Onun qorxusundan onun hövlündən
 Özümü sürük nəst qalmışdın mən.
 Zənci adıyla tutaraq dila,
 Kənlünü birtəhə gətirdim ələ:
 "Mən kiməm? Biri kəsib, bir lağı adam,
 Goldım kə, sayonda mən də dolanam.
 Hamı söyləyir ki, sən aslanbasan
 Saxavat əhlisən, mərd hı adamsan.
 Odu ki, davətsiz qonaq gəlmişəm,
 Səni mən özümə panah bulmuşəm.
 Bolkə künəyinlə işim düzələ,
 Ölmə hui qədər var-dəvlət gələ..."
 O monda belə bir şitın dil görək,
 Açığı soyudu, yumşaldı muntək.
 Odu ki, əl çəkdi həls eləməkdən,
 Çünki yağlı dila aldanar düşməni.
 "İçən, çalmışamı?" deyə soyudu.
 "Bəli!" Cəvab verdini, gətirdi rudu,
 Mən də həmin rudu alaraq ələ,
 Qorxumdan kökləyib gətirdim dila,
 Mıvrubı telfəidə oynadıb bu an
 Bir nəğmə başladım ona yalandan.
 Qaynar qazan kimi o coşdu, daşdı,
 Başladı hay-küya, həddini aşdı.
 Gah şərab içirdi o gülə-gülü,
 Gah də roqə edirdi qazanc eşqiylə.
 Zəncini aldadan bir həva çaldım,
 Onun damarını olıma aldım.
 Mənimlə həriflək elədi rəftar,
 Məst olub sirrini danışdı aşkar,
 Dedi: "Gözləyirəm burda gizlicə,

Vatənaq qəsdim var mənim lın gece
 Var mənim üzüntək lın yuldaşın ələ,
 Mənsiz şərab içməz əslə dünyala.
 Gülü bu xəznə keçibdir ələ,
 Üstümdə əyləyə yatmayıb hələ.
 Yalnız ikimlək mən əyləyə,
 Odu ki, quldu lınq etmiş olam.
 Bir il yaxındı m xəznəmə
 Yeyib kef çəkmiş idəd-ıqın bulqatdın
 Tilkəni xəznə, xəylil azaldı,
 Yemədi sünənə bağlama qulib.
 Dostun gedibdi ki, gətirsən onu,
 Mən ilə gözləyənəm-himla yolum.
 Bu gece sən bəzə gəlirsən qonaq,
 Odu ki, bizi gətək qulduqla dunaq.
 Ancaq bu xəznə var mən qaynalamla
 Xəznə gətirib gələn zamanla
 Bir künədə qulib ducasam gətək,
 Səş-səmə çıxmasın sənlə ültək
 Mənim fikrim budur: bu əyləmə
 Hui gece öldüüm, quy çıxan cam
 Bütün xəznəyə mən olub yığa,
 Çəkilib sağımı dinc bir güşəyə
 Səndə də, özüm, anılan bir qədəri
 Quy künlün şad olam, vətənim səhəri"
 Zənciyə mən şitın səhbətdə idəm
 Ayaq tuppırtı eşitdik birtən
 Mən içlixi gələndim ilahil lın kiməli,
 Fikrim gəlirəkəndə, gəl ilə mürinmə¹⁰⁷
 Qayıpma lın adamı gəlir m əndə,
 Həmin bağlama ilə mən ilahidə
 Yüku çəməliklə endirib yerdə,
 Yaman qivvətliyib, həzzəndə şitə
 Hələ bağlı yüku tükil nəmadən
 Bu qədəri yirib m, həzz şərbətdən.
 Yoldaşı yatmışdı. Gəlir yanma,
 Onun dediyini bu etdi ona:

Pələd qılıncını ona əndərdi,
 Bir anda leşini turpağa sərdi.
 Qorxudan canına düşdü vələlə,
 Özümü birtəbər tez aldım ələ.
 O kəsib başını, qalxdı ayağa,
 Durdı bədəmini şaqqalamağa.
 Bir şaqqa gütürüb çıxdı o yerdən,
 Bu zaman lüsuunu itmişdim mən.
 Arıdan keçincə bir xeyli müddət,
 Gördüm ki, qayıdıb gəldi, nəhayət.
 O biri şaqqanı alıb bu səfər,
 Düzəlişli ynluna yeno o təhər,
 Bildim ki, o uzaq bir yerdə gəlir,
 Gecə ilə qararılıq, tıtuqun gecədir.
 Qartaltək yerindən şığıldı o an.
 Cumdun xəzinəyə sari durmadan,
 Zənci o inciyidi alıb gedəndə
 Aldım xəzinəni çiyinimə mən də,
 Biri kəsib doldurub hazır şorbədən,
 Oldum evə sənə yolunu təvən.
 Mən ilə gəldim ki, baxımdan qeyr
 Kimsənin olmurdu bundan xəbəri.
 Baxım kömək oldu, evimə çatdım,
 Yükümü dərdi də çiyinimdən əldim.
 Gəldi qulağıma bir çağa xəsi,
 Arıdı şad könülümün qal-qal nəpəsi.
 Verdim, alıb yedi şorbəni arvad,
 Təşəkkür elədi, könü oldu şad...
 Arvada dedim ki: "Həxtim oğlandır,
 Oğlan, doğrudan da, baş ucaldandı!"
 Həmin bağlanımı o saat açdım,
 Bu xəstə könülmə nəşələr sağdım.
 Gördüm ki, xəzinə dolu bir maddən,
 Tamam yaqut, qızıl, - boldu nə dəşən.
 Döndüm bir maddənə o xəzinədən,
 Dənizlək varlandı bir gecədə mən¹⁰¹.
 Oğlunun baxından könülüm şad oldu,

Cümki xəzinəyə bənzə dəğənlir,
 Oldum u gecədə varlı, bəxtiyar,
 Çünki həmin xəzinə tapdım, həmin nəçar"
 Bütün sərgüzəşt burada oldu,
 Sözdünü qurtarıb u, sükut etdi.
 Şahı sordu: "Həmişə gün dəğənlir oğlan?
 Arvadın hamısı illik nə zəmin?"
 Çünəkçi tez gəlib evinə dəyirli,
 Gətirdi padşaha etdiyi qeydi
 Həmin vərəqəni alıb şah isə
 Gömrükdəki mışqatı uldu Vəlisə
 "Uşağın bəxtini illiklərdən sən,
 Çalırs, tələpərlə, təzəliklə öyrən
 Onu yaxşı-yaman bəxtim uxtar
 Öyrəndikdən sonra də mənə aşkar."
 Vəlis bu sözüni alıb, bir müddət
 Göylə illiklərin ryləli dıqqət
 Gönüb illiklərin göydə seymini,
 Gözlə alimlərin bilikli sirini.
 Yazdı İskandara öz gönliliyini,
 Qulun deyən yox, piz günliliyini.
 Vəlidən məktubu aldıq zaman
 Yazılıq rylərə şah qalibi heyran.
 Pərdə ardundakı u nəşələnlər
 Hələ dənizləli tale göstərən.
 "Bu, bir cənabın illik nəşəli
 Ki, illiklə nurnyla pərləyən ryləli.
 O kimsə mənə bir illiklərsə də,
 Vətəniliklə salub illiklərsə də.
 Atası oğlunun xəş bəxtiyarın
 Varlıqlı illikləli olaraq lirdən.
 Tələy belədir, uşaq dəğənlər
 Xəzinə üstünə basmaq ayaq..."
 Şahı sarıstırmış bu söz, bir müddət,
 O gərək sarıca ehl məhkəmət¹⁰².
 Onu əzizləyib ryləli gülməli.
 Fədən yaxın nəsilərlərinlə.

ALİMLƏRİN HÜRMÜZÜ İNKAR ETMƏLƏRİ VƏ HƏLAK OLMAKLARININ HƏKAYƏTİ

Müəmmi, səni ola alsan,
Xaşahəng nəğmədən bız çılsan!¹
Dai pərdə dərilmək istəmiş bız,
Gəmişdi, yüksəkəli öz ağağımız
Ruhlu filosofları sözləşib hordan,
Yığılıb gələnli hərə bir yerdən.
Onları hər elindən söhbət açmışdı,
Hükanətli sözləri şafəq saçmışdı
Kim yaxşı etsəydi sözlərini işbat,
Başlım başqısı olardı u zat
Hərmişdi ağılı alim ləqə danışmışdı
Gələcəli həminədən dənn qələsədi.
Çox möhkəm olardı onun döləli,
Qanır etsəydi həminə dölə
Bu çux rükənni fış etliyinlədi,
Dödu yunənliyə mənəli düşmədi.
Hü gün yetmiş alim çıxmış qorru,
Onun hər sözünü rəsmilə inkor
"Hürmüz nə söyləyə, razi olmağayq,
Düfə sözlərini nəməyəq quluq.
Dau yerli-dəli etləyək inkar..."
İnkara haqq sözü dərmişəm olan!²
Həminə söz qıyılıb əldə elədilər,
Hürmüz çıxarıdığım mədərindən gəvşədi,
Qıymətli sətərlər siz ilmərim,
Tərpəqlə örsənlər xəznəmə.
Hər doğru sözünə yalan desənlər,
Onun haqq sözünü eşitməsənlər...
Hürmüz söz bəhrindən gəvşək sağanla,
Elmə-rühindən söhbət açanda,
Hər sözə dəlillər gətirib usadı,
Hər şeyi aydınca etdikcə ıncadı,
Gördü ki, onlara heç emir bu kər,

Hər şeyi hüy-küyə elədi inkar
Bəşqə bu xəznə qıymətli əzə,
Yeni dəlillərlə başladı sözlə
Gəmişdi dəli, dəliyi fikrə
Qalibə yux, düşədi etəfəli rəsə
Yenə də sözünü təsəvvir gətirək,
Bilə ki, həminə vaxt yoxu, hər kələk
Üçüncü dəfə də mənşəkəllər açan
Düfə haqq sözün etlədi bəyan
Qalibə bəşqə verən pərdə sözlərdən
Onlara söylədi nə qədər dəsən
Bu qəfə qələliq zəuqun xəsnə
Hər, hü rəsmə etmədi yenə
Dəli danışmaqları təpəvvir oldu,
Bəşqə qumdu, dölə mənəli
Bilə ki, həndlər bəşqə dərmişəm
Ayılıb dəlilləri qəsdən dərmişəm
Gəmişdi onlarda heç bir hərəkar,
Özünü dərmişdi eləli mənə
Qışqırıb onlara ləğvəlməyək
"Qalı yeməzizlə qıymətli inkar!"
Bu onun qumdu yeməziz nəli
Qalı hərəkarlıq ləğv dərmişəm
Bəşqə su kimi ayda düşdi,
Dərmişəm həndlər tərpəqlə düşdi
Dər pərdədən ayır qələliqlər onları
Fərdəmə dəlillər dərmişəm onları"³
Həminə əhvalatları mənəli xəbər
Dərmişəm pərdəli onla İskəndər
Üç xəz meşəmədə gəmiş ki, mənəli
Yeməziz qumdu, hü qələliq sağ⁴
Həminədən sənəli, u cəli bəyan
"Həminədən kəşf etli, - dərli, - əsmən"
İskəndər "aləm" söyləyirli onə,
Ördən təz qıymətli öz dərmişəm,
Hər kəsə, xəlvətli, dərmişəm ləğvət,
Dən bu dərmişəm eləli söhbət
"Yetmişlə başladı mənə salmağa,

Özləri çür oldu, Hürmüzsə dalğa,"
 Haqqı çünənsə hər kəs dünyada,
 Qürənil küll edib verəcək bədə,
 Həstənin ilərsini kim etsə inkar,
 Onlartək köfəni tutacaq ruğar.
 Həlilə qüvvətli olan bir sözü
 Qanmaq istəməyən hədbəxtdir özü.
 Təcn layiq dürrü yerlərə vuran
 İdraksız, gücürsüz nədəndir, nədən!
 Hünərsə göz yunmaq deyildir hünər,
 Hansı bir ağıllı ilə bəz deyər?
 Alınla xoş rəfiət etsən ağər sən,
 Özlün öz elmini aşkar edərsən.

ƏFLATUNUN ÇALĞI ALƏTİ QAYIRMASI

Müğənni, ucalsın u inco səsin,
 Qızılırsın qoy bizi odlu aqəsin,
 Qızırsın işlərin, gəl, dadına çat,
 Kibrik ol, bızarsın ulmasın kəsəl!
 Təblini çaldıqca təhlilçil yeyin
 Qızıqlı həvəni snyuq gecənin.
 Nəbndi ulunda u qara qatğa
 Ağ xırzı başladı xoş dil açınğa
 Çıxdı Rısm taxtına İskənərli ərksən,
 Dili od, dimağı mündə deyəsən!¹⁰⁷
 Gələli fəlisoflar səf vermüşdülər,
 Təxtin qarşısında oturmuşdular.
 Hərə bir elməli bəhliyi qədər
 Dünışır, deyışli, bəris edirdilər.
 Biri danışdı təhlifyatdan,
 O biri dəin vurur dəhlilyatdan,
 Kənd riyaziyyəni bəhsinə gətmiş,
 Kimi həndəsəyə fikrini vermiş,
 Birsəl namusdun, adab-ərkanındun,
 Biri də bişlədən çəmşikli dastan
 Hərəsi bir fənlə edir iftixar,

Hərənin özünü bir ulamı var...
 Şəhə mızılmalı hərə Ərəsin
 Özlüli humulan yaxarı tutdu
 "Mənsən hər ulma çünə eyləyən,
 Yoxdu rəhtiyacın buç bu alimlən.
 Həkimci xəməsi mündədir hünən,
 Mən ulduz həkəməli humulan üsün.
 Fəlm elmi təsis etmişəm mən,
 Fəlməkəsi fəlm qey üyərmiş mündən!"
 Yələndən dündürən humu cədanı,
 Şilləqlə deyirəm hər bir sözündü..."
 Şəhə ilə urası saz ulduğumdu
 Həm çəkmişdi, qoxmuşdu munda.
 Xuşmə gəlmişdi bu, Əflatun,
 Humulan bəhliyə atmışdı onun
 Nə qələ vurdusam munda ulun,
 Humuya ulduşdu u ilk müəllim,
 Əflatun munda bu öz dündürərək
 Yux uldu satırdın Dünə qışutək
 Gələli-gündüzlüli dündürlü ulund,
 Güzəmdə u, hər saz eləli irad.
 Bir küpəli qunda gəzlədi bu pəli,
 Axtardı səsim bu yerli küpəli!¹⁰⁸
 Yuxu ulmusa da humu səsi,
 Küpəli xüs səsləndi onun nəfəməsi
 Bu qumun üzərlə u salubulmuşu
 Küpəli dündürlüli, yəm nəğməli
 O, munda şünlü küpə pıncək
 Çəmə, ulduzları seyr edli tək-tək.
 İşləli bəndə u, ulda, bəyud,
 Eml bu ulduqla bu nəğmə rəml.
 Rəqlə bu ulduqla ulmusalı yəml
 Qum bəğrimsəlmə bağlılı pəmlə,
 Çə bəş quləqlə çəkərək ulan,
 Duzəllili, bağladi u, pəndəlan,
 Ceymən ilərsinə çəkli qum rəmlə,
 Qum ud səsləndi uldu xəşləmlə.
 Bu xeyli pəml edli fikmə nəğmə.

Düzəltdi, nəhayət, o bir orqanun.
 Telləri yaxşıca köklənmiş hın saz.
 Başladı verməyə ahəngdar avaz.
 Zil ilə bəm nəğmələr hasil edərək,
 Mızrabı gah yavaş vururdu, gah bərk.
 Səsini çıxarırdı, bərkdən, yavaşdan,
 Sanki nərsə çəkir öküz, ya aslan
 Səslərdə o qədər mələhət vardı
 Ki, heyvan eşitəcək donub qalırdı.
 İnsan səslərindən heyvana qədər
 Sazdan çıxardırdı hər cürə səslər.
 Belə ki, çaldığı o havalardan
 Sadıqlarıb nınamaq istərdi insan.
 Bütün heyvanları yatırıb sazla,
 Sonra ayıldardı xoş bir avazla
 Hər bir səsə uyğun səslər çıxardan
 Bir saz düzəltdi ki, başqa bir insan
 Onnn sirlərini əsla bilməzdi,
 O sazda bir hava çala bilməzdi.
 Ustad həmin sazi çaldığı zaman
 Edərdi xəstənin dərddə dərman
 Çalğıda elə bir cəhət də vardı
 Ki, həkim onunla dərdi tapardı.
 Həmin sazdan çıxan səs əsasında
 Təşxis olunardı ilət bir anda.
 Uğanın təkmilə yedirdi zaman
 Süni nd çnə yaxşı oldn xam uddan¹⁰⁰.
 Alim sazi alıb, səhraya getdi,
 Hər bir nisbət üçün ön kök etdi.
 Dürübucaq xətti çəkib öz dövrəsinə,
 Başladı çalmağa sazını yeno.
 Çöldəki, dağdakı bütün heyvanlar -
 Yüyürdü yanına onun hər nə var.
 Yığılıb hamısı sazın səsinə,
 Düzəldülər onun dörd dövrəsinə.
 Həmişə bir anda huşdan gedərək
 Səxəldi torpağa bir-bir Əlütək.
 Nə bir qurd orda bir quruya dəydi,

Nə bir şir gur tutmaq havasında yalı
 Sonra başqa cürə kükəyib yena
 Alim saz çalanda, onun səsinə,
 O yatmış heyvanlar, çəkutəli lür lür,
 Ayıldı hamısı şirin yuxudan,
 Yayıldı hamısı çöllərə hamam...
 Heç hələ sərgüzəştə varmış eşidən?
 Bn xəbəti bürüdü bütün cəhəti
 Ki, yaqut paylayın n yuqut kamı¹⁰¹
 Əlhanı yaralıb lür elə pəndə
 Ki, onu bu bilon yoxdur heç yerlə.
 Onun qırdığı saz elə səsləni
 Ki, Talak n xasa yerlərə çün
 Milyayın pəndədə lür hava çalı
 Ki, bütün heyvanlar yuxuya düşü
 Başqa lür pəndədə çaldığı zaman
 Yatanlar hamısı durar yuxudan
 Şalın sarayını çalı bu səslər
 Ki, Zülfə Harutla bəhsə qarılıb¹⁰²
 Qışın lildi ki, n böyük usul
 Qarış lür alət eləyib tevl
 Xələbi çəkəntək düşmənləni düşməni
 Utanlı aləmin lür lünəmənləni
 Sarayda bu kimlə xəylə iləli,
 Onun dər qəllitni hərəkət ələli
 O zarf səsinə, n xəzəməni
 Sırmı lünəqəm düşməni iləni.
 Xəylə gedərək lür xeyli mülkət,
 Gicəli-ghulizli çəkdi əziyyət.
 Axır, azah çəkib aylar nənən,
 Bn sarlı kələfin tapdı ucunu
 Öz nı əqlini künəyi ilə
 Bildi ki, saz necə gəlirmiş ilə
 O kələf qulağa nə sayıq çalı
 Ki, həzən yatılır, həzən uyadı.
 Bildi ki, n sazda necədir mələhət,
 Düzəltdi belə saz n də, nəhayət.
 Səhraya gedərək sazını ələli.

Bəhşluq gələn havanı çaldı,
 Heyvanlar eşidib, gəldilər lınsdan.
 O, buşqa bir havanı çaldı bu zaman,
 Hə dəfə olmalı ön bəxti var,
 Həşşsuzdur yuxudan oyandırlar.
 Nə qədər çaldısa, bəlkə lırların
 Yumruqlar uyulub huşa gəlsünlər,
 Olmadı... Köklədi səzi lırlı sayaq,
 Özü də bu işə müt qalılı mənəq..
 Aciz qaldığım özü görənə
 Axtardı olma müəlliminə
 Gedib özü ilə ustadı təslim,
 Həşşladi almaga həvəslə təlim.
 Soruşdu: "Həşşsuz huşa gələn
 O hansı həvadır, bilməyirəm mən
 Hansı pəndlərdən çıxır u avəz?"
 Əflatun gördü ki, o böyük insan
 Yalvarıb öyrənmək istəyir mından.
 Çöldə bir xətt çəkib, səzini aldı,
 Kökləyib, bildiyi havanı çaldı.
 Nə qədər şir və gur var bəyahamla
 Yığılıb gəldilər səsə bu anda.
 Birinə havanı çalanda, yəni
 Baş qoyub yitdilər Mənə'el xəttinə"¹².
 Həşşə bir havna da çaldı o ustul
 Ərəsti özü də yetli o sult.
 Əflatun bir hava çaldı bu zaman,
 Heyvanlar ayıldı yəni yuxudan.
 Buşqa bir hava da çaldı yerindən.
 Ərəsti sırayılı qılıxdı yerindən
 Mənə'əbihi yerində durub dayandı,
 Bilmədi heyvanlar nəyə oyandı
 Nə oldu ordan huşa gələnə,
 Nə oldu mülüm itarəket verən?
 Bildi ki, o alim, o səhiyyəli
 Sırrı gəzləmişdir ondan bu təhər.
 Ondan bəz istəyib, qox dua etdi,

O da gizli-siri lımlı öyrədi
 Öyrədi lımlı yazdı Ərəsti,
 Özü yazıqlımlı ələləndən pəzdi.
 Ustulu lımlı elaydı nıqır,
 Əflatun göstərdi ona u kə var,
 Şəli lımlı kəndəyini əsl itcadı,
 Rında i)flatunlu elus huşa ustul
 O dı ələləndən sarıdı mən.
 Saraylı uca yer tulu i)flatun

ƏFLATUNUN KEÇMİŞDƏN HEKAYƏ SÖYLƏMƏSİ

Müəddim, çağırın yəni səz elə,
 Xuş sızgım səzini xoşəvəz elə
 Künlünü şud elə sən u çağır elə,
 Gəl nəvəziş eylə xuş alim elə!
 Gəldü ertəsi gün üfüq zəfərlə,
 Gecə vətənləli qızıl səhərlə
 Səzə çəmənləli günəş gül açılı,
 Ay da hələ kün salma qəfərlə.
 Öz qızıl təximə çıxadı İskandər
 Belində güclərlə həzəkli kəmə
 Yəni ələləndən lımlı mələk qımlı,
 Əflatun həmədən laylı olındı,
 Əsərli səzini şir qalılı heyən,
 Təccəbiş qənlis sırayılı mülən
 "Ey həkəmlə qəz, ey mütəm pı,
 Sizin əqlinizə ayımdı hər sır
 Bilk qımlımlı sızimə uqın,
 Bilk kəzənlə mələklə məkən
 Keçmiş ələləndən vətən lımlı kəmə,
 Olundu sizdən qox lımlı bu təhər?
 Sızdən əvəkləli elə lımlı xəyl
 Ələmlə ki, nı sızgım mələl?"
 Əflatun pəzəliş lımlı edərək,
 Dədi ki: "Pəzəliş lımlı lımlı

Cürhəcülü nəsrlər edib ictimai
 Kə, bizim aqlınız yelmez onlara.
 Keçmişdə alimlər görüb çox işlər.
 Çox əfsus, çox hiylə iad etmişlər.
 Doğrusu, onların indiki zaman
 Yüzdə birini də yoxlur anlayan!
 Şah izn verərsə, o sirlərin mən
 Deyərim onda yox, yüzdə birindən."
 Bu işə razılıq verdi İskəndər,
 Danışın onlardan alim bir qədər.
 Əfilatun söylədi: "Yar ol, hökümədar,
 Sənün elmə, fənnə məhəbbətin var...
 Deyirlər buxarla ələv ol-ələ
 Verib bu dünyaya səldiz zəlzələ,
 Bu qüvvət yerlərin bağrını yarıdı,
 Bir düzdə tilsimli bir dağ çıxardı.
 Məsəl qalaydan xılqətin əli
 Sanki yaratmışdı bir əl heykəli.
 Heykəlin bəyründə bir oyunq varlı,
 Suların ucdığı yerdə oxşardı.
 Günəş bu nyuqlan nur saçan zaman
 Bir səhifə görərdi orda hər baxan.
 Bir çoban keçəndə bu geniş düzü
 O vaxda yatğına satırdı gözünü.
 Orda parlılıq tilsimi görək
 Endi tez çıxura bir anda zirək.
 O mirdən yaranmış əl heykəlinin
 Bəyründə bir oyunq göründü, dərin.
 Gün işıq salınırdı həmin oyunqdan.
 Seyr etdi heykəli diqqətlə çoban,
 Orda çox kölmə bir meyid gördü ki,
 Hec əskik deyildi onun bir lükü.
 Onun barmagında bir üzük vardı,
 Qası Mülşəriyək par-par yarırdı,
 Çoban tez əlini uzadı ona,
 Çıxarıb üzüyü aldı ovcuna.
 Üzüyü ovcunda çevirdi, baxdı,
 Sünən barmagına sevincə taxdı.

Ayrı şey tapmalı baxılsa ləvə,
 Daha lənginayır qıxdı bayırta
 Sürdü sürüsünü, getdi sevmək.
 Səhəri güzəldə sabr edləyərək
 Səmməni mültəzəm gey bayraqında
 İşıq saçan minnəq parıldıyanda.
 Çoban sürüsünü dağda tərk etdi,
 Sürü sahibinin yanına getdi
 Ona gətirənlərin bu nali məqsəd
 Üzüyü göstərib, öyrətməni qıymadı
 Çınham bəyründə görəndə ağa
 Başladı onunla xoş danışmağa
 Həl-əhval danışdı ipşim-qızılın,
 Aydın cavah verdi hər sənə çubun
 Çubun ağa ilə sülhət edəcəm
 Araba yax iltis alırdı gözəndə
 Bir ilə gərəcəndə çubun, tez ağa
 Başladı heykəli acıqlanmağa
 "Bu nədi, nəbu tirsən güzəldən,
 Yəni ilə güzəmə gütürün sən?"
 Əsənçə ulubam dardığın yerlə,
 Hərdundə tapdığın bu suli pələ?"
 Çoban bu sülzələ heykət edərək,
 Bu işə ənləndən istədi kiünək.
 Çoban ağasıyla sülhət edəniz;
 Üzüklü əlini təpədəniz,
 Üzüklə qası ilə hey bürəndin.
 Gəl ulula, gəl üstlə gəlir dənizlə
 Qas üstə çevrilib dardığın zaman
 Görünür çoban mənə hər baxan
 Qas ovcun içində ulanda isə
 Onu görürsən artıq heç kimsə
 İlə yaratmışdır üzük yarılan
 Güzə görünməzdir mənə hər nisan
 Çubun başa düşüb suli nınnın,
 Gedib dağda, təylə sməli nın.
 Qaynıq üzüklə qırdı mən kələk,

Necə ki, ulduzla oynayı fələk¹¹²,
 Gözə görünməmək istəyən zaman
 Qışı çıxarmazdı əslə ovcundan.
 Nə zaman istəyə görünsün, yəni
 Qışı çevirirdi o öz yerinə.
 Bu yolla şəhərdə qurub oyunu,
 Yelirdi yerinə həl arzusunun.
 Bu gün də bu sirr qızıqdı başı,
 Ovcunun içinə alaraq qaşı,
 Əldə hindli qılınc, saraya keçdi,
 Şalını düz önünə gizli əyləşdi.
 Dağılıb gedəntək ordan adamlar,
 Şahın gözələrinə göründü aşkar,
 Bu hələdən ürəyi qorxuyla doldu,
 Çarəsiz qalaraq şah təslim oldu.
 Tələflə soruşdu: "Aç mələbini,
 De, kimdir göndərən huraya səni?"
 Çıran cavab verdi: "Mən peyğəmbərimin,
 İman gətir, səni xoşbəxt eylərəm.
 İstəsəm heç görməz məni bir adam,
 Mənim nüfuzum da budur, yassalam!"
 Ona beyət etdi şah qorxusundan,
 Bütün əhali də gətirdi iman.
 Çənanın hörməti artdı, ucaıldı,
 Axırda şahlığı əlində aldı.
 Gör varmış o qəşdə nə böyük hikmət
 Ki, çənan peyğəmbər oldu, nəhayət!
 Bir bax qas qayıran o alimlərə,
 Gör hikmət çəlbünüş onda nə yem!
 Şəhərarək belə edilən icad,
 İləzitmək alimlə qalsın nənə mai.
 Nə qədəri düşünlüb dəşindirmə mən,
 Gəlmədi bu sirri açmaq əlindən,"
 Şah bunu eşidib, elədi sənə
 Həmə o icadkara, həmə Əflununu
 Həmə o məclisdə iştirak edən
 Həmə ibrət aldı o həkayədən.

İSKƏNDƏRLƏ SOKRATIN ƏHVALATI

Müğənni, o kamil açan saz ilə
 Məclis də kütülmü hui aç, saz elə!
 Bəlkə illəmlə ulu sazın təhlülün,
 Rəna ipək başya nəğş əyləyir mən¹¹³,
 Kainat işində xəbərdar olan
 Biri alim deyir ki: "Bu zaman yunan
 Əlli baş qoşmaqla əslə bu işə,
 Həmə zəhuliyyə cürüslə pəşə;
 Dünaya göz yunub istəməyə,
 Onlar xın baxırdı zəvqə, şalvərə.
 Çux hilmək, uz yentək yolu tutmaq,
 Həmə riyazətə mənşəyirdi axtar.
 Həmə varlılar da mən əzab çəkər.
 Dünya təvəzzülün elədi həzər
 Çünki ki, liliqli, ağlı olan
 Bu dünya zəvqinə niyəz heç zaman.
 Qulundan, şərəbdən çəkməmişlər ol,
 Çünki humlar ağıl gətirir xəbəl.
 O yerə çalı ki, belə bu adət
 Onların nəslim kəsli uclayət -
 Qulimlar əzabda yaşamaq üçün
 Qulundan dəmizə küçülüb bütən
 Aynı qulunu kişidən anlar,
 Aynı bir gəmilə qulub qulubun
 Kişilər qan alıb damadamların
 Uzaq yaşadılar dam qulimlar.
 Bu qayıd düzgün bu qayda deyilirdi,
 Odu ki, onların nəslə kəsildi."
 Şahın əməli ilə yəni bu səltən
 Toplaşub məcəlsə gəlib alimlər.
 Səy ağasına şah verdi təvənn
 "Hər kəsi yunma bu gün niyəzəm!"
 Bu də ki, xəbər ver ipy gəlsin Sokrat,
 Tərkiblə, istəyir o böyük ustad¹¹⁴,
 Xulucətə fərmana əməl eylədi.

Sokratı taparaq ona söylədi;
 "Dəyiş paltarını, bəzakli geyin,
 Şahın hüzuruna gəl gedək, yeyin!"
 Dünayagörmüş alim buna uymadı,
 Onun təklifinə məhəl qoymadı.
 Dədi: "İskəndərə get cəla bəyan:
 Biri şey tapmayacaq əsla bu yoldan.
 Çünki indi başqa aləmdəyəm mən,
 Yalnız xəyalımdır burda görünən.
 Haqqsevar adənisi məni axtaran,
 Təpa bilər ancaq haqq dərgahından..."
 Qasid qulaq asdı hanın sözlərinə
 Gəlib xəbər verdi tez İskəndərə.
 Şaha günəş kimi oldu aşkırı,
 Sokrat bu şamdu ki, xəlvətdə yatanı.
 Aytək gecə oyaq olmasa hər kəs
 Axtarıb o şama yol tapa bilməz.
 İskəndər hərçənd ki, sahib-tac idi,
 Biliyə, fəhməyə çıx möhtac idi.
 Ən gözəl gövləri seçib hər zaman
 Aqillər yolları şaha etmədən.
 Ona alimlərdən hər bəxşisindən -
 Kalanı, söhbəti, hər bir şeyindən
 Daha xoş gəlirdi Sokratın şəxsi,
 Fikri aydın idi, açıqdı gözü.
 Şahın bəlik sevan könüli o gün də
 İstədi Sokratı görsün önündə.
 Dərdilər: "Xəlvətdə çəkilib daim,
 Xəlf ilə gəl-gəl kəsib o alim.
 Ələ üz döndərüb dünya ışıqdan
 Girdə dürr tapıbdı qoca, dəyərən.
 Qohumdan, qardaşdan üz döndərərək
 Yaşayın kənarı, bir bucaqda tək.
 Cəndan xidmət etsə bu cəhan ona,
 O yəni üz tutmaz əsla cəhana.
 Fərgidib taməmmən o, əl yeməyi,
 Pələza bürüüb, əlib ipəyi.
 O hər cü yeməyə edib qənaət,

Bir az qovut eylər ona kifayət
 İbadət eləyin təuba, kimsəsiz,
 Tapmayıb yəni bu kimsəni, iz,
 Əql ilə dost eləb Nizami təkam,
 Ondan dərs alıbdı Nizami yaqın..."
 Şaha təsir etdi verilən xəbər,
 Sokratı daha çox sevdi İskəndər.
 İnsanın belə bir xəsiyyəti var:
 İraq gəzənləri çox yalın salar.
 İnsandan qısqına, - heblədi adət,
 İnsan daha da çox gıştələri təqlət.
 Sokrat da elədi üz döndərdiyindən
 Hanın ona gürmək istədi hökmdarı
 Şah nənə nə qədər dəvət etdisə,
 O məhəl qıymıltı əsla mələisə.
 Çox rica elədi ondan hökumətə,
 Onun mənəyina elətdi bu kət.
 Alimin gürzəlik nəz etməsinə
 Nəz çəkən hökumətə diyərdi yəni
 Özünə on məluat ulan bu mələi
 Çəgirdi yəni bir gün İskəndər.
 Gündərib alimə tək hüznəmə,
 Dədi ki, gərlicə söyləsin mənə:
 "Sən dəfələlə mən dəvət eldim,
 Vət idi səmimi məluatı səhətim
 Bilmədim nə üçün rədd elədin səni,
 Hörmətim qadını niyə bilməsən?"
 Mənim dərgahımdan nədi bu həvət?
 Boyun gəl, ya da ki, bir səbəb gəstər
 Öyrünü istəti ya açıq-aşkar,
 Ya siylə, başqa bir məqamımı var?"
 Qasid bu fəhməyə əməl elədi,
 Şahın şükrəmini Sokratı dedi.
 Dünayagörmüş alim, u aliməni
 Qasidə söylədi belə bir rəvab:
 "Doğrudur, çağırıb mənə hökumətə,
 Mənim də, pis-yaxşı, üz düşüncəm var
 Düşüncəm gətirməyi görmür məsləhət,

Çünkü şahda yoxdur mənə məhəbbət
 Gəlməmək üçün də vardır çox istətil,
 Hara oynadığa gedib Cəbrail¹¹¹
 Saraya gəlməyə ehtadım rəhbər,
 Girsəydım dövəldə bir səmimiyyəti
 Bilmər nəfə mürşək bağlasa ağrı,
 Çünki o bu zaman xış qoxu verir
 Dostluq ildırımları edən bir ürək
 Sözün başqa çox şey bıldıra gərək
 Bir kənül məhəbbət elərsə ızhar
 Çox şeylə seçilən ondakı rəhər,
 Şahın məclisinin o məhrəmləri,
 Onun həmişəlikləri və həmdəmləri
 Yulunu buraqlıq ediblər tənini,
 Də, necə ıradən keçsin köhlənini.
 Yəqin ki, məclisdə səliha elərkən
 İskəndər yaxşı söz deyəyib mənədən.
 Orlu ki, padşahın yaxın dostları
 Dostluqla bəxşilər həc mənə sən.
 Şahın ürəyini adanmışıyan
 Qıynı ilə hətta adanmışından:
 Şahın adanları danışsa yımışuq,
 Onda elər şahə ümül bağlamaq.
 Kəbad danışsalar səninlə yaqın,
 Bil ki, şah bəsləyir səni qurşa kın.
 Şahın günbəzi düz olsa ağar,
 Köklənmiş tələ də gözəl səslənər¹¹².
 Günbəzin bir yerli olarsa xarab,
 Xış səli adam da alın pis cavab.
 Fəvdən çıxan pislik, yaxşılıq, yaqın,
 Əslini gösərər ev yiyəsini.
 Dəğrudür, səni özün "Gəl, gəl!" deyirsən,
 Dostluqdan "Gəl, gəl!" eşdirəm mən
 Onlar coşub-daşır coşğun dənizlək,
 Hələ vuruşurda mülükünü gəlmək?
 Bu mənə bənzər ki, dərin bir dərya:
 "Məndə durt-gövhər var!" deyə, çəngir
 Ancaq ağrı açıq dura nəhənglər,

Ora durt dalmış, söylə, kim gedər"
 Qapıda "Uzaq ild!" deyirlər varkən,
 Onda nə cür ələq saçı mən?
 Mən şah yamada pis girsələr
 Mənə yox, özüm yamaqlı eylər.
 Tək mən mürşə pənəli gətirəm
 Bir qul həc qurşanı dünyə şikəstən"
 Mən bu qulluqda nğyanı səni,
 Gələm həzrətə, qul allam yəni!
 Həssən bu məqama ağrı pizniyə
 Bilsən nə üçün pənəli bəli "
 Şahın xidməti qayalıq gər
 Öz ehtil həzrətə hiltim sözün
 O, durt səhərdən ürəyini açdı,
 Şahın öləyən durt-pənəli saqlı¹¹³
 Gövhər həc elməklən həzmədi mənə,
 Şah isə yurtda gövhər seçməklən
 Dürüldü, sərt olsa da Sökəti sözün,
 Həyətli oqlu İskəndər özü
 Bilir, mən ancaq xəbərdə girdi,
 Piyada yollandı mən İskəndər.
 Girdi ki, yaşayır çox pənəli, tək,
 Xarabə gəşədə bir xəzmək.
 Dəniz gərdişinə yurtda gözünü,
 Həzrətə çəkmiş Sökət özünü
 Şahın ürəyini bu hal qamət,
 Tərpədi niyəli mən niyəli
 Dədi "Qatı ayıqlı, mənə qulaqlı,
 Eyləyini dənizlə səni lənəy "
 Alın güllü dədi "Bu güllü mən,
 Mənə yox, gəl, başqa lən alın oxla
 Kim qıncı alırsa bu oxla dənə,
 Dənizə dəyərənək səni dənizə!
 Arpa çörəyini ehtil qamət,
 Buğda çörəyini çəkmiş mən mənə,
 Fəvdə lən arpa mənəyini lən kəs
 Yəni arpa qadı mənə gətirməz
 Bu sətan çöpəklə yorğun mən.

Dağ boyda yük alını çiyinimə nədən?"
 Şah dedi dübərə: "Ey nəcib insan,
 Məl-dövlət, nə desən, eylərsən ehsən!"
 Alim verdi şaha qürurla cavab:
 "Gəl, məntək adama vermə sən azab,
 Mən qat-qat varlıyam hümmətdə səndən,
 Mən bir əzyeyənəm, sənə qoxıycan.
 Bu geniş dünyaya malıksan özü,ən,
 Ancaq bu süfrədən doymayı gözü¹²⁰,
 Mənsə, qorxmasaydım isit-soyuqdan,
 Bax, bu şaləni də atardım çoxdan.
 Bu qədər ağır yük alındaykən sən,
 Mənim tələbimi necə ödərsən?"
 Həkimdərs söylədi: "Ver görünü cavab.
 Sən kimsən, mən kim edirsən besab!"
 Üçlə cavab aldı padşah qocadan:
 "Mən fərman verənam, sən fərman alar!"
 Şaha acıq gəldi, söylədi ona:
 "Bu örtülü sözdən də, nədir məna?"
 Yəni cavab verdi ağıllı Sokrat:
 "Düni, mənasını deyim bu saat:
 Mənim həvəs adlı bir nökrəm var,
 O daim önümdə fərmanla durar.
 Həmin on nökrin nökrisən sən,
 Məna qul olana qulluq edənsən!"
 Padşah bu sözlərdən dərsini aldı,
 Ulsın, başını aşağı saldı.
 Şah ona dedi ki: "Üzümdeki nur
 Mənim pak fikrimə aydın sübuldu.
 Sən paksan, paklardan dəgimə uzağa,
 Driyən boş yerə girmə torpağa!"
 Sokrat verdi ona gümüşlək cavab:
 Dedi ki: "Qulağa tökülməz sima¹²¹
 Səndə ki pak olmaq idrası var,
 Bəs niyə heyvanlıq edirsən rifar?
 Əlbəttə, tələsən bir heyvan ancaq
 Oyadır insanı tapıq vuraraq.
 Mən yatmış, sən oyaq olan zamanda,

Tapıq niyə vardun bəs oyadanda?
 Oyadın hiylənib çox yatmağımları,
 Həlbuki sən özü çoxdan yatıbsan!
 Yatıb dövsən kimi, coşub pələnglək,
 Gəl, ayıq aslanla qovğadan al çək
 Özü,ən ov axtar, gəl, dolan bir az,
 Mənimlək aslandan sənə ov olma!"
 Bu qizğin danışq jası edərək
 Şahın ürəyini yumşaldı muntək.
 Sonra o, alimə eləyib nuni,ən,
 İstədi bu qədər öyüd-nəsihət.
 Pərhizkə qocanın hülulü gətir,
 Şirni bu dil ilə o səltəhət etdi,
 Şahı nəsihətlə qane elədi,
 Ona öyüd verib belə söylədi:
 "Əhəndə yumşalsın dəmni, ləzzətli
 Tədbirlə yumşalsın, hülulə deyil!"
 Qəlbi də, istəsən, bu sayıqla sən
 Parladib münəttək rəb hülərsən.
 Dəməni aynalək parladan insan
 Pəs sılmalıdır ür viedamımlar¹²²
 O qədər səf qəlbi, pak viedanlı ol,
 Mənavi sülalə edəsən qəbul
 Pəs olan şəxsələt eyni qara dənizə,
 Çalıq öz qəlmini sallayışınmağa
 Qəlbiqara kəsim dilü dilü deyil,
 Olmaz hər zəncidən bir Xacə Məqlul¹²³
 Zəncinin zəhri qoradı, ancaq,
 Sən ağzından çıxan səf süzlərə bax.
 Qara olsun ağat, süylid kimi yan,
 Zəncinin dıymı odun ağardan¹²⁴,
 Zənci dəmir kimi qara, pələngli.
 Üzü qaradırsa, ürəyi ağlı!
 Dəhilək suyunu Zühmətlə sənən
 Alimlərin həkimi çıxarlı hünər¹²⁵
 Nihilən ayrılmağı öyrən gümüşlə,ən,
 Çalıq, gümüş kimi səf, tənniz ol sən!
 Bir idrak nurnı olarsa ağat,

Bu münqun gühəbə qalxıb yüksəlir¹²⁶.
 Ləkəsiz, tərənüz sult səhəri çuğu
 Allah sülərinin ulu nağılı.
 Ağsın pəncərədən sən pərdələni,
 Onda içki salar günəş içəri.
 Günüşə göz yınmış, yandırsan çuğuq,
 Kulək söndürəcək onu, lülünəq
 Günüşün nuruna yedəkçi ol sən,
 Sən ləkə etsə də, dişimə ümüldən¹²⁷.
 Süpürüb təmizlə qapı-barını,
 Heç qumaq qağırma sonru sultanı.
 Övü gedən zaman satışıq güzül
 Qapına-hacana, tez gəlir özü.
 O gəlsə yəninə qumaq qalınğa,
 Bırdən salan şeylə sən u qumağa
 Bn qapıya gələn, məğrur rülm sən,
 Əl çək lülə, mənasız mənsəb güdünəkdən
 O xas məclisi qəbul et cəndan,
 Yuxsa qoyunaz sən içəri dərhan
 Pəlçiqli başınaqla u təxtə sən
 Gietmə, yulda çıxar sən başnaqları.
 Şah ilə həmsöfə olmaq istəsən,
 Dırnaqlarını lül, əlini yn sən.
 Şir-nat ulsa da, heç kimsə, əlbət,
 Təxi üstə çıxmağs etimaz cəsarət.
 Təxtə naqş edilmiş u lül cül uldu
 Dönmüşdür təxtəyə təxi qurxusundan
 Sənin ilqalına gələn bu nəfər
 Yulduz azarsa, lülə kilsə yeyər.
 İmti sən bu dilsün ne dərğulhasan
 Çilə necə, hənə lül keyirəgəhulhasan?¹²⁸
 Bu qapı önündə rülməhas qul,
 Yulduz hənə duşsa, gəl, ədəbli ol
 Özlü sayınsan ağrı həkimişdi,
 Hlə, güzəltiyə, de, ne hən var?
 Düzüdə, rümd dənizdən səmimə, aramı
 Budur xəsiyyatın, mənə qumma!
 Bu yamaq lüzümü o zaman güya

Gietmişdi, seyi edib sən oyratmışay
 İmti qayınmışlı, gəlməyi sən
 Bırdırdı, söylədim mənə sənə lül-lül."
 Ques lüləf, təmiz süzləri dülə,
 Bu sözlər şahna çux əsər elədi
 Özü günüş kimi içki, purlaq,
 Tələsi sanıya rülmə çıxıyq
 Ömü rülmə kütək, u dülə dıppələ
 Yazdı lül sözləri yazdı lül xəllə.

MİNDİL HƏKİMİN İSKƏNDƏRİLƏ SÖHBƏTİ

Müğənni, çal, nax, dula gəlsün saz!
 Həlhləllər haqlımda sakit dayanmaz
 Qırtışın lüzümü sonru nəğməndə,
 Mənim də lal künüm quy gəlsün dula!
 Həmin dünyagümrü filəsul dedir:
 "Bu həkim şahna çux təsiri elədi
 Şadlığı mənasız güclü dünyanda.
 O, meyri, naxsən sultməli yula
 Açıldı sələrin zərri pərdəsi,
 Gələcikli gələcün gələ çulətəsi
 Rəlik ayıqla İskəndər yenə
 Çirəli öz müdrişəni şahluq təxtinə"¹²⁹
 Bu xatun təvəzül gətirdi xəbə
 Ki, gəlmiş hüznə Hündər lül nəfər
 "Şahı deyilməli sözlüm var", deyir,
 Şahın hüznünə izni istəyir
 Ləpələk, lüzumət mənə İskəndər
 Ki, mənə Günüşə tez yenisimlər!¹³⁰
 Şahın səni də güstərib hünmə,
 Həqim sanıya rülmə dəvət
 Ədəblə, aramla, u nağıl ayıldı,
 Atışın lüzümə təvəzül gəldi!¹³¹
 O purluq günüşə təxi üstə gülmək
 Ona xəllə edib atışpərəstlik
 Şahın lüzümüylə xələtçiləri də

Onu oturdular layiqli yerlə,
Məclisdə yerdən ta göylərə qədər
Hər şeydən çox şün səhəbat ehlilər.
Hər kəs bacardıca bürk sifətin
Deyib göstərdi mən də özünü.
Nəvbəti hindliyə yetişən vaxtla
Təzə gəl açıldı kəlmə hədəqdə¹¹²,
İlə sülh sözləri iləli məcəlisə
Ki, məlum deyildi mülki hırq kəsə,
Nərdən bəzək vurdun fələk haqqını,
Düddən suğa aşıyı yer qulağını¹¹³,
İlə sənə ehlisi mülk pənahına,
Sanki işıq saçdı hülul haqqına.
Hindli səmənini tamamladı,
Sözün pərdəsini açaraq dedi:
"Pərvana zülmündə yunan çınğa
Uçantək, gəlmişəm mən də hə haqqı"¹¹⁴,
Bolkə çınq mənə rüslük göstərsə,
Bə tutqun kəlliləmə bir işıq versə,
Məncün fəzilətlərə təhlükə, pənahın,
Hələncə qəhvəni, fikrə cavabın,
Mənim həşləliyi çox sözümün var,
Onları açdı edən əz-iz tapılır.
Deyirlər: dünyada hər elmi bilən,
Həlik dövrünün başçısı mənəm,
Bu sapa düzülmüş güvəndir açılın,
Mümkün dünyada sevarlı dirlin.
Həm xəstə səhlisən, ucaşlı xəstəni,
Həm həlik vermişdi kənə öz baxım
Sənə qəntə döz cavab alırsam səndən,
Günə sığırdıqdan əl çəkərim mən.
Yox, cavab almasam suallarına,
Yıllanlı gedərsən öz diyarına.
Hərçə qəntim varın, əz edim sənə,
Hərçə qəntiməsin səhəbatimlə
Mən bül-bül soruşum, sən də ver cavab,
Aneş ki, xışnıqla etgilən xilaf",
Şah dedi: "Bolkə uxtarma nələq.

Aç siri, sual ver, biz quluq əsliq"¹⁵
Hindli təzim ilə yer pənah,
Siyahı ilimin kəlmə qulurək
Şahı layiqinə tərifi elədi,
Dünya işlərindən sifə açılırdı
"De, nə cür ayılsın rüsl bəhləməndən,
Qəhvəni ulkə ləməni yolla mən?
Biləcən, yurtdan bül-bül dünyanı,
Hərçə tapırsın ulu has yurtdan?
Əzli gizləndən, mənə aşkət¹¹⁶,
O bağli qəntim mənə kiçik nəq?
Məndən səhlisi ulu u vələni
Hərçəni, yerləni, gilyəni müvənl
Təqəvili etməli, günəskən ulu?
Hərçəni, nə deyən, əgər mənə, deyən
Yerləni, gilyəni, bəhləni, deyən
Onun varlığını isbat etləyən"
Şah dedi: "Cəvabı beləni bilmən:
Bu sifə ham qululu, ham də çox nizan
Özünü özünü çevirən zaman
Alkəni yulunu tapmış olasan!
Ona yer uxtarmış dığn saydın,
Yeri yurtdan öz yeri ulu
Hərçə qənti bilmən onun sifəni,
Tapmış uluğuna də əslə yerini.
Düşünə gilyə də gilyəni bilən
Şeyləni yol tapı, beləni əslən!
Alkəni xaylı ulu uxtarmış,
Xaylıdan dığn şey dilyəni ulu"¹¹⁷
Bir şeyni əslinə qulurək xaylı,
Onu yurtdan deyildi mülki
O şey ki, sığının mənə ulu,
Dünyanı yurtdan deyən ulu
Bu yula qallatla gələn yurtdan,
Bulud örtə Ayı, gilyə yurtdan bül-bül
Həqiqi uluğuna bəhləni ulu mən
Həm yurtdan, dığn ulu, deyən¹¹⁸
Həqiqi uluğuna bəhləni deyən ulu,

Allahı tanıyan bu həddi aşmaz.
 Bu sürli pərdəyə nə lazımı dala
 Axtarmaq içində və ya intəha?"
 Şahın cavabını hindli öhdədi,
 Yemədən sualları verərək dedi:
 "Bu yerdə, bu göydə nə varsa, əlbət,
 Bütün mövcudata mən bir nələyəm.
 Həs bu kainətdən, də görüm, kənarı
 Həşqə bir aləmə gedən yolu var?
 Vət isə, nə üçün bilmiş heç bir kəs?
 Yox isə yaxşıya heç bir yol getməz."
 Şahı dedi: "Kölinədi bu məsələlər.
 Təzə bir söz söylə, vətənsə ağar.
 Bu yerlərdə, bu göydən kənarı çıxma səm,
 Yoxsa sarışmanı lap itirərsən!"¹⁸
 Həzə yeddü hüddü çəkmişdir fələk,
 Onluqlar kənara çıxımyuq gətək!¹⁹
 Humları çıxma kənar, həddini tanı,
 Qılınc, tətə güzləyir kənar çıxımı!²⁰
 Bu uca bənzəli - uca bir həsən,
 İçində əsnilər bütün xəyulları!²¹
 Aşa bilinəz ikən mənə fikirlən,
 O yandıni nə cürə gətirir xəbər?
 Bunu həll etməkəni var hünə dlistür:
 Qılıdö görünməz şeyə yer yoxdur!
 Çürünməz bir şeyi düşünsən əgər,
 Hər sayıq, zəliməti gedəcək hədəf.
 Bir çox adamları gözə görmədən
 Təsəvvü elədimi xəyalında mən.
 Aneqə həqiqətdə rastlaşan zaman
 Gördün ki, həşqadı tamam o insan.
 Üstüörtülü bu həşqə cəhən var,
 Onda mümkün niki bu axtarıyılır."
 Hindli yeno sordu o həkmdardan:
 "Nə üçün ikiyə bölünmüş cəhən?
 Bu cürə bəzəkli bir dünya varkən,
 Bu da həşqə dünya axtarmıq hədəf?
 Yaşamaq olursa burada mümkün,

Həşqə bir dünyaya küçmək nə üçün?"
 Əgər mənə isə həzini yeriməz,
 Əvvəlcə həs ləza nəçün gəlmiş bəz?"
 Qılılı şahı dedi: "Hil, ey səfərbil,
 Öyrən, künlükteki o uzları sə!"
 Düzüdü, iki dünya yamınmış xüda.
 Xəzinə mələk, açarı hünər
 Çalıdış nə əksən bu dünyaya səm,
 Önmə məhsulətim urda keçərsən
 Burada bütün şeylər dəyişir hər an
 Onda əbədiyyət hər şey, hər zaman.
 Yarıdan çəkinməyir iki cür pərgər;
 Burada zəlimlər çəkin urdu pər nələr
 Hünər bir körpüdür, keçmək gərəkli.
 Səfər xüda dənizə ükliləcəkdir
 Dağlardan süzlülüb yanan hər ləzaz
 Dənizə qovuşar axırdə mənəq."
 Qocə hünər yeno soruşdu mülən
 "Nədir bu hələdə həyat vətən rən?"
 Ömər atası kənə zaman eləcəni mən,
 Qıldan bu şənəni alınıq hər bəzən
 Ən də üddü gedir, sünnir atəstək,
 Hünə şəkə-yüklü olmağa gərək?"
 Bu süzlən ul mələkəni İskandər,
 Səhli o hindliyə mülə bir nəzər,
 Dedi: "İdriməylik səmə şənəndir,
 Qıldan bəzənə cən səmə cənəndir.
 Yuxsa bəhərsənmi, cən rəsə səfər,
 O yeno gəlmiş məkəmə dənə?"
 Atəşdən olsaydı insanın cən
 Cəhənnəmi olardı önmə məkəmə
 Deyərsən: cən rəxə çünməylik sənə
 Qıldan bəhərsənmi dənəyən səzlər
 Uca bir əbədiyyət gəlmiş ləza cən.
 Yeno uca dənə, ükləz ləzə zaman!
 Cənnəti tərşənən ildən qılın, hil,
 "Cən vətən" deyənli, "cən üklü" deyil!
 Əlbəttə, bu sözə vətən həqiqət,

"Verməklə" "hünəriyün" fərqi var, əlbət.
 Keçəndən, o qüdsi hir işiqdir, pak.
 Allahın nura dur, nə sudur, nə xək!¹⁴
 Hündü bu söz idi yəni ertəyə,
 Soruşdu ondan ki: "Bəs nədir rüya?
 İnsan yatan zaman yuxu görərkən
 Nədir xəyalına qol-qanad verən?"
 Dağları, daşları gəzi rüyada,
 Mın cür sərgüzəşilər görün dünyada.
 Ügər ıda işə rüya görən kəs,
 Yəni də sərtli yatan kimdir bəs?"
 Açıqla söylədi ona hökümədar:
 "Rüya bir xəyalın, bədənədən doğar.
 Bütün rüyaların kökü bədənədir,
 Yəni deyil, hamısı bu bədənəndir.
 Yuxuda gördüyün canlı, yəni cansız,
 Sənin öz şəminin odudur yalnız!¹⁵
 Səni öz düşüncən göstərir yuxu,
 Sənin öz arzundur onların çoxu.
 Bilmək istəsən ki, nəçin arzular
 Yəni bir adama görünür aşkar?
 Hər şeydən asudə olanda xəyal,
 Ona gələn qalmaz artıq heç bir həl.
 Rüyaları çəkənlər, bilinirsən məgər,
 Ayıqkən on gələn sirləri bilər.
 O sır ki, başqanı görə rüyada
 Onlar ayıq ikən görür dünyada."
 Hündü yəni şahdan ənal elədi,
 Güzərlər almazla dəşərək dehliz¹⁶
 "Pis gözədən ən uzaq olasan, ey şah,
 Gəl elə hir mənə pis gözədən ağah.
 Nəçə bir qhvəvədir, söylə, bəd nəzər
 Ki, öz sevdığını gözə gətirər?
 Təcrübə xəlibi, müdrik bir insan
 Ondan daha pis şey görməyib, inan!
 Bəyənən şeyi görsə xoşnəzər,
 Ona gözəl şeylər olavə edə.
 Hər şeyi bəyənən bədnəzər, ancaq

Onu tələf edə, qıymaz qala sağ
 Bəz lənsə şeyi cəmlərsə tədqiq
 Girmədik bir sözün, əməli dəqiq.
 Birəni həl nəzər axını atan
 Dümdüz nişanəyə vurur hər zaman.
 De görək bu, nədir undaki qhvəvə,
 Nəçin üzərlərlə tələf olur ələ?
 Nə hilm, birinə təvə gəlsən ağər,
 O qəlbəndəzər, yuxsa bədnəzər?"
 Şah dedi: "Düşünlə uludlar necə.
 Bədənə çıxarırlar həl nəçə
 Şübhəsiz, hər şeyə düşərsə nəzər,
 Həvədən keçərək ələyər əsər.
 Bu zaman həvəylə lütfədir, yaqut,
 Qudur ki, təsiri artıq nəzərin
 Dəyirni nəqışa gür salar bu iz.
 Həvə də o yəni bu yul tapar tez.
 Ügər sağlamsa həvə bu zaman,
 Dəyirni şeylərsə yəni nəçə
 Yux, ağər ılarsa həvəyə zəlib,
 Dəyirni hər şeyi yaqut məhəvə elə
 Gözə, ələyən hər şeyə tək özü deyil,
 Həvəylə lütfətlə zərər verir, hül.
 Zənninə, hülə bu ləşqə sır də var
 O hələ hülərlə dryətlə aşkar
 Bədnəzər tək özü eləyər əsər,
 Səbəblər - qanışda cəmləndirilmə
 Bədnəzər, fəhmətlə gözəl şey görək,
 Ona nəzər salıb cəmi verəcək
 Gözəl şey nimali ondan uzaqla,
 Yulundan gözəndən ilam tərqlə
 Gözünə görünsə hər gözəl nimal,
 Öz çirkin işinə başlar o əlbət.
 Hər kim xuş görünsə gözünə nimal
 Təvə tələf edə ki, uluvasın məhəvə.
 Birinə bəd nəzər dəyirsə ağər,
 Dəyirni ələvə, təv-təv ələyər
 Bədnəzər olarsa ağər bir insan

Alın hərarsızdan tərər çax zaman
 Bu iki əlavət aydın göstərar:
 Kimdir gəizə gələn, kimdir həduzər.
 Üzərək yaxılaş gör dəyən üçün,
 Öd yaxıb-yandıar dərdir həsbütün
 Bısqı alım isə belə şəx edir:
 Üzərək yarıdan lüştüvş gedir,
 Qarı pərdə kimi tutur həvəni,
 Qayıtar, rəf edər gələn hələni."
 Rumipərəzi bünlli doymaq bünladı.
 Öz lund qılıncını çəkərək dedi:¹⁴⁴
 "Yaxşını, yamanı, deyin, nə tələv
 Verir qəbəqəndən nünəcəm xəbər?
 Bu əməl ki, üzə çıxırayıb hələ,
 Xuşluğun, həddiyyə gələnin dila?"
 Dünqilə yetirib həndliyə nəzər
 Həli kələmli dedi İskəndər:
 "Dünyada nə varsa - yaman və yaxşı
 Güylərin təgimə çəkilib naxış
 Müncəcin cəmlini aldıq zaman,
 Tələyin naxşını oxuyur ımdan.
 Zəmiyə sapılmış toxumun bür-bür
 Necə bitməsin bəli, bildirir.
 Biza üz verəndə bir gün ehtiyac,
 Eldir dərdirizə yarılan əlac.
 Baxıb arzunuza, ıstıyımıza,
 Açı qədrinmə sirləri biza,
 Gümləri bu malək, alında açar,
 Edir gızlı siri bızlara aşkar."
 Həndli bu şərabdan məst olub qaldı¹⁴⁵,
 Nəliyəti, qılıncı alından saldı.
 Surdu ki "Zənciyə çimli nə sayay
 Biri qara olmuş, o birisi ağ?
 Bu küpə ulan rəng yalnız bircədir¹⁴⁶,
 Bəs bu ikiliyin səbəbi nədir?"
 Şah dedi: "Hərbləndən bu kürə, əslən
 Özü ıtırəngdir, bircəng bilmə sən.
 Güzgüdək iki üz vardır günəşdə,

Bir üzü Çimlədən, lən Həbəşdə
 Bir üzü eləyər üzü aytara,
 Bir üzü eləyər kimlərkə qara!"
 Həndli sualların cavablarından
 Qalmışdı şahdakı bilya həvəni
 Ona təslim olub öz çəkili yetə,
 Şəbni də araldı həsi güylərə
 Çox şükür eləyib luyuk Allahı,
 - Acların! - dərhlər alımlar şahı

İSKƏNDƏRİN YEDDİ ALİM İLƏ XƏLVƏTƏ ÇƏKİLƏMƏSİ

Müğənni, çal yəni qədim həvən,
 Kəntək et, həvənün lən lən pəstani!
 Dünya dəstamından bəlkə birtəhər
 Cənnət qurtarın, bəstə lən əsni .
 Bu nəql edilib fəlsəfələrdən
 "Şahı xuş gətirilib lən qura döverən
 Məharək bəxtimləni gəlib ləmməndə,
 Bul döləti payladlı el-cənnətdə
 Bəxşim hələdə, həddi almadı,
 Rəndi lən vələ ilə yaxşı qalmadı
 Şahla baş əydilər mənə cəhəndə,
 Dünqlər həməsi qılıq cəmməndə
 O xuşbəxt padışah lən səhər yəni
 Çıxaraq lənə təvəli təvəndə,
 Səhərdə başladlı mələndə, döləndə,
 Dür, gəvələr sağlı söz kəzməməndə
 Padışah son qıyıldı şimə səhəndə,
 Məyl edib çəkilib yəni xəlvətə
 Kimməni qılıma heç ləmməndən
 Yeddı fəlsəfi seçli lən zaman"
 Ərsəu - həndli bu vəzi ulu,
 Həlməs - cəmməndə, Şəkər - pır ulu
 Vələli Əlləndə, bür ilə lən luyən -
 Həyərəndə ləmməndə rəhəmlililil¹⁴⁷

Yeddinci Hürmüdü, bilür ki, hamı
Yeddinci göydədi nünün məcəmü.
Yığıldı dövrəyə bu yeddi pərgatı,
Nöqtəlik mərkəzdə şah oldu qərarı.
Güzəl bu məclisdə, fikiilə parılaq,
Quru təkəbbürdən, bədədən uzaq.
Bu məclisni məclisdə aliməciq şah
Fikrindən onları eylədi ağah.
Dedi alimlərə sırı açaraq:
"Sırtımız nə qədər gızıl qalacaq?
Çox gecə keçirdik hüz kef edərək,
Gələn, bir günü də elmə sərf edək!
Birco gün bəxtəraq Günaşo, Aya,
Fələyin sırtını qoyaq onaya.
Bilək ki, bu ölküz beləlik qadur
Bu möhkəm yer əsində necə dayanır?
Əvvəl necəymiş bu göyün, yerin,
Bu haqda fikrini hamı söyləsin!
Ağıla, idrakə bu vəziyyədi.
Bilsün ki, dünyada ilk tərkiş nədi.
Bu yeni əskilimə və artırmalar
Yoxluqdan nə cürə olmuş aşkar?
Əzəldən nə olmuş xilqətə bəis?
Bunu ulduzlardan tədqiq edərk biz.
Hələ elmi məclis yığılar az-az,
Daha bir də belə məclis yığılmaz.
Görək bu yollarda kim yeyin gedər?
Görək xəzinəni kim tez kəşf edər?
Hələ iz fikrini alsın ortaya,
Necə yaranmışdır, desin, bu dünya?
Onda ki, hiikni etmiş uca yaratdan,
Əvvəl yeri yaranmış, yoxsa asımən?
Qoy aşsın bu sırı ağlın açarı
Necə çiçəklənmiş yerin baharı?¹⁴⁹
Necə qoyulmuşdur bims əzəldən?
Necə səslənmişdi ilk məhni ləldən?"
Pəriləş beləcə dürlər sədi,
Bağlı xəzinənin ağzını açdı¹⁵⁰.

Sonra da buyurdu: "Cəsmiət edən
Dənşsin varlığını ilk tarixindən."
Sərsədi nmları şahın saulı,
Dedilər: "Cəvabı layiq almalı."
Bu səslə dedilər qərar verərək:
"İlk sözlə Ərəstin haqların gərək!"

ƏRƏSTUNUN DEDİKLƏRİ

Aydın düşüncəli alim Ərəstin
Büyük tacılara sona oxudu,
Dedi ki: "Elm axtar həmişə, ey şah
Örtülü sirlərdən ul dərviş ağah
Həqiqin köməyiylə şad keçsin ömrün
Olmasın səniçün açılmaz düşüən.
Padşahın əmrinə əməl eləyini.
İlk xilqət haqqında fikrini drym.
Əvvəl vardı ancaq tək bir hərəkət,
Onu iki yerə ayırdı siri-ni
Bu iki hərəkət gəlib bir yerə
Yeni bir hərəkət doğmuşdur.
Əvvəlki hərəkət ayıldı yəno.
Bu üçü qoşuldu bir-birinə
Uc xətt zəhm uldu lıq hərəkətlən,
Uc dövrə yarandı undaki xatirən
Mərkəzdən ayırdı həqiqin dövrəlik.
Yaranıb ortaya çıxdı bu cəvhar
Cəvhar keşməkeşdən düğün parıltı,
"Hərəkət eləyən cəsm" oldu ulu.
Həqiqin cəsm qərar tənəyib lən m
Dönüb, hərəkətdə əsla durmadan.
Bu cəsmün parlayan səf parçaları
Həmişə qaçır di mənəkəzə kani
Yüksəyə nəqənlər etdi hərəkət,
Aşağı enənələr tapdı sükunət
Parılaq cəsm hərəkət etdikən hələ,
Ondan parılaq göylər gəldi əmələ
Gəydə meyli edərək öz mənəkəzə

Onu atıldığı hələndə yarı,
 İvərkə meylinə bağlı qalanıq.
 O, damı hərəkət edib bu yayıq.
 İlk pəgən hələndə dövi edən zaman
 Bu necə göylərlə yandırdı mələk.
 Günyün gəlişindən mül oldu aşkar,
 Odlu hərəkət edən qüvvədən ilham.
 Odlu qüvvəsindən havu yarandı
 Havu istilikdən od kimi yandı.
 Havada rütubət bul oldu əsliq.
 Rütubət hərəkət etməliyindən,
 Onu zərəcəli qöküli su oldu,
 Həclisə yandırdı təmiz, şırı su.
 Xilt səhli su damı sakit dıranıq.
 O kıldən (bəli güllüyün tozıq
 Dündümsün yaradı o pərvəndəq,
 Həclə öz yemədi oldu kəşpən
 Dəclə bu-bunə mələk həyatı,
 Yuradı kəndəndən hiki, nəmət.
 Hiki ilə haşqə cüv urdı, dı çəldi,
 Çilürəm heyvəndə vüenə qəldi
 Bu qəldə dək edü uğlı həkəmət,
 Uzağa gəlməyə yaxın qüddət!"

VALİSİN DEDİKLƏRİ

Ahın Valis dedi: "Məsləhət hər zaman
 Bu qurə dünyədə yaşasın cavan!
 Bəlik tələmələ bəxti ym olvan,
 Elmi yollarında damı var olvan!
 Şəhəri yalı özü vənli ki, bəmət:
 Həcl kəs hildiyim eyləm həyatı.
 Məni də öz eləyim dünyəyə təməl,
 Məncə, su olmağdır hər şeydən əvvəl
 Qızgın hərəkətdən və çaxırışından
 Əl yerdə çüdi ki, mül oldu ayın.
 Həmmə buxandan ayınlı oldu,
 Bundan rütubətli hava doğuldu.

Soyun qatılığı gəlişdən urdı,
 Həmmə qatılıq da yeri yuradı
 Çilvələrlə yəbəyərlə olığı zaman,
 Təbiət qıymımla yandırdı ruhən.
 Dı səf və sən bəli cildəndən mən
 Yandırdı hərəkət edib gəldən.
 "Səndə bu kəmət yamın bilməz"
 Deyə mən cənək istəsə hər kəs,
 Nüfəndə bir qatılıq qıy səlim yolda,
 Səlimə səlimdən, dəhşətli nı də!"

BƏLİNASIN DEDİKLƏRİ

Bəli Bəlinəs izim edib,
 Tıpağı aparaq bilmətlə dırdı
 "Ey səlim, gəliş ki, dınyə dırdıqı
 Alıbdı yamımla olasan mən!
 Ym olsan əqlinə hər bəlik, hər sən,
 Cəzili mən, mən pəz ziyənləndən
 Şəli gəliş səlim mənşəli bəzili
 Fikrimə bəzərə öz eləyim mən"
 Əkən fəlim kəmət yamımlı tozıq
 Qulən cəkildən də mələndə mənq.
 Hərəkət qüvvəsi mən cəli kən,
 Aşağı səlimləkə yandırdı buxan
 Onu dı sən parıq zərəcəndən
 Əhliqlə yamımlı, • fikrimləyən mən
 Həmmə vəziqə uğır olıdan
 Həcl bu məkəzəli mənəli qıyın
 Dımləndən bəmət • qışlı mən,
 Dınyəni sən yüksək tağı da mən
 İkiqet • həvəndə, hərəkətdə,
 Hərəkət etməzsə, bilməzsə cəli
 Üçilicli • səlim ki, təmiz vəziqə
 Həcl şeyə təzəlik, təzəli vənə,
 Dırdıhinc • tozıpağı, tozıqıyın ayıyın
 Tozıqıyın kükəndən toz qalın mənə!"

SOKRATIN DEDİKLƏRİ

Sokratın nəvbəsi yetişən zaman
Sanki xatma yağdı yeri ağaadan,
Dedi ki: "Padişah, sadıqla ömri et
Dü-bülek yulunda ilam öndə get"¹
Sənə çikər olsun bütün arzuları,
Sirtlə qarşısında daun aşkarı
Şəhün sordulğunu kim deyə bilər"²
Çünkü çox gizli oldu sordulğın rüla"³
Kim necə hacını fikri söyləsin
Varını hüvün təqdim eyləsin.
Xilqatı xalifəsi açılmanınışdan
Bucə vücud varmış, n ila yaradılan
Bu bulul yaratmış əzmi, cəlalı,
Şünşayrı, yağışı ulmuş faylala
Önmə yağışından yaratmış güyləri
Hüvünündən də günəş, ay, ölkör.
Maddələr cökürəhündəki bəxar,
Bu yerə yaradıb etmiş bəxşar!"⁴
Bələdəi girmədi bundan ni yəni,
Ariq ilanışmaqla girmədi mənə.

FÖRƏRYƏSUN DEDİKLƏRİ

Alın! Ehtiyarın da təzini eylədi.
Tutpağı öpərk bəla veylədi
"Ey şah, nime elibən dindəqca dörəni,
Bütün dövrənlərin şahı oları"¹
Dünya bu qalınarın ədalətindən,
Çünkü zülmə, qəhr qəhi eləyənən
Haqverən padşaha cavab olaq,
İdrz elim fikrini mən də bu sayaq:
Hələ hə dünyaları yutarmamışdan
Bir cür-hər yaradı böyük yaradan
Təmmim feyziylə yetirdiyi hə
Cəvha bu müddətdən dörən oldu su,
İkriyə lüfəndi sonra bu su da.

Yarı özdə qalıb, yarı rəfalda,
Bənlər andırılı müşkə, kalimə.
Yarız mayeədi, yarı rəqim"².
Maye olan lüssa ehtilə həkəkət,
Qırmı olan rəz təpəli sükunət
Həkəkət eləyən - geyirdi, parlay
Sökünəldə qalan - bu yeti, bu turpaq
Məmmi də lüldiyim bənkəndə ki, var,
Düşünməni çıxımayı bu həkəldən kərar!"

HÜRMÜZÜN DEDİKLƏRİ

Hürmuz da alətli qüflə var"¹,
Zəncin çeynədi ağılı açarı
Düşünü açılmalı, arvad ağılı da
Şahla dörədi həkəkət bəlar
"Ağıla lütsək hə düyünə anı,
Görüm ki, ağıl də üstün gələni"²
Həkəkət eləyənə eləsin rəfalı
Şadlıqın ələdi ulamı payıdı"³
Rəfəli hə budağın söz həkəkəndən
Lütf elib bu mayeə rəfayısı, mən
İlhbətə, çıxımayı bəla təmməndən,
Mən də öz fikrini eləyən bəyan
Düşünə yuluna düşməni bəni
Seyr elim füzə təqlə pəyları
Zəmməne, bu dəryə şükəli gəyləri
Dağ həkəni çəkən lüstəyə lənzən
Bu qurxanə tərümün üstündə, meşə
Bu elə mən var ki, pak, təmmə, parlay
Örtmüşdür mənə tərə pəylası,
Şah-şah gəlməndə tülqim çölürəsi
Pardəyə nəqş olan pəncərələrdən
İşqatı sözəni cəhalə həkəndən
Bəzi gəldüyümüz Güni, Ay, ulduzla
Həmmi işqləndi lütmə hə nə var
Vardı bu xilqatı yaradın, təqlə,
Hüvünəni nə sayaq ulmuş ilk rəqlə!"

ƏFLATUNUN DEDİKLƏRİ

Əflatun, ustad, qəlbim ağlı,
Dənizlik gəvherlə, dərriyə sağıdı;
"Aydın düşüncəli dünya şalınmadı
Dünyada heç bir sirt qalmamış ulduz
Bəxş hər bir işdə ona yarı olsun.
Qurtuluş yolumda daim var olsun"¹
Şalın səndəgünü deyərək şəksiz,
Atınma uləkəndən çəkinmək bizi.
Heç yaxın quruntuz yuliş süzərdən
Çünkü bəhs elirik mənəvliyi yerdən
Düşünüb nəni ləla veritəni qıran
Ki, yoxdan yarandıq bütün varlıqları
Vərdən yaratmayıdı vətə yarıdan.
İbadi qalardı maye hər zaman.
Məysədən doğurmaq - yaratmaq deyil.
Kəndüftə başqadı, xüda ləşqə, birl²
Bu kas ki, aqlına ad verildi Qulu,
Özü lükdüyü özü xəlq elir"³
Aynca yaradıdı, hər gəvheri,
Vüsə ulmayıb bünla dığarı.
Hər gəvher bəzənli kəmələ yetdi,
Ortulan tətillə, ziddiyyəti gəldi
Bu zidd qüvvələri bir yerdə qatdı,
Ağıllı, hünərli mənə yaradı"⁴
Bircə qarışqanın qarışığında sən
Təvə qələməni gücə hılarsən!"

İSKƏNDƏRİN DEDİKLƏRİ

Məclisi xəlq etmək məqsəti qatdı,
Şah sızın qədrini Aya ucaldı.
Alama günəşdi böyük İskəndər,
Sınası mütə dolu bu bağa hanzar
Dünyaya ularaq şah İskəndəri,
İşığı gəlmədi mütə aşığı,
Müdlük ular əsə, əlbə, lükmüldən,

Ömür ilkasında müdlük qıx ular
Alınlar deyən hər bir eşidə,
Hər rəmi nuyun ulduş nuy rü"⁵
Təvə alınlar əvvəl İskəndəri
Allahdan ildəli qıx alınlar,
Sənə süylədi ki: "Ey alınlar, mən
Kəmə sənə xeyl dərindən
Düşündüm, bu, əbəz deyil hər sənə,
Özəldən mütə hər çəkən var, əlbə"⁶
Bilən, gəzi hər rəssam var, mənə
Bilənəm bütün çəkən nə sayın"⁷
Bilsəydim bütün nərə xəlq emən,
Mənə də alınlar gələli hər iş
Düşünə qavtasa hər şeyi ağar,
Şübhəsiz, özü də mütə dözəli
Xilafatı sənə köyl emənəm hər
Çəpəp çünüm heç mütləmə"⁸
Göyləyə yaxın vətəq dedim,
Ayrı cür oxudu ləpə hərəmiz
Dünyanın nəqşini hər nəqş elən var,
Bundan artıq etmək mənasız ildir!"

NİZAMİNİN DEDİKLƏRİ

Nizami, bu çəpə nəm pünhənə,
İk nəqş bağlınmada günəyib ləq kas"⁹
Böyük yaradıcı, nə ulla, anem,
Hər nə yaradılıs bütün ya alqar.
Ən əvvəl, şübhəsiz, aqlı yaradı,
Ömür əz nuyayla n, nuyulandı
Hər nəqş çəkəli qulu yaradı,
İşlən nəzərdən emənli ulduz"¹⁰
Yalnız ilk nəqşəni gəzi nəqş eldi,
İşlən gözündən də mütə gələli,
İk xilafat nəqşəni qutandı, qəsənd
Ağdı rə pəndən aqlı gəzindəni
Sənə nə xəznə ulla nə aşkar,
Açınqın bəxş rüli aqla hər nəm

Yalnız u ilk hesab qıldı gizlində,
 Onda parda varlı aqlın gizlində,
 Əqlə aşkən olub başqa hər nə var,
 Nə zaman ısısın, ora yol tapar.
 Əqlə bağlı olan u yolun amuru
 Dənizni, aqıldan u yulu sürür.
 Əql öncə elə bu yerdə yol tapar
 Ki, bulsun nə qədər məsafəsi var.
 Qryh yolu aqıldan hədsiz uzundur,
 Əql ora nə sayınq yol tapacaqdır?
 Əqlili adandı dünyəyə o kəs -
 Gözül görməyəni qəbul elməz!
 Sənə sənətkarı nişan verəndə,
 Bağlantı sən ona bağsa bu pələndə,
 Səzsə bəx, mündiyi çünki heyvanla
 Hərmandan, gün, nərsə çıxırdı yolla.
 Yalqın qayaları dağıdıb əzən,
 Ləcivəni güyləni qıymında süzən
 Xırdı adı o həlif hürdən səslənir,
 Salavət verib güylən yanıma endir.
 Məlayını bu səslə sübhət etladi,
 Beynində sözlərlə tut saçıl dedir.
 "Bu gəlir sözləri, fikirləri sən
 Nəçin lal dillərə isnad edirsən?"¹²⁶
 Sən nəçin bu sorğu həccətili belə,
 O filisoflara verirsən, söylə?
 Bu necə sözlərin səhəli sənsən,
 Qura sümükklə vətirsən nədən?
 Yenisə çörəyini yad süfrələrdə,
 Öz süfrən üstünə gəl çəktirə parda"¹²⁷
 Dürriyi kışları nakışlıdır,
 Elmə yox, nəcuma həvəs edirlər.
 Məhləmət unutlar qırs torpaqdan,
 Torpaqdan yaxşıdır mircəq sağ insan"¹²⁸.
 Hıncqabaz torpaqda səhrəbazlıq var,
 Həm möhrə nğurlar, həm də oynadılar"¹²⁹.
 Örcündə gizlədir möhrəni, bürdün,

Sona da ağzından çıxar görürsən
 Zərrəni, görürsən, ular sapıran,
 Güm-yuqul rəngində çıxar dısqan.
 Qıncqırımlı yeyən torpaq xəzəndə,
 Ədli müşk vətər həlqəti rəndə,
 İnsan hədəmni ulanda ırmıq.
 Bilirsən nə sayaq u qaytararaq"¹³⁰
 Torpaqla çürüyən hədəmlərimiz
 Dağılır, dəyir, yox olmur təmiz
 Yerinə qalırın u dağınlar
 Hər yerdə yağanda yenisə rəmlər
 Torpağa tökülən şeylər tamamilən
 Torpaqları dıncılıq ırları yemədən
 Qızıl toz həlqəti gəlsə ağar,
 Cəvaylə mülki cəmi cəmi zəngar
 Dağılıq qızıl ulduz sənətkar,
 Məlayın ki, cəvaylə bu yerdə yığar,
 Həzən də əzəmət dağılsa bu gün,
 Ömrü də cəm etmiş mülkümdən, mülküm!"

İSKƏNDƏRİN PEYÇƏMBƏRLİYİ YETİŞMƏSİ

Müəmmi, çal mülki, çal səhər erkən.
 Məmlük uğrundaşın gün yandı səni"
 Oyandı mənə də uğrundaş həvəsi,
 Dünayımı bulub, lənətin səsi
 Yenisə bu fəlsəfi dənizə girdi
 Rəddin tərkibindən belə uşqlı etdi
 O dünya padşahı - böyük İskəndər,
 Uca ulduzlara o nən rəhbər
 Eləndə u qədəri rəddi ki, pəngər
 Ədli hər müskünlə səhli bu açın
 Bit qırs vətənimin özlili üstün,
 Aqlı nəçə-nəçə bağlı dilyünü
 Süh elmədən İskəndər qələd

Yoxdu bu dünyada bilən bir nəfər,
 O, Rumun, Yunanın alimlərindən
 Hər elmi öyrəndi möhkəm, dərindən.
 Daha ulduzları göydə güdmədi,
 Tamam başqalaşdı onun məqsədi,
 Başından fəvqəliq tacını aldı,
 Öz başı allahın ısrına çadı,
 Bir də yaranışı araşdırmadan,
 Axtardı, bilsin ki, kimdir yaradan.
 İstədi çəlişib sirləri örtən
 Yeddi qat sümürü silsin tamaman¹⁰⁰,
 Onu olduğulək görmək istədi,
 Əlçatmaz arzuya immək istədi.
 Gecəli-gündüzlü bir xeyli müddət
 Düşündü, parladı bəxti nəhayət.
 Bir mələk göndərib bir gecə allah
 Etdi o bəhüşü özündən ağah.
 Ətrafı nur saçan parlaq günəşlək
 Yalan vəsvəsədən uzaq bir mələk
 Parlaq gövhəri saçdı şah hüzuruna,
 Allahın vəhyini yetirdi ona:
 "Bu saysız dağlarcan, coşğun çaylarcan
 Alqışlar gündərdi sənə yaradan!
 O səni dünyada şahliqlə birgə
 Ləyaqətli bildi peyğəmbərliyə.
 Sən allah əmrıyla şah olduğundan,
 İndi də belədi allahdan fərman:
 Haqqın dərəhinə baş ayım, deyə,
 Söylə ki, sən qoydum asudəliyə.
 Fələklək dünyanın başına hərən,
 Azğıni, vəhşini əhliləşdir sən.
 Xalqı pıx yollardan et haqqa dovət,
 Onlar da allaha etsin itaət.
 Təzələ kökündən köhnə binanı,
 Təmizlə qəflətdən bütün dünyanı.
 Cahanı divlərin zülümindən qurtar,
 Dünyalar şahına ul nəzakər!

Bütün yalınışları yuxudan ayıd,
 Əqlin üzündəki o niqalı at!
 Allah ısrəfindən yoxsullara sən
 Verilmiş məharəti xəzinəsisən.
 Dünya pərgərini gaz diyar-diyar,
 Səndən xeyr görsün bütün insanlar.
 Bu dünya mülkuna özünənsən ağa,
 Çəliş o dünyanı ala almağa.
 Bu yolda zəhməti qəbul edənlək,
 Allahı rızası güd, xeyrindən al çək!
 Nə hörmətin varsa cənlüyə göstər,
 Cənsizçin vaxtını ryləmə hərəkət.
 Cənlidən dayarsa sənə bir ziyalı,
 Zəncirli, mülvi elə, heç vermə amman!¹⁰¹
 "İşkəndər malaya xitab cəhlili"
 "Ey müdrik ilhamçı, ey mələk, - dedi, -
 Dinləyib ə bəylik pərvardigər,
 Gərək tərək eləyən mən bu diyarı,
 Məyriqdən inəgriyə hücnü çəkərək
 Xalqları yuxudan oyadan gərək!
 Həllərin dilini əsla bilmədən,
 Onlarla nə cürə dənışini bəz mən?
 Nə sayaq bilim ki, nə deyir onlar!
 Qarşımda hələ çox mənəliyə var...
 Birsə budur ki, bu cənim səfər
 Orduda vəhiyə ürədə bilər.
 Bir də ki, qışınla səfər edərkən
 Dağları, çölləri necə keçir mən!"
 "Bu qədər zillətə edərlərimi təh?"
 "Nə cürə onları mən verim azab?"
 "O kənlər ardınca gəlməyə ağar,
 Kər olub xüzünü çətin olalar,
 Mən yad ölkələrdə o kər-kərləri
 Nə olar eləyən, varını bu cürə?"
 "Əgər peyğəmbərlik fikrinə düşsən,
 Xalqı cəlih etməyin hamı möcizəni!"
 "Həni bu möcüzə, eləsin kəmək,

Mənə inansınlar onu götürək?
 Deyərl yeməyi öyrədib mənə,
 Sonra da getməyi tələb etsənə,
 Elmi dərya kimi çox insanların,
 Zəkayla, biliklə tox insanların
 Sarsunmaq mümkünmü heç vüqurum?
 Yox etmək olarmı iqtidərim?¹
 O vəhyi gətirən xeyirxah mələk
 Dedi, İskəndərə xatib edərək:
 "Rəvandı hər əmirin, lükmün cəhmi,
 Həm gizli, həm aşkar, bil ki, hər yinə
 Qərbdə bir tayfa var, özü kəçəri,
 Nəsikdir adları, yoxdur dirləri.
 Şərqdə bir tayfa var, xislətdə mələk,
 Onlara layiqdir Mənsək ad vermək"^{1a}.
 Dəryastək cənubda bu tayfa yaşar,
 Həbdən nənəyib qalmışdır onlar.
 Şimalda bir tayfa solmuşlu məskən,
 Mütlik onlara qalmış Qəbildən.
 Başlayan zamanda uzaq səfərin,
 Düşəncə qarayı, ağa güzərin.
 Nəsikdən Mənsəkə çək qayınluq,
 Keçərimiz Həbdən Qəbilə sarı"^{1b}
 Həminə hökmünü, yəqin, baş ayət,
 Başından keçərlər baş ayımayanlar.
 Hər həşrə ağağın heç ulu bilməz,
 Sən əvəz etməz idrüyadı lüz kəs!
 Aytək, Müştəriək gəcə nur açan
 Pərlən bəxşində sən bir şəbqərəqsən.
 Həcadın düşəndə işığın sənni
 Açılır qapısı hər xəzinənin.
 Yola çıxanda ol hər şeydən nəgisi,
 Sən hifz edənə upat sən pənəhi.
 Hənsi lüz niyyətlə münasib alinə,
 Köməklər köməyi çatır dadına!
 Dünyada füzünə, ortalıq əslə
 Nə lüz zərər dəyimin, nə də bir hələ.

Nəbəlad yullanlı iştah, in xəndin
 Keşikçin olmalı sənün hər zamanı.
 Sən hər cəksə işıqlı niyyəti,
 Dürümdə düşməyər hər də zühur
 Qərarlıq ərəxində, mən cəməldə - sən
 Özün görürməzsən, ancaq gürəzsən
 Kim sənə xuyluqlu dəstə etsə,
 İşıqlı həşrə edərsən sən də uşaqsız"^{1c}
 Hər kim ləvğalıqla çıxsa qarşını,
 Sən də qoruluqları lüz pay verən"^{1d}
 Qay bu kölpə kimi zillətdə qalsın!
 Qorunda, dalaşanda, zillətdə qalsın!
 Bu də ki, şüur etibvəhyəniq
 Nə zaman istəsən bir ulka olmaq.
 Qarşını yul tayfa çıxarsa əpən,
 Səndə yad dirlə səhərdə əsələ,
 Qadı köməkçiniq uluqluqla sən
 Hər qəvmin dirlə cavab verərsən
 Dirlədən olarsan hər bir ölkədə,
 Sənə gizlin qalmaz təb hər kölmə də
 Sən də Rəm dirləndə hər nə dəyəsən,
 Ancaq təcəvüzəsiz uqdu hər insan
 Allah bu mübədüz həşrə etmiş sənə,
 Qalırsən həminlə sən hər düşməndə"^{1e}
 Şah gönlü bu sözəli hiyləli hər mənə,
 Söylədi: "Baş ayət həndə təmin"^{1f}
 Qusəddən prəyğın qəlmə eylədi
 "Aləmlə lüz mün bəndəyik" deyə.
 O gündən lüzərləq gönlü sələyə,
 Əslə lüz qışınmıli həşqı ısləyə
 Kəmə mənşələddən uzaq olmaq,
 Səfərə tədrük gürəldi mənəq.
 Mələk gətirirdi mənə xuy xəbə,
 Ələvə olmaq, yəni İskəndər
 Tədriləni öyrəndi hər lüz əhləddən,
 Çətdə mənşəddənə çox tədril bələd
 Səfərdə həmişə fəayilə olma

Mənalı kəlmələri yığılı dənizdən.
 Allah tərəfindən gəlmiş mükanimlə
 O "Sifir-əzəm"dən başqa ilq gözəl
 Nəsilnamə də keçirli ələ,
 Yazdırdı ipəyə qara müsk ilə.
 Ərtu oldu ilk naməni yazan,
 O xəbə verirdi yaxşı-yamandan
 İkinci naməni bildiklərindən.
 Ələtun yazmışdı dəyub dənizdən.
 Üçüncü xəzinə Səkkədən idi.
 Qiymətli gövhərlə doluydu içi
 Sözlər bir-birinə rəbi edilərək,
 Üç nəsilnamə təmizlə yetək,
 Fədail mühtiləli bunları u danı.
 Səhnianla bağlayıb saxladı mühkəmə.
 Tədbirə ehtiyac duyduğu zaman
 Açıb oxuyardı bu-bu onlardan.
 O gövhərlə dolu xəzinələrdə
 Dərmən axtarırdı düşdüyü dərddə.
 Gərsəydi çatırdı bir qərar vermək,
 Allahın feyzindən istərdi kömək.
 O bir gün çıxaraq öz ac-təxtinə¹⁶⁶,
 Fırıza rəngli tac qoyaraq yənə, -
 Aqıl vəzirinə buyurdu belə:
 Məni qələmə alaraq ələ,
 Əlm ilə zəkaya edib rəyət,
 Yazsın bu fəydatlı, gözəl nəsilət.
 İlə nəsilət ki, dinləsə mənə,
 Dost bilsən özünə quld da quyunu,
 Fərmən dınlayış vəzir lütməli,
 Təzini edib şahı çıxılı rüxsətlə,
 Nədənəni gövhərlər çıxarmaq üçün¹⁶⁷
 Fikrini başına yığaraq bütünü,
 Diltək diltəyib qələmə, yənə
 Qatmışdın qand səpdi kağız üstünə¹⁶⁸.

ƏRƏSTUNUN NƏSİLİHNAMƏSİ

Allahın mədhuu edib dildə.
 Ərtu yazmışdı rəhbərnamədə:
 "Ey şah, elmə, fənnə sən dəni yar ul,
 Nədənəni, cəhildən dənə kəni ul"
 Bağlı bu qapıya qəni axtarsan,
 Axtarq alquləni axtar, taparsan
 İğmə sahib olsan diltəni, vətə,
 Şükri ələ binnətin pərvərdigənə
 Zəfərlər çalanda, yetənəli kəni
 Allahın xuyfını yadlan çıxarsan
 Allahdan qorxma bəxti yar ular,
 Ondan qorxmıyandan dənə xə ular
 Səhnian yazmışdı utəsən əgər,
 Oda üzənək at hər gün, hər rəbər
 Pəs gözə inənəni, omdan göz kəni.
 Hec öz gözünə də etmə enmə.
 Dənüş mühtilək ipca belə bu məsəl
 "Gərək yunus gözdan qonur ul gəzəl"
 Bir ağac qox necə qalınarsa, mən,
 Şüdəli kütlədən güməz bu ziyar
 Qıtlarla ovçular to atsa ağar,
 Dikbaş tələləni dala qox dəyər
 Hər kəsi bünəkeşin qırxında yədi,
 Tələsinə, korada yul verənə ələ!
 Hərək diltəni salar dənə mənə,
 İnsana yul cəbr diltəni, aşmən.
 Hec kəsi qalibinə künə yerimən
 Qaldınlı, yəni cəbr məkəsin sən!
 Bırıyla kəndəndən alarsa künə,
 Kükəni qazınma mənə nərlimən
 Ata mütəqənnəni dənə nğulən.
 Çalışıb munda dilt ol hər zaman
 Güməzle külgəni qox azdır ana,
 Bir qışqılın, liti qışqıqar
 Tükən xurum diltəni yəni lənə,
 Bir zəhrəndən, liti qand-şəkər

Naqqaya qonşudat sədəf daryında,
Qılınc yox, dürt rəri şaha dilşayla¹⁰⁹.
Qardaşın qanını almı qardaşdın,
Təmin ayrı şeydi çünki sülla qanı¹¹⁰.
Bir kəşəni üzgəni incitmək olmaz,
Qoyunı qoyunun ayağımla nə!
İstəsən əlləldən mərhəmət, künək,
Pisliyi kökündən masanı görək!
Pisliklə fəlsək də elər pis zəllər,
Yaxşılıq görələr dəmi yaxşılıq.
Həmşə dünyda yaxşılıq oxnu,
Yaxşı ad almaqda əbədiyyət var!
Yaxşı adlanandan yaxşı ol mədəm,
Yuxsa sən özün də niyəsən hədəm.
Zatı pis olana öz göstərmə sən,
Qında bəslənəkdən ziyun çəkərsən
Hədgörələr adamlı heç udlun atın,
Öz təmiz kimyanı küllərə qutma.
Hədəsil ulana ağar bu aqları
Qurtarı güvənə sərəldən tənəm.
Ağıllı ulanla döst ulan ağar,
Elun, mərifətli sənə də keçər.
Çux pul qazanmağı eləsən niyyəti,
Puluz adamlıla eynə məsləhət.
Cəhliyyəti gəzləmək yüngül adından -
Gözləri uxtəkdən arpa saundun.
Gün, ökəz, yə pələng, - hədün heyvanın
Ancuq həmcinmiylə gözə, dülənər.
Nəcinu ular tək ağar bu nəfəti,
Ondan gürcəkdi çuxları zərər.
İki saif güzgünü quysan üz-üzə,
Ouluda bir ləkə görünməz gözə.
Qurtuna acılara zühin edənəldən
Yuxsa qəm-qüssəyə batarsan hələmən.
İnsana cən olsa əslinlə ağar,
Bəna insafdan yux, qurtundan cədar.
Həyəsiz ulanın qarşı kərə rəllər
Yumşaq dərmanuqdan fəydəli olar,

İşni bərk tutan düşməni yaxla
Yumşaq-yumşaq qağın, mülün, bərk sən la!
Baş fəna dülənlərsə hər kəs,
Sünləklə qağın, mülklə kəs.
İki xan bədxəlmən lənə qəran,
Fənl ilə, vədnilə ayır mülul!
Quid ilə pələngi səd bu-bunna.
Sənün istəliyin yetmə yerinə
Şah və ya əkinçi, - gəzləmə məsələ,
Özünə güta ver hər kəsə mənəvə.
Güclünün yoxma güclünü gümlər,
Almanı özünü almı dindən.
Göndərdiyin ildəm işlətə olsa,
Heç əyil-məsləhət istəməz əsl!
Pələnlə kəsənə qılınca ağar,
Qızıl ver, dıqları dənizə dıqlar!¹¹¹
Xəznə qızıl yığmaq üçündür,
Qızıl da düşməni yıxmaq üçündür
Qıymqla mənəkdən tükünü tutmaq
Sırıya ulanla həmşə usaq
Xəlpin mərhəmətli mütlilik şad ol,
Sərtən, kəldən, çəliş, uzad ol!¹¹²
Dünyanı sübh künə mənə dəvə,
Cəmlən səhərtək gülməsin güzə
Bəzənə özünü cən rəyləməyün.
Özgəni ələndə ol mülki çünq!¹¹³
Səniçün bu yəkəni dəmi xəznə,
Düclənək istəsən, rəri üz pasına,
Zər mənə deyil ki, dəmi yığdın,
Qığlən künəli, gərk dıqlısın
Qızıl ya sülhə xəylin? - Sırıya sən,
Dünyə bəndən pələn, bənd ilə duyundun!¹¹⁴
Bir günt məspəmə səniylə edən
"Süylə, mən yaxşıyıq, yə sən yaxşısan!"¹¹⁵
O dedi "İstərsən dıqzəlli hələk,
Mənə yumşaq gərk, sənə də lənək!"¹¹⁶
Cənş atəklil ol, çünki meyvələri
Cənş atəklərlə lənə çux dıqlar!¹¹⁷

Güya utulan daş yeri tez düşən,
Bu qəm mülklərdə işlər əyləşən¹⁷⁶,
Zülmü kədərləlik yadından çıxan,
Çünki zülmkarlığın ömrü azaldan.
Pudşahı ədalətə çıxartsa yuhluu
Ölkəsi tez olur zülm ilə vuran,
Allahı sələfağın yurdlılı səni,
Zülmü etmə, ədl ilə saxla ölkəni!
Pis fikrə düşərsən yaxşı bir insan,
Özünü yummuluq eləyər, əməl
Dünya yummuluq belədir qəmim,
Dəyişir istisi, soyuğu mənim,
Havada ulanda ləla zişliyyəni,
Dəndə heç oxuma, heç yuma kəlməni.
Yaxşısı budur ki, illis hər fəsl
Öz qaydası ilə keçsin mütləq.
Çoxak ləhəz fəsl keçə bularkək,
Yay da yaylığını göstərə gərək.
Bu qey qaydasından çıxarsa kəməi,
Dəndən üz döndərsən, əlbət ki, ruzgər.
Ögər puluk olsa bir nəfər səni,
Sən yaxşılıq etsən bir özgəsinə,
Düni ilə, həmm ilə yad etmə əsla,
Xalqa hədusluqları dilon saxla
Çalğı ki, kəpürün olsun ulmazək!¹⁷⁷,
Ayıq ol, ölkəni keçiyini çək
Bəla məsəl çəkmiş nıl bir insanı:
"Qəmli güməz sürüya, yunması qubun!"
Təmm mülkəni olsa, dəyiblə dəyənə,
Gülün, yeməz-yeməz özünü ilmə.
Acıyık üz versə, qəm çəkənə yemə,
Bunun ilə bıldırma özgəsinə
Özünü şad göstər, heç olma qəmgin
Gizlin dəndir olma, zühdə sevin.
Qurşun bir dəyib, qırıq çıxarsa,
Dəyib almanus eliyəcə vırsə,
Başqa bir ərdənin qaçılı gələn
Əsla qəbul etmə, əldəni səni!

Dünyaya bürənməy ulma qıncıni,
Sənə də ulma xəyalda mənə!
Düyiblə qələbə qubun istərsən,
Məzəllər səkarla seç özünə səni
Qələbə qızarmış xışbəti ulma
Sən hər salarda elni itəyini
Yuxşı, pis, na rısan, həmmə lül səni
Yuxşın ululduq, pus özündən,"
Bu məşhür mənəm quranda əslən,
Şəhər ləghim rədi, u da uldu şad

DEFLATUNUN NƏSHİRDENAMƏSİ

Dünyalı qubanda pıncay yaxınlan
Müşkə kulfür səpili səmkə asıman!¹⁷⁸
Şünl xəbərlər gündərlə elədi "Deflatun
Qələbə qıyay nıqgala vırsın
Ələ gızıl nıqqa yazsın o gərək,
Hər bir usuyuna olası kömək!"
Şəhər lıyruyğunla azamalı pu
Mədanlır gəvhlərni çıxarı bir bir
Mili qələmmlər sağılır gıvhlə,
Hələylə dalkara yuzluğı ədələ
"Bızılın yunulma mın qum rıncın,
Yenləy də, gıyılən də ziyalı salan!"
Allahı şükri elə mədan açılı,
Sənə siz həmmə gəvhlərni sağılı
"Şəhməz nemli həvlin ulandan,
D, pudmı gəvhlərni, bir ulma qulan
Dəfildə, yuksəkəli u du gəvhlərək,
Özünü həmmə qumusan parək!¹⁷⁹
Hər kəs, yaxşı yunma, na qıyısın avat,
Bununla zəmm lıncıza vətə
Dğm vıyılıdın lıncın lınc ulma,
Dım lıybuqun qıyın heç zımm!
Keşkel ulmısa həmmə nıyq,
Deyilən dıyınm gıdınəyə lıyq
Hər kün lınc dıyınm bələsə lıncıq,

Qılıncla, tədbirlə fəth edər ancaq.
Mərdlərin qan tökən qılınclı, bəli.
Alim tədbirlə olar kəsərlə!
Şahın məclisi də görək hər zaman
Ola alimlərin şəraifli məkan.
Şah yeyib-yatmağa meyl etməyərək,
Bilik toplamağa çalışa görək!
Şahla yoldaş olam iki bələ var,
Yoxsaldan nəzakət həmin bələlər;
Biri aspazdır ki, yağlı yeməklər
Bəşirib, padşahı mənə cəlb edər,
Biri də cəlvəli şən nəşquşası
Ki, ona bağlənər kənlü, həvəsi.
Bunları xəyir verməz: biri dənəldir
Qamın, n biri şirəni sorar.
Nə çox əylənən ni, nə də çux yeyən
Bundan süstləşər, keyiyər bədən!
Qırmızı və sarı güldəyən cahan
Bir rəngin bəzəsidir – adam aldadın
Məşuqa adlanan bir nədəhər,
Bu dünya kam vermir, ancaq cam alı
Dünya yurdumdur, cəndən əzizdir,
Bizən həmi yerliyəm, həmi yerimdir.
Dünyanı dördəlli etməyəq görək,
Nədən cam-ciyərlə şəfə bəzəyək?
Qanlı qidalanib yaşayır bədən,
Ciyərsiz bən qanı alırıq nədən!
Dörd tərkib birləşib uluqənglər ulmuş,
Dörd cəvhar birləşib, həyat var olmuş
Yığmasaq onların içini ağər,
Hərəsi bir yana baş alıb gəlir
Sən dönsə torpaqda çürək olınsa,
Qayıdər əslinə n bir gün yənə
Tənlənin dağıdib qaçdı bir cəşək,
Sahibi qəniləndi bən həli çürək,
Dünya tükəlidir, kırıxıq bız da,
İynə var, tikan var xislətimizdə¹²
İki qan qızın başladı bahası.

Dünyanı göstərdü nmlərin səsi¹³,
Bu dedi: "Üzünün çirkinliyindən
Ərə gətirməmişən bu vaxtınca səm"
O dedi: "Üzün çux güycəkli səm,
Bununçün əhərlər səmi də yaqıl!"
Bən qədər nə üçün yataq iliyimlə?
Yoxn təllimə bənzər qaməllə
Bir də dıracaqımı həmmi yuxıdan?
Bunun dəğni, dərüst lilməyəm təsən
Yoxndun illümlək etməli həzər,
Çünki bir-birən bunlar çux bənzər!
Dəvşən yoxsaldıq pıx yuxu olmaç,
Yatmaqla ölməklə həss, dnyən olmaç!
Yoxn igidlə bəzəyib quranda
Güylər yunulmaya kuy bəzə nmlə!
Hər bir gəzlı sırtı n, həxib güm,
Yəxşiyə, yarıma döz qıymət vətə.
İnsan əl çəkəydi buş xəyalırlımlı,
Yersiz quvğalarlımlı, qalmaqullarlımlı.
Niyə bürə qatır çürəkəm yalnız
Çəkişək, vuruşaq bəla anımsız?
Nəçün bız dağlara, dağlara düşək?
Bunların səhəbi – bir parçn çürək!
Səfərə başlayan mülürlük mənəmlə
Yolda yox, mənziləb rəhətliq umar
Keçərlər dünyanı tapulalayaraq,
Rəhətliq fikrinə düşməzlər ancaq
Həmmi yul gedənlər, nəzak gələnlər
Mənzilə çatamı səfəri deyər
Dinclik – əsəmlər ölkəməmlər,
Bundan başqa nə var – bən əfsusəmlər.
Yeddi qat yanər ıd içrə, nəliyəm,
Kəbəblik at üçün nədir bən zəlimət!¹⁴
Nəçündür bən zillət, əziyyət bənim?
Həmmi yeməklə geyimək üçün.
Bizini cüriməzədə ulanda bəmlər,
Hələ başqa-başqa həsəmlər olu var.

Özünü qatlayıb canından keçən
 Dənizdən dürt tapat, dağlardan madən.
 Kimsə ruzusunu atlayıb keçməz,
 Əndazıyla yeyər ruzunu hər kəs.
 Fəqət var dünyədə elə insan da
 Zərri yerdə saxlar, həsədi cəndə,
 Qızılı torpaqda basdırsan əgər,
 Tələyin başına sənün kül alar.
 Yəni çörəyini düsturla insan,
 Onu dər vəz-dövlət, onu dər cəhən.
 Açıb kisəsini rəlimə gələk,
 Bu nəfə yoxsula o edər kömək.
 Arıca olsa da vəzində güvhar,
 Ona "Çox səbəlli deydi" deyər lər.
 Əllərimiz boşdur, yol isə uzadı,
 Yürdü mənzildən də lələ bir sətər.
 O qədər xəbərsiz yatma ki, haşa,
 Yatmışkən səli gəlib başından aşo.
 Yoxsuz, yeməksiz qalma ki, hədəm
 Süstlöşib, yorulub düşər qəvvadən.
 Yola çıxan yolco cəvhan edənək,
 Çapmasın hər yana gərək dəliək.
 Keşikçi dözdürsün yolları özünü
 Gətsin təhlükəsiz ta ki, yolunu.
 Olsun gecə-gündüz işində oyaq,
 Yatma uğurluq ruzgar sıyacaq.
 Arxaya, qabağa zillənsin gözü,
 Ono aldatmasın yodların sözü.
 Yola bələd olso səhərləlik edən,
 Ordo qorxa bilməz çətinliklərdən.
 Yollar dağa-daşa gəlsə də onə,
 Dağılmaz başından əsla qoşunu.
 Qoşunu yeriyər yağışlıq, qartək,
 Öyləşər heybətlə u, dəryalartək.
 Çıxdığı ölkədən bir nəfə nəfər
 Yedirdib, içirdib ələ gətirər.
 Sırt alılı, əmanlır verər o kəsə,

Toxumı göyərtmə su verilməyə?
 İşini düzəldir bu sayaq asan,
 Gərək çətinlikdən həzməsin insan.
 Sifli əgər bir ləşlə olsu ləqərar,
 Artıq buş kəmərin nə mənası var?
 Yolda qələzənlə rast gəlsə əgər,
 Üstünə yerimək ləli gətirər.
 Mənkəş deyildirsə qələbə çalmaq,
 Nəhaqət qoşunu çətinə salmaq
 İşin düyən düşsə, aç bilməsan.
 Səli elə, özünü nəhaq yuma sən.
 Hər çətin düşündü bu əlaç var,
 Səbrlə, təciliyə açılar mən.
 Adətdir, ıslanla az olmur düşmən.
 Fəqət öz-özünü açılır bu gün
 Nə qədər yerimlə siyləsanı süzən,
 Məndən artıq bilür, allah, şahlı özün.
 Niyətlə al sünə şah ləşin yuma
 Öz aqlı tələbərdir həmişə mən.
 Bir kəsə koməkçi olarsa allah,
 Hər kəsə elçiyə dəyməz u əsl.
 Səlimlər gətirsə bu qəli mələk
 Onun insan fikri nəyünə gərək?
 Pədxahı əmrinə eləyib omək
 Yazdımsa ləşlər kimə bir məsəl.
 Yalnız ixtisarı elədim izhar,
 Onun öz ləşlərik bu tələbatı var.
 Hər kəsin mültəci deyirdi pədxahı.
 Ona köməkçili əylə allah!
 Əqli kömək alsun ləş işdə mən,
 Alləh ləş işini salın yoluna!"
 Nəməni qurtardı o qoca alim,
 Təzimlə elədi pədxahı təpdim.
 Qalib ləş nümədən şulim şahlı ilə,
 Qüssədən, kədərdən u, azad oldu.

SOKRATIN NƏSİHƏTNAMƏSİ

Üç gün ötüb keçdi, yəni asıman
Rum-zənci oynayı oynayan zaman
İskəndər buyırdı qısa Səkrata
Vursun üzüyündə münə möhr o da¹⁸¹,
Yürsün bir qiymətli nəsihətnamə,
Mənası nur saçsın hüsn ulamə
Alim əməl eldi uca fərmana,
Dürlər çıxarmaqçün daldı ümməna¹⁸²,
Gümüşək kağıza qatı xətt ilə
Zəkanın hökmünü naqş eldi belə:
"Nəqquş hansı naqış haqlasa, görək
Allahın adına vursun ilk həzək,
Həmiyə köməkdir hüyük yaradan,
Onun mütləacdır bütün bu cahan."
Allahın inadını yetirib sona,
Bağladı söhrünü şahin adına:
"Ey şah, bu ömrülü quyuya, gəl, sən
Girmə aqlın, lüsun ömr vermədən.
Sən ki, hül güvərdən yığırulubsan
Həyal niyuncuqlək gəlməsin usan!
Biri haşdan edirəm səni xəbərdər,
Gücünə güvənmə, yolda paləng var!
Dünyədə, sənləkdə, - hər yerdə olsun,
Heç zaman ayrılmı yaxşı dostlardan.
Öylənə, ey-ışrət bəzminə ilüsan,
İşvəli bir dilhər seç övladın sən.
Məclisdə qüvədən, qəmədən uzaq ol,
Həmişə kefi kök, damağı çağ ol.
Siyavol məclisi qurulsə fəqol,
Orda hər yələncə sən vermə fürsət.
Yanında hərzə söz danışmasınlar,
Sən də bərməldən salmasın ınlar.
Yeməyi heç yemə dəniz kimi tok,
Yediyin ulnasın acı, dəniztok¹⁸³.
Bulaq ol, çox olsun gəlib içən,
Dursun qulluğunda kuzələr sənin!

Xəməyi evində gəzlətsən, əlhə,
Onları yetmiş evi basar ülmət.
Vaxtında evindən çıxarsan ağər,
Qapına müştək olar səpələr¹⁸⁴.
Nə qədər açmaylı hələ həməvşə,
Qünqəsi pis qoxu verər həmişə
Saçları açılıb dağılan zaman
Müşk-ənhər qoxusu yayılın ınlan.
Ağsız olma, səmü deyil bu sarıy,
Yalnız bir çürəklik olacağı pay
Tək birca fətnə gəl qanə ul sən,
Düşün, günəşdən ki, uring iləyilsən¹⁸⁵.
Allahlıq edərsən nəfsi saxlasan,
Ağzudır öküzlə eşşək hər zaman
Künni kın, yeməkdə həyvan nəfsi var
Həyvan səltənəti qəhrədan çıxar
Qıyınal gələndə, əhlə tərət,
Öküzlek, eşşəklik baxar həvət.
İnsan sağlamlı ular az-az yirməkilər,
Üzün ömr elməz əsla çoxyeyər.
Həddindən ziyadə yeməli insan,
Gəyirər, pis qoxu gələr ağzından
Aslantək sən də az yeməyi alıq,
Çünki qurxaq ular çux yeyən cənnət
Dartıb sürüyələri tərəkəşsəyi,
Çünki üçrüsüzərd yeyili cənnəti
İbuludək dənəyilə su al dənizdən,
Verəndə bol-hal ver, səxavətlə sən
Sücu bulduğundan tez-tez su paylar,
Tələq gəl başalar, gəl ilə ki, ılal
Yağlıdan, yavandan elə ye ki, sən
Ömü asanlıqla həzinə verənin,
Saxla əndazəni qədərli, sayla,
Hər az ye, hər az yığ, hər az da payla!
Hə cür yeyib, yığılı paylaşmı ağər,
Sənə bu dünyada xoşbəxt deyirlər
Yeməkdə nəvədir cənnəti tıq ulam,
Onun dənizə yitir, fəydaşına həv!

Çəkin aşnağıqdan hər bir alçaqla,
Onları özündən uzaqla saxta,
Şəb ağrı xalq ilə etsə ədəvə,
Ağ olar üzünə xalq da, nəhayət!
İtmiş tubəntə çux yumşaq taffar,
Mələmlər əlməzi qulay sınırlar,
Bəç salma altına özge kilmə,
Öz dərin üstündə yat əslan kiim!
Özindən hüvə bəməməqidi
Həm kəfən tuxıuda, həm ilə ev qutdu,
Məhəmm olmağandan gözə üzünü,
Dinləmə nələrən əslə xəyünü.
Ömrünü ah-vuyla vermə sən bəda,
Acızlar ah-vayla yaşar dünyada.
Bu cürə sözlərim çoxdu, ancaq mən,
Deməmə: tıplınmaz məndən çux bilən,
Sən özün güylərdən iltisam alansan,
Bundan çox söyləsam, gətirər ziyən.
Sözlərim itisə mənim qılınək,
İncimə, ədətdü qılində kəsmək.
Əlində bu m qılinc ilə şab
Hərə qoşun çəksə, basar inşallah!"
Dürlə dolub sandıq tamama yetdi,
Bunu da bəyənmiş şılı qəbul etdi.

İSKƏNDƏRİN PEYÇƏMBƏRLİK SƏFƏRİNƏ ÇIXMASI

Yaxudın duraraq bu sahəni erkən,
Üzünü günəşərk əliydirdim mən.
Sözümün təxlini göyə uraldım,
Qəlbimdən atəşə üzərək atdım.
Mən "Xostovnuma"ni yazmışqün rəvan¹⁰⁴,
Bu quca sərvimi elədim cavan.
Qaldırdım mifhür söz xəzinəmdən,
Orda deşilməmiş dürr qoymadım mən.
Qələmim o qədəri açdı ki, gövhər,
Həç gövhər qəlinədi, buşuldi göylər.

Bu zaman bu gözəl içəri girdi,
Qılınc kimi parlaq bir gözəz verdi.
Dedi: "Bu güzətdə bu bəx nəzime,
Çux da məltun olma üçün izinə!"
Bu parlaq gözəliyə ilkinü izlədim,
Gördüm sənətim, gündüzə özüm:
Haxəndə güzətdə - n yaşıl bağla
Ağqanad bu qarğa gildən bulayla
Yuxudan məhrumulu n xəçiz güzli,
Sərvində girmədim gəvlikdən asar
Bənövşə rəslimü baxımış yazmışam,
Öz qızıl gildimü sulğum gildim mən¹⁰⁵
Sikkəm bu qədəri sürülmüş pürək¹⁰⁶,
Süsləşdim, heyətdən çıpmış irək
Həm n ayar ki, rüş cəla mən,
Həni əl, dəyişə kuluş nəqşəm
Xacələri cəkarək sulğum rəngimdən,
Başladım nəvayə öz mənəğimdən
Qırxdım vaxsüz əslə üstümü ilə,
Çəkdiyim bu naxış nətəməm qəlu.
Yaxo göz mülkümü mənə rəddədi
Dedim ki, bu evi tükim birtəbə
Balko bu yatığa yetişə alım,
Ola sən məuzilim, axı məuzilim.
Düvrəndən baxalıq bu alım yənə
Başladı keçməyim bu cür şahlım:
"Allahın hiikimiyə luyük İskəndər
Vəhiy aldı, elə ki, oldu peyçəmbər,
Dürlə divanından pəndə aldı,
Zəhəni divanına yazdı əhli¹⁰⁷
Ömri etdi hərün Rəm ilə Rəvan
Yazındı mənə İskəndərinəm
Girmədən tək əhli təkni qələm,
Tıpsırdı snası göz rəslim mən!
Vəsiyyəti etməkdən gəlmək ələ,
Öziz atasına söylədi hələ
"Girdim, bu xalqla et yaxşı taffar,
Qoy sandən həmişə mənə qalınlar

Ara tək bu xalqı lırmayana ol,
 Anasan, mətək dərclərinə qul,
 Amandı, dində ul, göstər ədalət,
 Allahın əmrinə elə təvəz,
 Əmrə əməl edib keyin qul san,
 Bır, qat-qat yaxşıdır əmir eləməkdən.
 Mən yola çıxmağa duyduñ zamanı,
 Qalı taxımı, tacını sənə ommadı.
 Yolların uzundur, mənzillərin çox,
 Bilməni dönəcəyəm geriya, ya yox,
 Elə et qayıtsanı ağrı sələbdən,
 Xacəli çəkəməyək nə məni, nə ilə sanı.
 Yox, ağrı dünyayın almısa qismət,
 Həşyar ul, xuş gəlsin ta ki, aqılət,
 Elə et ki, haqqın məhkəməsindən
 Dölmə tuluhasın, xəclə nəmi sanı.”
 Hütun sözlərini deyib İskəndər,
 Qoyub taxtı, tacı, elədi səfər.
 Əmir etdi lın anda bütün Rum və Sam
 Qoşunu önündə cəm iltisui tamamı,
 Fərmanında olan bütün qışından
 Yöl üçün ayırdı yüz min palıdavanı.
 Bənlər hər ilkdən seçmə mərdlikdi,
 Hərə bir əldəyə dayan asğırdı.
 Dörd min yük daşıyan dəvə gütürdü,
 Onları nizamla yölü dirdürdü.
 Biriək cımsındandı minin min başlı¹⁹⁸,
 Keçərdi yel künü n dağı, dağı.
 Mını də büxtiyli, nərdi hər biri¹⁹⁹,
 Dədi yemək lərdi bütün yükləri.
 Üçüncü mını ilə cəld nəqələrdi²⁰⁰,
 Həvayı qızıldı, zərəli, zəvərdi.
 Dördüncü mını isə, nəcili dəvələr,
 Hər biri ceyrantək lın yöl geddi.
 Vərdi hər peşədən, hər lın sənəddən
 Yandı yüzlə cə məhir iylən.
 Hələ tadarəklə qurub nəvraqı,
 Qaldıdı bəliqdan Aya bəyraqı²⁰¹,

O, Məqlunıyyələ yölü dıqaraq
 İskəndərliyyaya gəlmiş çantəklə,
 Ördə o mültəşəm taxtı mənli,
 Nəçə gün qədlə mada qaldı
 Fətli Keyxasrəvək gürülxatın.
 Gedib döz Səmlə qurdu taxtı.
 Əmir etdi n əra lın nıl dızeləli.
 Başına lın parlaq güzgü lənd etli
 Güzgünlə lın-nylıq lın məsələdən
 Görünür dənizdə lın gəlmiş, gələn
 Taxtı dıqınənlərdən qorunmuş içim
 Keşikçi dırdandı ördə bütün gün.
 Güzgü əyni ələ lın sını ağar,
 Gəlmiş həkəmlərə bülhənlər.
 Dıqınənlər çul-çapa gəlsələr, iltın,
 Saray adamları gərəclə təllin.
 Önlü paytaxtımları nıxayın, yənə
 Səli mınıli vıqarla döz kəhləmə.
 İlk əvvəl yölünü Məqlın səldi.
 Mıra gəlmiş, mada iki gün qaldı
 Sınra çıxdı ərden, qəlbənlə dılək,
 Allahın əmrinə əməl edərək,
 Dın keyli yöl gəlmiş, dıləklə keçdi.
 Önlü zamanı, çılə yetişdi.
 Məqləsən dıstəylə lın nəçə aları
 Həkimin zühümə elməylə davamı,
 Yölü dızeləli, n qaldı şahınlı
 Hələ dıləklə mətəmət, amaq:
 "Pək etmiş dınyamı, sən, ey həkəmlər,
 Gəl, lın pək cıv ilə pəklığa çıxat
 Dıclı bəyraqıñ şəkərləmələ,
 Yux et lıdaxılları, dıcləklə lız dı.
 O pəklər yındında var lın alımsın,
 Allah dıstılyla dıqınənlə, dıqınənlə.
 Məqlənlə bənlə mətəklər
 Öklə n zalımı zühümənlə bəzər.
 Tək edib sınıyış yölünü həkəm,
 Bütün dın əhlə zühümənlə dınamı,

Başım dik tutub, tökül nahaq qan,
 Çuxurda başım kəşib nahaqları
 Həmmiz qurxurmuş olubmuşdan,
 Dürbün qənnəmsən, dədə yertiş səni!"
 İskəndər onları hələ görsənək,
 O gür yuşlanma təlim eləyənək,
 Osta təcrübəli fəryadlanırlar.
 Çalılı məzlunların dadına o an.
 Dulaşmış onları ulu fəryadları,
 Bəytülmüqəddəsə vurub əhli.
 Dəmyanı basandıran qurtarsın deyə,
 Bəytülmüqəddəsəni bulaşdı köyə.
 Orda qayınammışın bütədən əsə
 Rumları ulu Məqiləyə gətirdi İskəndər
 Bu ruxət həl tələfədən - dağılan, dərədən
 Ədalət səsim eşidib düşməni,
 Tədrük görürək diyyişə çıxıb,
 Bilimlilə ki, şahın bəxti uçub.
 İskəndər vuraraq ümü şolxmanı,
 Yülkəsən ağzının kəsili yulunu,
 Onu zalimə gürüld, qutun tökülü,
 Qılından qapısında çərməyə çəkdi
 Cəngillər bu neçə müddət çəkib ent,
 Elədiyi zülmü bu-bu saydılar,
 Dərdilər: "Bu evə zülm etsə həl kəs,
 Hələ əqlindən qurtun bütənə!"
 Pak evi nəsəkənd azad etlədi,
 Şadiq səvənləri u qul etlədi,
 O dərlik məskun əsələ öhlü,
 Nəqəsin larpəgi göyə sıyrıldı.
 Zaliməni zülmünü şalı məshv elədi,
 Məni nələrə verdi məbədi.
 Bəytülmüqəddəsə mənəmə səldi,
 Sənə də Məqiləyə təvəl yul aldı.
 Çəkdi Əfəncəyə qayınma onları,
 Sənə i bəytülmüqəddəsə öhlü u rəvan.
 Həmm ilavət edərəkən, həmm həkim eləyərkən
 Əql ilə, ədl ilə iş görüdüydən,

Münlük bu həkimdən gətirək onu,
 Həmm qılın ulu dığra yolunu.
 Həmm döz döz elədi dəstə,
 Həmm döz döz yerdə hər yent məbədi,
 Yerdən qayınma yula çıxaraq
 Dəmyanı bütənəçit tələfə hayraq.
 Sirlətlə kəçmiş dağılan, dərədən,
 Çəmənlük gülməli salınlı məskən
 Düzəldi bu qılın, rəhmət mənə,
 Yeməli edərək yuluna dəvən
 O kəçmiş çillən səhələ qılın.
 Yertişli dənizə salınlı gəmilər
 Uç ay gənc-pəhliləz üzlü dənizlə,
 Ancaq dənizdə mən kəçmədi ələ
 Sirlətlə gəlməli Məqiləyə sən
 Yeməli qayınma və yoldanları
 Kəçmiş bu yerdən u başqa yerdə,
 Həmm yaşayınca mənəmlərə
 Çıxdı qarşısına mülkəmə mənə,
 Cürhətlə rəhmət, rəhmət həmmən,
 Ancaq hər yoxun ilə gəlməydi mən,
 Qəthi dağıldıqla həmm bu yula
 Bu xeyli yul gəldi İskəndər yerdə,
 Bəyşən qılınalı bu gənc dənizə
 Bu gəlmə səpəni qılınları rəhli.
 Yeməli sən gəl bəzi qılınalı
 O qutun üstündə ulu qapıkan
 Həmməndə ulu ulu qılınalı yerdən
 Həmməndə bəyşən təklili yapın.
 Kəndə köklüklə vənə u yerdən
 Hər ay u çilləndə rəhmət sələ,
 Nəhayət, mənə ulu rəhli kəçməli
 Çilləni qutunma, gəldi nəmən
 İskəndər dənizdə ancaq bu mənəmm
 Yeməli O kəçməndə deyirdi mən¹⁰¹,
 Qəndə gəlməli dəniz mənəmm
 Dəhşətlə deyirdi mənə dığra,
 Yul yoxdu kəçməyə bütənə nəmən

Günəş batan zaman bütün dünyada,
Yenə görünürdü həmin daryada.
Atəşpərist kimi güdürdü odu,
Odu heç gözündə iraq qoymurdu.
Fələk də heç gecə-gündüz bilmədən
Ona nui saçırdı odlu çeşmədə.
Qürub daryada seyi edən zaman
Sarıq qışqırmış gün olui nihan.
Sanki odlu çeşmə axı dənizə,
Şəfaqlı yol kimi görünür bizi.
Axıb çuxurları doldursa sulai,
Böyüya-böyüya bir darya olai.
Müsyəb adlaui çuxura dolsa,
Müəlləq deyilər yen üstə olsa²⁹³.
Bəxşəq Mübit adlı böyük dənizə,
Suları müəlləq görünür bizi.
Su qalxıb oyaui günəş batanda,
Günəş də boylanar sulai yatanda.
Ucalan günəş də oıdan keçərək
Dəniz rənglərindən bürünər ipək.
Günəş endirsə zirvədən bayraq,
Dalğaları ardında görünər ancaq.
Örüyə bürünüb bir az gedərək,
Çünki yer altından keçən a qarək²⁹⁴.
Bilik belə verir bunu nəzərə,
Başqa rəhbər də var yol bilənlərə.
Şah işi gələndə dəniz suyunu,
Çox dərin bir heyrat güdürdü onu.
Altından soruşdu: "Deyin, bu nədir?"
Kımda güzəlcisi, bu nə çeşmədir?"
Alim cavab verdi: "Həmin işi su
Çoxunun ahırını tökmüş, dığrusu"²⁹⁵.
Çox olub bu sirri açmağa havas,
Kələfin ucunu tapmayıb heç kəs.
Çoxuudan bu sirri soruşmuşam mən,
Olmayıb bu doğru cavab söyləyən.
Günəşin seyrini, hətə birtəhə,
Mərkəzdə, ya yerin altında bilai,

Kim bilu, günəş, Ay bu cəvəgəbilu.
Keçib sona harda sünülər divan?²⁹⁶.
İskəndər kənarda bu az düşəldi,
Sonra yavaş-yavaş sahila gəldi.
Civətağ ağırda o dənizdə su,
Kəsmişdi yolları bulud mürşu.
Gəmi belə suda üzməzdi asan,
Mışkıldır yol getmək rəhbər olmaıan.
Soruşdu şah sirri hələdəqıldan
"Bu yula nə tədbir gürməliyəm uca?"
Sələq bu gəmini suya nə sayıq?²⁹⁷
Yüklə o sahila mümkünmü çıxmaq?"
Məsləhət gəlmədi o yulbilənlə,
Dedilər: "Yaramaz bu yerdəu səfər.
Olşa yüz bələdəq, yənə də heç kəs
Gəmini bu suda çıxara bilməz
Vardı cəvə rəngli bu qurxunc sulai
Qəssəyə deyilər bu əyləli də"²⁹⁸.
Məğnadan çıxan ıpari tirsütək
Görünür heybətlə hənlə o uşlənq
Hələ dəşat saçat o qurxunc heyvan.
Uzaqdan girsəisə ağai bur insan.
Vahimə içində quruyub ilbi...
Kim olai bu qurxunc yolları rəhbər?
Hələ bundan bətar: hundan baxsada
İşqı bu sahıl vardı u yamla
Rəngbəreng daşlarla doludun hər yan.
Qapqara, sapsarı, gümgüy, al-olvan!
Həçəsi hı-ıki bəlmən qədərdən,
Qızıl sümük daşlar sanki gırılardı
O alvan daşları gələndə usan
Sevinir fərəhdən, gülür şallıqdan
Qalqışa cəkərək gülməkə gülər.
O qədə gülər ki, gülməkdən ulai
Mışqıldan az nışa daşın cəkisi.
Oymaz insamla o, gülsə hısa!"
Hıulət dıulayib şah fikrə getdi,
Adımları gülməli bətrəbi eddi.

Qəzanın sözləri düz-düğü çıxdı,
Daşları çoxlatdı torpağı yıxdı.
İskəndər ömi etdi, bu rəqədi ağrı
Mürib dövələrə ora gətirdi,
Sarımsın gü/lu yenmiş zaman,
Yığıb gərsinlər hənün daşlandı.
Nə qədər lücası toplayıb hərə,
Çatsınlar daşları tez dövələrə,
Bex ilə bürüyüb hək sarımsın,
Üstdən də çox qalın şeyləri salınsınlar.
Daşlarla yükləyib o dövələri,
Daşlıqda qalmayıb dünürlü geri.
Şahı adanları dinkəyib bunu,
İrə eladılar buyurduğunu.
Ölüm qorxusundan şah ilə mudo
Yel kimi tək etdi o qırxunc yurdu.
Dəvə sütlənlə pədxah ömi etdi,
Yüz dəvə u sarı qundan yüklədi.
İnsanə tikməyə yararlı olan
Sulu bu çəmənə çatdığı zaman,
Buyurdu, daşları yerə tökdülər,
Onlarıdan bu böyük bura tökdülər.
Pərxəyə sarımsın hənün daşlarıdan
Eləcə sarıqlı qoyub, açmadın,
Onları qaydayla düzüb yığılır,
Tökdülər qapısız necə bu hasarı
Daşları sarıyağı gözəl qostılar,
Hərəsinə lüsnə bu nızo təhər.
O sarı torpaqdan pələng tutaraq,
Bayındı cəkdilər hasarı suvıq.
Hasarı içərilən çılpaq divardı,
Çünki bu pərdədə gizli sır vardı.
Alınlar bu cürə efrin təvəyə
Aradın keçməcə bu xeyli müddət,
Çünüyüb sarıqları tökdülər yerə,
Yeddə rəng gövlərlər çıxılı zalımə.
Binalar xarıdən vermədi ziyan,
Çünki suvaq vardı xəri pələngdən.

Geyinti sayınılı daxildir hasarı,
Ölülür oraya ayıq basanılar.
Ora yetmişdə hər yuldan ömən,
Hasarı içərilən gömük istəskən,
Bu qırıq oxurdu, tırtınlı meşə,
Hasarı dırmışlı kəmənd ataraq.
O hasarı daşları bir mənə gürək,
Alın cənni olmalıhətək
Dünnü alını ölümlə ağrı,
Cürə dağtək qalınsa nəbər ünlər?
Deyilər: qüvvəli şahlardan biri
Ölümə sayınar bəla sızları,
Bir mənə gildənən, təvəllə emər,
Eşdiyi sızları sübuta yetmə.
Dünnü qurtarıb, sarı İskəndər
Daxılın salıraya elədi səfər,
Altı ay yul gətirə sonsuz güllənlər,
Qoşun tərəzə gəlir axır salınlər
O, öl nıyağıyla salınlər keçir,
Nili salınlər gəlir yetmiş
Çayın mənəyini istədi gücə,
Çıxan olmağıydı u yüksəklərə
İskəndər çox u bu hənəkətlər,
Böyük mənənlər, biyik rınətlər
Dünnənlər çapırlı çayın yamıq,
Aşırı xel kimi u, dağ-dağ
Dağları, çölləri keçərək gürü,
Nəhayət, dağ-dərə axır yerdə
Qırıq qurtulmaları keçir ötürü,
Axırıb yamıqşıl bu tərəzə güllər.
Təpənün ətrafı necə dağlındı,
Münnək yamıqşıl daşları vardı,
Bu daşları kəsənli çirənlər yulı,
Yul gətirən əzərlər mülə sağ-salı
Münnək dağlınlər hüllümlər sünnək
Şəlalə axırlı yulı kəsərək
Bu daşları ilə doluydu hər yulı,
Yel tərəzə hüləzəli tərəzə nısan

Bənzərdi tıkanlı təpə kırıya,
 Zillətlə qalxsaydı biri zırıya,
 Orda unudardı əziyyətləri,
 Keçərdi o üzə, dönəmədi geri.
 Birisi, ya mini çıxsaydı bura,
 Burdan da uçardı o çəmənzara.
 Ora nəçə nəfər oldusa rəvan,
 Olmadı bir nəfər geri qayıdan.
 Gədənər nədənsə salırdı məskəni,
 Təxiü tac tapırdı orda deyəsan.
 Qoşunu cümürdi onlar bir də yad,
 Qalırdı onlardan qırucə bir ad.
 Yiğdi alımları yənə İskəndər,
 Bu işə bəlkə bir çarə etsinlər.
 Dədilər: "Yaramaz təklidə getmək,
 Oraya çıxanlar cəh olson görək.
 Birbaşə çıxmaq da ora çətindir,
 Yolda dincəlsinlər on addımda bir.
 Təpəyə yetişib dayansın onlar,
 Sonra tədbirləri işə salsınlar.
 Həyratə düşməsin deyə gözələri,
 O işə tədrislə baxsın hər biri."
 Nəticə vermədi bu son tədbir də,
 Yiğdi alımları İskəndər bir də.
 Düşünüb verdilər belə bir qərar:
 "Hünərli, vicdanlı bu şəxs tapsınlar.
 Dünyəgörmüş olsun, yazmaq bacarsın,
 Gədəndə qələmlə kağız aparsın.
 Götürsən yanınca əriz oğlunu,
 Dərd-qəmdən qorusun övladı onu
 O dağı çıxdıqda oğlın da hər an
 Görək təqib etsin onu ərşadan,
 O çıxırsa, oləkda qoysun oğlanı,
 Hələsi zəncirlik saxlar aslanı"²⁹⁷.
 Qayıd bilməyə o kişi ağar,
 Ordan övladına eləsin xəbər.
 İydu, həyatından dili tutulsa,
 Dənəş bilməyə, qəfil lal olsa,

Yazın, güntüyünü verər ağluna,
 Çünki varlığıyla bağlıdır ana"
 Həmin sifətlərə malik, cəhl, qıvrıq
 Bir qoca tapdılar soranlaşaraq.
 Yallınlı dağlara qocayla cavan,
 Sənkı bəkəslə gəldi hər aslan.
 O günün səbəli, günortə çağı
 Gənc igrə qayıdıb gəldi aşağı.
 Büküklü nəməni mülükün nuzarı,
 Baş aydı padşaha rəngi ağartıq.
 Səliq alıb oxudu, bəhədi yazı:
 "Məni bezəltirirdi yolların tozu,
 Lap cana gəlmişdim, qurxurdum yamanı,
 Sənkı cəhənnəmdə bu yolla hər yam
 Hələkil həyatın asdır tükədən,
 Cəməndan əl izzətli yolu gətən.
 Bu yollar çətinlər, meşələr təkək,
 Burdan mümkün deyil gəncə olmaq.
 Sərkə qaya üstünə gəlib çətərkən
 Dərisqıl yullardan təngə gələn mən
 Bəxtliqəs keçdiyimi qurxunc yullara,
 Qəlbim sızınubun gəlib zultara.
 Bu tayın yollar ilüzdür, hənəmən,
 Hər yamə bəxtənsən yağıl bağlanın,
 Bıldın gül-çirəyən, sıyru, meyvəsi,
 Gəlir hər tərəfilən qışlın səsi,
 Həvəsi tərtəməz, qəşəngdir hər yanı,
 Belə yurd ərzulər allalubun mənə
 Həvəsi tərtəməz, atır qurxulu,
 Gəzəl torpaqları çətinli, sulu,
 Çətinləli, bulaylıq verili ol-olə,
 Bənlərdən böyük çay gəlib əvələ
 Bə yamə bəxtli gəzəl inu həyat,
 O yamə ağrınlıq, ilşigünlük, fəryad...
 O tərəf - cəhənnəm, bu tərəf - gülşən,
 Dəmənz cəhənnəmə heç kəs bəxtliyəli
 Bir də ki, gəlməşik gür hərdən-hurə,
 Bəxtirəm keçdiyim qurxunc yolları,

Bələ gözəl yerdən kün dönsə geri,
Keçər o dəhşətli qorxunc yerləri?
Mən gəldim, səfəmə olvun gürüm şah,
Mən şadam, sizə də şad eisin allah!"
Şəli gizli sirlərdən oldu xəbərdar,
Qoşunu tez etdi o yerdən kanar.
Heç kəsə demədi nə olduğunu,
Qorxdı ki, hamısı tərk edəri onu.
Şah razı olmadı oida qalınlaşa,
Əmr etdi, qoşunu çəkdi arı sağa
Dürrü dincəlmədən düzəldi yolu,
Daha düşünmüdü heç bir şey əsla!
Qum künü səif edib bollu xəznə,
Səhərdən əzəblə qayıdı yənə
Yol - qamluq, dərdi də - hədsizdi qumlaq,
Gedirdi qüvvədən ahlıq çəkərək.
Səf çəkib tutmuşdu düşmənlər yolu,
Doluydu vəhşiyə yolun sağ-sola.
Ancuq şahı sarı onlar cüməndə
Qaranlıq basırdı yolu bu anda.
Şah ruxsət vermədən, bir qədəm onlar
Çıxa bilməzdilər zülmətdən kənar.
Birsə çıxsaydı əgər fərmından,
Olardı duşu yer ona zindan.
Dilini bilirdi rəst gəlsəydi künü,
Heç lazım deyildi ona mübarizin
Onların dilində eləyib xatib,
Vərirdi hərəyə layiqli cavab.
O, tozlu yollarla səfər edirdi,
Zamanı arxada qoyub gedirdi.
Bu yolda heç nəyə meyl etməyəcək,
Qalblardan tozları asırdı yeltək
Dinlərin könlündə o şad edirdi,
Yadlara həqiqi din öyrətdi.
Qorxunc səhradan tufanla keçdi,
Bün div əvəlinə gəlib yetmişdi.
Sanki otd düşmüşdü bu yerə çölə,
Səhrə danışdı əlav dilyələ:

Bol qız veribdi bura yaradan,
Ağacdən, otdansa yuxdu bir mışan.
Qızıl mədəmini İskəndər giliçək,
Sevindir bir qızıl tapən uşaqlək.
Bir qədər yol gəlib, atını çapdı,
Cənnətlək bir gözəl dilsəngə lapdı
Ağacları qızıl bu hağdı əhad,
Budur ləca, tənxi çünmüşdü Şəddad!
Ölkələr fəlicə girdi içəri,
Qızıldan səpsən göydü hər yeri.
Meyvəylə doluydu bülün ağacın,
Ləl idi, dürr idi veridiləni hər,
Alma, nə doluydu hər tərəfi, hər yanı,
Hamısı qızıldan, parlaq yağından.
Gümüşü nərincilər, qızıl türuncilər,
Adam inanmırdı səldəqə nəzər.
Bəhanə cəvahan, yeri kəmyatək,
Zümrüddü, nəcəməli hər ot, hər çiçək
Büsat içindəydi u zincəli hağ,
Burda gövhərdəndi yanan hər çınar
İnsan biçimində qılıb ucalan
İki heykəl vardı orda qızıldan.
Qızıl olduğunu bilmədən əgər,
Onlardan qorxardı yəqin gürənlər.
Orda səf bülündən vardı bir hovuz,
Xalis günüşdəndi içindəki huz,
Orda səf səliqədən həlqələr vardı,
Seytina dələnlər heyran qılınılı
Uca bir saraya malikəli gülşən,
Bir dəş qızıldan, hər günüşdən
Şah ayaq basanda hənəm sarayın
Bir cənnət qəsdinə yetmişdi gıyay.
Şah qəsnin içini seyi eləyərəkən
Ətəyi yırtıldı yağın gövhərdən.
Əgirdən hir köşk də ziynətli buğək,
Gövlər içindəydi başdan ayağək,
Onun qızıldan bir gülbəzi vardı.
Günəşlək barq vurub pər-pər yananlı,

Üstündə müşk ilə anbar tozundan
 Başqa heç bir tozdan yox idi nişan.
 Göyün günbəzinə girən mələklək,
 İskəndər o köşə girdi sevincək.
 Gördü əqiqdən bir parlaq məqbərə
 Ki, kafir qoxusu saçır hər yere.
 Mına naxışlıdır orda dərd-divar,
 Mına yazılı hir yaqut lövhə var.
 Üstündə həkk olmuş: "Ey bura girən
 Qudrətli qəhrəman, oxu, bil ki, sən:
 Şəddaddır bu qəbrin içində yatan,
 Bu haği, hağcəni odur yaradan
 Həyali, ədəbli ol hurdu ancaq,
 Hərkindən keçməsin niqəhi ancaq.
 Çəliş, gızlı qəlsin bizim simmiz.
 Kimsənin sürmü açmamışıq bur.
 Gəl, hürmü şərəfə hörmət ilə sən,
 Hə torpaq sənə də olacaq məskən.
 Qəlinin günbəzini bu yerə yatan
 Hərçənd tikmişə də səri, qəmə dindən,
 Nəhəyat, sürətlə dulanən fəlak
 Tınlara çevirib yelə verəcək.
 Bədəni qarışıqca yemə olacaq.
 Başı da əl nali əlində torpaq.
 Dəğrədur, çəlişib kərə birtəhər
 Öz qəhri üstündə sütün tikdirər,
 Ancaq hələ gəlib hər şeyin sınıu,
 Yel göyə sovurar onun tozunu
 Şəddadın cəsədi, kim bilu, haçaq
 Hansı əl nulina tapdaq olucacaq?
 Bu məzar içindən dağıtma tozu,
 Torpaqda yaxşıdır torpaq, duğrunu
 Bədəni iltətmə, toz eldi ruzgar,
 Təkcə bə günbəzdür ondan yadigar.
 Gəl, toxunma bura, baxıb ibrət al.
 Bax, öz hu gününü sən də yada sal!
 Öyrə güvənmə ki, baxılıyarsan,
 Kim olsan, drüşün ki, insanısan, insan!

Bu xəzinə, saray səmildir yalnız,
 Sənin əmrindədir başla tacımız.
 Açıqdu üzünə bülün xəzinə,
 Hə, yetdi ödəmin yıl zəhmətimizə.
 Apay, sənəin olsun xəzinə, amma
 Bizim qalqınma əsla toxunma!.."
 İskəndər mənəli ləyləni gücək,
 Həyrətlənə dınaraq qaldu ləylətlək
 Xələri su kimi rəvan oxudu,
 Ağlayıb güzindən tikələ şeyli su
 Məzarın əmliində duran həkumilər
 Axıdı gözünləbə səl kimi yaşla
 Dəyənədi onadı bürə güvənə,
 Çirək həzrətlərdə yəni sələbə
 Gəldi iltəmə baş əyən hağdan
 Dənəyib bur mürəbə heç bur ləndəpən
 Baxdı, o, hağdakı bu cəh-cələlə,
 Bilirdi ki, illər səhəbni yolda
 Xəzinə güdəmişə dınayur qələbə.
 Nə özü güdədi, nə özlə bu nəfə
 Səvətlə dınayur o keçirən yıl,
 Səf qələ-günəşdə hər tərəf bud bud
 Yəni də yuldan dağlı öz yuldu,
 Yəni sələ üçm çələ öz qaydu
 Yuldu yetməyə çələ İskəndər
 Vəşylə güldü ki, insan bənzər
 Bimilər çələ ələydi, qınlan da qala
 Yaşayır yerləbə kalın, mənəta
 Onların sarışın "Bu çələndən siz
 Səngəzəst, ələmə nə hüləsmiz?"
 Deyin, sızdən başqa varın yışayan
 Bu çələdə ya ələli, ya vəşli heyran!"
 Onların cərəli şahı bu oldu
 "Az olur bu çələm sayu, hüləli,
 Hə sızur səhrada yaşayır bız
 Səhranın uynulur yedəklərimiz
 Yalnız əvəclüğü cənəşik peşə,
 Ömrümüz həyətək keçir həməşə

Yeyərik nə eysək bu çöldə şükür,
 Tüklərdən, dərindən geyərik paltar.
 Burada nə atəş, nə də ki, su var,
 Odu günaş verir, suyu bulutlar.
 Işıqlı gündüzlər ghyün günaşı
 Bıza əvəz edər odu, atəşi.
 Şrli ilüşüb havanı nəm cildən zərian
 Nəfəsə əlirəq suyu havadan.
 Bu çöldə belədir məişətimiz,
 Belədir ictimiz, vəziyyətimiz.
 Bu də soruşdunuz, deyək hi qədəi
 Bu çöldə kimlə var, necə ömri edər?
 Bu ildli səhralar dəhşəndir, dəhşət,
 Bir quş da uçmağa cüməz cəvərlər.
 Dəstə dəstə vəhşi adamlar yaşar,
 Heç kəsə ünsiyyət həqləməz onlar.
 Bu gündə onların gətirdiyi qədəi
 Bız gətirək, inan ki, iki ay çəkər.
 Onlardan birisi düşmüşdü ələ,
 Soruşub birtəhər gətirdik dila:
 "Necə edirsiniz susuzluğa tab?"
 O hiza nifrətlə verməmişdi cavab:
 "Su hiza zəhərdir, su içməz heç kəs,
 Bıza suyu hava eləyər əvəz.
 Həlak heç kəsə yovuşmarıq bız,
 Kəməklələrdir yediklərimiz.
 Sızılın ki, hi fayda yoxdur bizlərə,
 Nəyin boyun ayək sizə boş yer?"
 Yemək, yatmaq vaxtı yəni birtəhər
 Onlardan gəlincə almışdıq xəbər:
 "Bu sonsuz səhranı, susuz çölləri
 Cəzib görürsünüz siz çıxdan bəri;
 Silyəyin, kün görüb başqa zihay?"²⁰⁰
 Vərim bu çöllərdə başqa məxluqat?"
 Onlar cavab verib: "Bu çöldə, dağ
 Axtarib gəzməmişik yaxın-uzadı.
 Ahutək hüz qəçədiq illər uzunu,
 Tapmamıq səhranın ancaq sonunu.

Bıza tətə gəlmişdi başqa çöllərdə,
 Onlardan soruşub tutmuşuq xəbər:
 "Günəşin izlərindən başqa, yamurlar
 Bu da yaratmışın başqa bu mən?"
 Onlar deyiblər ki: "Çux ərəqləndə,
 Günaş rıyasına həsət olurdur
 Məşək mürşəsi kün lincə şəkər rin,
 Orda ağ hədəmli mənədlər yaşar
 Güzəl, xuşniyyəti, üzün gülər,
 Onlar heç yüz ildən artıq ömri rəbər.
 Heç yüz yox, tap mən il yaşasın dila,
 Qıscalıq əvəz olunuz mənədlə
 O ilim başqımda hündürdən qeyr
 Heç kəsə hiç şeydən yaxın xəbər
 Bızın bu torpaqla kəsə il çux var
 Heç ayuq dəyməmiş səhralar, dağlar.
 Orda güyərülən, sultan əvəz yox,
 İstə hək istədi, sayıq bərk sayıq
 Bu yerdə güyərli bütənə ağər,
 Orda canlı məxluq necə ömri edər?"
 Bunlar da eşidib bələklərimiz,
 Yoxlu başqa dila bu xəbərimiz.
 Onların halına yandı İskəndər,
 Cürbəcür nemətlər verdi bu qədəi
 Qayıd-qaınun qıyıldı, ayın ayırdıldı.
 Onlar haqq dila bulaydı rəli.
 Düzgün mənətlərli bələklərimiz
 Yolumu soruşdu məchul yolların
 Gündəli İskəndər çux şəpəkləndi,
 Həsəli, quyğukəz, məhəmətləndi,
 İytdəyin mülkə məkülə kəməklər.
 Dedilər: hüz də bu xatirə girsək
 Torpağırd, atəş, kələy zəhər
 Səhralar çıxmağa yul göstərdilər.
 İskəndər vaxt-ivaxt, baxmadın yula,
 Oradan atın çaplı rüdəndə
 Qurtadı axı ki, çöllər, səhralar,
 Döhrə salıdı çətdi bələklər

Dərya kənarında bululaqlar vardı,
Həllürlək suları şirşir axardı.
Bululaqlar həşində bir aya qədər
Qızıl dinciliklə əvəz edərdilər.
Yenidən gəmilər qayıtdı nənələr,
Məndi gəmilərə bütün qoşulur.
Bir ayda yol gedib onlar dənizlə,
Gəlib yetişdilər axır mənzərə.
Ulduzlu gecənin od tutub canı,
Sanki əziyyət gəlib xatli ilanı¹⁰⁹.
Cənnətdən bir nəsim əsdi bu yerə.
Şadlıq, fərəh verdi yol gedənlərə.
Çəməli, küləli bir yer güldürdü,
Bir həftə qalmağa qorun verirdi.
Yolun əzabına təpətilər dərmən,
Çıxdı yavaş-yavaş ağırtaq cəndan

İSKƏNDƏRİN BAŞA SİTAYIŞ EDƏNLƏR KƏNDİNƏ YETİŞMƏSİ

Müğənni, künhində taqət yox səbə
Bu gecə nəğmənlə qıl mənə qura¹
Elə bu nəğmə ki, kəmə yetirsən,
Məni huşsuzluqdan huşa gətirsən!
O güvənə paylayan öz niyyətindən
Hələ pıncıq saçın söz niyyətindən:
Şahı dənub Məşriqdən mənərlə yetdi,
Atını Cənuha tərəf yönəltdi
Həvənin ən lətif, ən xuş bu çağı,
Oxşaydı sevdəni ruzgər torpağı,
Nərimci əli ilə şəhər ayananda,
Türünc rənglərlə sən boyananda,
Yenə köç yerindən çıxıb səfərə,
Sürdülər uluları başqa bu yerə.
Şahı hələdizlərdə verdilər xəbə
Ki, hundan çıxaraq edərəkən səfər,

Yolda beləyşək bu kəndə çatacağı,
Hər yanı cənnətlik, hər yanı bulaq
Orda yaşayınlar haqqı olanlar,
Bütü ələməz ululu sənətlər
Bəlkə şah onlara edə mülkəməst,
Edsə onları ilə haqq yolda dəvət
Gecənin rənnəmə gətir axılı dildən,
Yetişli o kəndə şah, aram uldu¹¹⁰
Günəş təvəz künü açılı bala pəri,
Ləzzətdən bələm istə səpəl zər
Qatılı nəcəhəni atın helmə,
Zəfər cələvənə alırlı olma.
Qorulu atın vaxtı qabacağı,
Sanki Həvəni gətir gətir ovlamağa
Açıldı rənnədə mülk bu cədan,
Çəçəkli, çəşməli bağ ətli hər yan.
Hər yanı yarıyaşıl gözəl bu kəndə,
Kənd dənub, elə ləzzət cənnətlik
Şah gəlib o kəndə çatdığı zaman
Göründü pıncıq cəvan bu nisan
Çox idi o kəndə uluqat edən,
Hamısı əzəli dənub, əpələn
Pələk bir kəp qıyılı rənnə hərə,
Kümrül yağdı təkili həmm kəpələ,
Yağla dolu kəpə mənəfəsliptən
Onları səbərdirən bu mələ mən
Üstündən uluz gətir, qura gün keçərkən
Kəşə aladırlar həyət kəpələ
Baş döndür qapqara kəllə olardı,
Hədəmə mənə var elə qalardı
Bu qura kəlləni sənəq rəhət,
Ondan ulandırlar hər şeyi səhət
Qorru, boş kəlləni cəvəbləyənəq,
Hələm səmndilər ondan bu savan
"Yaxşını keçəcək ləzzət gecəmə"¹¹¹
Nələri günərayıq səbəhki gün bür?¹¹²
Guya bu kəllələ gözəl sənə vaxtı,
Ondan ulandırlar bu sən cəvəmə,

Deyirmiş sabahlı müqəddəratdan:
 Hansı yollar ilə gedəcək cahən.
 Bəxib o süyləyən sözə, təbira,
 Yozardı bəxtini hərə bir cürə.
 Görüb bu ildəti müdrik xılaskar
 Dedi ki, bu sirdə bir divan var.
 Ömrə etdi, kəlləni bütün qırılsın,
 Yağla dolu küplər tez sındırılsın.
 Ağillı dəlillər ilə hökmüdar
 Bəni fikirləri etdi yarmar.
 Onları təlqinlə dınqarvər etdi,
 Allah və peyğəmbər yolu bəyərər.
 Bir lənuz qəllini böyük İskəndər
 Hərda onları eylədi rəhbər.
 Ölkənin işını qaydaya saldı,
 Yəni də gəthəgət səsi naldı.
 Fəvələlə eləyib ərda hərəkət,
 Biri mənzil yol girdi n, sağ-salamat.
 Hökmüdar əmə vermədi əman,
 Axır ildəz kimi keçdi yollarıan
 Yollar buruq-buruq, yollar dumanlı,
 Uçurunu, dərəcə, daşlı, tikanlı.
 Güründü zirvəsi qılınətk bir dağ,
 İzalə-əziyyətdi o dağı aşmaq.
 Şəli nıru seyr etdi başdan-uyğa,
 Yol gəzdi birtəhər ora çıxmağa.
 Çəkdi ordusunu n duğa sarı,
 Hədviz əziyyətlər yordı onları,
 O qədər əzətdi ki, daşlar, həmin gün
 Dırnaqdan oldılar heyvanlar bütün.
 Şah gördü bu daşlar hərəkət poladək,
 Həyvanlar yorulub öldən düşsək,
 Ömrə etdi xam gönə, dəriylə hərəkət
 Onların dırnağı sarınsın gərək.
 Dırnaqlar daşlara dəyməsin dəyər,
 Məhkəmə sarımsınlar qəlin keçəyər.
 Yolda yeriməyər əngəl bərdən
 Daşları yağsınlar bütün o yerdən.

Yığdılar yillarda nə qədər daş vın.
 Çələ-çuxurları hamarlılılar.
 Gəlir nəçə fərraş şahın yanına,
 Ələblə, hörmətlə baş ayıl ona.
 Bir ovuc daş verib dərildər: "Bir lənuz,
 Bu daşlar mənə qıymayıb dırnaq
 Nallardan əzələ çıxarmışız biz.
 Həminlərdən dərək çəkib mənəklərimiz.
 Polad çəkiclərlə dəyərlik n kl, vət,
 Polad sındı, əməmə sındı daşlar.
 Şah düşə şahın ilə bir qılınəv çəli,
 Qılınəv paçələndi, daş lənuz qılınəv.
 Hənsi lənuz məhləylə əmə sürələlər,
 Qılınəvni başqa şey etmədi əmə
 Dırnaqlar bu daşlar hərəkət, mən
 Qdər ki, bənləzə şah "alınaz" dərək
 Təpələyib həmin dəli hökəmlər:
 "Təntən, qılınəvni daşlandı həmin
 Bənləzə kərək gələr, yəni ki, lənuz gən,
 Yağın, lənuzləyən yolları bütün".
 Daşları nıruy yığsınlar əmə
 Nəməmə verilib hər dəyərəkəyər.
 Əngələlər bu sənə əzədən zərək
 Düşüb əxtərələr həmin daşlandı.
 Aşağı yuxarı, çıx axımlıdır,
 Ancaq gürdülər ki, lənuz daşları əzərək.
 Dəmlək vətənlə lənuz dərək vətən,
 Dağı dərək tələklən n qılınəvni,
 Alınazlı dərək dərək dərək dərək,
 Gəlir dərək dərək dərək dərək.
 Dərək dərək kərək dərək dərək dərək.
 Ancaq ki, bənləzə mən dərək
 Qılınəvni dərək dərək dərək dərək.
 Kim gürək dərək dərək dərək dərək.
 Dərək dərək dərək dərək dərək dərək.
 Ki, xərək dərək dərək dərək dərək.
 Yəni xərək dərək dərək dərək dərək.
 Yəni dərək dərək dərək dərək dərək.

Şah güldü çox-çoxdu mədəndə almaz,
 Almazın istiyəylə yol getmək olmaz,
 Həm də ki, yollarda doludur ilan,
 Bu asgər gəlməyir ora qorxudan.
 Düşündü, axtardı buna bir çarə,
 Diquqla baxanda qayalıqlara,
 Gördü ki, qayalar üstünə qurmuş
 Ceyraqlarında ov çuxu qarajış
 Uçuşan quşları görürsə orda,
 Öz fikri quşların uçarırdı o da.
 Dür etdi: kök, mıq, nə islət nislən,
 Yığdı gəursinlər düz mən baş qayın.
 Həmin quşmaları kəsirdilər onlar,
 Dürü dağıraydı parçulıstılar,
 Ayrılar u mədəni sayılan yerdə,
 Dür ilə qalanıb olıslar u dərə.
 Şəhər çəni ilə görüldü tədbir,
 Qoyunlu kəsilib sayıldı lüt-büt
 Dürə aldındırlar atılı leşlər.
 Dürə almaz dürtək yapışın zaman
 Quşları du uçuşub gəldi hər yandan;
 Kəhəblə "duzu" du uhlıtlar onlar,
 Qaldı u dərədə yalmaz ilanlar.
 Qayalar üstünə qurub yedilər,
 Hər quşın dslmca gətir u nəfər.
 Töküldü almazı onlar yığaraq,
 Şəhər həzrətini dündülər qıraq.
 Şah yığdı bir yerdə o almazları,
 Pıslar gümgöy idi, yaxşılar sarı,
 Şah mndən azağı dönüb gələrk
 Endi dağıdın axar qüdrətili səltək.
 Onlar çox sür atla endilər dağıdan,
 Yux idi bu nəfər baladçı-filan.
 Atların nəhənd udlar yağdırı,
 Döşündən tər deyil, qanlar axırdı.
 Bu ay yol gətirdilər onlar bu sayaq,
 Qalınca minikdə salamat dirməq.

Axır kəşəxtəklə qurtardı bundan
 Quşları şəkəyindən, şah əzyayılardan
 Quşları şah düşüq yerdən çıxarılı,
 Həm ulud, həm gəmiş lüt yerdə qatılı
 O mənəbi lıpaqla yağışları, qardırı
 Gümgöyü okmndə döləyirdi hər yarı.
 Yumşaq, şən, pıyçək gümb u yurdu,
 Qallı bəstərlə dər u nqudu.
 Atlar ne, lırasa güy illə dölü ,
 Başları qatışlı, uzuldu yurdu.
 Bir gənc, - olulu bel, nıyağı yalın
 Dürmüşlü zamanla şü kəni dalgın.
 İğdli, tərfa yns elıyadı,
 Başına layıqlı Kəymək tıçı
 Bel sanki olulu qızıl nqudu
 Uzlulu iş-gürlü nıyan vırdı
 Bel gah qaldırı, gah endirirdi,
 Sıya gah kəsirdi, gah dı vırdı
 Şah dəvət eləyirdi sınışlı mndən
 "Nədəmli tıpağı nıeyin, rı cəvən!"
 Bir güvəl nıqlansın, düşməndə dı var,
 Güvəl iş gümrüli güvəl mndən
 Səna layıq deyil lüt çıldı qıltək
 Dlına bel ulıd tənclilik etmək
 Bələ güvəl, parlaq gərhe rəslı
 Yıraqmaz tıpağı nıaxlılı qalı
 Lıp şahıq vırdı mndən sənə,
 Əl çək bu tıpaqlıdan, qıdıq nı mndən."
 Ağlı okmca eləyirdi xırdı,
 Vırdı pıdışılma dıdılı cırdı
 "İy dıdın olunt, mnd hıkkımdı,
 Səna mnd mndüşlər xırdı, hırdı
 Bı elə iş vırdı ki, hı pısakara,
 Qıymırsın qırdı mnd nıvırdı
 Başqı iş hırdı mnd, okmıyın mnd.
 Pıdışılmaq elmək gəlməz olunt
 Kəndəm yotağı dırdı tırdı mnd,
 Bı yıraq yırdı mnd dırdı mnd

Bərkliyə üyrənib vücudun mənim,
 Çox yumşaq yatağa dözməz bədənəm.
 Zəriflik eləyə kobud hədənlər,
 Elə bil yapışqan bal olmaq istər!.."
 Bu cavab padşahın gəldi xoşuna,
 Ürəkdan "Aforin!" söylədi ona.
 Sonra da etməkçün onu imtahan
 Soruşdu: "Allahın kimdi, ey cavan?
 Sən kim qoruyur dünyada şərdən?
 De, nəyə etiqad eləyirsən sən?
 Kimə qut bilirsən, söylə, özünü?
 Tikibsen hansı bu yola ghrünü?"
 Gənc dedi: "Ey haqqdan xəbərlər verən,
 Peyğəmbərlik edib döz yol göstərən!
 Səninlə bu yolun yəlcusuyam mən,
 Mənim də qibləmdir sənin öz qiblə.
 Dağları, daşları, çağlayanları,
 Güyləri bəxşəyən kəbkaşanları
 Yərədan allaha mən gərək-gündüz.
 Səcdəylə sütürəm bu torpağa üz.
 Bu qışı, bu gözü odur nəqş edən,
 Özümdən xəbərsiz mənə bəxş edən.
 Dəhşət nəməx mənə göndərmiş,
 Onun yüzüdə biri min fayda vermiş.
 Mənim də bərcümüdür ona şükər etmək,
 Allahı tanıyan şükri edər görək.
 Sən bir peyğəmbərsən, mən allaha qul,
 Qdur ki, edirəm dinini qəbul.
 Mən səni əvvəldən ghrub yuxuda,
 Sayanda dirildim bəliqtək sudə.
 İndi, sən qarşımda zühür edəndə,
 Əmrinə həmişə həsrəmə mən də.
 Dünya yetirməmiş sənitək insan,
 Səni tək yaratmış böyük yərədan.
 Aləmdə şüdlüğün mayəsi sənsən,
 Dünyanı hifz etdin öz əddindən sən!"
 Şahların başçısı olan İskəndər
 Həmin xoşxasiyyə gəncə bir qədəri

"Aforin!" söyləyib öpdü alınları,
 Allahın adını eylədi bəyan
 Ona bağışladı şahın əxslər,
 Allahın dimalı tapdı o qüdrət.
 Bu güllü, çiçəkli gülşən ölkədə,
 Çəmənli, bulaqlı bu şən ölkədə
 Qoşunla birlikdə şah bu gün qalır,
 Həmişə rahatlıq dincini ulur
 Bu yeddə xalqatlıq təbii qulduran
 Xoruz səni edib verəndə han?²¹,
 Yula bəzən başdı yəni İskəndər,
 Tədərək güdülər, başlanlı səfər
 Xeyli uzaqlaşdı həmin ölkədən,
 Başqa bu mənziləş saldılar məkəni
 Bu ölkə cənnətlək gözəl lən yəni,
 Torpağı əksiz məhsul verənli
 Ağac, çiçəkli gözəl diyardı,
 Hər yəndə şahuna saraylar vardı
 Ancaq torpağını basmışlı sultan,
 Çürüyüb səlməşli onda hər nə var.
 Şahı sordu, "Bu yerdə kimlər hakumdur?
 Bu hansı ölkədir? Şahı kimdir?
 Bunun əkinçisi, öküzü kim?
 Həmişə xış sürən, eləy tutan?"
 Yerlilərdən lən təzini eyləli,
 Şahı əhvalatı belə söylədi:
 "Qalib fərəh verir bu gözəl diyar
 Onun bərkətli zəminli var.
 Burada əkin əksən vaxtında ağrı,
 Məhsulu on azı buq nini verir
 Ancaq zülüm əlindən gəlir zəvələ,
 Düşüb bu laydasız, həbsəz ləhə
 Adil olsa idi burada hakumdur
 Kənd əhəd naldı, kəndli də - insan,
 Bu yer ədalətə görə verər həl,
 Zülmədən zəvələ gəlir məhv ulur
 Bu yer də insafdan olmasa nişan
 Quruyar istidən, çürüyər sultan

Bu yerdə zəhm olsa bu arpa qadı,
Arpanı, buğdanı yel, səl məhv edir.
Bu yerin çox tunc tarzını var,
Bircə arpa münə ziyarək puzur.¹
İskəndər bilirdi ki, bu su, bu torpaq
Zülmədən xatəbə qalır bu sayaq,
Ödlü bərpa cədi, kənd oldu ıbad,
Qayıdın münə də İskəndərəbəd.
Bu qanun qayıdın ki, u kəndə heç kəs
Muzilərin haqqını verməyə bilməz
Hər kəs verməzliklə quluna zəkür,
Örə xəmrə ügülmə gəlməsin burat.
Heç bu ölüvə yığmı ora gəlməsin...
Bela hükmünləri yüz nüməfərin!

İSKƏNDƏRİN QƏNDƏHAR BÜTXANƏSİNƏ YETİŞMƏSİ

Müğənni, tənizab var, gəlmə tilə saz,
Çünki bu işinüz sazsız saz uluraz!
Bu saz yar olarsa nigar bu kəsə,
Gələnin qəlin eşqə, həvəyə.
Səfəli bu gündə, ilk baltır çağır
Seyr etmək nə xoşdur haqqarı, bağır.
Bəndəyə gəlmə bəhərdən sınaq
Nərgiz əllərində qaldı a çınnaq,
Qusların qulunu gəldikcə eşəyə,
Qaldı aqı nalayla gələ xurşəyə.
Sərs altda qırqovul qusuna bənzər
Düzüldə tənizəng qızıl qədərdir,
Çilərdə ceyranlar başlaya rəqsə,
Ceyran qızuları vətə xəş-xəşə,
Güllər büsət qına qay salıblıqda,
Şirindil bülblillər ulu sazəndə;
Qumrının əsli güllün nəsimin
Uyusa üfədlə iki döst künin...
Bela bu fəsilə an səvəndi qey

Rindin alıngulu, bu dəyğulgin mey
Çala bəhərin gəzli bu türk nəğməskar,
Sındıran istisna tükülə saçları
O sındıran dayandı mənə əllərə,
Qırıldı qırıqsa ipək kəllərə
Sən nəğmə qutqasın mənə təniz ulu,
Orda cavab vətə sənə çağır ulu
Qulun qırıq ulu, sındıran qızalları,
Biri təniz kün, digəri səki...
Tənizə dənizdən, ey şad künül, sən,
Yadına Hindistan düşüb deyəsən!²
Dağların düşünü həzəl rəylən,
Odlar yanmışdır, güllər al-ıyan
Mənə qul gill-çirək qına bədi,
Səndən dağ-ulaş, çölü nyatlı
Tikanlar yerini verdi güllərə,
Qırıqsa bəndəyə mənşə, dənizə,
Dənizə alınaq üçün u sındıran nəğmə
Başın qaldırdı yendən çünəz...
Runt ilə hünər luyük səndən
Ablat bu ilkəyə səhli güzən
Hindistan mülkünü yetirdi yendə,
İlə lül xəş nəsim əsl güllərə,
Odlar da Məşəqə qaldırdı bayraq,
Bir ay daldıran, daldıran ağı çaparaq
Yolları cəhənnəm istis sındı,
Gündən bəhərin ulu bəhə qızandı!³
Yaşılın rəndə göndü lül səhər,
Ona Fəridülməst deyilər mülkə
Gürdü mülə gətir bu bəhəşən var,
Qıymışlar sındı münə Qəndərin
Yığılıb bülblərin pözlə səvəndən,
Hərəkət lül hünər sındı qeylə
Qızıldan bülblərin bəxşim lül yuna,
Xəməyə çeynilib sanki lütəmə
Nəzər sül heykəlin başında neta,
Deşib səməyin uğu boyunca
Güşəndən bülblər pərlin pərlən

Şairtək şölələrib yanı hər biri.
 O qədəri gövhərlə hazarib bə bağ,
 Sənki yanı orda gəccənin çirəq.
 Şahı dedi: "Həykəlin üzə tökülsün,
 Qızıl, güm-hər, ita vün sökülsün."
 Hələ bu formandan gəlsə də ziyar,
 Xalqı xeyrinəydi, əlbəttə, forman.
 Orda bir canlı lüt vardı, gözəldi,
 İyənə o şahın yanına gəldi.
 Əyilib süpürdü saçıyla yeri
 Şahı əlqışlayıb dərdü sözləri:
 "Hə Şairə qəribdək bütün dünyanı
 Fəth edən ən adil dünya sultanı!
 Dünyaya nə saçar, uca dərəcənin,
 Qızıl, güm-hərə yux eltiyəcəm.
 Hələ nəql edilər düzəlməyən:
 Bu bütün qəribə hər dastanı var.
 Şahı əgər icazə versə, kənəldən
 O kəlmə dastanı dinləyərəm mən."
 Padişahi buyurdu: "Gözlə dillər
 Yaqut sandığından saçın saf gövhər"¹⁴
 Quraxıl gəzəlin dirdəği qədəri,
 Sənki hallıq çeşmə sənə su saçdı,
 Dunlar söyləyib ryləli həyat:
 "Bu yaşıl hədəmli, bu zəli ceyvan
 Bu zaman deyildi hələ lütəxanə,
 Bu günbəzi vətəni yunurmuş.
 Səhndən həməy uca iki quş.
 Hərə dirdəyində bir gövhər tutmuş,
 Səadət gətirən həməy quşək
 Qındular üstünə günbəzi gəreək,
 Şahırlı dənə təccüb idi.
 Qusları tədbirlə tutmuşğa gətirdi.
 Tədbir baş tutmalı, keçdi bir qədəri,
 Qusları gövhərləri əlib gətirdi.
 Şəhər höyükleri düşdülər işə,
 Gövhərlər onları səfəli təpəşə,
 Fikri, mülahizə aradı, çoxaldı,

Ağıllı mələklər qələbə qaldı.
 Qat eldi şahın başlıqları:
 Mələklə versilər o cüt güvərlər
 Bir lüt düzəldilər, hədəm zərər,
 Hər iki gözün də parlaq güvərdən
 Qusların həqıştı - u güvərləri
 Gərək şahı da hədəm alınsın gətir!
 Nəzər gətirməz gülməz, gülməzədən,
 Rəvayət gətirdi gün əli lütərlər"¹⁵
 Kərlər şüa edən hər şahın əbəz
 Güzəl işıqlar əslə simlənər.
 Qalınca dağ çəkən dül qalınca.
 Simlənən şahın sarı dül onur.
 O şah dül lüt hələ söylədi.
 Şah da dilsiz lütə nəzər eylədi
 Yüzürlü u bütün dül lüt sözlər:
 "Hər u mülahizəni vətəni İskandər"
 Qız gətirdi qusların pərsəli lütərləri,
 Hər lütə xışmət dül o güvərləri,
 Şahı bu xəzmə pərsəli pərsəli.
 Qus kərlə gətirdi qusları həqşin
 Xəzmə qusları şahı dül lüt dül,
 Bir qədəri pərsəli lüt qədəri qaldı.
 Şahın u cənəbdən qusları İskandər
 Yəni qusların ryləli şahı
 Keçərək qusları, dülqəli yetərlər
 Qaldılar, dağları şahı mələklər
 Yulunda təsəlli etdikən mənə,
 Başları səhndən u hər lüt yandırı
 Dəməli onları dülqəli, dülqəli,
 Tərsəli verəli dül lütərlər.
 Gətirməli lütəli Şahı dülqəli,
 Yəni lütə lütəli yulqəli Qus
 Qus gətirməli qusları şahı
 Ləyqəli lüt lütəli xəzmə
 Şahı dülqəli şahı dülqəli,
 Dülqəli dülqəli dülqəli, dülqəli
 Tərsəli qusları, şahı lütəli,

Şah da mehribanlıq göstərdi ona.
Göy küpdə batan gün, sapsarı ipək
Rəngini dəyişib, alanda göy rəng.
Üz-üzə ayrılış iki hökmdarı
Hər yerdən, hər şeydən səhhət açıldı.
Xeyli uzun çəkdi xoş söhbətləri,
Onlar təvələdi köhnə əhlləri.
Pədxşahın dmini bəyəndi xaqan.
Qanunlar, qaydalar bəyrəndi ondan.
Səhəh öz möhrünü göstərsən zaman
Atəspərsət oldu hindli Qaraxan¹⁶.
Burdan köç edərdi qarək İskəndər,
Bunu u xaqinə eladı xəbər:
Burda xoş keçsə də mənimçün, yəni
Böyük həvəsini və daniz seyrinə.
Səyahət eləyib yəni dərmanı,
Görüm o da olan yaxşı-yamanı.
Dərin dənizlərdə bu görüm nə var,
Nə sülhə söyləyir qorxunc dalgaları?
Səfərdə yoldaş ol, dayuq ol mənə,
Yoluma nur saçan çıraq ol mənə".
Xaqan bu təklifi qəbul eladı:
"Bela səyahətə çox şadam!" dedi.
Sonra qərar verdi iki hökmdarı:
Övəl bu bələdə yola salınılar.
Uğurlu talelə üfəq gəlincə
Səhərin başına iac qıydu gəcə.
Bela qərar verdi böyük tacıdır,
Dostlarla bir yerdə yola çıxınılar
Seçdi o düşündən döz on min nəfəri
Hər biri şahlığa layiq bir əsgəri.
Sonra elçiyə nəzər yetirdi,
Nə qədər lazımsız surət götürdü.
Qorxundan, xəmədən bir hissə qaldı,
Özünə dəstəylə köç təhlil çaldı.
O xanlar xanı da bu bələdəçitək
Şaha xidmət etmək, yoldaşlıq etmək
Fikrıyla, əzəmət alıb bu qədəri

Götürdü ox, qılınc və başqa şeylər.
Yanımda on min ilə əsgəri vurub,
Onlar ham uğurlu, ham işğarlı
Bağlandı bu sayaq Məşruq səfəri,
Yolda səfərlər səfərlərlə
Sonrasın Cənnət dənizi yəni ilə,
Çoxlu öv eldilər yul gələ-gələ
Bela yul gəlirlər pəhlil iliz qırx gün,
Bu yer tapınırdılar dincəlmək üçün
Göy su کنارına çatdıqlarımdan,
Bəzək saldılsı təhlilə tapın.
Ordaça yığılıb nəcib quruluş,
Yəni ucaldılar göylərə layıq.
Orda eşitdilər bu xüsusi hekayət.
O şahin haqqında xüsusi rəvayət
"Günəzli, aydınlı pəhlil gəcə
Çıxırlar dəstəylə ora gəlincə,
Headan oxuyub ilizli nağılları,
Çalır oynayırlar salama ipdəri
O qədəri təhlil, mədəri o səh,
Huşunu itirər eşitsə hər kəs
Beylər yayılır hələdən çələ,
Hər kəs bu bələdə yazınayır hələ"¹⁷
Dağın atayında bir neçə saat
Hər gəcə qururlar pəhlil bəzət
Sübhün nəfəsi onları dərmanla
Bəzərlər ipqərarı suyu bu anda..."¹⁸
Şah həmin eşidib hələ bəyənib,
İki min uzağa çəkilsin mülk
Müşkilək sürətli bu gəcə, güyürlər
Üldüzlər göylərdəki nuri şapallardan
Şahın əmrinə bu gün gəlməli,
Şah hələdən qurunsuz yula dözəli
Səhərdə bu xəyala qurulu u sultan,
Göylər nuri saçmağa başlılır sultan
Göründü pəhlil, elə bu zaman
Gün bayraq qaldırdı mülk dərmanla
Saçılır uğurlama şapalları,

Sanki gümüş istə mülk olanıdır.
 Tərsinə oxuyur şövq ilə onlar,
 Hər səsə, nəغمədə başqa əhəng var.
 İskəndər çıxdı ö xoş səsləri.
 Qanı cəşə gəldi, yandı ciyəri.
 Bu bəzin nəvadan ağladı bir az,
 Sonra gülüb dedi: ağlamaq olmaz,
 Bir səsdən gülə, həm ağlaya insan,
 Çünki qüdrətinə ulmazmı heyran?
 Şəh bütün bunları seyr edib, yenə
 Səhildən qayıdı öz nəsəkəninə,
 Bəzədi güyləri ağ Çin ipəyi.
 Yer açdı üzündən qara dənəyi!¹¹
 Dedi gəmiçiyə böyük hökmdər:
 "Təz ol, bə dənizə bir gəmi çıxar.
 Dalgalı sənə seyr eləyim bu,
 Var bu pərdələrdə ilahi bir sifət.
 Bə iş qorxındur, anlayıram mən,
 Ancaq əl çəkəməm öz nuyyətimdən.
 Həmm bir ağıldan soruşsan əgər.
 Fələk şövq eləyib bu işə, - deyər "
 Gəmiçi dinlədi gəlin əmrini,
 Səhildən dənizə səlidi gəmini.
 Şəh minib gəmiyə gedəndə ordunu
 Səhildə müntəzan deyəndə qaçan
 Ona tapşırı ki: "Mən qayıdacağam
 "Ləzizənə yemədən əsla bir qırıq!
 Gətir diyəndəməni əsla yelkənə,
 Bolka də səldir aparın mənə...
 Sağ döndəni, çıxaram xələlətimdən,
 Döndürəcəm, ıqlara ancaq çəkəcəm!"
 Deyib, göz yaşını axıtdı səltək,
 Yerdə qalınlara viddə edərək,
 Sürdü gəmisini Çin dənizinə.
 Kimi görüb ki, dəniz gəmiyə nimal!¹²
 Yoldaşlarından da bir neçə nəfər
 Cətürdü, birlikdə etdilər səfər.
 O isə nəfəsli ustadından da

Dənizə bəlmədi otunu yamaqla.
 Çəkildi səhildən əngüllükləyə
 Səhil görünməyən uzaq bu yerə.
 Dəniz dünyasında bir dünyaya gətirdi!¹³
 Həşəri, şükrəti dünyaya yetdi
 Bir xəyli yal gətirdi dənizlə gəmi.
 Axırdı başladı hündür səl kimi.
 Axırdı Məhuta dəniz bu yerdən,
 Axırdı, axırdı gətir diyəndən
 Məhur dənizçiləri dənizə heyran,
 Bu qorxunc səhildə gəlin dənizə,
 Axırdı dənizdən öyrəndi sifət,
 Çünki dölər ki, gənc dənizlər gətir
 Bu zaman uzaqlıq mütək pərləyən
 Kiçik bu cəzibə gümənli suyu
 Məhuta səhildən qorxaraq mütək
 Həmm cəzibədə tutulub qorax
 Bir qorax gəmiçisi gəlsək dila
 Mülhək pərləşibə səyləli hələ
 "Çatmışın cən qorxunc, çünki bu yerə,
 Buna sən mənəzili tələməyə uzaq
 Gəl, uzaq eləndə, dəniz səhili
 Bəndən axıb gedir Məhuta sən
 Əgər bu mənəzili dəri yamaq gətirək,
 Dəli olubkən dəniz gətirə diyəndə!
 "İskəndər hündür esənə zaman
 Güclü qorxubulu bu yer, dəyərindən
 Ömrü edib, hündür bu tilsim dənizdən,
 Əhli işmə cəlbəli hündür,
 Gərəkən bəlsən ki, yal yoxdur hündür.
 O yana keçməyib hələ bu insan
 O yerə mütək bu tilsim tükərək
 Ona qaldırıldı udala yüksək
 Gəmilər gələndə buna uzaqlıq,
 Tilsim suyu verdi əhli işmə,
 Bəhirsən ki, hündür keçməyib hür kəs
 Kimsə səhildən mənəzəli yamaq əhli
 Şəhni hürşəndən ulub xəbərlər,

Bu yoldan gərsə qayıtsın unlar.
Tilsimə bir daha nəzər saldı şah,
Düydü ki, bu sirtı buyurmuş Allah.
Alma dedi ki: "Çəkilsən zəhmət
Bu işin xətrini üçünmüş, albat!
Bu tilsim üstündə, buna sal nəzər,
Məni bu dənizin Xizri etdilər."
Allahın əmrinə qədər hökmürən
Salamət qayıtdı o gur axından.
Dənizdə on gün də etdilər səfər.
Yol azdıqlarını sonra bildilər.
Uca bu dağ gördü onları uzaqdan,
Önündə yol kəsən qurxunc burlanmış
Bu gəmi girdəbə düşsəydi ağar,
Hərəkət qaldı hey uzun illər
Sımb dağıları nədə, nəbəylər,
Ondan çıxırmıydı kimsə salamat.
O müddət gəmiyi ura yetişəcək
Nəti çəkdi gəmiylə suda pərgartək.
Bu dağ əlində saldı ləvbəni,
Çıxdı sahila səmizləri.
Baxıb burlanmışa, xəyalə dəldi,
Arvad-uşağını yadına saldı.
Şahı sordu: "Nə var ki, qəmgin durubsan?
Üzübün olını sanki dünyadan."
Gəmiçi bildirdi iş nə yerlədi,
Bunları şah da dənizdi bu-bir:
"Gəmiyi bu yerə sürərsə hər kəs
Bu qurxunc girdəbdən qurtara bilməz!
"Şü ağrı" deyirlər bu burlanmışa,
Çünki yul ağrıxək hərvidir qara
Doğrudur, çıx qorxu çəkdi bizi müdair,
Ancaq bu təhlükə başqadır tamamı
Bu ona bənzər ki, qızdırı xəstə,
Bu yara da çıxı yaranın üstə
Qorxuyla keçdikə o yulu ağar,
Öndəydi təhlükə, öndəydi xəstə
Ölüm ayağıdır indisi hura,

Yağıtdan qurtarıb düşdük yağınma
Bu dağ qılınclımdan xilas olaq biz,
Qorxuyla getməklə sürəq qəzəməz.
O yanda Qeysara gedən bir yul var.
Ondan Çinə varı uzadı yuldu,
Qura yul olsa da nə qədə uzaq.
Dənizlə getməkdən yaxşıdır mürəq "
Söylədi İskəndər ində bir məsəl
"Uzaqlıq eyib etməz, sağ-salamat gəl!"
Sonra təbli etdi n, alimlərlə
"Müddət bu insana, fikir də sax ilə,
Qüdrətli qılınclı isəq sağdırın,
Gəmiyə quruluş yulı ucaldır!"
Alın söylədi ki: "Bu yolda müddət
Mən şahın bəxtini təbliq etməmişəm.
Şahı ağar qılarsa bunda bir qədə,
Mən qaya üstündə tilsim düzəldim.
Sonra da bu günəzə tikədim ona,
Hər təbli usarət mənə boyunma.
Günbəzi ucaldı dəniz bu nəfər
Təbli qılınclı dəyirsə ağar,
Gəmi burlanmışa çıxar salamat,
Dünyəki qaydayla yul gəlsin mənət!"
Şahı çıx qarışa gəldi bu ayın,
İstədi fikrən öyrərsən mən
Alma buyurdu fikrində nə varı,
Yerimə yetməli eləmiş aşkar
Hər nə lazım isə lazım iş üçün
Verildi alma o şeylər bütün
Himətli alın da dərmanları bu dən
O gəmi iş üçün qılınclı müddət
Səp iləyən hər günəzə tikili çıx yuksək
Ona əfsanələ vurd mən həvək
Müddət bu tilsim də elədi ləma,
Aşdı bu mən təbli mənə boyunma
Şahı söylədi ki: "Günbəz burlandı,
Onun tilsim ilə, təbli də vardır"
İndi burlanmışa gəmiyi salma.

Salamət çıxacaq n təbli çalsan!"
 Mahi gəmiçiyə şah verdi formun,
 Süsün gəmini ora qorxmadan,
 Gəmi burulğuna daxil olarıq,
 Çıxacaq bərləndi bu burulğantək.
 Təbil ağarını şahı alıb ələ,
 Yoxlanıq istəyib, endirdi təbli,
 İlə bu dəşqətlə gəladi təbli,
 Sanki qanad çaldı göydə Cəbrail.
 Gəmi də girdabda qalmıyıb bir an,
 Təz çıxıb quruldu o burulğandan.
 Bu silti hikmətə çox sevinərk,
 Şahın üzrə güldü yaz günəşitək.
 Xilaskar alimə, şad olsun deyə,
 Çoxla mal-xəzinə etdi hədiyyə.
 Başqa bir kətib də xəritələrdən
 Yoxlayıb, danışır həmin o yerdən:
 "Babül İcrəfdədi həmin burulğan..."
 Çatırdı iki rəy söylənən zaman,
 İki çay bu yərə tökülsə ağar,
 Səsi nəğmə kimi qulağa gələr.
 Bunu bu alimdən sual elədim:
 "Bu təblin səsində nə sır var?" dedim.
 Heyatşünas alim öz bililiylə
 Dəlillər gətirib, şərh etdi belə
 "Gəmi burulğuna çaldığı zaman
 Heybəli bu baliq suyun altından
 Bir dəirə üzrə dəniz dövrü edir,
 Ağrı gəmiləri su ilə bərlədir,
 Gəmilər bərləni dağılınadək,
 Qorq ulub hütənə udur o nəhəng.
 Qurtlayanda təbli - o qutd dənizi,
 Yeltirir baliğa səltənət səsi.
 Baliğı ərəsədi bu müdhiş nəzə,
 Baş vurub o qaçı dənizliklərə.
 O baliq qaçanda uuları yarıq,
 Ardınca gəmini çəkib aparır.
 Çıxır burulğandan gəmi bu asyaq,

Allah özü bilir dənizi necə!"
 Tilsimə sırım lütlük bükəndən,
 Dənizə çıxmağa vətə tez apar
 O dənizə dayımmıq istəməyərək,
 Təlsik salıla gəli sevinək.
 Gecəni lütləsiz bu gey çalından
 Yelili rəd buyuncu ip çəkin zülmən¹¹
 O qurxunc salılla xuf etməyərək,
 Ip üstə oynarlı şah bu lütlük¹².
 Ancaq bilirdi ki, o təbli çalan
 Ardan nə sayaq gütersin ortalı
 Yəni kəmək uldu bu şalə illik,
 Heç kəsi qoymalı ipdən ortalı şah
 Özgəni gözünə alırmı eyləyən
 Özünə istəmi dənizə ilgəllən¹³
 Kəfiri təbli atar çox ıztımlı,
 Bunsuz yaxşılaş təbli bəli
 Başqa dənizlərə kimi etsə dəniz
 Özü sağ-salamat ulu ləz zaman
 Hünəli gəmiyə cəld tapanaraq,
 Atılı gəmiyə sanki bu ulu ağ.
 Yelkənini ipini açılı bərləndən,
 Dəniz alim-lütlən bənd idi yelkən
 Yelkəni qaydayla açıq yuksəli,
 Gəliyi yolları qayırılı getli
 Qarı su üstüylə gəmiyə keçli,
 Dənizə salıla gəli yetirli
 Hünə aqla gəlməz bu sevir ilə
 Çıxılı sağ-salamat həmin salıla
 İskəndər dəşqətlə dəniz o yollar
 Qayıdılı salıla çıxacağı zaman
 Çəkdiyi dənizdən ırtıq dənizli,
 Dənizdən ırtıq dənizə gəli
 O, seyli ipi, dənizə eyləli azad,
 Allah şükri etdi, qəli uldu şah
 Çatırdı bu xəbə Çim xaqumun
 Gəli güler üzrə şahın yunna
 Allah salıq dənizə edili yena,

Səpdi ayağına bol-bol xəzinə.
Onu nəvazişlə qucaqladı şah.
Başına gələndən elədi ağah.
Dauydu dəhşətli dəniz selindən,
Qurduğu ilsimin nicat əlindən.
Dənizdə yolunu azdığı zaman
Dostlarını düşdüyü n burlıqandan.
Qaçdıqları dağdan, xilas təblindən...
Nəql etdi hər şeyi ona tamaman.
Bütün əhvalatı xaqin dinlədi,
Şahın iqbalına mədhilər dedi:
"Şahların şahına tənri yar oldu,
Bu xanlar xanı da bəxtiyar oldu.
Buraya gəlməkdə sını varmış yaqın,
İlək qüdrətini bilmiş sonin!
Qarşına yaxşı da çıxsa, yaman da,
Yaxşı hax, bız inqəsəd gizlətib onda...
Bu ölümlü surları isə
Görməz huş sabibi olmayan kimsə.
Orn gəlməsaydı hökmüdar əgər,
Necə düzələrdi bütün bu işlər?
Ölməz müşkülölər ağır bu cahan,
Cəhəndə əhədi qərarı tutasan!"
İskəndər dincəlib orda yeddi gün
Yolun əzabını unutdu bütün.
Dünya səfərini yad edib yenə
Keçnişi almadı əsla vecinə.
Ucaldı o geçə yenə kəç səsi,
Yollandı qarşınun önü dəstəsi.
Qlavuz hirinci düşdü qahqə²²¹,
Nalları naxış vurdu daşa, torpağa.
Gövhərlə bəzənmiş olvan bayraqları
Çölləri baharək etdi lələlər,
Qılınclar bəzəkli, qalxanlar qəşəng,
Həzərdə çölləri gültək, çiçəkək.
Sıçradı o dünya şahı yohərə,
Dünyanın tozunu saçdı güylərə
Öz qoydu əshraya, gəlib çətanək

Pəyladı qarşına mül-thivləti, yemək.
Dünya səfərinə üzşüydükdən
Qırışmış çəllərlə çaplı durmaları
On gün bıyabəulə çaplı girdilər.
Göründü əkilü, abad lın şahat,
Ağ tənqda göydölər onlar şahat,
Sanki kafurdandı bütün evləri.
Şah sordu: "Kimindir, xəpən, lın şahat?"
Hmı xəritədə nə ul vermışlər?"
Bilici hu cən elədi bəyan:
"Məhrumidur hu şahat məkşidən, bəndən
Huda hökmi rəyən rə lın pəylalı
Ki, onı qüdrətdə sənətlər allah
Qəriblər çəkən hu mənşəkəldən,
Dünyə mənşəkə qəçər zülumədən
Aneq qızıl-gümüş huda hül rəlar,
Həşşə şeylərdənə kəsəldi həzar
Günəş dən yeməz səmrəndə bəyanı
Həşşəndə tənqzə tarəppətarı.
O dəhşətli nəzə, n gürdülər
İnsanın qəlbına valimə salar
Dəhşətə gələndən iləy, hu yenə
Kürpəli saxlamı zənzuləndə
Səndən qılınqı tutar ləynəklər,
Yoxsa unlur n dı ləynə gedər!"
Bu sözlər şahı çux elədi təsn,
Sürüşdü əhlinin binn lın tədlin
Alın cavabında ilədi ki "İy şah
Dinn elə, gözünə açıldı səbəli,
Xəzəz bənləməmiş, quş şahat cəkm
Təbllər vurulmuş düşşəgələrdən
Təbl çala-çala təbl nımm
Qınayib boğşunlar n gürdülün.
Hu sayaq gün dəğul qalxamı qədər
Təbl səslərin əkiliməndən
Bu hələdə tənqzəndə qıpan qırxunc səy
Həç kəsə valimə, iləhşət gəlməz!"
Şah dedi alimə: "Bu səslər nıxdır

Ona dedilər ki: "Bu arzınıuz var:
Bəlkə qorxunc səsi bu təhlildən son
Hərni burada quyub gedəsən?
Ta ki, ucalıqcu onun gür səsi
Bəğula ilməzin qorxunc nətəsi!"
Vida ryləyində böyük hökmdarı,
Həşş eidi bu neçə təbii yadığı,
O gündən şəbədə, tezdan həi səhər,
Təbii çaldırmağı adət edildə,
Şah da bu aidi eidiyə davam
Təbii çaldırmağı sülh çağır maddam.
Gülər yol gəldilər bu aya qədər,
Abad Çin mülkuna gəlir yeldilər
Gələb ordugaba çədi hökmdam,
Fələyi görəndə yəni xəşafat,
Çəkildi düz bu ay istirahət,
Başladı ləzzətlə eyşə, içmə..."

İSKƏNDƏRİN ŞİMALA ÇATMASI VƏ YÖCÜC SƏDDİNİ BAĞLAMASI

Müğanı, ürayın düşübdür dala,
Bu da da səzini səni eylə çarə!
Könümü çuş gəlib qarıdan, qüsi adən,
Səzinin təhlə rəm et mən səni!
Günəş öz evinə edəndə şitab
İstədi atılmışı öldürüb kühə²¹?
Güclü, hərəti artdı anhaan,
Çünki, rütubəti sildi havadan
Qarıldı bitkinin yaşıl yarpağı,
Sarıldı lələnin qızıl yarpağı
Hökü salınlara od-olub sədi
Meyvalərin ağrı açılı qaldı.
Hüblül çöldən dağa eylədi səfər,
Səladı qürbətə qərib nəğmələr,
Qızı yay güllünün nəs nəfəsi,
Çəli quqlarının kəsildi səsi

Günəş gülləndə dabanı zaman
Sənəb səulməndə əqlilik xəzan
Tirsikləndi bu tərst vaxt olubda,
Gəzdi ul sağını n, Zəngə, Çində
Yırtıldı aslantək m cıyırığı
Gəlir ötür sağırı, gəlir gür ilməği²²!
Yayın an şübləli, ist çuğunda,
Dəy mənə dənəndə gün ıpağığında
İskəndər gülməndə qərib yoxam,
İstədi Xuxuza çəkən qışam
Şah vaxt eylədi Çin çıxamda,
Xəşmə, vaxt eylədi həşş eidi mən
Yola rəvan oldu, Çin tək eidi,
Qışam i əlinəyə dəgən yoxulu
Baxırdı təbii çaldır yəni,
Yenədi Məşriqdən Şimal həddinə
Keçdi n, çöldən, oxan qumandan,
Nə uçan quş gəldi, nə də bu nisan
Qışula parlayan rütubət vaxt,
Qumdan mən sağın, par-pat yamaç
Bələdi dər ki "Bu da pəndiyim
Qumlar başdan-baş gümüşün bitim.
Bunlar səni qədər gətir səzinə,
Qışma salınsın yula çətinə
Qışmadan lələnin bəni bu nədən
Ağrı yük gülməli olub düşəli "
Şümsən çox idi səf qızılın,
Olub ki, həşməli gümüşə satı
Anıq ki neyləsin, gür gəlib tamalı,
Bu neçə dərənə yüküldü parşah
Yel kimi keçə də yulə çınaraq,
Qışınmı havaya nə tuz, nə topaq
Bu həltə qumdanlı tuz palıtlara
Çünki ləşdən bəni gümüşün mən
Deyəndi bu yerlə iki həşməli
Topağı gülməli, suyu rütubət
Nə gülməli həşməli dənələndə olar,
Nə cəva bu kimi rəməyə vaxt

O yer tutulmuşdu belə bu dərddə,
 Çükmüşdü torpağa qara bu pərdə.
 Hərdə ki, içməli bu çeşmə vardı,
 İçməli su ilə cəza qaymırdı.
 Su cəza üstündə tutulmuşlu qərar,
 Ondan cəza ilə su içirdi onlara.
 Çəkmələr bulmuşdu ağrı çeşmələri
 Cəzadan görməzli heç kimsə zərər.
 Çəkmələr bulmuş qaynaşan zaman
 Heç kimsə ayıllı içməzdi ondan.
 Hələ ayıllı içməzdi bu adam ağrı,
 Onu öldürərdi sındırı zəhmət.
 Səli bunu bilənlər, tez verili formən
 Həmin ayıllı olsun su içən zaman!
 Hər kim axar sından istəsə içmək
 Onu cəziyyətlə idarə etsən görək,
 Bu ay yni gətirdi onları bu suyaq.
 Ohlu susuzluqdan bu çoxu ancaq.
 Gümüşlü çöllərdən keçərək yeno
 Gəlir yetişdilər vətənlərinə.
 Düşdülər torpağa yığılın, nətəvan,
 Torpaqla dincələr torpaqdan nılan.
 Gönüllər qurşda bu düşərgə var,
 Zəhmətdə günəşək par-par parıldar
 Qabaq-qurş duran dağda bu qala
 Tutulmuşdu başını gilyo vüqala.
 Qala mənəmli bu dağ da vardı,
 Belində kəməri sarp qayalıqlı,
 Qıda peyğəmbərə cəza ayıllı heyət,
 Hər tayfa yaşardı kəkət, səlamət.
 Onları itibarı ulub böyük lənətdən.
 Özləri olmuşdu ullahtatıyan.
 Onları İskəndəri pak sifət görək
 Qəbul elədi bu peyğəmbərə.
 Bilikli, adil bu hökmdarı ki
 Qəllələri bəzədi onun təlimi.
 İskəndər onlara haqqı gətirədi,
 Dini, lütlük, marifət, - çox geylər verdi.

Səli marifəti, ipyığkeş gümrək
 Açılırlardı onlardan kəmək
 "Ey qəlli səfəli qəlli hökmdarı
 Məli qulların, gəl, el pasibarı!
 Bu dağdan u yama emilir bu diyar,
 Səmsir bu səhərdə, sarp qayalıqlar
 Onun yarıqlı emişləri məkən,
 İnsan bənzərlər, dirləli aslan!
 Sirtək alınmazın, sət, alınmaz kək
 Həmin xəməli yitir qullar
 Təpədən düşməli tükəli bəzəli,
 Yaxınlı özlərində bənzərlər bu zə,
 Həylər bu qurş, yeməklər qurş
 İsədən, sayıqlar qurşdan yax,
 Dışılər, dımlıqlar da - yitir həylər
 Qura həyləliqlər onları hər zaman
 Yeməklə üstün gəliblər yəli,
 Pələli deşəli dımlıqlar da.
 Yeməklə, içməklə məkəmlər,
 Allahı tanımaz onları bu məkəli
 Dımlıqlar bu qəlli yeməli şey yni,
 Ancaq ki, məkəli yeməklər onları
 Yeməklər, yeməklər, iş-güc bənzərlər,
 Məli dımlıqlar bənzərlər onları
 Onların yeməli bu cəli məkəli.
 Vətər isəntək qurş dımlıqlar
 Hər gərç-gümüşlə onları bu üzə
 Yemək yutalırlar ullaqlar
 Bu xırdan bənzər vətər dağda,
 Yeməklər, yeməli dımlıqlar bənzərlər
 Aylı Gümüşlə dımlıqlar yemək
 Onları qurşda qurşda qurşda
 Nə dımlıqlar, qurşda qurşda yeməklər
 Bu sayıqlar, Ay yni dımlıqlar
 Gilyo Ay kəçilib ullaqlar yni
 Azalı bu qurşda dımlıqlar
 Qura bənzərlər dımlıqlar bu kəli
 Böyük bu dımlıqlar dımlıqlar yni:

Yaman yekə alır həmin o heyvan,
Yacələr deyünə yeyərlər ondan
Yıxılıb qalarlar, bir aya qədər
Sərxoştək yastırlar, heç nə yeməzlər.
Kökə otdan başqa bilməzlər yemək,
Xəstəlik görməzlər ölən gündənk
Bir nəfər olarsa onlardan ağır,
Həmişə yığılıb ölənlər yeyər,
Soran torpaqlarda nə mürdər qalar.
Nə də ölürlər qazılar məzar.
Yaxşı cəhəli də budur: o torpaq
Məzardan xalidir, mürdərdən uzaq!
Aratır hücumla tələyiş bizi,
Naraba qoyarlar evlərimizi
Qoyun-quzumuzu aparır onlar.
Yeyərlər nə qədər azuqəmiz var.
Bu itisfəildən qurudmuş qədər
Canavardan qorxmaz bizim sürülər.
Bizi də qırmağın edərlər qovğa,
Dudargin salarlar yurddan uzağa.
Biz uca dağlara qaçır qorxudan
Qoştək ağaclarla salırıq məkan.
Ancaq ayaqları xüstdür bir qədər,
Anlımızca dağa çıxıb bilməzlər
Bu böyük bələni bizdən ağır aca
Dafədən, çox böyük səvəb edərsən!"

İskəndər bilili ki, zordur yacələr,
Yəqin hər birində bir fil gücü var.
Bir sədd ucaldı ki, orda poladdan,
Olınar həsrə qədər onu dağıdan.
Ona uca həyatı köməklik etdi
Tikilib qurtardı İskəndər əddi.
Dönüb bir şəhərə gəldi şah ordan,
Axtarıb tapmadı orda bir insan
Yenə səfərinə davam etdi şah,
Kiçməyə başladı ırdan qaragah.
Bu ırdan keçəndə bir xeyli müddət,
Bir ay dağlar, çöllər aşdı, nahayət,

Gözlər bir qumzula məskən xalılar,
Bu yerdən həmişə məmnun qaldılar.
Bir yol təhlükəyə böyük hökumət
Göstərdi qumuna şahı uzaqlar.
Başqa cürətili bunda təbii,
Su ilə, skula tapınılı ziyət
Həsirsiz, dıvarsız bağlandı hər yan,
Böl-böl sürül vardı, yuxulu bir çöldən
Qumundan həmişə tar nuryəllərə
Ölmə uzalıb istədi dəvə,
Həmişə nuryəllərdən kənara dərək
Hədəm qur elulu qalılı kəmmətək.
Başqa bir atlı da qoyun tutanda
Onu hətək qızılma tutdu bir anda
İskəndər, "Bax, bundan ürədi", deyər,
Ölmə vaxtıdır mənə heç nəyə
Qumuna sür cəlib şahı dedi "Hər kəs
Özünü bağlama naxına bilməz!"
Tələsik gələrək ondan bir qədər,
O axar-baxarlı yerdən keçdilər,
Cənnəttək, nemətli bəli-bul, ləzzətli
Bu şəhər görüldü onlar uzaqlar
Gəlili darvazaya çatdı İskəndər,
Gördü ki, qapıdan yuxulu bir asan
Mühik qoraldı gəlir şahərə,
Baş vurdu onlara bəndə hər yerdə,
Gördü çıx hazaklı, dölə dikəntlər,
Ancaq nə qırsı, nə qılıf var
Nəch şahar əhli onu görəntək
Çıxdı qarşıma təzən dərək
Gətirdilər qasabı mülkümün künü,
Sıray ziyalıydı asanın künü
Sifra həzədlər, ləzzət qutuldu,
Özlər xidmətlə ləzzət dardılar
Pərəstə edildilər mülkumandılar,
Özlər pərəstə edildilər mülkumandılar
Süfrəni bəyənli böyüklük hökumətlər,
Onlar fərqləndi qırsı şah dildilər

İskəndər soruşdu: "Nə fiçün sizlər
Qorxu bilmərsiniz heç zərər qədər?
Nəçün burda belə arxayınlıq var?
Nəçün qüflüsidiz burda qapılar?
Yoxdu beç bir ağda keşikçi, hağban,
Nəçin sürünüzü güdməz bir çoban?
Cəhənsiz sürülər nədi bir belə,
Baxdıqca yayılıb dözənə, çölə?
Hələ arxayınlıq, laqeydlilik nədi?
Sizin inamınız, deyir, kimdi?"
Ədalət yurddnnn ağsaqqalları
Bir də mədh eləyib o hökmüdan
Dedilər: "Başına tac qoyan Allah
Ömrünü payidar eləsin, ey şah!
İşində haqq sənə həvadar olsun,
Söhbətli adına hünər yar olsun!
Bizi güzəli sordu hökümüran,
Buyurub dirləsin, biz edək itayın.
Doğrusu hədnə ki, bizlər qədimdən
Bu dağ, bu çölü cümüşük məkən.
Fəğan bu tayıfayq, həm də dınparvə,
Dü/şükdən keçmərik əslə tük qədər.
İyri dirlənnəqlə yoxdu işımız,
Dü/şükdən başqa yal təmmərik hüz.
Çynlik yolına çəkmişik həsar,
Düzlüklə alınıyacağ əzəbdən kəsar.
Yalən gətirmərik bizi dilmizə,
İyri yuxnlrı da görülməz lüz.
Faydasız etmərik beç soğğu-sual.
Çünki altfa da xoş gərməz bir lal.
Allahıdan nə gəlsə, edərik şükür,
Çünki nəməzlik nəşükürfükdü.
Biz razi qalarıq nə gəlsə həqdən,
Düşmənlilik edərmi pəncəsiş edən?
Acızın dərindən edərik çarə,
Xilas eyləyərək düşərsə dərə
Bizim aramızda, bilsək ki, ağar,

Birna bu ıstıla yetişib zərər,
Biz öz kisanızdan onu ulanır,
Verib mayasını təmmə erənk,
Bəzə bəbəbdin təmmə vur,
Bəndəz bülənk lütlün mullan.
Bəzə arıq deyil heç kəsəni heç kəs,
Bəzə ağlayana heç kimsə gülünəz
Oğurlan qurumaraq, lüz nə şahənə
Keşikçi qıymıq, nə ilə çöllərdə
Oğurluq eləməz bəzə bir nəsar,
Oğurluq bilməz bəzəni üzgəz.
Nə zənci, nə qüfl gürəz qapılar,
Güzəştərsiz mlar lüzün mül-ələm
Hüzün nəşəqləri böyüklər ulla,
Naxır şir, pələng, naxımaz əslə
Bizim bu ipyuna dəyəsə cənəvar,
Ərdəzə gələnlə yurtda qulan
Kim dərsə bu sübhül lüzün əkməz,
Qafil bu ox eləyər dözünməz
Biz əkin zamanı səpmək olar,
Haqqı tapşınanq sənə akmə
Ahi ay ularıq əkməz nəzə,
Bu də beçin yaxın gələrik mənəq
Bizim ləvəkəli müddət zamanı
Düz birə yetib yüz mülisul yurtda
Bir, yuxud yüz hələ işi bəzənsən,
Allahı təvəkkül elərik mənəq
Bizi lüz eləyən ullaqlı, Allah,
Biz yaləz ullaqla gətərik pənəli
Xəbərgilik bilməz bu nifətimiz,
Özganı eyyəməz güz yunəniq lüz
Birni qəzəbli, acıqlı görək.
Ona mədhləllə elərik künək.
Heç kəsi pis yula əslə çəkərik,
Fəzə naxımaraq, qan da mükərik
Dərdimni dərdinə ularıq şərək,
Şad oləsə, münla şadlıq eylərik

Qızıla, gümüşə aldanmaz heç kəs,
 Bunları bizim yerdə bir şeyə iləyməz.
 Xəsislik bilmərik dünyada birlər,
 Zorla şey almaq bir arpa qədər.
 Hərdən qaçmırsan əslə vəhşi heyvanlara,
 Vərmərik onlara əziyyəti, ızarı.
 Həmişə olanda gur, cüvdi, ceyran
 Özləri axıyıb giral qapıdan.
 Övlətiq istəsək imlardan ağar,
 Övlətiq eltiyəc duyulan qədar.
 Lazım olmayan bir nəhəq yerdə
 Qırmıq, ziyanlır udlu çillərə
 Nə ökü, nə eşək kimi yeyirik,
 Nə də ağımızı mihlirləyirik,
 Silfraya hər cürə nənət dursalar,
 Yeyirik, gözümüzlə ıqalamı qədar.
 Hərdə cavanlardan lillilə uzaqdır,
 Ötüm çox yaşamırsan qocnıya həqiqir.
 Ölüyə biz əslə saxlanırıq yarı,
 Həlik bu, dərddə lili çərə olmağ.
 Üzə deyilməyən bir sözü heç kəs,
 Birlərdə quyduqlu, daldılda deməz.
 Kim nə cür dulaırs, dünyamıq biz,
 Kimsənli iymə qatırmıq biz.
 Nəşükür deyilik qismatımıza,
 Rəziyyə qazadan nə gəlsə hiza,
 Allahın lütfi edib verdiyi şeyə
 Dənərik: "İstə hardan? Bu belə niyə?"
 Həmişə lillikdə u adam yaşar
 Ki, ola bizənişək təniz, pəhrizkar.
 Tutduğunuz yoldan çıxma bir insan,
 Kim olsa, qıvırtıq öz atamızıdan..."
 İskəndər bu qayda-qanunu görək
 Durubuk dayandı divanələri.
 Çünki belə şeyi nə görmüş, nə də
 Oxumuş idi bir xəstənamədə...

Öz-özünə dedi: "Atırsan ağar,
 Quy sənə bir dənə ulduz bu sülər
 Dünyanı qazınarsan mən, daha bəşir,
 Hər vaxtda bu mən qırmıq ələkdir.
 Bütün lilliklərin ıqlamı bir yara,
 Bəşirənişək kəsərsən mən
 Bəşir bəşirənişək mənə
 Bu mənə insanlarıqın emiş lilliyim
 Bəşirənişək vətənənişək, yəni
 Sönmə bəşirənişək bütün aləm
 Düz yaşamıq yolu bəşirənişək ağar,
 İnsan bəşirənişək, heç nəyik bəşirənişək?
 Bizi həqiq bəşirənişək çillə, dənizə,
 Qəndi gəlmənişək bəşirənişək hiza
 Vəhşi mənənişək cəyşək nillər,
 Öyrənişək bəşirənişək mən, mənənişək,
 Bəşirənişək əvvələn gəlmənişək ağar,
 Bəşirənişək bu qəndi qazınarsan bəşirənişək
 Təpənlişək bəşirənişək daldılda bəşirənişək,
 Bəşirənişək cəyşək mənənişək mənənişək,
 Dənənişək dənənişək mənənişək mənənişək"
 İskəndər gəlmənişək mənənişək mənənişək,
 Pəhrizkar bəşirənişək mənənişək mənənişək
 Çillənişək mənənişək mənənişək mənənişək,
 Xəstənişək bəşirənişək mənənişək mənənişək,
 Qayın bəşirənişək mənənişək mənənişək,
 Qayın dənənişək mənənişək mənənişək
 Bəşirənişək mənənişək mənənişək mənənişək,
 Alənişək gəlmənişək mənənişək mənənişək
 Təpənlişək qayın bəşirənişək mənənişək
 Dənənişək, bəşirənişək, dənənişək, mənənişək...
 Həmişə bəşirənişək mənənişək mənənişək
 Səhər o yerlənişək mənənişək mənənişək.

İSKƏNDƏRİN RUMA QAYITMASI

Müğanı, şövlə ucalt səsimi,
Aç yens göylərli xəznəsini¹
Bu bağlı qapıya kim salsı açarı,
Güzlin xəznədə dürt, göyləri tapur.
Meyvəni xəş atı basanda bağrı
Kədərlər umulur evi, otığı.
Meyvəni çoxəli, bağları yulurur,
Bəls bu bollaqdan yer vüqurlanar.
Fələkdən səvinib güləndə püsta
Xurru baxıb ından bir bəsa istər
Ləl ilə bəzənmiş bir tac kimi um,
Düzdən çıtaqlok alışı yonar.
Gibə vurub qızarmış alına edür nəz,
Çəkər gərdənin türunc isyabaz
Tənəklər şarahlıq nəşələndək
Sarmışatı almaya, nara sarıxotək.
Bürüynli bağları var ağacları,
Cüt məmləkəti kimi görünü bari.
Öncü yeyən qışları oğrutək püshan
Aslar ağacın budaqlarından
Bədəm sevin turpaq yağ altmaq üçün
Sıyıq qabığı bədəm bütüm.
İstəyər, mənə də gəlir həvəyə,
Ü dilsiz, ağzıvız fındıqdan bəso
Ağacın şükləklə qulduzraq bəş
İncəbdən, fındıqdan verirlər zəbəş
Qarapapaq üzüm sarıxışığından
Dulət haramına sağıqın mən.
Qulnaqlar sıxlarlar şalhiqən rüdə,
Həyva boğazından tutar sınımdı
Dağıqın şarabım dölət səbətli,
Səbət daşımın üzü gözə tar.
Saxımlar sıxlar bağda ləşələş,
Axtış küpləyə qışa bərbəş.
Sudməti körpələri necə qulduz,
Kuplar da duldıqca elə ngulduz.

Tiry-hayran edükən dünya bu zümmə
İskəndər nəzərli bu tiry-hayranıdan
Qatlı bu bəsin gəcə gindizə,
Üzünü dəyir, keçirli dözür,
O, bu çox ulkan xəşinlə, zütlə
Dəyirli çıxanmışlı gənci bu yola.
Ömrün pıyalası artıq duldusdu,
Ömrü özü ilə yul dən duldusdu
Dünyada həqiqi iki qapı var,
Bittəndə gərəli bittəndə çıxar
Bu yulda bulaqlı, altı rəhətli,
Dürüst, müyləli, yeri vüsətli
Səvələ mənəli bu qyadı səs.
"Daha fətəhlikdən əl çək, həsni, həst"²
Həsni, bu dünyanı gəzənlikdən əl çək
Daha ilk mənzilə dənəsin gərək!
İskəndər sözünü yazanda kətib
Yaltız ləğəz həftə dula qılıb,
Brş həftə müvafiq edür brş salar³,
Sulan, dağları kəşləyir yrtar⁴
Pancun bu dünya işlərindən çək
Qayı üz evinə, get, brş ayıtlık
Yumru turpağına dənəşləsin sən!⁵
Ayıldı İskəndər sənki məsləhətdən
Qırxaylı, dolağılı duldı bəmm,
Çəkli üz umun nəz rəhətdən
Məsləhət döstlərinə açılı bu sən,
Önlən Ruma sən qayıtlı geri
Dənizdən, ispadən, dənizdən, daşdan
Keçsək, yul gətli dala dırmadən.
Yerim başından Kumanı yertli,
Önlən Kumanı yul dölət gətli
Sıma ilə Hələli gəlir, İskəndər
Önlən Ruma fətəh eləli sən.
Yulda Zin səlimin gəlir qatında
Puzlən səhəli şümlü bu anda
Ömrü can kəhlən daha yordun,
Təpədən düşsək yulçumuz dölə

Rumla çatmaq üçün xeyli can atdı,
Əl-ayaq süstləşdi, qalmadı imkan
Səndə ki, içibdir zəhər olmuş su,
Həmin o zəhərin təsiridir bu.
Onu aldın saldı qorxan, vəhimsə,
Olarsız dərddə fəni bu dərddə, sən demə!
Vəzirin yanına - Yunnanistana
Bu qəsid göndərdi, süyləsin ona:
"Çaparaq yanına gələn əgər sən
Sən dəfə füzümü görə bilərsən,
Yaxşı işləyən alimlərdən də
Yüz ya əlli nəfər gətir gələndi!"
O qəsid yetişib dedi vəzirə,
Vəzir əl əlsə də hər bir tədbirə,
Çarələri heç bu kərə gəlmədi,
Bu ümid işığı görə bilmədi.
Yığıb alimlər Rumdan, Yunandan
Oldu hökümədarın yanına tavan
Birbaşə o, şahın yanına gəldi,
Bu görüşü heç də xoş görüş deyildi.
Gördü: şübhə təqsirsiz, uzaq yerdə.
Ələc mümkün deyil düşüldü dərddə.
Diz çökdü, üzündə qüssə, ilminin, çən,
Yoxladı nəbzini öpüb əlindən.
Nəbzini vurmasına elədi diqqət,
Tupdı xəstəlikdən nərsə əlimət.
Buyurdu: nə qədər vurdusa imkan
Axtarıb tapınlar bu dərddə dərman.
Dərmanın ulsa da tapıblı-lyayət,
Ələlin çatanda yoxdun bu məntəf
Artıq hökümədarın işi bitmişdi,
Əbədi dincəlmək vaxtı yetişmişdi.
Ömənət aldığı niyəni yenə
Görək qayıtarıydı tələh edənə.
Onu əldədi tək bu cəhəllən
Ki, zərri ayırsın qarır topaqları.
Daha can köhləni asla gedirdi,
Gedər gəlməz yola səfər edirdi.

Şamtaq tək cəlilü nurlu ulan
Suda qayıd, oqla mumi atıyan kün
Bu kılək sındırdı yunan çuğu,
Bağrı ağaclarıdan tökdü yarpağı,
Sarıda yaşıl bir budaq qıymalı,
Səndə quşvirdim qulu, qanmalı
Müşk auru alım alvan gül-çiçək
Səlini səpələdi yərə xəzəllək.
Ayı yaldızayan həmin İskəndər
Ölüm yatağına baş qıymış ulan..."¹²

İSKƏNDƏRİN VƏSİYYƏTİ

Müənni, bu qışqın - vaxt iliz bilən,
Də görəkl: nə qədər keçmiş pəcəllər!¹
Nədənsə gətirib qışqının səsi,
Çal, sağlı qışqınım gəlsin mələsi"²,
İslah xəznə yeli, payız yelişli,
Bağları əhvəli tanımı dəyişli
Küləklər talah bağları, bağrı,
Sünlü al gillərin yumar çuğu
Arxlar kəməndə ulur sapsarı,
Töküldü reyhanın tox yarpaqları
Sənkə ağaclarla ulla qabandı.
Olvan yarpaqları ulışlı, yunlu,
Gördü buzarın kəndli pərisan,
Bağrı qışqını bağları bağları
Şahlı hovuzunu axan saf səlini
Səyirənlər, nıyazları tanımı əldəllər
Çeynəməz, çiçəksiz bağ şüblərinin"³
Nəvəsiz, ləmsiz almad ulan"⁴
Həm sağlı, hələ, n məclis həmm"⁵
Buna vəlişləm olmuş məkum"⁶
Kəsilmiş nəğməsi ritan qışqarı,
Dulağı qışqına xəzəl ruzgarı
Seyrə gələnlər də bağ tək etmiş,
Müglər də çəmənlər ayrılıq gətmiş

Yeyəylə sürülmüş günəşin işığı,
 Yeyək dəndəndir sulurın saçı.
 Bağlı tərək eləyib getmiş gözəllər,
 Nə bülbül səsi var, nə güldən əsəri...
 Tikanlar dağ çəkib gülün köksünə,
 Bəzəksiz, cəb-cəhsiz qulub bağ yenə.
 Birlə sətir bu xəzən çökəndə bağa
 Başladı o Kəyan sərvə solmağa...
 Şahlıqın şah sərvə İskandəri də
 Axır saldı dövrün süğalməz dərəcə,
 Çirgünlək soyutulu şahın nəfəsi,
 Çuxdu bu dünyda qəmi, qüssəsi.
 Özü də çəkərsə baxtın, dövlətin,
 Səhəbə zəriflik üz verər yaqut!
 Hərbi dünyanı uçub seyr edən
 Quşun qol-qanadı qırıldı birdən.
 Uca sərv yıxıldı, şux lələ suldu,
 Qısqovul şahının şikarı oldu.
 Ordu həkimi, şahı, o yan
 Aldılar araya o hökmümanı.
 Bolkə də bu əlac turalar ona;
 Şairəllər qatıldı dava-dərmana.
 Nəbzə, qarurəsi olundu təhlil²¹⁴,
 Nə çarə, gedən cən qayıdan deyil!
 Əlac eləsə də təbib nə qədər,
 Ömür tükənibse, nə fayda verər?
 Çux soy göstərilir çarə etməkçün,
 Gedən qaytarmaq ulımadı mümkün.
 Tədbirlə gəlirdi o gövlər olar,
 Nəçə sədd çəkərsən asan bu yelə?
 İdeal yetişəndə tapıb balıq
 İnsana mün əzab ırcır zamanı.
 Ruzgardan o qədər inciyər insan
 Özü ölümünü istər mülkədən.
 Bəttəməliqləri tədbir qalmıdı,
 Rəylərdən bir fayda hasil ulmadı.
 Çirəğin əzəli çalınan əgri,
 Ona öz yağlı da yetirər zərər.

Çürümüş bu meyva ağarıb dumanı,
 Düşəcək, tarpaşa hulaqla bu az.
 On məhür, an ustad təbib heç zaman
 Tapı bilənəyşdi ölümə dərman
 Göyün hesabına hələl olanın
 Şahlıqla hesabla göylə bu nə var.
 Onun tükürməyi gücləllər mürşəz,
 Onun mürşəlləyi xəstə açan ulduz
 Heç elə bu ulduz yoxdu ki, mən
 Göstərməy öləydi ömrünü nam
 Tələy səmmlə bəl günün zamanı
 Mündəccim üzü də əsl qurtulan
 Ölməyə aynayı baxılı İskandər
 Baxdı, vicdanını yerdə nəzər,
 Gördü ki, hədəni tükək incəlib,
 Qaçmaq istəyən cən dulağı gəlib.
 Nə qəbildə qüvvə var, nə cəmlə tıqıq,
 Öyləniz əvvəlki o sərv qanıtı.
 O öz ölümünü güzəylə gircək,
 Özü öz hələmə ağlını şantək.
 Yaxın dostlarını dəvət elədi,
 Ürək süzlərini bulmaq elədi:
 "Gəmmi ilin gələcə dişli, u dərək,
 Ölmə ağrı ucaq nələngək durar
 Kəçmək vaxtı gəldi bu düşməndən,
 Başqa bir vələqə gəlməyən mən
 Bu fələk mənimlə susatılan oldu,
 Dağda, daşda mənə pərəsən uldu
 İndi düşməni öldür bu qat-qatda,
 Dəyşdi rəhimü Cünnəs ilə, Ay ilə
 Ruzgər güzlərdən də çətin bənim,
 Bu dulaq çıxmağın müşkil gülmən,
 Nə çarə qılın ki, ulduz dərəkənd,
 Bu fələk təmmə atılın kəmənd
 Hündən, çətin mən xəməndim,
 Bolkə rüfət verili mən qurtarı.
 Məmmi nə qılınç qışqırmı lən?
 Qursun cənnətdəki bu qızdın mən.

Ən qurucunə diyərlə fəthi rəm edən,
 Təxli-ıac salub İskəndəram mən!
 Qədimə qurşandım, kəmərlə bağladım,
 Bütən qələflərə gətmişim adım.
 Zəhərli qılıncla tufan edib mən
 Təzəni quldurmuşam Bəhr- Qülləimdən¹¹,
 Bəylərbəli çıxıram edim hökəməm,
 Çux qoyun alınışam qulluq üzündən
 Çux-qox sınaqları mən edənmişəm,
 Çux-qıx hüdərləri parçalınışam
 Zühürü şadlıqla eyləyib əvəz,
 Məşkülətlə həll edim hesabə gələnəz
 Qümmücləni Qülləimə oldum bükənitan,
 Şimşək qılıncını gönlü Qıyram¹²,
 O qılinc idənibdün mənə zəncinə,
 Ömrümlü tut kəmi salıbdın gənə
 Çux dağlat, dənizlə keçmişəm, heç kəs
 Dünymü məmurək seyi etlə lələz
 Hökəmlər Dərəyə qatı çıxılı utan
 Həşim topağa sərdim xəstəmdən
 Mən u qutıl Fəram bayıma vırıdım,
 Çipəlmə yırımda Çində uturdum,
 Qaldılar, Həblərdən ulu tutuqam,
 Nəvəkdən Mənsəkə yulur ağrımağım,
 Yulurum məcusluğa dünya üzündən,
 Rus idənizlə dənd qaldırım mən¹³
 Cənubişlə təxliyə çıxıdım - unaldım,
 Fərdim xəznəyə yığılı, mən aldım.
 Yıxdım idənmişim - evim Adın,
 Qəsimi hüdərlə açdım Şəhərdən.
 Həttə Sərahıbə gedib çıxaraq,
 Adəməni izlə bəşlən mən ayım¹⁴,
 Rüstəmi bəxtündən mən sürəq verdim,
 Keyxəstəv təxtündən xəbərlə gətirdim,
 Məşuqləni Məğribəni sayırdək
 Yənciləri kəddim ucağımla dağıdık,
 Adəmətlə Qüdsədə etədim məskən,
 Kəbə həlqənlə əl yedirdim mən

Bir məşəl ucağımla qatı zəhmətdən
 Zühürü ipəsim tıxıtdımdan mən!
 Ağdım uluqları mənəq uluqdan,
 Atıdım qılıqla tək hərə aldım
 Mən hərəni bu yəni etdimə səfər
 İdətətlə lələk qazıdım ellər
 Sarı dıy qılıncları istə bəvəni
 Sağlam hədəmlə etdi xəstəllər
 Hərəni bu pəşmə yutmaqla fəthə
 Yuturam, xəstəlik vətən mən səhə.
 Bələm bəş qıyındı zəhləyimdən,
 Yəniyə dıyım sağlam bu hədəm?
 Dünymü qıpparı pırdım gəzərk -
 Qımtı qırdım tutuq qatı sayınlək
 "Nə gördüm?" deyərək sursalar ayar,
 Deyəram: səki heç etmədim səhər
 Dünymü pırdımdan topağa pırdım
 Həqdlilik kəmpəy bənzəyərəm mən
 Dünymü başbəy pərdəmişim rəzəm,
 Hələ ki, dünyməni dıymıyılı gəzürəm
 Qıztı alı deyil, lap otuz mən il
 Yıqısam, cəvabım bəndəlik, həl!
 Mənsə sızlarm ağılı aşımam,
 Çux səylər sayıdım Cümşərdən, Ayıldım
 Qadı-qıymıst qıyındı mənlik məsam,
 Şükürlə rəylədim mən yarıdım
 Ömrümlü qılıqla vımadım başa,
 Ağdım, hüdərlə mən dıdım yəni
 Bütən lələklərdən dırdım uluq,
 Ölmədən şümlə, heyl nəz qaldım
 Çux üzüm zəhmə çəksəm də dırdı,
 Hə məmər idimə lapımdan qırdı
 Bu ölmədən başqı heyl bu mənşəkə
 Mənkəndən hərəni çəmə etlə
 Həm yulurum qızıl səpəyim
 Dərim dıyılmaş yüləmə həkəm¹⁵
 Topağı qızıl qevəm yəni,
 Gəlm, əlac etib salım idəniz

Hardadı Ərəstü - tapı bir dərman,
Məni bilyıla qurtarı dərman?
Hani əfsus bilan itəmi Bolmas?
Gəlib İskəndəri eləy xilas,
Hani bəs Əflatun, o təmiz insan?
Məni bu dərmana eləy dərman.
Hardadı o böyük bilici Valis?
Desin bu məzə nə oldu bəis.
Çağırın Sokratı, bəlkə aql ilə
Bu bağlı qapını açsa bilsə.
Hümməzə gündənin durmadan xəbəi.
Bəlkə ürək verə şahı birtəhər,
Gedin, Fərfuryusu edin xəbədar,
Bəlkə bu dərmana o əlac tapar.
Bu sizə bir dəbə eylədi təkrar:
"Əlso, əlac elədi tək pərvanlığa!
Bəlkə rəlim eləyib qurtarı məni,
Qurtarı bu dərddi, yazıq bədəni
Ölümən tutan yox, yax salın yadə,
Heç kəs tək qalmısan mənə tək dünyədə!
Məni belə cəza verənlər fəlak,
Nə lazımı kəs salıb fəryad etmək!
İçindəm çirədimin torpağın yənə
Axtarıb baş qıyını pak sinəmə,
Ölüm güdəmə düşünmüş, görə
Səy qalxan tutum longınayaraq"¹⁹.
Çılpaq doğulmuşam çünki anadan,
Məni sıyındurun dəfn edin zəmin.
Yükümü yüngül idi dığulanda mən,
Yenə yüngül gedim burdan gedərkən.
Bir quş dağa qınub qalxarsa ağrı,
Dağa nə artırır-aksildə birlər?
Mən də bu quş idim, ölkəmsə - bir dağ.
Gedərsəm, bu dünya yasa bulaçaq?
Məntək çoxun dığub öldürmüş dünya.
Nifrətə layiqdi bu qorxof dəyə"²⁰.
Çıxuram mərhəmət, lütf eyləmişəm,
Gidən də olubdu ölümən ətəm.

Zəlim itirənmişə, əfv edin mənə,
Mən də fildənmişəm çux zəlim edən!
Tabutunu torpağa olanda təslim,
Pak rəlimin pəkəni qeyriyə mənəm.
Başa kül sovunmuş əvəzində siz
Mənimçün allaha dua ediniz!.."
Hundarı siyləyib, alınah cavabı,
Yenə yanına səndir kitab...

İSKƏNDƏRİN ANASINA MƏKTUB YAZMASI

Müğənni, ruhunu hic dindir bəni,
Yula səl nəğmənlə u yutmuşam!
Mənim dərdinə qul, səzimi sazla,
Bəlkə rahat yarım a xuş əvəzlə!
Gülə hüsnü cəza payız nırpın
Körpəyəm qıyını tər bulmuşam
Ölüm bir hələldi, çünə edilməz,
Onun qarşını tutmayıb heç kəs
Ürək qızılmağı yetmiş zaman
Qalar həkimlərdən də ələri pünhəm
Gicə kəçib gətir, ağladı şöləmə,
Günəş şəfqət saçdı gülənlə ulam
Artıq İskəndərni əhil mələsə,
Ucaldı çalınan zənglərin səsi
Hər dərdə yüz çəpə bilan Ərəstü
Hər dərdə güdəndə çəpəz dindir
Şəhm sağaltmağa tutmayıb əlac,
Özünü güdərkən əlac pühtəcə,
Şəhm söylədi ki "Ey şəfqətli şəm,
Şəhm nər alırdı şölənlə mülkəm!
Qalırdı dərdinə həkimlər nəcər.
Özünü allaha qeyrib yulur
Hələ ləğlənmişmiş eşgim səl bizi,
Niyə dəyişmədik öz yerimizi?
Bu şərəb qədəhləndi ağılı dərşəmadım.
Nə üçün ölürdün, çıxmadı lən cəmi!

Dülarəm: Hır tükün ösməsin sənin,
 Hır tükün əskilə ölərəm, yəqin!
 Ancaq bir şərhədir bu ölüni, gərək
 Qoca da, cavan da, - hamımız içək!
 Nə deyə bılarəm: iç bu hədəni!
 Çünki bəhş edər içəndə səni;
 Nə də almaq ular qədəhi səndən,
 Çünki şah bəznində ədəbliyəni məni!
 Əfsuslar olsun ki, bu nurlu çirəq:
 Qurtarıbdır yağlı, - xaniş olacaq.
 Ancaq yağsızlığın qalınma bədnə,
 Həlkə yağ yetmiş, oyaqda yəno..."
 Həyədə: dedi ki: "Hu sözədən al çək,
 Necəli yetənəli məni öləcək!
 Dünmülə deyildir dövr edən güylər,
 Əlində deyildir Güneş. Ay, Ülkər..
 Bir nvue turpaqla bir qətrə suyanı,
 Hənilərdən yağrulu bəzəldən mayan.
 Haqqın sayəsində böyüdü, artdım,
 Nəhayət, elə bir rütbəyə çatdım
 Ki, Şorqədən Qorhədək qəzdim hər yanı,
 Keçirdim olma bürün dünyanı.
 O zaman cəhəna bir şah idim məni,
 Cənimdə can vardı, sağlamdı bədən.
 İndi ki, zəriflik üz verdi cana,
 Çirək səfər edəm başqa cəhəna
 Məğrurluq necəylə uyma ki, heyliyi,
 Dünmiz bu quyuya o əbi-həyal!
 Suvuza eyləməz cəhənnəm olar,
 Sən u dürd çəməli bəliqədən söz aç²⁴¹,
 Yalvarıb allaha, eylə ibadəti,
 Həlkə o eyləyər məni mərhəmət..."
 Güneş kəküdə gəldi, qəməli dünya,
 O şahlar şahı da gətirdi yuxuya
 Qırqunc əjdahətək gəcə qapqara,
 Qəni bir qaranlıq çökədi yuğlara
 Daş qəbri bir gəcə, dəhşətli zülmət,
 Zülmətdə kim görmüş səfəqi, mərhəməti?

İşləri illiyinə salan ılıqlar
 Səni dədəgünə vaxtıyla tutunur
 Bu uğru fələk də, uğurlu tutan
 Ay da qır küpünə düşmüşütl çaradan
 Qapqara tülküyə bürünmüş ilməni,
 Tükə cəhənnəməli asılmış guya
 Səni arınışı şah cəhəncək
 Yırtıyı yerkəmə gəcəki uytaq²⁴²
 Ancaq yundun düşüli, İskəmlər
 Sarsıldı, məkədən alda məkəklər
 Bəyindən, bəznəni qəlli, zək
 Rəmlə kədərləndi hər gələk,
 Qələm qapqara bəzə dülhərək,
 Dəz məni yuxu bir məkəli,
 Ancaq kəni şən id də
 Ona and verərək bəyindən bəzə
 "Ancaq, sən məni eyləyəcəksən yul
 Səməni bəyini, qapqara bəyini"
 Hə kəni oxusaydı bu yazıdan
 Qapqara gürəli bəzəni dənən
 Kəli qələm çətli qatınlı,
 Uruyla bəyini bəyini yul
 Vəzəni bəni yuxu qəzəni,
 Kəzəni bəni bəni məkəli bir qək²⁴³
 Yuxu bəni zəni məni söz
 Kəli bəyindən qatınlı gəz
 Səməni gəzənə qəz bəzəni
 Təməni bəni bəni yazı bəzəni
 "Bəni allaha bəni məni bəzəni,
 Həməni bəzəni tək bəzəni"
 Həyək yəzəni bəzəni bəzəni
 Kəli bəzəni bəzəni bəzəni bəzəni,
 "Məni - İskəmlərdən bəni bəzəni gəzən,
 Dənd yux, bəzəni bəni bəzəni yəzən"
 Ancaq, qəzəni bəzəni bəzəni,
 Səni bəni bəzəni bəzəni, qəni bəzəni
 Ağrəni bəzəni bəzəni bəzəni bəzəni,
 Nəzəni bəzəni bəzəni bəzəni bəzəni

Səldü, sari-gülün gəldi nəvraqı,
Qalsın qızıl gülün yaşıl budağı.
Anacan, bu sözə inanmıram mən:
Məhrəbbət künəldə çox olar dildən.
Eşidib od tutar sinədə ürək
Ki, şahin gülünü aparıb kilsək.
Yanma, basladım balın qayıtmaz,
Ölini o yanar ürayına bas!
Zəmin etnin cən bu oddun کنار,
Sənə sabit versin o pərvərdigar!
Səni anıl verir cən öndüyün südə,
O gün laylaya, u ilk öydü,
Dünyadan gənə gəlmis bir övladına,
Ağlayan ananın u fəryadına,
Dinc ağıd edən pak inamlara,
Dünyanı yaradan pərvərdigara,
Qanun-qayda qoyan bəz peyğəmbərə,
Cənnətdə əbədi ömri edənələrə,
Türpağın altında həbs olanlara,
Bəhişt gülzarından zövq almalara.
Bütün cənlərə cən verən cana,
Qəmdən nicat verən, cən qurtarmısa,
Səni ilahizinin cülgünlüyünə,
Vürudə yaradan həqiqi buyruğuna,
Adların fəvqində dayanan ulla,
O nəqşə ki, ziyət verir vücudə,
Yeddi qat ucalan güy pərgarına.
Yeddi üddüzün də pak adlarına,
Əlbəti sevənün mənfətinə,
Şüni salubünün fəxrətinə,
Əhliul nurlanib yunan bəz şama,
Məhrəmət vəkilü fəzil ədama,
Elə bu tənə ki, bəxtə nini saçıb,
Elə ayəni ki, düz yolları açıb,
Pakıza fikrli, o saf ədədə,
Müşküləti açana, nicat verənə,
Dərdə qalınların pak nıyyatına.
Azad insanların xoş ədətinə,

Yoxsulun sevən cümləril salınma
Sultanak gözə tox, yoxsul insanın.
Sühdə gül-çiçəklə gülüşməmə,
Gözlənməz təamın xoş dilsizməmə,
Bilənün mənəsi salar çağın,
Ağır qəriblərin pak torpağın,
Yüzü məhbəslərin dərzi-əldinə,
Münəddis məhrubun nuri qəndilinə,
Təşə bu tufan süf həsətinə,
Nəimul qəmmun zəlifətinə,
Xəstə qəriblərin tənəzinə,
Döyülmüş yetimlə göz yaşın nən,
Dərd-qəmdən qıynıya çəkənlərə,
Şəxtədən ürəngi üklənlərə,
Dərdlərin çənəsiz üyünlüyünə,
Çarəsiz qulunu yazıqlığına,
Özəlul cəmməkə usulətiyə,
Pak, təmiz sevgiyə - ihlasətiyə,
Düni zəfərinə, ülvyyətinə,
Gizli dindərin qibləsiyyatına,
Şüni yul açan səzə, dindən,
Bəzə kərimün çəkən sürətinə,
İnsanı içlənin yeyən dərnlərə,
Qəddim pünlərin ayən dərnlərə,
Döyülmüş ədəmətə salın, qiblətə,
Gözləni biziylə həya, israrə,
Ümidsiz çəkilən son tapqulma,
Dərdün heç kimsə çünməyənə,
Dinəvər əhlinlə olan mənə,
Peyğəmbərə gələn vəliyə, dindən,
Bütün insanları nən son yadına,
İnnətiyə al tənli kilsək olma,
İnsanı son yulə salın nıyyəyə,
Nizi ağuşun olan nıyyəyə,
Özünü axırınə haxışlınma,
Səsin eşitmək mənəzinə,
Mənə basladım sonsuz həmətə
Döyülmüş bu dərzi, lən talukətə,

Həmişə, hər yerdə dada çatana,
Cən verib cən alən o yaradana...
Anacın, bu məkiub gəlib çatarkən
Çatıb qaslarını kədərlənmişə sən!
Bu dünya fanidir, əbəz ağlama,
Mənim üçün yas tutma, qara bağlama!
Dünyanın əzəldən axırı budur,
Qyılma ələmdən, mətanətlə du!
Dünya bir kimsəyə qalmışsa अगर,
Sən də qoy üzün bu dərd, bu kədr.
Ancaq bu dünyanı fani görəndə
Başqıları künü toxtaq ol sən də!
Yox, अगर hunlara baxmayaraq sən
Mənim üçün yaxşanı qurmaq istəsən,
Üvəlcə şahna bir məclis düzəl,
Gözlə yeməklərdən bir süfrə bəzəl,
Çağır qonaqlığa xalqı hər nə var,
Bütün gələnləri elə xəbərdar:
Təhrdə adamı yoxsa bax kəsni,
Buyursun süfrəyə, dünyaca yesin!..
Ügər yemiş olsa onlardan biri,
Sən də ye dünyada acı qəmlərə.
Heç kim o süfrəyə əl uzalmasa,
Sən də uıut qəmi, heç bəlmə yasa!
« Oğlum nüb, - deyə çəkintə heç mələl.
Gəl, öz işlərin qeydinəçə qəl,
İkqat uzun dən olsaydı ömrün,
Axır yəni bir gün vardı bu ilim.
Ön uzun ömür də kəfayət deyil,
Nə fərqi, yaşadın otuz, ya yüz il?
Bəhiştə gəlməkdən qurtarırsın insan,
Münərlə ağır var, yol da çırağın.
Əhədi bu taxta giyələndərkən
Nə üçün razılıq etməsəyin mən?
Yerində toz yoxdur, güyündə duman,
Niyə ki sürməsin oraya insan?
Əlimdə qalmadı bu saxta haray,
Siz də sabrı eləyin, salmayın haray!

Şəbdizin saçları çaydan o tayın,
Məndən salını ulamı dıstı, aynaya²⁴⁵
Bizi azad etdi zindandan Fələk,
Hamı azat olsun görüm bizimləkl..²⁴⁶
Məktubu yazdırıb a, yola saldı,
Özü də cənnətə sürü yul aldı.
Gecəni süblə etdi dənizlə, azılla,
Keçdi bütün günü mən iztirabla
Gecə bir taxtın yüklədi ilə,
Yer saldı dimniyə güylərtək ilə²⁴⁷
Çim tutdu üzünü qırdısa sürü,
Qaradlı üfləyib qızıl saçları.
Acıx ilduzların əli büküldü,
Çimniyə dirəngləri bir bir tüküldü
Şahın ağır-ağır yandırdı güzü,
Cimniyə-cimniyə öhlü qəmsən izi.
Bir ürpək toxuyub gecə sağından,
Tərpağına başına örtüldü asından.
Zəncinin ağzından ularaq zənci,
Ayrı boğazına mən tüküldü²⁴⁸,
Başını üstündə görək acağı,
Şahın öz cənnətdən üzüldü əli.
Əsəbdən saxlılı dənizlə qanı,
Bir anda süsləyib bədən, cəmi.
Öhlün güzləkləki qatını aldı,
Səhərtək ağ üzü saldı, sürəli
Cimniyə bizim öhlü, cənnətdən keçli.
Cimniyə tapşırıq vasitə yetirdi
Qus elə tez qədi öz yuvasına
Sürəclə baxış da çatmadı mənə
Dünyada nə qədər hüləli var,
Bu güzlü işlərdən deyil xəbərdar
Hümmət qarşısını bir lələk varsa,
Özünə bu çəpə elər bəxtərsə
Küçəli bu dünyanı gətirdi İskandər,
Ona ən yüksək dəxti düzəldilər,
Dünyada mən eura yaxşılıq etli,
Özünə dünyandan mənəmiş gətli.

Həyat səhnəsində o dördü dördə
Nəhayət, üzünə çəkildi pərdə,
Dotanib görmüşdü o bu çox yeri,
Başqa bu yerəydi indi səfər.
Bəyana getsəydi böyük İskəndər,
Oradan verədi həmişə xəbər.
Sənəq gətirən yox bu son yolundan,
Nə üçün bir xəbər gəlmədi ondan?
Yoxsa, elə yerdə o yeti ki, hələ kəs
Gətirə, qayıtmağa yol tapa bilməz?
Bunun da hikməti açılışdı bir,
Pərdənin dəlində qalmazdı heç sirt..
İskəndər bənzərdi yaşıl yarpağa,
Koyan ağacından düşdü torpağa.
Açıldı belindən qızıl kəməri,
Zərin bir beşikdə dincəldi yeri.
Tabiriün içində kəfur səpəlilər,
Çölünə düzüldü cəvahir, gövhər.
O qədər yayıldı ətrin səfəsi,
Çaldı Cudi dağa saxa dağçası!¹⁴
Qorq edib kəfəri müşk ilə uda,
Qoydular nəşini qızıl tabuta.
Bir bədən gülmüşük ağaşa solsa,
Nə sayda tabuta qızıldan olsa?
Şahin öz rəyincə verildi qərar,
Qoyıldı bir əli tabirindən konar.
Ölcünə torpaq da töküb bu qədər,
Sonra hər tərəfə cəf çəkirdilər:
"Görün yeddü ölkə hakimi olan
İskəndər dünyadan kəçdüdü zaman
O sayız-hesabız xəzinələrədən
Hər ovuc torpaqdır əlində gedən!
Sizin də dünyadan gedərkən ancaq
Payınız hər ovuc torpaq olacaq!..."
Şahin Züldən Misra yola saldılar,
Həylədən uzaqdı çünki o diyar.
İskəndəriyyəni etdilər vətən,
Onn taxta Əslə atdılar taxtdən.

Kinə dağ çıkmamış vələsiz, cəhan?
Kimdir bu kitabı lütfi oxuyan?
Hər dəfə dəyişdi sərayda həyat,
Törpənin əhlinə quruldu taxt.
Dünyuda niniyəni əzələnin ləti
Əslə məhrəbəlik, dinstliq əsər!
Aldı öz qoynuna o şahın nəvə,
Daxməni bağlaydı dinstliq ağılatı.
Bu dünya çoxuna məqam bəxş edər,
Saxlamaz o yerlə axın qədər
Ömrü sona çəli soyuz insani,
Hesabı bünədi yerdə dünyanın
Nə hər qurtaran var ipdəni boynunun
Nə də bir taparı var ipni neunun
Əbədi, bəni sərə səf'etmə ömrü,
Saxmaqdan başqa hər əlac görülmür
Dünyaya dərdindən yetirən nəvə,
Günərsən insanları çəkildin nəbi!..
Dünyanın ki sonu olmamış, ələs,
Hər qədər salınmış, əzabə dəyənər!
Bu bərvərd taxda nə gənlik axın?
Ömrün sütunlarından qatı səli axın
Bu sütunun ödə Gülmədi, Ayılın,
Gəl, o qəndillən dağ atlı sənli
Öndəki qızıl rəngə əhləməni,
Ödün qızartmışdı, sən qızıl sənma!
Hizməli uyusmaz əslə gily səray,
Hizmə qəsdimizlə ibarət Gülməş, Ay
Hizməli dinst olmaş saxta cəlalət,
Ödə güllər ləzə, dahlə jəhləni
Günə məhləni ipni sağlın yaran,
Ancaq yata vurar sənə məxləni
Bəliqtək dünyadan sən nəmiz olsan,
Qurtarı zirehin sən qılıncları!
Tufan həşlayırsa əhləni ipni
Bəliqtək əhləni əslə ipni qılıncları
İpək kərxəni bəliq dünyanı,
Bir yonı sənəni, ödlər bəliq yarı!"¹⁵

Orda hərbiyə çox tağalaq var,
 Biri boşalanda o biri dolur
 Dünyanın sırtını boğdur axırmıq,
 Üstü üstü-önən, alıq tiz-ürpəq.
 Bu tozulan, rüsumdan görünür hər an
 Çarpışır, vuruşur yerlə asıman!
 Sazış gəlsəydi göylə yer əgər,
 Bizi yer üzündən sürülməzdilər...
 Nizami, gəl qurtar axır sözlünü,
 Qırxulmuş üzgünü, nə də üzünü
 Sultanın bəriminə gedəndə mehman
 Yolum yanımda olma peşiman.
 Eşn sözlərini həşn-ğəşn ilə,
 Acl həlakını ahl nüş elə!
 İskəndər bən camdan mutadə çatıb,
 İçib o bədəni, əbədi yatıb.
 Sultan sağlığına kimi içsə şərab,
 Nüş olsun, içənlər olsun feyziyah!

İSKƏNDƏRİN MƏKTUBUNUN ANASINA ÇATMASI

Mingənni, bən gecə çəngini saz et,
 Məni bu dar yolda qəndən xilas et!
 Bəlkə gəmişləm, açılsın yolum,
 Kiçün bu daşlıqdan, anıda olam...
 Fəstəllər içində qış gələn zaman
 Narın yağış səpər yerə birləddən
 Tizdən xəstələnmüş dünyaya fələk
 Sanki dərman verər rəhimə gələrək!
 Gəmiş səmələrin sərin şərbəti
 Qınarar iltidən bütün aləm
 Sıxamış otlara bağçada, hağda
 Xirdəcx buzlardan pay verər şaxsı.
 Həmişə həvəşlər paylayan bağlar

Tamam müflis ünlü müdaxilə qılar
 Dünən reyhan sayı satanlar bütün
 Şərab dülhəmlər küplərlə bu gün
 Qayınayr kəməlinin cəvri küplə,
 Kəndlilər kətan yux, yun paltar geyin
 Ceyran gübəyindən mışk saçılar,
 Kəbabi, mığullu sütlə açılar
 Şahlar kəl məclisi qurub bu zaman
 İçərlər İskəndər üçün şərabdan
 Gilər, qəldə nə rəndə, dilim nə dərli,
 Bu çaxır-fələm niyəyə nəli?
 Rumla gəlir çənd bu qara səhər
 "Gətir bu dünyadan böyük İskəndər"
 Sayla başqılar yağlılıq dedir:
 Cəhəm salıbsızlıq, bəyşizliq mülk
 Hər kün bərgəli ünlü yollısı,
 Gərək toqulur elsin İskəndərə
 Örtül qara qamət Rəhmət sarıca,
 Birlədi fəlkəni sanki zəncir...⁶⁰
 Çatanda həməni bəndə ipinə,
 Şahın anasına yazdığı namın
 Osayab məktubu ana ağladı,
 Mələmə büründə, qara bağladı,
 Baxılıp oğlunu bu məktubuna,
 Tuntartək qeydlə açılırdı...⁶¹
 Qaldı yux tusa da bu müdaxiləndən,
 Çıxmalı o şahın xəstəyindənən,
 "Oğlunu qay rəhm şad olsun!" dedi
 Ömrü anılarına əməl elədi
 Bu an kəsilmədi alı, bəyşədi,
 Fər gətir dünyadan, n'idi qalınalı!
 Qara tələyə alıca rədi,
 Ömrü də həyət bu rəhmət lədi

ATASININ VƏFATINDA İSKƏNDƏRUSUN NALƏ ETMƏSİ

Müğənni, qəlb açan əsazin ilə
Bu pədlü dərdinə bir əlac eylə!
O pədlü nəğmənlə könlünü boza,
Bu qənlü gecədə çıxat gündüzə!
İskəndərdən sonra İskəndərus da
Qırığa elmədi təxü-luc ülə,
Şahların içində heç onun qədəri
Yoxdu şah ulmağa layiq bir nəfəri.
Beş günlük dünyaya tamah salırdı,
O uca mənəbə məyl olmalı
Cəldən ayri düşmüş şeydə lütlülük.
Ahi zat eylədi gəcə sübhədək.
Sənkə anasını bu bəla ceyran
Kəbəb olursu güldü oynayan zaman.
Ordu böyükleri çox etdilər cəhd,
Bəlkə qəbul etsin təc rəhəhd.
Açımlar önündə xəznələrini,
Tutsun atasının tuiduğu yerini.
Yuxdu şahzadənin şahliq məqsədi,
O, ancaq ibradət etmək istədi
Üzi ilə onlara dedyi ki: "Gedin,
Təxü başqasına həvalə edin.
Atanın j-erində məcəlis qurularam,
Bənzər etməmişəm özüme itaram
Dünya işlərdən əl çəkmişəm mən
Yoxdu bu kələfin ucunu gürən.
İnana bilirdim, böyük hökuməran
Bəla gətir yaşını gədə dünyadan.
Tərk edib sarayı, keçə taxtından,
Dərisqəf dəxinmə eyləyə məkəni.
Bu dünya əlimi tərk edib daha
Mən üz tutacağam yalnız allaha.
Sütunu sarsılmışı lütək köpürüm
Üstündə bərk durmaq olarmı mülükün?
Atandan artıq ki, olamayacağam,

Ölüb-gətmədim əl bu ulam!
Onmı təqdirli ulu bələmən.
Cəlam təc edib ulu bələmən
Atamı nə verib o güc, o qüvvət
Ki, ulu mənəb ilə mənəbə rəğbət?
Bu yeddi qatı çox düşyan eylədi,
Atamı taxtın vətən eylədi.
Mən ilə təxü təc itirəq ulu,
Kəyümlə taxtın qoydum təhlükə!
Səls ulamları azad görəcə,
Çəkildim özüm ilə əzəl bu kimə
Çoxum əhləməmiş günəş həvəsi.
Axıda yerdəli zərərli kərəsi!
Dünyə bu qədəri duldusa yenə,
İçəndə dağlar m, üz-güzə
Bir yer ki, dəyirli əbədi məkən,
Gərək "Cədi" deməmiş özüm gələcən
Şahliq arzusundan əzəpli könlüm,
Çünki qarşındadı ancaq ədəm
Bu dəri mağarada bürünçdələk
Nə qədəri mələm qarışa, mülək?
Qayalar içində məbəddə tapam,
Onla keçirəm iurimə mülə
Dünyamı çöküm tənziləmə mən
Güzümün yaşda üz mağmədən
Dünya işləmədən əl çəkib bürün,
Təməlik güvətəni axırdə içün.
Qışlartək üz dərdə ehlə qıvraq,
Fədəmi əhlə dağda təhlət
Kəçməyim mürhəsi yetən zaman
Diz gərsən pərimə quy qapırsın!
Axırdə mürfəmlər qut xəstə rəi mığar!
Asan ilim eləyən cəlməni verə
Atamı təqdirli ulu mənəbə ulu,
Bir əvəz torpağı torpağı qutun!
Düşünən səlmə nə olubum
Dəlm əsənəllə güzlərsən mən.
Ölmə əzəlmə dərk elmərsən

Çox çətin açarsan o qapını səni..."
 Girdib bir kəbada n tündə məqsəm,
 Dünya işlərini unuqlu tamamı.
 Yalnız cəlyayındı baqqə təbəli,
 Ölməyə yaxındı bu yol, bə adət.
 Bundan ibtid götür sən də, ey cavan,
 Məbada çıxasan ata yolumdan!
 Çünki bu dünyada hiyləgər fəlsək
 Çux işlər görür ki, çətinlik demək,
 Quyuya nahaqdan çox Ynsıf salmış,
 Çox məcani deyəndən inaiqam almış!

ƏRƏSTUNUN RUZGARININ SONU

Müğənni, yorubdub bəm səslər məni,
 Zil usla qaldır sən indi nələni!
 Bəlkə o zil səsin uçan zaman
 Qonara ürəyim bu əhli zardən.
 Açdı ayağından İskəndər bəndi,
 Göyləri qalasına aldı kəməndi.
 Dənn sarayımın filosofları
 Uz tündü n gedən mənzilə səni.
 Ərəstu görəndə həmişə əfitab,
 Bağladlı ürünə buluddən niqab,
 Qaralrı geyindi, məni səxələdi,
 Səfəri bəxşəvini n də bağladı.
 Qunn uca xərvə soldu, sarıladı,
 Başının üstündə xəstəlik aldı.
 İşıqlıb üstədi, şagirdli - kəm vət.
 Yığıldı başına o yınanlılar.
 Görülür ki, yəni yaxşı tanıyan
 Ərəstu yoluna tok olrı rəvan.
 O bəş sahibinə sual verdirir,
 Göyün mülkərindən tutdular xəbər:

"De, nədən yaradılı necə nışınan
 Ki, başı xəyalı nzaqlı cındır!"
 Səfərə talasan xəstə Ərəstu
 "Allah yaxşı bilir, - söylədi - bunn
 Şəb edib bir şeyli zamanlıq bən,
 Sənəddim, bilənəm mən bu sələri
 İndi acizliklə bunnən köçürkən
 Gönlüm ki, heç bir şey biliminmişəm mən
 Dünya filosofu mülkətdən,
 Mən rəsəddilən sayılır nahaq
 Yazılır bıldıyım "Cəlmunədxal" a"
 Bəzədim, süsəddim qut elin ilə
 Göyün, mülkətlərini bəşir bəşir
 Çux şeylər kəşf edib göstərdim mulla
 İndi, dənizəni süyləməni ağar.
 Bu şeylə n kəşf rəsəddimlələr
 And iletmə Allah, mən də bilməyə
 Bilməmə daldım, bəşir bu süflər"
 Ərəstu bu qədər süyləyə bəşir,
 Söz bura çatanda mən kəşir
 Yağ tənəm qurtarıb yamaq çünçölən,
 Ömür eht bu ulduz dənizlər bağlım
 O gözəl ulduz qutlar qutlarmız
 Cəmi rəhmetlədi, dənizəli bu nız
 Tələm bilməyib gəldi zamanı,
 Nəfəsi bəşir bəşir bəşir cəmi,
 Gülmək edib ki: "Siz ulduz ağalı,
 Kəşirəm, qutlarında qutlu səbəli
 Hə cəmi pak Allah vermişdi mənə
 Pak ulduz Allah qutardım yəni - "
 Bəni deyir səsləli bəni köçürək,
 Qunn da tozu nı sayırdı fəlsək
 Aqlı n alırdı yıldıylar mən
 Güz yunib bu azal, qutlu dənizəni

HİRMÜZÜN RUZGARININ SONU

Müğənni, ruli rəvan razını bu al,
 Birə utaq açan xoş bu həmi çal!
 Bulbüllük nələnlən sərxuş olaraq,
 Həlkə bu nələnlən, qəndən qurtaraq!
 Hərmüz də bu rəvan dəryaya çatdı,
 Çün də gəmsi nənmanla batdı
 Dənizə qayıqlıcaq fəryad elədi:
 "Yüku yüngül olan xərşəxəstir," dedi,
 Gəmsidə artıq yük nəyə gərsədir?
 O ki, bu gün uşa töküləcəkdir!
 Bu dünya əzəliyə iştəyəkəndir,
 Təqədən bu rəvan ışı nələdir
 Dağları dənizə utub qalın qat,
 Dəniz quyusuna dölub yağışları
 Yarandı ceyranları uylayan insan
 Qulanlar, ceyranlar qaçdıları rindan
 Mən də bu ahuyam, ilügmüşəm bu gün
 Amma iz tərünə zalim ölümün
 Bu yitilə kəmərim olacaq allah,
 Yuxdur omdan hışıq heç kima pənahl!
 Bu ləni dünyadan keçən zaman üz,
 Ancaq bu allaha üz döndərimiz"
 Deyərk bu şün yuxuya getdi,
 Sözü nə uzadıq, n, vəfat eldi

ƏFLATUNUN RUZGARININ SONU

Müğənni bu yün nəğmə şəydə kən,
 Bu ki, ilk nəməzi deyildi vandan!
 Süblü çağı döləyib səmən dərini,
 Həmləq dünyanın ah-nələsin!
 Əflaton sayışlı kəçub gedərkən
 "Olacaq həmişə tərpaq son tərəkən
 Deyilən mən uzun ömürü sümüşəm
 Gəmsidə ən yaşlı bu dünya görmüşəm
 Ölmə pərdəsinə mən yol lapanda

Hışıq pərdələrdən dölədi iştəyə
 Bu kəmə uşağa bənzerini mən də
 Ki, qaçar hışıq yuxu gələndə
 Vəcudi yətinəqə sonq edən rəm,
 Yün mərə-gəli, heç bilinəz ləmm
 Sən də tərpaqlan, əd də yətlən
 Bu züld umulərdən əməli gələn
 Dənizə dölərkən nənman oşan,
 Hələ kəç bu yətlə qələmi insan!
 Həmməzi ayın quyulur rəm
 Bu pən dölərkən uşağı, yətlən!
 Yaşın yün mərə kəçmənə şən,
 Həmmən yaşlı bu uşağa bənzer
 Qəvayam, ancaq ki, n gəni yaşınla
 Ulan əzəliyə nənman başınla "
 Bu xoş əzələrdən bu üz kəçmərk
 Çün də fəryad yətlənli tələk

VƏLİSİN RUZGARININ SONU

Müğənni, bu nəğmə də, nəşəq olam,
 Məmmi fəryadında hənərləyib olam!
 Həlkə də müləndə səmən nəğmənlən
 Yətlə qay umulərdən kəç bilim mən
 Vəlisin gözünü yuxu rindanla
 Çünməni gəmsi qalılı tərənla
 Dölərkən eşidib gəlir həraya,
 Tələtlək əhlilə rəm anaya
 Nəstəlik pərdəyə elədi şidəli,
 Zətlək quymalı hədəndə tərpaq
 Həmmi qyılma yuxılayan zaman
 Gəmsidə həsi nələni uzaqla omdan
 Ulduz ədələrdən cəvəşli kəmə
 Əmə zülm rəməyə verməyşə nən
 Ədəki döləyə cəvəşli əməli,
 Ədələz ömürəndən vər di hənq-bəvəl
 "Xəttəni olmaım, deyənə ki, mən
 Qəvə zünqəvəli yətlə dölərkən"

Həzə xoş həvə verən bu ulduzdu,di,
 Ancaq pislilikdə də əlləri vardı,
 Nəhis divinə başlasa ulduzları ağar,
 Bu divinə zalimlik dəvəti gətirir.
 Zülmün zamanəsi olmanın tamamı
 Dünyada yetişməz adil bu ildirəm
 Qayıtsa yenilən o yeddi ölkəni
 Şad olar o zaman yəni xoşbəxtliyi
 Dönüş nöqtəsinə gətirib çatmadan
 Yazdı yazınızi atənsiz zaman .."
 Allahın adıyla bitti sözün,
 Yumultu dodağı, yumultu gözü ..

BOLINASIN RUZGARININ SONU

Müğənni, bu kühnə pərdədə yekə
 Hüzünlü, qəmli bu həvə çal mənə!
 Qəlbin də səv versən o nəsiblərə,
 Şəbnəmətik göz yaşım çılarsın yerrə!
 Dövrə Bolinasın axıra yetli,
 O da nəfilərə belə nəz etli
 "Vaxt çətli, kəşməni mən çətin gətir
 Başqa bu aləmi auzulur ürək
 Bu pulçiq dəvində qışardın əvvəl,
 Mən girdim, yerimlə qaldı bu heykəl
 Yeddi heykəlinə bu tələyin mən
 Övləliyə pəyməni səmimi qəldən"
 Mən güydən də uca bu hürkünüdətəm,
 İstəməni hələ eyni güllü-çıxaram
 Budaqda gül ulub açaram bəzən,
 İstəməni tıxırtək uçaram bəzən
 Pəntək künrəyi alınmadan ayar,
 İstəməni uçaram hələ yerə nilan
 Mənim uçuşum uğmar zamanə,
 Öpərəm mən onu gətirmə hələ yana

İstəməni güyləni ayıqlıam mən,
 Daşın içini də cəlləmə məkən
 Səhələni, dənizlə qarışım alınaz,
 Çöldə Nəzi ildirəm, dənizlə illas
 Çəlib mənərlimə ağar baxıram,
 Hər şey yurtdadı, mən yoxam yalınz
 Uçaram güylərə - o son məskəni,
 Yerdə nə qalırsa dəniz yox mənə!"
 Birlərti axara təpəni etli,
 O da gedənləni auzulur gətli
 Son qeyli dünyanı əzəbləmə,
 Dövlətlər bu dənizə xeylir insana

FƏRURİYUSUN RUZGARININ SONU

Müğənni, çal, səni heyran olum mən,
 Ayıldım bu vaxtsız mürğuləməkdən!
 Bəlkə nəğmələm ola mənə yar,
 Nəyatam, nə gətirəm qənimət ruyalar!
 Fərfuriyus kiçiklik zamanı alı,
 Dərdəm yükləyir, tələm qaldı
 Dedi dostlarına: "Bu bəzəkli ləğ
 Reylən ətilir, gətirir, amma
 Fəridin, o lin gətiribək bula
 Cəhəməni olsada, bəliylə olsada"
 Bəzəklikləndi hələ qəsim, hələ,
 Yulbələn ataym düzəlməz yula!
 Qəzəli olar bünməy qayınlar,
 Dərdimə pəhləni yamaqlı olar!
 Yağ varamı qalı yağlı gətirmə,
 Ləvində yağ olmaz bu zənci qədər!
 Xəzinə yulqunu çəkərsə hələ kəş,
 Ömründə dəniz-qumdan dənizlə bulmaz!"
 Pərgəri nəpəsədən auzuldu, bu dən
 Ömrü də ömrünə çəkili qaldı .."

SOKRATIN RUZGARININ SONU

Müəmmi, çal rulu, gəl, dedimə çat,
Məni bu amansız yuxudan ayat!
Bəlkə rüdəm səsi axar çay kimi
Soyutsun susamış yanar qəlbi mi!
Vaxt çatdı, Sokrat ilə düzəldi yola,
Dərin önünə çaplı döndürə
Deyiblər gizlicə düzəlib zəhər,
Öründən xəbərsiz ona veridilər
Bundan xəstələnib səfər edərkən
Bu şadlıq nərəsi çəkdi ürəkdən,
Dedi ki: "Çatırsa vaxt ölümün,
Ona qarşı etmək dəryıldı mümkün!
Bu salğına bəlişə dünyada bir-bir
Hamı baş qoyaraq, dincələcəkdir!"
Yüksəklik aşırı o quş durmadan,
Gündəli, ucacaq ındı bu hüdud
Dedilər Sokrat: "Cənnət bədənədən
Çıxanda, ey alim, bilinən ki, son
Gedəcək əlindən hər iqtidarın,
Dey, harda qazılısın sənin iltizamın?"
Gülərək söylədi onlara istad:
"Burdan gedənləri etməyin ləğv yad
Mənim üçün nə fərq bürdəki yern?
İlaha istəməz əldə yer vermə,
Ona da bu yuxu tufanı çatdı,
Baxımın yelkəni sıldarda bədi
Ördəki züklər bədi o saat
Nə dedi onlara o böyük ustad

NİZAMİNİN RUZGARININ SONU

Müəmmi, çal gürək bu "Rəmmi-cən"¹,
Açılsın ürəyim o xüs havaların!
Xəbərv məclisində Barbrə çalantək
Çal bu-bu ağzından, bundan yüzəntək!
Bu dəstəni yazılıb qurtaran kimi
Köçmək xəyalına düşdü Nizami
Çox çəkməz, u çalın üz arzusunu,
Ömrünün kütüli yetmiş səma
Almış uq yaşandı alı ay qədər
Keçmişkən, istədi eləsin səfər
Keçmiş əldənibdən danışdı binnü,
O da onları kimi yatacaq bir gün
Yığdı dostlarını edibdən səfər,
Verdi keçərəyi yollardan xəbər
Gülərək söylədi ki: "Ümidim var,
Keçər gümahımları a pərvərdigün!
Bizim üçün çəkməyin buş yerə zəhmət,
Siz qalıb, lüzəli gözəyn cənnət!
Bəli danışarkən gəldi yuxuya,
Heç uyaq deyilirdi dünyada guya

MƏLİK İZZƏDDİNİN MƏDİHİ

Müəmmi, u "Rəmmi" havasını çal,
Şadlıq məcəmündü, qurtardı mələk!
Rudula bu dəsəh çalasan gürək,
Çaldıqca üzünə şahin mürşək!
Aqıl adamları alim ruzigan,
Aqılı şahinlər ağıl yadigan.
Şaha kəimək iltisın hamıya xüs bəxt,
Önməli bəzənimsin dəmi təcü təxt!
Məlik İzzəddin bu çərxə ilavə
Qüdrət kəiməliki ləğv etməz cəvələn
Ödəm yeddi ulduz sırım açan,
Ödəm səkkizmə qəna sultan!"²
Kəmə-Key bəzmində o tuluq qəna,

Olub Firdınusə xoşbəxt lükmdar!
 Dodağı dünyanı həpət şərbət,
 Ondanlı göyləri rəngi, ziyası
 O qədər şüurlu söz bulaqları,
 Səsinin quldları öz qulaqları
 Hər səhər həzəklər tür məcəlis qurur,
 Orada Keyqubad kimi oturur.
 Gələcək ilklərinə bu çox alim
 Arılar pərvəzə yığılan kım.
 Çox bilən alimlər göstərər hünər,
 Biliriz əzlərin dərsini verir.
 Vardı hər güşədə gülsən taparlar,
 Oddan su almağı bəhərarı olar.
 Mələk xidmətinə şahın vəzir,
 Beləyə açarlar hər bu tədbiri
 Şah - Məlik şah kimi səxavətlidir.
 Vəzir mizantək ləyaqətlidir.
 O, həkumət şahıdır indi diyarı,
 Vəzir isə ikinci Nizamıdır ona.
 Alimlər gətirmişlər hər bir diyardan,
 Yaratmış olurlar hər cürə tərkan.
 Şəahlər qarlır şən, güllər kım,
 Məstlər uyquqlar lülbiüllər kım
 Həm yarımlıyır, şah yarımlıyır,
 Həm dillər m, şah əlaqə!
 Kimdə var bu məcəlis padşahlırlar?
 O həmişə şadlır, həmişə Cəlalüppəhlər m
 Bu lük məcəlisdir ki, qırıqların əzaq.
 Ona layiqdir bu namən ancaq
 Bunuqla seyr etsin şah güyü, yerü,
 Dağları, daşları, guy dənizləri!
 Hərdən at oynatılıb çıxırsın meydanı,
 Gəl ilə hücum çəkisin Hələşisləni.
 Hec yerə getmədən aqıl lükmdar,
 Güncü öz güzəylə dünyada na var.
 İstəyə şahı nəcür bu kitab yazıqı
 Açıq qapısını yeddi ilkanın
 Onunla məcəlis şahın şad olar

Onda bu dünyanı təsirlən var
 Keyxosrın bəzmünü rəni sənsən,
 Təxtü tac dayaqı zümrə olson!
 Cəhəti gülsən lük cənnətlərsən,
 Könlündən keçər verəcək mən.
 Xəlvətli yazılış belə lük əsər
 Şahın şahzadəlik müqəddəs rətar
 Elə bu tapıqı aqıl bu aqıl
 Ki, ora dənizlək gürhərlər saçar
 Səhər uğ taxım çıxardın lük
 Hec lük tac güncüylə belə güncü
 Mən ki, siz uğunuram əvəl bəyikdən.
 Kürəni güncüdə heyət cürə sən
 Bu şadlıq güncüdə sən bir məcəlis qur.
 Yelün dənizəmə gətirək kəmərim
 Nulaydır, bəxtim yol verəylik mənə,
 Gələydim şahın cənnət bəzmində
 Bəlkə m məcəlis məcəlləməydim
 Açırdın şümlər dünyanı mən
 Qulmda, qəncüdə qalınmış ləqə
 Ki, gəlib beləni edim ziyar
 Müqəddəs beləyə cən gətirm gətək,
 Cəsdəni uray mənə gəndək!¹
 Deyəndim iki ilin öhdəni ayar"²,
 Ondaqır özüm mənə uğurlar
 Bir Mayar kimi cənnət gətir.
 İsmim mənə patlar o lük.
 Bütün cənnəti Aytaq mənə ver,
 Bütün mənə gətək mən cənnət
 Müqəddəs, ləqə adlı iki fərdli qul
 Gündənlük bəzmə, olaylı məcəllər"³
 Gəlib hər ikisi şah xidmətinə,
 Məcəllər, yığılır səhər vəzirə
 Qızın məcəllə kükürə ana,
 Qandış dəniz şahın cənnət başma"⁴
 Bəzmə gəndəydim bu gəlmə mən.
 Qandış tutmuşdun mənə şümlər"⁵
 Cənnət yollaydı bu peşqəş kım,

Qoşmuşam mənə onu cıyırcarəmi²⁹¹,
Onu sən geriye qaytaran zaman
Lütfün artıq olsun umduğumuzdan!
Sözümü burada çətdirdim sona,
Nə qiymət lazımdır, özün vəi ona'..

KİTABIN SONU

Gövhərlər olanda mədəndə aşkar
Dünyanı bürüdü gövhər aləmlər.
Gövhərə olsa da hamı müştəri,
Gövhər tanıyanlar alar gövhəri.
Daşın göbəyindən çıxardım gövhəri,
Olunda tərəzi düşmə də ağrı,
Sanma ki, düşmüşəm dövlət eşqinə,
Mənə görə deyil əslə xəznə!
İstəyim hudud ki, o səhibdövlət
Versin mənəyimə layiq bir qiymət.
Mən düşündüm ki azla çox fikri,
Çünkü qohum deyil Ayla Müştəri.
Gəzirəm elə bu sərtəf insanı
Ki, məğmum etməsin gövhər satanı.
Dünyanı dağların köksünü yamaq.
Vəhşi heyvan kimi nəzə qoparmaq,
Açmaq xəznəyə axan səlləri,
Dənizə tullamaq dürrü, gövhəri
Mən dəfə yaxşıdır, asandı, inan,
Nədən adamlara şər oxumaqdan'.
Söz hər şeydən əvvəl dinləyən istədi,
Altı olmasa, tanınamaz gövlədi.
Mənim gövhərşünas bir müştəriyə var,
Həm gövhərşünasdır, həm də lütfkari.
Ancaq, xəhər tutub daş hərisləri
Saldılar dələmçə nəçə nəfəri.
Hü parlaq ləlimi almaqçün ələ
Mənə daş yağdırıb deyir ki belə:
"O parlaq gövhəri, gəl, bizə ver sən,
Verməsən, bu bağdan köç etməsən!"

Hirsəndim onların bu təfərrüatın.
Bu cürə qatışıq, pıx bəzəvindən
Dedim: "Gövhər üçün cəslərin cəng?
Nəğmə gözəl olar olsa hamıaləng"²⁹²
Dərya sevdəsidi, keç öz dürmündən,
Gücün nəyə çatır onu söylə sən
Dənizlə alverə çıxarsa biri,
Gərək dərya qədər ola gör-hər.
Dəryayla alverin dərya nəfi var,
Dəryanı dəryayla satın alarlar
Bir səsin dünyanı tutsa şilidə,
Gərək dünya qədər ola rüsatı.
Pozğunluq olarsa ahəngdə ağrı,
O səs litarə çatır, necə yüksələr?
Bu söz ki, tənqirət gülə, gülşənə,
Hikmətlər carabdır bəyə düşənə
Yaxşı tanıyıram mən litarə yetəni.
Kəməli oğrusuyla tac bəxş eiloni—
Bunları deməkdən qəsdini, yaxşı bil,
Əslə yoxsulluqdan şikayət deyil!
Demirəm pis keçir günüm, litarəni,
Ancaq yorulmuşdum azacıq atını
Süfəmdə bir parça çörək tapılar,
Amma səhləməndən şikayətini var
İnsanlar bəddür ulınasa mülkəni,
Yazıkan süsləşər olunda qələni
Söz olsa qatışın ağrı bəddəri,
O, Bəddür öncü bilər litarəni²⁹³.
Durdur, yaşın otulu, sən ulzümün,
Rüvəqədən düşməniyə ancaq süzlərim
Hələ çox səlməyib güy səvni mənim.
Hələ dənizdə bu ağ kəhlənim
Hələ ləqə güzləyən, qədirləndir
Əlilə bəyimin yüz qızıl vətər
Baxtımdan, zamanı eyləyir kəməni,
Kəsəmə dürt vətər, taxtına ipək
Ancaq bir arzu da keçir qəhləmdən.
Aslanlar nıvna kəmənd atını mən,

Sırı kırı doyaram qanıyla ovun,
 Leşini qoy yəsin tülkülaı unun.
 Əli aparırsa pişik qazandı,
 Nə çıxar, qarı hey qoparsın fəğan!
 I ələyin zərfləri ayrt olmasa,
 Dünyanın oyunu xəlil qatması
 Alınısa çətdirdi yaşımı manım,
 Düşməniş qüvvədən anıraq hədənin
 Səuirsən yəni də on yaşındayam,
 Hələ də divlərin savaşındayam.
 Keçənlər keçibdir çöllərdə yelək,
 Qalanlar da hələ gəlib keçəcək.
 Ömrün hesabını düşünsən ağar,
 Quyuya sallamış dülçaya bənzər.
 Bu dölçə quyundan su çıxarmasa,
 Nə keyfi, nəzümüş ipi, ya qıxa?
 Gəldim, bu dastanda qoyub qəlbimi,
 Görək nxunmasın əyləncə kimi.
 Dinləyən balını dnyanın dərindən,
 O da gəlməlidir bni köç yerindən!
 Bizi nə düşüncün, nə yada səlsin,
 Özünlün, dövrlərin qeydına qəbəl.
 Mən danışmışdım bir gün, dünyada
 Olub keçənləri salırdın yada.
 Ələnlərin qəmi qəlbimə doldu,
 Güzərlərimin yaşı dönüb səli oldu
 Səndə bəlanlılardan bii nəfisi gəcə
 Yuxuma girərək dedi gəzlicə
 "Sən nəvni bizimlə bii yerdə ikən
 Bizim dərdimizi nəhaq çəkürsən
 İndi ki, gedirsən bu karvan ilə,
 Sən öz dərdimi çək, fikrini elə!"
 Bu dünya mənasız görünür mənə,
 Düşdüm ə gecədən səfər fikrinə.
 Çünki təyviz cəməz uyıq bii uşsan
 Bu çıxışındurcun dəli ruzgərdən
 Mən şairəb küplünə düşsənm, nə qəm,
 Məylə al bəyanmış libas geyirəm!

Tapa bilmərsən də qıran kəbəbi,
 Çəkilməni təxliq ya ucliq əzəbi
 Yuxsa da qıncaya iladı bu şərbət,
 Sırı xeyallərdən alırsın ləzzət!
 Qurtarib tükənsə yağdamlı yağım,
 Nə olar, qoy sınısan bu can qıtağım
 Səsim çıxmısa da təhlilək ağar,
 Düzərsən təhlilək yağsa zəhlələ
 Sınırsa səvniş züməni yelə,
 Sağaldır yarımı şahin öz əli
 Xədəya, sən özün bu səf gəvlixi,
 Bu, hünər huğunda yetmiş bəhəri,
 Yetimdir, dünyada qıncı bir zaman,
 Gecəli-gündüzü iləldən, bəlanlı
 Bu dəni dastanını yetirdi səmə,
 Yaxşı fal, xüs tale yar oldu mənə
 Şahin əli kimi u Məsud olsan,
 Şah da bu dastanla qoy Məhəmməd olsun"⁴
 İlk dəfə bu diürrü mən səpə ilizdim,
 Tale ömrümünəmə ləzələ uzulim,
 İqbalı şübləri yazdığım əsər,
 Təəcəlli emtəyini mənşəbəlxə ağar.
 Nəzər salan zaman şah bu dastana
 Quy əqli, zəkası yar olsun mənə!
 Hələsin ədiylə mənə bu kitabı,
 O ilə bu kitabıdan olsun feyziyat!
 Nizami ələmə bu ilə səv səlsin,
 Adı bu əvərlə əbədi qalsın!
 Bunun əli kimi olsun bəxtəvər,
 Dələnliqə dostan, kərəşəkə ilan!

¹³ *Tur dağı Alınsaya ovlansa eyvan,
Məhəmmədin qəsr-i yarandı nundan.*
Musa Allahdan vəhy alımaq üçün "Turi-Sina" dağına çıxmışdısa, Məhəmməd nundan yaranmış qəsrdə Allahla söhbət edirdi.

¹⁴ *Gəlincimlə ulduz şuxluq, tərvət
Peykərlərimizə eylər kəlfət.*
Gələm- burada asarım, yəni "İqlalnama"-ni, peykərlərim isə sənəti, gözəlliyi qiymətləndirən deməkdir.

¹⁵ *Kürəddi çivəndə güzgü bəy rıtar,
Fəqət sənə zamanı zivəha yətar.*
Qədimdə güzgünü pərdəlanmış dəmirdən qayırırdılar. Güzgü qulhişqda ondan zireli də diəzlişməkdir.

Beytin mənası: gənclikdə insanın özü güzgü kimi parlaq və saf olur, anı müvafiqəndə üz qırışır, züclə kimi çün-çün olur.

¹⁶ *Zühurətə kürümünü kəşkəcxana,
Həvəla eləmişlər fil pəstəxana.*
Kəşkəcxana - ilhuya, fil - geca, pəstəxan - Günaş mənasını verir. Yəni geca gəlmiş, hər tərəfi qaranlıq həmişədir.

¹⁷ *Bir əhli bələsi düşmüşdür çəmən,
Ahişkə anlıq saçınıda ürə gühşayınan.*
Ahi - ulduz, çəmən - göy mənasındadır. Ahişən gühşayınan qara müşk düşən kimi göydən yerə qaranlıq çökürkədədi, yəni - gecədi.

¹⁸ *Dürr üçün qorvaxək suya bətrədi,
Gül sərşib gülmür, gül ilə axtırdın.*
Nizami "İqlalnama"-ni yazarkən yeni sursətli, incə mənalı, gözəl ifadələri tapmasını qorvaxək dənizdən dürr çıxarmasına oxşadı.

¹⁹ *Pələm köhləmi olub təngəfəs...
Yerim sürətlə keçməsinə işarədir.*
²⁰ *Dənizəndə gəzmən köhlərləndən,
Yıldız rəng pəklər toxuyurmuş mən.*

Bu dənizdə gəzmən mənə verdiyi ilhamla təngəfəs sursətli, sözlər yaradib, asarımı yazıram.

²¹ *Bu ləvhərd küplən mən də isatək
İqlən çıxarıram hər an rəngləməyə.*

Dürr alfanəyə gölə, isanın peyğəmbərliyinə ən əvvəl inanan on iki buyaqçı olmuşdu. Bunları isadan möcüzə istəmişlər. İsa da guya boyaqçılığa boyumaq üçün verilmiş bütün əşyaları bu küpə tökmüş və bunları eyni küpdən hər kəsə istədiyi rəngdə çıxarmışdı.

Bu beytdə: ləvhərd küp - göy, sams; təngəfəs pəklər isə - müxtəlif sursətlər və müxtəlif mənalı ifadə olan nəsrlər, beytlər deməkdir.

²² *Qədə kəşkərləri gəzərək hər an,
Nəvərlərini Üstad uşun.*

Nizami özünü Üstadı - kəşkə, Xoşlu İmadı isə xəşbəxtlik gətirən Müştəri ulduzuna bənzədir. Müştəriyəliyin fikrincə, Müştəri xüsusi tələ göstərən ilhuzatın ən böyüyüdür, Üstad isə göylərin kəşkəridir.

Beytin mənası: Müştəri Üstadla xəşbəxtlik nəvərinə salsın kimi Üstad bu sadəti mühlüləmək üçün kəşkəlik üzüyünü barməginə keçirir. Keçmişlə şahlara kəşkəli onların mühlüləmə üzüyündə saxladı ki, yazılarkən mühlüləmə.

²³ *Məgər nəcə uşaq nətər hür-mənə?
Bir ağac na pələr yətar nımm?*

Burada Nizami özünü mənəyə və bu verən ağac, yaratdığı nəsrləri və beytləri uşaq və xüsusi bənzədir. Yəni bu şair bu gecədə na pələr şair yazır.

²⁴ *Yaxınuz, mən-sənə pələr nətər,
Bu nətər dənizdə üzləndin təkə.*

Mavi dənizə ilhumi nəpəsindədi. Yəni bu yaxınuz qulhişqın gecədə fikrim ilhumi dənizində söz inciləri toplanmaq üçün üzünkədədi.

²⁵ *Gəvə gəvə dəniz, ilhisi, hər qıyın,
Ayrıldı, gülmə də uşaq nətər.*

Ayrıldı gəvəndədiyi gəvə, yəni mənə pələr nətər ilhumi gəvə el arasında qədirlən hər qıyın qıyın bənzədir, güya Ay və Günaş bu qıyınla dənizmişdi.

²⁶ *Anlıq kəşkərlə, yəni hər ilhumi
İqlən rəvərləri nətər nətər mən.*

Şairin dənizdən ilhumi kəşkərlər olub aləmi xəyalının çəmənində mənə ceyranları ovlamışam - gözəl beytlər yaratmışam.

²⁷ *Özgün ilhumi mən nətər nətər,
Bu tərta nəvərlər bəy nətər nətər.*

Xəyalımı dənizdə mən mənə, çoxlu tərta fikirlər tapmışam, təngəfəs beytlər yaratmışam.

²⁸ *Yaxınuz önləmə Çim dəniz Hələş.*
Çim - ağ kağız, Hələş isə kağız üzərində qara xətlər, yazılar deməkdir.

²⁹ *Qəşqə cəvərlə bəy nətər nətər,
Gəvə xəvərlə nətər nətər mən.*

Şairin şairin ilhamı, təbi mənasındadır. Nizami ilhumi şairin qədirlən başqa beytlərində də bildirmişdi. Məsələn:

Sən mey qə, gətirmə heç bir bəhənə,
Ağzın mühlürlüdür, üzünmə məni.

Bu fikri mizəminünəslər də təstiq edərlər.

Beytün mənusi¹⁵ məna¹⁶ı şairlərin - təbii coşduqca sözlər, fikirlər də
həyvanla rəşbi dəşir.

¹⁵ *İlahi hülulurim cəkkə nəvələ,
Görkəzmişkərə yağışlı gürhər.*

İlahının eniş gəlişi, səmavi sevonlar üçlü yağış kimi dül bər yağdırdım.

¹⁶ *Zühürün uqulh, ulduz bu uluvar,
Zühre dəf günülər, Müştəri dəstər.*

Zühür ulduzu Yaxın Şərqi klassik şairlərimiz əsərlərində göylərin çalğıcısı
sayılır Zühürün dəli buna işarədir.

Kuşunqalibi Müştəri ulduzu üzərində qara xətlər oluluğunu göstərir.
Müştərinin bu xətlərin qədimlə yazı sayınıslar. Müştərinin dəli¹⁷li ifadəsi ilə
buna işarədir.

İkinci təbii¹⁸li, Müştərinin Zühre ilə bir hüredə qarşılaşması, qədim
astronömlərin fikrincə, xoşbəxtlik aləmi¹⁹dir.

Bu beytdə Zühürün dəli - aylanlı, zəvq verən şenlər, Müştərinin dəstəri
isa, aşkəxtlik kitabı deməkdir ki, bu da "İqbəluamə"yə işarədir. Nizami
dini²⁰ni istəyir ki, bu kitabda həmin zəvq, sevinmə, həmişəli sevinməni tapmaq
olur.

¹⁷ *Ağzı mütəğ rəngə ləvəvird içtim,
Hələ "Şərəfünmə", mənəvird çünüm.*

Ağı rəng - kağız, ləvəvird isa mürəkkəbə işarədir. Nizami ağ rəngi
ləvəvirdi qədimlə deməkdir, əsərlərin yazılmasından bəhs edir.

¹⁸ *Gör əvəl nə ekkim, gör həlul nələr,
Sünğı bu mütəğ lilişdirirələr.*

Şair "İqbəluamə"ni yazmaqla və onu "Şərəfünmə" ilə bitirdirməklə,
"İskəndərnamə" kimi hüti²¹v lir əsərin meydana gəlişini göstərir. Həyda
sünğı nən "Şərəfünmə"ni müvəccə yarımçəlişini işarədir ki, "İqbəluamə"
buca tamamlayın.

¹⁹ *Biluvam bu qatlar fütunkur xələr
Hələ quruvundun çıxar nə ləhər?*

Düstura görə, qədim Babil şəhərində dərin bir quyu var liliş ki, oradan
mühüm ləhər və Məsin adında şəhrəz maləklər də quyudan çıxar biləcəkləri.
Nizami bürdə²²ni şairlişini u quyudan çıxar biləcəklər dərəcəni qüvvətli
ediləyir, yəni təsəvvir malik ululuşuna söyləyir.

²¹ *Zühürə o "Zəul"i kəndə üpəvə,
Qıyış ləhəri tənünə bənd vək?*

Düstura görə, gəy Zühre ulduzu çıx gəy ululuşu ilə ləhəri cəzərləyir,
ləhəri də oca qovuşmağ üçün şəhrəzəlişni başlandı və şəhrəzəliş ululuşu
gəy cəzələndirilər quyudan başı üstə asılılır.

"Zənd" - atəspəstələr peyğəmbəri Zərdüşti²³ni kəndün ululuşu. Buna
"Zənd-Avesta" da deyilir, Nizami isə təbii "Zəul" nən Zühre, şairlişini
ilə Zühre ululuşu cəzərləyir ululuşuna bənzədir.

²² *Şəhrəli nəvəvird Zərdüşti mütəvə,
Sünğı çıx "Zəul"ləvird ululuş, odu*

Yəni məni şəhrə - qüvvətli malik şairlişini müvəccəli Zərdüşti
sözləri kölgədə qalıb, çıx "Zəul"ləvird nənəvird ululuşu.

²³ *Dəryaya dər-şəvird qəvird ləvəvird,
Qəvird mütəvird Bəvird kəndün.*

Məlumdur ki, qəvird dəvirdi ululuşu ululuşu, dər-şəvird Nizami dər-
ki, qəvird mütəvird dəryaya dər-şəvird ləvəvird, yəni mütəvird şairlişini dər-
vird şairlişini.

İkinci nən Bəvirdin bəvird və ala xurra yeri ululuşuna işarədir. Nizami
özünü Bəvird xurraşılma da şairi və ləvird yaradılışını söyləyir.

²⁴ *Bu dər-şəvird ləvird ləvird mütəvird,
Şəvirdin ləvird mütəvird mütəvird.*

Mən bu ululuşu (şəvird, sol, ululuş, arxiv, yuxarı, ululuşu ululuşu) ululuşu
cəvird sonatkarı ki, şairlişini şairlişini ləvird yəni gəvird şairi.

²⁵ *Bukiləvird mütəvird mütəvird,
Şəvirdin ləvird ləvird ləvird.*

Mənim əsərimdən illər əvvəl şairlişini dər-şəvird dər-şəvird ululuşu bənzədir,
mütəvird bəvird bəvirdi vətən sonatkarı mütəvirdi.

²⁶ *Kəvirdin ləvirdin kəvirdin şairi;
İluluş, bəvirdin mütəvird.*

Çəvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin,
Gəvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin.

Bu beytlərdə Nizami özünü ululuşu və mütəvirdi şairlişini bənzədir
şairlişini kölgəyə bənzədir.

²⁷ *Mənim mütəvirdin ləvirdin şairi;
Yəvird mütəvirdin ləvirdin ləvirdin.*

İlu feyzi ululuşu qəvirdin ki, mütəvird

²⁸ *İluluş mütəvirdin ləvirdin ləvirdin;
Mən dər-şəvirdin ləvirdin ləvirdin.*

Mən dər-şəvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin ləvirdin

⁴¹ *Xəbərlə pələnlən sildim ki, parı,
İçim rəngi aları əvvəl ayımaı.*

Bu və başqa beytlərdə Nizami öz yaradıcılığının tamamilə orijinal olduğunu, heç kəs təqlid etmədiyini və heç kəsdən söz almadığını göstərir və deyir ki, onun zəhmət və səyiylə əldə etdiyi yaradıcılıq xeyalını güzgü kimi pələnlən

⁴² *İlə can əhmumş aralı tura-tək:
"Pələ, mən! mülhər!" - çığırk itid çək,*

Dəli, mən! mülhər! - Turanı oxumasına, təqlid yolu ilə düzəldilib, ifadəyə işarədir.

⁴³ *Fələk - yerdikəş qorxunc əjdaha,
Bircə zərha tursun, nəbzirəlikm daha.*

Üslatla gülsə, gülsə göy ağıllıqları olan Fələk Ayı udurmuş, lakin ilə onun itulmasına səbəb olurmuş.

⁴⁴ *Xəbərlə bənzəyən təstəv əvəlmə,
Sən bir xəbər turpay, o da bir-eyi qan.*

Birinci misrə ulduzlarla dolu göyə işarədir, ikinci misrə isə insan bu necə torpağa, çərkəz-fələk isə məhv olmuşları qanı ilə dolmuş bir testə bənzədilir.

⁴⁵ *Bu güy rəng küpün çox hiyləsi var;
İçimləni gürarsın yüz cür rəng çınar:*

Güy rəngli küp - fələk, sənə deməkdir. Beytin mənası: bu fələk cədlilərlə, füsunkarla doludur, ondan yüz növ hiylə baxı verir.

⁴⁶ *Küps bir cadugər münəz deyərlik,
Bu küps mülhəşdir yüz mən cadugər.*

Füsunkarlar görə, küpə bircə cadugər münəz, əminə göyün kəpna bax ki, üstündə yüz mülhərlə cadugər və səhrabaz, yəni bədbaxlıq və nəhşlik biliciləri olublar.

⁴⁷ *İltihak qeydər qırmızı papaq,
Sənə qura ita yerlərə mənçay*

"Dərz-i tülkü" adlı Azərbaycan nəğməsi işarədir. Yəni bu çərkəz-fələk bu gün bir adamı qırmızı tülkü dərisindən papaq qeydirdi, səhər onu tülkü kimi qara iltahə yemədi; bu gün gəlirlən, səhər uğladı.

⁴⁸ *Nədi itid yol üstə mənə düzəlmək?*

Dərd yol - dərd ünsürdən, yəni su, od, torpaq və havanın ibarət dünyə deməkdir. Mənası: nə vaxta qədər bu köşməkdəki dünyəyə yaşayacağı?

⁴⁹ *Dərd buh qeydmlən quraramla hz,
Aruda yatuncu səssiz səməriz.*

Dərd bəliş - yəni dərd ünsürdən ibarət olan dünya deməkdir. Yəni yalnız ondan sonra əsuda olmaq üçün kündür

⁵⁰ *İlə pələndə yuluz o mülhər çəhr
Ki, ola pələndə yuluzi təbəvur:*

Musiqilə işləndən pələndə sənə bəzəli məcazi mənəvədir. Beytə deyir ki, həyatın qanun-qaydalarını bilənəyən, cəhəzlə hesablaşmayan mənəvə ilah cəhəzlərlə təstəv.

⁵¹ *Bələ dörd mülhər kif yuluzvər mülhər,
Çıxırmı, ya qurur olun, ya tər mülhər*

Dörd müxtəlif yol - sağa, sola, itdi, geri gedən yollar, dünyəvi həyatın yollarıdır. Yəni cavab da, qəza da olursun, bu lən-birəyə zülm yollarla keçməyə məcbursun.

⁵² *Dəniz itid mülhər gələm feyza,
Sələm dəniz ahl çınardır itid.*

Pərdəli səxavətli dəniz kimi həmkəslə gələm, mənəvə tələmən də dəniz kimi sözlər çıxar.

⁵³ *Bir şəhrə yurutsam, həmmi uluq yur,
Kim olun həs əm tənə şəhriyər?*

Nizami əsərin bu şəhərə bənzədib deyir ki, mən tikib qurtarsam, yəni "İqlalnamə"-ni müvəffəqiyyətlə yazıb başa çatdırsam, mənəvə çıxar, mənəvə "şəhriyər" kim olur?

⁵⁴ *Qoyna qura yuluz gəv ünsür gələ,
Şirayə Parvizi öldürdülə belə.*

Nizaminin "Xorsav və Şirin" poemasında Parvizi öz sağlığında şahin oğlu Şirayəyə vermiş, onu hədəmlən atılıq yüksəlmişdi. Şirayə də yuluzun üzüb atası Xorsav Parvizi öldürmüşdü.

⁵⁵ *Qocaman ağac mülhər çəhrə mən,
Zühkək həmmi üçün itid mülhər*

Qocaman ağac sözlərindən Pərdəliyəni süfləməyə gətirən yuluz il pərdəliyə etmiş dördüncü şah Cəngiş pərdəliyə mülhər. Zühkək mən təvəllül səhli üçün öz taxt-tənə itidi.

⁵⁶ *Çəhrə itid "İqlalnamə"-ni,
Tək mən həs çəhr mən bir mülhər.*

Namə sülh "İqlalnamə"-yə, mən sülh isə İzzəddin Masudə işarədir. İzzəddin Masud - Nəzəddin Atışın şahın uğlu, Masud sultanların yeliləri hökumət olmuş, 1218-ci ilə qədər hakimiyyəti sürmüşdür. Nizami "İskənlərinə"-də bir neçə dəfə İzzəddin Masudun adını çəkmiş. "İqlalnamə"-ni də mən itid etmiş və uğlu Məhəmməd vasitəsilə əsarı Masudə gətirmişdir. Dəniz hakimiyyətdə ulduğun dövi (1214-1218) nəzərə alınmışdır, girməmiş ki, Nizaminin vəfatı bizim qəbri etdiyimiz 1209-cu ildən sonra olmuşdur.

⁶¹ *Devlərdir u xoruz, bənlər hər səhər,
Yerdəki türmələr ona səs verər.*

Nizami özünü gəy qiyədə yaşayın və hər səhər ilk hənləyən xuruzla, o hül şairlərin isə nəm təqəld etdiklə, yerdə hənləyən xoruzlara bənzədir.

⁶² *Bir mürvətləyənə, çürək meydanın,
Bir asar yur: mənənsə, vətənə qor.*

⁶³ *Vurubsan qızıla şah səkkəsini*

Hülün üstündə şahın ağıl hakk etdikən kimi sən ilə lın qızıl kimi asarın ("İqləbnamə"nin) üstünə şahın adını yazmışsan, asarı ona nifə etmişdir.

⁶⁴ *Altay tarannuini kəlməməhlərdən,
Həvalə, nəzəli Dəvridərdən.*

Məlinud - Sultan Məlinud Qəznəvi və ya Salıktəkin Qəznəvilər dövlətinin hanı idi. 997-ci ildən 1030-cu ilə qədər hakimiyyəti sürmüşdür. Mahmudilər Məlinud nəsl, sülaləsi deməkdir. Davud - Seleuc hökmdarları ilə Qılınc Aislərin böyük qardaşı idi. Məlikşah Səlcuqinin fərmanı ilə 20 il hakimiyyətdə olmuş, 1107-ci ildə ölmüşdür. Şair İzzəddin Məsudun Səlcuq sülaləsindən olan Qılınc Aislərin böyük qardaşı Davud ibn-Süleymanla əsil-nəsəbə bağlı olduğunu göstərir.

⁶⁵ *Fınd şərab qədəhə tükələng ağər,
Ləl lacıvərdə şahın eyləyər.*

Ləl - qırmızı şərab, lacıvərd isə fınd göy rəngli qədəh mənasında işlənmişdir. Ləl lacıvərdə şərxun (başqın) eyləyər - yəni qırmızı şərab göy qədəhlə rəngini dəyişdirər.

⁶⁶ *Fəvadə uçarəsəngər üqəbi -
Üqəb - qararaqş, ulduz adı.*

⁶⁷ *Ay gülmə fətr eləyib gülmə,
Çəkələri qayınra düşüklər: imən.*

Şair Ayın quyu suyu ilə əks olunan şəklini fətr, şahın cəhəzini isə həmin şəkli oxşadı, şahla fətrənin ilə yanaşanları Ayın quyudakı şəklini fətr bilib onları anan kimi özlərini fətrəyə salırlar.

⁶⁸ *Mələkə kəməyər divlər kəndərən,
Div: cəlmədən tərər, mələkə nərden*

Cəlməyə gəlsə, div qaranlıqdan, mələk isə nərden yaranmışdır.

⁶⁹ *Nəçün Bəşkin demiz ona bu dövrən?
O ki, məhrəbəndər hülün şahıvərdən.*

*Bəşkin kəlmə (və şiir) yazırlar,
Ona ləyq bir ad Keyqubad olar.*

Bəşkin - şiirünün lüğəvi mənəsi çox kənd deməkdir. Nizami bu təqəbi

arada mədh edilən şahın xasiyyətinə uyğun olmadiğini bildirir və deyir ki, onun kənd deyil, Əksinə, məhrəbəndər hülün şahıdır. Bu mədhə ilə şah Bəşkin (yaxud Bəşkin) rüslərinin hərflərinə yəni deyisənklə, onun Keyqubad şəklinə salı və bu adı şahla daha ləyq bilir, çünki Keyqubad İranın altın padşahı və Keykə rüsləsinin birinci şahı olan Keyqubadın uğlu Keykə isən adlıdır.

⁷⁰ *Qopdu bir zəlzələ, güylə yeməndə,
Şahlar dığışlı yerlərə bünd.*

XII əsrdə Azərbaycanla və cənubdan, Güncədə lın neçə zəlzələ olmuşdur. Hələnkən ən böyüyü 1139-cu il zəlzələsidir ki, rəvayətə görə, lın ruzi fətrədə 230 minə qədər adam həlak olmuşdur. Kapaz dağı zirəsinin çökürü nəticəsində Güyləgölün əmələ gəlməsinə səbəb olan lın iləlişli zəlzələ Nizami həyəcənla təsvir edir.

⁷¹ *Sürən gür: cəlmədən bəyq qururay
Ahlə öküzdən həc xeyli ucaq.*

Sür - lıyınmazlıq qayılın lın çalğı bürümür. Ürəyə görə, qurur yəni öküzdən, öküzdə də bəyqün üstündə durmuşdur. Beynə məmər: ruzi, sən zəlzələ vaxtı qıyın gürubunun səsi q qədər güclü oldu ki, yer kəməni tırtdı, bəyq öküzdən alınılan sığayış üzəgə düşdi.

⁷² *Yurflər gözünə səuki bəndə mül,
Səuki ağılı-dışlı Ahvri bəndə Nıl.*

Nizami burada Gəncəni əfsanəvi gözəl Yurflə və Mirtə bənzədir. Mül Yusifin gözünü kor və Nıl Mirtə vran etdiyi kimi zəlzələ də Gəncəni ruzi etmişdir.

⁷³ *Bürə lın gəhəri rəğ günəli ahlə,
O dığışlı yeməndə ahlələri gəhər.*

Gəncənin zəlzələdən sonra şah tərəfindən bəyqə nə isaradır.

⁷⁴ *Yeddi sürəzəli bu qayda sən
Həqə, ahlələ mütə verənən.*

Yeddi sürəzəli qay - yeddi güylə bəyqənin bildirir, məmər: mənada isə dünyaya isaradır. Yəni sən bu dı dıyın hülərinə və ələlələlə genişləndir.

⁷⁵ *Bir padşah mey verir sənə Nizami,
Gərək mütəvərlən Keyqubad kün.*

*Bu mütə qədəhə Məhəmməd bəhki
"Şühənnə" lın qədər, qiyəmə nəhər!*

Bir qədəh mey dediklə, "İqləbnamə" nəzərdə tutulur. Sən deyir ki, qədəh lın qədəhdəki mey mütə cəh, mütə qiyəmə verəsən. Başqa mütə, lın mütə qədəhə, yəni Fədvəsi Tisnəni "Şühənnə" qiyəməndə olan lın mütə ləyq qiyəmə verməklə, Sultan Məhəmməd bilirsən ki, sən mütə qiyəmə mütə bilirsən.

⁹ *"İki xəznənin varisi, hökəmi,
Sıvayısı sənən, söz deməkəli mən."*

İki xəznə - Sultan Mahmudun xəznəsi ilə Firdovsinin "Şahnamə" əsərini bildiri. Nizami deyir ki, "Şahnamə" şairinin varisi mənası, Mahmud xəznəsinin varisi sən. Məndən böyük əsər yazmaq, sənədən böyük səxavət göstərmək...

¹⁰ *Börsə ağır vaxtında ödənilməz.
Qaydayır: varıdan çətar varisə.*

Rəvayətə görə, Sultan Mahmud Firdovsiyə "Şahnamə"ni yazdırmış, lakin ödə etdiyi mükafatı verməmişdi. Nizami şairə deyir ki, Firdovsinin varisi mənası, Mahmud xəznəsinin varisi sən. Qanun-qaydaya görə ödənilməmiş bədən bu rəisə o varisə verməlidir.

¹¹ *O görürsən kəmi yox edib rəqib;
Bircə "fithrət" qəhli yadigar*

"İmriyaxı" - İskəndərdən sonra həmdə lükimyyətə sürmüş sultanın nəslindən birini adlandı. Bu söz eyni zamanda həmin hökumətlərin adına yazılmış bu kitabın ki, Nizami burada qəhli yadigar dedikdə, onu nəzərə alır.

¹² *Yaxşı rəis pəpəliş hür tük nə rəqib
Çünə "İndir" nənə basırdı ayaq?*

Rim papayılı türk sülaləsi ilə Hindistanı alıb, Çin ölkəsinə təbə etmiş olan İskəndər Zülqərnəyn nəzərdə tutulur.

¹³ *Ölümünə Harun tərbiş keçənlər;
Məçə əfşən qurum, məcə cədigər*

İskəndər Zülqərnəyn öz yanında Harundan da məhr cədigələri aparırdı.

¹⁴ *Məduhi ki, o nənə ipək hür rəqib;
İçdən bəla çəkən, içdən qaynəmiş;
Günəş mənasında görək bilsə nahaq;
Bir qəm ul kəmi rəqib dəyməyacaq*

Rim çətilmiş ipək - ərzən gürəl naxışlı, asardansa çünki ulur. Hn ipəyin ayaq tərifi üçün eynilən göstərmək lazım olmadığı kimi, biz də bu günün mənasında, yəni bu gün ulurda (mənası: bu dünyada) yaxşı qoxu verməyən qara ud kimi yamaq eynilən üzə çıxarıyaq (ud ağacı yamaqları xüsusi qoxu verir, ancaq qara ud, əksinə, yadıqlıq yaxşı iy verir).

¹⁵ *"Ud, sərəd kəhriyə yoxarı gəzəllər
Dəym ağardılı bəzə gəzəllər"*

Keçmişdə nd və süyüd ağacının yandırılıb külü ilə dış yuyulanmış. Dışım ağardılıb (dədəsi hələ həqiqi mənada, hələ də gülmək mənasında işlənməmişdi. Nizami deyir ki, qara nd yanında kəhri ilə dış yudqlan kimi, biz də çəşub-dəşəşə, eynilənmizi üzə çıxaranıq və xalq gülüb bəzə (təzə) edər.

¹⁶ *"İki qəm salibi" qıyının nənəsi,
Çünki Şərqdən, Qərbdən ulur kəmi"*

Ərəb dilində qəm sözü Şərq və Qərb mənasında ilə işlənir. İskəndər Zülqərnəynə "İki qəm salibi" ləqəbini ona görə vermişlər ki, o, Şərq də, Qərb də fəth etmişdi.

¹⁷ *Deyirlər ki, qəşə hürriyə vermiş;
Onu kərəfəzə dəniz atamış*

Qəm - sözü sağ mənasında da işlənir. Çünki İskəndər sağın başını alıbda iki dənizdə bürəb burummuş, buna görə ona Zülqərnəyn - iki lükimlik deyilmişdir.

¹⁸ *Deyirlər güvənmiş hür hürə rəqib;
Gündən iki qəmli nənəmiş qıyın*

İskəndər yuxarıda güvənmiş ki, Şərq və Qərb Gündənizdən alınmış ulur, iki qəm salibi olmuş, bunu görə ona Zülqərnəyn adını vermişlər.

¹⁹ *Bu qəm rəvayətə deyirlər yenə;
İskəndər yazmış iki qəmi*

Qəmi - sözü hələ dəsi, hələ də əsiri içində bir mənasında işlənir. İskəndər yeni etadın qəmi 356-çı ilin payızında doğulduğu və 13 ilin 323-ü etidə, yəni otuz üç yaşında öldüyü məlumdur. Deməli, bu rəvayət məlumdur.

²⁰ *İskəndər kəhriyələrə gündən hər
İhtiyarlı cəhriyə məhəkatə;
Qılır ki, qəhriyə ulurmuş arəblər;
"Zülqərnəyn" ləqəbi ulur İskəndər*

Ölə-Məçə - adı Ömər, mənası ulu Məhəmməd Bəylərbəy. On məşhur müncəmlərdən olmuşdur. Rəvayətyat və istinadın əsasında əsminin ulu lükimlik alını sayılır. 886-çı ildə ölmüşdür. "Ulul" onun məşhur əsərlərindən biridir. O, "Ulul" kitabında yazır ki, İskəndər ölənəndə onun yanında onun sərəm cəhriyələr. Həmin sərəm sağ və solunda iki ulək şəkli də əsərdə etmişlər. Sərəm üstündə iki lükimlik şəkli olmuşdur. Çünki İskəndər Allah tərəfindən yuxarıda yerə göndərilmiş, bu uləkli də onun sağ solunda qayınlanmışdır. Sərəm həmin şəkli əhəliyənlərlə kəmiş, ulu lükimlik ulur İskəndər lükim, ona "Zülqərnəyn" lükimliyənlik adını vermişlər. İskəndər sikkəsi üstündə buynuzlu hür şəklini tərk etmişdi də məlumdur.

²¹ *İndən tərzi kəməri quldarı rəqib;
İki quləkmə o qəmli nənəmiş*

İskəndər qulaqları çıx nənə olmuş, ulu gürəlmək üçün o, həmin yamaqlarıda lükimləmə nəxə iki balaca qəm qayınlanmış, həmin qorandə qulaqlarını o quldarı içində salmışdır.

⁹⁹ *Seydi çinh türkü, könlü şad oldu,
Qəmlər hindusundan o, azad oldu*

Türk - sözü gözəl mənasında da işlənir. Burada Çində yaşayan türk gözəli nəzərdə tutulur. Hindin sözü qaralıq, qəm, kədər rəmzi kimi alınır. Beytin mənası Arşiməd o ağ çimli türk gözəli ilə o qədər zövq dəlmişdi ki, qəmin, kədərin qaralığı onun qəlbini tərk etmişdi.

¹⁰⁰ *Dik ırtı avərək taqıldan saldı
Qızı sağlamlıq, gənclik və gözəllikdən məhrum etdi.*

¹⁰¹ *Rüzgər ona görə dəyir hər an
Tərarış dörd ana, yeddi atadan.*

Dörd ana - maddi aləmin əsasını təşkil edən dörd ünsür (su, od, torpaq, hava), yaxud dörd cəhət (şərq, qərb, cənub, şimal); yeddi ata isə astrologiyaya görə göynün yeddi təbəqəsi deməkdir. Beytin mənası: dhiya və insanın həyatı ona görə dənizdən dəyişli ki, bərbirə zidd müxtəlif maddə və qüvvələrdən oluşmuşdur.

¹⁰² *Arşimides rəmlə aləmin mürdanı,
Bəh çəkiliyini gördüyü zaman...*

Rəmlə alim - yunan filosofu Əristotelin işarətidir.

Beytin mənası Arşimides Əristotelin, bəli mürdanı ayıran kimi n qızın gözəlliyini soldırtdığını gördükdə...

¹⁰³ *Ura sarı bir daha yarpaq açaraq,
Dikəlib, yəna da adı qıl-budaq
O sarıbəyül kəmərin əvvəlki gözəlliyi qayıdib yerinə gəldi.*

¹⁰⁴ *Rüzü qoymuş iah Ay pıyada,
"Atı" mat qılmuşdu "şahi" dünyidən*

Nizami bu beytdə öz fikrini obrazlı ifadə etmək üçün şahmat oyununu təminləndən istifadə edir. Birinci mürada rük sözündə şahı eyni zamanda iki mənada işlədir. Rük - farsca üz və pıyada (şahmat fiquru) mənasını verir. Məna gözəlin hüsnü ayı pıyada qoyulmuş mənəsidir.

Beytin mənası parlaq üzün Ayın işığının yoluna bağlı idi və onun gözəlliyinə şahlar mat (heyran) qalmışdılar.

¹⁰⁵ *"Şirin"ın halvayın qurtaranda mən,
Bir halvaçalətim gədi cıvımdan*

"Şirin" - "Xosrov və Şirin" əsəri, halvaçalətim - arvadım mənasındadır. Beytin mənası "Xosrov və Şirin" əsərini yazıb bitirdikdə, öz Şirininin Afəqini itirdim.

¹⁰⁶ *"Leyli" xatirəni çəkərək həsar,
Orda da bir Gövhər eylədim nışar*

*Bu toyu qutdırıbınai nəhayətə,
Təzə bir gəhə də verdim vətənatə*

"Leyli və Məcnun" əsərini yazıb sına çaldıqda da ikinci arvadım oldu Nizaminin ikinci arvadının adı, bircə, Güvhar olmuşdu. Yuxarıdakı beytdə ikinci mürasındakı Gövhər sözü huna işarəli və iki mənada işlənmişdir.

Üçüncü və dördüncü mürasılardan məlum olur ki, şair "İqlalnaməni" yazıb qurtaranda üçüncü arvadı da vəfat etmişdi.

¹⁰⁷ *Nəçə gözəl ırların ənamda ıkan,
Rim-rus dastanını necə yazırmı mən?*

Rim-rus dastanı burada "İskandarnamə"yə işarədir. Rim dastanı - İskandarı Ruminin dastanını, rus dastanı isə İskandarı ruslarla bir sına müharibədən bildirir ki, bunları "Şərəfnamə"də təsvir edilmişdir.

¹⁰⁸ *Hamiyə məlumdur, əhl-ı Xorasani
Bağdadda fənd ilə yazıyır nisan*

Abbasilər dövründə, səkkizinci əsrdə Xorasani hakimiyyəti (Ölül Məslum Xorasani, Bəni-Təhri dövlətinin hanısı Tahirni və b.) Bağdada şahidəli diplomatik əlaqələrinə və xəlifənin ədalətəliyinə işarədir.

¹⁰⁹ *Darülxilafat - xilafət mərkəzi, paytaxtı.*

¹¹⁰ *Yox, əgər görəsən, yəni qıymı mən,
Baş məndən, təst ilə qıymı du sızdan*

Gördünüz ki, mən sizi aldatıram, başımı test içində kəsir (Keçmişdə məhkum olanların başını test içində kəsmək rəza fəhməli olan bir olmuşdu).

¹¹¹ *İskandar bir xəbər aldı Yunandan
Olub xəbərə Marlıq ıllan*

Şərq əfsanələrinə görə, gnyə hui gizli xəzinə üstündə hui ıllan yaşayırdı onu qoruyarmış.

¹¹² *Mən qatılıb gizləndim darhul bir künədi,
Fikrin gah ılkəndə, gah da tırımtıla,*

Mənim ürəyimdə bir tərəfdən arvad-nışaq ılkədi və ıllan qıymı, digər tərəfdən də xəzinə qazınması, varlanmaq arzusu vardı.

¹¹³ *Döndüm bir mədəndə a xəzinədən,
Dənizlək varlandıım bir gecədə mən*

Mədəndə qıymıqlı dəniz, dənizdə dəniz, mən və s. bül ıllıqlı kün, mən ıllı eləcə varlandıım.

¹¹⁴ *Şahi sarıymışdı bu söz, bu ıllıqlı,
O gövhər satana etdi mərhəmət*

Gövhər satan ifadəsində bu əhvalatı danışan çünəki nəzərdə tutulur.

¹²¹ Sokrat verdi ona gülməli cavab.

Deydi ki: "Qulağa təkiyəz simah!"

Simah - cıvı. Yəni Sokrat ona gülməli kimi parlaq və təmiz cavab verirdi dedik ki, qəfil cıvısını üz qulağından çıxarı, bu haqq sözün eşit.

¹²² Dərin qıvıltıq parlodun insan

Pən sılmahdır öz rüdəmizdən.

Qəpələri təbriyə verən öz mənen təmiz, yüksək olmalıdır.

¹²³ Olmaz hər zəncidən bir Xəco Müqbil.

Xəco Müqbil - Hüseyn Cavid "Xəyyam" pyesində İbna Xəco Nizami deyən Məslui "Sıyasətnamə" kitabının müəllifi Nizamülmülkdür. Bu bir çox dillərə, o cümlədən Azərbaycan dilinə Rəhim Sultamov tərəfindən tərcümə edilmişdir. Səlcuq padşahlarından Alp Arslanla oğlu Məlikşahın baş vəzir olmuşdur.

¹²⁴ Qara ulduz ağar, rəşad kimi yan,

Zümrün dıymı udur ağırdan.

Zəncilər dımları süylə kömrü ilə yuyarlarmış.

¹²⁵ Dirlək suyunu Zülməddə sanan

Ahlıqla a hilmli çıxarib hardan.

Əsası güc, dirlək suyu Zülməddə, yəni qaranlıq dünyədədir. Nizamı demək istəyən ki, qara zəncidə işıqlı, fərdli ruh olduğunu gücən alimlər dirlək suyunun qaranlıqda, Zülməddə olduğunu düşünmüşlər.

Bundan o zaman ki fəlsəfi aqıdday görə, "həqiqət qaranlıqdadır" nəticəsini də çıxarmaq olar.

¹²⁶ Bir ulduz nurunu ulursa ağar,

Bu lütfün günəzə: a qalılı yüksələr.

İdrak işıqlı, gürü ulursa, əlçəkməz göyləri də dərk edə bilər.

¹²⁷ Günəzin nuruna yedəkçi ol san,

Sən tərki etir dı düşmə ümüddən.

Günəzin nura - həqiqət, doğruluq.

Yeni sən həmişə həqiqətdən, doğruluqdan yapış. O sən bu müddət tərki etir de, umuduz olma. Burada Nizami həqiqət və mərifət günəşini kəcavəddə gedən bu güzəle bənzədir.

¹²⁸ Hər sən bir düşün, nə dərəcədən san,

Gür necə, həmişə hər səyrəngahdasan!

Nizami Sokratın dili ilə padşahın sarayını elmi və mərifət rütibəsi ilə müqayisə edir və elmi, mərifət daha yüksək tutur.

¹²⁹ Blik ayında İskəndər yəni

Çıxdı öz möhtəşam şahlıq taxtına.

Blik ayını ifadəsində İskəndər təşkil etdiyi elmi məclislər nəzərdə tutulur.

¹³⁰ Əyləvək bəyverdi ona İskəndər

Ki, münə Günəzə bir yəzirmədən.

Münə - atasız, ata, Günəz - gəlir işarədir.

¹³¹ İddakla, rənkənlə o münə rəşq,

Aşağı ümüdə təzəmlə gəhli.

Aşağı sözündə İskəndər nəzərdə tutulur. Məlumdur ki, atasızcasilə - münəgəli ada siyasiy edirlər.

¹³² Nüsha u hilmliyə yəzirmə veridü

Təzə gül ağıllı köhnə hilmliyə

Təzə gül - əsildirməmiş dəyərli rəzələr deməkdir, köhnə hilmli - qoca hilmli olmuşdur.

¹³³ Nurdan hərəkərdə fəlak həşmə,

Dürdan sərğə nış ver qatlıqun.

Onun söylədiyi sözlər künənin süslərin işıqlandırma, ızdırma və dünyanın, insanların qatlıqun suğa ulucaq qatlı dəyərli, mənəli sözlərdir.

¹³⁴ Parvənə zühməndə yəni qatlıqun

Uzunluq gəlməyən mənəli bu ləğvə

Yəni qatlıq - İskəndər, bu haq - İskəndər saray məmurları işləmişdir. Yəni mən İskəndəri yəni və onun sarayına ləğvlik məclislətlə gəlməyən.

¹³⁵ Özü gözündədir, nəşin aşkır?

Nişan - dünya, aşkır deməkdir. Yəni Yaradan özü gəlməyən, lakin yaratdığı aşkır göz qatlıqındadır.

¹³⁶ Ahihi xayışla ulun: nışarmay,

Xəşaklılıqun şey dirləndir mənəy

Xəşak yəni yəzərləmiş şeyləri təsəvvür edə bilər, Yaradan təsəvvür edə bilər.

¹³⁷ Həşqə tənəşməyən həşqə bir aşkır,

Hərə yəzirməyən, dımlı dımlı dımlı

Həşqə tənəşməyən həşqə bir aşkır - bu gəlməyən də aşkırda o yəni gəlməyən, bu maddi ələmdən başqa şey axtarmıyay.

¹³⁸ Bu yerdən, bu güydən kəmərdən san,

İkənə sarışlanı hər mənəyən

Bu gəlməyən də kəmərdən başqa bu ələm axtarmıyay fikrində deyirik, dımlı yildən çıxaraq, səhv edirik.

¹³⁹ Biza yeddü hilmli çəkmişlər fəlak,

Çürkənə kəmərdən çürüməyən gəzək.

Yeddü hilmli sözündə səhrəbəzlərin dövlətlərinə çəkiklərlə təsəvvür xətləri nəzərdə tutulur.

¹⁵⁹ *İlhaqqa bax, torpaqda səhrəbəzlik var,
Ham uşlara uşarlar, ham da uynadır*

Hurada və bundan aşağıdakı mısralarda Nizami torpağın səhrəbəzliyini, yəni onun ölü bədənləri quru xazəlləri udub, təkrar canlı heyvanları, yaşıl otları, nəbatəti şəkildə meydana çıxardığını söyləyir.

¹⁶⁰ *İrəlilə çalıxışın illəri örtən
Yəhl qut surməni ulsın tamaman*

İskəndər kəmərin siltərini kağız elinəyə çalıxdı, həqiqəti örtən yeddi qat surmə rəngli, dənizəli göy pələndərini çəp axırdığını tapmaq istədi.

¹⁶¹ *Qarbdə bir tayfa var, özü kiçikdi,
Mənkər əlləri, yarıdır dənizdi
Şərqlə bir tayfa var, xələtdə mələk,
Onlara tərziqür Mənzək ad vermişdi*

Nəvək - ümumi mənasıyla əbid, zəhid, Allaha ibadət edən, xüsusi mənada isə nəfək bir tayfadır ki, güya Qərbdə heç bir dinc bağlanmayaraq və heç bir təhlükəyə məruz qalmıyaraq çölləri də yaşamışdır.

Mənkək - ibadət yeri, dini ayinlərin icra olunduğu yer. Hurada isə ibadət yə parçası olumunağa layiq, mələk xislətli tayfa mənasında işlənmişdir.

¹⁶² *Mənkədən Mənzəkə çək qayınur,
Küç ancaq Həblildən Qəhlədən*

Həblidni qəhlədən çərkə çək, sonra da cənubdan şimala tərəf apor. Qəhlə və Həblil - dəniz öfənlərlə güya Adəmin oğlanlarıdır. Güya tənqəclik və paxillik nəticəsində Qəhlə Həblil öldürmüş, sonra peşiman olmuşdur. Bu dünyada insanın ilk cinayəti hesab edilir.

Şərq əsasında güya Həblilin nəslə cənubda, Qəhlilin nəslə isə şimalda imiş.

¹⁶³ *İşq həvə edirsən sən də o şəxsə
Sən də u adama ədalət göstərib yaxşılıq edirsən.*

¹⁶⁴ *Sən də qatənliqdən bir pay ver nə
Sən də u adama zülm elə, əzə ver, yamanlıq et.*

¹⁶⁵ *Allah tərəfildən yəhlil müəmməl
O "Sifir-əzəm"lən həzqə üç göcəl
Nəvəhinəmə də keçirdi ələ ..*

Sifir - kitab, "Sifir-əzəm" - Tövratın beş cildindən böyüyü. Üç nəvəhinəmə Əzərinin, Əhlətinin və Sokratın "Nəvəhinəmə"ləri. İskəndər "Sifir-əzəm"dən və bu nəvəhinəmələrdən öz işlərində rəhbərlik göstərən əsərləri kimi istifadə etmişdir.

¹⁶⁶ *O, bir gün çıxaraq öz ac tərfinə ..
Ac tərfinə - fil sünyündən qayınmış tərifi.*

¹¹⁷ *Mədəndə gəvəhərle çıxanmaq üçün
Ağıllı fikirlər, gözəl təfəvvərlər niyəmək üçün*

¹¹⁸ *Dühaq niyəlik qələmi, yəni
Qumıqdan qand səpdi kağız üstünə*

Qumıqdan qand səpdi - yəni qumun qələmi qıymalı, şirin sızları yuzalı. Burada cəmi zamanda şəkər qəmiyəmə işarə edilir.

¹¹⁹ *Nəqqəyə qonşudur sədəfilərinin,
Qinəc var, dər verir şübu üfürünin*

Sədəf dənizdə nəhənglə bir yerlə olur. Lakin u, incəli bəzəyən müdri verəyji halda, nəhəngin belində qılınca bənzər tikanlar olur.

¹²⁰ *Qardaşın qəvəm ələm qardaşın,
Təvəzi ayrı ayırdır çünki müdri qat*

Qardaş qardaşla anca qidəncə yərik olmur; ancaq qan - cənəyər işləndirəndə anca şərik deyildir. Biri bir gürəbə bəzəyən, onun cənəyər u bəzəyən vermək olmaz.

¹²¹ *Partməli kəmərinə qılınca əgər;
Qızıl vəz, dühaqı ilməyə dündür*

Qılınca pas bəzəyən, ilməli bir iş güyrə biləcəyən, qızıl ver ki, iləy kimi bəzik olən düşməni dəniz kimi aralıq yamaqlıdır.

¹²² *Xalqın məhəmməli müvəhəmə şübu,
Səvəzən, kəmərin, çəkiz, qatıl*

Öz şəxsi mənfəətini güdmə, xalq ilə bəzəyən şübu. Bəzəyən ki, xalq şübu iləndə sən kədəre bəzəyən; ləvəqləyən, dikkəşləyən əzəyən.

¹²³ *Bəzəmə üzünə sən uyğunluq,
Örgəndə zəvəzəli uşuq çünq*

Gül-çəpək kimi üzünə bəzəmə, çünq kimi ol ki, yamaq bəzəməyə layiq verəyən.

¹²⁴ *Qatıl ya müdri nəvəhər? - Səvəzən
Dühaq bəzəyən şübu, bəzəyən də dənizdən*

Qızıl şahibi qızıl kəsəyə vurulmuş bir düşməni kimi, qızıl isə salıbmı ayaqlarına vurulmuş bənd kimidir. Hər ikisi pəsil.

¹²⁵ *Gəvəz ələli al, çünki nəvəhər
Gəvəz ələli dəhə çıxırdır*

Səvəzəli, ələliq ol ki, özün də səvəzi və ələliqə bəzəyən, rülmə bəzəyən.

¹²⁶ *Hamıya döz gələn pəhləvən ağar
Vəzər ələli kəmi ayrı yal gəvəz*

Bəzi adamların yüksək vəzifə və rütbəyə gəlmələri zaman hər pəhləvən

¹⁹¹ Bağla tutmaq kimi dinəlik kamarı.
Sokratın dilindən deyilən bu sözlər yerin sabit, hərəkətsiz olması barədə idealist fəlsəfi nəzəriyyəyə işarədir.

¹⁹⁴ Mən "Xosrovnəməni" yazmaqçın rəvan...
"Xosrovnəməni" - "İqbalaşma" (yəni "Xirədnəmə") deməkdir. Xosrov - böyük Şah. Osa İskəndərə həsi edildiyi üçün onu "Xosrovnəməni" də adlandırmış ola.

¹⁹⁵ Yuvadan nəhrimdə o nərgiz gülsər,
Sarıymış gülmədin gənclikləni əsər.
Həmünə üzümlü həmişə yaləmən,
Öz qızılgülümi sulğun gördüm mən.
Şair öz hədəfinin üzvlərini müxtəlif bükülərə bənzədir: nərgiz - gözəl, sarı - büt, qaməl; həmünə üzümlü bəsinə yazmış - yəni səfilə uğarmışdır. Qızılgülün solğun gördüm - al yanaqlarımı, özümü solub-sarılmış gördüm. Demək, daha qocalmışam.

¹⁹⁹ Sikkəni bu qədəri sürtülmüş görəcək...
Sifətimü uynaqdan düşmüş görəndə...
¹⁹⁸ Dürüklə dıvandan puzulu odun,
Zəhmətli dıvandan yuzdu ahu
Dürüklə dıvandan - hakimiyyət müvəqqəti, şahlıq; zəhmətli dıvandan - peyğəmbərlik
¹⁹⁹ Həsək - güclü dəirə, qırtaq və tez yerliyan ulu.
²⁰⁰ Hüsni - Xorasan dövləsi.
²⁰¹ Naqə - dısqı dəvə.

²⁰¹ Qaldıdı balıqdan Aya bayırağı.
İskəndər bayırağı qaldırıb yola düşdü.

²⁰² Yinnamlar Okyanus deyirdi ona.
Nizami Okyanus sözünlə bilavasitə yinnancadan götürmüşdü.
²⁰³ Müəyyəb - cybəcər. Müsliq - asılı, ağıllıq.
²⁰⁴ Örtünə lərmələr hər az gedərək,
Çünki yor ahından keçsin o qarək.

Cənə Günaş əvvəl dənizdən keçdiyi üçün onun ipək snlarına bürünər, sonra isə yerin altından keçdiyi üçün onun ipək snlarına bürünər.

²⁰⁵ Ahm cavab verdi. "Həmin İsti su
Çoxunun ahını tökmüş, doğrusu".
Bu sırı çox adamlar gözüb axtarmış, tapa bilmədikləri üçün bəsbir olmuşlar.

²⁰⁶ Vəndir cıva rəngli bu qorxunc suda
Qassaxa deyilən hir əjdaha da
Qorxarsa - bii cins mifik, dəhşətli dəniz nəhəngi.

²⁰⁷ O çıxırdı, atəkdə qoyun oğlamı,
Buladı zəncirək taxlar aşlamı.

Aşlan üçün həlasi zəncir kimidi: balası barədə olsa, özünə də azağı olmalıdır. Burada aşlanın öz övladına məhəbbətinin qüvvətindən sübhət gəlir.

²⁰⁸ Ziyahat - diri, yaşayan.
²⁰⁹ Uldu: hi gecənin od tutub camı,
Səuqi aşrəb cəhəl xəlil ilanı

Nizami yay gecəsindəki səuqi xəlil ilanı, ulduzların sayıqmasını isə aşrəb vurmuş ilanın hərəkətdən çırpınmasına işarədir.

²¹⁰ Gecənin camına gün uşağı tükü
Gün həvə aşxam tükü.
²¹¹ Bu yeddi xalvatlıq təbb cəhəvan
Xümrə əmr edib vermişdi bən...

Yeddi xalvatlıq təbb cəhəvan - yeddi təbii qüvvə güyləri təqibləndirən qüvvə deməkdir.

Beyin mənası: səhər olub Günaş doğanda, xatırlar bənləyanda
²¹² Tüney dənizdən, qı şul kimil, xəp,
Yuvdan Hündistan dəniz dəyən...

Tutunmuş Əsəvən istə ölkələrdə, xümrə, Hündistanda yaşayır. Oradan başqa ölkələrə aparılan tutunmuş ilanı öz vətəniyə azadlığının bu bəytdə şair öz qəlbinə tutunmuş, eşq və gənclik dövrünü Hündistana bənzədir.

Beyin mənası: tutunmuş Hündistana uçmaq istədiyi kimi, kəndini də gəncləşmək, səmərəli istəyir.

²¹³ Bəhəri cəhəmdən istədi səh,
Günəli bəhəmdə ləh qurub
Həvə Günaşdan o qədəri qıvrıqlı ki, istilikdən tənəli bənləyənə qıvrıq yerin altında olan balıq da qıvrıqlı.

²¹⁴ Pədişah kuyrudu: u gözəl illəhər
Təqut səmüğündan uçurı səf gürhər.
İskəndər əmi etdi ki, n gözəl qız yuqut kimi qıvrıqlı dənizlərinin ləfzünü açıb gövhər kimi sözlər söyləsin.

²¹⁵ Nür ahr gözümlü gündən, gündüzlən,
Rəvən gəzləri gün alə hi dən?

Bütün gözəl Günaşdan nur aldığı halda Günaş (yəni İskəndər) nura bənzər gözümüzü bizlər nəqləşdirir? Burada gözümüzü sözün, ləfzində səhət gədən bənlə, heykəlin üzündəki iki parlaq gülvəzi bənlə

¹¹⁶ *Səhəh öz möhrünü göstərən zaman
Atışpərəst oldu hindli Qaraxan.*

İkinci gün günəş çıxanda hindli Qaraxan atışpərəst oldu - gecənin gündüzə əvəz alınmasına işarədir.

¹¹⁷ *Beylər payıx bəhrəni çölsə,
Heç kəs bu bəhrəni yazmayış həlsə.*

Burada ikinci mısradə bəhi sözü donuz, ikinci mısradə aruz vəzninin bəhrəsi ləhdən.

Yəni bu donuzdan səhəyə elə xəş nəğməli yayılı ki, bunları heç bu şair heç bu bəhrədə (vəznədə) deməmişdir.

¹¹⁸ *Başda göyləri ağ Çin ipəyi,
Ər-nəçli ilə ünlən qara örpəyi.*

Ağ Çin ipəyi - burada Günəşin işığı, qara örpək - gecənin zülməti mənasında işlənilmişdir.

Beyin mənası: Günəş çıxdı, yerin üstündən qaranlıq çəkildi.

¹¹⁹ *Kimi gürüx ki, dəniz gəmiyə minər!*

Burada dəniz (darya) sözü gəmiyə minib gedən İskandərə işarədir.

¹²⁰ *Dəniz dünyasında bu dünya gətli*

Bu mısradə ikinci dünya sözünü İskandərə bəşirir.

¹²¹ *Gecəni künəni bu gəy çalırdu
Yeddi rud bəhrəni qı pəkən zaman...*

Rud - nəhr, böyük çay; yeddi rud - yeddi ictimai-dünya, aləm... Hindu qəbiləsi; çadır - sənə. Burada çay dünya çadırının ipinə bənzədilmişdir.

¹²² *İp üstə oynadı şah bir hindlik...
Şah ip kimi mən və təhlükəli bir yol ilə getdi.*

¹²³ *Qılavuz - yel göstərən, bələdçi.*

¹²⁴ *Qırmızı pərdəni göy yağın zaman
Dünyəni qırmızı yağın ni dəmündən*

Günəş özü təyib, işığı isə qırmızı pərdəyə oxşadılır. Beyin mənası: axşam olanda Günəş qırmızı təyib kimi güydən enir.

¹²⁵ *Onların səhələri uluqatlar səhə,
Xuruzun boyunundan zəngləri açdı.*

Xuruzun boyunundan zəngləri açdı - xuruzun bənləməsinə son verdi. Səhəni açılarkən təyib səhələri xuruzların səsinə bənzədilmişdir.

¹²⁶ *Döcəl*

Döcəlin təbiiyyəti sanki çalınan. Xristianlarda İsanın düşməni, müsəlmanlarda Məhəmmədin düşməni; yalançı Mehdi; gəy qıyamolda təbiiyyəti çalınan zülmət edəcək.

¹²⁷ *Günəş öz evinə edrədə gətir
İndən üstənlər olubdur kabir.*

Günəşin evi - astronomiyada Aslan bürcü (Üsd bürcü) deməkdir. Beyin mənası: Günəş Aslan bürcünə girəndə - yayın ən isti vaxtı gəlsə də (səhə) üstənlər da istidən bəşirdi.

¹²⁸ *Günəşi göylərdə dolandı zamanı
Səhəni varahmad əqrəhtək isəni,
Tünlədən bir neçə vaxt olubdu,
Gətir od saçır ə, Zəngdə, Çimlə.
Yürür aralıq ki çayınqı
Gök Öküz ingirir, gəy gürültməyi.*

Əqrəb sözü burulmuş Əqrəb bürcü mənasındadır. Asimmetriyaya gətir. Günəş Əqrəb bürcünə girəndə həvaləni sayınmağa, qış yaxınlaşmağa başlayır. Aslan sözü də Aslan bürcünü bildirir. Günəş bu bürcə girəndə həvaləni qış istiliyinə Zəng və Çin sözləri burada ekvivalenti yaxın istiliklərin ləhdən. Səhəni saralımağa əqrəhtək xəzan - yeni hələ payız girməmişdir.

Beylərin mənası: yay fəslə idi, günəş çıx yandırdı idi. Hər çıxanda gətir od saçır, həvaləni ilə öküzlərin sağrısını və dağ eşşəyini (gürültməyi) dırnaqlanmış yandırdı.

¹²⁹ *Bu səhəli hulaq, ulu səhəli,
Dövrəli, meşəni, yeri mivəli
Səhəni mivəli qayınca saxsı:
"Dəhə fətehhəliki dək, həhə, həh!"*

Burada səv - dünya, məhəli aləm deməkdir; altı səhə - sağ, sol, ön, arxa, üst, alt - bəşərin altı səhə; yeddi hulaq isə - yeddi fəlek, yeddi qat asman deməkdir.

¹³⁰ *İskəndər sözünü yazanda kəh
Yalnız beşə hərfli hulaqlıq
Beş hərfli mivəniq enli heç səhə...*

İskandər sözü ərəb əlifbası beş hərfli yazılır. Beş səhə dedikdə, Nizami İskandərin Misi, İran, Hindistan, Rus və Çin səfərlərinə işarə edir.

¹³¹ *Qırmızı aldağı mayanı yəni
Gəy qaytarayış tələh edənə.*

Maye burada döndürünmə mənasındadır. Yəni vürülməni müvəppiq təşkil edən ünsürləri geri qaytarılmaqla - turpağı turpağa, ulu ulu sayın sayın havanı havaya təpirməklə.

MÜNDƏRİCAT

QƏHRƏMANI İQ BASTANI5

ŞƏRƏFNAMƏ15

MINACAT	22
SÖNÜCÜ PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ	24
PEYĞƏMBƏRİN MİRACI	26
ŞƏRƏFNAMƏNİ YAZMAQ HAQQINDA	30
HILKAYIQT	32
ÖZ HƏLİNİ VƏ ZƏMANƏSİN GƏDİŞİNGİ DƏİR	33
ÖZ NƏFSİNİ ÖYƏYİD VƏ NƏŞİHƏT	37
ƏLZİN NİZAMİYƏ TƏLİMİ	44
NÜSRƏTƏDDİN ƏLİŞİRKƏ PƏDŞAHIN TƏRİFİ	48
PƏDŞAH NİBƏ	52
DƏSTANIN ƏLİASƏSİ VƏ İSKƏNDƏRİN CƏHƏNGİRLİK TƏRİXİ	51
BÜŞƏRİN YAZILMASININ SƏHƏHİ	58
DƏSTANIN BAŞLANIĞI	61
İSKƏNDƏRİN TƏLİM ƏLİMƏSİ	64
İSKƏNDƏRİN TƏXTƏ ÇIXMASI	68
ZƏNCİ QOŞUNUNUN GƏL MƏSİNDƏN İSKƏNDƏRİN XƏBƏRDAR ƏLİMƏSİ	71
İSKƏNDƏRİN ZƏNCİBƏR ŞAHINƏ XƏBƏR GÖNİKƏRMƏSİ	75
İSKƏNDƏRİN ZƏNCİBƏR ŞAHINƏ MƏĞLƏB ETMƏSİ	91
İSKƏNDƏRİN NİSİRƏDİN RUMƏ QAYITMASI	95
İSKƏNDƏRİN ƏVİDƏ XƏSƏTƏ VƏRƏMƏSİ	100
DƏRƏFƏTİ ÇİSİNİ İSKƏNDƏRİN YANINƏ GƏLMƏSİ	108
DƏRƏNİN İSKƏNDƏRİ Ə MƏHƏRİKƏYƏ QOŞUN ÇIXARMƏSİ	115
DƏRƏNİN SƏRKƏRƏDƏRİ HƏLƏ MƏLƏHƏTİ	119
DƏRƏNİN İSKƏNDƏRƏ MƏKTUBU	128
DƏRƏNİN MƏKTUBUNƏ İSKƏNDƏRİN CƏVƏBİ	132
DƏRƏNİN İSKƏNDƏRƏ MƏHƏRİKƏSİ	137
DƏRƏNİN SƏRKƏRƏDƏRİ TƏRƏFİNƏN ƏLİMƏSİ	143
İSKƏNDƏRİN İRƏN BƏŞLƏRİ HƏLƏ ƏHİD ƏLİMƏN BƏĞLƏMƏSİ	155
İSKƏNDƏRİN İRƏN ƏTƏSKƏDƏRİNİ DƏĞİTƏMƏSİ	166
İSKƏNDƏRİN İSLƏHƏNDƏ DƏRƏNİN QIZI RƏVŞƏNƏYƏLƏMƏSİ	172
İSKƏNDƏRİN İSTƏRƏKƏ TƏXTƏ GƏLƏRƏMƏSİ	181
İSKƏNDƏRİN DƏRƏNİN QIZI RƏVŞƏNƏYƏ RUMƏ GÖNİKƏRMƏSİ	186
İSKƏNDƏRİN ƏRƏBİSTƏNƏ GƏTİMƏSİ VƏ KƏKƏSİ ZİYARƏT ETMƏSİ	191
İSKƏNDƏRİN BƏRİKƏYƏ GƏLMƏSİ VƏ NÜŞƏBƏ HƏLƏ GÖRÜŞMƏSİ	197
İSKƏNDƏRİN NÜŞƏBƏ HƏLƏ MƏCLİSİDƏ OTURMƏSİ	215

İSKƏNDƏRİN ƏLİBƏRZ DƏĞİNƏ GƏTİMƏSİ	219
İSKƏNDƏRİN İDƏRƏNDƏ QALASINƏ ALMƏSİ	221
İSKƏNDƏRİN SƏRİK QALASINƏ GƏTİMƏSİ VƏ	
KEYXƏSƏRƏYUN QƏBİRİNİ ZİYARƏT ETMƏSİ	244
İSKƏNDƏRİN KEYXƏSƏRƏYUN MƏQƏBƏRİSİNƏ GƏTİMƏSİ	246
İSKƏNDƏRİN RƏY VƏ XƏRƏSƏNƏ GƏTİMƏSİ	244
İSKƏNDƏRİN HİNDİSTƏNƏ GƏTİMƏSİ	251
İSKƏNDƏRİN HİNDİ KƏYİK MƏKTUBU	256
İSKƏNDƏRİN HİNDİSTƏNDƏN ÇİNƏ GƏTİMƏSİ	261
İSKƏNDƏRİN XƏQƏNƏ MƏKTUBU	268
XƏQƏNİN İSKƏNDƏRƏ CƏVƏBİ	272
RUM VƏ ÇİN SƏQQƏSLƏRİNİN YƏRİŞİ	288
XƏQƏNİN İSKƏNDƏRİ QƏNƏQ ETMƏSİ	294
İSKƏNDƏRİN RUS QOŞUNUNUN HİCUMUNDAN XƏBƏR ETMƏSİ	301
İSKƏNDƏRİN QIPÇAQ ÇÖLÜNG CƏLMƏSİ	305
İSKƏNDƏRİN RUS ƏL KƏSİNG CƏLMƏSİ VƏ MƏHƏRİKƏSİ	309
İSKƏNDƏRİN RUS ƏRƏLƏ VƏRİŞMƏSİ İSKƏNDƏRİN	
RUSLƏR MƏĞLƏB ETMƏSİ	318
NÜŞƏBƏNİN NİLƏS VƏ DİL MƏSİ	318
İSKƏNDƏRİN ÇİNƏ KƏMİLƏ ŞƏNİ İK ETMƏSİ	357
İSKƏNDƏRİN DİRƏ İK SUYU AXIARMƏSİ	361
İSKƏNDƏRİN ZULMƏT DƏTİMƏSİ	368
İSKƏNDƏRİN ZULMƏT DƏN ÇIXMASI	371
İSKƏNDƏRİN RUMƏ QAYITMASI	378
NÜSRƏTƏDDİN ƏLƏRƏYİN ŞƏYƏŞİNGİ DƏİR	381
(ZƏMƏN LƏR)	385

İQBƏL NƏMƏ

KƏMİLİK ZƏRƏVƏSİ	393
MINACAT	395
SÖNÜCÜ PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ	411
KİTƏBİN YAZILMASININ SƏHƏHİ	418
SÖZÜN TƏRİFİ VƏ PƏDŞAHILƏRƏ NƏŞİHƏT	421
PƏDŞAHIN TƏRİFİ	428
TƏLİM XƏTƏBƏSİ	438
KİTƏBİN BAŞLANMASI	449
İSKƏNDƏRİN BƏŞQƏRƏN QUL HƏLƏ ƏHƏLƏTİ	451
İSKƏNDƏR HƏLƏ ÇƏBƏN DƏSTƏNİ	458
ƏRŞİMƏS HƏLƏ ÇİNİ T KƏSİN HƏKƏYƏSİ	464
QİTİLƏ MƏRİFƏTİN HƏKƏYƏSİ VƏ QİTİLƏ KİMYƏGƏRİ İST	466

EĞİR ÇÖRƏKİNİN HEKAYƏSİ VƏ ONUN VARIANMASI	475
ƏLİ İMƏRİN HURMUZU İNKAR ETMƏLƏRİ VƏ İDLAK	
ƏLİ MALARININ HEKAYƏTİ	482
ƏLİ LATUNUN ÇATMI ALƏTİ QAYIRMASI	484
ƏLİ LATUNUN KİÇİMSƏN İP-KAYI SÖYLƏMƏSİ	489
İSKƏNDƏRİN SOKRATIN ƏHVALAT	493
İNDİ İHƏKİMİN İSKƏNDƏRƏ SÖHƏTİ	501
İSKƏNDƏRİN YƏDİ ALIM İLƏ XƏL VƏTƏ ÇÖKÜLMƏSİ	509
ƏRƏSTUNUN DƏDİKLƏRİ	511
VƏ İSİN DƏDİKLƏRİ	512
İBOLİNASIN DƏDİKLƏRİ	513
SOKRATIN DƏDİKLƏRİ	514
ƏRƏRLİYUSUN DƏDİKLƏRİ	514
HURMUZUN DƏDİKLƏRİ	515
ƏLİ LATUNUN DƏDİKLƏRİ	516
İSKƏNDƏRİN DƏDİKLƏRİ	516
NİZAMININ DƏDİKLƏRİ	517
İSKƏNDƏRİN MİYƏGƏMƏRLİYƏ YETİŞMƏSİ	519
ƏRƏSTUNUN NƏSİHƏTNAMƏSİ	525
ƏLİ LATUNUN NƏSİHƏTNAMƏSİ	531
SOKRATIN NƏSİHƏTNAMƏSİ	536
İSKƏNDƏRİN MİYƏGƏMƏRLİK SÖZƏRİNƏ ÇIXMASI	540
İSKƏNDƏRİN HAŞA ŞAYIŞ İKONİDƏR KƏNDİNƏ YETİŞMƏSİ	558
İSKƏNDƏRİN QUNTOĞAR BUTXANƏSİNƏ YETİŞMƏSİ	560
İSKƏNDƏRİN ŞİMALA ÇATMASI VƏ YƏRUC SƏUDİNİ BAĞLAMASI	582
İSKƏNDƏRİN RUMA QAYITMASI	592
İSKƏNDƏRİN VƏSİYƏTİ	595
İSKƏNDƏRİN ANASINA MƏKTUBU YAZMASI	601
İSKƏNDƏRİN MƏKTUBUSUN ANASINA ÇATMASI	610
ALAMIN VƏƏHİNDƏ İSKƏNDƏRİNİN NALİ ETMƏSİ	612
ƏRƏSTUNUN RUZGARININ SONU	614
HURMUZUN RUZGARININ SONU	616
ƏLİ LATUNUN RUZGARININ SONU	616
VƏ İSİN RUZGARININ SONU	617
İBOLİNASIN RUZGARININ SONU	618
ƏRƏRLİYUSUN RUZGARININ SONU	619
SOKRATIN RUZGARININ SONU	620
NİZAMININ RUZGARININ SONU	621
MƏLİK İZZƏDİNİN MƏDƏHİ	621
KİTABIN SONU	624
İZAHILAR	628

İSKƏNDƏRNAME

Nəşir: Hidayət İSKƏNDƏR

Kompyuter yığıcıları: *Bədi Cəfərova*
Argim Almasadova
 Texniki redaktor: *Ayner İSƏGƏH*

Kompyuter sahələyicisi: *Rəfael QULİYEV*

Çapın məzmunu: 29.01.2011
 Kağız formatı: 70x100/16
 Həftəlik: 41,5 x v
 Səhifə: 140
 Sayı: 200

Kitab «Aldil.Oxi.U» nashriyatında
to'g'ri hujjatlarini va ofset usuli (in chop edilibdi).
Qiyos: Baki qah , Sharifzade koch., 202
Tel.: 418 68 25, 413 00 43, (050) 593 27 77
Web: www.aldiloglu.az,
E-mail: aldiloglu2000@yahoo.com

Ar 2011
1299